1143
1902

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ ROMÂNĂ

EDIȚIE SPECIALĂ FORMA

ANUL V.

MEDALIA DE AUR LA EXPOSIȚIA UNIVERSALĂ DIN PARIS (1900)

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 NOEMVRIE 1900

TEXT:

1. Crăciunul în tabără, poezie . . . . . de *G. Coșbuc*
2. Prima școală de fete în Moldova . . . » *Dr. C. I. Istrati*
3. Exposiția de pictură George Petrașcu. » *I. Mincu*
4. După ploaie, poezie . . . . . » *D. Anghel*
5. Străinĭ oaspeți aĭ Principatelor . . . » *N. Iorga*
6. Treĭ-zecĭ de anĭ în România, amintirĭ . » *Fr. Damé*
7. Din vale, poezie . . . . . » *I. Bârsean*
8. Mititica!..., schiță. . . . . » *I. D. Manolache*
9. Numa 'n vis, Florile iubirĭĭ mele, versurĭ » *Anna Ciupagea*
10. Cronica: Florĭ de câmp, Pe lîngă vatră: I. Adam; Câteva schițe: I. D. Manolache; Cântece: V. Podeanu; Regenerarea Românilor: Dr. Babeș } » *I. Nestor*
    Teatrul național: Opera română » *Un amator*
11. Cărți și reviste străine . . . . . » *D. Spineanu*

ILUSTRAȚII:

12. G. Asaki, portret. . . . . .
13. Autograful luĭ . . . . . .
14. Portretul pictoruluĭ, creion . . . . . de *George Petrașcu*
15. Lună nouă, peisaj . . . . . » » »
16. Biserica Popa-Tatu . . . . . » » »
17. Sultănica, în mirosul florilor . . . . . » » »
18. Vedere, la Montreuil . . . . . » » »

REVISTA **LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIE-CĂREI LUNI

Director: N. PETRAȘCU

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA FÎNTĂNIĬ, No. 46, BUCUREȘTĬ.

Cărțile și reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Revisteĭ, vor fi anunțate și, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în țară; în străinătate 40 Leĭ

Un număr 2 Leĭ 50 Bani.

IMPRIMERIA STATULUI.

944

Intrat înainte
de anul 1933
Biblioteca Universității Iași
19 JAN. 1935

1143
1902

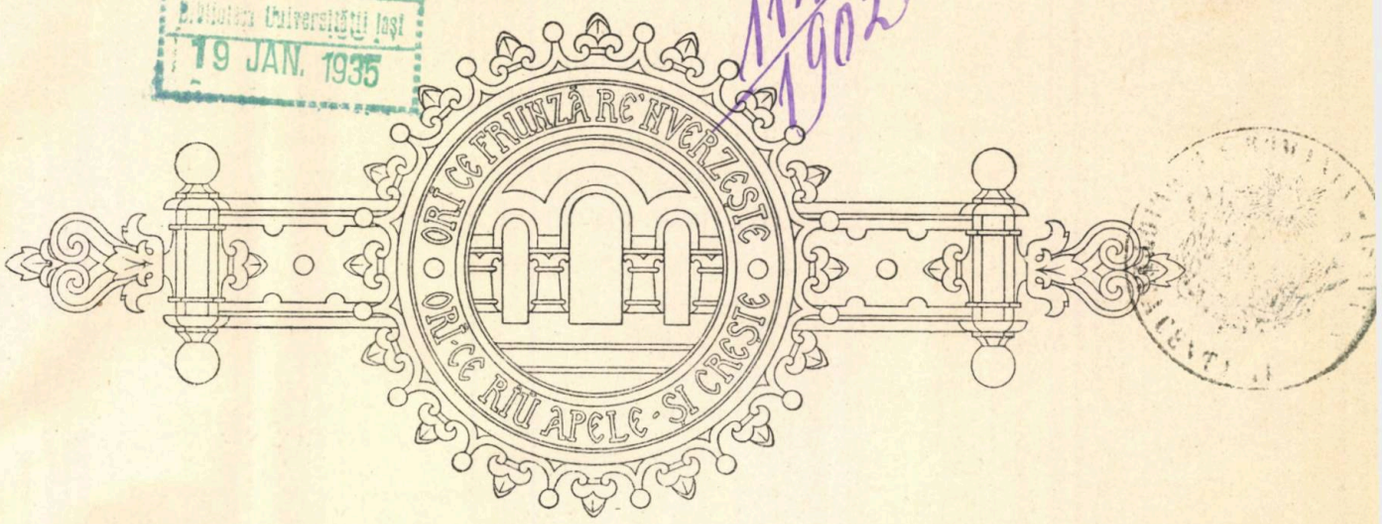

CRĂCIUNUL ÎN TABĂRĂ

(PE CÂMPIA SMÂRDANULUI, 1877)

Și-aceĭ ce de-apururĭ aŭ glume,
Azĭ tremură muțĭ și 'nghețațĭ —
In jalea cea fără de nume
Pustiĭ eĭ se simt, și-aruncațĭ
Departe la margiнĭ de lume.

Iar cortu 'ngropat e'n zepadă;
Nu-ĭ ușă, nu-ĭ cale, nu-ĭ loc.
In haine ca'n zi de paradă,
Țin pânea 'nghĭețată la foc,
Stând unul într'altul grămadă.

E freamĕt în zare: e tunul,
Orĭ cântec de clopot din sat?
Crăciunul e astăzĭ, Crăciunul.
Flăcăiĭ țin capul plecat,
Și plânge 'necat câte unul...

Ard vesele flacărĭ pe vatră;
Și-aĭ caseĭ, la masă, gătițĭ.
Vin oaspețĭ, și cânele latră;
Le ies înainte grăbițĭ
Aĭ caseĭ pe pragul de pĭatră.

Iar pânea pe masă, vecină
Pe neted-întinsul ştergar
Cu vinul din oala cea plină;
Şi însuşĭ bunicul, cel rar
La vorbe, azĭ rîde şi 'nchină.

Cu cârpa la spate legată
Nevasta se 'nvîrte, avênd
Spre toţĭ câte-o vorbă 'mbunată,
Şi, locurĭ pe laviţĭ făcênd,
E suflet şi inimă toată.

Din leagăn îĭ bâlbâie-odorul,
Se luptă din mânĭ şi e 'n zor
Să-şĭ ducă la gură piciorul.
Afară e soare subt nor,
Dar haină de aur e norul.

Şi-ĭ hohot şi rîset în stradă,
Şi însuşĭ bunicul acum
Se 'ndoaie spre geamurĭ să vadă
Amestecul vesel din drum
Şi lupta cu plumbĭ de zăpadă:

O ceată maĭ mare de fete,
Aŭ prins pe flăcăĭ, maĭ puţinĭ.
Şi-aprinsă e lupta 'ntre cete,
Şi toţĭ de zăpadă sunt plinĭ
Şi 'n gură şi 'n sînurĭ şi 'n plete.

Şi-aicĭ în pĭerduta câmpie
Sînt ninse cărările-acum,
Se sbuciumă vîntu 'n mânie,
Iar corbiĭ 'n pribeagul lor drum
Daŭ roate prin zarea pustie...

G. Coşbuc.

G. Asaki

PRIMA ŞCOALĂ DE FETE DIN MOLDOVA

Care este istoricul şcoalelor noastre de fete?

In anuarul oficial se găsesc următoarele date [1]):

In 1852 se înfiinţează în Iaşi şcoala primară de fete din Beilic şi din Podulung. La 1856 se înfiinţează şcoala de fete No. 1 din Bârlad, iar la 1858 cele din Galaţi şi Roman; pe când la Bucureşti primele 6 şcoli primare ale Statului sunt înfiinţate abia la 1859. După acelaş anuar, prima şcoală deschisă fetelor e acea de la Slatina No. 1, »Ionaşcu«, înfiinţată la 1847 din veniturile Ionaşculuĭ. Astăzĭ avem numaĭ în Bucureştĭ: 32 şcolĭ primare de băeţĭ, 40 de fete şi 9 mixte.

Aceste date nu sunt tocmaĭ exacte. Iată care este adevĕrul. Cercetând, aflu că prima şcoală publică de fete, în ţările române libere, a fost deschisă în mod public şi gratuit la Iaşĭ, graţie mareluĭ om de bine şi iubitor de ţară şi progres, Aga Gheorghe Asaki, la anul 1834, Noemvrie în 8, subt domnia luĭ Mihail Sturdza, în curtea Monastiriĭ Dancul [2]). A doua şcoală s'a înfiinţat la 1837 de către Clucerul Iordache Oteteleşanu la Craiova. A treia şcoală a fost înfiinţată la 1843 de către soţia Vorniculuĭ Barbu Ştirbeiŭ, Elisaveta Ştirbeiŭ, născută Cantacuzino, care a inaugurat-o la Bucureşti la 18 Maiŭ.

Trebue să adăogăm încă că prima şcoală rurală de fete a fost înfiinţată în Moldova la satul Rotopăneştĭ, judeţul Suceava, de Marele Postelnic N. Istrati, la 1853.

Aşa dar, onoarea deschideriĭ învĕţămîntuluĭ şi femeeĭ vine Moldoveĭ. Lucrul se explică cu uşurinţă pentru toţĭ aceĭ ce-aŭ studiat trecutul nostru, şi cu deosebire istoria începutuluĭ acestuĭ secol.

Un om de o mare valoare, Gheorghe Asaki, într'un mediŭ mult maĭ prielnic, în societatea moldovenească, nu putea să nu se gîndească la cultura ce se

---

[1]) Anuarul oficial al învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar. Anul 1897, Bucureştĭ.

[2]) Un *act de fundaţie*, aflător în Arhiva Statuluĭ, pune din eroare fundarea acesteĭ şcoale la 1847. Probabil el a fost făcut maĭ tărziŭ, când s'a complectat şcoala şi şĭ-a cumpĕrat imobilul eĭ propriŭ.

cuvenea a fi dată cât mai curînd şi acelora ce cu timpul urmaŭ a deveni soţiile şi mamele generaţiilor viitoare.

Asaki e una din acele marĭ figurĭ care se arată rar în istoria unuĭ popor. Om superior, el a înţeles maĭ bine decât toţĭ necesităţile timpuluĭ în care trăia, şi şĭ-a pus toată rîvna de a duce lucrul la bun sfîrşit, cu o extraordinară pricepere, cu mult spor, şi fără a se gîndi decât la binele patrieĭ sale. Toată viaţa luĭ e un lung şir de fapte marĭ şi româneştĭ, în care talentele sale, munca şi sufletul sĕŭ aŭ fost zilnic şi cu pasiune puse în serviciul desvoltăriĭ neamuluĭ sĕŭ.

Neapărat, trebue să recunoaştem că şi mediul în care trăia el l-a urmat cu plăcere şi cu bucurie, luând o parte vie la toate sforţările luĭ frumoase şi folositoare. Munca lor a fost spornică, prielnică şi măreaţă.

Regulamentul Organic al Moldoveĭ,—care fu întocmit de o comisiune compusă din: Minciakŷ, prezidentul comitetuluĭ; Gheorghe Catargiu, vistiernic; Constantin Cantacuzino, vistiernic; Constantin Conaki, vornic; Mihail Sturza, vornic, şi Gheorghe Asaki, secretar şi redactor, întruniţĭ în Iulie 1829 în Bucureştĭ pentru a'l redacta [1]), — prevedea în adevĕr, la Secţiunea IV, Despre instrucţiunea publică, art. 422, alin. *b* că: »In o monastire din apropierea Capitaleĭ vor fi instalate cin-zecĭ fete orfeline ale funcţionarilor Statuluĭ, care vor fi locuite, hrănite şi crescute într'un chip cuviincios«.

Dar dispoziţia aceasta era prevĕzută şi în *Regulamentul Organic* al Munteniei [2]), şi încă cu mult maĭ clar. La Secţia IV, Pentru învĕţătura publică, art. 366, se zicea: »Se vor întocmi şcoale începĕtoare pentru amîndouĕ sexurile, în fieşcare căpetenie de loc a judeţelor, unde se vor învĕţa cunoştinţele elementare, după metodul luĭ Lancaster; se vor da acestor aşezărĭ toată întinderea înaintătoare şi aseměnată cu suma copiilor hotărîţĭ pentru învĕţătura publică«.

Şi cu toate acestea, nu s'a făcut în Muntenia şcoale decât cu mult în urma celor din Moldova.

Omul şi mediul aŭ dar meritul hotărîtor.

Infiinţarea şcoalelor în Moldova s'a făcut după un plan bine şi de maĭ înainte chibzuit.

Deodată se pune clar cestiunea învĕţămîntuluĭ în genere şi a aceluĭ femeesc în special. Dintr'un act public al Epitropieĭ şcoalelor, din 1832 [3]), se vede

---

[1]) Réglement Organique de la Principauté de la Moldavie, New-York.— Publicat de sigur după 1835 de G. Asaki.

[2]) Regulamentul Organic. Bucureştĭ, 1832.

[3]) P U B L I K A Ţ I E

Epitropia învăţăturilor publice a prinţipatuluĭ Moldoviĭ *)

Intre măsurile cele mântuitoare, karele înfiinţându-sușă, în urmarea organicesculuĭ Reglement, vor întimeea fericirea lăukuitorilor pământuluĭ acestuia, şi îĭ vor face vrednicĭ de stima altor naţiĭ, sânt îmbunătăţirile ce aŭ a se aduce ramuluĭ de publikă învăţătură în kapitalie, şi aşezarea de noŭ a skolilor începătoare prin celelalte de kăpitenie Politiĭ a Prinţipatuluĭ.

*) *Albina Românească* No. 8, gazetă administrativă şi politikă literală. 28 Ghenari 1832.

câtă dorinţă şi cu cât nesaţiŭ se gîndeaŭ toţĭ la chestia învĕţămîntuluĭ public. Lumina atrăgea pe toţĭ, şi toţĭ aşteptaŭ ca prin o largă şi bună cultură generală să se pună capĕt tristeĭ epoce fanariote din care eşeam. Eĭ voiaŭ cu drept cuvînt a vindeca, prin cultura creeruluĭ şi înnălţarea sufletuluĭ, boalele cronice ale neamuluĭ.

Spre a puté plini sfânta datorie de a spori bună kreşterea tinerimeĭ, prin însufleţirea datoriilor kătră Ziditoriul, kătră familie, aproapele şi okârmuire, nu maĭ puţin prin lesnicoasă împărtăşirea kunoştinţelor, adukătoare fiekăruia în parte şi Statuluĭ de dorite folosurĭ; Epitropia se îndeletniceşte întru luarea măsurilor nimerite şi potrivite trebuinţelor şi mijloacelor de astăzĭ.

Luând supt a sa de aproape privighere şi povăţuire tot ramul de învăţătură şi pe tagma învăţaţilor pământenĭ şi străinĭ preţuind o Epanghelmă, în karea razimă nădejdile părinţilor şi a Statuluĭ, Guvernul, nu numaĭ kă aŭ întărit vechile eĭ pronomiĭ, ce înkă, prin legiuirile îmbunătăţitoruluĭ Aşezământ, aŭ hărăzit Korposuluĭ Akadimicesk din Moldova drit de aşĭ alege deputat la obştească ekstra-ordinară Adunare, rămăind mădulările acesteĭ tagme skutite de orĭce dare şi de kvartir oştinesc.

Iar tinerilor, ce în publik vor petrece regulatul kurs al învăţăturilor rânduite, saŭ înkizăşluit drept de a se protimisi la dregătoriile politiceştĭ şi militare; kând, pentru kreşterea acelora, afară de sus arătatele şkolĭ şi de o sistematikă Akademie în Eşĭ, are a se zidi în apropierea aceştia un Institut, unde, pentru învăţătură, pe rând se vor primi ku şiderea şi hrana fiiĭ dregătorilor Statuluĭ, şi alţĭ tinerĭ săracĭ, kariĭ, prin al lor talent, sar învrednici de îmbrăţoşarea Guvernuluĭ.

Aseminea în apropierea Eşilor se va aşeza un institut pentru kuviincósa kreştere şi învăţătura fiicelor de dregătoriĭ Statuluĭ, şi tot pentru fete se va aşeza în politie o şkoală publikă elementară, spre învăţătura datoriilor kreştineştĭ, a cetireĭ, a skrieriĭ şi lukruluĭ de mână.

Nu maĭ puţin spre îmbunătăţirea lukrăreĭ pământuluĭ ce este izvorul avuţieĭ acesteĭ ţărĭ se va înkipui un institut Agronomo-ikonomicesk, unde se vor învăţa Teoretika şi Praktika acestuĭ ram, după metodul cel maĭ nimerit. Iar Seminaria de la Sokola, îndeplinită ku toate cele kuvinite unuĭ asemene mântuitoriŭ aşezământ, se va diskide spre a primi la învăţătură pe aciĭ ce vor ave plekare şi kemare pentru sfânta tagmă a preoţieĭ.

Insă până la rânduirea şi înfiinţarea acestora, cerând trebuinţa a se aşeza la Roman, Botoşanĭ, Bârlad, Galaţĭ şi Fokşanĭ şkolĭ începătoare, şi pentru de a se putea rândui pe la acele lokurĭ persoane cu ştiinţe potrivite uneĭ asemenea însărcinărĭ, de kuviinţă este ka ciĭ ce vor voi a lua aşa feliŭ de îndatorire, să fie deprinşĭ ku metodul după kare se povăţuesk învăţăturile naţionale din Eşĭ. Dreptaceea, Epitropia aŭ rânduit ka, de la întâiŭ Fevruarie viitoriŭ, să se paradosaskă deosebit în Ghimnazia Vasiliană, în kurs de triĭ lunĭ, toate obiekturile ce aŭ a se învăţa la susarătatele skolĭ începătoare, pentru aciĭ kariĭ, având cerutele însuşirĭ, vor dori să înkapă de kandidaţĭ pentru a se rândui Profesorĭ pe la însemnatele politiĭ, unde pe lângă lăkuinţa de două odăĭ, lemne de fok şi lumînărĭ, este hotărât a să da din kasa şkoalilor o leafă kâte două miĭ cincĭ sute leĭ pe an.

Pe asemine temeiurĭ, D-lor învăţătoriĭ, saŭ aciĭ, ce aŭ plekare a îmbrăţoşa această însărcinare, fiind de religie ortodoxă, ku deplină ştiinţă de limba moldovineaskă, de katihis, cu ştiinţă de Istorie, Gheografie şi Aritmetikă, având atestaturĭ de bune purtărĭ, atât aciĭ din Eşĭ kât şi de pe la ţinuturĭ să se adresueaskă în skris şi în persoană la epitropie spre a fi trekuţĭ în numărul kandidaţilor cu îndatorire a urma aci sus arătatul kurs de Pedagogikă, după kare, făkândulise epitropesk examen, vor primi dekret de Profesorat ku Instrucţiile, ce aŭ ku sfinţenie a le păzi întru împlinirea însărcinăreĭ lor.

Eşiĭ 15 Ghenarĭ 1832.

Veniamin Mitropolit Moldoveĭ.

Mihail Sturza Vel-Vist:

Konstantin Mavrokordat Vornik.

»In apropiarea Eşilor se va aşeza un institut pentru cuviincioasa creştere fiicelor de dregătorii statuluĭ«, zicea acel act.

Dar dorinţa aceasta nu se putu realiza decât doĭ anĭ maĭ în urmă, în toamna anuluĭ 1834.

Gheorghe Asaki făcea în acel an memorabil — memorabil, căcĭ atuncĭ s'a întocmit şi redeschis la Iaşĭ şi Academia Mihăileană şi se trimiseră şi primiĭ bursierĭ în străinĕtate—parte din Epitropia şcoalelor, ca referendar. Mitropolitul Veniamin, marele patriot, clericul luminat, care la 1804, în Octomvrie, a făcut primul seminar român — şcoala pentru catichisie — era epitropul şcoalelor. Subt influenţa acestor două cugete curate şi inimĭ alese nu se putea ca şcoalele să nu se desvolte.

Iată adresa Epitropieĭ către Domnitorul M. Sturza, înaintată la 14 Septemvrie 1834, şi hotărîrea acestuia din 5 Octomvrie acelaş an.

Din ea reese năzuinţa practică în organizarea şcoaleĭ. Această adresă se găseşte în archiva Statuluĭ din Bucureştĭ.

Prea înălţate Dómne,

In privirea că scopul uneĭ bune creşterĭ publice este a rĕvărsa între clasurile cetăţenilor principiele măntuitóre a sfinteĭ religiĭ drept-credinciósă şi a moraluluĭ, precum şi cu acele întĭiŭ cunoştinţe elementare, mijlóce de industrie şi de mănufaptură, neapărate pentru agonisirea vieţuireĭ, că prin asemenea chipurĭ tinerimea să se feréscă de abatere şi să se facă folositóre mădulărĭ a societăţeĭ fără a fi de povară şi necinste, aŭ cugetat la mijlócele de a pute înplini asĕmenea scopos mântuitor potrivit cu înţelépta şi părintésca îngrijire a î. v., pentru care epitropia aŭ socotit a statornici aice în Iaşĭ o shólă publică pentru fetele orăşănilor, unde în curs de treĭ anĭ să înveţe în limba românéscă cetirea, scrierea, catehisis şi întîele cunoştinţe, şi pre lângă aciasta să se deprindă la tot lucrul de mână femeesc, precum facerea colţurilor, cusuturĭ de cămeşĭ, de strae, cusuturĭ la gherghef, tapisăria şi alte lucrurĭ folositóre pentru casnica economie.

Drept aceia pentru de a fi asemenea shólă îndemănatică pentru tinerimea femeiască, epitropia aŭ socotit a se aşĕda în cuprinsul M-reĭ sf. Ilie, şi anume în două căsuţe, din care una să fie de parados, iar alta de lŏcuinţă femeilor dăscăliţe ce vor învĕţa acele mănufăpturĭ, pentru care ar socoti a se alege de la M-rele călugăriţilor o maică potrivit cu însuşimea de a fi privighitóre acestiĭ shóle, unde să lŏcuiască cu dăscăliţele ce vor învĕţa în practică arătatile lucrărĭ de mână, pe lângă care să fie şi două profesorĭ ce vor veni din afară şi anume unul de catihieta şi celalant pentru cunoştinţele elementare, carĭ aceste tóte cheltuelile ce se sue ca la 8.000 leĭ pe an, să se întĕmpine din casa shólelor dupe alăturată fóe, avênd întru tóte acéstă shólă a se supune rînduelilor sholastice, după aicĭ alăturatul reglement special, potrivit cu scoposul şi firea uneĭ asemenea shóle elementare pentru fete.

Acésta supuind cu respect înţeleptuluĭ înălţimeĭ vóstre Epitropia aştéptă o hotărîtóre deslegare,

Al înălţimeĭ vóstre către Dumneḑeŭ smerit rugător — şi supus slugă.

VENIAMIN, Mitropolitul Moldoveĭ.

No. 31, 834, 14 Sept.

Costandin . . . . (nedescifrabil).

G. Asachi Agă.

Dosar No. 309/61, fila 4 et verso.

Trecut No. 109.

Se întăreşte acest de tótă cuviinţa aşeḑământ la locul însemnat, iar de la primăvara viitóre se va alege un loc potrivit, precum Sfânta M-re Danculuĭ, unde se vor zidi case cu un rînd, adică

Biblioteca Universității

A Mademoiselle
Hélène Cinca.

chez Elle

Mademoiselle.

Les abeilles célèbrent aujourdhui dans leur ruche une double fête de famille,
Elles espèrent que Vous assisterez a leur frugal repas que vous assaisonnerez par
Votre aimable presence

G. Asaky

Samedi

Autograful luĭ G. Asaki

două sale, fieş-care pentru două sute de eleve, şi patru odăĭ, a lŏcuinţeĭ maicilor şi a învĕţătórelor. De pe acum se vor face şi târguirile acestor şideriĭ, cu un preţ hotărât, din capitalul shólelor, şi care la vara viitoare să se gătească cât se va putea maĭ cu grabă. Pe lângă acele cu înţelepcĭune socotite de epitropia shólelor, să maĭ adauge că după înplinirea a fieş-căruia curs de treĭ anĭ, să se dea prin premiĭ câte una mie leĭ, adică câte unul la fieş-care din elevele cele din părinţĭ maĭ scăpătaţĭ, carĭ eleve atât prin iscusinţa lor, în orînduirile învĕţăturiĭ, cât şi prin un moral întru tot lăudat, s'ar învrednici de căştigare unuĭ asemenea premium.

Ş. (L. S.) Octomvrie 5, 1834.

No. 736.

Dintr'un anunciŭ publicat în *Albina Românească* [1]), care era foaia oficială a epoceĭ, se vede exact care fu localul în care şcoala se instală şi condiţiunile prime ce urmară a se păstra la primirea copiilor.

Eşiĭ.

Derekţia învĕţătorilor.

După înalta hotărârî statornicindusă shoala pentru învĕţătura fetilor, de odată în kuprinsul mănăstiriĭ Bărboi, şi a nume în kasile fostuluĭ Egumen păr: Neonel, să face obşteşte kunoskut kă de astăz 1 Noemb. toate fetile de la 8 pân la 15 anĭ, doritoare a să folosi de acest Aşizământ, să vor înfăţoşa ku aĭ lor părinţĭ saŭ maĭ marĭ, de la 8 pân la 10 dimineaţa la acea shoală, unde de kătră maika privighitoare şi de rânduiţiĭ profesorĭ să vor înskrie în foaia sholerilor, a kărora numĕr de odată să va mărgini după înkăperea acelor kase, pân la zidirea altora maĭ marĭ a kărora facere saŭ poroncit de pre înălţatul Domn.

Inființarea acesteĭ şcoale produse un mare entusiasm în capitala Moldoveĭ, cu atât maĭ mult cu cât ea rĕspundea uneĭ dorinţĭ generale. Puţin după ce crearea eĭ fu decisă prin raportul la Domnitor, Aga Scarlat Donicĭ, prin o petiţie către Domn [2]), dărueşte pentru această şcoală cincĭ miĭ leĭ încă de la 18 Octomvrie, care ca »patriotesc prinos« sunt primite de Vodă pentru Epitropie la 22 Octomvrie.

---

[1]) *Albina Românească* No. 93, 1 Noembrie 1834.

[2]) Primit în 20 Octomvrie 1834.—No. 2.135.

Epitropia shólelor.

Primindu-se aciastă hărăzire se va întrebuinţa în edifisul ce s'aŭ hotărît a se zidi în Mînăstirea Danculuĭ, iar hărăzitoruluĭ se va face înscris mulţumire de epitropie, publicarisindu-se şi prin buletin acele din partea dum. Donecĭ patriotesc prinos în 22 Octomvrie 1834.

Ş.

Prea Inălţate Dómne,

De apururea m'am găsit mîhnit, căcĭ patria nu mi-aŭ dat, nicĭ mĭ-aŭ arătat vre-un prilej, prin care 'ĭ-aşĭ fi putut discoperi sămţirile ce port în a face jĕrtvire spre sporirea bineluĭ societăţeĭ ce aduce laudă patriĭ nóstre!

Iar astă-ḑĭ cu multă bucurie, luând osebită ştiinţă de anaforaua ce cu multă milostivire acum la 5 Octomvrie s'aŭ întărit de către Inălţimea Vóstră! pentru întruparea unuĭ din noŭ enstitut în Mŏnăstirea Dancul, spre deprinderea elevilor de prin case scăpătate, la folositóre învĕţăturĭ,— cu supunere îndrăsnesc prin aciasta a ruga părintésca iubire de ómenĭ a Inălţimeĭ Vóstre,

In astfel de condiţiuni toate copilele doriră să pătrundă în noua şcoală; dar peste puţin se constată că încăperile nu mai ajung. Zece zile după deschiderea şcolii se simte necesitatea de către autoritatea respectivă a se publica un comunicat prin care se spunea că primirea altor fete nu se mai putea face pentru anul acela, şi că în vara următoare va căuta o şcoală mai încăpĕtoare [1]).

Fundarea acestei şcoli era considerată ca un fapt atât de important, încât chiar Domnitorul Mihail Sturza, cu ocaziunea deschiderii Adunării obşteşti, la 21 Ianuarie 1835, găsi de cuviinţă în cuvîntarea sa să facă o deosebită menţiune:

»O şcoală pentru tinerime, parte femeiască, zice el, s'a aşezat de curînd. In aceasta ele vor putea învĕţa cele întâi cunoştinţe de folos stării lor, vor putea învĕţa deosebite manolucrări şi a agonisi ştiinţele casniceï chivernisiri.

»Ele se vor face prin aceasta destoînice de a-şi întemeia o fiinţă cinstită şi vor aduce în sînul familiilor lor cele adevĕrate elementuri a unei fericiri care în parte n'aŭ fost preţuite până acum«.

Toţi proiectaŭ şi organizaŭ şcoala spre a face familia mai prosperă. Şcoala, din fericire, nu intra în concepţia lor sănĕtoasă să fie locaş, din care să nu iasă decât fiinţe care să trăiască din budgetul Statului. Ei destinaŭ femeia—ceeace trebue să fie cu deosebire — a fi mamă şi soţie aleasă şi utilă.

In acel an se aflaŭ în şcoală 149 fete, faţă de 864 băeţi, şcolari în Iaşi şi ţinuturi. — Se simte deja din 1835 curentul, care de la 1895 a devenit aşa de puternic şi în învĕţămîntul nostru superior. Câţiva ani mai târziŭ numĕrul fetelor pare a mai scădea. Astfel la 1837 eraŭ numai 79 eleve.

Personalul învĕţătorilor la 1834 se compunea din următoarele nume: Profesor al clasului elementar, D. Samoil Botezatu; Catihetŭ, Economul Ioan; Dăscăliţa cusătoare, Madame Elisaveta; Maica privighetoare, Suzana Monachia, 30 lei pe lună; Vătaful, carele va fi şi privighetor, Iordache Gheorghiu. Gustav Hofman, politechnicul, fu luat cu contract mai în urmă, în decursul anului 1835.

In privinţa »Politechniculuï« Gustav Hofman, iată ce ne spune D. V. A. Urechiă, în importanta sa lucrare asupra şcoalelor:

---

să fie rînduit a să priimi şi de la mine spre înlesnirea grabniciï statorniciri a acestuï început, de odată cinci mii lei.

Şi pe lângă aciasta nu voiŭ conteni pe viitórea vreme a ave însuşa prothimie a mĕ arăta sîrguitor şi sprijinitor, unor altor asemenea săvîrşiri, spre a mi se însemna numele întru ceï plăcuţi şi credincioşi patrioţi aï Inălţimeï Vóstre, fiind şi credincióse slugi.

Scarlat Donici Agă.

834
Octombrie 18.
Iaşii

Primit 25 Octombrie 834 supt No. 107, trecĕndu-se în condica shóli asupră căria s'a făcut şi mulţumire din partea Epitropieï.

Dosar No. 309/61 fila 1.

[1]) *Albina Românească* No. 98. Eşii. 1834, Nomevrie 18.

»Chiar şi direcţiunea de dat învĕţăturiĭ fetelor nu scapă din băgarea de seamă a autorităţilor şcolare. Ele vor ca direcţiunea aceasta să fie spre învĕţarea de meseriĭ. De aceea, la 28 Decemvrie 1835, Epitropia face contract cu un politechnic şi cu soţia sa, angajaţĭ de la 1 Ianuarie 1836, la institutul fetelor din Iaşĭ. Politechnicul se angajează a preda câte 3 ceasurĭ pe zi: modelurĭ de ceară a tot felul de poame şi fructe, facerea florilor fine din materiĭ, văpsitul cordelelor, spălatul de horbote şi blonde, văpsitul acestora, spălatul, văpsitul, curăţitul şi încreţitul penelor, scoaterea petelor din orĭce materie, lucrul figurilor din solzĭ şi tot lucrul de carton, precum şi alte ale industrieĭ şi economieĭ casnice.

»Acestaşĭ politechnic se obligă a învĕţa şi pre stipendiştiĭ gimnazieĭ meşteşugul cartonerieĭ

»Soţia sa se obligă a învĕţa fetele să facă capele, bonete, berete, tocurĭ, pălăriĭ frize, baiadere, etc.

»Sunt opriţĭ de a învĕţa alte fete străine decât şcolariĭ« [1]).

La 4 Maiŭ 1835 avu loc primul examen al şcoliĭ. Festivitatea se făcu în sala gimnaziuluĭ Vasilian, înfiinţată încă de la 1828. Intrarea, din cauza numerosuluĭ public, se făcea cu bilete speciale.

Aŭ rĕspuns la examen 72 de fete. Domnitorul a arătat mulţumirĭ profesorilor: Părintele Economu Ioan, Samoil Botezatu şi Madame Elisabeta. După împărţirea premiilor, M. S. Vodă a declarat că şcoala trece subt particulara protecţie a Doamneĭ [2]).

Iată o descriere a acesteĭ festivităţĭ, făcută în *Albina Românească* No. 36, din 1835:

»In această zi s'aŭ făcut în sala gimnasieĭ examenul public al şcoaleĭ de fete în fiinţa Domnitoruluĭ, strălucitul urzitor al acestuĭ aşezămînt, a M. S. Doamneĭ, a Epitropieĭ, a acelor întâĭ dame, a boierilor şi străinilor din Capitală, precum şi a unuĭ mare numĕr de persoane.

»Gătirea săliĭ, expoziţia diferitelor lucrurĭ de mână şi a fetelor şcolare împodobite cu ghirlande de florĭ şi cu eşarfe cu văpsele naţionale, înfăţişa o interesantă privire.

»După sosirea P. I. Domn, şcolarele aŭ rostit într'un glas sfintele rugăciunĭ, după care Zoiţa, fiică de 10 anĭ a repausatuluĭ Economu Eftimie, a rostit următorul cuvînt:

Prea Inălţate Doamne!

»De când părinteasca şi înţeleapta îngrijire a I. V. pentru statornicirea bineluĭ patrieĭ aŭ rĕspîndit a sale raze şi asupra noastră, fiicele credincioşilor voştri supuşĭ, aceasta este ţiua întâĭa în care ni se înfăţoşează doritul prilej de a depune înaintea I. V. pîrghia sîrguinţeĭ, ce de la deschiderea şcoaleĭ noastre, în curs de 6 luni, cu binecuvîntarea Inalt P. S. nostru Archipăstor şi subt povăţuirea cinstiteĭ Epitropiĭ, am întrebuinţat întru câştigarea cunoştinţeĭ îndatoririlor creştineştĭ şi a acelor potrivite cu casnicele îndeletniciriĭ.

»In acest timp neîndelungat, sporindu-se ale noastre mijloace morale şi materiale ale vieţuiriĭ, s'aŭ umplut de mîngîere inimile părinţilor noştri, care astăzĭ cunosc înavuţirea fiicelor cu zestre statornică, menită a închega şirul fericiriĭ sociale, ce va revărsa asupra luminatuluĭ eĭ urzitor a noastră şi a viitorimeĭ binecuvîntare, cea maĭ preţioasă şi maĭ dorită moştenire a unuĭ nume hotărît a trăi în vecĭ în inimile Moldovenilor«.

---

[1]) Lucrarea citată. Tom. 1. pag. 249.

[2]) V. A. Urechiă. Istoria şcoalelor. Tom. I, pag. 293.

La anul 1836 se înfiinţează clasa a treia. Diaconul Bucur este numit adjunct la această clasă cu 1000 leĭ pe an, şi cu începerea aceluĭ an se introduc următoarele modificărĭ la primul regulament al şcoliĭ.

Epitropia Invĕţăturilor publice

După ce de la urzirea institutuluĭ shóleĭ fetilor elevele aŭ petrecut materiile orânduite pentru anul I şi al II-lea, Epitropia, în urmarea aşeḑământuluĭ shólelor, aŭ pregătit toate trebuitóre şi pentru învăţarea meşteşugurilor politehnice, după următórea programă.

Materiile învăţĕtureĭ

Cursul acesteĭ shóle se alcătueşte de treĭ anĭ.

In anul I-iŭ vor învăţa elevile cetirea, scrierea, aritmetica de rost şi sfintele rugăciunĭ, împletitul de colţunĭ şi cusutul.

In anul II-lea gramatica românéscă prescurtată, patru speciĭ a aritmeticiĭ, partea I-iŭ de catihisis, întîile cunoştinţe şi lucru de mână femeesc, precum cusutul de cămeşĭ, de strae, de gherghef, spălatul pănzăriilor fine.

In anul 3-lea sintaxul vulgariŭ şi cunoştinţa citireĭ cu litere latine din aritmetică, numerile complexe, fracţiile, ţinerea catastihurilor de cheltuială casnică, catihis, deosebire învăţătorĭ a iconomieĭ şi industrieĭ casnice, facerea tapisărieĭ (covórelor) a horbotilor şi a altor manufăpturĭ; facerea din ciară a tot feliu de póme şi fructurĭ, facerea florilor fine din materie cu tótă deplinătate, văpsitul cordelilor, spălatul de horbote şi blonde, văpsitul acestora, spălatul, văpsitul, curăţatul şi încreţitul penelor de purtat, scóterea petilor din orĭ-ce materie, lucrul figurilor de solzĭ şi tot lucru de carton, facerea de capele, bonete, berete, tocurĭ, pilirine, frize, baiadere şi alte podóbe de gălăntăriĭ.

Dorind însă ca învăţarea acestora să fie temeĭnică, folositóre tinerimeĭ şi potrivită scopusuluĭ ocărmuireĭ ce este de a înzestra pe ficele orăşenilor cu deplină ştiinţă, s'aŭ hotărît următórele:

1-iŭ. Nime nu póte învĕţa manofăpturile însemnate pentru anul al III-lea, fără a fi petrecut maĭ înainte acele pregătitóre învăţĕturĭ orânduite pentru anul I şi al II-lea, urmând tot-odată şi cele ce sănt împreună orânduite cu aceste.

2-lea. Drept aceea părinţiĭ saŭ maĭ marii a fetilor sholastice la priimirea lor în shólă vor depune în cancelaria epitropieĭ o declaraţie, cum că ficele lor vor fi următóre îndatoririeĭ de a săvărşi cursul întreg, despre care numaĭ bóla saŭ extraordinare împregiurărĭ le pot scuti, iară din potrivă să fie părinţiĭ saŭ protectoriĭ îndatoriţĭ a plăti la casa sholeĭ cheltuiala potrivită cu vremea ce vor fi învăţat acele fete.

3-lea. Desăvărşite la învăţĕtură sĕ vor socoti fetile după petrecerea cursuluĭ întreg de treĭ anĭ, facerea eczamenuluĭ public şi priimirea atestatuluĭ de ştiinţă şi moral, când atuncĭ la cele maĭ vrednice se va împărţi şi o zestre din casa shólelor.

1836, 1-iŭ Ghenar. . . . . (Indescifrabil). **G. Asachi Agă.**

(Dosar de actele înfiinţăreĭ shóleĭ de fete Iaşĭ).
Dosar No. 309/61, fila 10 et verso.

Tot cu începerea anuluĭ 1836, se constată reaua situaţie a şcoaleĭ în curtea monastireĭ Barboĭ. Ştim că puţine zile după deschiderea şcoaleĭ se constatase lipsa de încăperĭ suficiente.

Aga Asaki, referendarul şcoalelor, face acum un raport spre a se căuta un alt local pentru şcoală. E bine a se vedea cu deosebire partea învĕţămîntuluĭ practic, pe care necontenit o urmărea el. In raportul sĕŭ către Domn, Asaki găseşte

Mănăstirea Doljeștĭ.

MĂNĂSTIREA DOLJEȘTI

Când mănăstirile în ţara românească eraŭ puterea şi podoaba ţăriĭ, graţie sentimentuluĭ patriotic şi religios de care eraŭ însufleţiţi părinţiĭ şi străbuniĭ noştri, — mănăstirea Dolješti, dacă nu era între cele întăĭ mănăstiriĭ din Moldova, prin construcţiune, poziţiune şi avere, era însă fala judeţuluĭ Roman şi cuibul de linişte şi chiar de cultură a ţinutuluĭ; era centrul de odihnă şi de mînîgere sufletească a boerilor noştri, unde li s'aŭ păstrat cu sfinţenie avutul lor, cu care Statul maĭ tărziŭ şĭ-aŭ mărit visteriile sale.

Mănăstirea Doljeştĭ astăzĭ însă nu maĭ există, dar, ce este maĭ trist, chiar memoria eĭ este uitată. Este lăsată în părăsire; nimenĭ nu se interesează de dînsa; nimenĭ n'o maĭ vizitează. Chiar în nişte manuale, în care se descriŭ mănăstirile din ţară, de mănăstirea Dolješti nicĭ se aminteşte: »Perit'a pomenirea eĭ ca un sunet«. Numaĭ ruinele caselor din jurul bisericiĭ şi întinsa livadă fructiferă, din mijlocul căreĭ se văd măreţele turle ale bisericiĭ, maĭ arată trecătorilor din frumuseţea şi trecutul acesteĭ mănăstiriĭ. Te cuprinde jalea când vre-un bătrân al satuluĭ, întîlnindu-l prin aceste dărămăturĭ, istoriseşte că aicĭ sta Vlădica, Egumenul mănăstiriĭ, că dincolo era şcoala, dincoace casa pentru bătrânĭ şi bolnavĭ, şi altele, — şi când sfîrşeşte zicênd: ce frumos şi bine era pe atuncĭ!

Subscrisul, preot-paroch la această desfiinţată mănăstire, am crezut ca o sîntă datorie a mea, spre a face pe scurt istoricul acesteĭ mănăstiriĭ şi a arăta celor cu dor şi milă de monumentele naţionale ale ţăriĭ, că biserica din Dolješti nu este o simplă biserică de ţară, ci o biserică cu un trecut istoric şi care îngrijită ar putea să fie printre cele dintăĭ bisericĭ româneştĭ.

In timpul luĭ Ioan Calimach, Voevod a toată ţara Moldoveĭ, boerănaşul Dimitrie Hudicĭ-Bejan, proprietar împrejmuirilor satuluĭ Dolješti, adevărat Român şi bun creştin, voind ca sudoarea feţeĭ sale şi dreapta luĭ agoniseală să nu fie cheltuită de nişte moştenitorĭ risipitorĭ, se hotărăşte ca tot avutul vieţiĭ sale să-l depună la picioarele altaruluĭ, din care să se facă fapte creştineştĭ, cu mulţumirea sufletească numaĭ ca numele luĭ să fie pomenit de generaţiunile următoare. El zideşte o biserică maĭ vrednică de locaş a luĭ Dumnezeŭ, în locul celeĭ vechĭ de lemn ce era până atuncĭ. Abia însă materialul adunat şi temelia pusă, când Hudicĭ şi este arestat de stăpînire, spre a se justifica de unde are atâţĭ banĭ, maĭ ales fiind şi dator [1]). Scăpând din închisoare ia ca tovarăş, spre a isprăvi lucrarea începută, pe Hatmanul de Roman Vasile Roset, spre a fi protejat şi apărat, cu autoritatea luĭ, de duşmanĭ, iar pe de altă parte a-ĭ fi şi tovarăş la cheltuelĭ, care acum devenise împovărătoare şi peste puterile luĭ, în urma închisoriĭ suferite.

In adevĕr, cu ajutorul Hatmanuluĭ, lucrările merseră iute şi biserica cu parte din chiliĭ

---

[1]) După tradiţie şi după »sinodicul« bisericiĭ, scris în 1867 de tatăl meŭ, vrednic de credinţă, ca cel ce a slujit 6 anĭ ca Diacon în timpul când exista mănăstirea, subt Archiereul Vladimir Suhupan, şi al căruĭ tată a fost 50 anĭ preotul satuluĭ la această mănăstire, de care »sinodic« m'am servit în parte la scrierea de faţă.

sunt sfîrşite în anul 1764. Pe frontispiciul bisericiĭ se citeşte următoarea inscripţie: »Acest sfînt locaş s'a zidit întru cinstea prea Sfinteĭ Troiţe cu cheltuiala Hatmanuluĭ Vasile Roset şi a Ieromonachuluĭ Dionisie Hudicĭ, împreună şi cu ajutorinţa luĭ Dumnezeŭ, pentru veşnică pomenire lor. 1764, Noemvrie 24«.

Dimitrie Hudicĭ înzestră mănăstirea cu moşiile sale: Doljeştĭ, Veja, Sărăţăiĭ şi Buhonca, din judeţul Roman.

Vasile Roset, isprăvind biserica, demisionă din Hătmănie şi se călugări, dăruind mănăstiriĭ moşiile: Cordăreniĭ, Şipoteniĭ, din judeţul Botoşanĭ şi Oţeleniĭ, din judeţul Vasluiŭ; iar după îndemnurile sale, Nicolaĭ Cogălniceanu hărăzi şi el mănăstiriĭ o vie mare şi moşia Silvestre din judeţul Bacăŭ, unde maĭ pe urmă s'a fundat *Schitul Tissa*, care ţine de această mănăstire.

Numeroşĭ credincioşĭ veniră apoĭ ca din avutul lor să mărească veniturile mănăstiriĭ. Nu voiŭ enumera decât numaĭ câţĭva dintre donatoriĭ de maĭ tărziŭ, şi aceasta spre a se vedea de ce aver însemnate dispunea mănăstirea. Aşa Mitropolitul Iacob Putneanul a dăruit moşia sa Draga, din judeţul Iaşĭ. Teodor Nachul, iazul cu moara din Oţelenĭ şi 20 pămînturĭ din Doljeştĭ. Const. Buciumanul, partea sa de moşie din Poprişcanĭ. Ion Canta 8 pogoane vie din judeţul Putna şi două salaşe de ţiganĭ. Iereĭ Ion, o parte de moşie din Petreştĭ şi Poenile-Oanceĭ. Prodan Leachul, o parte de moşie din Sărăţăĭ. Iordache şi Anastasia, moşia din Petreştĭ. Constantin şi Paraschiva 3.500 leĭ. Ion şi Vasilca, livezile din Buhonca. Pintilie şi Maria, partea de moşie din Hândreştĭ şi Dăicenĭ. Lupul Cost., 70 fălcĭ din Oţelenĭ. Andreĭ Goia, moşia din Ţîrţeştĭ şi a treia parte din Ineşeştĭ. Nicolaĭ Roznovanu a dăruit două salaşe de ţiganĭ, şi mulţĭ alţiĭ. Pe un pomelnic mare de lemn frumos lucrat ce se păstrează la sfîntul jertfelnic, alcătuit de Egumenul Sofronie în 1796, se citeşte încă numele a multor Domnĭ, Mitropoliţĭ şi Episcopĭ, care aŭ miluit această mănăstire. Pe acest pomelnic e scris următoarele: »Pomelnicul a prea fericiţilor şi pururea pomeniţilor ctitorĭ, prea luminaţilor Domnĭ şi a prea osfinţiţilor Archiereĭ şi blagorodnicilor boerĭ şi a tutulor pravoslavnicilor creştinĭ care aŭ miluit acest sfînt locaş«: Gavriil Mitropolit, Antochi Mitropolit, Ioanichie Episcop, Enochentie Episcop, Antoche Episcop, Veniamin Episcop, Mihail Voevod Ana Doamna, Constantin Voevod Soltana Doamna, Scarlat Voevod Anastasia Doamna, Constantin Voevod Ecaterina Doamna, etc., etc.

Ctitorul Vasile Roset, după 3 anĭ de la zidirea bisericiĭ, muri, fiind înmormîntat în biserică în partea dreaptă, subt un mormînt de piatră, lucrat cu o deosebită atenţiune şi pe care e scris »Subt această piatră se odihneşte robul luĭ Dumnezeŭ Vasile Roset (Hatman), ctitor acesteĭ sfinte mănăstirĭ Doljeştĭ, 1767, Decemvrie«. Rămăşiţele pămînteştĭ ale luĭ Dimitrie Hudicĭ sunt îngropate în stînga: »Prea fericitul Ieromonach Dionisie Hudicĭ, cel adevărat ctitor şi începător sfinteĭ mănăstirĭ Doljeştĭ«. Din mirenie s'a numit Dimitrie. La 1760 s'a călugărit numindu-se Dionisie, hirotonisindu-se ierodiacon în sfînta mănăstire [1]) de prea osfinţitul Mitropolit Iacob Putneanul. La 1762 s'a hirotonisit preot. La 1764 a săvîrşit biserica. La 1777 a răposat de boala ciumeĭ. La 1780 i s'a mutat oasele subt această piatră de răposatul Ioanichie Cogălniceanu, egumen. Mormîntul i s'a înfrumuseţat şi piatra i s'a scris la 1820 de sfinţia sa părintele ieromonach Veniamin Putneanul, egumen. S'a scris de preot Costache Ponicĭ«. Ambiĭ ctitorĭ avu grija ca să înzestreze biserica şi înnăuntru cu odoare sfinte de cea maĭ mare valoare şi pe care figurează numele lor. De la Vasile Roset, între alte odoare vrednice de amintit, este şi o evanghelie mare, legată foarte bogat în argint, tipărită în 1742 în tipografia Mitropolieĭ din Bucureştĭ, în zilele Voevoduluĭ ţărĭĭ româneştĭ Mihaĭ Racoviţă şi a Mitropolituluĭ Neofit.

---

[1]) Începutul şi organizarea mănăstireĭ Doljeştĭ, după toată probabilitatea, nu-şĭ are existenţa numaĭ de la 1764, data terminărĭĭ acesteĭ bisericĭ. Faptul că Hudicĭ se călugăreşte la 1760 şi devine curînd ierodiacon în *»sfînta mănăstire«*, ne dă dovezĭ aproape sigure că mănăstirea exista deja alcătuită, şi Hudicĭ cu Roset nu fac decât înbogăţesc şi zidesc o biserică măreaţă şi chiliĭ bune în locul celor de lemn şi sărăcăcioase. Nu se poate admite ca Hudicĭ să fi fost călugărit în altă mănăstire, căcĭ trebuia negreşit atuncĭ să se fi amintit aceasta în inscripţia de pe piatra mormîntuluĭ sĕŭ. O probă maĭ vădită în susţinerea argumentărĭĭ mele este o candelă de argint, aşezată în altar, cu inscripţia: »Artemon, egumen mănăstirĭĭ Doljeştĭ, 1762«. Dacă în sinodicul bisericiĭ, — despre care am amintit — nu se pune data înfiinţărĭĭ mănăstirĭĭ decât de la 1764, apoĭ sigur că scriitorul sinodiculuĭ n'a cercetat, n'a dat atenţiune şi n'a urmărit vechimea mănăstirĭĭ, ci numaĭ vechimea bisericiĭ existente.

Asemenea și de la Dionisie se păstrează în cea mai bună stare, între altele, și o cruce mare de chiparos, sculptată atât de fin și artistic, cum rar se mai vede și se mai lucrează de artiștii noștri în zilele de astăzi. Crucea este așezată pe un picior de aur, cu inscripția în grecește și datează din 1768.

Egumenii acestei mănăstiri au fost numeroși, căci numai până la 1796 pomelnicul numĕră 18 egumeni, dintre care cel mai mult a egumenat Dionisie Hudici, fundatorul bisericii. Vrednici de amintit mai sunt: Sofronie, ieromonachul Nifon, Ioanichie Cogălniceanu, Paisie ieromonach, fost mai pe urmă egumen și mănăstirii Precista Maria din Roman. Pe o cruce de aur cu 70 pietre scumpe se citește: »Făcută de ieromonachul Paisie, 1810«. Mai târziu acesta a mai dăruit acestei mănăstiri și o evangelie mare legată în aur și argint, care ar împodobi sfînta masă chiar a celei mai îngrijite biserici din țară. Lui Paisie îi urmează Veniamin Putneanul Mutu [1]), în timpul căruia Episcopul de Roman Cherasim, voind a face paratisire din scaunul sfintei Episcopii pentru egumenatul din Doljești, sădește pe un deal aproape de Doljești, o vie mare de 12 pogoane și aduce 20 coșuri piatră spre a-și face case bune în mănăstire și a o împrejmui cu zid.

Nu se știe însă ce s'a mai întîmplat, căci egumenului Veniamin Mutu îi urmează Veniamin Roset, archidiaconul eruditului Mitropolit Veniamin Costache, nepot lui Vasile Roset, ctitorul bisericii.

Ca cel ce a egumenat la această mănăstire 26 ani, fiind totodată (2 Februarie 1844) și Episcop de Roman, voiu insista ceva mai mult asupra lui. Pe cât de frumoasă este zugrăvită viața Episcopatului său în »Cronica Romanului« de Episcopul Melchisedec, pe atât de puține amintiri plăcute a lăsat din faptele sale ca egumen la Doljești. Subt motiv de economie, desființează ospiciul pentru bătrâni și bolnavi, reduce numĕrul călugărilor și școala ce funcționa încă de la predecesorii lui egumeni este lăsată în părăsire, cu toată atențiunea și deosebitul interes ce purta pentru această școală părintele său duhovnicesc Mitropolitul Veniamin Costache. Hirotonisindu-se însă Archiereu redeschide școala în mănăstire, unde mai târziu se preda științele necesare pentru acei ce doreau a deveni preoți; aceasta, pe de o parte, spre a satisface dorința protectorului său Mitropolitului Veniamin, iar pe de altă parte urmărind interese băneștî, de oarece tot el era acel ce hirotonisea preoți pe acei ce isprăveau cursurile acestui seminar. Cât interes purta pentru această școală spirituală nemuritorul Mitropolit, se vede din testamentul său: »Cărțile ce am lîngă mine, împreună cu parte ce au rĕmas la sfînta Mitropolie, adică întreaga biblioteca mea, dorind foarte să nu se înstrăineze și să se irosească, fiind adunată cu multă greutate și mari cheltueli, o afieroșesc Seminarieî ce frăția sa Archiereul Veniamin Roset s'au făgăduit a înființa pentru monachi la sfînta mănăstire Doljești spre pomenirea mea«.

Alegêndu-se episcop la Roman, nu slujea în această mănăstire decât numai atunci când hirotonisea preoți, astfel că și acum se istorisește de bătrâni că numĕrul celor hirotonisiți aici ar fi peste 50 preoți.

In biserică sunt câteva odoare sfinte ce poartă numele lui; de remarcat este un rînd de vase sfinte foarte prețioase de argint suflate cu aur, ce se păstrează și acum în cea mai bună stare.

Ca îmbunătățiri materiale în afară de biserică, făcu din piatra adusă de Episcopul Gherasim două pivnițe mari, una în Doljești și alta în Rotunda, și o velniță la moara din Buhonca, pentru fabricarea rachiului.

In timpul mișcării în țară de la 1848, Roset luă parte activă, fiind partizanul tinerilor și al boerilor revoluționari. Cu câțiva boeri intimi din Iași și Roman, Episcopul Veniamin avea întîlniri nocturne aici în mănăstire, punêndu-se la cale pentru reușita cauzei lor [2]). După cum se știe însă, mișcarea este ușor stinsă în Moldova, Mihail Sturza descopere complotul; și între cei urmă-

---

[1]) In anii din urmă a egumenatului său muțise.

[2]) Se istorisește că la aceste întruniri secrete luă parte și Alecu Sturza, proprietarul moșiei Miclăușeni, ce era bun prietin cu Veniamin Roset. Dar Alecu nu urmărea decât tronul Domniei și Roset lupta din rĕsputeri pentru reușita lui. Sturza Miclăușanul, mai mult ca sigur că ocupă tronul lui Mihail, făgăduise în schimb Episcopului tronul Mitropoliei din Iași, ce era vacant. Atât de siguri erau ei de reușită încât se și felicitase reciproc; dar Alecu moare curînd, iar Veniamin se duce în persoană la Miclăușeni, oficiind la înmormîntare cu mare pompă.

riți și exilați de Domn este și Roset, pe care-l surgunește în munții Vranceĭ, la mănăstirea Soveja. Grigorie Ghica însă venind la Domnie, 'l rechiamă spre a-și lua scaunul episcopal și chiar i se făgăduește scaunul Mitropolitan, ce atunci era vacant prin moartea luĭ Meletie. Sigur de reușită, Roset se duce la Iași cu parte din bagaje și chiar își ia rĕmas bun de la ceĭ aĭ mănăstiriĭ. Nu este ales însă Mitropolit, pentru care adînc s'a mîhnit și înbolnăvindu-se muri (1851), fiind înmormîntat în sfînta episcopie de Roman.

Episcopuluĭ Veniamin Roset la Dolgești 'ĭ urmează archiereul Vladimir Irinopoleos Suhupan, care e cel din urmă egumen al acesteĭ mănăstirĭ. Cea întăĭ grijă la venirea sa aicĭ fu de a redeschide școala, unde chiar el, ajutat și de monahul Sevastian, preda științele necesare elevilor; așa că astăzĭ în sat sunt mulți bătrânĭ ce le-a fost dascăl bĕtrânul archiereŭ.

Acest egumen ar fi făcut îmbunătățirĭ mănăstiriĭ, dar acum eraŭ risipite o mare parte din gospodăria locașuluĭ. Curînd după venirea sa aicĭ, țiganiĭ mănăstiriĭ, — în numĕr ca 40—50 familiĭ — sunt desrobiți, fiind astfel lipsit de multele și grelele serviciĭ ce aceștia făceaŭ mănăstiriĭ.

Subt dĕnsul (1862) urmează desființarea mănăstiriĭ. In comisiunea rînduită aicĭ pentru secularizarea bunurilor luă parte episcopul Melchisedec, pe atunci directorul seminaruluĭ din Huși, părintele Dimitrie Matcaș, directorul seminaruluĭ din Roman, și un șef de biuroŭ rînduit de ministerul cultelor. Egumenul Suhupan încredință în mânele comisiuniĭ sigiliul mănăstiriĭ, archiva, documentele moșiilor și tot ce s'a găsit maĭ de valoare atât în biserică, cât și afară de biserică [1]).

Suhupan, mâhnit, s'a retras și s'a stabilit în Iași, iar părinții călugărĭ, câteva zile după plecarea archereuluĭ și egumenuluĭ lor, întru una din zile, în sunetul clopotelor, care începuse a suna dis de dimineață, și însoțiți până la hotar maĭ de tot norodul satuluĭ, plecară pe jos, ducĕnd din gloria și avutul acesteĭ mănăstirĭ numaĭ ceeace fiecare purta pe umĕrul sĕŭ, și stabilindu-se în mănăstirea Coșula, din județul Botoșanĭ.

Frumoasa și falnica mănăstire de odinioară, astăzĭ este umila biserică a satuluĭ Dolgeștĭ. Mihail Cogălniceanu, în calitate de ministru, vizitând această mănăstire curînd după desființarea eĭ, și vĕzĕnd că și rudele sale de aproape sunt miluitorĭ și ostenitorĭ acestuĭ sfînt locaș, a înscris în budgetul Statuluĭ atât personalul, cât și întreținerea bisericiĭ. Legea cleruluĭ din 1893 însă,—nedeclarând-o monument istoric — o trecu de la Stat în sarcina comuneĭ, punĕnd-o astfel în rîndul tuturor bisericuților sătești.

Mare parte din ecaretele mănăstiriĭ, rĕmâind stăpîn Statul, s'aŭ risipit și s'aŭ distrus fără nicĭ un folos. Casele egumenieĭ și o parte din dependințele maĭ bune aŭ devenit reședința sub-prefectureĭ de plasă; maĭ tărziŭ aŭ fost transformate în cazarmă, iar în aniĭ din urmă rĕmâind pustiĭ, subtsemnatul a mijlocit la onoratul minister ca să se dea ca locuință parochuluĭ, — ne avĕnd comuna casă parochială. Ministerul n'a admis cererea și casele cu atenansele s'aŭ vîndut la licitație, pe o sumă de nimic.

Biserica avĕnd zidul excepțional de gros (2 $^1/_2$ metri), este foarte solidă ca construcție; dar de la zidirea eĭ nefiind nicĭodată reparată, este neagră de fum; sfinții de pe icoane sunt în mare parte șterși, iar odoarele sfinte prea uzate, neputĕndu-se întrebuința în serviciŭ.

Oare nu a sosit încă timpul ca iarăși să ne întoarcem privirile spre biserică,—care a fost și va fi puterea și temeinicia neamuluĭ românesc?!

PREOTUL ATH. VASILESCU.

---

[1]) Nicĭ un document de valoare, nicĭ un act de fondațiune a mănăstiriĭ nu se găsește în archiva bisericiĭ, ceeace face a se crede că aŭ fost luate de comisiune și duse la Bucureștĭ. O sumedenie de cărțĭ grecești, slavonești și românești s'aŭ păstrat aicĭ până la 1875, când, în urma ordinuluĭ ministeruluĭ, aŭ fost trimise de preotul îngrijitor și se păstrează în archiva Statuluĭ. Intre cărțile vechĭ ce aŭ maĭ rĕmas în biserică, vrednic de amintit, este un »Pateric«, scris de mână de ieromonachul Irinarch în anul 1780.

Biblioteca Universală Iași

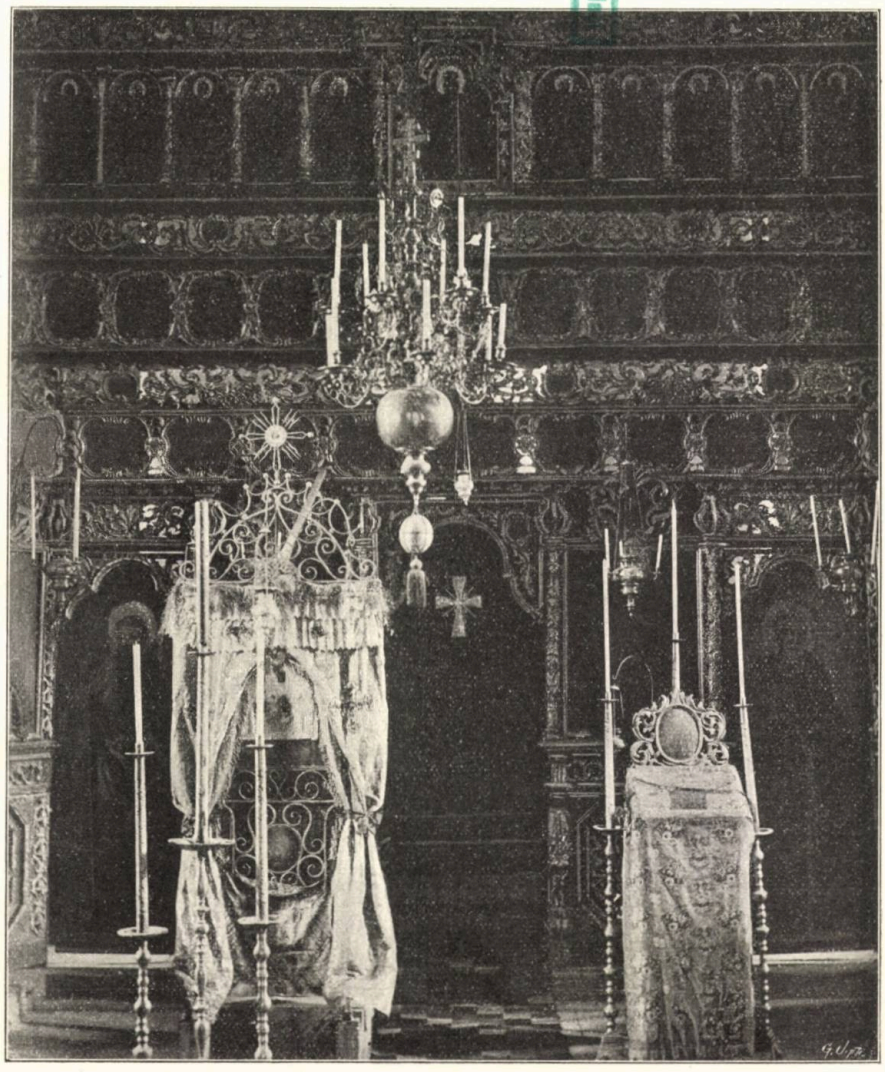

Interiorul Mănăstirii Doljești.

SERĬ DE TOAMNĂ

Ne-am iubit o toamnă,
Doamnă;
Cu putinţă-ĭ ca uitarea
Să fi nămeţit cărarea
Amintirilor, spre ea?

Lung din ceruri cade-o stea;
Frunzele foşnesc, pe cale,
Fugărite ca de-o jale;
Luna, pală, rece —
trece.

Aĭ uitat?... Orĭ, poate,
toate
Pot să-ţĭ pară vecĭnic noĭ:
Să petrecem în-de-noĭ,
Fără fir cu vremea veche?

Nu-ţĭ aduce la ureche
Vîntul, vorbele şoptite —
Vibrătoare de ispite?
Claro Doamnă, *nu* —
Zicĭ tu?

Vaĭ! şi plopiĭ gem:
Poem,
Par-că, vremilor de-atuncĭ;
Ofilită-ĭ flora'n luncĭ...
Nu... — nu-ĭ nimenĭ. Ce tresarĭ?

Ţi-s maĭ umezĭ ochiĭ marĭ —
Cât aĭ da să plângĭ o leacă!
Claro, toamna va să treacă,
Inimiĭ să-ţĭ cearnă
Iarnă.

... Şi mesteacăni'-s
Un vis;
Amintirile, ce chiamă,
Te-aŭ înfrânt: ţĭ-e dor, ţĭ-e teamă...
Da: aleele-s pustiĭ...

Plâng şi stelele tărziĭ.
Şi e noapte-atât de naltă,
Cufundată'n pala baltă;
Şi fusese clară,
Clară!

Innoptata apă
Sapă...
In nesigura oglindă,
Prinde visu-ţĭ să se prindă.
Cât de grea-ĭ mărturisirea!...
Ah! de ţĭ-ar păstra iubirea...

DEMETRIUS.

acest monstru care se numeşte public ? Un cerc bine alcătuit, o grupare întinsă, sub aspiraţiile aceluiaşĭ ideal, cu aceleaşĭ mijloace de luptă ţintind mîntuirea noastră sufletească, se impune din zi în zi maĭ mult. Se aşteaptă numaĭ păstorul. Cine va fi acel păstor cutezător şi mare ?... Vremea îl va hotărî, îl va alege şi 'l va impune. Spre el ne îndreptăm ochiĭ sufletuluĭ şi de la el aşteptăm lumina.

I. NESTOR.

* * *

Expoziţia unuĭ grup de artiştĭ. — Sarcina unuĭ cronicar conştiincios e de multe orĭ maĭ grea decât şĭ-ar putea-o închipui cineva. Nu ştiĭ bine ce să zicĭ ca să spuĭ şi ceeace crezĭ tu că este adevĕrul şi să ţiĭ seamă şi de împrejurărĭ. Intr'o situaţie de felul acesta ne găsim noĭ astăzĭ, în faţa expoziţiuniĭ unuĭ grup de artiştĭ de la Ateneŭ. Afară de portretul luĭ Nicolae Creţulescu, făcut de D. Mirea, restul tablourilor, o spunem cu părere de rĕŭ, ne face o impresiune foarte slabă; judecând însă dificultăţile enorme prin care străbat tinerĭĭ noştrĭĭ artiştĭ, te mirĭ cum se maĭ găsesc oamenĭ care luptă în contra indiferenţeĭ generale, continuând a-şĭ pierde timpul în domeniul atât de ingrat al artelor.

Dar dacă slăbiciunea în genere a lucrărilor expuse ne face să trecem cu vederea multe şi să privim cu închipuirea într'un viitor maĭ buŋ, ceea ce ne turbură este nesinceritatea unora dintre artiştiĭ noştrĭĭ. In adevĕr, multe, foarte multe din peisagele acesteĭ expoziţiĭ sunt făcute saŭ după fotografiĭ saŭ din închipuire. A reduce însă astfel natura la un joc copilăresc este a păcătui de douĕ orĭ: şi contra naturiĭ şi contra arteĭ. Priveliştile din natură aŭ în sînul lor o viaţă, o frumuseţe vie, pe care artistul care le priveşte lucrând, le simte şi le strămută inconştient pe pânza luĭ, dându-ne astfel în peisagiul luĭ iluzia lucrurilor şi a fiinţelor reale. Cel ce zugrăveşte după fotografie saŭ din închipuire nu poate să dea nimic din viaţa naturiĭ; peisagele luĭ sunt goale de suflet, sunt moarte ; liniile înseşĭ par încremenite în clipa furată de maşina fotografică din natură. In cazul întâĭ aĭ realitatea naturiĭ — care nu pozează niciodată, ci trăeşte ; — în cazul al doilea, aĭ o mască exterioară.

In astfel de lucrărĭ puţin inteligente lipseşte, apoĭ, tocmaĭ ceeace constitue fondul adevĕrateĭ arte, emoţia. Dinaintea frumuseţeĭ naturiĭ, a motivelor de tot felul din ea, a părţilor ascunse care vorbesc numaĭ ochiuluĭ şi sufletuluĭ de elită, artistul e mişcat până în adîncul fiinţeĭ luĭ. Jocul de luminĭ, tonurile viĭ ale primăverii, culorile calde ale toamneĭ îl încântă, îĭ pun talentul în vibrare. Exuberanţa saŭ melancolia naturiĭ se leagă cu sufletul luĭ, se imbină cu lumea imaginilor din creerul luĭ ; aspectul vesel al primăveriĭ îĭ renaşte ideia reînvieriĭ ; priveliştea toamneĭ, ideea trecĕtoareĭ firĭ omeneştĭ. El va pune, prin urmare, pe pânza luĭ, pe lîngă lucrurile şi culorile din natură, ritmul sufletuluĭ luĭ mişcat, fiorul luĭ interior, entusiast saŭ trist. In faţa uneĭ fotografiĭ saŭ a uneĭ închipuirĭ slabe nimic din toate acestea. De aceea nimic nu se va desăvîrşi ca artă în aşa condiţiŭ, cu toate că motivul reprodus va fi interesant prin el însuşĭ, cu toate că se va imita factura largă a impresioniştilor, adică a acelor care sunt impresionaţĭ de aspectul multiplu al lucrurilor. In cazul din urmă, se va vedea maĭ mult intenţiunea de a înşela. Impresioniştiĭ, în adevĕr, ne daŭ prin pete marĭ impresiile lor de frunze, de nourĭ, de pămînt, fiindcă aşa vĕd eĭ natura, în vibraţie. Dar subt petele aruncate de eĭ, simţĭ tocmaĭ sinceritatea impresieĭ, francheţa punerii de penel, viaţa lucrurilor şi a fiinţelor, în mişcare. Imitatoriĭ acesteĭ facturĭ, care lucrează peisage în atelierul lor, maĭ adaugă, la partea slabă a lucrărilor lor, o notă ridiculă.

A. COSTIN.

CĂRŢI ŞI REVISTE STRĂINE

Ultimul roman al luĭ Emil Zola, *Travail*, ne-a făcut să întrevedem, în cele 666 de paginĭ compacte, un oraş ideal al viitoruluĭ, ajuns ideal prin voinţa puternică a unuĭ om, Luc Froment, care dintr'un mic orăşel industrial, Beauclair, face o cetate fericită, cu uliţĭ largĭ şi frumoase, cu locuinţe sănătoase şi vesele, cu fabrice spaţioase şi aerate, cu oamenĭ bunĭ, iubitorĭ şi drepţĭ, un oraş unde toţĭ locuitoriĭ sunt fericiţĭ prin munca tuturor. Ca toate romanele luĭ Zola, *Travail* e o lume întreagă în care te pierzĭ. Lovituri de cuţit, amoruri, violări, incendiĭ, dărămături de clopotniţĭ, morţĭ surprinzătoare, figurĭ şi profiluri nenumărate, inveţiuni ştiinţifice, nimic nu lipseşte în el din întîmplările şi aspectele vieţiĭ. Din această aglomeraţie de viaţă reies calităţile şi neajunsurile romanuluĭ. O compoziţiune prea largă, prea amplă, în care cititorul se îneacă, cu amănunte care te irită prin lungimea ca şi prin puţina lor importanţă, cu punte false şi un stil neglijat pe alocurea, alcătuit din fraze rupte şi fără legătură între ele. Iată neajunsurile. Sunt însă ele neajunsurĭ în realitate, în felul cum a conceput Zola opera sa? E greŭ s'o afirmăm. O sinteză de felul romanuluĭ *Travail* ar fi cu neputinţă, când autorul ar pierde din vedere liniile marĭ spre a se opri la analiza amănuntelor, la plivirea frazelor sale.

Şi apoĭ chiar stilul sĕŭ e el în adevĕr neglijat? Sunt multe, foarte multe paginĭ care amintesc pe Zola de altădată. Să desprindem numaĭ câteva fraze ca să ne convingem:

»Quand le moment de l'arrachage fut venu, il trempa d'eau, dans le bassin commun le grand tablier de toile dont il était enveloppé. Puis, les pieds chaussés de gros sabots, les mains couvertes de gants mouillés, armées de la longue pince de fer, il enjamba le four, posa le pied droit sur le couvercle qu'on venait d'écarter, le ventre et la poitrine dans le coup d'effrayante chaleur qui montait du volcan entr'ouvert. Il apparut un moment tout rouge, flambant lui-même en plein brasier, ainsi qu'une torche. Ses sabots fumaient, son tablier et ses gants fumaient, toute sa chaire semblait fondre. Mais lui, sans hâte, de ses yeux habitués à la flamme, cherchait le creuset au fond de la fosse embrasée, se penchait un peu pour le saisir avec la longue pince; et d'un brusque redressement des reins, en trois mouvements rythmiques et souples, l'une des mains s'écartant, glissant le long de la tige, jusqu'à ce que l'autre vînt la réjoindre, il arracha le creuset, sortit d'un geste aisé, à bout de bras, ce poids de cinquante kilogrammes, pince et creuset compris, le déposa par terre, tel qu'un morceau de soleil, d'une blancheur aveuglante, qui tout de suite devint rose«...

Şi ceva maĭ departe:

» ... Et de ce sillon, de ces champs de feu, se levait une moisson incessante d'étincelles, des étincelles bleues d'une légèrete délicate, des fusées d'or d'une délicieuse finesse, toute une floraison de bleuets parmi des épis d'or«...

Pentru Zola însă ca şi pentru cititorul modern nu forma e partea de căpetenie a uneĭ astfel de lucrărĭ, ci însemnarea eĭ. Şi în privinţa însemnărĭĭ nouluĭ sĕŭ roman, credem că oricine nu poate decât să-şĭ plece capul şi să-l admire.

Ceĭce aŭ urmărit opera luĭ Zola ştiŭ că *Travail* e al doilea roman dintr'o nouă serie de lucrărĭ, care după ideia autoruluĭ trebue să alcătuiască un fel de evangelie a timpurilor viitoare. Primul volum din această serie a fost *Fécondité*, care era un fel de imn înălţat naturiĭ creatoare; al doilea e *Travail*, o poemă făcută în onoarea munciĭ omeneştĭ. Amîndouĕ purced din aceeaşĭ ideie puternică şi vastă: munca e pentru individ, ceeace fecunditatea e pentru specie: mijlocul de a trăi. Cine nu e fecund moare în întregimea fiinţeĭ luĭ şi aduce un neajuns specieĭ sale; cine nu munceşte îşĭ face rĕŭ sie însuşĭ şi se sinucide. *Travail* e demonstrarea, în acţiune, a acestuĭ adevĕr. Munca e fericirea, munca e însăşĭ viaţa. Munca e în acelaşĭ timp dreptatea. E drept ca fiecare, ca toţĭ să muncească. E nedrept ca uniĭ să muncească şi ca alţiĭ, nemuncind, să trăiască din munca celor dintăĭ. »Munca, munca! Cine oare va şti s'o înalţe, s'o reorganizeze, după firească lege a adevĕruluĭ şi dreptăţiĭ, spre a-ĭ da rolul eĭ de nobilă atotputernică în lumea aceasta, pentru ca bogăţiile pămîntuluĭ să fie drept înpărţite, realizând în sfîrşit fericirea cuvenită tuturor oamenilor?!« Fiindcă fericirea nu-ĭ un lucru de pe ceea lume, ci un lucru omenesc pe care o doresc, o cer toţĭ oameniĭ, şi dorinţa lor trebue să fie satisfăcută în viaţă. Trebue să coborîm pe pămînt ceeace evangelia numeşte împĕrăţia cerurilor.

Iată teza romanuluĭ *Travail*. Din ea se vede lesne ce sinteză puternică şi vastă avem dinainte. Ea e desvoltată în tablouri de mizerie alternând cu priveliştĭ de fericire pămîntească: mizeria timpurilor noastre, fericirea timpurilor viitoare.

Să fie oare acest ultim punt adevĕrat? Putea-se-va realiza fericirea desăvîrşită a omeniriĭ într'un viitor, fie el orĭ cât de depărtat? Iată o întrebare la care nu se poate rĕspunde uşor. Mulţĭ sunt de părere că rĕul pămîntesc nu va dispare niciodată cu totul. Chiar în zina în care nu vor maĭ fi niciĭ săracĭ, niciĭ oameni înşelaţĭ, niciĭ infirmĭ, va fi pururea moartea, care va întrista, va neferici viaţa cea maĭ fericită. Zola însă, în optimismul luĭ, crede din contra că înţelegerea vieţiĭ fericite duce la înţelegerea morţiĭ fericite.

Şi acum, în faţa acesteĭ ultimĭ şi colosale lucrărĭ dintr'un lanţ întreg, înşirat în viaţa de titan al luĭ Zola, un punt de întrebare se pune în mintea noastră: ce va rĕmânea din Zola dinaintea posterităţiĭ? Fi-va el unul din aceĭ marĭ creatorĭ care trăesc pe de-asupra timpurilor, saŭ numaĭ un scriitor care a interesat lumea în viaţa sa? Fi-va el spre pildă un alt Balzac saŭ numaĭ un Eugen Sue? Timpul va rĕspunde, deşi noĭ înclinăm a-l vedea alăturĭ cu cel dintăĭ.

Un siècle, cu subt-titlul: *mişcarea lumiĭ de la 1800 la 1900*, e un gros şi interesant volum apărut zilele din urmă în editura *H. Oudin* din Paris. Cu toate că epoca noastră ţine maĭ mult la studiile de detaliŭ decât la sintezele largĭ care se încearcă a îmbrăţişa veacurĭ întregĭ, un numĕr de specialiştĭ saŭ cel puţin de oameni competinţĭ francezĭ şĭ-aŭ propus să ne deie, într'o singură privire de ansamblu, însemnarea veaculuĭ al XIX-lea. In principiŭ, astfel de lucrărĭ sintetice aŭ avantagiile lor şi se impun câteodată. In faţa intîmplărilor şi a figurilor ce umple o epocă, suntem ca în faţa unuĭ tabloŭ de pictură. După ce l-am privit de aproape în toate amĕnuntele luĭ, o mişcare instinctivă ne face să ne retragem cu câţĭva paşĭ înapoĭ spre a putea cuprinde cu ochiul întreg tabloul. Atuncĭ fondul luĭ se depărtează, nuanţele culorilor intră unele în altele ca în natură, figurile se însufleţesc, par că mişcă, avem impresiunea totală şi vie a compoziţiuniĭ. Dacă o astfel de privire maĭ depărtată ajută în înţelegerea unuĭ tabloŭ, cu atât maĭ mult ea e necesară când privim în complexitatea uneĭ istoriĭ care 'şĭ propune a ne zugrăvi tabloul unuĭ veac şi în deosebĭ al veaculuĭ XIX, atât de plin de fapte, de gloriĭ şi de ideĭ. Inchipuirea se rătăceşte în faţa evenimentelor de tot felul, a înlănţuiriĭ lor, a reacţiunilor ce aŭ hotărît, a rezultatelor ce aŭ adus, apoĭ în faţa enormeĭ mişcărĭ intelectuale care a deschis căĭ nouĕ în toate domeniele: ştiinţe, literatură, istorie, arte, a descoperit atâtea civilizaţiĭ vechĭ şi a săvîrşit atâtea prefacerĭ de lucruri.

Iată tabloul pe care şĭ-a propus să ni-l redeie viŭ şi în trăsăturĭ largĭ volumul *Un siècle*. Isbînditu-şi-a el gîndul? Mărturisim că cu tot numĕrul colaboratorilor sĕĭ — sunt peste 30 — lucrarea aceasta lasă în mare parte de dorit: n'are unittate în ideĭ şi stil, nu are putere de convingere, nu-ĭ atrăgătoare la citire. Ideia stăpînitoare din ea, aceea de a subordona totul spiritului religios, este de sigur o altă pricină de neisbîndă. Influenţa religiuniĭ în timpurile noastre nu maĭ

poate avea însemnarea de altădată. Cu toate acestea, nu-ĭ mai puțin adevĕrat că multe din paginele cărțiĭ sunt interesante, și unele chiar superioare prin puterea lor de generalizare.

Piccolo mondo moderno, romanul așteptat al luĭ Antonio Fogazzaro, anunțat de noĭ acum douĕ lunĭ, a apărut în volum, în editura *Ulrico Hoepli* din Milan. El analizează, pe un ton trist și blând, într'un stil frumos și nobil, o criză de conștiință, în care furnică o mulțime de sentimente. Distinsul romanțier italian, spre deosebire de compatriotul sĕŭ D'Annunzio, e discret și cast în romanele sale. El ne introduce de astădată în societatea unuĭ oraș italian, frămîntat de preocupărĭ naive și mișcătoare și de micĭ ambițiĭ. In mijlocul acestuĭ decor se petrece o dramă intimă și atingĕtoare. Maironi, un suflet evlavios, s'a căsătorit de tînĕr cu vară-sa Eliza Scermini. El credea c'o iubește în toată puterea cuvîntuluĭ; dar ea îl face să creadă că nu-l iubește îndestul, fiind rece din fire și neputînd să-și manifeste dragostea ce o simțea în realitate pentru el. Câteva lunĭ după căsătorie Eliza înebunește, e internată într'o casă de sănătate și Maironi rĕmâne singur pradă tuturor ispitelor vîrsteĭ luĭ. El se luptă cu el însuși și birue orice altă dragoste, câtă vreme rĕmâne în credințele luĭ religioase. Puțin câte puțin însă îndoiala îĭ cuprinde sufletul, și cu dînsa o dragoste nouă, dragostea uneĭ franceze iubitoare, Jeanne Dessalle, despărțită de fostul eĭ bărbat. In momentul când Maironi întrevede putința uneĭ vieți plină de iubire, un strigăt de durere îĭ vine de la foasta luĭ femee, care e aproape de sfîrșit. Ea ghicește starea sufletească a bărbatuluĭ eĭ. Ceĭ care o vedeaŭ îĭ vorbise în treacăt de Jeanne Dessalle și ea înțelesese totul. Scena în care Eliza, care nu maĭ are decât câteva minute de viață și de luciditate, destăinuește luĭ Maironi dragostea eĭ nesfîrșită și îl iartă de toate, „chiar și de cele ce ea nu știe despre el“, e foarte mișcătoare. Maironi e isbit cu atâta putere de scena aceasta, încât nervii sĕĭ înclinați spre slăbiciune nu pot să reziste. I se arată o vedenie supranaturală în mintea luĭ clintită din loc, îșĭ împarte toată averea la săracĭ și pleacă fără să spuie nimĕruĭ locul unde se retrage. Medicul alienist îl dă ca maniac; Giuseppe, preotul blând și compătimitor, găsește în faptele luĭ Maironi acțiunea grațieĭ religioase. Fogazzaro ne lasă să alegem noĭ cititoriĭ între aceste douĕ părerĭ. Cine știe dacă nu sunt adevĕrate amîndouĕ: Sfîntul Pavel n'a zis că credința este o sfîntă nebunie?

Merejkovski, romanțier, poet și critic rus, autorul *Morții zeilor*, a început să publice la Petersburg o lucrare intitulată *Crist și Antecrist*, în care studiază pe Tolstoi și pe Dostoĭevski ca oamenĭ și ca artiștĭ. Pe Tolstoi ca om îl crede nesincer în atitudinile sale; ca scriitor, zice că are o viziune prea materială, prea fizică, lăsând sufletul omenesc în umbră. Dostoĭevski e privit printr'o prismă maĭ simpatică și de aceea poate maĭ drept vĕzătoare.

* * *

La Revue. — 1 Maĭ.— Camille Flammarion, subt titlul *Projet de réforme du Calendrier*, arată că printre defectele calendarelor noastre este unul cu deosebire grav și anume inconstanța lor. Cu calendarele actuale anĭi se urmează fără să se asemene. In adevĕr, calendarul anuluĭ acesta este deosebit de calendarul anuluĭ trecut. Cele 365 de zile schimbându-și necontenit locul, nu coencid de loc cu aceleași zile ale septămânĭi din anĭi precedenți. Așa, 1 Ianuarie, care era în 1884 în o Marți, a fost în 1885 în o Joĭ, în 1886 în o Vineri, și așa maĭ departe. Toate celelalte zile ale anuluĭ până la 31 Decemvrie se schimbă de asemenea. Această inconstanță este contrarie scopuluĭ ce urmărește un calendar. Ea ne stinghirește mereŭ deprinderile și ne aduce turburărĭ în toate afacerile. Reforma propusă de Flammarion consistă tocmaĭ în a da calendaruluĭ simplicitatea și uniformitatea de care are nevoie.—De unde vine rĕul? De acolo că anul are 365 zile. Dacă el ar avea 364 de zile, care împărțite prin 7 fac tocmaĭ 52 de septămânĭ întregĭ, toți anĭi ar începe regulat în aceeași zi a septămânĭi. Cum să facem dar? Să luăm, ca Egipteniĭ, ziua a 365-a ca o zi complimentară a anuluĭ care n'ar maĭ aduce nicĭ o neregularitate în ordinea zilelor anuluĭ următor. Avantagiile ar fi foarte marĭ: cu un singur calendar ne-ar servi totdeauna.

Revue bleue, 27 Aprilie. — O spirituală schiță de Pierre Mille, intitulată: *Pour avoir un parapluie*, în care se descriŭ cu mult umor peripețiile unuĭ perzător de umbrele.

Léon Séché, cu prilejul a 100 de anĭ de la publicarea romanuluĭ *Atala* (Aprilie 1801), amintește lucrurĭ interesante asupra vieții luĭ Chateaubriand. Cum se întoarse în Franța în 8 Maĭ 1800, cu un pasport străin, cu gîndul de-a fi șters de pe lista emigraților prin protecțiunea luĭ de Fontannes; cum, literalmente, fără nicĭ un ban în buzunar, prezentă manuscrisul *Le Génie du Christianisme* unuĭ editor care abia consimți a i-l tipări etc. Starea atât de jenată a luĭ Chateaubriand se vede din următoarea scrisoare adresată luĭ de Fontannes: »Il est dur, îĭ scria el, d'être inquiet sur ma vie pendant que j'achève l'oeuvre du Seigneur. Juste et belle révolution! Ils ont tout vendu. Me voilà comme au sortir du ventre de ma mère, car mes chemises mêmes ne sont pas françaises. Elles sont de la charité d'un autre peuple. Tirez-moi donc d'affaire, si vous le pouvez, mon cher ami. Vingt-cinq louis me feront vivre jusqu'à la publication qui décidera de mon sort. Alors le livre paiera tout, si tel est le bon plaisir de Dieu, qui jusqu'à présent ne m'a pas été très favorable«. In 15 Aprilie 1801 se publică *Atala*, și avu un succes extraordinar în primele zile. Câțĭva criticĭ, câțĭva invidioșĭ, fură nemulțumiți. Intre eĭ fu și Abatele Morelet, care luă și critică romanul cu o rĕutate fără seamĕn. Nu numaĭ stilul luĭ Chateaubriand, pe care îl contestă frază cu frază, subliniind toate expresiunile improprii, toate pasagele enfatice și imaginile ridicule, dar chiar și ideile și morala autoruluĭ fură discutate cu acelașĭ spirit. Cum însă ridicului n'a ucis pe nimenĭ în literatură, Chateaubriand se găsi din ce în ce maĭ cunoscut în urma acestor criticĭ amare. La a doua, la a treia, la a patra... ediție el scoase toate asprimile de stil din *Atala*, așa că după patru anĭ de îndreptărĭ romanul rĕmase astfel »cum trebuia să rĕmâie pentru totdeauna«. El avu în patru anĭ 12 ediții, lucru ce nu se maĭ vĕzuse nicĭodată până atuncĭ.

Mercure de France. Maĭ. — Remy de Gourmont se ridică contra manieĭ ligelor antialcoolice, susținute cu colaborarea medicilor. Aceste ligĭ nu fac știință, ci religie. In unele din cărțile lor propagandiste se vede o adevĕrată exaltare religioasă. Antialcoolismul e în adevĕr cultul apeĭ, pietată tradițională care se vede practicată la Lourdes și pe care o celebra altădată Porfir în *Peștera Nimfelor*. E însă o greșală în cultul acesta, căcĭ din toate bĕuturile cea maĭ nesănĕtoasă e apa necurată. Chiar în orașele marĭ unde rîurile sunt aduse de la obîrșia lor, fără a fi vĕzut soarele, un pahar de apă poate să ducă la mormînt. In orașele micĭ, la sate, apa e murdară. Vinul, berea, cidrul și celelalte aŭ fost adoptate probabil ca mijloace contra apeĭ rele. Și lucrul e rezonabil, fiindcă un pahar de vin n'a săvîrșit nicĭ odată crimele unuĭ pahar de apă: frigurile tifoide (baccilul luĭ Eberth), flegmoanele și infecțiunile purulente (prin stafilococul aurit), etc. Prin urmare, n'ar fi de bĕut decât apă curată, care e foarte rară, și chiar cea maĭ bună e tot suspectă. Din pricina asta, și nu spre a se îmbĕta,—mobil secundar— omul a căutat, cu multă anevoie, o bĕutură maĭ puțin dăunătoare. El o găsi, dar ea era prea bună, și omul abuză. De când însă e permis a crede un lucru ca rĕŭ în sine, fiindcă-ĭ rĕŭ când abuzăm de el? Atuncĭ și dragostea sexuală ar fi un rĕŭ în sine, și atâtea altele. Intrebuințarea vinuluĭ, prin urmare, trebue judecată după temperamentul și după dispozițiunile fiecăruia....

Revue de l'art ancien et moderne. Maĭ. — William Ritter vorbește cu admirație despre pictorul grec, profesorul de la München, *Nicolae Gysis*, punêndu-l pe aceeașĭ linie »a maiștrilor grației și maestățiĭ, după Baudry, Chassériau, Puvis de Chavannes și Gustave Moreau«. Deși din reproducerile date în text nu reiese îndestul, autorul articoluluĭ crede că Gysis »e poate cel maĭ nobil desinator al secoluluĭ, în orĭce caz cel maĭ impecabil după Ingres«. El are drept modele statuariĭ grecĭ, și coloritul sĕŭ e decorativ. S'a născut la Tinos, una din Ciclade, în 1842. La 12 anĭ intră în școala de arte din Atena, obține la vîrsta de 23 anĭ o bursă și pleacă la München; aicĭ studiază subt profesorul Carl Piloty; se întoarce în Grecia și apoĭ din noŭ la München. In curînd va avea acolo o expoziție alcătuită din toată opera luĭ.—Alte articole interesante: *Antoine Wateau*, continuare; *Salons de l'exposition*, arhitectura, etc. Ilustrațiĭ prea frumoase.

Nuova Antologia. 1 Maĭ.—Luigi Rasi descrie *Tinerețea Eleonoreĭ Duse*. Marea tragediană italiană se coboară dintr'o familie foarte veche de artiștĭ dramaticĭ. Ea se născu în drumul de fer

aproape de Veneția, în 3 Octomvrie 1859. Ca toți copiii de actori, Duse începu a recita din ziua de când abia putea să meargă și să vorbească, așa că la vîrsta de 4 ani debută în Cosetta din *Mizerabilii* lui Victor Hugo. Primul său mare succes îl avu la Bolonia, unde interpretă rolul Julietei din *Romeo și Julieta*, cu o grație, cu o gingășie și cu inovațiuni introduse de ea — între care jocul trandafirilor—care făcu epocă în viața ei. Florile au fost o notă dominantă în jocul său. Cine a văzut-o în Margareta din *Dama cu Camelii*, în momentul când ea dă lui Armand camelia— moment șters, nebăgat în seamă la alte tragediane—a putut înțelege delicatețea de simțire a artistei italiane. Ce lume de speranțe e în acea dulce desmerdare a camelieĭ! Și când ochiul ei trece de la floare la Armand și de la acesta la floare, când după oarecare ezitare îi oferă camelia cu o mișcare hotărîtă, ca și cum și-ar da tot sufletul și toată viața cu ea, câte gradațiuni fine de mișcări în fața ei, ce armonie de sunete în glas, în zîmbet, în privire ! Ea trece după aceea prin diferite roluri afirmându-și talentul pe fiecare zi și atingênd în cele din urmă culmea arteĭ. Succesul covîrșitor, care fu un eveniment pentru întreaga Italie, îl avu Duse în *Teresa Raquin* la Neapoli. Din ziua aceea ea se arată o artistă de o putere și de originalitate genială. Restul anilor ei de tinerețe nu fu decât un neîntrerupt triumf. Jucă alături cu Pezzana, pe care curînd o întrecu. Jucă la Turin, imediat după Sarah Bernhardt,—pe care o studiase cu o rară inteligență, — și publicul italian o consacră artistă unică. Călători apoi în lumea întreagă, în toate orașele mari ale Europeĭ, în Africa, în America, sărbătorită pretutindeni. Intr'un moment dat al vieții sale, sufletul său păru că se transfigură subt lumina unei influențe extraordinare : era influența lui Gabriele d'Annunzio, scriitorul cel mai imaginativ al Italieĭ contimporane, stilistul cel mai fin, care înobilă arta tragedianeĭ potrivit finețeĭ stiluluĭ său.

Windsor, Mai. — G. A. Wade face descrierea viitoareĭ *Alei a Glorieĭ naționale* din Berlin, concepută de actualul Impĕrat și gata de-a fi executată : Pe fiecare latură a ei vor fi câte 16 statui ale Hohenzollernilor care au purtat coroană. In mijlocul acestor 32 de figuri se va ridica în marmură albă statua electoruluĭ care formă Prusia și împrejurul lui vor sta oamenii de Stat, poeții, generalii mari. Fiecare statuă va costa 75.000 lei, și vor fi lucrate toate de sculptori germani. Wilhelm II dă pentru executarea ideiĭ sale 2 milioane și jumătate de franci. Când *Aleea* va fi gata în întregime, Impĕratul o va încredința orașuluĭ Berlin cu o solemnitate extraordinară.

D. Spineanu.

1143
1902.

A. S. R. Principesa Maria
în costum național bănățean

1143
1902

SĂRUTĂRĬ DE FLUTURĬ

A'ncins cu gene ochiĭ tĕĭ
Cel ce a creat din vecĭ iubirea;
Iar eĭ sclipirĭ din soare-aŭ prins,
Şi-un fulger umed li-e privirea.

Cu drag eŭ genele-ţĭ ating
Cu genele-mĭ de tremur pline,
Clipesc din ochĭ aprins şi des —
Şi astfel te sărut pe tine.

Bătênd din aripĭ, când ne sunt
Unite-aprinsele pleoape,
E par'că soarele-ar luci
Şi ne uităm în el de-aproape.

Atuncĭ eŭ sorb în ochiĭ meĭ
Privirea ta, şi ne'mpresoară
Scînteĭ, un rĭŭ adînc de foc —
Iar genele mi se scoboară.

Se face 'n juru-mĭ întuneric,
Şi pĭer în stingerea clipirĭĭ —
Bătênd din aripĭ ostenite —
Topit de flacăra iubirĭĭ.

CARMEN SYLVA.

OPERA ROMÂNĂ

Începuturile de artă naţională aŭ fost grele la toate popoarele. Ceĭ dintâĭ artiştĭ care le încearcă sunt în deobşte zdrobiţĭ de împrejurărĭ, pururea maĭ tarĭ decât dînşiĭ. Ceeace s'a petrecut pretutindenĭ, se repetă astăzĭ şi la noĭ cu artiştiĭ liricĭ, care îşĭ daŭ silinţele, de aproape douĕ-zecĭ de anĭ, să puie bazele unei opere naţionale, fără a putea isbuti. Aŭ fost unele momente, e drept, în fazele acestor încercărĭ, în care s'a crezut că am scăpat de greutatea primuluĭ pas. Câteva opere, nu din cele maĭ uşoare, s'aŭ cântat în mod convenabil pe scena Teatruluĭ naţional, numaĭ cu elemente româneştĭ. Puţin timp însă după aceea opera noastră dădu înapoĭ, şi anul trecut ea a mers atât de rĕŭ şi a avut atâtea deficite materiale şi morale, încât vĕzurăm cu durere, până şi ceĭ maĭ iluzionişti, trista realitate a lucrurilor.

Astfel de desamăgirĭ am avut noĭ ca popor şi le vom avea încă în multe privinţĭ, fiindcă, orice s'ar zice, suntem, cu tot progresul nostru, în faza aparenţelor. Am putea asemăna viaţa noastră culturală cu o grădină în timpul floareĭ arborilor, când n'a ajuns încă în epoca roduluĭ, — deşi uniĭ din noĭ luăm floarea drept rod. Nu e în adevĕr, frăgezimea floareĭ în toate actele noastre, politice, literare şi maĭ cu seamă artistice? In încercările a 10—15 anĭ de operă am avut operetă, operă comică, operă de forţă, operă serie, dramă muzicală wagneriană, am avut tot. Era însă maĭ mult o aparenţă, care ne înşela.—Metafora de maĭ sus, ne îndreptăţeşte a ne entusiasma de frumuseţea colorată şi parfumată a floareĭ ce ne încântă simţurile, dar tot ea ne aminteşte şi de frăgezimea plăpîndă a floareĭ: o dimineaţă maĭ rece, un vînt maĭ puternic, şi floarea se ofileşte. Un moment de contrarietate, o criză maĭ puternică, şi suprafaţa subţire a spoeleĭ noastre culturale dispare, lăsând în locu-ĭ o modestă realitate. Aşa s'a întîmplat şi cu Compania lirică.

In sarcina cuĭ cade, în primul loc, responsabilităţile regresuluĭ opereĭ, se ştie; noĭ am arătat din timp povîrnişul pe care alunecase vechea direcţiune muzicală acum doĭ anĭ. Fatalitatea împrejurărilor a fost însă maĭ tare: s'a dat conducerea opereĭ şi pentru anul următor aceleiaşĭ direcţiĭ care i-a precipitat căderea în câteva lunĭ numaĭ.

Ca să fim cu toate acestea drepţĭ, trebue să adăugăm că nu numaĭ direcţia a adus căderea, ci un întreg concurs de pricinĭ şi maĭ cu seamă pripa şi puţina

seriozitate cu care se improvizase lucrurile spre a se arunca praf în ochiĭ trecĕtorilor, dându-ne iluzia uneĭ opere româneşti, pe când în deobşte ea era alcătuită, în primele sale elemente, de străinĭ. Publicul a asistat în câteva serĭ la reprezentaţiĭ de operă cântate în patru limbĭ pe scena noastră naţională.

Dacă însă sunt pe lume oamenĭ care să-şĭ cunoască cu greŭ puterile lor reale, aceştia sunt de sigur artiştiĭ. Firea lor, în judecata despre eĭ înşişĭ, e optimistă, iluzionară,—un defect din punctul de vedere al vieţiĭ practice, dar o calitate necesară pentru îmbătarea sufletuluĭ lor în viaţa artistică. Eĭ s'aŭ vĕzut totdeauna maĭ marĭ, maĭ sus decât sunt în realitate, s'aŭ încrezut maĭ mult în puterile lor decât trebuia. Această iluzie şi această încredere însă ĭĭ ajută în cariera lor de scenă.

Pe de altă parte, dacă artiştiĭ se înşelaŭ despre rezultatele lor şi se credeaŭ a fi realizat visul frumos al uneĭ opere naţionale, publicul nostru distins—specimen *sui generis*, vĕzut rar în analele desvoltăriĭ popoarelor—credea tocmaĭ contrariul. Pentru acest public, orĭce popor putea să aibă Opera sa proprie, italienĭĭ, francezĭĭ, germanĭĭ, ungurĭĭ, numaĭ românĭĭ nu. După acest public toate străduinţele făcute în privinţa întemeieriĭ uneĭ opere naţionale eraŭ şi sunt încercărĭ neserioase, globule de săpun în aer.

Ca maĭ totdeauna, adevĕrul era la mijloc: între iluzia prea mare a artiştilor liricĭ şi între pesimismul publiculuĭ. Unĭĭ greşeaŭ crezênd maĭ mult decât realitea, alţiĭ vĕzênd maĭ puţin,— dar atât greşelile unora cât şi ale altora aŭ lovit în mersul opereĭ.

Odată ajunşĭ aicĭ, ce cale urma să ia Ministerul Instrucţiuniĭ Publice, de care atîrnă soarta opereĭ? Ceĭ doĭ oamenĭ competinţĭ în materie muzicală la noĭ, D-niĭ Ştefănescu şi Wachman, făcuseră experienţă câţĭva anĭ şi se retrăseseră amîndoĭ de la direcţiunea opereĭ. Acţiunea Ministeruluĭ era, prin urmare, redusă la douĕ căĭ nouĕ: 1) saŭ să confirme cererea artiştilor liricĭ care propuneaŭ constituirea lor în societate, după pilda societăţiĭ dramatice, încredinţându-le lor soarta şi subvenţiunea opereĭ, saŭ 2) să deie opera unuĭ impresariŭ.

Amîndouĕ aceste căĭ aveaŭ avantajele şi neajunsurile lor.

Ideia constituiriĭ uneĭ societăţĭ lirice subt auspiciile Statuluĭ—aşa cum o formulaseră un numĕr de artiştĭ cântăreţĭ printr'un memoriŭ prezentat Ministeruluĭ în 1900 — părea în principiŭ justă şi legală. Părea justă, fiindcă o astfel de asociaţiune asigura artiştilor o carieră lirică în ţara noastră, carieră care până astăzĭ e lăsată la voia întîmplăriĭ. Lipsindu-ne un public iubitor de muzică serioasă, adică elementul regulator al progresuluĭ arteĭ, trebue ca Statul să-ĭ ia locul şi să fie el regulatorul mersuluĭ treptat al arteĭ,—dacă voim ca viaţa noastră intelectuală să se afirme subt toate formele de cultură modernă, între care arta ţine un loc de frunte. La noĭ, artistul care nu ne vine cu o reputaţiune făcută în străinătate, fiindcă nu s'a putut poate duce în străinătate, este expus uneĭ vieţĭ din cele maĭ precare şi adesea învins în lupta pentru traiŭ. Statul ar trebui dar, credem noĭ, să ţină o mână ocrotitoare deasupra artiştilor românĭ; şi o societate artistică ar fi tocmaĭ o ocrotire. Constituirea uneĭ asemenea societăţĭ ar fi fost încă

şi legală, fiindcă art. 16 din legea teatrelor o prevede. »Orice artist român, zice acel articol, saŭ artistă română, va voi să facă parte din societatea dramatică, se va prezenta la direcţiunea generală cu cerere scrisă, arătând genurile în care se obligă a juca, în tragedie, dramă, comedie, vodevil, *operă* saŭ *operetă*«. Legea teatrelor a cuprins, prin urmare, numirea de societarĭ liricĭ în societatea generală dramatică.

Dacă însă, în principiŭ, ar fi fost drept şi legal a se încuviinţa de Minister formarea uneĭ societăţĭ lirice, pentru moment ea prezenta inconveniente. Asigurând traiul câtorva artiştĭ, ea periclita progresul arteĭ. Căcĭ, se ştie că nimic maĭ delicat şi maĭ expus împrejurărilor decât glasurile cântăreţilor. Unele din ele ţin timp maĭ îndelungat, dar cele maĭ multe slăbesc în scurtă vreme, se pierd, devin neapte pentru scenă. Cum să ţie atuncĭ societatea lirică în spatele eĭ, o viaţă întreagă, pe un om care a cântat un an saŭ doĭ numaĭ? Pe lîngă aceasta, numĕrul artiştilor care cereaŭ constituirea societăţiĭ era nesuficient. Deşi ceĭ maĭ mulţĭ dintre dînşiĭ eraŭ talente de valoare, eĭ nu puteaŭ însă să monteze singurĭ nicĭ o operă cunoscută. Ar fi trebuit, în cererea lor, să-şĭ fi asociat şi câteva nume de artiştĭ românĭ consacraţĭ în străinătate, şi care, subt denumirea de societarĭ onorificĭ, ar fi putut să ia parte în fiecare stagiune cu câteva roluri.

In cumpĕna Ministeruluĭ se vede că aŭ tras maĭ mult neajunsurile ideiĭ asociaţiuniĭ lirice ; de aceea, pentru treĭ anĭ de zile, el a voit să facă experienţă cu darea opereĭ unuĭ impresariŭ.

Impresariul e un om care nu urmăreşte decât un scop material, acela de a câştiga cât maĭ mult din întreprinderea sa. Pentru a-şĭ atinge scopul, prima condiţiune ce trebue să şĭ-o impună el însuşĭ este aceea de a angaja o trupă bună, alcătuită din elemente atrăgĕtoare. El va căuta, prin urmare, ca artiştiĭ străin pe care îĭ va angaja să placă publiculuĭ, iar pe de alta va profita de prezenţa artiştilor românĭ care aŭ în adevĕr calităţĭ reale de scenă, făcênd astfel un triaj, o selecţiune printre eĭ şi îndepărtând pentru timpul contractuluĭ elementele care nu aveaŭ nicĭ o vocaţie serioasă şi care îmbrăţişase greşit cariera artistică. Iată binele ce poate rezulta din contractul cu un impresariŭ, — bine care, date fiind împrejurările, nu e fără însemnătate. Impresariul are însă inconvenientul de a nu se gîndi la formarea uneĭ opere naţionale,— cum se gîndeşte totdeauna Statul, când dirige el opera printr'un director al sĕŭ, — precum nu are nicĭ alte scrupule, de a alege, spre pildă, opere serioase, instructive, morale, din contra chiar.

Faţă de inconvenientele impresariuluĭ, aveam însă un corectiv în facerea contractuluĭ cu el. Puteam, ca uniĭ ce ofeream o subvenţiune de 40.000 leĭ, să-ĭ impunem condiţiunile ce ni se păreaŭ prielnice ideiĭ noastre de a întemeia o operă naţională.

In punctul acesta credem că direcţiunea veche a Teatrelor n'a fost îndestul de prevĕzătoare, n'a înţeles bine scopul pe care cu toţiĭ îl urmărim, încât a semnat un contract în defavoarea noastră. In adevĕr, oricine s'ar fi aşteptat ca între primele condiţiunĭ ale opereĭ să se fi prevĕzut păstrarea elementelor artistice pe care ne-am străduit atâta timp să le facem. Aşa, ar fi trebuit păstraţĭ ceĭ

câţiva artişti şi artiste de talent, care ne sunt de două ori scumpi, mai întâi că sunt cu adevărat talente reale, şi al doilea că ele sunt ale noastre. Tot aşa trebuia impusă condiţia de a se aduce în fiecare stagiune doi-trei artişti români din cei ce cântă în străinătate. Avem şi datoria şi amorul propriu de a auzi din timp în timp pe aceste ilustraţii ale artei româneşti, şi e şi un bine de a nu-le lăsa să se înstrăineze cu desăvîrşire de scena ţării lor. S'ar fi putut cere încă impresariului ca în anul al doilea sau al treilea al contractului său să oblige pe toţii artiştii să cânte opera în româneşte. Şi aşa mai departe.

Prevăzutu-s'a ceva din toate acestea? Puţine, foarte puţine. Iată contractul în punctele lui de căpetenie.—Mai întâi ce dăm noi impresariului:

Art. 1. Direcţiunea Generală a Teatrelor pune la dispoziţiunea D-lui Conte Al. Onofri (impresariul), pe un termen de trei ani, cu începere de la anul curent 1901 şi pentru lunile Noembre, Decembre şi Ianuarie ale fiecărui an, serile de Luni, Mercuri şi Vineri şi Sâmbetele alternative pentru reprezentaţiunile de operă, afară de timpul ce-i va fi necesar pentru repetiţii, cu facultatea pentru D. Conte Onofri de a considera acest contract ca reziliat la finele primului an, fără nici o pretenţiune din partea Direcţiunii, obligat fiind D. Onofri a comunica aceasta Direcţiunii cel mai târziu până la 31 Ianuarie 1902.

Art. 2. Direcţiunea dă în aceste seri D-lui Conte Onofri, în mod gratuit, sala Teatrului, iluminatul şi încălzitul, maşiniştii, requizitorii, serviciul, frizerii, afişele, casierii, bileterii, bilete, costumieri, pictori, în fine tot personalul sceneĭ şi al săleĭ, precum şi 6.000 leĭ lunar pentru orchestră.

Art. 3. D. Conte Onofri are dreptul de a se folosi de toate costumele, decorurile, muzica şi requisitele existente în Teatru fără nici o plată. Pentru decorurile precum şi pentru costumele nouă de care va avea nevoe, D-sa va fi obligat a furnisa materialul, iar Direcţia le va confecţiona cu personalul său.

Acum ce-i cerem:

Art. 4. D. Conte Onofri se obligă a aduce o companie de *primo-cartello*, compusă din:

1 tenor dramatic; 1 tenor leger; 1 tenor român (D. Băjenaru, întru cât se va mulţumi cu leafa de 700 leĭ lunar); 1 bariton dramatic; 1 al 2-lea bariton; 1 prim bas; 1 al 2-lea bas român (D. Theodorescu, întru cât se mulţumeşte cu 600 leĭ lunar); O prima-donă dramatică; O prima-donă legeră; O prima-donă legeră română (D-ra Michăilescu, dacă se va mulţumi cu 600 leĭ unar); O contralto; O a 2-a contralto română (D-ra Miciora, întru cât se va mulţumi cu leafa de 300 leĭ lunar); 2 şefi de orchestră, din care unul român (D. Neuvirth, dacă se va mulţumi cu 350 leĭ lunar); 2 comprimare române (D-nii Ghimpeţeanu şi Rădulescu sau Vasiliu, întru cât se vor mulţumi cu 250 leĭ lunar); 1 şef de cor (D. Bianchi); *corurile şi orchestra vor fi recrutate pe cât se va putea din elemente din ţară.*

Contractele personaluluĭ român din operă vor fi supuse aprobăriĭ Direcţiuniĭ Generale *şi vor putea fi reziliate de D. impresariŭ*, cu autorizarea Directoruluĭ general, pentru neobservarea clauzelor şi îndatoririlor prevăzute prin ele.

Art. 5. Directorul General are dreptul a cere reziliarea contractuluĭ oricăruĭ artist care *după treĭ debuturi* nu va fi plăcut publiculuĭ.

Director general, SCARLAT GHICA.

Impresariŭ, *Al. Onofri*

Din citirea acestuĭ contract reiese că aproape totul a fost lăsat la voia impresariuluĭ: alegerea artiştilor străini, repertoriul, angajarea artiştilor români,

prelungirea stagiunii, prelungirea saŭ reziliarea contractului, etc. Disproporţia dintre ceeace dăm şi ceeace primim, e cu mult prea mare. Unii din bunii noştri artişti lirici aŭ fost lăsaţi pe dinafară. Altora li s'aŭ fixat onorarii mai mici decât cele pe care le-aŭ avut în trecut. Stagiunea e redusă la trei luni. Corul nostru, cu care ne-am trudit atâţia ani, e desfiinţat. Subt orice pretext, impresariul va putea rezilia contractele artiştilor români. Un cântăreţ străin, fie el cu desăvîrşire rĕŭ, vom fi datori să-l ascultăm trei seri.—Despre artiştii români din străinătate nici o menţiune.

Contractul a fost, prin urmare, aşa de puţin gîndit şi chibzuit că după noi el constitue o greşală care ne va da înderĕt cu câţiva ani. Puţinele elemente ce agonisisem după multe sforţări se vor pierde, şi, mai tărziŭ, când se va relua ideia întemeierii unei opere naţionale, se va cheltui din noŭ timp şi bani pentru a ajunge acolo unde ajunsesem deja. — Singura speranţă ce mai avem e că poate împrejurările vor fi mai cu minţi decât noi — ca mai totdeauna — şi ne vor scoate dintr'o greşală pe care oamenii n'aŭ ştiut s'o înlăture.

A. Costin.

ROMÂNIA LA EXPOZIŢIUNEA UNIVERSALĂ DIN PARIS

(1900)

(Urmare [1])

Dela 1867 trecuse 34 de anĭ de când România nu fusese reprezentată, ca Stat de sine stătător, la Expoziţiunile din Paris, şi este interesant să se cunoască în ce mod unul dintre bărbaţiĭ de ştiinţă ceĭ maĭ eminenţi aĭ Franciеĭ aprecia, atuncĭ, participarea noastră oficială la dînsa. In lucrarea cunoscută subt numele *Paris-Guide*, volumul al 2-lea, care poartă ca subtitlu *Viaţa*, este un capitol asupra Expoziţiuniĭ imperiale dela 1867, scris de D. Kaempfen, azĭ directorul muzeelor naţionale de la Louvre, în care se vorbeşte şi despre noĭ. Nu-s nicĭ numeroase, nicĭ măgulitoare rîndurile acelea. Iată-le: »Rome, sin»gulier hasard, regarde la Roumanie, qui lui a emprunté son nom, mais qui »ne lui a pas pris ses magnificences et ses délicatesses! Une exposition presque »sauvage, rudes fourrures, des échantillons empaillés de»la faune des bois et »des montagnes, des vêtements d'hommes en peaux brodés de laines de di»verses couleurs vives et tranchées, quelques robes de femmes où déjà l'on »préssent l'Orient, et c'est tout«.

Aceste aprecierĭ nu mĕ miră din partea unuĭ străin, pentru o stare de lucruri atât de depărtată; ceeace e maĭ trist însă e că am auzit dela uniĭ compatrioţiĭ şi am citit în unele gazete româneştĭ asemenĭ aprecierĭ, ba chiar maĭ urîte şi maĭ înadins rĕŭ voitoare, despre Expoziţia noastră de acum un an!

Nu ştiŭ dacă D. Kaempfen — care se constituise paznicul Tezaurului nostru dela Petroasa pe timpul ultimeĭ Expoziţiĭ — va scrie un articol şi asupra celeĭ dela 1900, căcĭ de sigur ar putea constata cât de lung şi de minunat drum am parcurs de la 1867 — când judeca România cu atâta severitate — şi cum, cu toate neajunsurile, piedicile şi greutăţile politice şi sociale ce am întîmpinat, nu ne-am oprit un moment în loc spre a pierde timpul, singurul călĕtor care nu

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, an. V. pagina 343.

se mai uită înapoi. D-sa ar fi putut zice, în acest caz, că dacă în 1867 Expoziţiunea noastră era »aproape sălbatecă«, cea din 1900 era *mărturia civilizaţiunii*, şi ar fi putut conchide, cu tot dreptul, că poporul care în 30 de ani s'a transformat cu desăvîrşire, devenind independent, constituindu-se în regat, desvoltându-se în mod pacînic, subt ocrotirea legilor sale atât de liberale şi afirmându-se în toate ramurile activităţii omeneşti, acest popor merită locul ce şi-a cucerit singur, şi poate năzui la cele mai înalte meniri.

Iată ce ar putea spune învăţatul francez; iată însă ce avem datoria până atunci să spunem noi astăzi acelora care fără să cunoască, fără să judece, şi poate fără să fie în stare de a judeca această operă de înălţare naţională, aŭ căutat în tot chipul şi pretutindeni să o deprecieze şi să o înjosorească, considerând-o aproape ca o pacoste publică, fiindcă, ziceaŭ ei, înghiţea prea mulţi bani şi întreţinea în belşug şi onoruri pe alţii, decât firește pe dînşii!

Nu este aici nici locul, nici momentul de a dovedi cât şi cum s'a cheltuit cu acest prilej, acestea fiind rezervate documentelor oficiale, cărora li se dă, de câtva timp prin *Monitorul Oficial*, cea mai întinsă publicitate. Ceeace ţin însă a spune este că de la Martie 1898 şi până la 30 Aprilie 1901, începutul şi sfîrşitul serviciului Expoziţiunii noastre, din cei 1.950.000 lei acordaţi de Parlament pentru pregătirea, întocmirea, întreţinerea şi lichidarea ei, s'aŭ cheltuit 1.874.728 lei, lăsând încă disponibili 75.272 lei. Şi este ştiut că în loc de patru instalaţiuni, după cum fusese întâi proiectată, Expoziţia în care s'a desfăşurat aproape 60 de vagoane de lucruri în greutate de 300.000 kilograme, a avut doăsprezece instalaţiuni, şi deci doăsprezece construcţiuni independente unele de altele, iar indemnizările personaluluĭ scăzute de trei ori în timp de trei ani aŭ atins suma de 467.972 lei.

Adaog că mai mult de jumătate din banii acordaţi pentru Expoziţie aŭ rămas în ţară şi numai restul s'a cheltuit în străinătate.

Nu critic nici nu apăr pe nimeni în această afacere, ci constat o serie de fapte, dintre care unele tendenţioase şi altele necunoscute, fiind dator, pentru luminarea tuturor, a statornici odată adevărul cel adevărat.

»Trebue să dovedim că am făcut pe tărîmul economic aceleaşi însemnate progrese ca pe cel politic«, zicea ministrul comerciului şi industriei în circulara sa din 1898. »Trebue să punem în evidenţă avuţiile solului nostru, pentru a fixa atenţiunea capitaliştilor asupră-le şi a putea, atrăgându-i la noi, să le punem în valoare«, îmi zicea — cu graiul său blând şi cuminte — Augustul nostru Suveran, când m'am prezentat de plecare în Noembre 1899.

Iată cele doue mari cuvinte pentru care România a luat parte la Expoziţiunea din 1900. Care a fost rezultatul?

Din cele 50.000.000 de vizitatori, câţi aŭ trecut prin secţiile noastre, pe unii i-aŭ interesat mai mult unele, pe alţii altele, după temperament, gradul de cultură saŭ îndeletnicirea personală; pe cea mai mare parte însă produsele naturale i-aŭ oprit, chiar fără de voie, din mers, căci atât în Pavilionul Regal, cât şi în Galeria Maşinelor ori la Vincennes ele făceaŭ într'adevăr sensaţiune.

In industrie nu aveam pretenţia de a impune nimănui, deşi producţiunile

şcoalelor de arte şi meseriĭ din Bucureştĭ şi Iaşĭ aŭ fost foarte mult lăudate şi puteaŭ concura cu orĭce lucrărĭ de acelaşĭ fel; şcoalele de meseriĭ dela Craiova, Galaţĭ şi Ploeştĭ trimisese frumoase exemplare de mobile şi de ferărĭĭ; fabrica de cue şi sîrmă Emil Costinescu (Sinaia), Geldern şi Focşăneanu (Galaţĭ), fabrica de obiecte de zinc zmălţuit Jacques Katz (Bucureştĭ), atelierele de maşinĭ G. Fernic (Galaţĭ), societatea de bazalt dela Cotrocenĭ, fabricele de sticlărie dela Azuga şi Bogdăneştĭ, fabrica de parchete şi material şcolar Bucher et Dürer (Bucureştĭ), atelierele penitenciarelor, lucrările de marchetărie fină ale fabriceĭ E. Lessel (Bucureştĭ), mobilele de fer ale fabriceĭ Cometa (Bucureştĭ), trăsurile luĭ Rieber şi Novak, şeile şi hamurile luĭ Beckmann, Schmidt, Constantinescu, şi maĭ ales Societatea de furniturĭ şi încălţăminte militară (Th. Mandrea), pieile tăbăcite de Gr. Alexandrescu, Gelber (Iaşĭ), Weithase, Trandafirescu, Gheorghiu, Băilescu şi alţiĭ, fabricele de hârtie fină: Letea, Ioanid şi cele de hârtie ordinară Schiel, Negroponti şi Scăeni, aŭ fost la înălţimea chemărĭĭ lor, cu produse de întâia calitate, care aŭ făcut onoare industrieĭ noastre. Negreşit că ele aŭ fost considerate ca producţiunĭ ale industrieĭ române în particular, şi ca atarĭ judecate, căcĭ noĭ nu ne dusesem să concurăm cu dînsele pe lîngă produsele similare străine, ci numaĭ a arăta aceea ce am făcut până acum şi a învĕţa, privind lucrările altora, cum să facem de acum înainte maĭ bine.

Dar cismăria noastră ordinară şi de lux? A stat cu onoare alăturĭ de cea franceză şi germană. Dar vestmintele naţionale, broderiile şi ţesăturile de bumbac, de lână şi de mătase, produse ale industrieĭ casnice? Ce gust în alegerea şi combinarea motivelor şi culorilor, ce bogăţie şi originalitate de lucru, ce fineţe şi soliditate de urzeală? Cu câtă ingeniozitate în mlădierea şi aranjarea sforilor, frînghiilor şi odgoanelor fabricile Wachtel din Iaşĭ, Drăghiceanu şi Birman din Bucureştĭ aŭ prezentat produsele lor bine apreciate şi recompensate? Cu câtă artă şi cu ce minuţioasă îngrijire era lucrat în broderie de fir de aur şi mătase marele tabloŭ al doamneĭ Ana Roth reprezentând punerea în mormînt a Mântuitoruluĭ? D-sa a obţinut cea maĭ înaltă recompensă, medalia de aur, acordată încă uneĭ singure doamne din Germania pentru asemenea lucrărĭ. Dar Azilul Elena Doamna ce frumuseţe de dantele şi de broderiĭ? Dar cojoacele şi minteanele cusute cu găitane şi cu mătăsurĭ, ceaprazurile de fir şi de mătase, vîlnicile, şorţurile şi iile bătute cu florĭ, cu fluturĭ şi cu beteală, ştergarele diafane şi gingaşe ca pînza de păinjen ale Furniceĭ, ale Pavelescăĭ şi ale Muzĕuluĭ industrial de la Ministerul de domeniĭ, dar scoarţele, velinţele, chilimurile şi covoarele de toate mărimile şi de toate culorile, dar lucrurile ferecate în aur şi în argint, toate, toate eşite din mâna ţĕranilor şi lucrătorilor noştri, care întocmaĭ ca şi frumuseţile şi perfecţiunile marilor industriĭ străine aŭ atras privirile, aŭ măgulit gustul şi ochiĭ şi pe mulţĭ ĭ-a îndemnat de nu să le cumpere, cel puţin să ia informaţiunĭ amĕnunţite despre firea şi întocmirea lor. Stabilimentul artelor grafice al luĭ Socec şi al luĭ Göbl ar fi putut concura cu imprimeriile cele marĭ europene pentru frumuseţea, distincţiunea, varietatea şi curăţenia tipăriturilor lor. D. Gruel, cel dintâĭ legător de cărţĭ din Paris, membru al juriuluĭ, a rĕmas încântat de perfecţiunea lucru-

rilor eșite din atelierele acestor două case, din care luĭ Socec ĭ-a acordat un Mare Premiŭ.

Direcția generală a penitenciarelor trimisese, pe lîngă multe și frumoase țesĕturĭ de lână și bumbac, o tîmplă de biserică lucrată în lemn de nuc de către deținuțiĭ din casa de corecțiune dela Mislea, care împreună cu un jilț episcopal, după un model vechiŭ dela Cozia, a suscitat admirațiunea tuturor prin finețea și dibăcia deosebită a sculpturilor.

Ministerul de războiŭ a expus, într'o secție anume, produsele stabilimentelor militare, dintre care maĭ cu seamă hărțile Institutuluĭ geografic militar aŭ fost atât de mult prețuite că li s'a acordat cea maĭ mare recompensă, »Marele Premiŭ«, pe care numaĭ Franța, Germania și Rusia aŭ maĭ avut-o pentru asemenea lucrărĭ. Putem cu drept cuvînt a fi mîndri de aceasta, căcĭ unul dintre ceĭ subt direcția cărora s'aŭ făcut aceste lucrărĭ, D. General Brătianu, colegul nostru, și Colonelul Iannescu aŭ obținut personal medalia de aur pentru a le recompensa zelul și silințele întru desăvîrșirea acesteĭ ramure științifice atât de însemnate și de grele.

Dar acolo unde mândria noastră națională a fost pe deplin măgulită, unde superioritatea și rodnicia producțiuniĭ noastre aŭ fost fără osebire recunoscute și admirate, a fost în secția agricolă.

Pe o întindere de 180 m. p. se ridica o construcțiune de lemn alb de brad românesc, cu ornamente naționale în pyrogravură, făcută în atelierele arsenaluluĭ armateĭ noastre, și care înfățișa—cu porțile eĭ cu pod și streașină șindrilite—împrejmuirea ogrăziĭ unuĭ chiabur, care pe polițe maĭ scunde orĭ maĭ înalte și-ar fi așezat, după calităț și categoriĭ, toate felurile de grîne, de legume uscate, de semințe adunate de pe mănoasele luĭ ogoare. Clădăriĭ și șireaguri de știuleț roșiĭ, galbenĭ și albĭ de porumb împodobeaŭ tot coprinsul și atîrnaŭ prin toate unghe-rile subt torsade de cânepă cenușie; znopiĭ de grîŭ, de orz, de ovĕz, de in și de meiŭ îșĭ ridicaŭ cu mîndreță crestele mustăcioase pe la colțuri, iar prin geamul sticlelor de tot felul și de toate mărimile zîmbeaŭ ochilor, nesățioșĭ de a le privi, comorile de grîŭ ceacîr, de ghircă, de arnăut, de Banat, cu boabele umflate și miezoase; de porumb roșu cinquantin, pignoleto, dinte de cal și moldovenesc, bătênd care maĭ de care în fața auruluĭ; de rapiță neagră cu bobul plin; de orzoaică cu fața albă și de ovèz bălan orĭ mohorît!

Colo un șir de borcane cu fasole albă, vînĕtă, roșie, lătăreață, rotundă saŭ prelungă, cu mazere verde și galbenă, cu in, cu sĕmînță de cânepă, cu sĕmînță de mac, de muștar alb și negru, de rețină, cu bob alb, verde și oacheș, cu meiŭ, hrișcă și floarea soareluĭ. De te întorcĭ, vezĭ dincolo caere de lână de toate soiurile și de toate fețele, spălate și nespălate, dărăcite saŭ cum căzuse de subt foarfecĭ. Alăturea alb și scămoșat, un smoc mare de bumbac, semănat și rĕsărit la Isaccea, doveditor că pe pămîntul Dobrogeĭ poate, subt arșița soareluĭ nostru, să crească și să se cultive planta aceasta a zonelor calde.

Iacă mierea în faguri albĭ și portocaliĭ, iat-o în sticle limpede și sclipitoare: iată ceara stupilor și mătcile de albine făcute cu meșteșug de Lipoveniĭ de la

Balabanca şi de la Galaţĭ: iar albe, gingaşe şi uşurele ca fulgul, gogoşile de mătase, rĕsar — cu tot dinadinsul la olaltă — punênd o notă aristocratică în colţul în care le-a aşezat chiaburul ca să-şĭ cinstească casa, plină, cum văzurăm, de toate.

Prezidentul Republicel, care în treĭ rînduri a vizitat Expoziţiunea noastră, oprindu-se cu plăcere şi făcênd reflecţiunile cele maĭ măgulitoare asupra ţărĭĭ şi produselor noastre, D. Loubet care — examinând Pavilionul Regal şi lăudând varietatea, valoarea artistică şi industrială, aranjamentul original şi metodic al produselor expuse—se oprise îndelung a privi cerealele şcoaleĭ de la Herĕstrău şi maĭ ales pe ale Domeniuluĭ Coroaneĭ de o netăgăduită frumuseţe, rĕmase într'adevĕr uimit constatând abundenţa, splendoarea şi felurimea grînelor din secţia noastră agricolă. »J'ai vu bien de jolies et d'intéressantes choses chez vous, îmĭ zise »d-sa, mais je ne m'attendais pas à trouver ce que je vois ici. C'est superbe et »cela justifie pleinement votre réputation d'excellents agriculteurs Je vous parle »en connaisseur, car je me flatte de l'être aussi. Je cultive du blé à Marsanne, »mais il n'est pas aussi beau que celui-ci«, adăogă arătând vitrina în care eraŭ grînele D-lor Stoicescu, Marghiloman, Vernescu şi Ştirbey, apoĭ luând o mână de boabe de porumb dintr'un sac, o puse în buzunar şi plecă, declarându-mĭ cât era de mulţumit de cele ce vĕzuse. D. Loubet a maĭ vizitat incognito secţia noastră în douĕ rînduri, odată însoţit de D-na Loubet şi de fiul d-lor.

Este important a vĕ cita câteva rînduri din ziarul *Bulletin des Halles* din 8 August 1900, care în privirea grîuluĭ din Expoziţie se exprimă pentru al nostru astfel: »A la section de Roumanie on peut remarquer, à côté des superbes échan»tillons exposés, un immense tableau graphique représentant les analyses compa»rées des froments roumains et étrangers. Nous sommes forcés d'avouer que le »dernier rang —sur ce graphique— est occupé par les blés français, qui sont beau»coup moins riches en gluten, que les étrangers et particulièrement que les fro»ments roumains«. Acest tabloŭ era întocmit de direcţia dockurilor subt conducerea colegului nostru D-nu Saligny, iar grîul cotat cel maĭ sus ca bogăţie de gluten — dintre toate grînele naţionale şi străine— era acel al D-luĭ P. P. Carp, recoltat la Ţibăneştĭ în anul 1898. De altfel tabloul acesta şi harta D-luĭ inginer N. Cucu, arătând în mod grafic recolta şi producţiunea pe judeţe, apoĭ recolta generală, consumaţia internă şi exportul tuturor grînelor noastre pe ultimiĭ 10 anĭ, lucrărĭ unice în felul lor în Expoziţie, aŭ fost foarte mult cercetate şi preţuite de specialiştĭ şi vizitatorĭ.

Pentru a vĕ face o idee exactă de ce importanţă era şi de câtă admiraţie a pricinuit Expoziţia noastră agricolă, vĕ reamintesc că o singură clasă dintr'însa, clasa 39 a *produselor agricole alimentare de origină vegetală*, a căpĕtat 5 marĭ premiĭ, 85 medaliĭ de aur, 76 de argint, 136 de bronz şi numaĭ 9 menţiunĭ onorabile, în total 311 recompense, — cu 33 maĭ mult decât am obţinut la 1889 pentru întreaga noastră expoziţie, — pentru 328 de expozanţĭ. Decĭ, 94 $^1/_2$% aŭ fost medaliaţĭ la noĭ.

Ungurĭĭ, în secţia agricolă, eraŭ vecinĭ cu noĭ. Să vedem ce aŭ obţinut

eĭ, pentru aceeaşĭ clasă (a cerealelor: grîŭ, secară, orz, ovĕz, porumb, meiŭ, in): 7 marĭ premiĭ, 21 medaliĭ de aur, 28 medaliĭ de argint, 3 medaliĭ de bronz şi 1 menţiune onorabilă, în total 60 de premiurĭ, pentru un numĕr de 191 expozanţĭ, în care intră şi ceĭ din Croaţia şi Slavonia. Decĭ, 32 la $^0/_0$ aŭ fost medaliaţĭ la unguri. — Iată deosebirea!!...

Vĕ amintiţĭ că la cele douĕ marĭ expoziţiĭ ce s'aŭ ţinut la Buda-Pesta, între care maĭ ales cea a Mileniuluĭ de acum cincĭ anĭ, s'aŭ expus — fără voia şi fără ştirea nicĭ participarea noastră — grîne româneştĭ. Ele eraŭ *fireşte* de cea maĭ proastă şi maĭ vătămătoare specie şi calitate, măturătură de hambar, cum s'ar zice în termenĭ propriĭ. Anul trecut, lângă dînşiĭ — decĭ în comparaţie cu dînşiĭ — înaintea aceluiaşĭ juriŭ care i-a cercetat şi judecat şi pe dînşiĭ, în care şi eĭ şi noĭ aveam câte un reprezentant direct, cu mare uşurinţă, am reuşit a fi cotaţĭ cu mult maĭ sus decât dînşiĭ, obţinênd şi ca numĕr şi ca rang premiĭ maĭ numeroase şi maĭ înalte decât dînşiĭ. Şi această comparaţie am stabilit-o la coeficient egal de expozanţĭ premiaţĭ la noĭ şi premiaţĭ la eĭ!

Recunoaşterea acesteĭ superiorităţĭ am ţinut să fie făcută pe cale publică şi oficială, căcĭ o astfel de satisfacţiune eram dator — putênd-o obţine — s'o daŭ agricultorilor ţărĭĭ mele, atât de pe nedrept şi cu vĕdită rea credinţă înjosoraţĭ de prea dulcĭĭ noştri vecinĭ!...

Acelaşĭ lucru s'a petrecut cu bĕuturile şi cu produsele noastre alimentare.

Vinurile, rachiurile, spirtul, licorurile, apele găzoase şi berea eraŭ instalate pe un spaţiŭ de 80 m. p. faţă în faţă cu secţia în care expusesem cofetăriile, ciocolata, zaharul, făina, conservele de carne şi de legume, pastele alimentare, siropurile, dulceaţa, biscoturile şi altele asemenea.

Ungurii, cu toată splendida lor instalaţie şi cu toată abundenţa produselor expuse, n'aŭ putut obţine de cât 2 marĭ premiĭ, 14 medaliĭ de aur, 34 de argint, 27 de bronz şi 18 menţiunĭ onorabile; pe când noĭ, cu ceĭ 83 de expozanţĭ ce aveam în clasa 60, am obţinut: 2 marĭ premiĭ, 13 medaliĭ de aur, 31 de argint, 17 de bronz şi 14 menţiunĭ onorabile, adică 77 de premiĭ, rĕmânêndu-ne numaĭ 6 expozanţĭ nemedaliaţĭ.

In clasa 56 a produselor făinoase şi a derivatelor lor, în care numaĭ Franţa, Anglia, Statele-Unite, România, Rusia şi Ungaria aŭ obţinut marĭ premiĭ şi în care eraŭ reprezentate faimoasele morĭ dela Buda-Pesta, nouĕ ni se atribuesc 35 de medaliĭ (3 marĭ premiĭ, 7 aur, 16 argint, 8 bronz şi 3 menţiunĭ onorabile), iar ungurilor numaĭ 8 medaliĭ (3 marĭ premiĭ, 3 aur, 1 argint, 1 bronz), pentru 22 de expozanţĭ. Era de altfel şi drept, căcĭ cea maĭ bună făină ungurească e făcută cu grîul nostru arnăut.

Proporţia aceasta se continuă maĭ în toate clasele reprezentând produse naturale saŭ exploataţiunĭ de produse naturale ale soluluĭ. Aşa în clasa 63: exploataţiunĭ miniere, mine şi cariere noĭ, 27 de expozanţĭ cu 19 premiĭ şi unguriĭ 90 de expozanţĭ, dintre care 42 de colaboratorĭ, cu 64 de premiĭ (22 numaĭ acordate pentru produsele celor 48 de expozanţĭ). A fost şi cu drept aceasta, căcĭ

sarea noastră, cărbunii, piatra și marmura, minereurile și rocele minerale din Dobrogea și din alte localități ale țării, dar mai ales petrolul, derivatele și analizele lui — ale cărora calități au fost atât de lămurit și cu osebită competință stabilite de învățați specialiști, pe aceeași linie ca a produselor similare americane și rusești — clasa 63 ne-a ridicat sus în stima și considerația lumei industriale.

Se știe de altfel că congresul petrolului — întâiul ce s'a ținut vre-odată asupra acestei materii — a ales Pavilionul nostru de la Vincennes pentru una din cele mai importante ședințe ale sale, în urma căreia — dându-se telegrame entusiaste de felicitare, de către membrii congresului, Suveranilor noștri — s'a luat hotărîrea ca viitorul congres al petrolului să se ție la anul 1902 în București.

Anul 1902! termenul reînoirii tratatelor și tarifelor noastre comerciale cu puterile străine! Ce fericită coincidență și ce prilej unic de a trage folos din atâtea uminate experiențe și discuțiuni, pentru regularea daraverilor noastre viitoare!!...

Președintele Republicei a onorat Pavilionul petrolului nostru cu vizita sa, însoțit fiind de ministrul de comerciu, de comisarul general al Expoziției și de membrii marcanți ai juriilor respective. D-sa a ascultat cu mult interes deslușirile ce i s'au dat de colegul meu D. Cucu, un specialist în materie și s'a exprimat în termeni foarte măgulitori atât asupra varietății și bogăției produselor ce expusese Ministerul domeniilor, societățile Steaua Română, Aurora și câțiva particulari, cât și în privirea isvoarelor atât de mănoase de petrol din România, menită a deveni țara celor mai înfloritoare exploatațiuni ale produsului acestuia, purtător de belșug și de noroc.

Atențiunea obștească este cu multă favoare îndreptată asupră-ne în direcțiunea aceasta, capitalurile străine, pe care am dorit să le atragem, prin mijlocirea Expoziției, la noi, sunt — din multe părți — gata de a lua drumul încoace, dacă le dăm îndemn și ocrotire, precât e cu cădere de a le da pentru prosperitatea intereselor noastre.

Și cu ce oare—dacă nu cu banii altora— luat-am noi desvoltarea de care cu drept cuvînt ne fălim? Cu ce, dacă nu cu dînșii îndeplinit-am, mânați de o energică și inteligentă voință, într'un sfert de veac, aceea ce alți n'au făcut în veacuri? Fără concursul capitalurilor străine n'am fi avut nici drumuri de fer, nici podul cel mîndru de peste Dunăre, nici portul Constanței, nici școlile, nici oastea, fala neamului, nici putința de a sta cu capul sus alături de cei mai mari și mai puternici. Și ne-am folosit de dînsele, aducêndu-le însă pe calea cea mai alunecoasă în mijlocul nostru... pe calea împrumutului.

Am uzat și am abuzat de creditul pe care ni-l acordau străinii, până ce ori ei ori noi am dat de fundul pungii. Am întrebuințat un miliard și jumătate în lucrări, unele de cea mai înaltă însemnătate, fără îndoială, și nu le-am fi simțit prea mult povara dacă ar fi fost, o parte măcar luate din țară, dar așa aflându-se pe deplin în mâni străine, suntem datori a scoate în fiecare an, din avutul nostru, 80 și atâtea de milioane peste hotar și ele nu se mai întorc înapoi.

Și totuși faptul acesta, de a ne întîmpina — peste avutul nostru — trebuințele cu bani de împrumut, într'atâta face parte din felul traiului, din de-

prinderile, așĭ zice chiar din firea noastră, în cât o țară relativ mică, ca România, nu s'a temut să se îndatoreze cu 1 miliard și jumĕtate pentru trebuințĭ, dintre care multe nu absolut indispensabile avîntuluĭ și propășirii obștești, și aceasta fără să ne treacă măcar prin gînd de-a pune stavilă valuluĭ cotropitor al datorieĭ, nicĭ să creăm izvoare nouĕ de avuție, din care să o putem plăti fără știrbirea orĭ jicnirea intereselor publice și private!

Și este lucru de mirare cum, într'o țară în care oamenii de legĭ aŭ avut totdeauna preponderența în Camere și în Guvern, nu s'a putut înrădĕcina acest elementar adevĕr juridic, că averea datorniculuĭ este garanția drepturilor creditoruluĭ, și, decĭ, cu cât debitorul este maĭ bogat și maĭ ușor înlesnit la plată, cu atâta creditul ĭĭ este maĭ temeinic și creditorul maĭ sigur despre trăinicia avutuluĭ sĕŭ.

Această cruntă durere a țărĭĭ a fost bine caracterizată de către raportorul budgetuluĭ din anul curent, care cu atât de autorizata sa experiență zice: »De mulțĭ anĭ trăim cu toțiĭ, Stat și țară, într'o viață economică factice; ne bucurăm de un belșug care nu este bunul nostru propriŭ; ne regulăm cheltuelile după venituri, care nu sunt produsul muncĭĭ noastre proprii, ne amețim de o părută prosperitate, care nu izvorăște din desvoltarea firească și din acumularea avuțieĭ naționale, ci, din contra, din acumularea datoriilor contractate de Stat în străinătate. Trăim ca risipitorul care, pe temeiul uneĭ modeste averĭ moștenite, își dă pe calea împrumuturilor iluziunea uneĭ marĭ bogățiĭ și merge repede la ruină....

Nu mărimea datorieĭ constitue pericolul, ci faptul că ea este contractată în străinătate. Dacă România ar datora un miliard și jumĕtate naționalilor sĕĭ, aceasta n'ar fi decât o probă a însemnătățiĭ avuțieĭ sale, și serviciul datorieĭ, fie chiar maĭ mare decât este astăzĭ, n'ar slei țara, fiind-că ĭ-ar reveni tot eĭ.

Astfel Statele occidentale, Franța și Anglia, nu sunt de loc sdruncinate de marele lor datoriĭ publice, căcĭ tot ce de la contribuabilĭ pornește pentru plata datorieĭ, la contribuabilĭ se întoarce subt toate formele întrebuințăriĭ numerariuluĭ. Miliardul și jumĕtate datorit însă de România străinătățiĭ, reprezintă 86 de milioane pe an, ce trec și vor trece regulat fruntaria în timp de maĭ multe deceniĭ. E lesne de calculat câte miliarde va trebui să asude țara pentru ca să stingă această datorie!«

Nu tot în aceleașĭ condițiunĭ ne-am folosi de capitalurile străine, care, atrase de bogățiile pămîntuluĭ nostru, ar servi la întreprinderĭ industriale. Ele nu numaĭ că ar întemeia valorĭ nouĕ de producțiune, ci ar crea numeroase centrurĭ economice și ar îmbogăți populațiunile așezate împrejurul lor. Astfel întrebuințate aceste capitaluri, ar deveni factorĭ naturalĭ aĭ avuțieĭ naționale și prin faptul chiar al destinațiuniĭ lor s'ar naturaliza împreună cu întreprinderile industriale cărora le-ar da naștere.

Vedețĭ cum se petrec lucrurile în Ungaria și în Rusia în această privire. Aceste douĕ țărĭ — tot atât de *eminamente agricole*, ca și a noastră — aŭ astăzĭ, cu ajutorul capitalurilor ce aŭ știut să atragă din străinătate la dînsele, o desvoltare industrială care poate îndestula maĭ toate trebuințele lor din năuntru și ri-

valiza, în mare parte, cu industriile cele de căpetenie ale lumiĭ. In Rusia, maĭ ales, sistemul de tarife protecţioniste ale industrieĭ naţionale a făcut să se înmulţească foarte numĕrul acestor capitaluri. Americaniĭ, Belgieniĭ, Engleziĭ şi Francezii — chiar Germaniĭ — aŭ vĕrsat un miliard aproape în industriile metalurgice saŭ miniere, cum şi în exploataţiunile de petrol de acolo. Aceste industriĭ întrebuinţează lucrătoriĭ al căror numĕr, salariŭ şi îmbunătăţire morală merge crescênd din zi în zi. Prosperitatea domneşte în jurul fabricilor şi minelor, care devin astfel agenţiĭ ceĭ maĭ siguriĭ aĭ civilizaţiuniĭ şi aĭ înavuţiriiĭ păturilor sociale cu care sunt în contact, stabilind un curent de interese şi de legăturiĭ comune între dînsele şi restul ţăriĭ. Avîntul şi desvoltarea industrieĭ la noĭ, stavila cea maĭ sigură ce am putea opune fluctuaţiunilor şi surprinderilor nenorocite, de-ale căror urmăriĭ suferim azĭ atât de mult, nu se poate da decât folosindu-ne de acest *nervus rerum* care ne lipseşte.

Baronul de Rotschild, cu care am avut prilejul de a vorbi despre România şi situaţiunea eĭ economică, tocmaĭ pe timpul când se ridicase, acum un an, atâtea protestăriĭ contra uneĭ pretinse persecuţiuniĭ evreeştiĭ la noĭ, îmĭ zicea între altele: »Il est évident que votre pays est riche et que beaucoup de ses richesses res»tent inactives, que votre peuple est brave, intelligent, travailleur et hospitalier, »il ressemble au nôtre sous ce rapport, mais il lui manque deux de nos principales »qualités: le fruit de l'épargne et l'esprit d'économie. Vous manquez d'argent et »vous ne savez pas le conserver quand vous le possédez. Vous êtes par trop généreux, pour ne pas dire trop dépensiers. Il faut rémédier à tout cela par un surplus »de travail et par un esprit de suite, mieux entendu, dans vos rapports d'affaires«... Această din urmă frază îĭ înlesni Baronuluĭ calea către desideratele sale pentru deslegarea în bine a cestiuniĭ evreeştiĭ, prin punerea pe acelaşĭ picior — în mod real, nu numaĭ teoretic ca până acum — a Evreilor cu Româniĭ, pe toate treptele scăriĭ sociale, adică atât în trebile private cât şi în cele publice!

D-sa care vizitase Expoziţiunea noastră se exprima în termeniĭ elogioşĭ asupra produselor şi progreselor arătate de noĭ şi credea că ea va contribui mult a ne face maĭ bine cunoscuţiĭ.

In adevĕr, Expoziţiunea fiind o vie dovadă a bogăţiilor soluluĭ şi subsoluluĭ nostru, a producţiunilor industrieĭ, a progreselor culturale şi a situaţiuniĭ noastre politice, ea documentând şi desvoltând, prin memoriĭ, studiĭ, lucrăriĭ speciale şi experienţe făcute de învăţaţiĭ specialiştiĭ, asupra celor maĭ de căpetenie ramuriĭ ale activităţiĭ noastre economice, contribuia neapărat a ne face maĭ bine cunoscuţiĭ decât fusesem până atuncĭ şi de a da un îndemn prielnic capitalurilor să vie la noĭ — după cum ne era obştească dorinţă şi scopul — luând parte la marele concurs internaţional de la Paris. Ştiŭ bine că numeroşĭ industrialiĭ şi capitaliştiĭ străiniĭ s'aŭ interesat de-aproape despre pădurile, minele, petrolul şi maĭ ales despre legile noastre economice, că le-aŭ studiat de aproape, aŭ cerut deslușiriĭ şi comentariĭ asupră-le şi aŭ făcut chiar anchete la faţa loculuĭ. Nu era zi, în care să nu vie cineva să ne ceară informaţiuniĭ asupra comerciuluĭ, industrieĭ, agriculturiĭ oriĭ învăţămîntuluĭ nostru public; autorităţile franceze şi străine, re-

prezentanții Statelor și delegații în misiune oficială ai popoarelor reprezintate în Exposițiune ne-aŭ cerut cele mai amĕnunțite relațiuni asupra stării și lucrărilor noastre pe toate terenurile și relațiuni strînse s'aŭ legat între noi și dînșii, care ne-aŭ probat că impresia ce le-a lăsat actele și produsele noastre i-a interesat cu deosebire și că nu fără folos pentru unii și pentru alții va rĕmânea în viitor cele ce aŭ vĕzut și aŭ aflat dela noi.

Sunt încredințat că — dacă prevențiunile, câte aŭ mai rĕmas, se vor îndulci saŭ vor înceta de a le mai sta în potrivă — vom vedea în curînd pe marii capitaliști oferindu-ne concursul lor pentru exploatările de tot felul și pentru întreprinderile cu meniri de puternică și mănoasă desvoltare a bogățiilor și muncii noastre. O țară cu un popor vioiŭ și energic, cu o pozițiune geografică ca aceea ce avem, cu o rețea de căi ferate ce ne pune toate punctele teritoriului în legătură cu marile linii europene de comunicație, cu porturile Dunării și prin podul de peste Dunăre și portul Constanței leagă, mai deadreptul, Orientul cu Occidentul, o țară ca aceasta nu poate tînji, nu poate sta în afară de curentul mereŭ crescênd al relațiilor și intereselor lumii, și în curînd — cu îndemânare, cumpănire și activitate — va înflori, căci îi este dat să înflorească!

Dar înnodarea de relațiuni, de afaceri și de interese, recolta de laude și de medalii ar fi avantagii și onoruri, foarte prielnice și măgulitoare, dar totuși de domeniul sentimental, dacă nu ar fi urmate de învățăminte și n'ar înfiripa cunoștințe și foloase, din care să putem toți trage un câștig real în practica vieții.

Exposiția ar rĕmânea ca un vis cu amintiri plăcute, dacă nu ne-ar fi lăsat decât satisfacțiuni personale fără nici un profit mai pozitiv întru îndreptarea celor greșite, desvoltarea celor bine alcătuite și înțelegerea celor nedeslușite ori necunoscute până la dînsa.

Așa noi, agricultorii mari, ne slujim încă de vechile metoade și cultură intensivă nu facem, lăsăm adică pămîntul nostru să producă așa cum îl îngădue Dumnezeŭ și nu-'i dăm nici un ajutor ca la vreme de lipsă a manei cerești să nu ne lipsească și el de rod. Intinderi mari de cultură cu puține îngrijiri dar cu speranțe de mănoase produceri, în loc de cultură puternică pe întinderi mici care să ne dea cât mai mult și mai sigur! Noi producĕtorii de grâne de întâia mână suntem prada speculanților care stabilesc și ne impun prețurile, dupe convenienta intereselor lor, fără de nici un mijloc de rezistență saŭ cel puțin de prefacere din parte-ne. Piețele noastre sunt acaparate de câțiva comisionari străini care fac și desfac cum vor daraverile, fiindcă pe noi nevoia continuă de bani și lipsa de o cotă oficială de prețuri saŭ de un sprijin temeinic în acțiunea Camerilor de comerciŭ ne aruncă fără de apărare în mânile lor. Prețurile grânelor noastre se face la Anvers, la Marsilia, la Rotterdam, la Londra, la Viena saŭ în contuarul speculatorilor de la Brăila, Galați și aiurea, în loc ca prin intervenirea Societății Agricole de pildă, saŭ a unei adunări periodice a marilor producĕtori

să se stabilească un cartel, cu preţuri maxime şi minime, care să fie luat de normă şi să facă oarecum lege în transacţiile noastre de cereale.

De s'ar înfiinţa, cel puţin, un oficiŭ de informaţiuni agricole, menit a da agricultorilor ştirile cele mai repezi, mai exacte şi mai complecte asupra producţiuniĭ naţionale şi producţiuniĭ străine, asupra centrurilor de consumaţiune, a preţurilor din ţară şi din străinătate, a taxelor şi condiţiunilor de transport, a condiţiilor muncii agricole, a debuşeurilor ce ne-am putea crea pentru grânele noastre şi, în sfîrşit, a progreselor de orîce natură săvîrşite saŭ în studiŭ la noi orĭ aiurea, putênd să intereseze agricultura naţională.

Să nu uităm că cestiunea grânelor este azĭ pe tapet în Germania şi în Franţa, doŭ marĭ centrurĭ de export, şi că o urcare de taxe peste cele de astăzĭ la intrare acolo ne ar putea pricinui cele maĭ marĭ pagube, maĭ marĭ decât seceta şi războaele, căcĭ n'am avea cuĭ maĭ vinde chiar aceea ce am putea scoate din ţară. Nu trebue să lăsăm însă toate în seama şi în voea Guvernuluĭ, care poate şi chiar trebue să sprijine mişcărĭ ca acestea pornite din iniţiativa privată şi dictate de apărarea intereselor comune.— Dar iniţiativa aceasta cată să se pună în mişcare, cel puţin când suntem, ca azĭ, în nevoe.

Aşa un fapt — pe care l-am cunoscut tărziŭ — mĭ-a dat o dovadă puţin măgulitoare despre modul şi inteligenţa cu care ştim să facem noĭ negoţul. Un mare negustor din apusul Franţeĭ, care vinde porumb pentru nutreţul vitelor, uimit de frumuseţea probelor de porumb comun (moldovenesc) ce eraŭ expuse în secţia noastră agricolă, a luat informaţiĭ asupră-ĭ, şi aflând că varietatea aceasta — cu bobul eĭ larg şi auriŭ— dă şi ceĭ maĭ frumoşĭ strujenĭ, cea maĭ bogată verdeaţă şi, decĭ, cel maĭ fraged şi maĭ prielnic nutreţ pentru vitele marĭ, intră îndată în relaţie cu o casă avênd corespondenţĭ la noĭ şi făcu o primă comandă 150.000 de quintale de porumb. Trebue să vĕ spun că până atuncĭ acel neguţător îşĭ cumpĕra porumbul din Brasilia. După cât-va timp vĕzênd că nu-ĭ soseşte porumbul, luă informaţiĭ şi i se făcu fel de fel de întîmpinărĭ, de condiţiĭ şi de combinărĭ, care îl silirĭ să conchidă că nu i se putea da de la noĭ aceea şi maĭ ales atâta cât cerea! Atuncĭ se adresă din noŭ Brasilieĭ. Altădată case însemnate şi cunoscute aŭ făcut propunerĭ de cumpĕrăturĭ însemnate, dar li s'aŭ cerut baniĭ înainte şi afacerea firește nu s'a maĭ săvîrşit, asemenĭ procedeurĭ fiind puţin uzitate în negoţul internaţional.

Trecênd de la grâne la păduri, vĕ voiŭ relata un alt fapt care iar n'a făcut plăcută impresie: Se cerea cuĭva din ţară o cătime însemnată de lemne, predată într'un timp hotărît la destinaţie, şi acesta, drept rĕspuns, ceru cumpĕrătoruluĭ să-ĭ facă un avans de banĭ pentru a exploata pădurea din care avea să-ĭ dea lemnele, rezervându-şĭ a i'l scădea din costul furniturilor ce-ĭ va face. Omul ĭi rĕspunse, cu oare-care humour, ştiĭ ce Domnule? eŭ cred că ar fi maĭ bine să cumpĕr pămînt şi ghindă, s'o seamăn, să aştept să crească pădurea şi să-mĭ fac afacerea singur.

El cerea marfă gata de predat şi i se propunea o combinaţie! S'a adresat în Croaţia la un Sîrb şi acesta ĭ-a satisfăcut cererea îndată.

Iată pentru ce, dacă vrem să asigurăm și să dăm întindere comerciului nostru de exportație, ne trebuesc agenții comerciale în principalele centruri ale Europei; ne trebuesc agenți serioși, încercați și cunoscători ai trebuințelor și resurselor noastre, care să deschidă ochii și să dea îndemn cumpărătorilor străini, având la dispoziție un mic muzeŭ cu probe din toate articolele noastre de export, ca să vadă și să pipăe negustorii aceea ce doresc și ce vor să cumpere. Consulatele noastre cele mai multe se ocupă cu vize de paspoarte și cu faceri de rapoarte sporadice, copiate de prin ziare ori din cărți, care rapoarte—am experiența lucrului—sunt rar citite, mai rar luate în considerație și pe care, dacă se publică uneori, nu le citește nimeni. Cu toată criza ce ne bântue, cu toată subțietatea creditului de care se bucură comerciul român în străinătate, și mai ales cu toată reputația puțin avantagioasă pe care rĕi-voitorii și rĕi-creditorii i-aŭ făcut-o, tot se găsesc oameni care ar vrea să facă afaceri cu noi, care aŭ bani și ar vrea să-i întrebuințeze în țară la noi, dar se tem, sunt dator să v'o mărturisesc, de-o parte de ușurința cu care se fac și se strică la noi legile, și chiar când nu se strică se tem de piedicile echivalând cu nepunerea lor în aplicațiune, iar de alta de nestabilitatea taxărilor vamale, de puțina garanție cu care pretind că sunt încunjurate capitalurile și întreprinderile cu capitaluri străine la noi și de greutățile și neajunsurile de tot felul ce se săvîrșesc de către autorități pacinicei înfăptuiri a avantagiilor acordate prin legi și mersului liber al întreprinderilor întemeiate.

Acestea sunt întîmpinările ce pe drept saŭ pe nedrept se aduc în deobște, de către ori cine vrea să facă ceva la noi și am avut prilej de a constata că ele sunt articole de credință care, — pe-lîngă alte mai mĕrunte pricini, — ni se pun totdeauna înainte la daraverile noastre în străinătate. Ar trebui luminați, scoși acești oameni din adîncile erori în care ne confundă pe noi cu alte popoare din rĕsăritul Balcanic și din pricina cărora nu odată am pătimit și am avut a păgubi.....

Și cu toate acestea câte industrii nu s'ar putea cu mare ușurință întemeia la noi. Avem aceea ce nu aŭ alții, petrolul (țițeiul) ca combustibil, aceea ce efteneşte cu sută la sută cheltuelile puterei motrice, avem lemnul, avem brațe eftine, (căci Românul a probat că după 1 an de contact cu lucrătorii străini devine tot atât de meşter ca dînşii), avem legea pentru încurajarea și protecția industriei, care, orĭce ar zice — cei care ne pismuesc și ne prigonesc — e o adevĕrată binefacere pentru avîntul industriei noastre.

Sub ocrotirea ei s'ar putea întemeia fabrici de:

Pastă de celulosă pentru fabricarea hârtiei;

De sodă și produse chimice diverse;

De sticlării, farfurii și alte industrii ceramice;

De tinichea, zinc, tablă de învelit case și drugi de fer;

De toate derivatele petroluluĭ, între care produse tinctoriale;

De lână toarsă pentru export și de țesături de lână pentru consumația interioară. Noi avem lână multă, lâna noastră a fost foarte mult apreciată la Expoziție, dar nu ne interesăm de dînsa, o vindem pe nimic Ungurilor, care o spală, o

piaptănă şi o exportează ca lână ungurească în toată lumea. Indoită pagubă pentru noĭ!

Fabricĭ de bonetărie, de împletiturĭ şi ţesăturĭ de bumbac, să nu maĭ cumpĕrăm torturile de bumbac şi pânza — de zilnică întrebuinţare — din străinătate.

Incălţămintea de piele, ca să nu maĭ fim tributarĭ luĭ Pollak şi altora ca dînsul, care se îmbogăţesc, vĕzênd cu ochiĭ, din ele.

Fabricĭ de glucosă, de conserve, scrobeală, etc.

Industria uleiurilor de in, de susan şi altele.

Desvoltarea distilăriilor de alcool de producte, care ar da o întrebuinţare bănoasă grânelor anevoe de vîndut, alcoolul de vin, licorurile şi berea care aŭ făcut minunată figură la Paris.

Pentru comerciul de export am putea face iarăşĭ mult şi — afară de cereale, lemne, petrol, sare şi câteva alte produse naturale, am putea trimite peste hotar, făina şi pastele alimentare, nucile alese, prunele şi în deobşte fructele uscate şi afumate, lâna, ouĕle, peştele proaspĕt ar putea găsi un debuşeŭ minunat în Franţa, icrele noastre aŭ fost cu osebire bine apreciate, apele minerale, maĭ ales cele de Căciulata, ar avea mult succes.

Osebit de acestea, sunt cele din lista următoare, pe care Franţa, de pildă, le importează pe fiecare an în cantităţile arătate şi care s'ar putea trimite de noĭ în maĭ bune condiţiunĭ şi, decĭ, cu maĭ mulţĭ sorţĭ de a bate pe concurenţĭ, aducênd şi un avantagiŭ consumatorilor:

Oĭ viĭ	1.350.000	capete	în	valoare	de	26.000.000	(14.000 din Austria)
Porcĭ viĭ	22.000	»	»	»	»	1.200.000	(mulţĭ din Austria)
Carne de porc	4.000.000	kilg.	»	»	»	450.000	(multă din Ungaria)
Paserĭ viĭ	2.400.000	capete	»	»	»	2.700.000	
Paserĭ moarte	1.500.000	»	»	»	»	1.500.000	
Vacĭ şi boĭ	37.000	»	»	»	»	6.000.000	
Carne de vacă	2.000.000	kilg.	»	»	»	2.200.000	
Lemne de stejar	120.000.000	»	»	»	»	220.000.000	(80 mil. din Austria)
Lemne de alte speciĭ . .	—	—	—	—	»	110.000.000	
Grâŭ	1.500.000	Q. m.	»	»	»	135.000.000	
Porumb	5.000.000	»	»	»	»	38.000.000	
Făină	2.500.000	»	»	»	»	80.000.000	(100.000 din Austria)
Ceresină	600.000	kilg.	»	»	»	750.000	
Parafină	12.000	Q. m.	»	»	»	500.000	
Cleĭ de morun şi nisetru .	60.000	kilg.	»	»	»	750.000	
Lână de oae	200.000.000	»	»	»	»	350.000.000	(400.000 din Turcia)
Pele de epure	500.000	»	»	»	»	1.000.000	
Peĭ de oĭ, meĭ	13.000.000	»	»	»	»	5.000.000	(200.000 din Turcia)
Nucĭ	1.100.000	»	»	»	»	800.000	
Ouĕ	23.000.000	»	»	»	»	14.000.000	
Prune afumate	1.700.000	»	»	»	»	800.000	
Fasole	110.000.000	»	»	»	»	24.000.000	
Peştĭ proaspeţĭ de rîŭ, lacurĭ saŭ eleştae . . .	2.000.000	»	»	»	»	1.200.000	
Petrol brut şi rafinat . .	—	»	»	»	»	450.000.000	

Expoziția vinurilor a fost nu cea mai puțin vrednică de admirat. Șease-sprezece națiuni 'și trimisese produsele lor care însumaŭ 47.000 de probe supuse la degustarea juriuluĭ, unul dintre cele mai numeroase din toate clasele. Pe lîngă vinurile fine și rarĭ, cele din Portugalia, care aŭ eșit în fruntea tuturora, din Italia și din Spania, sunt vinurĭ așa numite *de coupage*, adică de o tărie și o culoare specială, întrebuințate în diferite amestecărĭ cu vinurile din Algeria, Bordeaux și Bourgogne, spre a produce o marfă relativ eftină, pentru consumația cea mare. Franța importează în termen de mijloc vinurĭ ordinare până la 5.000.000 de hectolitri, în valoare de 200.000.000 fr., exportând—după ce le naturalizează prefăcêndu-le în produse mai mult saŭ mai puțin fine — până la 220.000.000 pe an.

Vinurile noastre nu ar putea negreșit concura pe piețele Franței cu cele Portugheze, Spaniole și Italiane, neavênd nicĭ fața, nicĭ alcoolizarea naturală a acestora și neputênd rezista în mod absolut favorabil lungimiĭ și greutățiĭ transportuluĭ. Dar ca vinurĭ de masă și de desert ele aŭ fost atât de bine apreciate în cât în rangul recompenselor România vine cea de-a patra.

Dacă însă s'ar cultiva cu îngrijire și mai ales după metoadele științifice, via și produsele eĭ la noĭ ar putea ajunge la rezultate mai mănoase și fără seamĕn — cu cele de astăzĭ — mai superioare în calitate. Una din imputările ce se face vinurilor noastre este că: producĕtorul nu poate da în totdeauna același soiŭ de vin, avênd aceeașĭ culoare, aceeașĭ tărie și același buchet. Odată e mai limpede, mai parfumat și mai tare, altădată mai slab, mai searbăd și mai turbure. Înțelegețĭ ce importanță poate avea aceste însușirĭ la o cultură de peste 148.000 de hectare, dând în termen de mijloc 4.600.000 de hectolitri pe an.

Și cu toate acestea vinul de Drăgășanĭ, de Dealul-Mare, de Odobeștĭ, de Huși și de Moldova-de-Sus, ca vinurĭ albe; Nicoreștiĭ, Orevitza, Uricaniĭ, ca vinurĭ negre, aŭ fost foarte bine reprezentate în Expoziție și aprecierea cunoscĕtorilor le-a fost foarte favorabilă. In special, pe lîngă D-niĭ Brătianu, Capșa, Amira, Rivalet, Mar'Ocneanu, Ministerul de domeniĭ a avut o bogată și foarte variată colecțiune din pepinierile sale de la Pietroasa, Istrița și mai ales de la Cotnarĭ, a căruia neasemănate însușirĭ, cele mai ilustre personagiĭ care l'aŭ gustat în Restaurantul român din Expoziție și le vor aminti în totdeauna!

Aŭ nu e Cotnarul vinul despre care Cantemir scria: »E și mai bun decât »vinul de Tokay, căcĭ cu cât se învechește cu atâta e mai tare și poate chiar arde »ca spirtul; iar fața luĭ »se deosibește de a altora căcĭ e cu atât mai verde cu cât »e mai vechiŭ!« Iar Prințul Nicolae Sutzu, în memoriile sale (1850), îl găsește superior vinuluĭ de Rhin și-l numește: »Floarea Românieĭ și Mărgăritarul Moldoveĭ!«

Cântărețiĭ de altădată îl slăveaŭ în versurĭ, zicênd:

— Și-ĭ verde, ca ochiĭ tĕĭ verzĭ
Cotnarul, cel viŭ în pahare
Și-acelașĭ, ca eĭ, farmec are:
Sărută-l și mințile-țĭ perzĭ!

Sĭ-a florĭ și-a tămâe miroase
Când beaŭ răpit de-al tĕŭ har;
L'al dragosteĭ mele altar
El slavă țĭ-aduce prinoase!...

Așĭ putea să mĕ întind îndelung asupra bogățiilor noastre economice, dacă n'am fi avut de arătat decât grâŭ, vin, lemne, sare, petrol și încercările fericite din

domeniul industrieĭ, lumeĭ la Expoziţie, dar am avut şi am ţinut a-ĭ arăta şi altceva, de care suntem poate tot atât de mîndri: desvoltarea noastră intelectuală.

Aveam către noĭ înşine patriotica datorie de a pune pe atâtea milioane de vizitatorĭ să constate starea de faţă a civilizaţiuniĭ noastre.

Şi această constatare nu se putea face maĭ cu temeiŭ decât în Marele Pavilion Regal, clădit pe malul Seneĭ, în capĕtul Stradeĭ Naţiunilor, pe unde a defilat această enormă mulţime de lume timp de şeapte lunĭ.

In acel Pavilion trăia mintea şi palpita inima Românieĭ!

Acolo puteaĭ atinge cu mâna înfăptuirea silinţelor de o jumĕtate de veac, ce ne-aŭ apropiat pe calea progresuluĭ de bĕtrânele naţiunĭ din apus.

Acolo aveam dreptul de a zice celor ce priveaŭ şi ne judecaŭ: Iată, avem una din cele maĭ liberale organizaţiunĭ politice din Europa, cu gratuitatea învăţămîntuluĭ am rĕspîndit lumina în toate păturile poporuluĭ, Universităţile noastre pot fi la înălţimea marilor Universităţĭ străine, şcolile de comerţ, de arte şi meseriĭ, şcoale de poduri şi şosele (politecnica noastră) pot rivaliza cu acelea ce le-aŭ servit de modele. Societăţile şi instituţiunile savante sunt în plină activitate; Academia — eterna reprezentantă a simţiriĭ şi cugetăriĭ române, apărătoarea şi îndreptătoarea limbiĭ, crainicul elocuent al glorieĭ şi tradiţiuniĭ străbune şi generoasa binefăcătoare a munciĭ şi a talentuluĭ — Academia este cea maĭ ilustră dintre dînsele! Iată Societatea Geografică şi lucrările sale de 25 de anĭ, de când are menirea de a întipări în mintea noroadelor adevĕrata icoană pămîntească a Românieĭ. Iată avem peste 3.000 de kilometri de drum de fer, aproape 20.000 de kilometri de şosele, avem cel maĭ frumos pod peste Dunăre, şi un port din cele maĭ însemnate pe Marea Neagră; avem flotilă de războiŭ şi flotilă de comerciŭ; avem judecătorĭ luminaţĭ şi independenţĭ; avem băncĭ şi institute de credit, aşezăminte de binefacere; avem medicĭ şi jurisconsulţĭ eminenţĭ; avem reviste şi ziare politice, comerciale şi literare. Mişcarea ştiinţifică şi literară este tot maĭ vie, maĭ rodnică şi maĭ substanţială.

Tot în Pavilionul Regal le puteam arăta, cu fală, lucrările atât de însemnate ale serviciuluĭ sanitar şi ale asistenţeĭ noastre publice. Acolo, graţie zeluluĭ neobosit al eminentuluĭ nostru coleg Tocilescu, am avut fericitul prilej de a expune, unicile în felul lor, preţioase vestminte şi odoare străvechĭ ale cultuluĭ bisericesc şi unele reproduceriĭ în platru a descoperirilor atât de interesante făcute de d-sa în Dobrogea.

Acolo, în sfîrşit, stabilimentele noastre militare puteaŭ dovedi cu câtă grije şi cu ce rîvnă lucrează la perfecţionarea şi complectarea materialuluĭ de războiŭ, pentru ca oastea noastră, cea atât de sus ridicată în stima popoarelor străine, prin faptele-ĭ de vitejie şi prin necontenitele probe ce dă despre soliditatea şi disciplina sa, oastea e — între cele-lalte — stîlpul cel maĭ puternic pe care se reazimă temeinic Statul Român.

Când Traian încredinţă legiunilor sale paza hotarelor celor maĭ depărtate ale Imperiuluĭ, el nu întemeă pe coastele Carpaţilor şi pe ţĕrmiĭ Dunăriĭ o gardă

militară numaĭ, ci dete sarcină legionarilor sĕĭ de a purta pe lîngă spada puterii romane şi făclia civilizaţiuniĭ occidentale în rĕsărit.

Coborîtorĭ aĭ strămoşilor războinicĭ care aŭ impus lumiĭ legile, năravurile şi limba Romeĭ, noĭ am moştenit îndatoririle ce le hărăzise lor măreţul Împĕrat şi suntem astăzĭ purtătorĭ aĭ făclieĭ de propăşire în Orient.

Din ziua în care — după atâtea suferinţĭ — am recâştigat, prin propria noastră energie, conştiinţa originiĭ strălucite şi meniriĭ noastre în lume, am reintrat întregĭ în vechia tradiţiune.

Am realizat visul glorios al fondatoruluĭ colonieĭ romane de la Dunăre, suntem avantgarda civilizaţiuniĭ occidentale, suntem un element de ordine şi de progres, suntem un centru de pace şi de lumină.

Iată aceea ce trebuia să dovedim lumiĭ şi iată aceea ce am dovedit la Expoziţia din Paris!

DEM. C. OLLĂNESCU.

1901.— 22 Aprilie.

I. **MINCU**, Arhitect

Secţia agricolă la Expoziţia din Paris

NOVACIĬ

La Agniţa-Crîşmăreasa de la marginea pieţii,
Vezĭ lumină prin obloane până 'n faptul dimineţii.
Venetică din lumea toată fac popas acolo sara:
Dairaua se mărită cu cimpoiul şi ghitara.

Treĭ fîrtaţĭ pe caĭ năpraznicĭ tăbărît-aŭ pe 'nserate:
Dairaua cu cimpoiul şi ghitara tac speriate...
Ţarigradul mi s'ascunde îngrozit, iar Impĕratul
Dă poruncă să 'ntărească straja preste tot palatul.

Forfotesc iscoade multe ca să afle, să scornească
Cine-or fi ciudaţiĭ oaspeţĭ de la crîşma 'mpĕrătească?
Pasă-mi-te nu cutează să-ĭ întrebe nicĭ un craĭnic!
La palat se 'ntoarce 'n goană gîfăind trimisul taĭnic:

— „Innălţate Impĕrate! la Agniţa-Crîşmăreasa,
Treĭ voĭnicĭ descălicară şi de-abia-ĭ încape casa.
Ca 'ntr'un fund dogit de clopot tună 'n gura lor cuvîntul
Şi pe unde calcă dînşiĭ se cutremură pămîntul!

După mese s'aşezară câte-şĭ treĭ şi, largĭ în spete,
Intre umerĭ fiecare a cuprins câte-un părete.
Nouĕ buţĭ de vin goliră şi 'ncă tot maĭ cer să bee,
Iar Agniţa-Crîşmăreasa n'are vin să le maĭ dee!...

— „Duce-vĕ-ţĭ pe loc de-ĭ spuneţĭ să le-aducă bĕutură,
Şi-ĭ plătesc eŭ cât o face cu asupra de mĕsură...
Doar aceiaşi chiar Novaciĭ, prădătorĭ vestiţĭ de ţară:
Oastea mea fără de numĕr n'ar putea să-ĭ scoat'afară!...“

St. O. Iosif.

ISTORIA LITERATURIĬ ROMÂNE
ÎN SECOLUL XVIII

DE

N. IORGA

O carte de o importanţă excepţională. — Geneza eĭ e cunoscută. Academia Română a publicat un premiŭ pentru o istorie literară română îmbrăţişând veacul XVIII. D. Iorga a prezentat manuscrisul sĕŭ. Comisiunea istorică a Academieĭ, în raportul sĕŭ, i-a refuzat premiul propus. Autorul a făcut apel în public pentru a-şĭ putea tipări lucrarea. D. A. Kalimachi şĭ-a luat cheltuelile tiparuluĭ asupră-şĭ. Astfel a apărut volumul întăĭ, urmând ca luna următoare să iasă volumul al II-lea.

Care e cuprinsul monografieĭ ?

In primul capitol al Cărţiĭ I, D. Iorga, legând firul trecutuluĭ cu veacul XVIII, se întinde pe larg asupra influenţeĭ grecismuluĭ şi polonismuluĭ în literile române. De la Duca Vodă, din 1682, când se inaugurează şirul tipăriturilor greceştĭ în ţările noastre, cultura elenă merge aproape o jumĕtate de veac cuceritoare. Anul 1710 închide, ce-ĭ drept, epoca grecească, dar influenţele eĭ s'aŭ simţit încă multă vreme. Marele Brîncoveanu, principe luminat, bogat şi creştin, la a căruĭ Curte pompoasă trăiaŭ atâţĭ poeţĭ, eruditĭ, tălmacĭ, scriitorĭ şi artiştĭ, era centrul luminiĭ ortodoxe în Orient. Mitropolitul Dosofteiŭ, nepoţiĭ sĕĭ Hrisant şi Neofit Notara, Gherasim de Alexandria, Atanasie fost de Antiohia, retorul Sevastos Kimenitul († 1702), cărturarul Ion Cariofil, poeţiĭ Ion Comnen şi Mitrofan Gregoras din Dodona, precum şi diferiţĭ autorĭ de cărţĭ liturgice, maeştriĭ caligrafĭ şi tipografĭ, toţĭ aceştia împodobeaŭ tronul luĭ Brîncoveanu şi-ĭ linguşaŭ spiritul sĕŭ din fire vanitos şi mîndru.

Nicolae Mavrocordat fu, la rîndul sĕŭ, un om foarte cult şi preţuit în Apus, un spirit ager, profund şi bărbătesc. Insufleţit de cele maĭ nobile sentimente pentru ţară, fu unul din pioneriĭ culturiĭ naţionale, maĭ ales al celeĭ religioase,

al căreĭ focar Antim Ivireanul este o glorie a veaculuĭ al XVIII-lea. Eflorescenţa, de literatură, modă, obiceiurĭ, poezie şi galanterie bizantină-grecească de subt domnia celuĭ dintăĭ păleşte subt Mavrocordat şi se stinge subt Fanarioţĭ, pentru ca la adăpostul franţuzismuluĭ să se aprindă lumina literaturiĭ române. Aceste puncte, aceştĭ Voevozĭ, aceste vremurĭ, alcătuesc ca o introducere a cărţiĭ D-luĭ Iorga, pe care d-sa o presară cu amĕnunte de o exactitate ştiinţifică, şi le însufleţeşte prin stilul sĕŭ viŭ, precis şi de o rară putere de evocaţie.

Intrând în studierea însăşĭ a epoceĭ literare ce-şĭ propune, D. Iorga începe cu »Marile compilaţiĭ de cronicĭ«, şi anume cu cel dintăĭ istoriograf al veaculuĭ, cu Nicolae Costin.

O lungă şi amĕnuţită analiză a opereĭ costiniene, o critică severă deşi justă la adresa autoruluĭ, pune în lumină valoarea şi lipsurile sale, calităţile de vanitoasă erudiţie şi fără scrupul, lipsa de claritate a cronicelor sale, precum şi isvoadele pe care le-a consultat şi compilat... D. Iorga îl exclude din şirul adevĕraţilor cronicarĭ serioşĭ şi cinstiţĭ. Un simplu compilator, adaptându-şĭ adesea lucrurĭ pe care nu le pricepe, şovăind între iluzie şi siguranţă, iată ce e Nicolae Costin pentru d-sa. Verdictul D-luĭ Iorga e într'adevĕr greŭ pentru bĕtrânul cronicar: »Pentru criticul literar, Nicolae Costin n'are însemnătate. »Fraza sa maĭ largă, maĭ complicată, maĭ erudită, făcută după fraza cărţilor »ce citise şi studiase, n'are energia scurtă a luĭ Ureche, nicĭ mlădierea blândă a »luĭ Miron Costin. După luptătorul cu mâna abia descleştată de pe sabie, după »poetul vizionar cu mâna pe fruntea-ĭ largă de întrevĕzĕtor al viitoruluĭ, avem »cărturarul sec »viermele de carte«, piserul erudit, cu călimările în brîŭ şi volu»mele la subţioară. În inima de pergament a acestuĭ erudit nu rĕsună nimic din »marea, vecĭnica lume vie; ochiĭ sĕĭ recĭ vedeaŭ numaĭ litere şi forme, iar nu »ideĭ şi sentimente; inteligenţa luĭ fără aripĭ se tîra în nestrăbătutul tufiş al »contrazicerilor mĕrunte din care nu se putea descurca. Trecutul îl eticheta, pentru »prezent n'avea nicĭ un interes — iar viitorul nu putea să-l vadă«.

Un alt cronicar, contimporan, tot de subt epoca luĭ Nicolae Mavrocordat, un diac iscusit şi erudit, Axintie Uricariul, redactează epoca de la 1711—1716, »De a doa domnie a luĭ Nicolaĭ Alecsandru Vodă« Cronica luĭ se pare însă D-luĭ Iorga că a suferit o remaniere pe alocurea de la un copist posterior anuluĭ când a murit Stanislas Lezczynski. Mavrocordat trecând însă ca Domn în Muntenia, îşĭ găseşte un rapsod maĭ puţin iscusit ca Nicolae Costin, anume pe Radu Popescu, versat în latineşte, turceşte, greceşte şi poate »frînceşte« şi ruseşte, boer muntean de viţă, care compune o cronică oficială. El e un om pasionat, maĭ vioĭ şi maĭ pătimaş decât Axentie. D. Iorga schiţează biografia luĭ, cu o lungă abatere de consideraţiune politică-literară asupra luĭ Constantin Stolnicul Cantacuzino, autorul uneĭ »Istoriĭ a ţăriĭ româneştĭ«, învĕţat judicios, serios şi cu un înnalt fond intelectual şi moral. Cronica luĭ Radu Popescul e o continuare a aceleia a luĭ Constantin Căpitanul. Dar a celuĭ dintăĭ n'are un aspect riguros de cronică. E maĭ mult un memoriŭ, zice D. Iorga, cuprinzând icoane din trecut şi amintirĭ coborîte pe hârtie. D. Iorga urmăreşte blocurile din care e

formată această cronică, şi aci spiritul d-sale de istoric se arată în toată plenitudinea covîrşind pe cel de critic literar. D-sa arată, în amĕnunte, care sunt calităţile cronicei, ce exagerări are, ce inexactităţi, ce fraze şi aprecieri din sentimente personale, câte izvoade a compilat. Sentinţa D-luĭ Iorga asupra Popesculuĭ e maĭ scurtă şi maĭ puţin severă.

În treacăt apoĭ schiţează pe micii istoriografi aĭ vremeĭ: Nicolae Roset, un genealogist, cu o formă precizată şi măestrită; Constantin Văcărescu Vistieru, cronicarul bălăcenesc, închizênd epoca mavrocordătească cu cronica luĭ Constantin (poate State Leurdeanu) anume »Istoria oştiriĭ« ce s'aŭ făcut asupra Moreeĭ la anul 7223.

Şeaĭzecĭ de paginĭ apoĭ: Istoriografia românească subt Mihaĭ Racoviţă, prinţ ignorant şi fără simţ artistic; D. Iorga analizează cronica luĭ Nicolae Chiparisa, pe a luĭ Nicolae Mustea şi, în sfîrşit, minunata cronică a luĭ Ioan Neculcea, »cea maĭ colorată, maĭ simplă şi maĭ fermecătoare, în naivitatea eĭ, din povesti»rile asupra trecutuluĭ românesc«, pentru a ajunge la cel maĭ fecund şi maĭ cult scriitor al veaculuĭ, Dimitrie Cantemir.

Trecênd peste operile sale filozofico-speculative din tinereţe, D. Iorga analizează »Hronicul« luĭ Cantemir, care a fost scris în latineşte întâĭ, zice d-sa, apoĭ »Viaţa luĭ Constantin Cantemir«, operă de biografie şi memoriĭ, în care Cantemir ne dă o pătimaşă pledoarie politică în contra Costineştilor, »Istoria »ieroglifică« şi »Istoria imperiuluĭ otoman«, cea dintâĭ »o carte de memoriĭ, îmbrăcată în vĕlul glumeţ al uneĭ fantaziĭ alegorice«, sfîrşind cu »Descriptio Moldaviae« pe care D. Iorga le analizează, le critică, le scutură de pulberea vremilor, reconstituind icoanele maĭ precis, lămurind adevĕratul înţeles din exagerări saŭ ignoranţă.

Un capitol maĭ scurt îl consacră D. Iorga literaturiĭ sacre din acest interval de vreme. Subt Brîncoveanu era Mitropolit Teodosie; în scaunul Buzĕuluĭ Mitrofan, care tipăresc diferite cărţi liturgice: Minee, Octoicurĭ, Penticostase, Trioduri, Metafraste, Molitvenice. In sfîrşit, activitatea luĭ Antim Ivireanul, egumen al Snagovuluĭ şi apoĭ Mitropolit harnic, priceput şi cutezător, subt a căruĭ togă protectoare s'aŭ adăpostit maĭ mulţi scriitorĭ şi traducĕtorĭ de cărţi biblice. Cu anul 1730 D. Iorga închide prima carte a istorieĭ sale literare.

A duoa epocă, a luĭ Chesarie de Rîmnic (1730—1770/80), e mult maĭ puţin importantă, istoriografia e maĭ sfioasă, literatura religioasă maĭ săracă. D. Iorga studiază şi aicĭ cultura contimporană, istoriografia, cu o privire asupra operilor scrise greceşte la Curtea Domnilor fanarioţĭ, sfîrşind cu o privire generală asupra literaturiĭ religioase din acest rĕstimp.

Cu această epocă D. Iorga încheie primul volum al opereĭ sale.

Ce plan a urmat autorul, cum a clasat piesele sale şi subt ce formă le prezintă? O istorie a literaturiĭ, pentru a corespunde cerinţelor ştiinţifice, trebue studiată din punctul de vedere *istoric* şi nu *dogmatic*. Dogmatic vorbind, se studiază o epocă literară când se compară scrierile cu un ideal anterior şi superior, cu un cod literar de pildă. Punctul de vedere istoric consistă, din contra, în a nu aduce în acest studiŭ nicĭ un ideal *a priori*, nicĭ o grabă de a condamna saŭ de a ierta, nicĭ o tendinţă de panegiric saŭ de rechizitoriŭ. In profunda complexitate a vieţiĭ saŭ a arteĭ, se cere unuĭ istoric, în primul rînd, ca prin o pricepere clară şi printr'o intuiţie uşoară să aşeze diferitele sale fragmente, concentrându-le într'un tot, toată istoria unuĭ popor şi chiar spiritul artistuluĭ care le-a dat naştere. O colecţiune bogată şi variată maĭ întâĭ de toate, cum zice Saint-Beuve, un maestru al spiritului istoric în materie literară: »Să fim ca naturaliştiĭ, să facem colecţiunĭ, să le avem cât maĭ cu putinţă variate şi complecte«. D. Iorga a urmat în această privinţă o cale largă şi luminoasă. Vorbind de naturile artistice trecute, d-sa spune: »A-ĭ înţelege nu cu înţelegerea rece cu care un ma»tematic a înţeles o problemă, un fizic fenomenul pe care 'l studiază saŭ un ju»risconsult cazul care 'l preocupă, ci o înţelegere simpatică în care, în aceeaşĭ »vreme, înţelegerea provoacă iubirea pentru sufletele cercetate şi iubirea com»plectează, prin intuiţia sentimentuluĭ, opera de înţelegere pe care a început-o »spiritul psichologuluĭ«. Şi d-sa a studiat într'adevĕr cu inima, mănuind fraza şi zugrăvind acele vremĭ cu multă artă. Părerĭ îndrăzneţe şi viguroase, o claritate magistrală, o vioiciune stilistică, puternică şi înflorită, sunt calităţile sale recunoscute. D-sa ne-a dat maĭ mult încă; ne face să trăim acele vremurĭ prin conturul plastic pe care li-l dă, prin evocaţia lor precisă. Nu o operă de piatră îngheţată şi statornică ne dă D. Iorga, ci o lucrare caldă şi limpede, zămislită din piese trecute pentru prezent, maĭ frumoase prin depărtarea în care ne transportă, maĭ nobile prin adevĕrul în care le îmbracă.

Pentru a ne da seamă şi de stilul lucrăriĭ, citĕm un pasagiŭ viŭ şi colorat, privitor la inspiraţiunea populară:

Pe când boierul se înfunda în umbra răcoroasă a ietacelor, potrivită pentru somnul lung le ziuă, pe când, dus de subţiorĭ, de ţigan saŭ de ciocoiŭ, era închis, pentru primblare, în butca uĭ cu ferestruicĭ rotunde, mĕrunte, ţăranul îşĭ ducea viaţa subt cerul liber al luĭ Dumnezeŭ, în faţa nunţilor înălţătorĭ de suflet saŭ a câmpiilor mănoase, de care se legaŭ amintirĭ de muncă şi de uptă. Spectacolul boieruluĭ eraŭ alaiurile de o pompă burlescă, obscenele jocurĭ de păpuşĭ, *caraghiozlîcurile* slugilor domneştĭ; — spectacolul ţăranuluĭ era marele, eternul spectacol divin al trandafirilor răsăriturĭ, al apusurilor roşiĭ, al liniştitelor amiezĭ de vară, al serilor misterioase şi al clarelor nopţĭ de iarnă cu pământul de ghiaţă şi cerurile de diamant. Boierul auzia muzica pestrefurilor turceştĭ cântate de meşterĭ cu papucĭ şi anterie; ţăranul era mîngîiat în aspra luĭ muncă fără răsplată de glasul ciocîrlieĭ salutând ivirea soareluĭ, de freamătul frunzelor agitate de vîntul de seară, de ţiriitul ritmat, de răsuflarea prelungă şi tristă a câmpiilor în nopţile limpezĭ ale verĭi, de puternica orchestră a furtuniĭ, dominată de glasul tunetuluĭ. Subt cerurile dumnezeeştĭ se deşteptaŭ în sufletul curat al celuĭ fără de păcate, al celuĭ fără de răsplată, al celuĭ fără de speranţă, simţirĭ pe care ghiftuitul locuitor al curţilor din oraşe nu putea măcar să le înţeleagă. Simţirĭ triste, cum aŭ fost acele care aŭ stăpînit totdeauna sufletul poporuluĭ nostru nenorocit; simţirĭ de de o tristeţă duioasă, resemnată, rare orĭ simţirĭ de răzbunare, de ură răspicată. Şi când valul sim-

ţiriĭ creştea, când nu-l maĭ putea cuprinde pieptul îndelung răbdător, ochiĭ se pierdeaŭ în zarea de argint a nopţiĭ, fluierul suna în tăcerea eĭ, şi în sufletul naiv se săvîrşia, fără voinţă şi fără scop, misterioasa prefacere a gînduluĭ trecător în cuvînt care rămâne. Se făcea astfel poezia, precum se făcuse înnainte şi precum se va face câtă vreme aceiaşĭ oamenĭ vor duce aceeaşĭ viaţă, câtă vreme va maĭ fi »sălbătăcie« măreaţă şi curată în această ţară.

Iată cuprinsul şi valoarea opereĭ în sine, valoare fără îndoială neobicĭnuită în literatura noastră şi trainică maĭ presus de toate.

S. A. Cristeanu.

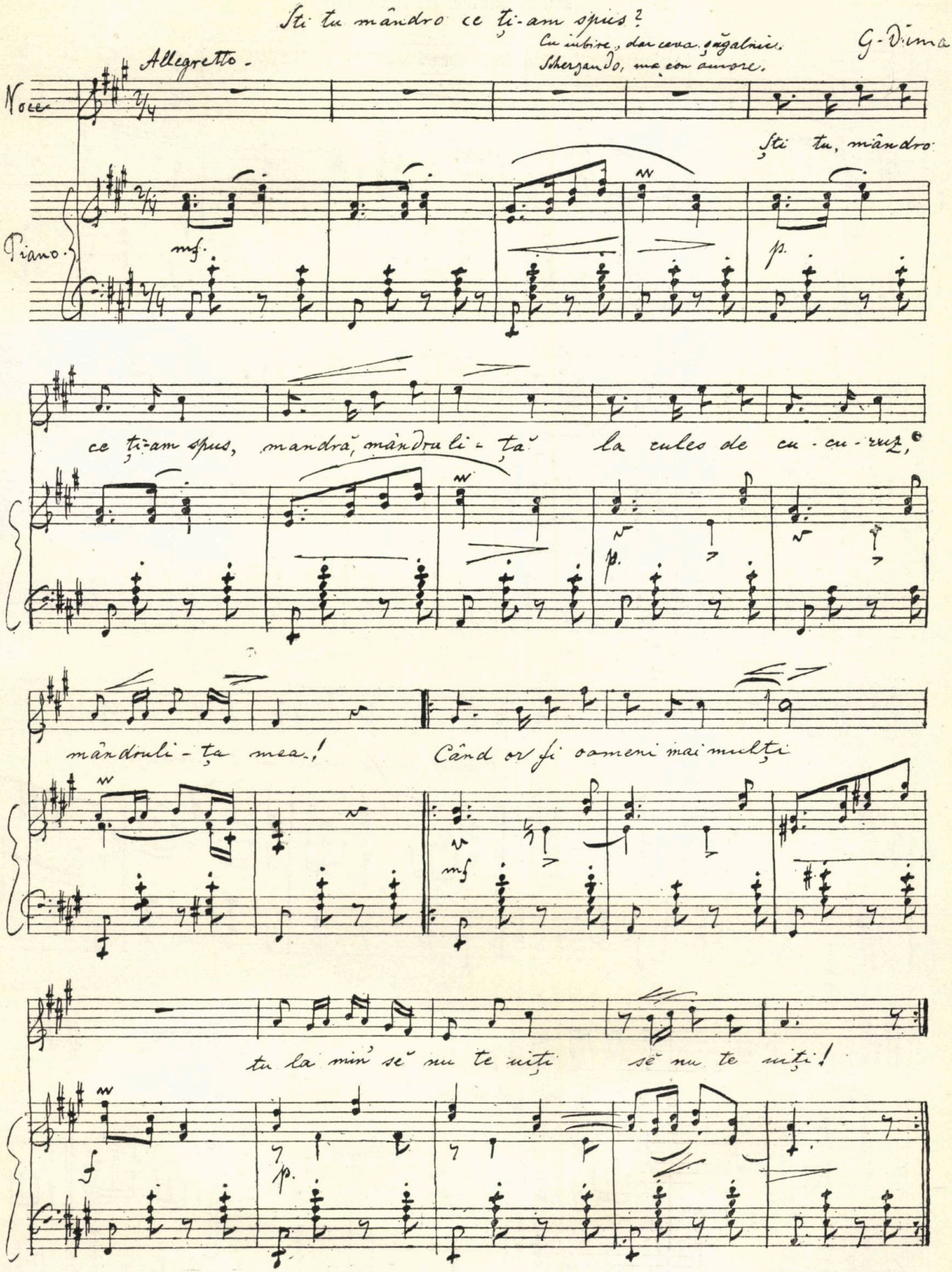

Ști tu mândro ce ți-am spus?

Cu iubire, dar ceva șăgalnic.
Scherzando, ma con amore.

G. Dima

Allegretto.

Voce

Piano.

mf.

Ști tu, mândro ce ți-am spus, mandră, mândruli-ță la cules de cu-cu-ruz, mândruli-ța mea! Când or fi oameni mai mulți tu la min' sĕ nu te uiți sĕ nu te uiți!

p.

mf

f

p.

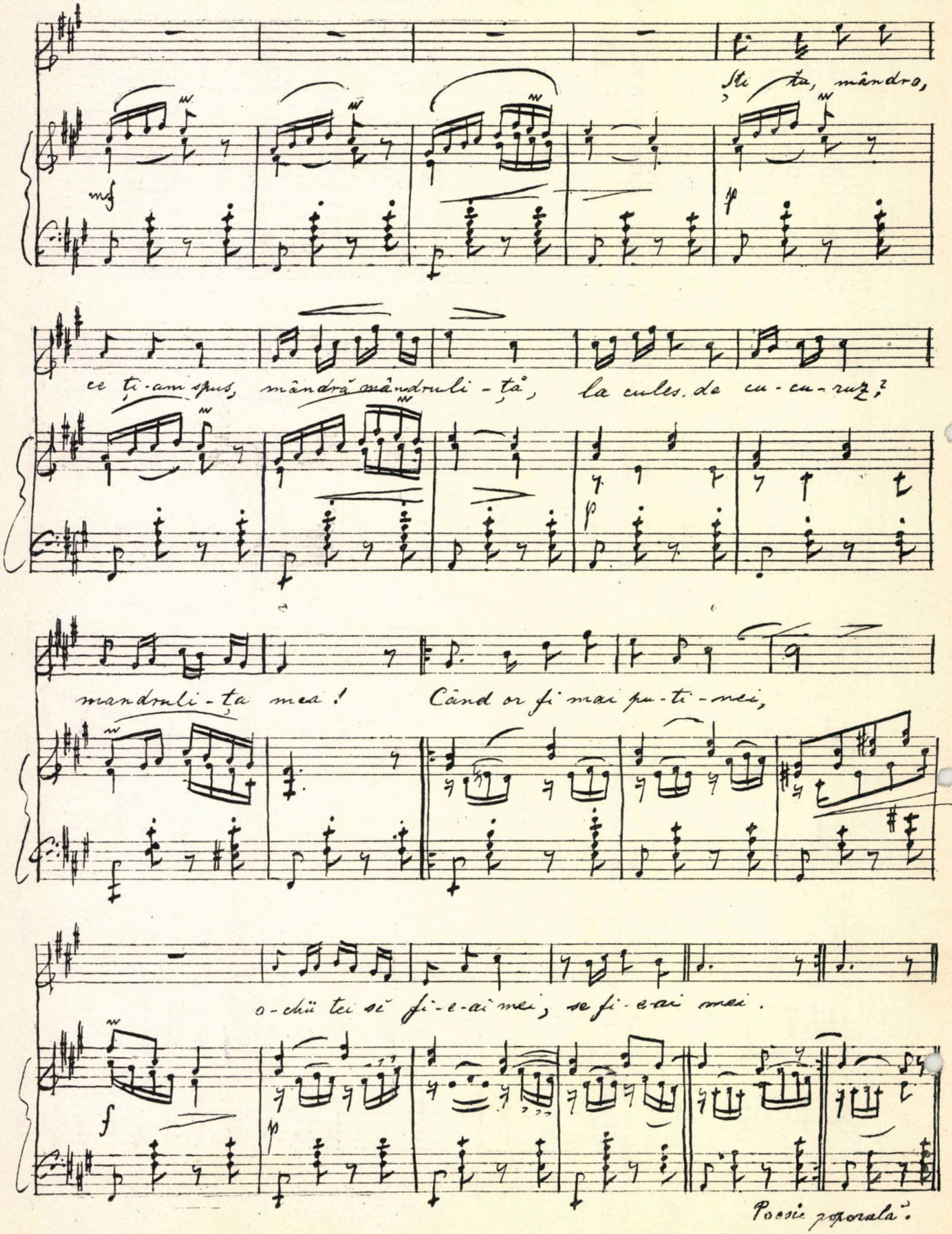

Poesie populară.

HESPERUS

I

Fecioru 'mpĕratuluĭ mort,
Sunt rece de veacurĭ;
Și singur și tainic mĕ port
Pe mutele lacurĭ.

In vremurĭ iubit-am o stea
Pe undele zăriĭ,
Ce chipul de zînă 'șĭ umbrea
Subt norul visăriĭ.

Când nopțile blonde eraŭ
Cernute de raze,
Doar ochiĭ de ghiață 'mĭ vorbeaŭ
Ca douĕ extaze.

Din 'naltul tărieĭ ades
Subt nimbul de unde,
Cununĭ de lumină se țes
Pe arcurĭ rotunde.

Și 'n vise 'mĭ apare mereŭ
A minții stăpînă,
Purtându-și menirea de zeŭ
In chipul de zînă.

— »Ci vino în țara mea tu
»Și lasă-ți uitate,
»Și lumea și tot ce-ți plăcu,
»Și visele toate«.

Iar steaua oceanelor cum
Fantastic mĕ chiamă,
Pornit-am pe-al razelor drum
In zărĭ de aramă.

Mĕ duse în noaptea cea sură
Tăcuta-ĭ lumină,
Și ceasurĭ și zile trecură —
O lună deplină.

Eŭ singur al undelor sol
Mereŭ și departe,
Cătându-mĭ în haosul gol
Privirile-ĭ moarte.

Intr'una cu ochiĭ spre cer
Visând o scîntee
Trec zilele, zilele pier,
Și-un an se închee.

Și marea s'așterne 'nainte
In urmă doar marea,
Văpaia luminelor sfinte
Imĭ cerne cărarea.

Și astfel spre zările 'nalte
Spre steaua 'nghețată,
Mĕ aflu, pribeagul, pe alte
Tărîmurĭ de-odată.

Acolo palate eraŭ
Cu turnurĭ şi parcurĭ;
Luminele 'n candelĭ mureaŭ
Pe mîndrele arcurĭ.

Pe bolţile albe veghind
O noapte se rumpe,
In liniştea moartă sclipind
Ca pietrele scumpe.

Pe corzĭ de vioară domnesc
Cântările stinse,
Subt crengĭ de văpae plutesc
Ca fulgere ninse.

Albastre miresme se 'ntind
In flăcărĭ pe vatră;
Par idolĭ la poartă zîmbind
Rapsoziĭ de piatră.

Şi valurĭ de ape trecînd
Se leagănă 'n prunduri
Cu sunet de aur cântând
In vaste străfunduri.

Cu perlele prinse 'n şirag
Pe sînu-ĭ ca neaua.
Privindu-mĕ rece pe prag
Mĕ 'ntîmpină steaua.

Mĕ poartă 'n palatul închis
Cu porţĭ ferecate:
— »Ce cauţĭ, pribege, trimis
»In ţărĭ neumblate?

— »Asemenĭ himerelor mele,
»Cu genele moarte
»Mireasă zeiţă 'ntre stele
»Tu mîndră eştĭ foarte.

»Răpirea gîndireĭ trăeştĭ
»Cu vecĭnică stemă
»Din slăvile tale cereştĭ
»A minţiĭ poemă!

»Venit-am din lume purtat
Pe-o rază subţire;
»Petrece cu mine 'n palat
»Un ceas de iubire!

»O, nu mĕ străbate aşea
»Cu ochĭ fără viaţă
»Eştĭ moartă ca umbrele, stea,
»Privirea-ţĭ mĕ 'nghiaţă.

»Acolo departe simţeam
»Din razele sfinte,
»Bătêndu-mĭ adesea la geam
»Maĭ calde cuvinte.

»Fantasmă adesea te-aveam
»La porţile sumbreĭ
»Bisericĭ, în care rugam
»Privirele umbreĭ«.

— »Iubire, străine, ţi-aşĭ da;
»Dar cum voiŭ începe?
»Porţĭ haina pămîntuluĭ grea
»Şi n'o pot pricepe.

»D'aceea în urmă te 'ntoarce
»Şi trupul 'ţĭ stinge,
»Şi nimbul de glorie 'ţĭ toarce
»Şi slavă încinge.

»Topeşte-ţĭ acolo durerea
»Şi orĭce te leagă
»De lutul nevrednic; plăcerea
»Răpune-o întreagă.

»Războinic din ninsele luncĭ
»Pe ceruri te-arată
»Maĭ mare ca mine şi-atuncĭ
»Răpeşte-mĕ toată.

»Fiĭ mîndrul luceafĕr pustiŭ
»Cu razele line
»In calea-mĭ cerească să fiŭ
»Purtată de tine«.

II

Cum sună, resună prelung
Și clopote ning
In sunete negre s'alung:
Ding, dang, ding...

Și corbiĭ în zare plutesc
E jale pustie
— Pe cine, pe cine bocesc
In împĕrăţie?

Feciorul cel tînĕr s'a stins
Și zace în raclă,
Asupra-ĭ tăcerea-a aprins
Eterna eĭ faclă.

E jale nespusă 'n castel
Și 'n lume e jale,
Și soarele plânge şi el
Umbrindu-se 'n cale.

Cascadele scumpelor boabe
Asupra-ĭ cernute
Cu multele mîndre podoabe
Sunt sute de sute.

În cântec de preoţi arar
Îl duce la groapă,
Și 'n marmur cu chipul de var
De-apururĭ îl sapă.

Asupra-ĭ de piatră pe când
Ș'aşterne uitarea
De jale suspină plângênd
Și vîntul şi marea.

Ș'atuncea o umbră pe sus
Se vîntură 'n haos,
E sufletul celuĭ apus,
Intrat în repaos.

O umbră cu ochĭ străveziĭ
Plutind ca 'n poveste,
Ca spectrele stinse tărziĭ
Asemenea este.

Pe drumurĭ de flacărĭ plutind
Înoată prin astre,
Și 'n urmă-ĭ văzduhurĭ rotind
Se 'nşiră măeastre.

Tăcut în mărire şi pal
Pe cerurĭ el trece,
Din valurĭ în umbră de val
Maĭ straniŭ şi rece.

Subt horbota-ĭ pare un fulg
Ce vîntul îl soarbe,
În juru-ĭ planeţiĭ se smulg
Prin văile oarbe.

Păşeşte de-al minţiĭ hotar
Pe căĭ nebătute;
El vede 'n extaze fugar
Vederĭ nevĕzute.

Suflarea orĭcăreĭ vieţĭ
În urmă-ĭ se şterge
Cu ochĭ de iluzie beţĭ
Spre Domnul el merge.

Și unde şi Legea e moartă
Sunt legĭ totdeauna,
De-asupra sfîrşituluĭ poartă
Treimea e Una.

— »Lumină 'n lumină grozavă
»Tu lumiĭ eştĭ scutul,
»Primeşte-mĭ cântarea de slavă
»Din parte-mĭ,— căzutul.

»N'am Doamne în spaţiŭ nicĭ rost
»Și n'am vr'o chemare,
»Și robul durerĭĭ am fost
»Și lumiĭ amare.

»Dar steaua perdutelor zărĭ
»În jalea-mĭ păgână
»Plutindu-mĭ adesea 'n visărĭ
»Veni ca o zînă,

»Zicêndu-mĭ:
— »războinic pe luncĭ
»Pe ceruri te 'nchiagă,
»Mai mare ca mine ş'atuncĭ
»Răpeşte-mĕ 'ntreagă.

»Fiĭ mîndrul luceafăr pustiŭ
»Cu razele line,
»Pe calea-mĭ cerească să fiŭ
»Purtată de tine«.

»Îndură-Te Tată din cer
»Stăpîn peste fire
»Cu duhul cel plin de mister
»O, dă-mĭ nemurire.

»Şi legea vieţiĭ de vecĭ
»De vremĭ să mĕ lege
»Pe căile ceruluĭ recĭ
»Croeşte-mĭ o lege«.

— »O, umbra tăcuteĭ dureriĭ
»Topit de iubire
»Sburat-aĭ prin goluri să-mĭ cerĭ
»De-acum nemurire!

»Dar află că 'n veacul etern
»Tăcerea te poartă,
»Simţirele moarte s'aştern
»Şi dragostea-ĭ moartă.

»Hesperus de-apururea dar
»Fiĭ mort între astre,
»Îţĭ daŭ nemurirea în dar
»A morţiĭ sihastre«.

III

Sunt sol înserăreĭ pustiĭ
Sunt sol dimineţiĭ,
Şi raza 'n cutremure mi-ĭ
Pe noriĭ,— drumeţiĭ.

N'am doruri, nicĭ patimĭ ca voĭ
Sunt vecĭnic în doliŭ
În liniştea nopţiĭ de-apoĭ
Mi-e moartea linţoliŭ.

Pe măguri de aur plutesc
Mĕ leagănă noriĭ,
Şi 'n mutele geamuri izbesc
Când plâng visătoriĭ.

Taiŭ mîndru prăpăstiĭ albastre
În apele seriĭ
Nu simt nicĭ plăcerile voastre
Nicĭ vîntul dureriĭ.

Şi dacă iubit-am o stea
Pe mări călătoare,
E moartă d'apururi şi ea,
Sunt astăzĭ maĭ mare.

Când patimă încă eram
In haina de lut,
Zdrobit de iubire-o iubeam
Dar ea nu m'a vrut.

Să fiŭ un luceafăr de vecĭ
Îmĭ zise, pe 'ntinsul;
Dar azĭ subt privirile recĭ,
O stinge învinsul.

Stingherele raze le las
Pe mute morminte,
Trezind din al vremilor glas
Aduceri aminte.

Când crainic dureriĭ zîmbesc
Din 'nalta mea cale,
Fecioarele triste 'şĭ croesc
Spelunci ideale.

Pe plaiuri pribege îmĭ port
Al ghieţeĭ jăratic,
Cu ochĭ singuraticĭ de mort
In vecĭ singuratic.

IV

Luceafăr ce 'n flacără treci
Pe văi fulgerate,
Dând glasuri tăcutei potec
Pe jalea-mi te-abate.

Când mort şi subt glie voiu sta
Cu zîmbetul rece,
Mă 'mbracă în liniştea ta
Tăcând mă petrece.

Când sta-voi în visul solemn
Alături cu mama,
La umbră subt racla de lemn
Eterne, ia-mi seama.

Sunt rău şi 'n ocară trăesc.
Sfîrşit-am şi plânsul
Şi plânsul, Stăpîne 'l doresc
Să sufer cu dînsul.

Pe norii ce-aleargă tăeţi
În valuri şi cute
Tu mîngîi în bieţii poeţi
Suspinele mute.

Ca tine iubit-am cu dor
În vremuri himere
Dar stins-am întregul amor
În mări de durere.

Şi ghiaţa adînculuï somn
Iubirea-mi coprinse
Mai sus de iubire sunt Domn
Durerile-s stinse.

Asemeni tristeţei 'mi-apari
În linele iazuri
Când printre planeţii fugari
Tu biruï talazuri.

Asemeni durerii te-ador
Cu ochi de descântec
Când caut spre tine cu dor
Fîntînă de cântec!

Şi dacă visarea-mi coprinzi
Când razele 'ţi cleteni,
În lărgile mării oglinzi
Mi-s ele prieteni.

Când cade pe sufletul meu
Cu dungi fără viaţă,
Privirea ta dreaptă de zeu
Mă arde şi 'nghiaţă.

Când singur în recele gol
Te 'nalţi în contururi
Iubirii sfîrşite simbol,
Simbol eşti de-apururi.

Iuliu Dragomirescu.

UN VEAC DE CERCETĂRĬ ARCHEOLOGICE

I

ORIENTUL

Sunt abia patruzecĭ de anĭ de când încă se socoteaŭ ca sfinte spusele bĕtrânuluĭ Herodot; plăsmuirile sale îmbrăcate în haina vrăjită a povesteĭ avusese darul să farmece şi nimenĭ nu se gîndea să vadă dacă în spusele iscusituluĭ grec se află numaĭ adevĕrul. Dar când cercetările istorice serioase, începute subt auspiciile luĭ Napoleon de către Champollion, aŭ luat o desvoltare maĭ mare, s'aŭ putut dovedi ca nefundate multe din afirmările »părinteluĭ istorieĭ«.

În 1799 ofiţerul francez Bouchard, din suita luĭ Napoleon, află o piatră cu inscripţiunĭ în treĭ limbĭ, între care şi greceşte; cheia ieroglifelor era din această clipă găsită. Descoperirea luĭ Bouchard intrată în mâinele luĭ Champollion (Jean François) fu menită să lumineze întregul făgaş al istorieĭ egiptene.

Jean François Champollion s'a născut la Figeac în 1790 şi a murit la 4 Martie 1832, lăsând în urmă lucrărĭ serioase relative la trecutul egiptean. În 1807, încă şcolar de liceŭ, citea la Societatea de ştiinţe şi de arte din Grenoble un memoriŭ asupra geografieĭ Egiptuluĭ. În scurta sa viaţă avu norocul să descifreze hieroglifele, asigurându-şĭ numeluĭ sĕŭ un traiŭ paralel cu al tuturor descoperirilor archeologice ulterioare în Egipt. Drumul sĕŭ fu rînd pe rînd bătătorit de savanţĭ ca Lepsius, ale căruĭ însemnate descoperirĭ aŭ adus mult folos, dar tot egiptologiĭ francezĭ rĕmaseră în frunte. În 1851 Mariette Bey, un francez stabilit în Egipt, află templul numit *Serapeum*, în care boul Hapi trebuia să fie păstrat după ce era cu mult respect înnecat în apele sfinte ale unuĭ isvor închinat luĭ Râ... În 1853 tot Mariette găseşte la Gisech cel maĭ vechiŭ templu egiptean; se lămuriră inscripţiunile de la Karnak, Edfu şi Lucsor, faimos prin cele douĕ obelisce, dintre care unul se află azĭ pe piaţa Concordieĭ din Paris.

Rînd pe rînd scoase la iveală ruinele caseĭ luĭ Seth, templele de la Medinet-abu, Ramesseum şi altele. La Abydos, Denderah, Esneh, Edfu, Ombos şi Philae, pe unde odinioară rĕsuna psalmodierea preoţilor luĭ Amon Râ, archeologul harnic şi neobosit profană liniştea mormîntală, ridicând vălul vremeĭ de

pe ruinele adormite în pace. Urmară templele subterane dela Ibsambul din Nubia şi Beni Hassan din Egipt. Întreprinse studiĭ şi maĭ îndrăzneţe: la Gisech desgroapă templul mareluĭ Sfinx; la Karnak mormîntul luĭ Amasis I, fundatorul dinastieĭ XVIII; la Tanis regăseşte monumentele regilor Hyksoşĭ; la Edfu templul luĭ Ptolomeŭ Philopatorul; la Karnak pilorul triumfal al luĭ TutmosisI; din toată această vastă activitate Mariette întemeiază însemnatul muzĕŭ de la Boulacq. Inscripţiunile monumentelor spuneaŭ atâtea lucrurĭ, povesteaŭ tainic dar adevĕrat şi luptele uriaşe de odinioară şi isprăvile faraonilor vestiţĭ, viaţa, obiceiurile, societatea, literatura şi arta egipteană, încât o viaţă cu totul nouă însufleţi trecutul acesteĭ ţărĭ, îmbrăcată într'o lumină cu mult maĭ limpede.

Mariette avu ca urmaş pe Maspero, azĭ profesor la Collège de France, conducênd multă vreme muzĕul dela Gisech. Maspero urmă cu săpăturile şi putu să stabilească o cronologie a faraonilor, şi pentru prima oară publică o minunată istorie a Egiptuluĭ, Asirieĭ şi Chaldeieĭ. Nu trebueşte să uităm cercetările archeologice ale luĭ Grébault, care, în Egipt, urmează lucrările începute subt Napoleon-cel-Mare. Graţie luĭ, s'aŭ găsit la Lucsor, Medinet-abu şi Deir-El-Bahari nouĭ şi preţioase inscripţiunĭ. Menţionăm încă pe Saulcy, Rougé, Chipiez şi Perrot, care aŭ publicat o istorie a arteĭ egiptene; François Lenormant şi pe germanul Ebers, care în al sĕŭ *Egipt ilustrat* a vulgarizat cercetările archeologice făcute în Egipt [1]). Emmanuel de Rougé descifră o mulţime de imnurĭ egiptene, poveştĭ erotice şi ode minunate. Din această literatură reiese caracterul voluptos, caracterul extrem de sensual al poporuluĭ egiptean, ca şi al întregeĭ rase semite [2]).

Azĭ, muzĕurile din marile oraşe europene sunt pline de producerile arteĭ egiptene. Colecţia archeologică egipteană din muzeele franceze datează din vremea luĭ Carol al X-lea; muzĕul egiptean din Paris e foarte bogat şi bine studiat; primul catalog făcut de Fr. Champollion a trebuit să fie reînouit din cauza nouilor achiziţiunĭ făcute. Descrierea luĭ Em. de Rougé pare a fi cea maĭ completă [3]). Muzĕul egiptean din Paris cuprinde douĕ părţĭ, ambele bogat împodobite. Preţios muzĕŭ egiptean aŭ şi Engleziĭ la Londra, unde în ultimele vremurĭ s'aŭ adus multe tezaure archeologice. Franţa maĭ are un muzĕŭ şi o şcoală de archeologie egipteană chiar în Egipt, la Boulacq.

În 1842, istoria Asirieĭ şi Chaldeieĭ intra într'o nouă fază, graţie francezuluĭ Emile Botta, consul la Mossul, care cel dintâĭ rezolveşte problema asiriologieĭ. Cu cheltuiala sa şi fără ajutorul cuiva, dînsul, în săpăturile de la Korsabad, scoase la lumină adevĕrate minunĭ, desgroapă palatul regeluĭ Sargon, care se află la muzĕul parisian Louvre; făcu de asemenĭ însemnate descoperirĭ la Ku-

---

[1]) Ebers a scris şi romane cu subiect egiptean. Putem cita pe faimoasa *Ouarda*.

[2]) Emmanuel de Rougé a făcut multe traduceri.

[3]) *Notice sommaire* par Em. de Rougé. Maĭ avem asupra muzĕuluĭ egiptean din Paris lucrările următoare: *Catalogue de la salle historique* par Paul Pierrot, cât şi preţioasa descriere a luĭ René Ménard.

Asupra literaturiĭ egiptene se poate consulta *Sémytes et Aryens*, culegerĭ de Rosny.— Biblioteca *Lotus-albă*, editura Borel, Paris, 1895.

jundzuk, unde subt movilele numite *tels* spera să găsească ruinele Niniveĭ. Cercetările începute de Botta fură continuate de Victor Place. Englezuluĭ Layard îĭ fu dat în 1846 să dea peste ruinele Niniveĭ. Toate aceste descoperirĭ puseră la dispoziţia ştiinţeĭ istorice o mare cantitate de documente nouĭ, de care oamenĭ ca Rewlinson [1]), Hinks, Fox Talbot în Anglia, Saulcy şi Oppert în Franţa, se folosiră, aducênd nouĭ luminĭ în studiul istorieĭ Asirieĭ şi Chaldeieĭ [2]).

Istoria Asirieĭ, din legendară devine cu totul reală. În anul 1851 guvernul francez trimite la Karsabad şi Niniva o misiune, în fruntea căreia se afla Fulgence-Fresnel, fost consul al Franţeĭ la Djedah. Acest savant fu ajutat în cercetările sale de Felix Thomas şi Jules Oppert. În 1855 Fresnel, după patru anĭ de o folositoare activitate, obosit, moare la Bagdad.

Moartea sa fu un doliŭ pentru archeologie.

Francezul Sarzec îl înlocueşte, şi luĭ muzĕul parizian Louvre îĭ datoreşte multe lucrurĭ preţioase. Vin apoĭ Saulcy, neobosit archeolog, Smith, Maspero şi François Lenormant. Mare bucurie fu în lumea ştiinţeĭ, când Layard găsi la Kujundzjuk biblioteca luĭ Asur-Banipal, comoară nepreţuită, în care se găsea întreaga cugetare a vechilor vremurĭ, când civilizaţia strălucea, acolo unde azĭ e o tristă barbarie [3]). Literatura asiriană începe, decĭ, şi dînsa a fi scoasă la lumină şi în ea sensualul semit apare bine reliefat [4]).

În Medo-Persia un francez Anquetil Duperon, în 1754, la vîrsta de 23 de anĭ, când tineretul se gîndeşte la petrecerĭ frivole, sărac dar plin de entusiasmul geniuluĭ, pleacă spre India şi apoĭ merge în Medo-Persia, imbarcat ca matelot pe un vas de comerţ; îndură suferinţĭ morale enorme, dar idealul depărtat îl fermeca; trebuia să reuşească şi a reuşit. Jertfele luĭ *Anquetil* sunt probe de tăria geniuluĭ sĕŭ; el nu este numaĭ un savant, ci şi un adevĕrat eroŭ. Vin apoĭ savanţĭ cutezătorĭ ca *Bournouf*, un alt francez, urmaş în cercetările filologice ale luĭ *Duperon* şi care termină opera începută la 1754 [5]). Continuă cu succes Rewlinson, Darmesteter, Maspero, Opert şi Renan. In anĭi ultimĭ, săpăturile sunt continuate de D-nu şi D-na Jean Dieulafoy, doĭ savanţĭ şi neobosiţĭ luptătorĭ, cărora se datoresc multe şi foarte însemnate descoperirĭ arheologice, printre care şi minunata *apadana* saŭ sala de mâncare a palatuluĭ ridicat de Artaxerxes. Veacul al XIX-lea se încheie în mod splendid pentru archeologia orientală.

---

[1]) A se vedea: H. Rewlinson, *Les inscriptions cunéïformes de l'Asie occidentale* (în limba engleză şi franceză).

[2]) *La Vierge de Babylone*, roman archeologic de Prosper Castanier, Paris, A. Charles editor, 1899.

[3]) Muzĕul britanic din Londra este mult maĭ bogat ca cel parizian (Louvre), însă în acesta din urmă se află mult maĭ preţioase documente ale apuseĭ civilizaţiunĭ asiro-babiloniene.

[4]) Traducţia multor poeme asiriane s'a făcut de către *Fox Talbot* în *Transactions of the Royal Society of Literature*, seria II, tomul VIII, p. 244—255, şi studiĭ asupra acestor traducţiunĭ sunt datorite luĭ *François Lenormant*, în al sĕŭ *Essai de commentaire sur les fragments cosmogoniques de Berose*.

[5]) Muzĕul Louvre din Paris, cât şi cel Britanic din Londra, cuprind numeroase specimene ale arteĭ medo-persane.

Archeologia ebraică şi feniciană nu este aşa de bogată. Cercetările făcute de Ernest Renan şi Mowers [1]) sunt singurele aproape care formează stocul archeologic ebraico-fenician. Geniul raseĭ semite adormit în monumentele orientale rĕsună din noŭ peste valea rodnică a Niluluĭ, trece dincolo în Mesopotamia şi se intinde până la ţĕrmul Asieĭ micĭ, unde dă peste minunata civilizaţie aricĕ, stavilă neînfrântă a semitismuluĭ.

II

GRECIA

Spre sfîrşitul veaculuĭ al XIX-lea, din Grecia ne vin veştĭ fericite; lîngă nsula Cythera s'a găsit un minunat cap de Hermes, făcut din aur şi cu mult maĭ frumos decât Hermesul luĭ Praxitelles. Această descoperire e încununarea uneĭ muncĭ roditoare, în care străluce figura entusiastă a luĭ Henric Schliemann, un înamorat de tot ce este omeric [2]).

Intr'un mic sat din Germania, un băeţandru, cu figura blondă de german, adesea visa vis făr' de capĕt; citise odată poemele omerice şi dorea să vadă locul unde se desfăşurase războiul dintre Grecia şi Troia; era însă sărac şi trebui să se trudească cu munca negoţuluĭ. Şi când în jocurile luĭ de copil îşĭ desmerda tovarăşa de joc, o copilă săracă tot ca şi el, frumuşică şi cu privirea ce se pierdea în zarea noroasă a ceruluĭ german, o boteza cu numirĭ greceştĭ. Aŭ trecut şi aceste vremurĭ aurite de soarele blând al copilărieĭ, micuţa muri, iar micuţul deveni un serios negustor în Olanda şi apoĭ în Rusia, unde deveni milionar. La o vîrstă destul de înaintată începu să înveţe greceşte şi plecă la locul unde se războiră douĕ popoare pentru o năzdrăvană de femeie. Aceasta e viaţa luĭ *Schliemann*. Devenit archeolog, adună în muzĕul sĕŭ din Atena, numit *Ilion*, tot ce descoperi pe pămîntul Troieĭ, şi graţie luĭ, se făcură în archeologia greacă multe şi importante descoperirĭ. *Schliemann* puse ştiinţa în stăpînire peste o mulţime de monumente şi obiecte preţioase; desfundă însemnatele morminte de la Mykene. In entusiasmul sĕŭ, el vedea în descoperirĭ tot ceeace Omer pomenise în poemele sale, avea o credinţă oarbă că a aflat chiar mormîntul luĭ *Hektor*. D-rul Schliemann a făcut cele maĭ marĭ şi multe descoperirĭ archeologice în veacul al XIX-lea.

Grecia a fost despoiată de comorile sale, şi de-abia azĭ a început să-şĭ oprească monumentele ce se găsesc pe teritoriul sĕŭ. Schliemann a voit să regăsească Troia. Judecata sa era foarte simplă: el credea că de vreme ce Omer ne vorbeşte despre existenţa zidurilor Troieĭ, aceste zidurĭ trebuesc să existe, şi această ideie ĭ-a venit luĭ Henric Schliemann când era încă tînĕr şi citea pe Omer. Bogat, deşi destul de înaintat în vîrstă, dînsul începu, călăuzindu-se de indicaţiile Iliadeĭ, să caute în Asia mică, în regiunea rîuluĭ Mendereh (Scamandru din Iliada), urmele Troieĭ, şi află multe urme de civilizaţiune antică.

[1]) Die Phoeniziers.

[2]) »Revue archéologique«, 1900, Décembre. — Paris.

Troia, această cetate arsă, după cum o numeşte Schliemann, fusese descoperită, cel puţin aşa credea archeologul german, şi cetatea descoperită era pentru el Troia, aşa după cum era a doua zi după căderea eĭ, aşa după cum Aiskylos a descris-o prin victoriosul Agamemnon: »Fumul înseamnă încă locul unde fu Troia; furtuna nefericiriĭ vĭjie încă, şi cenuşa exhală aburĭ încărcaţĭ cu bogăţiile unuĭ popor. Cea maĭ mare comoară pe care Schliemann a găsit-o, a botezat-o cu numele de *Comoara luĭ Priamos*. Descoperirile luĭ Henric Schlieman vor avea în archeologie un loc de frunte, şi acest savant modest, dar mare prin entusiasmul sĕŭ, făcu săpăturĭ în Itaca, în Tirynta şi Mykena. In acropona din Mykena, se descoperiră maĭ multe schelete învăluite în aur masiv. Se maĭ găsiră diademe, brăţărĭ, inele, coliere. Schliemmann, în bucuria sa, zicea că a descoperit mormîntul luĭ Agamemnon. Archeologia greacă datoreşte mult acestuĭ bărbat, şi singurul sĕŭ defect e că a avut pe Omer ca Dumnezeŭ şi fără care Dumnezeŭ Schliemann poate că nu era să aibă puterea de-a se consacra pe dînsul şi averea sa uneĭ aşa de frumoase cauze [1]).

Importante descopeririĭ sunt cele făcute în insula Santorin. *Fouqué*, vestit archeolog francez, crede că obiectele găsite în această insulă datează dintr'o epocă foarte veche. Săpăturile făcute de dînsul împreună cu alţĭ savanţĭ grecĭ aŭ aflat subt stratul de puzzolană şi cenuşe locuinţe de lemn şi vase făcute din argil prost curăţit. Vasele găsite la Santorin aparţin timpuluĭ, care din punctul de vedere al formeĭ şi decoraţiuniĭ indică o civilizaţiune primitivă, dar înzestrată cu fericite calităţĭ.

La Mykena Schliemann a descoperit cincĭ morminte foarte bogate în aceste gropĭ, în care s'a găsit urmele unor schelete de bărbat şi femeie, şi dacă judecăm după marea profuziune de aur şi argint ce s'a găsit în ele, ar trebui să aprobăm teoria luĭ, care vede în ele mormintele luĭ Agamemnon şi tovarăşilor sĕĭ. Aceste morminte se crede că aparţin veaculuĭ al XV-lea saŭ XII a. Cr.; săpăturile continuate arată însă că fac parte din epoca bronzuluĭ, şi abundenţa auruluĭ şi argintuluĭ justifică expresia homerică: »De mult bogata în aur Mykene«.

Vechiul oraş al Myrineĭ este situat în Asia-Mică, pe coasta Eolideĭ, la nordul Smirneĭ şi în faţa insuleĭ Lesbos, la câţĭva kilometri depărtare de satul modern Ali-Aga. Locul oraşuluĭ antic şi al necropoleĭ, care azĭ poartă numele de Kalabassary, este proprietatea luĭ Aristid-bey Baltazzi din Constantinopol, care a oferit guvernuluĭ francez privilegiul de-a face săpăturĭ pe locul ce-ĭ aparţinea. In 1879 D-niĭ *Edmond Pottier*, *Salomon Reinach* şi *A. Veyries* începură să facă săpăturĭ care durară doĭ anĭ, din Iulie 1880 şi până în Octombre 1882. Descoperirile acestea fură mult preţuite şi lucrările găsite ocupă galeria Campană a muzĕuluĭ parizian Louvre [2]). Maĭ avem apoĭ de menţionat descoperirile de la Dodona, Mycena, Tanagra, vulgarizate aşa de bine de către *Charles Dhiel* [3]).

Descoperirile luĭ Henric Schliemann aŭ deschis chestiunea arzătoare unde

---

[1]) *Troie* par Henri Schliemann. (Histoire des fouilles et recherches en Grèce).

[2]) *La Nécropole de Myrina*, par Mrs. E. Pottier, S. Reinach, A. Veyries.—Librăria Ernest Torin, 1892.

[3]) *Escursions archéologiques en Grèce*, par Charles Dhiel.—Armand Collin.—1892.—Paris.

se afla Troia. Dînsul crede că la Hisarlik, *Curtius* şi *Victor Duruy* socotesc că Troia se afla zidită pe stânca ce domină izvoarele rîuluĭ Scamandru. Părerea luĭ Schliemann nu poate să fie sfîntă. Acest entusiast archeolog era un autodidact lipsit de o serioasă instrucţiune; de aceea părerile luĭ sunt supuse uneĭ riguroase criticĭ.—*François Lenormant* este şi dînsul unul din fruntaşiĭ archeologieĭ moderne. Luĭ i se datoreşte aflarea faimosuluĭ mormînt de la Eleusîs, în aripa dreaptă a Ackropoleĭ, care oferă marĭ analogiĭ cu tezaurile de la Mykene.

Maurice Halleaur a găsit numeroase statuete şi în special curioasa statue a luĭ Apolon Ptôos; studiile sale din *Le Bulletin de correspondance hellénique* sunt foarte apreţiate în lumea savantă alăturĭ de-ale luĭ *Heuzey*, care prin descoperirile sale din Akarnania a aruncat o vie lumină asupra istorieĭ Grecieĭ. In 1894 Homolle, directorul şcoaleĭ franceze din Athena, găsi la Delphĭ tezaurul Atheneĭ şi un mare numĕr de statuete, opere desăvîrşite, şi purtând pe dînsele pecetia mîndră a idealuluĭ artistic grec. Trebue să maĭ menţionăm pe Milchhöfer, archeolog german de mare valoare; O. Rayet; Héron de Villefosse, eminentul conservator al muzĕuluĭ Louvre; F. Richter; Rachl; Smith Porcher, care în »History ot the recent discoveries of Cyrene« aduce rezolvirea multor probleme archeologice. In acest veac, archeologia a avut fericirea să poată înnălţa falnicul monument archeologic şi epigrafic, *Corpus inscriptionorum graecarum*. Alăturĭ de această uriaşă operă trebue să menţionăm valoroasa, deşi puţin vasta istorie a arteĭ greceştĭ, datorită luĭ *Perrot* şi *Chipiez*. In ultimele vremurĭ, în insula Creta, se fac marĭ săpăturĭ. Aci unde a fost odineoară punctul de trecere între Grecia şi Asia, archeologia a descoperit neperitoare tezaure.

III

ROMA

Archeologia a adus şi istorieĭ romane marĭ foloase. Cu toate că existaŭ numeroase izvoare literare, archeologia a ajutat mult la lămurirea problemelor de ordin special. Intreaga viaţă a Romeĭ a fost reînviată de numeroasele luminĭ ale archeologieĭ romane. Avem în Pompeia, Stabia şi Herculaneum icoana fidelă a oraşelor romane şi catastrofa din 79 d. Cr. a fost pentru archeologie o fericire.

Archeologia latină a luat un mare avînt în veacul al XIX-lea. Putem zice că descoperirile făcute în această ramură a archeologieĭ sunt multe, şi azĭ urmele lumeĭ latine urmează a da mult de lucru învăţaţilor. Citĕm lucrările luĭ W. Gell, ale luĭ Donaldson, Th. Mommsen, Wordsworth, Avellino, Quaranta, Carlo Bonnuci, Jorio, Minervini, Garruci şi Guiseppe Fiorelli, care a condus cu multă iscusinţă ultimele descoperirĭ de la Pompeia. Nu trebueşte uitat şi *Prosper Castanier*, care a făcut numeroase descoperirĭ relative la Marsilia înainte de dominaţia romană.

In ţara românească mişcarea archeologică este tînără, dar s'a prezintat de la început subt un caracter serios, şi face progrese pentru că în fruntea eĭ se află D-l Gr. G. Tocilescu. Este adevĕrat că înaintea sa archeologia în România a numĕrat ca întemeietorĭ pe *Cesar Boliac* şi pe *Al. Odobescu*. Al. Odobescu, maĭ ales, a introdus ştiinţa archeologieĭ la noĭ. El a ştiut să facă cu puţin multe, foarte multe pe terenul archeologieĭ. D-luĭ Gr. G. Tocilescu însă îĭ datoreşte archeologia romană cele maĭ multe descoperirĭ. E destul să citĕm monumentul de la Adam-Klissi, falnic act de botez al latinităţiĭ noastre, după cum îl numeşte cu multă dreptate D-sa. La Reşca în judeţul Romanaţĭ, în ultimele vremurĭ D. Tocilescu a aflat

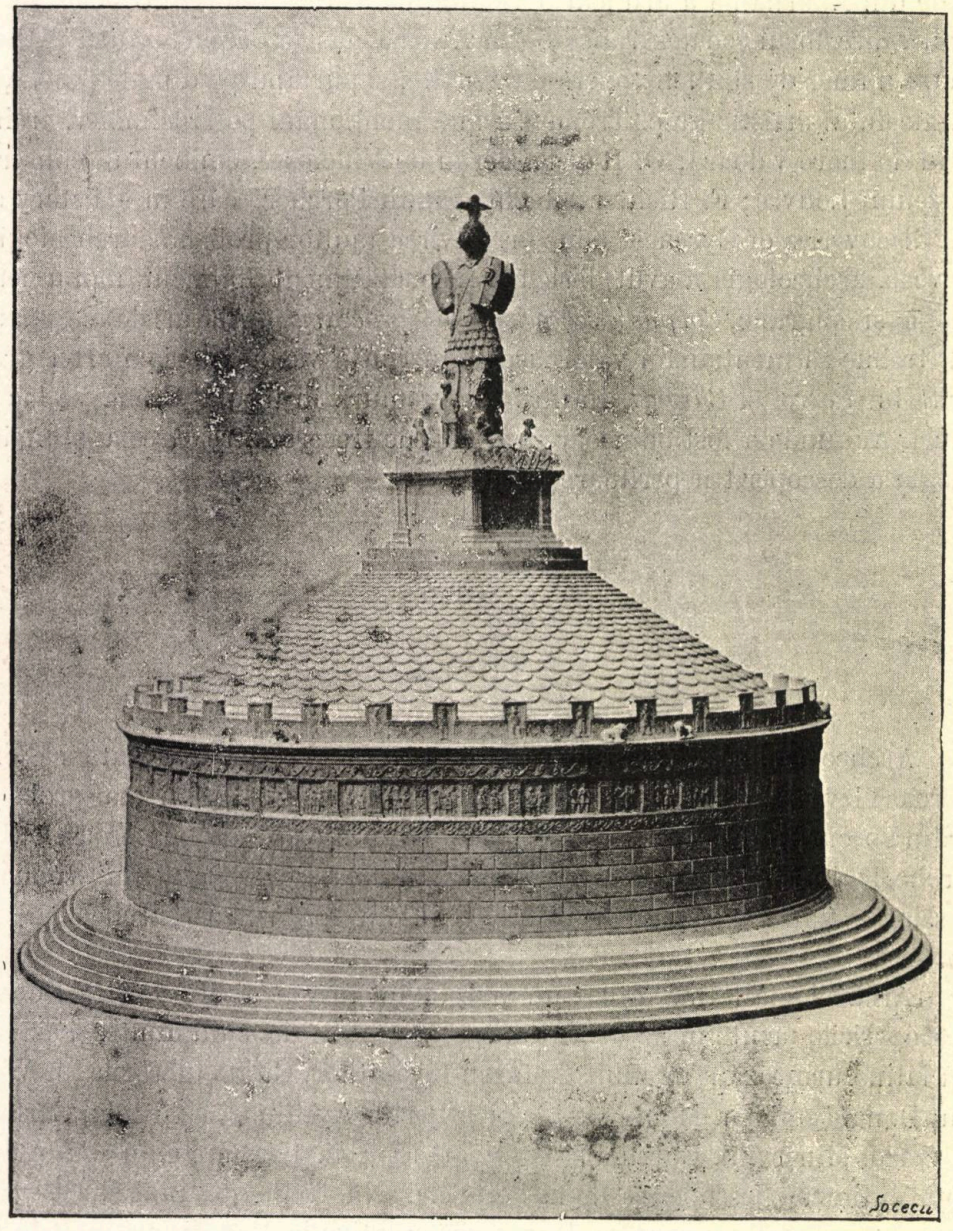

Adam-Clissi reconstituit

urmele educaţiunii greceşti, care pătrunsese şi în provincia Dacia; la Grădiştea s'aŭ găsit aceleaşi urme. Intre Cernavoda şi Constanţa sunt numeroase valuri romane, care grăiesc destul de limpede despre latinitatea poporului român. La Turnu-Severin s'a aflat o cărămidă foarte curioasă. Pe dînsa se pot observa patru linii, care formează o serie de ornamente ciudate. O examinare a D-luĭ Tocilescu a dovedit urma uneĭ scrieri siriace. Maĭ avem de citat încă numeroase monumente funerare, care dovedesc prezenţa legiunilor romane şi care amintesc în colorĭ puternice viaţa de odineoară a Romeĭ.

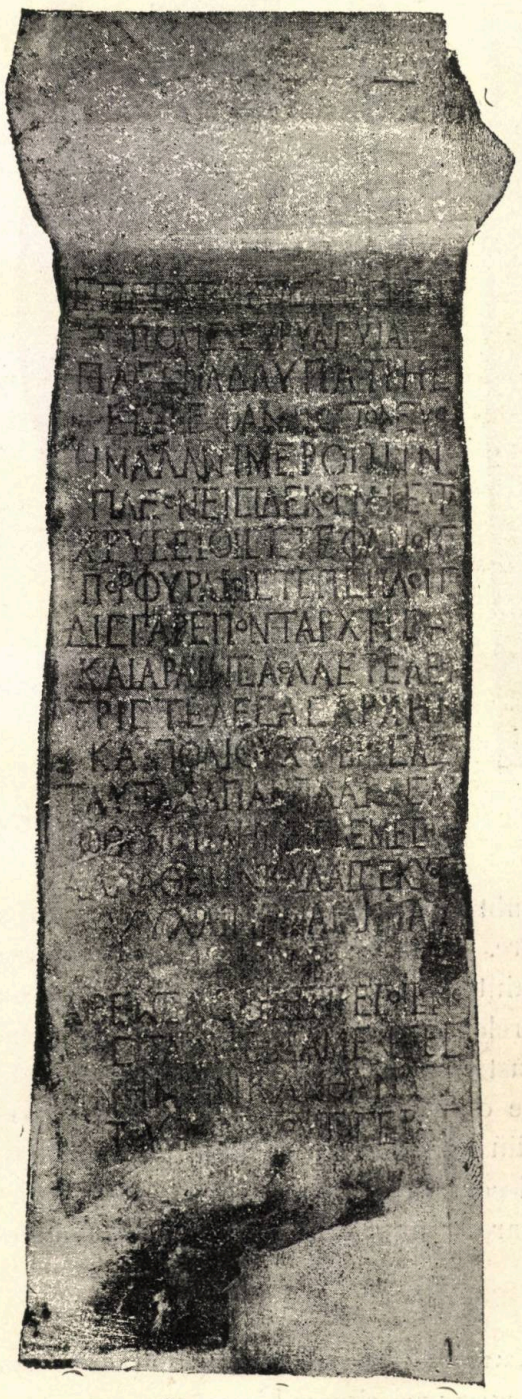

Cippus cu inscripţie metrică, găsit la Constanţa

Stelă funerară, găsită la Constanţa

In localitatea Spantzov din judeţul Ilfov D. Tocilescu a descoperit o amforă greacă, cu douĕ mănuşi şi avênd inscripţia următoare pe partea stîngă:

»Επ Αριστοδα
Μου Παναμου«

iar în partea dreaptă următorul rînd: »θ, ασοῦ. Forma literelor ne arată că va-

Stelă funerară a armatorului Teocrites, găsită la Costanţa

Amforă găsită la Spantzov (Jud. Ilfov)

sul găsit a fost fabricat în secolul II a. Cr., subt arhontatul luĭ Aristodamos, în luna Panamos, de Thiasos fabricant de amfore. Descoperirea aceasta arată marea însemnătate a provincieĭ Dacia, care, înainte de a fi cucerită de Roma, poseda numeroase puncte comerciale, căcĭ amforele greceştĭ se fabricaŭ numaĭ pentru export şi se desfăceaŭ în centrele industriale marĭ [1]). Foarte interesantă este şi o placă de marmură albă, care conţine o inscripţiune relativă la prosperitatea şi isbînda împĕratuluĭ Marcu-Aureliŭ printr'o thiasă de-a luĭ Dyonisios, după cum o probează bas-relieful care decorează o parte dintr'un templu găsit la Constanţa. Iată inscripţiunea pe care o împrumutăm din opera *Fouilles et recherches* a D-luĭ Tocilescu:

»Αγαθη τύχη

Ὑπὲρ τῆς τοῦ κυρίου Αὐτοκράτορος Καισαρος Μ(άρκου) Αντονὶ(ν)ου (Αὲρη) λιου Εὐσ(εβοῦ) Εὐτ(υχοῦ) Σεβ(αστοῦ) τύχης τε καὶ νείκης καὶ αἰωνίον [διαμοῆς . . .«

[1]) Toate descoperirile archeologice din ţara noastră s'a făcut subt auspiciile M. S. Regeluĭ Carol.

Inscripţiunea uneĭ Thiase a luĭ Dionysos

Tot de domeniul archeologieĭ ţin şi descoperirile epigrafice şi de acena nu le-am menţionat aiurea. La noĭ însă, pentru-că această ramură a archeologieĭ a fost introdusă numaĭ de câţĭva anĭ, sunt dator ca, în istoricul ce fac mersuluĭ archeologieĭ în ţara românească, să mĕ opresc câteva clipe şi asupra ştiinţeĭ epigrafice. Graţie D-luĭ Tocilescu, azĭ avem o destul de mare serie de inscripţiunĭ, toate interpretate exact şi care aruncă o vie lumină asupra istorieĭ oraşelor greceştĭ de la Marea-Neagră şi a provincielor Moesia şi Dacia. Intr'adevĕr, ca să ne ocupăm numaĭ de epigrafia latină, ce am putea cunoaşte despre istoria provinciilor, despre administraţiune, despre viaţa publică şi privată, maĭ ales despre istoria armateĭ, dacă izvoarele epigrafice n'ar veni ca să umple lacunele ce ne lasă fîntânele literare? Ce se putea şti despre administraţiunea romană în primiĭ secolĭ aĭ principatuluĭ luĭ August, din codicele Theodosian, care e bun pentru timpul sĕŭ, iar nu pentru timpiĭ anterioriĭ? Ce ne spun istoriciĭ romanĭ, fie chiar un Tacit, despre viaţa municipiilor, despre acea exuberanţă de forţe care a făcut ca imperiul roman să-şĭ desăvîrşească opera sa civilizatoare în toată lumea cunoscută de anticĭ? D. Tocilescu a izbutit să adune în Muzeul din Bucureştĭ peste 600 monumente epigrafice relative la Tomis, Callatis, Istropolis, Troesmis, Tropaeum Trajani, oraşe de pe malul drept al Dunăreĭ. Inscripţiĭ preţioase a desgropat d-sa şi în ruinile din Oltenia. Inscripţiunile greceştĭ d-sa le-a publicat în *Archäelogisch-Epigraphische-Mittheilungen*, Viena, iar o parte din cele latineştĭ în Revista d-sale de istorie, archeologie şi filozofie şi în *Tinerimea Română*[1]). Mo-

[1]) A se vedea »*Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*« par Gr. G. Tocilesco, mémoire présenté à l'Académie française, precum şi opera *Adam-Klissi* de Gr. G. Tocilescu.

numentele găsite în ultimile vremuri în Forum romanu, sunt din primele vremuri ale Statului roman. Inclinăm că sunt posterioare epocei decemvirale, unindu-ne cu părerea lui Hülsen, susţinută în lucrarea sa: »Das comitium und seine Denkmäler in der republickanischenzeit«. Nu este locul aci să intru în detaliu; de asemenea nota caracteristică a monumentelor acestea este calitatea lor sacră.

CONST. AL. IONESCU.

SOLIĬ PĂCIĬ

TRAGEDIE ÎN CINCI ACTE

(Urmare)[1])

ACTUL V

SALA TRONULUI

In fund, pe tron, Craiul Glad. La stînga sa Ileana. La dreapta Viorel şade sprijinindu-şĭ cotul sting pe speteaza tronuluĭ. Fruntea sa aplecată pe braţ e înegurată. Sala e plină de curteni şi popor.

SCENA I

Craiul Glad, Viorel, Ileana, Iuga, Coman, Curteni, Popor

Craiul Glad (neliniştit)

Decĭ veştile sunt triste?

Iuga (în faţa tronuluĭ)

Sunt veştĭ întunecate.
Cu oaste oţelită în lupte înverşunate
Păşeşte Voevodul din asprul Făgăraş,
Păşeşte-asupra noastră şi cugetu-ĭ trufaş
Se 'mbată de isbîndă.

Craiul Glad (cu privirea strălucitoare)

E falnica beţie
A sufletelor mîndre.

Iuga

In dalba-ĭ semeţie
Maĭ dulce-ĭ pare lupta ca vinul aurit
Ce curge în crăescul pahal. L-am întîlnit
In munţiĭ singuratecĭ pe culmile stâncoase.
Era pe la ameazĭ. In valurĭ luminoase
Cădeaŭ din soare raze: păreaŭ argint topit
Iar fruntea luĭ asemenĭ cu bronzul strălucit

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, an. V, pag. 232.

Era încununată de razele-argintate.
Privirile luĭ mîndre ardeaŭ înflăcărate
Şi mult maĭ lucitoare ca raza de pe frunte.
Iar cum păşea de falnic pe culmea cea de munte
Era asemenĭ celor ce merg pribegĭ pe valurĭ
Uitând chemarea dulce şi plânsul de pe maluri
Mânaţĭ de gînduri roabe la cânturĭ de sirene;
Privind singurătatea de codri pe subt gene
Urma în depărtare luciri de idealurĭ,
Luminĭ aprinse tainic pe culmile de dealurĭ.

Craiul Glad

Luciri de idealurĭ aprind a luĭ privire
Pe când noĭ stăm subt greaua şi trista amorţire
A viselor.

Iuga

De-asupra pe 'ntinderĭ pustiite
Trecură şoimiĭ negri cu glasurĭ amorţite;
Păreaŭ chemarea tristă ce 'n noapte se înalţă
Din pepturĭ restignite spre falnica viaţă.
Dar oştile trecură: privind spre-albastre dealurĭ
Urmaŭ în depărtare luciri de idealurĭ.

Craiul Glad

Şi oştile-ĭ sunt mîndre?

Iuga

Subt grelele lor zale
Aduc cu ele spaima ţinuturilor tale,
Căcĭ sunt mânate 'n lupta cu valurile vieţiĭ
De-un dor adînc de moarte în floarea tinereţiĭ.
In vale gloata tristă privind în înălţime
Se strînse mohorîtă şi palida mulţime
Vĕzu, cum sta 'ngrozită, trecênd moartea pe dealurĭ;
Urmând în depărtare luciri de idealurĭ
Oştirea coborîse pe plaiul înflorit.

Craiul Glad

Şi unde este-acuma poporul meŭ iubit?

Iuga

Poporul stă şi-aşteaptă pe cel care-o să vină
Să pună 'n al sĕŭ suflet nădejde şi lumină.

Craiul Glad

Poporul stă şi-aşteaptă! Auzĭ tu, Viorele?
Nădejde şi lumină! (către curtenĭ) Boeriĭ curţiĭ mele
S'asculte hotărîrea-mĭ!

Coman

Măria ta, norodul
La vestea resvrătirii luĭ Negru Voevodul
Se 'ndreaptă către tine.

Craiul Glad

Boerĭ şi drag popor!
Veciniĭ noştri astăzĭ cu oaste multă vor
Să cadă-asupra noastră cu foc şi cu urgie
Dorind să ne răpună ca aspra vijelie.

Curteniĭ

Să vină! Indrăznească!

Craiul Glad

Dar eŭ sunt obosit
Şi trupul meŭ e gîrbov iar braţul meŭ slăbit
De-aceea hotărît-am izbînda lupteĭ grele
Să las s'o poarte altul cu sarcinele mele.
Aŭ nu gîndit-am bine?

Curteniĭ

E-un gînd de înţelept.

Craiul Glad

Aşa mĭ-a fost credinţa c'ar fi şi sfînt şi drept
Să las pe al meŭ fiŭ...

Viorel (ridicându-se de-odată)

Părinte! Indurare!
Dar sarcina aceasta apasă-atât de tare
Că nu am îndrăzneala s'o iaŭ.

Ileana (inspăimîntată)

Dar Viorele!

Craiul Glad (posomorit)

Ha, cine-ĭ împotriva-mĭ?

Ileana (rugătoare)

Priveşte ale mele
Trudite braţe slabe întinse către tine.

Curteniĭ

Primeşte-a noastră rugă!

Coman

Privirile ni-s pline
De lacrimĭ.

Viorel

Ruga voastră atât de îndurerată
Mă arde ca o pară subt tîmpla sbuciumată.
Dar nu mai înalţ astăzi din gene tremurate
Priviri orgolioase de-a lor singurătate
Spre palide vedenii.

Ileana

Vai, trista osîndită!

Viorel (duios Ileneĭ)

Zădarnic braţ de rugă întinzi ca o ispită!
Intoarce-te la unda din clarele izvoare,
La crinul ce surîde subt razele de soare
Şi uită-mă tu fată cu zîmbetul de vise
Ce treci pe parfumate potecî de florî deschise.
Pe fruntea ta o umbră se pare-o mîngîere
Şi 'n ochi 'ţi arde-adînca iubirilor durere
Pe când în pribegie pe valurile vieţii
Cu suflet singuratec ca steaua dimineţii
Mă sbuciumă în ceasul amurgurilor line
Când moare ziua clară pe culmile senine
Un dor nestins de pace eternă.

Craiul Glad

Necurmată
Nu este nicî o pace.

Viorel (sfîşiat de îndoială)

Cum oare!... Nicîodată?

SCENA II

Aceiaşi, Solii păcii, Cavalerul negru

Craiul Glad

Ha, iată-vă acuma şi voi solii aî durerii!

Intăiul sol al păcii (grav)

Venim să punem pacînicî surîsul mîngîerii
In sufletele voastre.

Craiul Glad (cu groază)

Nu, nu! V-am cunoscut.
Voi solii aî amăgirii.

Intăiul sol al păcii

Te 'nşelî! Tu n'aî putut
Pătrunde-a noastră taină atât de 'ngrozitoare.
Aceluî ce-o desleagă.

Craiul Glad

Dar cine sunteţi oare?

Intăiul sol al păcii (cu o deosebită solemnitate)

Noi suntem solii morţii veniţi din adîncimea
Ce tremură în somnul pe care 'ntunecimea
Imensă se întinde subt bolţile de-aramă.
Din veacuri fără nume cu sbucium şi cu teamă
Mereu se coborîră, spre taina arzătoare
A noastră, minţi în chinuri şi trist-întrebătoare
Dar nu le-a stat în fire misterul să-l deslege,
Căci el domnea în lume mai greu ca orice lege.
Şi toţi ţintiră-asupră-mi săgeata duşmăniei,
Căci noi eram odihna şi simbolul tăriei
Iar sus era mişcarea, eterna frămîntare
Ce mână lumea 'ntreagă spre goala sbuciumare.

Viorel (cu o lucire de speranţă)

Deci voi mi-aduceţi pacea?

Intăiul sol al păcii

O pace nesfîrşită.
O pace ca o noapte de vară 'nvăluită
In mantia regală a bolţii fără stele
Şi fără sbuciumare a cerurilor grele
Pe când visează blânde şi albe nemişcate
Pe câmpuri adormite doar roze parfumate.

Viorel (îndoelnic)

Coroana dureroasă a visurilor mele
Ce-şi lasă sângeroase podoabele lor grele
Peri-va oare-acolo?

Intăiul sol al păcii

Acolo nu sunt vise,
Căci căile luminei de umbră sunt închise
Şi umbra este pacea.

Viorel (înaintează şi îngenuche înaintea Solilor Păcii)

O, daţi-mi o cunună
De crini duioşi şi fragezi. Pe fruntea mea nebună
Aşi vrea să simt sărutul suav al albei flori
Şi'n suflet să-mi pătrundă încet ai sêi fiori
De pace.

Ileana (desnădăjduită)

Viorele!

Craiul Glad (cu tărie)

Ce aspră hotărîre
Luat-ai?

Viorel (blând)

E 'nchinarea la dalba fericire!

SCENA III

Aceaişi, Simina

Simina (intrând şi apropiindu-se repede de Viorel)

Eŭ iarăşĭ vin la tine.

Viorel (cu întristare în glas)

Dar nu ca alte dăţĭ!
Când cântecul se stinse târziŭ mi te arătĭ
Să facĭ să 'nvie iarăşĭ pe harpa fermecată
Ca 'n gloriile-apuse cântarea 'nduioşată.

Simina (măreaţă)

Ridică-te; urmează-mĕ!

Viorel

Vaĭ, nu maĭ pot! Sdrobiţĭ
Imĭ sunt genunchiĭ şubrezĭ şi-atât de obosiţĭ
Că nu-mĭ maĭ poartă trupul. Ci vin de mine-aproape,
A ta făptură mîndră privirea să-mĭ adape
In clipile din urmă.

Soliĭ păciĭ (cu oţerire)

Ispita!

Ileana (tristă)

Viorele,
Auzĭ ce întristate curg lacrimile mele
Alung-o de la tine!

Craiul Glad (către Simina)

Dar cine eştĭ fecioară
Ce parĭ atât de mîndră? Te vĕd întăia oară!

Simina

Sunt cea ce dă fiinţă visăriĭ dureroase
Chemând către lumină dorinţĭ întunecoase
Că 'n lumea ce se perde pribeagă 'n trista ceaţă
Sunt vecĭnica lumină, sunt vecĭnica viaţă.

Craiul Glad (desamăgit)

Eştĭ vecĭnica lumină? Vaĭ, du-te, fiica mea,
Căcĭ crucea ta pe umerĭ apasă mult maĭ grea
Decât apasă-a noastră.

Cavalerul negru (aspru)

Sunt chinurĭ în lumină.

Craiul Glad (pe gînduri)

Sunt chinuri... Da, sunt chinuri, frumoasa mea străină !

Simina (superbă)

Deschideţi ochii voştri ! Eŭ staŭ aşa de clară
In rochia mea albă ce trupu-mi înfioară
In cât m'aseamăn tristă în clipile durerii
Cum sunt de părăsită luceafăruluĭ serii.
Ci fruntea mea se 'nalţă senină şi curată
Asemeni cu altarul pe care nicĭ o pată
De umbră nu-l 'negreşte. Priviţi şi vĕ rugaţi !
Pe marmura cea rece genunchii vi-ĭ plecaţi,
Căcĭ eŭ sunt vestitoarea vieţiĭ strălucite
Ce nu cunoaşte plânsul.

Cavalerul negru

Destul nechibzuite
Cuvinte ascultarăm !

Iuga

Noĭ nu te-am fost chemat.

Coman

Noĭ nu te cunoscurăm.

Craiul Glad

Tu, fiică din pĕcat
Născută, du-te, du-te !

Simina

Şi dacă rĕmânea-voiŭ
In rîndurile voastre ? In taină asculta-voiŭ
Cum cade noaptea tristă în suflete-obosite
De jale şi în clipa durerii negrăite
Voiŭ pune 'n mintea voastră lumina ce nu pĭere.

Cavalerul negru (cu necaz)

Noĭ nu voim lumină !

Curteniĭ

Noĭ nu voim...

Viorel

Tăcere
Voĭ suflete perdute în neagra rătăcire !

Simina

Deschideţi ochii voştri spre alba fericire
Ce-şĭ lasă a sa mână să cadă ertătoare
Pe frunţi în resvrătire.

Cavalerul negru

Şi dacă 'n resvrătire
Ne stă viaţa noastră ?

Curteniĭ

Noĭ nu vrem fericire.

Coman

Noĭ nu vrem fericirea vestită de-a ta gură.

Iuga

Noĭ nu te invocarăm.

Viorel (amar către Simina)

O, iartă-ĭ şi te 'ndură,
Căcĭ nu ştiŭ nicĭ eĭ singurĭ ce fac!

Simina

Subt greŭ blestem
Se sbat ale lor chinurĭ şi 'n noaptea rece gem
Dar nu ştiŭ nicĭ eĭ singurĭ ce vor.

Craiul Glad (rugător)

Vaĭ, du-te, du-te,
Să nu cădem în prada ispitelor perdute!

Ileana (vine şi îngenunche înaintea Simineĭ)

In neagra noastră noapte tu eştĭ ca ziua clară,
Dar vorba ta-ĭ pedeapsă şi raza ta povoară,
Căcĭ noĭ privirăm tragicĭ prea mult în adîncime
Şi ochiĭ noştri poartă grozava 'ntunecime
A ochilor ce plâns'aŭ în ceasurĭ de 'ndoială.
Iar toată-a ta făptură atât de triumfală
E-o aspră imputare în sufletele noastre.
De ce să 'ncercĭ privirea spre culmile-albastre
A zileĭ a ne-o 'ntoarce? Ni-s sufletele 'nchise
Şi pline de 'ntuneric.

Simina

Eŭ voiŭ să pun iar vise
In sufletele noastre, dar vise luminate
De flacăra ce arde în dorurĭ 'naripate.

Iuga

Noĭ nu voim lumină!

Curteniĭ (murmurând)

Noĭ nu voim lumină!

Coman

In altă parte poartă-ţĭ ispita, tu străină!

Cavalerul negru (cu patimă)

Să piară blestemata!

Curteniĭ (cu furie)

Cu pietre s'o lovim!

Iuga

Afară în pragul porţiĭ de stîlp s'o ţintuim!

Cavalerul negru

Ha, fiică a luminiĭ ce-atât ne-aĭ chinuit,
Să cadă al tĕŭ sânge asupră-mĭ. (O loveşte cu buzduganul în pept. Către curteni). S'a 'mplinit
Dorinţa voastră!

Simina

Sînu-mĭ pătruns e! (cade)

Cavalerul negru (Curtenilor)

Ce-aşteptaţĭ!

(Curteniĭ rĕmân muţĭ de groază. Câteva clipe domneşte o tăcere adîncă pe scenă. Apoĭ de odată).

Craiul Glad (cu glas sĕlbatec)

Se face întuneric!

Cavalerul negru

Luaţĭ şi depărtaţĭ
Din sală trupul vînĕt al celeĭ îndrăzneţe!

Iuga (se apropie de Simina dar de odată se trage înderĕt)

Ni-e teamă de ispita de caldă frumuseţe.

Viorel

Lăsaţi-mĭ-o aproape! O, nu mĭ-o depărtaţĭ;
Eŭ voiŭ să mor cu ochiĭ spre dînsa îndreptaţĭ
S'o simt aşa de albă în clipele supreme
Precum am întâlnit-o de mult în acea vreme
A zilelor de aur.

Craiul Glad (către Curteni)

Lăsaţi-o!

Ileana (sfîrşită)

Viorele!

Viorel

Tu, soră milostivă cu ochĭ de vineţele!

Coman

Se face întuneric!

Craiul Glad

O umbră se coboară
Incet de-asupra noastră.

Ileana

E pală, trista seară
Ce cade-aşa de lină.

Viorel (căzut la picioarele Solilor Păcii)

Lumina se arată
In zarea depărtată.

Simina (incet)

In zarea depărtată
Vezi tu lumina blondă?

Viorel

O văd. Ea mi se pare
O rază-a unui soare ce 'ncet şi trist răsare.

Simina

Indreaptă-te spre dînsa. Acolo-i mîntuirea.

Viorel

Aşa de 'ncet se înalţă!

Simina (cu vorba întretăiată)

Aşteapt-o! Eŭ menirea
De acum mi-am împlinit-o! (Moare).

Craiul Glad (îngrozit)

Ah, ce-i întunecimea
Ce cade-atât de rece?

Solii Păcii (gravi)

Veniţi din adîncimea
Ţinuturilor negre noi dăm eterna pace,
Căci lut sunteţi cu toţii şi 'n lut vă veţi preface.

Craiul Glad

E vr'unul ce vorbeşte aicî pe 'ntunecate?

Ileana

E vr'unul?... A, mi-e groază!

Craiul Glad

Mi-s braţele 'ncleştate
De jilţ.

Ileana

Dar este unul ce spune 'n umbra deasă
Cu vorbe suspinate o rugă ne 'nţeleasă.

Craiul Glad

O rugă ne 'nţeleasă !

Viorel

Lumină nepătată
Coboară 'n al meŭ suflet.

Ileana

A, noaptea 'ntunecată
Ce rece e şi mută !

Coman

Aşĭ vrea să văd lumină !

Craiul Glad

A, cine'n întuneric vorbeşte de lumină ?

Ileana

Lumină !. .. Ce făcură-ţĭ cu blânda-ĭ vestitoare ?

Curteniĭ

Noĭ nu voim lumină ce chinue şi doare.

Craiul Glad

E frig şi întuneric.

Viorel

Ce falnică lumină
Pătrunde 'n al meŭ suflet !

Craiul Glad

E 'ntreaga sală plină
De umbre.

Curteniĭ

Ni-e groază.

Viorel

Minunea mîntuirĭĭ
O văd aşa de clară.

Craiul Glad

In taina amurgirĭĭ
Ni-s sufletele prinse.

Ileana

Şi seara ce plutește
Aicĭ aşa de tristă !

Craiul Glad

Ah, seara nu sfîrşeşte
De-asupra noastră ?

Ileana

Nu ! Ea cade-aşa de deasă
Că pare ca o mantă greoae ce ne-apasă
Pe umerĭ.

Viorel (în extaz)

O, te simt, dorită liberare.

Craiul Glad

Ce zice ?

Ileana

Pare-un imn rostit în aiurare.

Viorel

Minune-a mîntuirĭĭ supreme, slavă-ţie ! (Moare).

Solĭĭ păcĭĭ

Sfîrşitu-sa pioasa şi tainica solie. (Es urmaţĭ de Cavalerul negru. Tăcerea învălue din noŭ scena. Nimenĭ nu îndrăzneşte să se mişte din loc în întuneric).

SCENA IV

Craiul Glad, Ileana, Iuga, Coman, Curtenĭ, Popor.

Craiul Glad (plângĕtor)

De ce e-atâta pace ? S'aducă facle marĭ
S'alunge 'ntunecimea. Cu inimele tarĭ
Privi-vom taina gravă de-am şti chiar că murim.

Ileana

S'aducă... A, mĭ-e groază !

Coman

Noĭ toţĭ ne îngrozim
De însuşĭ paşiĭ noştri.

Craiul Glad

Lumină, ah, lumină ! (Se aduc facle. Craiul Glad priveşte uimit împrejur).

Dar unde e ?... (Se opreşte ca şi când s'ar teme să urmeze mai departe).

Coman (cu faţa aplecată spre Viorel)

El doarme. Pe faţa luĭ senină
De pace rătăceşte surîsul fericirĭĭ.

Craiul Glad (coboară treptele tronuluĭ)

El doarme ! O, minune supremă a mîntuirĭĭ !

Ileana (înspăimîntată)

Nu, nu! E mort!

Curteniĭ

Domniță!

Craiul Glad (temêndu-se că n'a auzit bine)

Ce spune?

Ileana

A, el zace
Lipsit de 'nsufleţire!

Coman

Dorita sfîntă pace
E'n moarte.

Craiul Glad (smulgêndu-şĭ pĕrul)

Mort! A, cine rosti cuvîntul crud?
Tăceţĭ, tăceţĭ! Eŭ voiŭ durerea să-mĭ aud
Cum plânge 'n ceasul serii. De ce priviţĭ şi staţĭ
Aşa de triştĭ în juru-mĭ. Plecaţi! Ce aşteptaţĭ?
(Rĕmâne aplecat asupra trupuluĭ luĭ Viorel, Ileana îngenunche. Curteniĭ staŭ tăcuţĭ de o parte).

Cortina.

(sfîrşit). ST. PETICĂ.

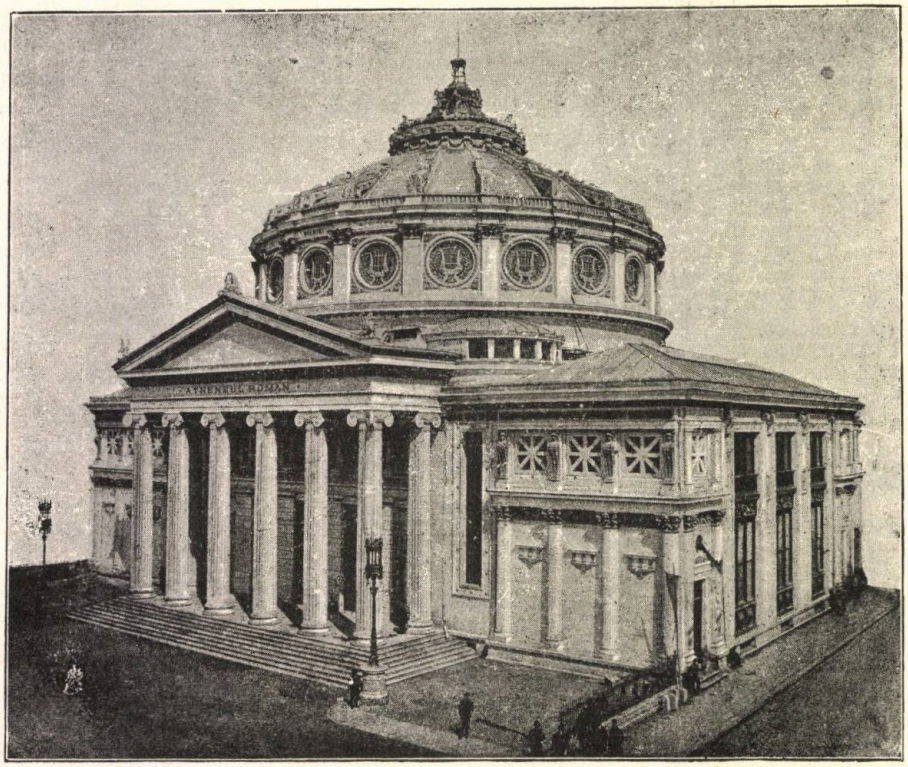

Ateneul Român

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Examenele Conservatoruluĭ din Bucureşti. (1901). — De câteorĭ ne aflăm în faţa examenelor Conservatoruluĭ avem un sentiment bun, opus judecăţiĭ noastre recĭ.

Sentimentul ne face să vedem, în limba luĭ caldă şi mişcătoare, un numĕr de elevĭ şi de eleve tinere, acestea îmbrăcate în culorĭ deschise, gătite şi pieptănate frumos, eşind pe scenă drepte şi emoţionate—ca nişte figurĭ de Henner—şi spunêndu-şĭ saŭ cântându-şĭ bucăţile pregătite cu toată bunăvoinţa, cu toată inteligenţa şi cu tot talentul ce li l-a hărăzit natura. E o privelişte frumoasă şi atingĕtoare în emulaţiunea aceasta a generaţiunĭĭ tinere. Vĕzêndu-le venind, rînd pe rînd, şi vorbind fiecare limba oamenilor care aŭ ilustrat lumea, limba luĭ Shakespeare saŭ Molière, Alecsandri saŭ Eminescu, Beethoven, Mendelsohn, Chopin, aĭ o mîngîiere şi o satisfacere a amoruluĭ propriŭ naţional, că toate aceste fiinţe, elita inteligenţeĭ de mâine, vor deprinde pe urmaşiĭ lor în societatea acelor genĭĭ marĭ şi se vor refugia ele înseşĭ, în orele lor de suferinţă, în mulţumirile supreme ce le dă arta, adică vor găsi în frumos un sprijin moral. Chiar publicul acela care se grămădeşte cu miile în sala Ateneuluĭ dă dovadă de gust, pus pe cale de a se desvolta, şi apreţiază arta din ce în ce maĭ mult. Iată de ce zilele de examen ale Conservatoruluĭ sunt pentru sentimentul nostru zile luminoase, îmbucurătoare şi dătătoare de multe şi marĭ speranţe.—Şi vĕzênd ceeace suntem astăzĭ, în comparare cu ceeace eram acum 20—30 de anĭ, nu arareorĭ ne suprinde o lacrimă de bucurie.

Pentru raţiunea rece însă lucrurile staŭ altfel.—Cu cât urmăreşte cineva maĭ de aproape examenele Conservatoruluĭ nostru, cu atât îşĭ face o idee maĭ înaltă despre artă, vĕzênd atâtea fiinţe care încearcă a face artă fără să-şĭ poată izbîndi gîndul!... Cu toate acestea, din sutele de elevĭ ce-şĭ pierd timpul cel maĭ frumos, urmând cu o obstinaţie culpabilă cursurile Conservatoruluĭ, fără predispoziţiĭ naturale, sunt şi câteva elemente bune care vor putea deveni utilităţĭ în artă şi, printre ele, unele talente reale ce vor face onoare timpuluĭ lor.

Lăsând la o parte pe eleviĭ mediocri şi slabĭ, vom aminti astăzĭ numaĭ pe ceĭ-ce s'aŭ distins cu adevĕrat.

Incepênd cu declamaţia, notăm cu plăcere numele a doĭ absolvenţĭ aĭ Conservatoruluĭ, Bârsan Zacharia şi I. Lecca, elevĭ aĭ D-luĭ C. Nottara, care, atât cel întâĭ, ca viitor artist tragedian, cât şi cel al doilea în genul comic, aŭ dat dovezĭ de multe însuşirĭ de scenă. Bârsan, în rolurile maĭ potolite, cu deosebire, în suferinţĭ maĭ concentrate, în accente maĭ conţinute va deveni, sperăm, un artist remarcabil. D-sa a zis în mod mişcător actul III din *Ovidiŭ*, făcêndu-ne să înţelegem şi să simţim tristeţa profundă şi dureroasă a poetuluĭ exilat la Tomi. In rolurile de sbucium şi de patimă nemărginită, cum e spre pildă rolul luĭ Otello, ne-am permite a-ĭ da un sfat amical, amintindu-ĭ adevĕrul cunoscut că, în tragedie ca şiîn muzică, notele tarĭ nu ţin locul notelor juste.—Lecca Ioan, în

Revanşa scărilor, o traducere românească înspăimîntător de rea, a arătat inteligenţă şi perspicacitate de bun comedian, un joc fericit de fizionomie, dar prea multe mişcărĭ şi o pronunţie nu destul de îngrijită. Corectând aceste micĭ defecte cu timpul, vom afla în d-sa un artist de valoare.

Tot printre elevii D-luĭ Nottara ne grăbim a revela pe alţĭ doĭ tinerĭ, Anton Bulandra şi Emil Petrescu, care, deşi numaĭ în anul II-lea de declamaţie, sunt două talente şi în acelaşĭ timp două contraste, cu darurĭ dramatice ce se impun deja de pe acum. Bulandra e artistul clasic, solemn, puternic şi amplu, ca organ, ca dicţiune, ca gesturĭ; cu trecerĭ studiate şi armonioase de la o stare sufletească la alta, cu accente emoţionante în crizele sentimentale, cu o gamă largă şi variată de întonărĭ în fraze, cu frumuseţĭ noŭ şi personale în interpretarea rolurilor măreţe, a luptelor marĭ sufleteştĭ, a durerilor şi patimilor extraordinare. In genul său e elementul cel maĭ serios al cursuluĭ de declamaţie şi va fi, suntem siguri, o podoabă a sceneĭ noastre naţionale.—Petrescu e, din potrivă, artistul modern cel maĭ fin şi maĭ sinuos, cel maĭ variat şi maĭ mlădios. Dacă Bulandra se deosibeşte prin calmul şi placiditatea liniilor marĭ, cu caracter maĭ mult antic, Petrescu are pătrunderea ingenioasă şi adîncă a rolurilor de psicologie modernă, de nuanţă delicată şi subtilă. Corpul, ochiul, fizionomia şi graiul său sunt pururea într'un perfect acord sufletesc în toate rolurile pe care le interpretă. In omul cinstit, în omul mincinos, în greşit, în criminal, în desfrînat, în desgustat, în răzbunător, pretutindeni el desfăşură aceeaşĭ bogăţie de însuşirĭ, aceeaşĭ uşurinţă şi spontaneitate de interpretare, aceeaşĭ intensitate artistică—trecând poate câteodată peste limitele permise. In ziua examenuluĭ său a dat peste 20 de replice deosebite, punând în umbră şi uneorĭ strivind pe partenarul şi maĭ ales pe partenara căreia îĭ da replica, deşi rolul său de replicant l-ar fi ţinut pe al doilea plan. Sunt în frazele sale precipitărĭ şi opririĭ, în privirea şi zimbetul său intenţiunĭ, în ţinuta şi gestul său sublinierĭ de cuvinte care îl scot dintre ceĭlalţĭ tinerĭ artiştĭ şi-ĭ hotărăsc un loc de onoare în viitorul arteĭ dramatice române.

Dintre elevele de la declamaţie ale D-neĭ Aristiţa Romanescu, ne-a plăcut în primul loc jocul D-şoareĭ Maria Ventura, al căreĭ sentiment înnăscut de scenă şi a căreĭ vîrstă fragedă îĭ vor permite să-şĭ desvolte şi maĭ mult mijloacele. In corpul său sunt parcă fioruri interioare, o viaţă lăuntrică, o idealitate ascunsă, pe care se suprapune şi corespunde executarea exterioară a arteĭ.—D-şoara Nicoleta Şeinescu merită de asemenea o menţiune onorabilă pentru graţia şi uşurinţa cu care zice versurile.

Cursul muziciĭ de cameră al D-luĭ D. Dinicu nu datează decât de un an. Roadele sale se vor vedea, probabil, maĭ tărziŭ.

Clasele de piano sunt cele maĭ frecuentate. In ele se strecor, prin urmare, cele maĭ multe neaptitudinĭ. Ascultând zile întregĭ, o mulţime de eleve care nu-şĭ dădeaŭ seama nicĭ de bucăţile ce executaŭ, nicĭ de muzică în sine, vedeam câtă dreptate avea Gounod când îşĭ dădea părerea contra acesteĭ »boale a timpuluĭ«, care luând sgomotul drept artă, încăpăţinarea drept talent şi pierderea de timp drept învăţămînt, sleieşte tinereţea atâtor fiinţe nevinovate...

Printre zecimile de eleve, oficiale şi particulare, ale D-neĭ Lucreţia Popovicĭ, printre zecimile de eleve ale D-neĭ Maria Zenide, ale D-neĭ Em. Saegiu, ale D-luĭ Iuliŭ Wiest, ale D-neĭ Nicolescu-Ioanin, ale D-şoareĭ Zoe Miclescu, nu credem să fi întîlnit cincĭ eleve cu vocaţiune reală artistică. Graţie însă profesoarelor lor, iluziunea era salvată. Calităţile exterioare, care se pot transmite prin şcoală de la profesor la elev, acopereaŭ nevocaţiunile cu un văl înşelător, subt care mulţĭ puteaŭ crede că trăeşte focul sacru al arteĭ. Pe cât a permis însă puterea fiecăreia, am putut observa la elevele D-nelor Saegiu şi Zenide o tecnică serioasă, o atingere uşoară a pianuluĭ, sunete bune în genere, claritate şi ţinută corectă. Dintre profesoarele maĭ noŭe, D-neĭ Nicolescu-Ioanin îĭ aducem complimentele noastre sincere pentru zelul, conştiinţiozitatea şi multa muncă ce a pus spre a-şĭ distinge maĭ toate elevele sale,— şi D-şoareĭ Miclescu, o fină şi distinsă pianistă.

Ca talente vrednice de atenţiune, credem a nota între absolventele de piano pe D-şoara Formac, elevă prin excelenţă a D-neĭ Zenide, şi al căreĭ sentiment muzical, unit cu o muncă serioasă, ne promite o bună pianistă. Ca dovadă ne-a executat »Preludiul No. 1, mi min. de Mendelsohn şi »Invitation à la valse«, de Weber-Tausig, în care a pus, pe lîngă corectitudine, multă graţie şi

poezie personală. Tot o bună părere avem şi despre D-şoara Eliza Popovicĭ, eleva D-neĭ Nicolescu-Ioanin ca şi despre Domnişoarele Patriciu Maria, Comăneanu Maria, Mihail Otilia.

La violină, cursul D-luĭ Flesch, ne-aŭ impresionat temperamentele artistice a doĭ absolvenţĭ: Skohutil şi Brill. Cel întăĭ are o execuţie calmă, reflectată şi pătrunzătoare; cel de-al doilea o interpretare vie, caldă şi colorată.

La cânt s'aŭ remarcat cu deosebire eleviĭ D-luĭ G. Ştefănescu, cunoscutul compozitor delicat şi profund, profesorul cel maĭ distins care a ţinut în onoare zecimĭ de anĭ prestigiul Conservatoruluĭ din Bucureştĭ. Aproape toţĭ eleviĭ sĕĭ — lucru rar — aŭ făcut plăcere auditoruluĭ prin glasul lor bine pus, curat şi mlădios, şi prin ştiinţa cu care aŭ interpretat bucăţile programuluĭ lor. Maĭ ales ne-a fermecat D. Constantinescu Ioan, cu vocea sa de un timbru plăcut şi de o nuanţare rară. Aria din *Carmen* a fost cântată de d-sa cu multă artă. Cu aceeaşĭ bună şcoală aŭ cântat D. Filoreanu »Romanţa Steleĭ« de Wagner, şi D. Panaitescu »Scena şi aria« din *Lucreţia Borgia*.

Elevele D-neĭ Leria aŭ făcut de asemenea o impresiune frumoasă. D-şoara Caliopi Şeinescu are o metodă şi mijloace ce-ĭ daŭ dreptul să se ridice anul acesta pe scena opereĭ. Agilitatea şi fineţa cu care a cântat »Poloneza« din *Mignon* şi »Valsul« din *Mireille*, ne face să ne gîndim la partiţia Rosineĭ din *Bărbierul de Sevilla*, pe care suntem încredinţaţĭ c'ar interpreta-o cu mult succes. O altă voce aleasă, egală şi catifelată, e aceea a D-şoareĭ Steiner Rosina, care a cântat cu multă inteligenţă şi simţ »Recitativul şi aria Conteseĭ« din *Nunta luĭ Figaro*.

Corurile D-luĭ Chiriac aŭ atras atenţiunea publică prin felul corect şi conştiinţios cu care aŭ executat maĭ multe bucăţĭ foarte interesante. Aducem felicitările noastre sincere tînĕruluĭ profesor.

Sfîrşind această sumară dare de seamă, credem de datoria noastră de a semnala încă treĭ copiĭ de talent din Conservator: Celica Delavrancea, a căreĭ delicateţă şi egalitate de ton ne prevesteşte o pianistă excepţională; Elena şi Nicolae Olmazu, una elevă a D-neĭ Saegiu, distingêndu-se prin siguranţa şi forţa cu care atacă pianul, celalt elev al D-luĭ Flesch, cântând pe vioară sa cu mult sentiment şi o rară puritate de sunete.

Şi acum, închizênd aceste rînduri, în care ne-am lăsat să fim călăuziţĭ maĭ mult de judecata rece, menţionând numaĭ floarea elevilor şi condamnând restul, ne întrebăm din noŭ în gîndul nostru: cine să aibă oare dreptate, sentimentul nostru care se bucură în bloc de toate silinţele culturale ale tinerimiĭ şi aruncă, peste tot ce vede că se face în ţara asta, un vĕl trandafiriŭ, saŭ judecata rece care, în dorinţa eĭ de maĭ bine, pare pururea nemulţumită?...

UN AMATOR.

* * *

Câteva versurĭ, de N. Volenti.—Odinioară când poezia era considerată, după cuvîntul D-luĭ Maiorescu, ca »un repaos«, ca o discordare a minţiĭ şi nervilor, funcţionariĭ, magistraţiĭ, militariĭ, obosiţĭ de specialitatea lor, se odihneaŭ adesea făurind versurĭ. Isprăvea şeful de masă conceptele sale, pururea aceleaşĭ, referitoare la cutare saŭ cutare hârtie, îndreptată Ministeruluĭ subt No. cutare, îşĭ ştergea omul fruntea, şi, mulţumit de munca grea a zileĭ, scotea peticul de hârtie şi se punea să facă versurĭ. Sfîrşea supleantul saŭ membrul de şedinţă procesele sorocite în ziua aceea, după ce-şĭ făcuse capul calindar de vorbele auzite pe jumĕtate ale advocaţilor, intra şi dînsul în orele-ĭ de odihnă dedându-se poezieĭ. In sfîrşit, termina locotenentul saŭ căpitanul exerciţiile milităreştĭ zilnice şi supravegherea hraneĭ oamenilor, se întorcea acasă, îşĭ desprindea sabia şi se abandona în voie muzelor. Neapărat, de cele maĭ multe orĭ, poezia aceasta diletantică la extrem, era ca un lucru făcut şezênd, nu lucrând. Atmosfera intelectuală în care ea se ivea era pururea străină poezieĭ şi nu avea, prin urmare, nicĭ aer nicĭ consistenţă poetică. Uniĭ din aceştĭ diletanţĭ însă, cu maĭ multă cultură generală şi c'o maĭ puternică închipuire, isbuteaŭ de făceaŭ lucruri frumoase saŭ cel puţin drăguţe, cu surprinderĭ poetice pe icĭ colea, cu accidente estetice.

Intre norocoşiĭ categorieĭ din urmă credem că putem clasa şi pe D. N. Volenti, un cult şi

distins magistrat, un vechiŭ şi cunoscut colaborator al *Convorbirilor literare*. D-sa şĭ-a cântat, în orele de linişte sufletească, impresiile şĭ iluziile sale, şi astăzĭ ni le dă în mănunchiŭ subt titlul modest de *Câteva versurĭ*.

Majoritatea versurilor sale n'aŭ o personalitate şi nu puţine din ele cuprind chiar greşelĭ ritmice şi cuvinte de prisos, aduse de nevoia rimeĭ. Câteva însă aŭ o notă sentimentală mişcătoare, şi pe icĭ pe colo, ca nişte luminişurĭ, ideĭ poetice, maĭ adesea ideĭ melancolice asupra rostuluĭ existenţeĭ omeneştĭ. Dar d-sa e un »amator« de versurĭ, şi decĭ nu numaĭ că nu avem dreptul să-ĭ pretindem maĭ mult decât ne dă, dar chiar îĭ suntem recunoscătorĭ că ne-a întins acest mănunchiŭ de florĭ, cules, am putea zice, în grădina poetică a tinereţiĭ... S'ar părea că însuşĭ D. Volenti îşĭ dă seamă de înălţimea adevărateĭ poeziĭ, când zugrăveşte cu durere avînturile sufletuluĭ omenesc în bucata:

ZĂDARNIC....

—

Pe aripĭ de gîndurĭ, te 'nalţĭ peste fire;
Păşeştĭ cu 'ndrăzneală dincolo de sorĭ,
Te-avînţĭ orb nemernic pe căĭ de peire,
Setos să ştiĭ toate, prin nopţĭ fără zorĭ;

Şi simţĭ, în durere, că nu-ĭ cu putinţă
Să trecĭ printre neguri, tu nu vezĭ nimic;
Şi totuşĭ pitic
Pricepĭ ne'nţelesul ascuns în dorinţă.

Şi uiţĭ, fără minte ce eştĭ, că pămîntul
Te ţine la sinu-ĭ în lanţurĭ legat,
Să-ţĭ fie sicriŭ şi să-ţĭ fie şi leagăn ţi-e dat;
Iar gînduri nebune să bată ca vîntul...

Cum se vede uşor, în versurile acestea nu e o poezie adevărată, o poezie înaltă, dar e ceva maĭ mult decât proza. Am putea asemăna acéstă poezie cu o pasere de curte care merge pe pămînt în loc să sboare în văzduh, dar are aripĭ şi le întrebuinţează câteodată. Incercările D-luĭ Volenti cele maĭ multe sunt aşa plăcute: versurĭ după moda *Convorbirilor* de acum 20 de anĭ, astăzĭ anachronisme, cu aerul îmbătrânit, poate, fără vreme, cu sentimentele din ele, de multe orĭ, netrăite şi artificiale, inspirate probabil după alte poeziĭ, umbre fără viaţă.

Are însă alte bucăţĭ maĭ frumoase şi maĭ simţite. Aşa, spre pildă, să citim o

MÎNGÎERE

—

Intr'o zi, e mult de-atuncea,
Amîndoĭ,
Cum treceam printr'o grădină
Numaĭ noĭ,

Mĭ-aĭ cântat dezmerdătoare,
Dulce cânt,
Şi rizênd mi-aĭ dat o floare
Şi-un cuvînt.

Atât numaĭ, de la tine
Am primit;
Dar în gîndu-mĭ, toată
Te-am răpit.

Fără voe, fără ştire,
A mea eştĭ;
In frumosul vis din minte,
Mĕ iubeştĭ!

»Visul din minte«! Iată fericirea — şi câte odată şi nenorocirea — cea mare a poeţilor: eĭ trăesc cu visul lor din minte!

Orĭcum ar fi, din volumiorul D-luĭ Volenti se pot extrage câteva versurĭ—cum zice titlul d-sale — în care adie cu adevărat un suflu răcoros de pe culmea azurată a poezieĭ.

Un monument comemorativ la Călugăreni. — In ultima şedinţă a *Societăţii istorice*, fundată, cum se ştie, de curînd, D. General C. Brătianu a făcut o propunere, care merită a fi cunoscută de public atât prin ideia dreaptă şi frumoasă ce ea cuprinde cât şi prin donaţiunea generoasă cu care a fost însoţită.

In termeni mişcători, porniţi atât din convingerea solidarităţii ce leagă între ele generaţiile unui popor, cât şi dintr'un suflet mişcat el însuşi, ca unul ce a cunoscut mărirea jertfei soldatului pe câmpul de luptă, D. General Brătianu amintindu-ne de vitejia eroilor de la Călugăreni, a exprimat părerea ridicării unui monument comemorativ pe locul unde zac osemintele lor, oferind, pentru realizarea acestui monument, jumătate din solda sa de general.

Eroii de la Călugăreni — una din paginile cele mai glorioase ale istoriei Românilor şi cea mai strălucită din domnia lui Mihai Viteazul — s'au luptat acolo jertfindu-şi viaţa, însufleţiţi de ideia neatîrnării ţării şi neamului românesc, de ideia unei Românii libere şi mari, şi de la acea dată memorabilă au trecut 300 de ani fără ca urmaşii lor să se fi învrednicit a pune un semn pe locul unde ei s'au bătut şi jertfit atât de vitejeşte. E o lacună în viaţa Românilor care cere cât mai curînd îndreptare. De aceea, noi primim cu dragoste şi căldură propunerea D-lui General Brătianu felicitându-l şi asociându-ne din toată inima la realizarea ideii sale. Cultul morţilor glorioşi este o parte din cultul sfînt al iubirii de ţară.

* * *

Catedrele de desen de la şcoala de arte frumoase.—Ministerul Instrucţiunii publice scoţînd la concurs cele două catedre vacante de desen de la şcoala de arte frumoase, s'au prezentat la acest concurs cu lucrările lor ma mulţi candidaţi, între care D-nii Strîmbulescu, Serafim, Titus Alexandrescu, Pascali, Bran. Comisiunea examinatoare, compusă din D-nii: G. D. Mirea, N. Gabrielescu şi A. Djuvara, în urma cercetării lucrărilor expuse şi-a dat părerea zilele trecute propunênd în unanimitate pe D. Strîmbulescu ca profesor provisoriu la una din catedre. Pentru a doua catedră D-nii Mirea şi Djuvara au propus pe pictorul Serafim ca profesor provisoriu, iar D. N. Gabrielescu, în o părere separată, a propus pe D. Serafim ca profesor suplinitor, nevoind, zice d-sa a închide pentru 30 de ani, amîndouă catedrele de desen—baza şcoalei de pictură— atâtor tineri care studiază astăzi pictura în străinătate, ci lăsând posibilitatea unui nou concurs peste doi-trei ani, când vom avea o selecţiune mai serioasă decât cea de astăzi. Ministrul se va pronunţa zilele acestea.

A. C.

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

Numele Claude Lorris e astăzĭ aproape necunoscut în literatura franceză. El se arată pentru întâia oară pe coperta romanuluĭ *L'Elue,* apărut în librărie zilele din urmă. Claude Lorris însă e un talent de debutant care va însemna mâine un nume literar distins. Romanul sĕŭ, de o psicologie profundă, e o dovadă netăgăduită. Firul descrierĭĭ se desfășură pe fazele unuĭ suflet, Maria de Romfort, o ființă supraterestră, archiidealistă, poetă lirică din naștere, mistică în toate actele vieții sale intelectuale și morale și iubitoare de-o închipuire visată de mintea eĭ, care trăește pururea într'o lume azurată. Măritată la vîrsta de 18 anĭ, în contra voinței eĭ, cu un imbecil, pe care i l-aŭ impus împrejurările, maĭ tarĭ decât voința eĭ, și care pe lîngă altele era și rĕmânea amorezat de o artistă dramatică, Jane Taylor, D-na Romfort ia hotărîrea de a nu fi decât în aparență nevasta luĭ, păstrându-și întreagă tinerețea și curățenia eĭ de fată. In interiorul sĕŭ, ea e, cum zice foarte bine Baroana Daost, »Armonia, farmecul, ființa stranie și eterată, un suflet de poet într'un corp de femeie frumoasă, nepretențioasă.... Firea eĭ o avîntă în niște sfere, de unde coborîndu-se pare pe jumĕtate nedumerită... Ea e încântătoare pentru cine o înțelege«. — Venind odată la Oran în Africa ca să vadă pe generalul și D-na Daost, ea admiră cu mult sentiment peisajul și face, la rîndul eĭ, admirația celor ce-o înconjoară. Intre aceștia un tênĕr Prédern — îl așteptați de sigur — o admiră maĭ mult și începe a o iubi. El fusese înșelat în dragostea luĭ dintăĭ, și venise în Africa ca să uite trecutul. D-na de Romfort se lasă să fie iubită, adorată, în cadrul naturiĭ aceleia grandioase și poetice. — Descrierea iubiriĭ lor, subt mîngîerile calde ale nopților cu lună, e prea frumoasă. Pentru cine a trăit maĭ ales în Orient și cunoaște farmecul și minunile nopților divine, cu umbrele transparente, paginele luĭ Lorris sunt de o poezie rară și de o mare putere evocativă. — Cum însă nimic nu-ĭ statornic pe lume, nu fu statornică nicĭ dragostea aceasta. Aproape pe nesimțite se strecură în ea ca un filtru amar. Prédern simte că Maria crede maĭ mult că-l iubește decât îl iubește în realitate. In adevĕr ea, iubitoarea de ideal, își închipuise un moment că găsise acel ideal în Prédern, și acum începuse să vadă că realitatea nu era ca totdeauna de o potrivă cu visul. După efuziunile cele maĭ amoroase, ea sbura cu mintea aiurea, în lumea eĭ ideală, unde căuta altceva, ceea-ce nicĭ ea nu știa, ceva fără nume, fără putința de a avea un nume. Prédern simțea sborul și înstrăinarea sufletuluĭ eĭ, și cădea pe gînduri. Abizul dintre eĭ se lărgește astfel zi cu zi, până când îĭ desparte unul de altul. Sufletul Marieĭ e sufletul nostru al tuturora, care am trăit maĭ mult timp cu mintea în lumea minunată a idealuluĭ și poezieĭ. Cu toțiĭ ne aducem aminte de distanța dintre visele noastre și realitate. Uniĭ din noĭ chiar suntem învinși toată viața, suntem victimele idealuluĭ, și în loc de-a ne supăra în contra viselor noastre, ne amărîm și blestemăm realitatea!...

Iată scrisoarea prin care se desparte Maria de Prédern, scrisoare ce ni se pare o pagină puternică de analiză, de altfel ca cele maĭ multe din acest interesant roman: »Jean, au moment de tracer ces mots irrévocables, je pleure. Je m'en vais. Dans quelques heures je ne serai plus pour

vous qu'une ombre qui aura passé. Nos vies, un moment liées, se retrouveront seules. Jean, ne m'en veillez pas top. J'expie de mes larmes présentes, j'expierai des douleurs qui m'attendent la peine dont je vous afflige. Ami, après vous avoir quitté, hier, je suis descendue dans le fond de mon coeur et j'y ai trouvé que je ne saurais être à vous comme vous le voulez, comme vous le méritez, exclusivement... Dieu qui m'a dévolu le don du rêve m'a refusé le don d'amour. Je ne me gouverne pas... Mon âme ne sera jamais simple. Alors pourquoi s'obstiner davantage? N'est-ce pas assez de douleur? Car je vous en ai abreuvé. Si notre vie côte à côte continuait, je vous en abreuverais encore, et je ne le veux plus; j'en ai un remord trop grand. Et puis tout s'affaiblit, tout passe, tout meurt, l'amour comme le reste. Vous m'oublierez, ou mieux, au bout d'un temps, car je ne puis me résoudre au noir oubli définitif, vous n'aurez plus de moi qu'un souvenir très doux... «.

Paysages (ed. Lemère) e titlul unuĭ volum de versurĭ delicate datorit poetuluĭ André Dumas, aĭ cărei doĭ zeĭ în biserica sa sunt Sully Prudhomme și Verlaine. Descrierile luĭ André Dumas nu sunt niște înșirărĭ recĭ de lucrurĭ din natură, nicĭ numaĭ niște efuziunĭ lirice, cum se vĕd adesea. Arta acestuĭ poet e de-a zugrăvi peisagele sale ca fiind însufleţite de o viaţă a lor proprie, de o liniște și de o seninătate care li-ar alcătui existenţa reală.

Le village là-bas sur le bord du coteau,
Sourit dans l'air du soir avec ses maisons blanches,
Et dresse vers les cieux, parmi les hautes branches
Le clocher d'une église et la tour d'un château

Transparence du ciel! Sérénité de l'heure!...
Seule un peu de fumée ondule à l'horizon.
Un mince filet gris sort de chaque maison
Comme pour révéler sa vie intérieure...

Et dans la douce paix que chaque nuit ramène
Le village, noyé par l'ombre, disparaît
Et je vais partir seul plein du vague regret
De rester étranger à tant de vie humaine.

Suor Giovanna della Croce (ed. Treves, Milan), roman de cunoscuta scriitoare italiană Matilda Serao, cuprinde naraţia tristă și mișcătoare a uneĭ călugăriţĭ, care părăsise lumea ca să uite o dragoste nenorocită. Necunoscênd viaţa lumească cu toate amărăciunile și primejdiile eĭ, în ziua când o împrejurare o scoate din mănăstire, reintră în societate ca și o pasere ce-a fost crescută în colivie, se izbește de toate greutăţile și ajunge în mizerie.

Poetul și savantul italian, Arturo Graf, profesor la Universitatea din Roma, e preocupat în *Il Riscatto* (ed. Treves, Milan), de greaua problemă a atavismuluĭ. Aurelio Ranieri e coborîtorul uneĭ familiĭ aĭ cărei ascendenţĭ sunt morţĭ de nebunia sinuciderĭ. Tatăl luĭ însă înainte de a se sinucide, într'un moment de luciditate și compătimire părintească, îșĭ recomandă copilul îngrijirĭ unuĭ bun amic al sĕŭ. Aurelio e crescut în chip îngrijit, și, spre a fi scăpat de tentaţiile fatalităţiĭ părinteștĭ, i se ascunde adevĕratul luĭ nume. Dar într'o zi Aurelio Ranieri află adevĕrul, că numele luĭ e »Agolanti« și că strămoșiĭ luĭ aŭ murit de mâna lor înșișĭ. Tristeţa începe a-ĭ învĕlui sufletul și viaţa, și i se arată fantoma suicidului; el luptă din rĕsputerĭ, dar simte că o să cadă. In momentul acesta se arată figura uneĭ femeĭ care-l salvează prin iubirea eĭ. Descrierea e făcută cu mult talent și într'un stil plin de frumuseţĭ.

Peter Altenberg e un melancolic și mișcător poet german, iubitor pasionat de tot ce e frumos, de tot ce farmecă și îmbată sufletul și simţurile. In *Was der Tag mir zuträgt* (zi cu zi), (ed. S. Fischer, Berlin), el ne descrie tristeţile vieţeĭ, rănile ce zilnic ea ni le face și care ne dor atât de tare. El ne încredinţează că fiinţele făcute ca să se înţeleagă nu se întîlnesc în viaţă decât poate un singur moment și de cele maĭ multe orĭ nu se întîlnesc de loc. In prefaţa volumuluĭ, el explică ro-

lui poetului prin alegoria următoare. Era odată o fată frumoasă care avea sufletul blând și iubitor. Oamenii i-l smulseră ca un lucru de prisos și supĕrător, bun numai pentru regine și actrițe. Copila, rĕmasă fără suflet, se simți lipsită de tot ce avusese mai bun și mai scump, plânse și începu să-și caute sufletul pretutindeni, în natură, printre oameni, dar munca ei fu zadarnică. Intr'o zi ea îl ceru poetului care singur păstrează sufletul tuturor ființelor și a tuturor lucrurilor pământești. El îl redă copilelor simple, femeilor căzute, frumoase saŭ urîte, învĕluindu-le în splendoarea sufletului lor. Când poetul voi să deie și copilei sufletul ei, ea se gîndi și-i rĕspunse: Nu, căci tu cânți, vezi, suferi, plângi și pentru mine și mai bine decât mine. Nu voiŭ căuta a mĕ înnălța până la tine și voiŭ deveni prin poezia ta aceea ce-am fost odinioară... Peter Altenberg e un poet profund, cu o gîndire înflorită și puternică, cu un vers încântător. Iată, spre pildă, cum compară el un parc învelit de zăpadă: »Parc de iarnă, blând și liniștit, tu care aĭ în tine »ceeace fu din frumuseță«, tu eștĭ ca privirea uneĭ femeĭ îmbĕtrânite căreia i s'a zis adesea în viață: »Fără tine n'aș putea trăi«!...

Vespominania, statii i pisma (Amintirĭ, articole și scrisorĭ). Numele luĭ Repine, marele pictor rus, e cunoscut. In volumul de față el se arată și un distins scriitor. Amintirĭ autobiografice, note de călĕtoriĭ, reflecțiĭ asupra arteĭ, iată cuprinsul acestuĭ volum. El dă o scurtă privire asupra evoluțiuniĭ picturiĭ în Rusia de la jumĕtatea secoluluĭ XIX încoace. Așa vedem la acea epocă pe »tineriĭ« realiștĭ și naționaliștĭ încercând a face o reacțiune contra picturiĭ academice, pompoase și secĭ, care singură era bine primită. Victoria fu înceată, dar ea se arată într'o zi deplină prin o artă națională caracterizată.—Dintre pictoriĭ străinĭ, Repine iubește pe Boecklin, a căreĭ operă după el e sugestivă, deși naivă și stîngace. Puvis de Chavannes nu-l atinge de loc. In tablourile luĭ, voite simple, impregnate de suflet, Repine nu vede decât un fel de misticism slab. Degas îĭ pare pretențios, iar admirabilul Monet ramolit«!... Preferințele luĭ sunt pentru pictoriĭ ruși care aŭ știut atât prin subiectele lor cât și mai cu seamă prin o notă particulară să deie un caracter distinct picturiĭ rusești.

La Revue. 1 Iunie. — Paul Stapfer, într'un articol interesant, arată *Locul ce trebue să-l ție poezia în viață.* »La poésie n'est qu'une forme, si vous voulez, mais la préoccupation esthétique de la forme entraîne celle du fond, qui en est la substance et le soutien. Donc, soyons les poètes de notre vie; arrangeons-la harmonieusement comme une oeuvre d'art et, par une conséquence logique, nécessaire, nous lui donnerons une valeur solide; cherchons à faire beau, et nous ferons bien«. In același numĕr Prințul B. Karageorgewitch pune în evidență talentul original și variat al caricaturistuluĭ suedez Albert Engström.

Revue bleue. 1 Iunie. — Subt titlul *Force et faiblesse de l'Europe*, Hector Depasse, plecând de la războiul Englezilor contra Burilor, zice că politica de războiŭ și de cucerire devine zi cu zi tot mai nepracticabilă pentru Europa și ea se ruinează în mijloace extravagante pentru această politică rea, care a făcut mărirea eĭ timp de o mie de anĭ, dar care acum îĭ grăbește peirea. Paul Flat vorbește în mod elogios de artistul Honoré Daumier, a căruĭ expozițiune postumă a avut zilele din urmă un mare succes.

Mercure de France. Iunie. — *Le Portefeuille des Bâtiments du roi*, primul articol al numĕruluĭ, datorit scriitoruluĭ Virgile Josz, e un rezumat după mai multe documente inedite, dintre anii 1730 și 1780, din care reiese istoricul construcțiilor, a podurilor și altor lucrărĭ de artă ale epoceĭ. Emile Verhaeren descrie, subt titlul *Salons*, expozițiile de pictură din Palatul Artelor de anul acesta.

Revue de l'art ancien et moderne. Iunie. — Un substanțial articol asupra *Gravuriĭ* de Henri Bouchot; *Saloanele* anuluĭ 1901, de M. Demaison. Ilustrațiĭ alese.

Nuova Autologia. 1 Iunie. — Sunt de remarcat articolele: *La pubertà nel genio*, lucrare științifică de Cesare Lombroso; *Il Nerone di Boito*, studiŭ judicios asupra noueĭ tragediĭ a luĭ Boito de Vincenzo Morello, și *L'Esposizione veneziana*, dare de seamă de Giovanni Cena.

Grădina de iarnă a Carmen Sylveĭ

1143/1902

1143
1902.

IMPĔRATUL ŞOARICILOR

BASMU ÎN VERSURĬ

Doamneĭ Maria I. Cantacuzino.

În vremurile de demult
urzite din poveşti,
când dobitoacele vorbiaŭ
cu glasurĭ omeneşti,
un şoarice-avea un şoricel
pe care, ca un bun părinte,
dorea să-l vadă, maĭ nainte
de-a'nchide ochiĭ, fericit;
şi fericirea pentru el
sta în a fi căsătorit.
Dar cum era el Impérat
al şoaricilor şi la eĭ
era un lucru 'nvederat
că Prinţişoriĭ-şoriceĭ,
când or fi buni de însurat,
să nu ia fata niměnuĭ
în lume, decât pe a cuĭ
e maĭ puternic şi maĭ mare;
şi cum credea, fudul din fire,
— iar fudulia n'are
mărginire, —
că alta n'ar avea chemare
să se 'nsoţească cu odrasla luĭ,
la soare merse în peţit
zicêndu-ĭ: »altul maĭ slăvit
»şi maĭ puternic decât tine nu'ĭ!«;

dar soarele, zîmbind uşor,
grăi: »acela nu sunt eŭ,
»căcĭ e destul în dreptul meŭ
»să treacă un biet nor,
»ca să mĕ'ntunece desăvîrşit«.
Atuncĭ la nor se duse şi-ĭ ceru
pe fiică-sa, cu chip că: »daca tu,
»un soare să întunecĭ poţĭ,
»tu eştĭ maĭ tare decât toţĭ«.
»Vaĭ! — zise norul mohorit —
te'nşelĭ, căcĭ vîntul cel maĭ mic
»mĕ'mprăştie numaĭ decât«.
»Decĭ vîntu'n lume-ĭ maĭ voinic«,....!
bĕtrânul şoarice gîndi
şi sigur că de-acum dorinţa
i se va isbîndi,
uşor, cu paşiĭ luĭ mĕrunţĭ,
grăbi spre creştetul de munţĭ
pe care şĭ-avea vîntul locuinţa.

In jurul luĭ se clatină făptura!
De vuet şi de frămîntare
vĕzduhul ferbe'n depărtare
şi urlă crivĕţul cât îĭ ia gura!
Până'n rărunchĭ înfiorat,
din cale, totuşĭ, nu s'abate
şi iată-l că la poartă bate
şi cere vorbă la Impĕrat.....
Bĕtrânul vînt, cu barba albă,
întins, pe tronu-ĭ de argint,
stetea, jucându-se cu-o salbă
de boabe marĭ de mărgărint.
Cum îl vĕzu, poruncitor
îl întrebă: »ce vreĭ? ce caţĭ?
»zi iute!«.....
— Nu vĕ supĕraţĭ,
»căcĭ am venit ca peţitor,«
rĕspunse el cu glas tihnit,
— ca şi cum n'ar fi fost zdrobit
de drum şi maĭ ales de fricĭ, —
şi-ĭ zise-apoĭ ce-avea să-ĭ zică.

Ha! ha! ha! ha!..., bătrânul vînt
sbucni de rîs,... »Frumos cuvînt!...
»și-atâta cale aĭ făcut
»și-atâta vreme aĭ perdut,
»să viĭ aicea să mi-l spuĭ?!...
»N'așĭ fi dat fata nimĕnuĭ,
»dar ți-așĭ fi dat-o poate ție,
»dac'așĭ fi fost, precum socoțĭ,
»eŭ, cel maĭ tare, dintre toțĭ
»câțĭ pot în lume tarĭ să fie!
»Ia uite-te colo, pe stâncă,
»vezĭ tu castelul cel fălos?....
»De-atâția anĭ lupt să-l daŭ jos
»și n'am ajuns să'l clatin încă.
»Acolo'țĭ daĭ peste noroc;
»căcĭ negrești în el trăește
»puterea cea covîrșitoare,
»ce pururea 'șĭ va bate joc
»de nor, de mine și de soare.
»Pe fata luĭ mergĭ de-o peței!«...

In socotelĭ nedomirit
sĕrmanul șoarice, acum
din noŭ îșĭ caută de drum.
Greoiŭ 'ĭ-e mersul și rărit,
de teamă să nu-șĭ bată iar
picior și gură în zadar.
Ajunge, în sfîrșit, ca vaĭ de el,
în fața mîndruluĭ castel,
a căruĭ frunte-o ascundea
albastra ceruluĭ perdea.
Acolo umblă, strigă, cere,
dar întuneric și tăcere
întîmpină peste tot locul.
— »Grozav am nemerit norocul
»aicĭ!...«, îșĭ zise supĕrat. —
Un fulger însă-a scăpărat
și'n pragul nalt i se arată
o fată tênĕră, o zînă,
cu o făclie aprinsă'n mână,
pe care-o poartă'n sus și'n jos
cântând cu voce tremurată:

»Oh! vino! vino! Fĕt-Frumos,
»desleagă-mĕ de jurămînt,
»mĕ scoate din acest mormînt
»şi dă'mi iar zilele senine
»ce-aştept de cînd te-aştept pe tine!...«

Sărmanul şoarice, uimit
de năzdrăvana 'nfăţişare,
pe prag în faţa feteĭ sare
şi 'n douĕ labe sprijinit
grăeşte: »Bine te-am găsit!
»Eŭ sunt un călĕtor străin
»ce din afund de lume vin,
»întru 'mplinirea unuĭ dor
»şi-am fost la soare şi la nor
»şi de la nor am fost la vînt;
»dar toţĭ mĭ-aŭ spus că eĭ nu sunt
»ceĭ maĭ puternicĭ pe pămînt,
»pe fiul meŭ ca să-l însor,
»cum vream, c'o fată de-ale lor;
»aşa că vîntul m'a trimis,
»înfiriparea astuĭ vis,
»pe-atât de scump cât de semeţ,
»s'o cer casteluluĭ măreţ
»ce 'n lume singur neclintit
»puterĭĭ luĭ s'a 'mpotrivit!«...

Iar şoaricele, cât grăia,
copila galeş o privia,
simţind că inima-ĭ bătea
maĭ iute şi că.... gîngăvea.....
Dar în Castel când pătrundea,
păşind mereŭ alăturea,
cu capu 'n sus se fudulea;
căcĭ fata mâna o 'ntindea
sburlitul pĕr i-l netezea
şi cu glas molcom ĭĭ vorbea....

Aşa mergênd suit-aŭ scărĭ,
prin bolţĭ de marmor la intrărĭ,
încet, încet aŭ străbătut
împodobitele cămărĭ:

cu policandre prinse în grinzĭ,
orĭ cu pereţiĭ de oglinzĭ,
— ce umbra te 'ndemnaŭ să-ţĭ prinzĭ, —
şi ca printr'un ascuns »făcut«,
în tot coprinsul s'aŭ văzut
de-odată scînteind luminĭ
Şi florĭ şi păsărĭ în grădinĭ,
iar pomiĭ verzĭ de roade plinĭ.
Şi s'auzeaŭ cântărĭ sunând,
pîrae dulce murmurând;
chiar cerul pătrundea maĭ blând
prin poleitele ferestĭ,
odoarelor împărăteştĭ
şi armelor, vechĭ, vitejeştĭ,
acvea par'că viaţă dând!....

Şi dusu-s'aŭ mereŭ, s'aŭ dus
pân'la cămara cea de sus,
din vîrful 'naltuluĭ Castel
cu porţĭ şi zidurĭ de oţel.
Acolo grabnic ĭ-a făcut,
de catifea, un aşternut
la cap cu perine de fir,
ca pentr'un nobil musafir
şi ĭ-a adus bogat ospăţ,
cu demâncărĭ de mare preţ
şi cu vinaţurĭ pe poruncĭ;
căcĭ şoaricĭĭ de pe atuncĭ,
precum poveştile ne spun,
iubiaŭ paharul cu vin bun.

Decĭ zile-acum de treĭ orĭ treĭ
eraŭ, de când cu mâna eĭ
copila singură 'l slujea,
îl desmerda şi-l cocolea,
în cât nicĭ el nu 'nţelegea
de ce atâta 'l îngrijea;
iar gura când o deschidea
s'o 'ntrebe, ea îl mîngăia
zicêndu-ĭ: »Tacĭ! nu maĭ vorbi!
»maĭ mult fiinţa nu-mĭ robi

»cu graiul tĕŭ de farmec plin;
»ci pleacă-ţĭ capu pe-al meŭ sin
»să simţĭ bătăile din pept,
»ce m'aŭ muncit de când te-aştept!
»Și-acum destul te-aĭ prefăcut,
»aruncă-ţĭ haina de 'mprumut
»o mirele meŭ drăgăstos!
»te schimbă iar în Fĕt-Frumos,
»ucide smeul fioros,
»ce viaţa mĭ-a încătușat
»de când mireasă m'aĭ lăsat
»în ziua nunţiĭ și-aĭ plecat,
»legându-mĕ cu jurămînt,
»cu nimenĭ altul pe pămînt
»să nu daŭ ochĭ, căcĭ eĭ nu sunt
»decât aĭ tĕĭ și lucru-ĭ sfînt!...
»zadarnic dar nu mĕ munci,
»nicĭ mĕ cerca, nicĭ maĭ minţi;
»ci smulgeţĭ haina de 'mprumut,
»că prea destul te-aĭ prefăcut!«...

Săracul șoarice, uimit
de-așa cuvînt nesăbuit,
stetea biet și se chibzuia
că, ce-ar fi de făcut cu ea
să nu maĭ creadă ce credea.
Pîndind decĭ ceasul potrivit
prilejuluĭ pentru vorbit,
ĭĭ spuse cu înţeleptu-ĭ rost:
el cine e și de ce-a fost,
de un firesc îndemn, împins
să bată-al lumilor coprins,
umblând, cum umblă, în peţit.
Apoĭ pe barba-ĭ de Impĕrat,
cu dinadinsul ĭ-a jurat,
că e bĕtrân, că e'nsurat
și de hatîrul nimĕnuĭ
nu-șĭ schimbă el pe baba luĭ!.....
Dar în deșert se străduia,
din rătăcitele'ĭ părerĭ
s'o poată strămuta un pic;
— căcĭ doar e lucru hotărît:

femeilor cu cât le cerĭ
să 'şĭ vie 'n fire, cu atât
îşĭ fac maĭ tare de urît; —
aşa că 'ndărĕptnată vrea
cu zorul de bărbat să-l ia
şi'n colo nu maĭ vrea nimic!...

Primejdia era decĭ mare.
Intîmple-se ce s'o 'ntîmpla,
în fugă numaĭ îşĭ afla
el, sigur mijloc de scăpare.
De-aceea frămîntat de gînd,
să-şĭ facă drum cât maĭ curînd,
se rĕsucea, se învîrtia
nehotărît pe und' s'o ia:
pe zidul de oţel lucios,
orĭ, cum era el sfiicios,
prin albia unuĭ uluc,
»pe unde apele se duc
»atât de lesne până jos« ?;...
căcĭ prin năuntru nu 'ndrăznea,
de frica feteĭ ce stetea
la uşa luĭ şi privighea.....
Aşa 'ntr'o noapte, hotărît
de-un strop de vin, s'a coborît
din creştetul vĕzduhuluĭ,
prin albia uluculuĭ
şi s'a tot dus pe drum rotund
mereŭ, mereŭ tot maĭ afund,
până 'n prăpăstiile-adîncĭ
a temeliilor de stâncĭ,
pe carĕ falnicul castel,
cu porţĭ şi ziduri de oţel,
de smeĭ fusese aşezat,
în vecĭ de vecĭ nezdruncinat!

In haos negru şi tăcut,
Ca 'ntr'un mormînt, de viŭ căzut
sta bietul şoarice sdrobit,
de-al desnădejdeĭ aprig chin!
Vîrtej în minte toate 'ĭ vin:
ce-a fost, ce e şi ce-a perdut

umblând după zădărniciĭ
şi-acum asupră-ĭ rĕsvrătit
şi-ar rupe inima 'n făşiĭ,
căcĭ inima l-a îmboldit,
să fac' atâtea nebuniĭ!.....
Dar jaleĭ, însăşĭ, puĭ hotar,
când foamea pântecile 'ţĭ pişcă
şi simţĭ că 'n tine orĭce mişcă,
flămând, se mişcă în zadar!
Aşa, scîrbit de-a fi plecat
sub crunta lege-a trebuinţiĭ,
la un perete, totuşĭ, dinţiĭ
şi-ĭ puse în grab'la rumegat.....
Şi roade azĭ, maĭ roade mânĭ
şi zile întregĭ şi sĕptămânĭ,
de-al mîntuiriĭ dor împins;
iar dacă rosul îĭ fu greŭ
la început, rozênd mereŭ
ce-a fost de ros, pe bolovanĭ
şi pe pereţĭ, cincĭ zecĭ de anĭ,
cât stete-acolo 'ntemniţat,
al temeliilor coprins
aşa de-adînc l'a măcinat;
că vînturile-aŭ rĕsturnat,
castelul cel nezdruncinat,
cu focu-ĭ soarele-a topit
oţelul şi s'aŭ risipit
de ploĭ pereţiĭ sclipitorĭ,
rĕmaşĭ pustiĭ, tînguitorĭ,
aĭ bufniţilor adăpost
şi trist mormînt, tot cum aŭ fost!..

Şi-atuncĭ pornit'a straşnic svon,
ca pentru 'ntemeerĭ de tron,
căcĭ vrênd nevrênd vîntu 'nteţit
isbînda 'n lume ĭ-a vestit
şi toată firea şoricească
prinse să sĕrbătorească
pe strălucitu-ĭ Impĕrat,
întors de laurĭ încărcat.
Iar dacă se 'ntorcea albit
de suferinţĭ şi gîrbovit,

pe frunte slava-i strălucea,
credinţă 'n inimă-aducea:
că mai puternic pe pămînt,
din toţi câţi cu putere sunt,
nu-i nimeni altul decât el,
al şoaricilor Impĕrat,
el care, falnicul castel,
de nori, de soare şi de vînt,
în veci de veci nezdruncinat,
cu dinţii lui l'a măcinat
din temelii... şi l'a surpat!

Şi iată dar că şi-a peţit
acuma, dintr'un neam vestit
de şoarici albi,—din neamul lui,—
mireasă şoricelului;
şi-atât era de încântat
de noră-sa, că i-a durat
în grabă un măreţ palat,
cu toate celea 'mbelşugat;
apoi cu 'mpĕrătesc alaiu,
pornit-a nunta 'n zi de Maiu,
pe-o pajişte de trandafiri,
cu oaspeţi mari şi musafiri
din cele mai înalte viţi,
de crainici înadins poftiţi.
Sosit în carul lui de foc,
sta soarele 'n întâiul loc
şi noru alăturea cu el
în zale negre de oţel;
iar zefirii, tineri ştrengari,
se prefăcuse 'n lăutari,
să 'ntîmpine pe nunii mari,
pe miri, pe socri şi pe fraţi,
fecior de Crai şi de 'mpĕraţi,
din lumea 'ntreagă adunaţi,
cu rudele şi curtea lor
şi mai la urma tuturor
prostimea multului popor,
curgênd şioiu de pe cărări
cu chiote şi cu cântări!.....
Şi peste nouĕ mări şi ţări,

ca fără de asemănări,
din gură 'n gură s'aŭ vestit
minunile de ospătări,
de danțuri și de desfătări,
ce s'aŭ ținut lanț nesfîrșit,
un an și-o zi, cât aŭ nuntit,
pân'ce tot vinul s'a sleit,
merindele s'aŭ isprăvit
și de-atât joc și chefuit
nuntașii, chiar ceĭ maĭ vitejĭ,
abea pe jumătate trejĭ,
ceĭ micĭ pe jos, ceĭ marĭ călărĭ,
pe-acasă iarăși s'aŭ pornit.

Și-ar fi mers doară toate 'n plin,
cu dragoste, cu danț, cu vin,
de nu se 'mprăștia cuvînt,
trimis de la bătrânul vînt,
că din castelul dărîmat,
fierosul smeŭ, nevătămat
eșind, cu fata a zburat
în zarea depărtărilor
pe povîrnișul mărilor;
că'n zbor, nicĭ el, nu l'a ajuns
să-l vadă unde s'a ascuns!....
Așa blestem și nenoroc
opri chiar nunta 'ntreagă 'n loc
o clipă, pân' s'aŭ domirit
ce drum să ia maĭ nemerit,
să afle urma smeuluĭ
pe 'ntinderea pămîntuluĭ.....
Și iată dar c'a trîmbițat
al șoaricilor împărat,
voiniciĭ de și-a adunat
și strașnice poruncĭ le-a dat:
să plece încotro or ști
și pân'ce smeul n'or găsi
și fata nu ĭ-o vor răpi,
să nu se 'ntoarcă înapoĭ!.....
— Și aŭ pornit, ca la războĭ,
în cete, tot doĭ câte doĭ
și lumea 'ntreagă aŭ cotropit,

aŭ căutat, aŭ sfredelit
pămîntul, de la vîrf de stâncï
și până 'n scorburile-adîncï,
și peste smeŭ tot n'aŭ maï dat,
dar nicï nu s'aŭ maï înturnat,
la locul de unde-aŭ plecat! —

. . . . . .

Și poate că a fost să fie,
din partea șmecheruluï vînt,
vre-un vicleșug acel cuvînt,
pe șoaricï din a lor mîndrie
să-ï umilească puțintel;
căcï se muncea cumplit în sine:
cum de-aŭ făcut niște juvine,
ce n'a putut să facă El!.....

1896, Aprilie 20.
București.

D. C. Ollănescu.

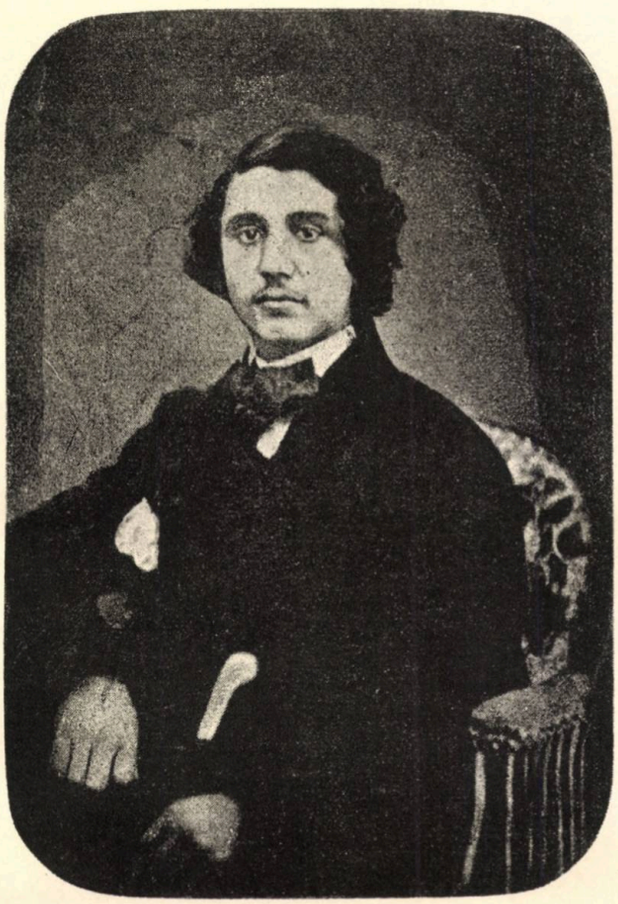

Alexandru Z. Sihleanu

Biblioteca Universităţii Iaşi

ALEXANDRU Z. SIHLEANU

(1834, IANUARIE 9—1857, MARTIE 3)

In nicĭ o ţară înflorirea subită a literelor şi artelor nu este produsul capriţios al unor capete înfierbêntate saŭ rezultatul unor creierĭ surescitaţĭ din senin, care, de la sine şi fără nicĭ o înboldire externă, nasc o lume imaginară, imposibilă, fără nicĭ o legătură cu lumea reală. In naţiunea cea maĭ bine înzestrată, facultăţile creatoare rĕmân sterpe, dacă împrejurările nu vin la timp să le fecundeze. De regulă, puterea de invenţiune ce un popor desfăşură în domeniul arteĭ este precedată de o mare energie pe câmpul acţiuniĭ, şi cu cât această energie este maĭ intensă, cu atât avêntul artistic ce-ĭ urmează este maĭ viguros şi durata sa maĭ îndelungată. Isprăvile săvîrşite de părinţĭ sînt obiectul mîndrieĭ copiilor, care iaŭ tradiţia din gura bĕtrânilor şi, apĕraţĭ de primejdie prin străduinţele generaţiilor trecute, saŭ, în orĭce caz, maĭ puţin ameninţaţĭ decât dînsele în nevoile vieţiĭ materiale, exprimă, narează, cântă, sculptează saŭ deping impresiile ce acele poveştĭ aŭ întipărit în sufletul lor. Puterile intime ce un popor a dovedit pe câmpul de luptă trec la alt şir de ocupaţiunĭ, şi, după ce aŭ creat un popor, nasc o artă. Astfel ciocnirile sângeroase dintre triburile Aryene pentru stăpînirea ţinuturilor din valea Gangeluĭ aŭ produs Mahabharata, pe când războaiele Aryenilor contra populaţiilor melaniene şi dravidiene din Dekhan formează fondul celeĭlalte epopeĭ naţionale a Indieĭ, Ramayana. Iliada şi Odyssea sînt echoul prelungit al luptelor susţinute de Acheĭ pentru aşezarea lor în ţara Dardanilor, iar secolul luĭ Perikles, punctul de culminaţie al arteĭ elenice, urmează îndată după bătăliile de la Marathon, Salamina, Platea şi Mykale. Architectura gothică se desvoltă numaĭ cu statornicirea definitivă a regimuluĭ feudal, adică atunci când Europa apusană, după străduinţe îndelungate şi repeţite, scapă de Normanzĭ şi de bandiţĭ. Mariĭ pictorĭ flamanzĭ, care fac epocă în istoria omenirĭĭ, sînt fructul eroiculuĭ războiŭ susţinut de locuitorĭĭ Ţărilor-de-Jos contra formidabileĭ puterĭ a luĭ Filip II. Bine-voiască cititorul a-şĭ reprezenta orĭce moment însemnat din viaţa unuĭ popor, care a scos o artă din propriul sĕŭ fond, şi se va convinge că numaĭ o energie rară pe câmpul acţiuniĭ poate da avêntul de care are nevoie arta naţională.

Un moment analog este pentru Românĭ mişcarea naţionalistă a Slugeruluĭ Tudor Vladimirescu, care avu de rezultat immediat readucerea domniilor pămîntene şi cu dînsele deşteptarea şi întărirea conştiinţeĭ naţionale, a demnităţiĭ personale, a tutulor simţimintelor ce înalţă pe om în ochiĭ sĕĭ şi în ochiĭ lumiĭ, şi-l ridică la treapta de cetăţean. La opt anĭ după revoluţia din 1821, tractatul de la Adrianopol şi Regulamentul Organic daŭ ţărĭĭ liniştea şi siguranţa, fără care nu poate exista progres, şi inaugurează era adevĕrateĭ culturĭ şi desvoltărĭ naţionale.

S'a scris şi s'a vorbit atâta rĕŭ despre Regulamentul Organic, în cât, spre a spune ceva noŭ, trebue să-l vorbesc de bine. Nu voiŭ zice nimic despre intenţiile autorilor luĭ; eĭ aŭ fost calomniaţĭ îndestul, şi nu eŭ îmĭ voiŭ permite să insult memoria acelor boerĭ patrioţĭ, care aŭ înzestrat ţara cu instituţiile pe care eĭ le-aŭ judecat de cele maĭ nemerite pentru acele timpurĭ. Orĭcât s'a cântat şi se va cânta pe vechia strună, adevĕrul este că Regulamentul a fost cea dintâĭ constituţie *scrisă* şi necontestată, prin care s'aŭ organizat într'un chip regulat deosebitele puterĭ ale Statuluĭ şi s'aŭ fixat atribuţiile lor politice. El a consfinţit principiul unuĭ guvern reprezentativ pe baze foarte restrînse, ce e drept; a despărţit pentru întâia oară Casa Domnuluĭ de Casa publică şi budgetul de lista civilă a Suveranuluĭ. In virtutea sa vechiĭ birnicĭ aŭ devenit contribuabilĭ aĭ Statuluĭ, iar nu aĭ Domnuluĭ, şi puterea administrativă s'a despărţit de cea judecătorească. Prin Regulament s'a pus temelia uneĭ armate naţionale regulate, s'a introdus principiul inamovibilităţiĭ judecătoreştĭ de odată cu principiul codificărĭĭ şi reformeĭ legilor civile, s'a creat învĕţămêntul public naţional şi s'a recunoscut inviolabilitatea teritoriuluĭ nostru; în fine, în Regulament s'a pus sĕmînţa unirĭĭ amîndoror Principatelor.

La umbra acestor instituţiĭ începe pentru România o eră de reală prosperitate materială şi morală. Vechile prohibiţiunĭ, în virtutea cărora agricultoriĭ nu-şĭ pot vinde produsele înainte de a se aproviziona Turcia, sînt desfiinţate; comerţul interior, precum şi cel străin, iaŭ o desvoltare puternică; nouĭ condiţiunĭ economice permit creşterea bogăţieĭ publice şi sporirea bunuluĭ traiŭ; şi în această aurorĕ îmbucurătoare se poate uşor întrevedea strălucirea unuĭ soare măreţ. Individul care până aci se confunda cu clasa din care făcea parte, începe a-şĭ accentua personalitatea din ce în ce maĭ tare. De odată cu gusturile, înclinările, ideile şi pasiunile ce deşteaptă într'însul noua stare de lucrurĭ, el simte nevoia de a 'şĭ comunica bucuriile şi suferinţele luĭ, iar rĕspîndirea învĕţăturiĭ face posibilă această comunicare. O generaţie viguroasă şi virilă se arată pe scena publică, şi visul eĭ este de a împlini ceeace Regulamentul Organic schiţase. Tinerimea, în frunte cu Eliade şi Asaki, se aruncă fără preget în câmpul literaturiĭ, pe care îl cultivă cu ardoare şi cu o adevĕrată dragoste. Scrierĭ originale şi traducerĭ frămîntă limba în toate sensurile, o îmbogăţesc cu vocabulele necesariĭ, o mlădiază şi adaptează pe ideĭ nouĭ, îĭ daŭ o cadenţă şi o eleganţă necunoscută până atuncĭ, o înstrunează pentru cugetărĭ serioase şi avênturĭ măreţe. Mărginita şi slaba cultură naţională, zguduită de cultura franceză, iese din hotarele sale şi 'şĭ înmulţeşte ideile împrumutându-se la străinĭ.

Dar sub această suprafață liniștită, începe a lucra spiritul democratic, care tinde a înălța stratele de jos la nivelul celor de sus, a șterge orice urmă de inegalitate politică, a face să triumfe convingerea că nașterea nu este nimic și că valoarea personală este tot. Acest simțimînt devine din zi în zi mai adînc și mai general. Literatura este canalul prin care politica se strecoară și caută să sape temelia actuală. Pe când Cârlova plânge slava strămoșească, iar Bolintineanu evoacă figurile uriașe ale luĭ Mircea și Mihaĭ, pe când Alexandrescu satirizează, în fabulele sale, clasa domnitoare, ba chiar cutează, în *Lebĕda și Puiĭ Corbuluĭ*, să-și dea pe față temerile sale de protectoratul rusesc, Boliac cere cu glas tare dreptate pentru asupriți, libertate pentru robĭ; egalitate pentru clăcași, în scurt, instituțiĭ ca cele ce domneaŭ în apusul Europeĭ. Puținiĭ se întrebaŭ dacă societatea românească va putea să intre în noua haină și dacă această haină, la o mișcare mai vie, nu va crăpa saŭ se va rupe; ceĭ mai mulți cereaŭ să aibă o haină nouă, croită și cusută după moda franceză. Cu graba cu care traduc scrierile franceze, eĭ caută să copieze instituțiile politice străine. Firește, ideile nouĭ pĕtrund prin infiltrațiunĭ treptate, care slăbesc necontenit vechiul edificiŭ, până când zidurile ce-l susțin, se despică. Vechile așezăminte, înființate odată spre folosul exclusiv al uneĭ clase, nu rĕmân decât cu condiția de a fi spre folosul tutulor: privilegiile devin funcțiunĭ.

In această fază de agitație și de transiție a societățiĭ, individul, legănat de iluziile unuĭ viitor falnic, își crează o lume internă de speranțe dulcĭ, de fericirĭ nesfîrșite. Forma poetică ce corespunde uneĭ asemenea stărĭ sufletești nu este narațiunea epică, emoțiunea impersonală, care este caracteristica copilărieĭ popoarelor, ci cântecul, această floare suavă a imaginațieĭ, care se sprijinește de spalierul muziceĭ spre a se ridica în regiunile idealuluĭ, avêntul și entusiazmul liric, reflexiunea elegiacă ce corespunde uneĭ stărĭ sociale mai înaintate. Acum nu era vorba de a povesti în mod obiectiv evenimentele trecutuluĭ, ci de a da o efuziune largă emoțiunilor și simțimintelor sale personale, de a exprima nu ideile și simțirile altora, ci pe ale sale proprii, întreaga sa individualitate, într'o limbă energică și originală. Aceasta este epoca prin escelență a poezieĭ lirice, a poezieĭ de ocazie, cum o numea Göthe, căcĭ ea se inspiră de situațiile reale ale mijloculuĭ social, și devine aci erotică, aci morală și politică, aci marțială, aci duioasă și plângĕtoare. Claviatura eĭ se întinde de la simțirea naivă și copilărească a cânteculuĭ până la treptele cele mai înalte ale odeĭ, de la obiectele cele mai neînsemnate până la cele mai sublime, de la infinitul mic, pe care ni-l descopere microscopul, până la infinitul mare ce se pierde în imensitatea spațiuluĭ și a căruĭ existență ne-o revelă instrumentul luĭ Herschel. Maiestatea luĭ Dumnezeŭ și frumusețile inefabile ale natureĭ, momentele decisive în istoria patrieĭ și eroiĭ naționalĭ care aŭ realizat o ideie mare, legăturile sfinte și bucuriile intime ale familieĭ, amorul și nestatornicia luĭ, pînă și plăcerile mai puțin înalte ale vinuluĭ, toate își găsesc expresiunea lor în fantazia poetuluĭ liric. Pentru a da forma cuvenită acestor ideĭ și emoțiunĭ cu totul personale, el își crează cadențe și ritmurĭ anumite, de la ușurelul și gingașul monosilab pînă la

maiesteticul vers de 16 silabe. Această poezie puternică şi pasionată, graţioasă şi veselă, tînguioasă şi threnetică, cu forme şi avênturĭ îndrăzneţe, aruncă în umbră poezia mahalalelor şi chiar poezia populară, care nu putu ţinea piept cu dînsa. Orĭcât de sincer ar fi cultul ce unĭĭ literatorĭ profesează pentru aceste efuziunĭ din plin ale poporuluĭ, părerea noastră este că poeziile populare în genere sînt nişte florĭ de câmp, care ne produc plăcere, ne încântă chiar, când le întîlnim într'o livede, crescute fără nicĭ o îngrijire şi fără nicĭ o cultură; în grădină însă, în mijlocul trandafirilor, crinilor, garoafelor şi cameliilor, ele sunt nişte simple buruienĭ.

Alexandru Sihleanu este unul din representanţiĭ acesteĭ direcţiĭ nouĭ în literatură.

I.

Sihleanu nu poate avea o biografie, de oarece luĭ nu i s'a întîmplat decât ceeace se întîmplă la toată lumea. Istoria vieţeĭ luĭ este istoria inimeĭ şi a poeziilor luĭ. Vom spune numaĭ că s'a născut la 6 Ianuarie 1834, dintr'o familie de boiernaşĭ [1]), pe care talentul sĕŭ o puse pentru întâia dată în evidenţă, că sănătatea sa plăpîndă nu 'ĭ permise a începe să înveţe carte înainte de a ajunge de vîrsta de nouĕ anĭ, că la 1846 intră în colegiul Sf. Sava, şi apoĭ în şcoala luĭ Monty, de unde se duse în 1852 la Paris, spre a-şĭ termina studiile secundare în liceul Louis le Grand. El începu chiar a se ocupa cu ştiinţa dreptuluĭ, care-ĭ putea deschide o carieră strălucitoare ca multora din tinerii de vîrsta luĭ, însă boala îl sili a se întoarce în ţară la 1855, fără a trece vr'un examen în această specialitate. In Bucureştĭ, el petrecu în societatea tinerimiĭ elegante de atuncĭ, adorat de părinţĭ şi iubit de amicĭ, consecră o parte mare din timpu-ĭ în amoruri şi alte distracţiĭ uşoare, scrise câteva poeziĭ foarte gustate de cercurile culte, se înrolă în grupul politic, care în 1857 fundase ziarul *Concordia*, şi muri la 23 Martie acelaşĭ an, izbit de o boală teribilă, care-l chinui treĭ zile. Se zice că această boală a fost răpciuga *(la morve)*, pe care nenorocitul tînĕr o luase de la un cal.

Dacă viaţa luĭ externă se poate spune în câteva rînduri, viaţa luĭ intimă cere câteva paginĭ.

Să încercăm a o descrie.

II.

Sînt douĕ părţi în noĭ: una cu care venim în lume, alta pe care o primim de la lume; una pe care ne-o dă natura, alta pe care ne-o imprimă împrejurările; una este înnăscută, cealaltă câştigată.

Amîndouĕ aceste elemente aŭ contribuit la acelaşĭ efect: a face din Sihleanu un poet.

Maĭ întâĭ era foarte pasionat, şi aceasta se citeşte nu numaĭ în tonul violent şi înflăcărat al poeziilor luĭ, ci şi pe figura luĭ oacheşe şi palidă, pe buzele

[1]) Tatăl sĕŭ Z. Sihleanu era abia paharnic în 1857.

luĭ cărnoase care respiră voluptatea orientală, în ochiĭ luĭ marĭ şi nesăţioşĭ, în fine, în toată fizionomia luĭ, care, cu tot părul pletos şi undulat ce-ĭ împodobeşte figura, ne aminteşte pe celebrul actor german Karlowa în rolul luĭ Othello. Această structură psihologică îl predestina oarecum a fi poet. Dintr'o asemenea dispoziţie sufletească arta profită. Sensibilitatea violentă este o jumătate de geniŭ. Pentru ca să smulgĭ pe oamenĭ de la ocupaţiile lor; pentru ca să le comunicĭ bucuria saŭ lacrimile tale, trebue nu, cum zice Horaţiŭ, să fiĭ tu vesel saŭ să plângĭ [1]), ci să aĭ în tine un prisos de durere saŭ bucurie. Hârtia rĕmâne mută subt sforţările uneĭ pasiunĭ vulgare; pentru ca ea să vorbească, trebue ca artistul să strige.

Al doilea, Sihleanu trăise câtva la Paris. Sufletul sĕŭ se ascuţise în contact cu acea cultură subtilă şi multiplă, şi prin aceasta devenise capabil de a gusta fericirĭ şi întristărĭ necunoscute compatrioţilor sĕĭ rĕmaşĭ în ţară, de a-şĭ apropria teoriile, visurile şi dorinţele neînfrînate, poetice saŭ bolnave, ale aceluĭ oraş cosmopolit. In ţară, el aduse cu sine acel neastîmpĕr febril, acel nesaţiŭ de plăcerĭ, acea impaţienţă de a profita de anĭĭ tinereţiĭ, care sdruncinară adînc aparatul luĭ nervos. Adăogaţĭ la acest fond primitiv şi la aceste aquisiţiunĭ ale educaţieĭ un amor violent, plin de obstacole insuperabile şi în cele din urmă nenorocit, şi veţĭ înţelege pentru ce într'însul tensiunea nervoasă este escesivă, pentru ce poezia luĭ este bolnavă şi plină de complicaţiĭ penibile.

Armoniĭ intime, acesta este numele ce Sihleanu dede colecţieĭ sale de poeziĭ, şi acesta este titlul ce i se cuvine [2]). Această broşură este jurnalul unuĭ tînĕr frămîntat de patimĭ adîncĭ, înfocate, printre care abia este loc pentru o simţire maĭ blândă. Pe icĭ şi colo, maĭ ales în bucăţile scrise înainte de întoarcerea luĭ definitivă în ţară şi înainte de a cădea prada aceluĭ amor ce avea să-l urmărească până la mormînt, întîlnim câte-o pagină care ne face să uităm suferinţele poetuluĭ, maĭ ales când el revede natura în rustica eĭ simplicitate. In adevĕr, pentru sufletele înzestrate cu adevĕrată poezie, marea mîngâiere este natura. In pădurea misterioasă, în care el asculta uimit glasul privighietoriĭ, pe câmpia al căreĭ verde era împestriţat cu florĭ felurite, pe malurile gîrleĭ cu »şoapte tainice« ce udă Sihlea, în faţa acelor peisagie vecinic tinere, pieptul luĭ respira în libertate şi mintea luĭ se însenina. Livezile şi dumbrăvile sînt, pentru marile simpatiĭ, fiinţe viĭ şi divine. Nu este zîmbet fecioresc maĭ graţios decât al auroreĭ, nicĭ bucurie maĭ adîncă decât în freamĕtul frunzelor legănate de vînt saŭ în strălucirea lor încă umede de roua nopţiĭ. La această privelişte, inima se dilată de sine şi poetul zăreşte, în premenirea nesfîrşită a lucrurilor, sufletul pacinic al natureĭ, *alma parens rerum*, prin care toate se susţin şi vieţuesc. Pacea natureĭ intră în sufletul celuĭ ce ştie să o privească, şi, precum zice Sihleanu, »numaĭ natura ne dărueşte plăcerĭ curate«..

Natura îĭ dă nu numaĭ liniştea de care sufletul luĭ e setos, dar chiar feri-

[1]) *De arte poet.* 102: si vis me flere, dolendum est — primum ipsi tibi.

[2]) Prima ediţie apăru în Ianuarie 1857, cu o lună de zile înaintea morţiĭ autoruluĭ. A doua se tipări la 1871.

cirea, pe cât timp el rămâne în mijlocul eĭ. In poezia *Toamna*, el nu vede partea eĭ melancolică, îngălbenirea şi căderea frunzelor, despuierea câmpuluĭ şi a pădurilor de podoaba lor, doliul naturei saŭ pregătirea eĭ pentru zilele de moarte, plecarea în cîrdurĭ a pasĕrilor călătoare pe un cer cenuşiŭ şi umplênd văzduhul de ţipetele lor jalnice,—ci se desfată privind viţele gemênd de ciorchinĭ vineţĭ, roşiĭ or sticloşĭ, saŭ flăcăiĭ strivind în linurĭ încărcate deliciosul rod ce sub picioarele lor se preface în şiroaie lungĭ şi spumoase de nectar, saŭ horele vesele ce fac să rĕsune pămîntul de loviturile cadenţate ale voinicilor şi fetelor, saŭ, în timpul nopţiĭ, luna ce varsă razele-ĭ blânde peste capetele tinerilor ce 'şĭ şoptesc în taină vorbe de dragoste saŭ caută în cântece duioase o mîngâiere la dorul lor.

Ce e drept, observaţia tînĕruluĭ poet este superficială, epitetele sale lipsite de culoare şi de originalitate, limba vagă, rima vulgară, versul primitiv şi monoton. In general, el calcă pe urmele luĭ Bolintineanu, şi maĭ ales pe ale luĭ Alecsandri. Dar încă de la întâiele sale încercărĭ poetice, el găseşte câteva accente adevĕrate şi câteva imaginĭ de o graţie particulară, în care se oglindeşte dorul luĭ de familie şi de ţară. Cine n'a gustat suavitatea acestor strofe scrise de el în Paris, la vîrsta de 19 anĭ?

Curg a mele lacrimĭ fără de-'ncetare,
Ingânând al nopţiĭ geamĕt şi suspin ;
Sufletul meŭ plânge, plânge cu-'ntristare,
Căcĭ, vaĭ ! sunt străin !

Ah ! în mine este o durere vie,
Gîndul meŭ mĕ poartă spre al meŭ cămin,
Lumea mi se pare a fi o pustie,
Căcĭ, vaĭ ! sunt străin !

Floricica smulsă din tulpina-ĭ verde,
Fie chiar purtată d'al fecioareĭ sîn,
Se usucă ;—ast-fel viaţa mea se pierde
Pe pămînt străin !

Când gîndesc la tine, maica mea dorită,
Sufletu'mĭ de jale şi de dor e plin ;
Ah ! vin de mîngâie, sora mea iubită,
Pe tristul străin !

Dar acea linişte gustată în mijlocul naturei saŭ această melancolie dulce ce-ĭ inspiră dorul de ţară sînt momente, dacă nu unice, cel puţin rare în această existenţă chinuită. Incolo, el ni se arată client asiduŭ al orgiilor nocturne, stîlp al »cabinetelor particulare«, adorând beţia, luxul şi femeile uşoare, violent, escesiv, în prada unor concepţiĭ dureroase. In bucata intitulată *Beţia*, el ne apare în mijlocul petrecerilor sgomotoase, dar cu faţa posomorîtă şi palidă, cu privirea neliniştită, cu presimţirĭ triste. Pentru ca să-şĭ aline rana ce-ĭ roade inima, pentru ca să guste o mulţumire, el are nevoie de plăcerĭ nouĭ, de escitaţiĭ maĭ pu-

ternice. Inchis în camere, pe care poliţia are dreptul de a le inspecta, la lumina roşeatică a lămpilor, înconjurat de amicĭ sgomotoşĭ şi de femeĭ a căror meserie este de a vinde voluptatea, el petrece nopţĭ întregĭ destupând la sticle de şampanie, şi tot i se pare că nu petrece destul. Acumulaţiunea de senzaţiunĭ şi oboseală întinde la esces aparatul luĭ nervos şi veselia-ĭ aparentă se schimbă repede în întristare. Bĕutura, în loc de a-ĭ suggera ideĭ originale şi de a da un avînt maĭ înalt fantazieĭ luĭ, ca adevĕraţilor poeţĭ, iea luĭ Sihleanu vestmintele de cuviinţă, pe care educaţia şi cultura le-a grămădit împrejurul omuluĭ primitiv. Frumoasele versurĭ, în carĭ Bodenstedt arată deosebirea dintre beţia poetică şi beţia omuluĭ ordinar [1]), nu se pot aplica la strofe ca acestea:

Vin', bacchantă infocată,
De-'mĭ dă leneş sărutat,
Căcĭ când vinul mĕ înbată,
De plăcerĭ sînt însetat.

Iar tu, undă, cură, cură;
Să te gust eŭ tot maĭ vreaŭ,
Şi-'n orĭcare picătură
Câte-un vis voiŭ să maĭ beaŭ!

Dar, vaĭ! timpul fuge, trece,
Vis, beţie, tot s'a stins,
Şi-a durerĭĭ mână rece
Iar în sînu-ĭ m'a rĕ'npins.

O! beţia e în stare
Să m'ardice pîn'la nor;
Dar când vin în deşteptare
In abis iar mĕ cobor.

Intr'o asemenea fiinţă, poezia nu este o facultate norocită şi naturală, ci o boală sfîşietoare, maĭ mult un blestem decât un dar. Sensibilitatea extremă a acestor suflete rĕŭ equilibrate de la început, în opoziţie cu atmosfera nemilostivă ce le înconjură, contractează o iritabilitate morbidă, care trece în artă. La cea maĭ mică isbire, creierul lor se cutremură, apoĭ cad într'un fel de collapsus, se desgustă de viaţă şi se aşează posomorîţĭ gîndindu-se la greşelile ce aŭ făcut saŭ la desmierdările ce-le aŭ scăpat. Operele ce ies dintr'o viaţă aşa de sbuciumată, din aceste lumĭ interne de suferinţe, pot fi încă frumoase, frumoase ca acele copile purtate şi născute în durerĭ, de albeţea marmureĭ, cu vinişoare de transparenţa sticleĭ, cu o idiosincrasie care le face impresionabile la cea maĭ uşoară

---

[1]) In Gemeinheit tief versunken
Liegt der Thor, vom Rausch bemeistert;
Wenn er trinkt, wird er betrunken;
Trinken wir, sind wir begeistert.

(In baseţe adînc cufundat — zace nerodul, stăpînit de beţie;— când el bea, se îmbată; când noĭ bem, sîntem inspiraţĭ).

intemperie, însă fără o vitalitate reală. Tot aşa mărgăritarul, această podoabă aşa de căutată, este produsul bolnăvicios al unei conchilii submarine. Smirna însăşi, această aromă delicată şi atât de preţuită, este şi ea aberaţiunea adevăratei seve, o comoară eşită dintr'o rană şi dureroasă pentru trunchiul ce o distilă. Lui Sihleanu s'ar putea aplica următoarea fizionomie, pe care el o atribue unuia din eroii săi :

In a lui privire lesne se citesc
Patimi înfocate,
Gînduri turburate,
Negre suvenire,
Chin, nefericire
Ce într'al său suflet crunt se războiesc.

Acest chin şi această nefericire izvoresc la dînsul dintr'un amor fatal ca destinul, neîndurat ca mormîntul, plin de piedici neînvinse. Sufletul lui, venind pe lume cu o facultate singulară de a simţi durerea, se izbi de nişte împrejurări care îi îndestulară această tristă vocaţiune. El, care luase voluptatea drept amor, cunoscu în cele din urmă flacările adevăratei pasiuni, mai ales când obiectul iubirei sale trebui să treacă prin căsătorie în posesiunea altuia. La această ideie, valul patimei sale creşte, un flux violent de sânge năvăleşte în creierul său congestionat, şi fiinţa lui, nestabil equilibrată, intră în convulsiuni care o înbrîncesc spre priporul crimei. Acum el îşi dă pe deplin seamă de soarta ce i se pregăteşte, de prăpastia spre care aleargă, şi cu accente desperate el strigă :

Iubirea ta e cerul şi raiul pentru mine,
Dar îmi munceşte viaţa ; curînd o va curma,
Căci stavili neînvinse mă despărţesc de tine :
Tu nu poţi fi a mea.

Eu ştiu că aste flacări ce astăzi mă îmbată
Pe veci au să se stingă la ceasul blestemat,
Când în străine braţe vei fi tu aruncată,
Şi eu voiu fi uitat.

Dar cum putea-voiu s'aflu, — o furie geloasă ! —
Că astă frumuseţe ce 'n braţe-mi palpita
Va desmerda pe altul, şi buza-i călduroasă
P'un soţ va săruta ?

Amar !... căci mie adesea un taînic glas îmi zice
— Un glas ce n'are nume, nici sunet pământesc, —
Că pentru a mea odihnă, că pentru-a mea ferice
Omor să săvîrşesc !

Vin' dar, — o duh al crimei, al căruî glas mă 'npinge
La jertfă.

In zadar caută să uite, în zadar se aruncă iarăşĭ în petrecerĭ sgomotoase şi în orgiĭ; patima nemilostivă îl urmăreşte pretutindenĭ, precum mărturiseşte însuşĭ în aceste versurĭ:

Iubirea pentru mine e numaĭ o durere,
Un şir de suferinţe, un lanţ de pătimirĭ;
A ta înfăţişare, în loc de mîngâiere,
E un izvor de lacrimĭ, de jalnicĭ tînguirĭ.

De vruĭ să sting durerea şi chinurile mele
In zgomotul orgieĭ şi în delirul sĕŭ,
Vĕzuĭ şi'n fundul cupeĭ icoana feţeĭ tele:
Nimica nu te şterse din suvenirul meŭ.

Dar, în fine, se rezemnează înaintea faptuluĭ înplinit, şi, obosit de atâtea suferinţe, căzênd în acel collapsus ce urmează în totdeauna după emoţiunile violente, el se hotărĕşte a ierta pe aceea ce ĭ-a pricinuit atâtea chinurĭ şi a otrăvit izvorul scurteĭ sale existenţe, căcĭ în sonetul VII-lea el scrie:

N'aĭ credinţă, n'aĭ nicĭ milă;
Te daĭ altuia, copilă,
Când eŭ ştiĭ cât te-am slăvit.

Fiĭ ferice 'n a ta soartă.
Astăzĭ sufletul meŭ iartă
Pe ceĭ care 'i a iubit.

Şi totuşĭ amintirea ceasurilor dulcĭ ce gustase altă dată lîngă iubita luĭ, îl face să se gîndească cu mulţumire la fericirea luĭ dispărută, şi, poate inspirat de aceste versurĭ ale luĭ Musset

Un souvenir heureux est peut-être sur terre
Plus vrai que le bonheur,

el scrie în bucata *Veghierea* această strofă admirabilă:

Căcĭ sufletul meŭ este mormêntul unde zace
Trecuta fericire, un vis desmierdător;
Intr'însul doarme tainic un suvenir ce 'mĭ place
Să maĭ deştept la ceasul când ranele mĕ dor.

Tot aşa Camöens, în poezia sa *Adio*, renunţă la toate, »nu însă şi la iubitele-ĭ dureri mortale«.

In trecerea luĭ repede prin această vale de dureri, Sihleanu nu a avut timpul de a da literaturiĭ noastre forme nouĭ şi originale saŭ de a-ĭ imprima o nouă direcţie. El călcă în general pe urmele luĭ Bolintineanu şi ale luĭ Alecsandri, împrumutând de la dînşiĭ vocabularul şi factura versuluĭ, preferind înpărechierile

lor de cuvinte, rĕmânênd în cercul subiectelor şi invenţiilor lor, adică în regiunile de mijloc ale arteï [1]). Dintre poeţiï streinï, Byron şi Musset, al căror temperament se apropia de al sĕŭ, aŭ format obiectul citirilor sale şi aŭ exercitat asupra luï o înrîurire maï adîncă [2]). In adevĕr, temperamentul luï Sihleanu are acelaşï grad de tensiune nervoasă ca al poeţilor sĕï favoriţï, e capabil de aceleaşï surexcitaţiï şi exacerbărï cerebrale, de aceeaşï aprindere violentă şi escesivă. In capul luï şi sub vîlvoarea pasiunïï, ideile fierb ca niște bucăţi de metal asvîrlite într'un cuptor incandescent, se topesc de puterea căldurïï interne, îşï amestecă lavele cu explozïï şi apoï ies subt forma unuï rîŭ de foc ce înflăcărează văzduhul şi ale căruï colorï strălucitoare supĕră ochiï. Tot este întins şi crispat în versurile luï: expresiunea ţipă maï mult decât descrie, inima maï mult turburată decât mişcată, iar strofa tîreşte în cursul eï valurï de simţirï vehemente. Pe icï şi colo se desfăşură o declamaţie pompoasă şi câte odată artificială, însă în general puternică. Cugetarea luï, de la îndoitura sumbră ce ï-a întipărit amorul luï nenorocit, a devenit un torent cu maluri prăpăstioase şi o albie neegală, în care se aruncă din dreapta şi din stînga şipote turburï. Acea natură blândă şi veselă, ce întinerea la Sihlea sufletul luï »înbĕtrânit« înainte de vreme, îï este indiferentă. De aci înainte nu-ï place decât fenomenalitatea fioroasă şi peisagiele sĕlbatice, care se armonizează cu turburarea luï internă:

Imï place şi Oceanul cu negrele luï maluri,
Cu vîrfurile 'nalte a munţilor de valurï
Ce bubuind se sparge de rîpe şi de stâncï.
Imï place când furtuna cu-o furie turbată
Rĕscoală miï de valurï pe marea turburată
Şi şuerând rĕstoarnă abizele adîncï.

Imï place o natură cu fiï sĕï sĕlbaticï,
Cu piscurï dĕrîmate, cu ţĕrmurï singuraticï,
Cu cedri-a căror frunte se 'nalţă pîn' la norï,
Cu munţiï sĕï fantasticï, din care furioase
Şiroaie cad şi umplu prăpăstiï negricioase,
Cu zgomote şi urlet ce umplu de fiorï.

Iar când »desgustul şi ura« nu-l superexcită îndestul, ca să poată cânta pe »coardele-ï de aramă sĕlbatica durere a tristuluï Byron«, el îşï găseşte din noŭ refugiul în orgie. Care din noï ar fi putut mărturisi cu atâta *sans-gêne* plăcerï de felul acestora în care Sihleanu se asvîrlă fără sfială?

Imï place 'ntr'a orgieï veghierï lungï, zgomotoase,
Când torţele fantasticï, când cupele spumoase
Inneacă mintea noastră în vise, rătăcirï,

[1]) Poezia sa *La Sofia* este în parte o parafrază a cunoscuteï *Steluţa*.

[2]) Bucata intitulată *Strofe* este o palidă imitaţie după graţioasa şi spirituala *Dedicaţie* ce precede *La Coupe et les Lèvres* de Musset.

Să ţin p'a mele braţe bacchanta desfrînată,
Cu ochiĭ de văpaie, cu buza înfocată,
Făgăduind nesaţiŭ, plăcere şi uĭmirĭ.

Când ajunge cineva la acest grad de exaltaţiune şi de delir, nu maĭ încape îndoiala că aparatul nervos i s'a stricat şi că resortul principal s'a rupt. La aceasta împrejurările n'aŭ contribuit maĭ puţin decât structura luĭ psichologică primitivă. Societatea, citirea escesivă a scrierilor enervante, viaţa desregulată şi plină de orgiĭ, imaginaţia aprinsă şi neînfrînată, în cele din urmă amorul sĕŭ fatal pentru *Sofia*,—sub acest pseudonim el ascunde numele iubiteĭ sale,—toate acestea ĭ-aŭ înveninat existenţa şi ĭ-aŭ făcut viaţa imposibilă.

Eroiĭ poemelor luĭ, construiţi în genere după modelul eroilor luĭ Byron [1]), nu sînt maĭ sănĕtoşi nicĭ maĭ veselĭ decât el. Gata la emoţiunĭ violente, pe jumĕtate sĕlbaticĭ, conduşi numaĭ de instincte şi porniţi a vĕrsa sânge, eĭ caută o repede satisfacţie pasiunilor lor. Scenele în care se petrece acţiunea, sînt lugubre, şi poetul simte o deosebită plăcere în descrierea fenomenelor teribile ale naturiĭ.

Dar afară muge groaznicĭ vijeliĭ,
Carĭ cleatin' vîrful munţilor pustiĭ.
Totul se rĕstoarnă d'astă rea furtună;
Armoniĭ sĕlbaticĭ peste tot rĕsună;
Stîncile se cleatin', arboriĭ trosnesc,
Fulgere fantasticĭ ca în Iad sclipesc,
Şi-ale ploaieĭ unde negre, turburate,
Cad ca nişte valurĭ repezĭ şi turbate.
In grozavă spaimă tot s'a cufundat;
Duhul rĕutăţiĭ pare ne'npăcat.

In asemenea împrejurărĭ, în mijlocul acesteĭ naturĭ întărîtate, nu este loc pentru liniştea sufletuluĭ. Veselia unuĭ ospĕţ matrimonial străluceşte ca un fulger repede şi numaĭ ca să pună maĭ bine în relief chinurile permanente ale persoanelor principale. Unul ia de soţie pe logodnica frate-sĕŭ, pe care-l aruncase de mic pe un pisc sĕlbatic, ca să piară acolo sfîşiat de fiare. Dar fratele lepădat sosește chiar în momentul când celalt frate îşĭ sĕrbătoreşte cununia. Un duel de moarte se încinge între fraţiĭ duşmanĭ, care »cad într'al lor sânge«,

Maĭ strîngênd în mână ucigaşul fier;
Şi murind eĭ svîrlă un blestem spre cer.

Dar, în fine, cu câteva zile înainte de a muri, Sihleanu, a cărui rană începuse a se cicatriza, găsi prilej de a fi vesel. Atuncĭ el încercă a rîde, şi rîsul luĭ fuse o rînjeală, *Cişmigiul*. In această satiră, el atacă toată lumea: pe actorĭ, mume, »care vin să cate ginerĭ pentru fetele lor«; pe şcolarĭ, »al căror ghiozdan e gol de cărţi, dar plin de arşice«; pe femeĭ, »care se preumblă în cîrdurĭ pe subt săl-

[1]) Cele două poeme epico-lyrice *Logodnicii Morţii* şi *Păgânul şi Creştina* de Sihleanu ne amintesc două poeme ale luĭ Byron, intitulate *Oscar de Alva* şi *Mireasa din Abydos*.

cii şi care aŭ de fală să nu ştie decât numaĭ cum bărbaţiĭ se înşeală«; pe negustorĭ, pe boernaşiĭ de mahalale, »care judecă guvernul, care pun ţara la cale«, şi maĭ ales pe adversariĭ regimuluĭ ce se anunţa după Congresul de la Paris. De sigur, el ar fi mers maĭ departe, dacă presa s'ar fi bucurat atuncĭ de libertatea ce-ĭ garantează legile şi obiceiurile noastre de astăzĭ. Dar, aşa cum este, această satiră nu este oglinda, ci caricatura Cişmigiuluĭ. Intenţiunea satiriculuĭ nu este de a ne da o descriere fidelă a grădiniĭ, ci de a provoca rîsul cititoruluĭ şi de a schiţa un tabloŭ umoristic în genul luĭ Hogarth. In fond, Sihleanu, ca şi Hogarth, este trist. Ca să fie cineva vesel, trebue să aibă uşurinţa francezuluĭ din veacul 18-lea saŭ sensualitatea italianuluĭ din veacul 16-lea, adică să fie cu mintea liberă de orĭce grijĭ, să nu vrea a şti de lume şi să o considere cu o privire sceptică. Dar acest lucru era peste putinţă pentru o natură vulcanică şi un temperament irascibil ca al luĭ Sihleanu. In poezia curat lirică, în elegie, în sonetele sale care se apropie de cântece, în baladele sale posomorîte ca şi în satire, întîlnim acelaşĭ om, cu aceleaşĭ instincte, aceleaşĭ porniriĭ, aceleaşĭ preocupăriĭ, aceleaşĭ singularităţĭ: o natură vehementă şi aruncată în împrejurăriĭ nemilostive, un suflet predestinat maĭ mult pentru suferinţă decât pentru bucuriile vieţeĭ.

ANG. DEMETRIESCU.

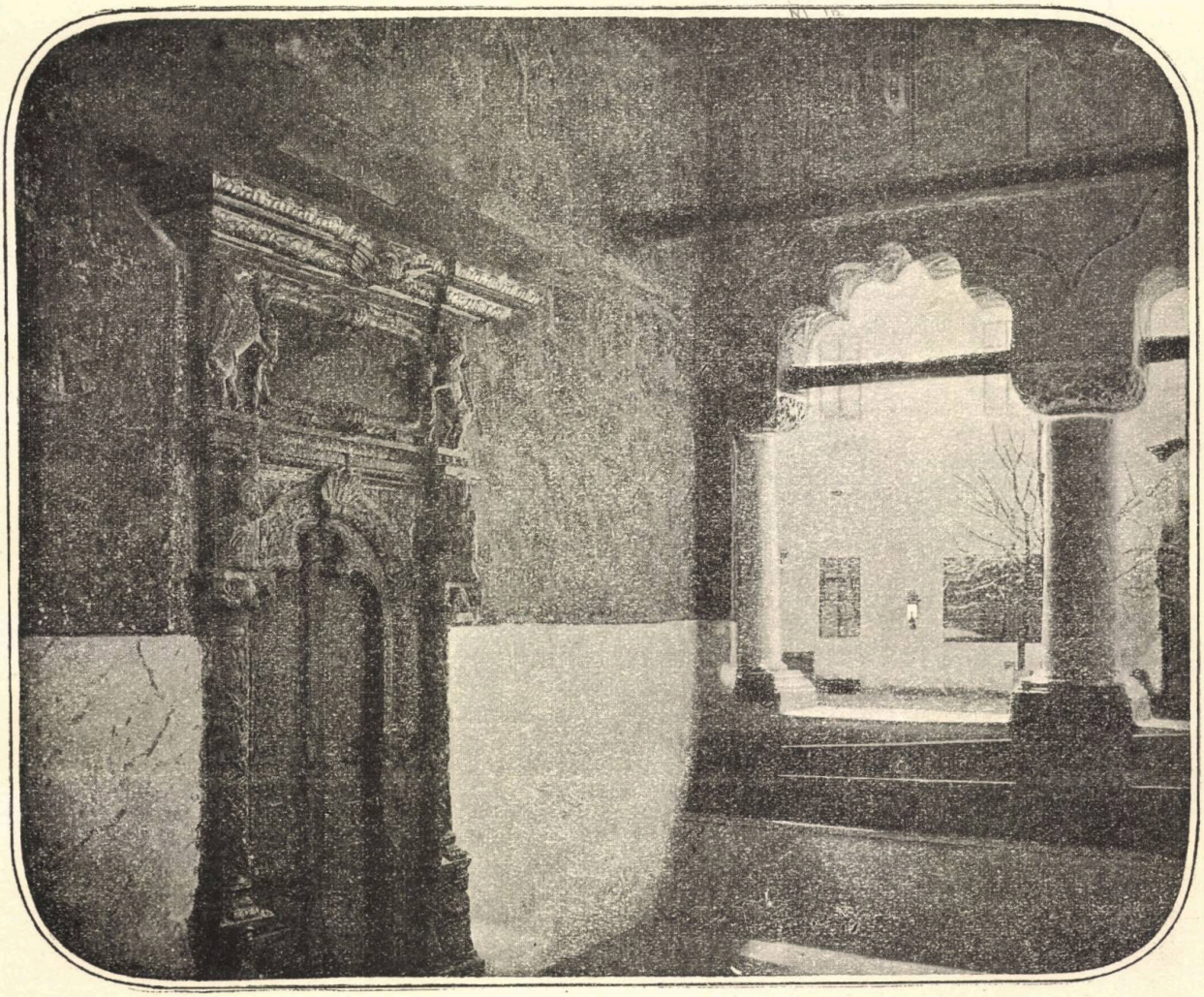

Biserica Colţii, intrarea

PRIMA ŞCOALĂ DE FETE LA SATE

Prima şcoală de fete la ţară s'a făcut la 1855, în Moldova, la satul Rotopăneşti, din judeţul Suceava, de către Marele Postelnic Neculaï Istrati. Această şcoală de fapt se crease încă de la 1853, dar în comun cu a băeţilor şi fără local separat.

Din cele ce am spus într'un alt articol [1]), se ştie că în secolul al XVI se afla o şcoală rurală pentru băeţi la Rădăşani, nu departe tocmaï de Rotopăneşti. S'a spus de asemenea, tot în aceeaşi introducere, că în secolul ce s'a isprăvit, s'aŭ arătat primele şcoale la sate, pentru băeţi: una la Galaţi, judeţul Muscel, făcută de Dinică Golescul, la 1827, şi alta la Pomîrla, judeţul Dorohoiŭ, de Anastasie Başotă, la 1838.

Intre aceste date extreme am vĕzut, după ştiinţele de care dispunem în prezent, că la:

1792 era şcoală pe moşia Funţa-Dîmboviţa, întemeiată de Biv. Slugerul Mateï Lăcusteanu.
» » » » » Greciï-Ilfov, făcută de Dumitrache Lăcusteanu.
» » » » » Poiana-Ialomiţa.
» » » » » Floresştï-din-Deal-Ilfov.
1793 » » » » Agieştiï-Argeş.
1803 » » » » Tărtăşeştï.
» » » » » Vişianca-Ilfov.
» » » » » Furdueştï-Ilfov.
» » » » » Schitul Mărculeştï, lîngă Câmpu-Lung, făcută de ctitorul Dumitrescu Roset.

Ar trebui ca descendenţiï familieï Lăcustenilor şi ceïce aŭ acum moşiile indicate maï sus, să ne puie în curent cu ceeace se poate şti despre aceste şcolï.

Şcoale de acestea aŭ existat multe, maï multe decât se poate crede. Patriotul român I. Missail are dar mare dreptate când zice: »Astfel în ţara noastră aŭ existat şcoale pe acolo, pe unde noï aceştia de astăzï, nicï nu gîndim» [2]).

---

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, anul IV, pag. 282.

[2]) Şcoalele şi învĕţătura la Românï. Revista Română. Vol. III, pag. 410. Bucureştï 1863.

Nu avem pentru aceasta decât a ceti câte ceva din scrierile vechĭ saŭ biografiile oamenilor noştri.

Astfel în Ion Creangă: *Şcoala în trecut* [1]), găsim că se afla şcoală la Humuleştĭ şi la Broştenĭ. Prima, »făcută cu cheltuiala sătenilor, prin îndemnul şi osîrdia părinteluĭ Ioan Humulescu«; a doua: »şcoala luĭ Alecu Baluş din satul Broştenĭ«.

De n'ar fi scris Creangă biografia sa, de unde ştiam noĭ despre acestea? Şi câţĭ sunt care nu aŭ scris nimic, şi câte generaţiĭ s'aŭ perindat prin astfel de şcolĭ, fără ca noĭ să ştim ceva.

Şi ceeace s'a petrecut în secolul trecut s'a petrecut cu deosebire maĭ înainte. Şcoala de la Rădăşanĭ, nu a fost ea singură.

De altfel trebue să recunoaştem că în ce priveşte învĕţămîntul public primar *rural*, el era cu mult maĭ înfloritor în Muntenia ca în Moldova.

Fetele urmând, adesea, alăturea cu băeţiĭ în primele noastre şcolĭ, cred că ele aŭ început maĭ curînd a profita de binefacerile şcoaleĭ în această parte a ţărĭĭ, ca în Moldova, unde se constată de asemenea că ele începuse, de îndată ce s'aŭ creat şcoalele săteştĭ, să profite de ele.

Ce fel de învĕţătorĭ se aflaŭ atuncĭ la şcolĭ, se poate vedea din o adresă de mulţumire către Ministerul de Interne a luĭ Vodă Alexandru Ghica, din 19 Iulie 1838, cu ocazia examenelor: »...Şeful acestuia a înfiinţat prin satele acestuĭ principat şcoale, unde, în vremea de iarnă, copiiĭ sătenilor se vor învĕţa de către *ţîrcovnicĭ* la carte şi cântărĭ, iar în vreme de vară aceştĭ ţîrcovnicĭ, se adună la şcoalele aşezate prin capitalele judeţelor, spre a se deprinde şi eĭ la metodul acesteĭ învĕţăturĭ începĕtoare, şi cu aceasta până acum numaĭ din judeţele Mehedinţĭ, Dolj, Romanaţĭ, Gorj şi Buzĕŭ, se vor aduna şi 424 de ţîrcovnicĭ« [2]).

Desvoltarea mare ce aŭ luat numĕrul şcoalelor săteştĭ subt Vodă Bibescu, nu e singurul fapt asupra căruia trebue să ne oprim. E de semnalat cu deosebire alăturatul pasaj din adresa ce o face el »*Departamentuluĭ credinţiĭ*«, la 9 Septemvrie 1847, explicând vederile sale asupra reformeĭ învĕţămîntuluĭ ce făcuse să se voteze:

»... Şi oarecare cunoştinţe practice prin care s'ar putea înlesni şi îmbunătăţi meseriile la care se îndeletnicesc ţăraniĭ, precum povĕţuirĭ asupra lucrărĭĭ pămîntuluĭ, creşterea vitelor şi altele asemenea...«

E tocmaĭ ceeace a vroit N. Istrati, ceeace am cerut totdeauna, ceeace tindem să facem acum după jumĕtate de secol perdută inutil.

---

[1]) *Învĕţămîntul primar*. Anul al VI, No. 7, pag. 396.

[2]) V. A. Urechiă. Şcoalele săteştĭ în România. Pag. 54. Bucureştĭ 1868.

După datele culese de V. A. Urechiă [2]), se constată că se aflaŭ:

	1838—39	1846—47	1848—49	1858	1864—65	
Şcolĭ	1.975	2.309	0 (3)	1.011	1.635	Muntenia
	—	—	—	15	353	Moldova
Copiĭ	33.000	48.545	0	22.940	51.284	Muntenia
	—	—	—	circa 300	10.693	Moldova

Aceştĭ ţîrcovnicĭ primesc 300 leĭ vechĭ pe an.

Să urmărim puţin chestiunea şcoalelor rurale. Ele merită cea mai mare atenţiune, de oarece aceste şcoale se adresează claseï celeï mai desmoştenite, mai numeroase şi mai direct producătoare în ţara-ne agricolă.

Organizarea şcoalelor de la sate se datoreşte în Muntenia Mareluï Vornic M. Ghica, care la 1838 cere Eforieï şcoalelor să se înfiinţeze şi şcoliï săteştï şi să facă şi programul necesar.

Eforul şcoalelor P. Poenariu a lucrat mult în această direcţiune:

»Prin învĕţăturile de religie şi de căsnicie ce li se vor da într'aceste şcoliï, locuitoriï de prin sate se vor deprinde de micï a fi maï buniï creştiniï, a avea iubirea de cinste, a se apăra de feluriï de iresuriï şi a fi maï muncitoriï. Intinzêndu-se astfel învĕţăturile la sate, şcoalele de pe la oraşe se vor desvolta din ce în ce maï mult, şi aşa duhul înţelegeriï între locuitoriï de prin oraşe se va pune în oarecare armonie, orăşanul şi ţăranul se vor cunoaşte unul pe altul fiï aï aceleaşï familiï, numele de Român nu va maï fi un temeiŭ de ocară, ci-l vor purta şi unul şi altul cu acea fală strămoşească la care rîvnea toate neamurile« [1]).

Din citirea actelor adunate de D. V. A. Urechiă, reiese însă în mod vĕdit, că ceï trămişï la ţară eraŭ absolut nepregătiţï, din nicï un punct de vedere. Iată de ce atât timp săteanul a fost refractar şcoaleï. El în bunul sĕŭ simţ îşï dădea uşor seamă de valoarea acestor neispräviţï, fie că se chemaŭ eï »ţîrcovnicï« ca la 1838, fie că eraŭ şi sunt încă mulţï »ţîrcovnicï« şi la 1901.

Maï bine am avea jumĕtate din şcoalele actuale, dar cu oameniï culţï, cu judecată şi pregătiţï a înţelege şi sfătui pe săteniï la nevoile lor; altfel şcoalele vor fi tot pe hârtie!

Spre a ne încredinţa, să luăm datele statistice de la 1843, care ne prezintă pentru Muntenia 2.203 şcoliï rurale şi 43.079 şcolariï!..

De aceea, mult maï în urmă, la 1879, o femeie de talent, Maria Flechtenmacher, zicea despre ele: »Cel puţin despre instruirea poporuluï de la ţară, am fost şi am vĕzut-o... să se ducă şi alţiï s'o vază« [2]).

In Moldova şcoalele săteştï se organizează pentru prima dată prin regulamentul şcolar de la 1851, subt Gr. Ghica de bună amintire, şi iaŭ fiinţă cu deosebire în 1853. Se proiectează a se deschide astfel de şcoliï la Păuceştï, în judeţul Vasluï, Răchiteniï şi Adjudeniï, în judeţul Roman, Păltinişu, în judeţul Dorohoiŭ, Iezereniï, în judeţul Iaşï, Boroaia şi *Rotopăneştï*, în judeţul Suceava.

Cea de la Rotopăneştï, nu o găsesc însă înfiinţată de Stat. Acest fapt se explică prin aceea că a fost înfiinţată de proprietarul moşieï, istoricul şi fabulistul N. Istrati, care fiind directorul departamentuluï la acea epocă — căcï nu era încă un minister special — nu a voit să-şï o înfiinţeze pe socoteala Statuluï.

Statistica de la 1859 ne arată, pentru Moldova, că se aflaŭ în şcolile rurale 35.410 copiï. Mĕ îndoesc însă de veracitatea cifrelor.

In aceste şcoliï urmaŭ adesea şi copile.

Nu am altă probă pentru stabilirea faptuluï că ele începuse a frecventa şcoalele rurale de pe la acea epocă şi cu mult decï înainte de prevederile dispo-

[1]) Cuvînt ce s'a zis de Domnu comisul P. Poenariu, directorul şcoolelor 1817—1818, subt Alexandru Ghica.

[2]) Maria Flechtenmacher, *Femeia Română* 1879, pag. 314.

ziţiilor luate de la 1860 încoace şi maĭ ales înainte de a se fi creat şcolĭ speciale pentru ele şi la sate, decât în conţinutul alăturateĭ epistole:

»Entusiasmul ce frumoasa petrecere a zileĭ de erĭ mĭ-aŭ pricinuit mĕ sileşte a o face cunoscută şi Domnieĭ tale. Erĭ am avut mulţumire să fiŭ de faţă la examenul copiilor din şcoala Goleştilor (o, cât este vrednic de laudă acest iubitoriŭ de patrie şi de bine, K. Golescul, carele cu atâta rîvnă şi statornicie să sileşte spre a ţine această şcoală! Şi cât am fi de fericiţĭ când sentimentul sĕŭ cel patrioticesc s'ar îmulţi în maĭ mulţĭ Românĭ şi prin aceasta am dobîndi maĭ mulţĭ rivalĭ aĭ sĕĭ)! Socoteşte câtă mulţumire a trebuit să simtă un Român văzênd nişte **copiĭ şi fetiţe** dintre compatrioţiĭ sĕĭ, să răspunză cu cea maĭ desăvîrşită încredinţare asupra Catihismuluĭ, Gramaticiĭ, Ritoricií, Geografieĭ, Istorieĭ, Istorieĭ naturale şi Mitologieĭ! Şi acestea toate insuflate de un singur profesor iarăşĭ Român, D. Aron, bărbat vrednic de toată cinstea, după ostenelile sale carele daŭ dovadă, că cunoaşte şi simte foarte bine cugetul cel nobil al întemeietoruluĭ acesteĭ şcolĭ.

După aceasta seara s'aŭ urmat tot de aceştĭ copiĭ reprezentaţia uneĭ tragediĭ intitulate Regulu. *Nu poate cineva descrie mulţămirea privitorilor, în care îĭ strămuta declamarea uneĭ copiliţe de opt anĭ a D. Gligorie Leurdeanu ce juca rola Marţeĭ. Lacrĕmĭ de bucurie smulgea din ochiĭ tuturora această copiliţă, şi cu atâta maĭ mult, văzênd cât este destoinic duhul Românesc, când ar fi lucrat şi bine pregătit!* Noĭ până acum, de voiŭ îndrăzni a zice că am avut vre un fel de creştere, am avut-o pare-că am fi fost pregătiţĭ să mergem şi să trăim aiurea undeva; pare că eram călătorĭ şi străinĭ în patria noastră. Ne silea părinţiĭ noştri a învĕţa limba luĭ Platon şi Aristotel, care nu este pentru toată treapta şi pentru toată vîrsta şi eşeam din şcolĭ cu această nedesăvîrşită şi fără nicĭ o cunoştinţă de omenire.—Articolul acesta este aşa de lung, aşa de roditoriŭ în cuvinte pline de mâhnire şi de trăsnet pentru cuvintele acelora ce, saŭ din ştiinţă saŭ din neştiinţă, aŭ vrut să ne crească pe drumul pe care am umblat până acum, în cât neputând să încapă în maĭ multe foĭ ale Curieriuluĭ, încetez şi te rog şi să binevoeştĭ a nu ascunde această scrisoare ci să o alăturĭ în vreunul din numerile gazeteĭ [1]).

Fiindcă vorbesc de şcoalele de la ţară de fete, nu e rĕŭ de a trimite pe cititor să vază ce a scris, despre şcoalele rurale, o femeie de mult talent, Sofia Hrisoscoleo [2]).

E o admirabilă pagină scrisă de dînsa la 1860.

Din ea se vede fiinţa ce a pus inimă în această direcţie, se vede romînca doritoare de o soartă maĭ bună a săteanuluĭ. Din studiul sĕŭ, atât de cald, şi cu aşa bune poveţe, se vede de asemenea, că această femeie, atât de entusiastă de altfel, nu zice un cuvînt de fetele de la ţară. Timpul nu sosise încă. Era natural, şi aicĭ se vede seriozitatea cugetăriĭ acesteĭ femeĭ, că tocmaĭ ea simţea că era o treaptă de suit, şi că primele generaţiĭ ce trebuiaŭ să iasă din întunecimea ce domina la sate, eraŭ »băeţiĭ şi flăcăiaşiĭ«. Tot din el maĭ rezultă că şcoala făcută de N. Istrati era absolut o mică excepţiune pentru epocă.

Să ne oprim puţin la N. Istrati. Nu sunt multe indicaţiunile ce se pot căpăta asupra luĭ. Cu toate acestea el nu face parte din aceĭ oamenĭ, care, odată intraţĭ în mormînt, nu maĭ aŭ dreptul la memoria celor ce urmează după eĭ. Sper că în curînd voiŭ scoate în volum lucrările sale — din care unele de o adevĕrată valoare — şi biografia sa. Contimporaniĭ aŭ scris puţin despre el. Iată o schiţă asupra luĭ de V. G. Pop:

---

[1]) Despre examenul ce aŭ dat copiĭ în şcoala de la Goleştĭ la 31 Martie 1830. Albina Românească No. 32. Eşĭ 1 Maĭ 1830. Gazetă politico administrativă literală.

[2]) Născută la 5 Iunie 1839 în Fălticenĭ, muri la 1861, în vîrstă de 22 anĭ. A se vedea *Românul* de la 11 Martie, 1860.

»*Nicolae Istrati*, boer moldovean de neam, s'a născut pe la anul 1818. Studiile şi le-a făcut în ţară şi cu deosebire prin propriul său îndemn. A fost om foarte activ, neadormit pe câmpia literară. A avut dorinţă şi plăcere să cunoască produsele literaturiĭ române de la început şi până în zilele sale: de aceea a făcut cheltueli mari şi a adunat în renumita sa bibliotecă toate cărţile româneşti, vechi şi noi, pe câte le-a putut afla. Modul activităţiĭ sale era îndreptat mai cu seamă asupra a tot ce se refera la fericirea şi prosperitatea ţăriĭ şi a bisericiĭ; de aceea, neputând suferi pe diregătoriĭ publicĭ, mireni saŭ eclesiasticĭ, care i se păreaŭ că nu lucrează spre binele patrieĭ şi a naţiuniĭ, ci numaĭ spre al lor propriŭ, scria la satire muşcătoare în contra lor, pentru ca orĭ să-ĭ îndrepte, orĭ de nu, să-ĭ zdrobească. Tot cu scopul acesta se ocupa şi de istoria naţională şi de limbă, pentru ca să lămurească conştiinţa naţională şi să facă pe Românĭ ca, imitând faptele strămoşilor lor şi lăudându-se cu virtuţile lor, să fie demnĭ de dînşiĭ şi să facă şi eĭ asemenea: să înainteze în cultura naţională şi a neamuluĭ omenesc în genere.

Cu mare regret pentru literatura noastră el se stinse, încă în floarea vîrsteĭ, în toamna anuluĭ 1862.

De la dînsul ni-aŭ rămas următoarele scrieri: *1) Mihul saŭ arderea cetăţiĭ Baia*, dramă în versurĭ (1850); *2) Satire*; *3) Chestia mănăstirilor închinate* (1860), imprimată tot în acel an şi în limba franceză; *4) Babilonia românească*, farsă filologică (1860).

Ca model de versificarea sa reproducem din drama »*Mihu*« frumoasa romanţă, care începe cu strofa:

»Amară e viaţa când, piere şi se stinge
»Scînteea ce speranţa în suflet a aprins,
»Şi când nu simţĭ tărie să poţĭ măcar învinge
»Un dor, o suvenire, de care eştĭ coprins.

Şi care coprinzând 12 strofe, termină cu:

»Aşa amar trăeşte sărmana turturică
»Gemând la uscăciune, dorind amantul său,
»Şi veşnic credincioasă ea numaĭ singurică
»Iubeşte până moare: aşa iubesc şi eŭ!« [1])

El a luat o parte foarte activă în mişcarea noastră culturală. Scria în ziarul din Braşov al luĭ Bariţ [2]) şi publica mult în ţară. *Era un mare patriot Moldovean;* nu a fost contra Unirii — ceeace ĭ-aŭ creat atâţĭ inimicĭ şi moartea,— dar în contra moduluĭ cum ea urma a se face. In lucrarea ce voiŭ consacra memorieĭ şi vieţiĭ luĭ numaĭ voiŭ căuta a proba acest lucru.

Iată cum organizase el şcoala.

Dăm cuvîntul D-luĭ T. T. Burada, care a făcut de curînd o descriere asupra eĭ subt titlul: »*Şcoala de muzică şi declamaţiune de la Rotopăneştĭ*«.

Comuna Rotopăneştĭ [3]), din judeţul Suceava, a fost şi ea centrul uneĭ culturĭ naţionale. Neculaĭ Istrati, proprietarul aceleĭ comunĭ, înfiinţează în anul 1853, în casele locuitoruluĭ Vasile

---

[1]) *V. G. Pop.* Conspect asupra literaturiĭ române, vol. I din anul 1875, pag. 196—199.

[2]) Foaia pentru minte, 1844.

[3]) Până la anul 1886, moşia Rotopăneştĭ, care astăzĭ e proprietatea D-luĭ Grigorie Goilav, forma singură o comună; acuma ea ţine de comuna Brădăţelu, şi numĕră 104 capĭ de familie; are o şcoală rurală mixtă şi o biserică zidită la anul 1856 de Nicolaĭ Istrati, cu inscripţiunea următoare: »Acest templu dedicat sfinteĭ Treimĭ cu bine»cuvîntarea prea Sf. Sale Episcopuluĭ de Huşĭ, D. D. Meletie Istrati, s'aŭ fondat de fratele său Mare Postelnic şi Cavaler »Neculaĭ Istrati, cu îndemnul soţieĭ sale Sevastia, născută Ciudin, şi a fiuluĭ lor Titu Istrati, pe proprietatea sa Rotopă»neştĭ, în anul ereĭ noastre 1856, în care Moldova aŭ recăpătat privilegiile aşezate de Ştefan-cel-Mare«. In curtea bisericiĭ se află şi o statuă de piatră ridicată în acelaş an (1856) de Neculaĭ Istrati, reprezentând Moldova în forma uneĭ fecioare întinzând o cunună de stejar. Aceasta negreşit în *amintirea mareluĭ eveniment naţional*. (Vezĭ mai pe larg despre această comună. *Dicţionar geografic* de Serafim Ionescu, pag. 286, Bucureştĭ 1894).

Otrocol, *o şcoală mixtă primară*, cu treĭ clase pe care el le numea *elementare*. La 1855, Noemvrie 1, în locul acesteĭ şcolĭ, înfiinţează *alte două şcolĭ, una de băeţĭ şi alta de fete, tot cu câte treĭ clase elementare*. Şcoala de fete era aşezată în casa locuitoruluĭ Vasile Pînzariu [1]), iar acea de băeţĭ, o zidise, anume, de la vale de curţile boereştĭ, lîngă şosea. Pe lîngă aceste şcolĭ, maĭ înfiinţează apoĭ, prin primăvara anuluĭ 1860, tot cu a sa cheltuială, chiar în casele boereştĭ, o şcoală de muzică şi declamaţiune, unde se învăţa şi carte. La clasa de principiĭ dădea lecţiunĭ Petru Mezzetti, la clasa de canto Maestro Galea, iar la clasa de declamaţiune Mihail Galino [2]). La carte era profesor de băeţĭ preotul Costachi Milu, iar la fete soţia acestuia Elena. Pe lîngă aceste clase, se maĭ adaogă în localul şcoaleĭ şi clasa de cor bisericesc, la care preotul Costachi Milu era profesor, cor care cânta în biserica de la Rotopăneştĭ, cu vre-o şease anĭ înainte încă de înfiinţarea acesteĭ şcolĭ. Tot în acea şcoală se maĭ învăţa şi psaltichia, la care era profesor Iordachi Iconomu, fost elev în seminarul din Roman. Toţĭ eleviĭ şi elevele eraŭ luaţĭ de pe moşia Rotopăneştĭ şi de pe la alte moşiĭ învecinate. Profesoriĭ şcoaleĭ aveaŭ întreţinerea şi locuinţa chiar în casa boerească; eĭ dădeaŭ lecţiĭ în toate zilele câte două ore şi eraŭ plătiţĭ cu câte zece galbenĭ pe lună, afară de profesorul de declamaţiune care avea cincĭsprezece galbenĭ lunar.

Sala de teatru era întocmită chiar în casele boereştĭ; decorurile eraŭ zugrăvite de Iosef Fichtner din Şviţera, profesor în casă, la copilul Titus, fiul luĭ Neculaĭ Istrati. Acest Fichtner era şi zugrav şi se pricepea în arta decorativă.

Costumele pentru piesele naţionale eraŭ lucrate în casa luĭ Neculaĭ Istrati de elevele şcoaleĭ. Profesoare la lucru de mână eraŭ însăşĭ soţia luĭ Neculaĭ Istrati, Sevastia, şi soţia preotuluĭ Costachi Milu, Elena.

După vre-o cincĭ lunĭ de un studiŭ conştiinţios, eleviĭ aceleĭ şcolĭ aŭ fost în stare să reprezinte maĭ multe piese de teatru şi cânticele comice, din care enumĕrăm următoarele: *Doĭ ţĕranĭ şi cincĭ cîrlanĭ, Cinel-Cinel, Fluerul fermecat, Scara Miţeĭ, Baba Hirca, Paul John, Margo, Herşu boccengiu, Mama Angheluşa, Şoldan Viteazu*, şi altele.

Reprezentaţiunile teatrale se dădeaŭ de două orĭ pe sĕptĕmână, Joia şi Duminica. Cupletele la vodeviluri şi corurile eraŭ acompaniate cu violina de Petru Mezzetti. Intre acte cânta corul de muzica vocală al şcoaleĭ.

La fiecare reprezentaţiune sala era ticsită de boerĭ, proprietarĭ şi posesorĭ de pe la moşiile învecinate, care se minunaŭ de felul cum fiecare elev îşĭ interpreta rolul sĕŭ.

De multe orĭ venea şi fostul Mitropolit al Moldoveĭ şi Suceveĭ, Calinic Miclescu, care pe atuncĭ era Archiereŭ egumen la mănăstirea Slatina, precum şi archiereul Iosif Râşcanu, de la mănăstirea Râşca. Pe lîngă aceştia se maĭ aduna un public numeros, nu numaĭ din judeţ ci şi din oraşul Suceava, precum şi din alte părţĭ ale Bucovineĭ. Fiecare elev căuta să-şĭ înveţe rolul, cât se poate de bine, ştiind că avea în faţa sa pe aceştĭ doĭ archiereĭ şi mulţime de străinĭ, veniţĭ de peste hotar ca să-ĭ audă.

După insistenţa multor boerĭ, aceştĭ elevĭ aŭ dat în vara anuluĭ 1861 vreo câteva reprezentaţiunĭ şi în Fălticenĭ, în grădina luĭ Iancu Botez Topor. Piesele ce s'aŭ jucat atuncĭ aŭ fost: *Fluerul fermecat, Cinel-Cinel, Scara Miţeĭ* şi *Baba Hirca*.

Şcoala numĕra 28 elevĭ şi eleve, din care 19 băeţĭ şi 9 fete.

Din eleviĭ ceĭ maĭ bunĭ aĭ şcoaleĭ, pe care nu găsim de prisos a-ĭ enumĕra aicĭ, arătăm pe: *Ioan Savin*, fost judecător de ocol în Roman şi actualmente avocat în acel oraş; *Costachi Rotopan*, fost primar la Rotopăneştĭ; *Vasile Teodorescu*, actual posesor moşieĭ Paşcanĭ; *Alecu Alexandrescu*, psalt la catedrala din Fălticenĭ şi archivar primărieĭ din acel oraş, *Vasile Grigoriu*, fost psalt în Fălticenĭ; *Petre Constantinescu*, fost primar; *Iacob Todirescu*, fost posesor de moşiĭ; *Ne-*

---

[1]) Elevele eraŭ îmbrăcate toate la fel. Rochiile lor eraŭ vişiniĭ; cele din clasa I-a aveaŭ jos la poale un şiret albastru, cele din clasa II-a două şirete, iar cele din clasa III-a treĭ şirete.

[2]) Toţĭ aceştĭ profesorĭ aŭ fost apoĭ numiţĭ la conservatorul de muzică şi declamaţiune din Iaşĭ. Petru Mezzetti la clasa de teorie în anul 1865, Mihail Galino la clasa de mimică în 1864, iar maestru Galea la clasa de canto în 1 Octembrie 1860, aşa fel că el n'a fost profesor la şcoala din Rotopăneştĭ decât numaĭ la începutul înfiinţăriĭ eĭ.

culaĭ Teodorescu din Horodniceni, fost comptabil la moşia Faraoani, judeţul Bacău; *Mihail Boişteanu* din Horodniceni, fost profesor de muzică vocală la şcoala primară din Fălticeni (mort) şi *Vasile Dimitriu*, fost telegrafist la Fălticeni (mort).

Dintre eleve arătăm pe: *Nastasia luĭ Vasile Tofan*, *Tinca Dimitriu*, *Luţa Rotopan* şi *Paraşchiva luĭ Necolaĭ Pavel*, aceste treĭ din urmă acum moarte.

Această şcoală îşĭ câştigă un renume în faţa publiculuĭ ce asista la reprezentaţiunile ce se dădeau. Intre acte, de multe orĭ, D-na Sevastia Istrati, soţia luĭ Neculaĭ Istrati, şi elevul Costachi Rotopan, cântaŭ duete: câte odată elevele Nastasia Tofan, Luţa Rotopan şi elevul Ioan Savin, tenor, executaŭ şi câte un solo de canto.

Nespusă era mulţumirea sufletească a luĭ Neculaĭ Istrati văzând că şĭ-aŭ ajuns scopul de mult dorit, acela de a vedea înfiinţată această şcoală, menită a da sătenilor o cultură maĭ deosebită. El voia chiar să ducă în Iaşĭ pe eleviĭ şcoaleĭ să deie câteva reprezentaţiunĭ la teatrul naţional de la Copoŭ; dar moartea l-a împedicat de la aceasta.

Duminicile şi sărbătorile se aduna la Neculaĭ Istrati lume multă de prin împrejurimĭ, ca să asculte corul bisericesc, care cânta toată liturghia [1]) de se minunaŭ toţĭ ceĭ ce-l ascultaŭ. Acel cor, care numĕra în totul 40 băeţĭ şi 10 fete, era vestit pe timpul acela, nu numaĭ în judeţ ci şi prin alte locurĭ, *şi a fost cel întâĭ cor bisericesc de muzică vocală evropinească la noĭ în ţară*, în care s'a văzut alăturĭ cu băeţiĭ să cânte în biserică şi fetele la Sfînta liturghie [2]).

După moartea luĭ Neculaĭ Istrati, care s'a întîmplat în 1 Noemvrie 1861, acea şcoală s'a desfiinţat [3]).

Iată omul, iată fapta, iată cu cine s'a servit!

Respect memorieĭ luĭ!

El iubea copiiĭ. A căutat primul a le pune în mână o literatură specială. La 1860, luna Martie, tipăreşte la Iaşĭ, în acel nemuritor »*Institut al Albineĭ Române*«, următoarea prelucrare după Doamna *Fougneau de Pussy: Amicul copiilor, carte de lectură pentru şcolariĭ sătenĭ*, de N. Istrati. *Luna luĭ Aprile.* »Dând acum la lumină Luna luĭ Aprile, zice el, o dedic (inchin) elevilor şcoalelor sătene de ambesexele din Moldova, cu dragostea cu care am cooperat la înfiinţarea celor dintâĭ şcolĭ pe la sate«.

Lucrarea are patru părţĭ în raport cu »Duminicile luniĭ luĭ Aprile« şi e o povestire a luĭ »Moşu Trifu« cu fiiĭ sătenilor.

Aveam 6 anĭ când, în 1856, am fost la Rotopăneştĭ. Sper a maĭ vedea odată acest loc în care el adunase una din cele maĭ frumoase galeriĭ de tablouri din ţară. Ce parc frumos! Ce frumoasă biserică! Ce gospodărie! Văd încă copiiĭ şi copilele, vesele, în grădină, grupaţĭ în douĕ tabere, răspunzându-şĭ în cântece [4])!

---

[1]) Muzica era după acea rusească.

[2]) Cu un an maĭ înainte de înfiinţarea şcoaleĭ de muzică din Rotopăneştĭ, generalul Nicu Mavrocordat înfiinţase la 1859, pe moşia sa Ştefăneştĭ, din judeţul Botoşanĭ, cu a sa cheltuială, o şcoală de băieţĭ, care numĕra vre-o 200 elevĭ. In acea şcoală, unde Vasile Răceanu dădea lecţiĭ, pe lîngă carte, se învĕţa şi muzica vocală precum şi psaltichia. Profesorĭ de muzică eraŭ preotul Costachi Mîlu şi elevul sĕŭ Ioan Savin, care, după desfiinţarea şcoaleĭ din Rotopăneştĭ, se retraseră în Ştefăneştĭ. Aceştia înjghebară un cor de muzica vocală care cântă de obşte Duminicile şi sărbătorile liturghia în cafasul bisericiĭ catedrale cu hramul Cuvioasa Paraschiva, ce se află în afară de tîrgşorul Ştefăneştĭ, numită a luĭ Ştefan-cel-Mare. Acest cor, care era preţuit de toţĭ ceĭ ce-l ascultaŭ, s'a desfiinţat în anul 1864.

[3]) Toate aceste relaţiunĭ mĭ-aŭ fost comunicate de către profesoriĭ conservatoruluĭ de muzică din Iaşĭ, Petru Mezzetti şi Mihail Galino, ambiĭ defuncţĭ, precum şi de către D. Titus Istrati, preşedinte la tribunalul de Roman, şi Ioan Savin, fost elev al aceleĭ şcolĭ şi fost judecător de ocol în Roman.

[4]) In decursul anuluĭ trecut, la 1899, am avut fericirea a revedea şi recunoaşte aceste locurĭ scumpe mie!

Toate sunt bine şi frumos întreţinute de D. senator Goilav.

Am găsit un bĕtrân de 101 anĭ, Iacob Kiticaru, care mĭ-a reamintit pe toţĭ scumpiiĭ dispăruţĭ şi faptele lor. Mulţumesc familieĭ Goilav şi tutulor amicilor pentru afectuoasa lor primire.

Acest om, de o rară inteligenţă, deşi nu trecuse fruntariile, cunoştea maĭ bine ca mulţĭ alţiĭ nevoile şi modul de organizare al învĕţămîntuluĭ nostru.

In importanta scriere: *Question de l'instruction publique en Moldavie, précédée d'un aperçu historique sur les écoles*, par un ex-député du Divan ad hoc, des premières élections, seconde édition, 1858, Iassy, el vede necesitatea: de »fonder, sur des bases solides, l'instruction publique nationale, puissant garant de la conservation et de la prosperité de la patrie«. Iată părerea sa în această privinţă, conţinută în capitolul *Enseignement supérieur:*

L'état florissant dans lequel se trouvent aujourd'hui les sciences et les arts chez tous les peuples civilisés, nous facilite l'introduction de facultés dans notre instruction; mais pour faire enseigner ces connaissances à la jeunesse convenablement préparée, il nous faut des professeurs et des livres. Le petit nombre de jeunes gens formés ici, ou à l'étranger, ne suffit pas pour achever, dans un temps bien court, en comparaison de leur importance, les travaux qu'exigent toutes les réformes, et la rédaction, ou la traduction des livres scolaires, en sorte que, pour remplir le but proposé, le nombre de ces collaborateurs doit être considérablement augmenté.

Nous avons signalé les inconvénients qui résultent, pour la plupart, de l'envoi de jeunes gens à l'étranger; l'état actuel en politique n'a fait que les augmenter.

En appréciant tous ces motifs que nous venons d'exposer, on ne saurait plus, par pure susceptibilité nationale, compromettre cette question vitale, en l'abandonnant à nos propres ressources. La Russie, sous le règne de l'Empereur Alexandre I, nous offre à cet égard un grand exemple. Le corps respectable des professeurs russes, parmi lesquels se trouvaient déjà des érudits distingués, a été, à l'époque de la réorganisation de l'instruction publique, renforcé par des savants d'Allemagne, de France et d'Italie, lesquels s'empressèrent de répondre à l'appel honorable de coopérer avec les indigènes à la fondation classique de l'instruction publique en Russie, qui rivalise aujourd'hui avec celle d'autres pays civilisés. Actuellement encore il y a à St. Pétersbourg des spécialités qui sont enseignées en français. La marche que la Grèce moderne a suivie en pareille occasion, doit nous servir de modèle plus récent. Après s'être affranchie, à la même époque que la Roumanie, des obstacles qui s'opposaient à la réorganisation d'une instruction nationale, la Grèce, quoiqu'elle comptât alors beaucoup d'hommes instruits, formés aux universités de France, d'Angleterre, d'Italie et d'Allemagne, appela néanmoins à son aide des professeurs étrangers, dont le concours éclairé, de concert avec le zèle des indigènes, a réussi à organiser sur de bases solides l'instruction nationale, dans cet antique berceau de la sagesse et de la vertu, en couronnant ensuite l'œuvre par la fondation d'une université qui jouit déjà d'une réputation méritée, et dont les chaires sont aujourd'hui exclusivement occupées par des Grecs«.

Cu altă ocaziune, fără să cunosc această importantă lucrare, arătasem acelaşĭ lucru. Starea lîncedă a Universităţilor noastre, care aŭ vegetat atât timp,

ţine tocmaĭ de faptul că nu s'a făcut ceeace N. Istrati cerea încă înainte de 1858.

La 1853, în Moldova, chestiunea înfiinţăriĭ şcoalelor de la sate capĕtă maĭ mult teren.

Directorul ministruluĭ instrucţiuniĭ, carele nu era altul decât N. Istrati, se preocupă de clădirea localelor şcolare, chestiune încă la ordinea zileĭ cu toate sacrificiile făcute, şi cu toate că s'a făcut încă un pas înainte prin legea pentru creşterea fonduluĭ necesar clădirilor şcolare. Iată referatul ministeruluĭ cultelor către Sfatul extraordinar, prin care indică mijlocul de a se putea realiza curînd acest lucru.

Copie scoasă din dosarul No. 4 din aniĭ 1853—1857

Referat. 1853, Aprile 24.

»In urmarea § 16, secţia I din regulamentul şcolar, se propune, dacă se va găsi cu cale, ca în viitor, cu prilejul împosesuiriĭ moşiilor cleruluĭ, să se adaoge în condiţiile vînzăriĭ însărcinarea de-a se înfiinţa pe la satele populate peste numĕr de 50 locuitorĭ, case pentru şcolĭ elementare, *mĕsură care fără a costa d'inadinsă cheltuială într'un timp scurt, ar înlătura una din cele maĭ principale greutăţĭ, ce se întîmpină astăzĭ pentru a se înzestra fiiĭ locuitorilor cu cunoştinţele neapărat trebuincioase stăriĭ lor, spre a-ĭ forma gospodarĭ buniĭ şi cu frica luĭ Dumnezeŭ.*

»Totodată posesoriĭ, pe lîngă îndatorirea de a înfiinţa asemenea case, cu a lor cheltuială, a le pregăti în al doilea an al posesieĭ, a le ţinea şi a le trăda în buna stare la eşirea de pe moşie, să aibă şi îngrijirea de a da, de la deschiderea şcoaleĭ, câte un argat dintre slujbaşiĭ volniciĭ aĭ moşieĭ, şi a îngădui luarea din parchetul anual, a lemnelor trebuitoare pentru încălzirea eĭ.

»Incuviinţându-se această mĕsură, se alăturează şi planul închipuit acum pentru asemenea case de şcolĭ, ca observându-se şi îmbunĕtăţindu-se, după acelea posesoriĭ să aibă îndatorirea a le înfiinţa«.

D. D. Istrati.

Mult timp nu am putut să-mĭ explic pentru ce el era semnat »D. D. Istrati«, în loc de Neculaĭ Istrati. In actele ce am constatat la archiva Statuluĭ rar iscăleşte astfel, dar maĭ în totdeauna numaĭ Istrati. Rezoluţiile sale sunt scrise clar şi în cunoştinţă de cauză.

D-luĭ V. A. Urechiă datoresc deslegarea problemeĭ. La deslușirea cerută îmĭ rĕspunse: »Nu e alt Istrati decât Neculaĭ, şi-mĭ explic ceĭ doĭ D. D. prin abreviaţiunea: »Director Departamentuluĭ«, abreviaţiune care pe atuncĭ era în uz«. D. Urechiă a fost director al aceluĭ minister multă vreme şi chiar cu începere de la 1859.

E foarte curios a vedea cum înţelege Istrati că trebuesc organizate aceste şcolĭ. Din pasajul următor, împrumutat la una din cele maĭ utile publicaţiunĭ ale sale, se va vedea cu uşurinţă în ce mod clar şi practic vedea el chestiunea.

»In privirea morală şi intelectuală a săteanuluĭ, trebuesc înfiinţate şcoalele sătene, câte una în centrul fiecăruia ocol, saŭ 64, în toată ţara, precum sunt prescrise de Regulamentul organic şi de acel şcolar. *In care şcolĭ, pe lîngă ştiinţele elementare, să se predeie şi principiĭ de agronomie după un dinadins manual. Şi tot odată să se tîlcuiască elevilor sătenĭ importenţa, onoarea şi nobleţea industrieĭ agricole*, ca nu, după ce vor *deprinde cărţile, să urască meseria lor, şi să do-*

rească cu toţii a se face «logofeţi» şi a părăsi şi însuşi chiar postul lor naţional şi pitoresc, precum ne-aŭ dovedit excepţia ce am făcut cu fiii sătenilor, învĕţaţi în şcoalele private câte le avem până acum«[1]).

Ce nenorocire că astfel de sfaturi nu aŭ servit niminuĭ. *Aceasta ţine la modul nostru de educaţie. Nu citim maĭ nimic din ce e scris în româneşte.*

Se pare însă că şcoalele proiectate de N. Istrati şi începute în parte de el, nu aŭ fost realizate de urmaşiĭ sĕĭ. Nu eraŭ mulţi pe acele vremi care să fi înţeles acest lucru şi cu deosebire să fi avut şi priceperea şi voinţa de a face astfel de creaţiuni.

In 1858, aflăm prin memoriul ministruluĭ Cantacuzino către Caimacanul Vogoride că se aflaŭ 25 şcolĭ săteştĭ, şi anume la: Costulenĭ, Păltiniş, Borcea, Ruşĭ, Stănileştĭ, Cordărenĭ, Răchitenĭ, Hârmăneştĭ, Gherăeştĭ, Ivăneşĭ, Sineştĭ, Macăreştĭ, Rădăşanĭ, Braniştea şi Ţipeştĭ, Bogdăneştĭ, Moşia Mănăstiriĭ Bogdana, Bicaz, Preutenĭ, Boloşcanĭ, Vrancea, Mănăstirea Verona, Mănăstirea Doljeştĭ, Mănăstirea Slatina, Vălenĭ şi Miclăuşanĭ.

In ele se aflaŭ 1.908 şcolarĭ.

La 1859, în luna Iunie, ministru fiind A. Tiriakiu şi director al ministeruluĭ V. A. Urechiă, s'a luat o dispoziţie fericită, acea ca în şcoalele săteştĭ să se primească şi fetiţe de la 6—12 anĭ.

In Muntenia, fetele începuse cu mult maĭ înainte să facă acest lucru, dar Eforia şcoalelor găsi faptul »imoral«, şi opri pe copile!

Judecam ţara noastră, despre copiiĭ noştri, cu cunoştinţele căpătate la cafea Voltaire şi pe bulevardele Parisuluĭ.

Nu pot termina acest capitol fără a atrage atenţiunea asupra faptuluĭ că D. V. A. Urechiă, fie ca director al ministeruluĭ (8 Iunie 1859), fie şi în urmă ca ministru ad interim[2]), e unul din aceĭ ce-aŭ pus maĭ mult umĕrul pentru a da o bună şi puternică îndrumare şcoalelor de la sate, de băeţĭ şi fete.

Dr. C. I. Istrati.

---

[1]) Chestia relaţiilor dintre proprietariĭ de moşiĭ din Moldova, cu locuitoriĭ-lucrătorĭ de pămînt, observată din maĭ multe puncte de vedere, de N. Istrati, Iaşĭ, 1857, pag. 29.

[2]) Vezĭ: *din Tainele Vieţiĭ.* »Apărarea Naţională«.

BUCUREȘTII VECHI

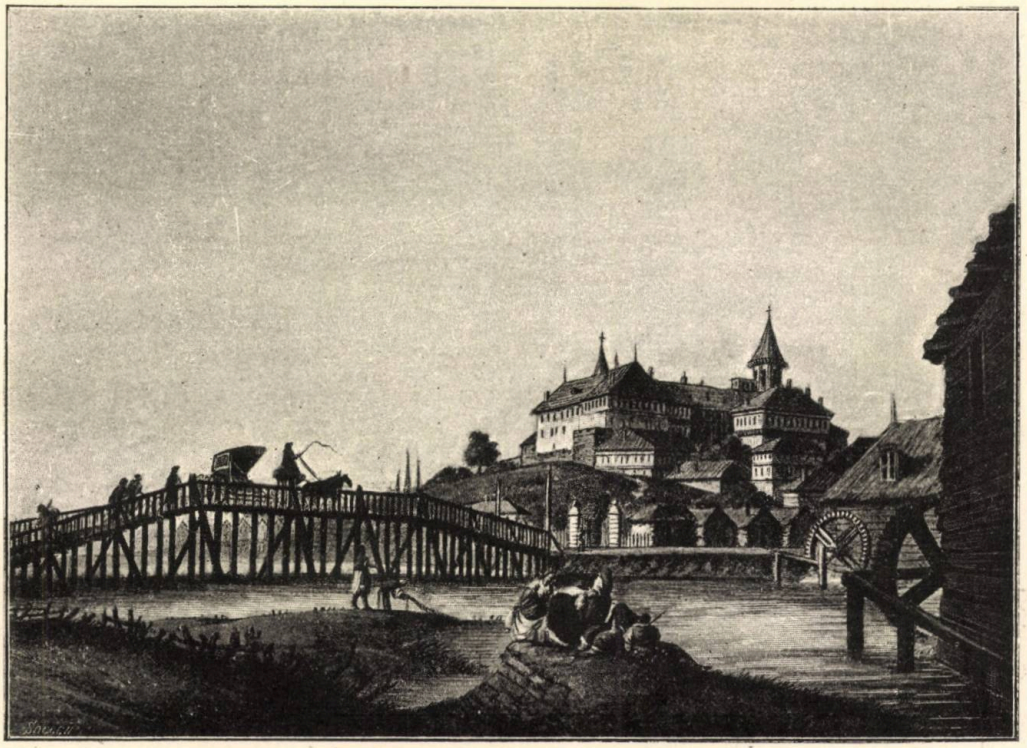

Curtea Arsă și Morile luĭ Mihaĭ-Vodă

CĂPITANUL RADU NEGRU

PARTEA I

1

Ideile egalitare şi democratice, care aŭ pĕtruns aşa de iute şi aşa de adînc în societatea noastră bucureşteană, întîmpină încă marĭ greutăţĭ a se implânta în judeţe, unde deosebirile de la o clasă la alta sunt încă foarte hotărîte.

Burghezia modernă, aşa cum a creat-o instituţiile noastre democratice, cu multă greutate pĕtrunde în aşa zisa aristocraţie de provincie. Negustorul, arendaşul, industriaşul sunt riguros excluşĭ din cercurile aristocratice, şi dacă din întîmplare eĭ se întîlnesc pe un teren neutru, ca bunăoară la balurĭ oficiale, adunărĭ pentru binefacerĭ, etc., eĭ totuşi nu se amestecă.

Şi, lucru vrednic de observat, cu cât te depărtezĭ de la centru, cu cât localităţile sunt maĭ lipsite de mijloace de comunicaţie, maĭ în afară de orĭce mişcare comercială saŭ alta, cu atât această barieră între clase este maĭ simţitoare. O singură excepţie se face în favoarea armateĭ: *uniforma* înnobilează şi tinerĭĭ ofiţerĭ sunt primiţĭ în toate casele, fără a li se cere *quartierele* de nobleţă.

Această vrăjmăşie între boerimea de provincie şi nouele păturĭ sociale dă foarte adeseaorĭ prilej la scene penibile şi în cele maĭ multe cazurĭ ridicule.

Mi s'a întîmplat să auz plângerĭ de felul acesta: »Nicĭ la biserică nu maĭ poţĭ »merge de rĕul lor! Auzĭ obrăznicie! Feciorul luĭ Kir Mihalache Brutarul, pe care »eŭ l-am bătut la falangă, când eram ispravnic, fiindcă vindea pâinea lipsă, să »vrea să treacă *el* înaintea mea la mir, sub cuvînt că este primar! Nicĭ la bise»rică nu maĭ poţĭ merge din pricina lor!«

Altădată scena se petrece la bal; din întîmplare o doamnă, o domnişoară din burghezime îndrăzneşte să danţeze alăturĭ saŭ faţă în faţă cu o cocoană, numaĭ decât cocoana părăseşte cadrilul cu ostentaţie, zicênd tare cavaleruluĭ: »Eŭ »nu pociŭ dansa faţă în faţă cu fata fostuluĭ meŭ arendaş—vom dansa altădată«. Părintele feteĭ, arendaşul, aude, şi, într'un *a-parte* de-l aude toată lumea, strigă: »Fata arendaşuluĭ îşĭ plăteşte rochile cinstit, dar cocoana boeruluĭ nicĭ rochile »din iarna trecută nu le-a plătit«.

Intr'altă zi un fost prezident de tribunal, vorbind de un fost negustor, care era în apropiere, zice unuĭ prieten : »Kir Niţă crede că este tot la tejghea, uită că »acum s'a boerit, că este consilier comunal«, şi Kir Niţă numaĭ decât îĭ şi rĕspunde: »Aşa este boerule, eŭ am vîndut la tejghea, cum zicĭ, dar am vîndut cu »cumpĕnă dreaptă şi am luat tot un preţ de la toţĭ muşteriiĭ, dar d-ta când eraĭ »prezident de tribunal, vindeaĭ, zice-se, dreptatea aceluia care îţĭ da maĭ mult«.

N'aşĭ maĭ isprăvi dacă ar fi să istorisesc toate incidentele de asemenea natură care se petrec aproape zilnic prin judeţe, şi care nu fac decât să desbine şi maĭ mult mica societate, deja aşa de mult învrăjbită şi sfăşiată de luptele politice.

2

Dintre toate oräşelele de provincie este, saŭ cel puţin era unul, sunt acum câţĭva anĭ, în care ideile moderne nu pĕtrunsese de loc. Aşezat sub poalele Carpaţilor, îţĭ trebuia o zi de vară de drum ca să poţĭ vedea *o locomotivă;* acolo teaĭ fi putut crede în plin *Regulament Organic*, şi chiar vechile titluri de boerie se păstrase intacte, în ciuda Convenţieĭ de la Paris şi a Constituţieĭ din 66.

Prototipul boeruluĭ de provincie, cu toate ridiculele sale pretenţiunĭ, era în oraşul R. Stolnicul, marele stolnic Barbu Armega, coborîtor direct al »Banuluĭ »Armega, acela care împreună cu fiul sĕŭ Drosu şi cu noră-sa Rada, la anul »1609, aŭ înzestrat mănăstirile Bucovĕţu şi Roboaia cu vr'o şeapte moşiĭ«, după cum se vede şi astăzĭ în pisania mănăstiriĭ.

Stolnicul Barbu Armega fusese pe vremea Regulamentuluĭ Organic, rînd pe rînd, zapciŭ, sameş la cîrmuire, mădular şi prezident de magistrat şi în urmă chiar prezident de tribunal.

Ambiţia luĭ însă de a fi *ispravnic* fusese nimicită prin războiul Crimeiĭ, şi aceasta era una din cauzele de căpĕtenie ale ureĭ sale neîmpăcate contra stăriĭ de lucruri introduse de atuncĭ încoacĭ cu atâta pripeală în ţară.

Subt cîrmuirea luĭ Alexandru Ghica Vodă se făcuse chiar raport pentru numirea luĭ ca *ispravnic*, şi totodată pentru înălţarea la rangul de *mare clucer;* şi una şi alta însă fură zădărnicite prin încetarea Căimăcămieĭ luĭ Ghica Vodă; în urmă venise *Convenţia de la Paris*, care desfiinţă rangurile boereştĭ; în fine faimoasa maximă a unuĭ mare om de Stat: *la legĭ nouĕ—oamenĭ noĭ*, şi iată cum împĕratul Napoleon, autorul războiuluĭ Crimeiĭ, pusese capĕt ambiţieĭ stolniculuĭ Armega. Dar şi bĕtrânul boer nu-l ierta, şi în toate zilele arunca anatema asupra luĭ şi ruga Cerul să nimicească pe acest parvenit, care, nemulţumit cu încurcăturile ce făcea în ţara luĭ, se bizuia să facă legĭ şi în ţărĭ străine.

In tot timpul Domnieĭ luĭ Vodă Cuza, boerul Armega se ţinuse departe de afaceri şi de politică şi hrănea tainica nădejde că domnia *Moldoveanuluĭ* va fi trecĕtoare ca şi acea a stăpînuluĭ sĕŭ Napoleon, şi că lucrurile se vor întoarce la matca lor cea veche, la *Regulamentul Organic* şi la *Condica luĭ Caragea.*

Cu suirea pe tron a luĭ Vodă Carol, orĭce nădejde de îndreptare se stinse în sufletul luĭ amărît, şi fiind înaintat şi în vîrstă se singurăteci tot maĭ mult de

noua societate ce se ridica împrejurul luĭ, şi-şĭ mărgini viaţa între puţiniĭ contimporanĭ ce-ĭ maĭ rĕmăsese, şi care, ca şi dînsul, nu puteaŭ pricepe această revoluţiune permanentă, care schimba legile şi obiceiurile pămîntuluĭ în mod aşa de pripit, şi care era pornită de sus, de la chiar guvernanţiĭ ţăriĭ.

3

Stolnicul Barbu avusese întru tărziŭ fericirea să devie tată, şi mica şi drăgălaşa Natalia venise la vreme pentru a mîngâia pe bĕtrânul sĕŭ părinte de toate supĕrările şi neajunsurile la care era zilnic expus în singurătatea sa voluntară.

Când Natalia ajunse în vîrstă de 12 anĭ, părinţiĭ eĭ vĕzură că guvernanta germană, ce o aveaŭ, nu era în stare a corespunde aspiraţiilor lor, căcĭ eĭ doreaŭ a-ĭ da o creştere maĭ îngrijită, spre a se deosebi de celelalte fete ale burghezilor, şi în acest scop hotărîră a o trimite în străinĕtate, într'unul din acele pensionate în care învĕţătura merge alăturĭ cu o educaţiune îngrijită, şi în care eleganţa, viaţa de salon şi frumoasele arte iaŭ un loc important în creşterea tinerelor fete.

Un prieten le recomandă un asemenea institut ideal pentru boerul Barbu, căcĭ era un vechiŭ *kloster* de călugăriţe catolice în apropiere de Viena, în care nu se primeaŭ decât fete de familiĭ nobile, moştenitoare de prinţĭ, de grafĭ, de baronĭ saŭ cel puţin de *von*. In acest pension aristocratic fu instalată mica Natalia, şi acolo petrecu şease anĭ din tinereţele sale, iar când ajunse la vîrsta de 18 anĭ, se întoarse în micul orăşel natal, la căminul părintesc.

Natalia era acum o fată frumoasă, înzestrată de natură cu toate graţiile fermecătoare ale tinereţelor şi crescută de bunele surorĭ cu multă îngrijire şi distincţiune. Natalia era fala părinţilor eĭ, care vedeaŭ cu mîndrie deosebirea izbitoare între dînsa şi celelalte fete din R. — »Se vede de departe că este adevĕrat fată de boer«, zicea cu îngînfare bĕtrânul stolnic! Şi în adevĕr, contactul zilnic cu camaradele sale de pension, toate de o aristocraţie necontestată, îĭ dedese un aer de superioritate, care impunea oarecum celorlalte fete din R.

Viaţa tinereĭ fete în micul orăşel, în care era ursită să-şĭ petreacă ceĭ maĭ frumoşĭ anĭ aĭ tinereţelor sale, devenea din zi în zi maĭ tristă, maĭ monotonă. Neavênd nicĭ o prietenă maĭ intimă între numeroasele cunoştinţe şi rubedeniĭ ale părinţilor eĭ, era redusă a-şĭ petrece zilele cu Miss Lydia Mac'Donal, o bĕtrână Irlandeză care o însoţise de la Viena. Ziua trecea cum trecea, cu citirea romanţelor engleze, cu pictura uneĭ aquarele saŭ cu exerciţiile la piano ; serile însă, serile lungĭ şi posomorîte de toamnă eraŭ nesfîrşite. Bĕtrânul stolnic petrecea o parte din noapte jucând vistul saŭ preferanţul cu câţĭva prietenĭ, contimporanĭ din vremurĭ maĭ bune, iar mama Natalieĭ făcea jocurĭ de pasienţă saŭ lucra tăcută la vre-o nesfîrşită tapiţerie, astfel că biata fată era redusă la convorbirea foarte laconică a bĕtráneĭ Miss.

Iarna se apropia şi perspectiva unor serĭ petrecute în asemenea condiţiunĭ nu surîdea de loc tinereĭ exilate în acest orăşel mort, perdut în poalele Carpaţilor. Boerul Armega avusese un moment ideia a petrece iarna în Bucureştĭ, dar, afară de dificultăţile materiale şi băneştĭ, se maĭ ivea împrejurarea că el nu maĭ fusese

în capitală din vremea Căimăcămieĭ luĭ Ghica, şi prin urmare ar fi fost ca şi în ţară străină, nemaĭ avênd aproape nicĭ un prieten, nicĭ un cunoscut. In aceste împrejurărĭ şi de hatîrul uniceĭ sale copile, stolnicul luă o hotărîre eroică şi anunţă peste tot că în iarna asta îşĭ va deschide casa şi că va da o serie de serate, în care se va face muzică, se va danţa, se va supa, în fine o adevĕrată revoluţie, atât în casa boeruluĭ Armega, cât şi în societatea din R. Cu această ocazie bĕtrânul solitar se pregătea a cunoaşte şi a studia tineretul din orăşel, şi spera că poate va găsi unul demn de a pretinde la mâna aristocraticeĭ fete; dar şi aci dificultăţile eraŭ marĭ, pe cine să invite şi pe cine nu? Se ţinu maĭ multe conciliabulurĭ, la care luară parte atât Natalia, ca parte direct interesată, cât şi colonelul Albu, un obicĭnuit al caseĭ Stolniculuĭ, care forma, ca să zic aşa, trăsura de unire între amîndouĕ taberile învrăjbite, căcĭ dînsul frecuenta fără deosebire atât societatea *înaltă* a orăşeluluĭ, cât şi burghezimea parvenită.

Se luă maĭ întâĭ hotărîrea nestrămutată a nu se invita nicĭ o familie din păturile cele noue şi a se mărgini numaĭ la vechile familiĭ boereştĭ ce bruma maĭ rĕmăsese, făcêndu-se o excepţie numaĭ pentru prefect, care ca cap al judeţuluĭ nu se putea evita. Dar o altă dificultate se ivea acum; familiile ce eraŭ a se invita daŭ un contingent însemnat de tinere doamne şi domnişoare pentru danţ, dar se constată o lipsă aproape complectă de tinerĭ. Din ceĭ localnicĭ, unĭĭ părăsiră înapoiatul lor judeţ şi alergase în Capitală, alţiĭ ca militarĭ eraŭ împrăştiaţĭ în toate unghiurile ţărĭĭ; atuncĭ colonelul avu o idee luminoasă şi salvatoare: militariĭ sunt toţĭ nobilĭ, zise el, şi toţĭ străinĭ de judeţ, nu rĕmâne decĭ decât a se invita toţĭ ofiţeriĭ aflaţĭ în garnisoană în R., şi fiind-că boerul stolnic nu cunoştea, bine înţeles, nicĭ un militar, se decise ca, luând drept pretext vîrsta înaintată şi starea sănĕtăţiĭ, se scrie colonelului, rugându'l să invite în numele luĭ pe toţĭ tineriĭ ofiţerĭ neînsuraţĭ.

Odată aceste preliminare regulate, se începu în casa stolniculuĭ pregătirĭ serioase, ca nu cumva această întâiă serată să dea loc la critice întemeiate, căcĭ ceeace va zice burghezimea neinvitată, nu merita a se ţine în seamă. Teama cea mare era ca nu cumva cabala ce se formase în contra familieĭ Armega să nu izbutească. De aceea domnişoara Natalia, însoţită de inevitabila *Miss*, se puse imediat pe vizite la toate cunoştinţele şi rubedeniile cele maĭ depărtate, fu amabilă, se făcu linguşitoare şi izbuti să obţie făgăduiala tutulor că nu vor lipsi de la bal.

Asigurat din această parte, balul risca totuşĭ a fi zădărnicit; se zvonise că ofiţeriĭ, formalizaţĭ de modul neobicĭnuit de a fi invitaţĭ la bal prin colonelul lor, ceeace semĕna, ziceaŭ ceĭ maĭ rĕutăcioşĭ, cu *un ordin de zi dat pe corp*, se svonise, zic, că în seara baluluĭ se vor declara toţĭ bolnavĭ şi vor străluci prin absenţa lor în corpore; aceasta, bine înţeles, după instigaţiunile unor doamne şi domnişoare, cărora nu li se făcuse onoarea a fi invitate.

Boerul Barbu era foarte îngrijat şi avea dese consfătuirĭ cu colonelul, care îl asigura să nu aibă nicĭ o grijă, căcĭ nu i s'a întîmplat încă ca un ordin dat de el să nu fie executat!

4

Balul reuşi peste orĭce aşteptare. Saloanele spaţioase, cu mobilele lor vechĭ de pe la 1830, în stilul »Empire«, cu tavanurile zugrăvite de pictorĭ italianĭ, tot cam pe la aceeaşĭ epocă, reprezentând »Răpirea Proserpineĭ« şi alte scene mitologice; iar d'asupra uşilor eraŭ medalioane cu subiecte istorice maĭ moderne: arderea oraşuluĭ Moscova, trecerea Berezineĭ de armatele luĭ Napoleon, bombardarea Brăileĭ sub comanda însuşĭ a Impĕratuluĭ Nicolae şi asaltul cetăţiĭ Giurgiuluĭ. Toată această decoraţiune da caseĭ stolniculuĭ Barbu un aer măreţ şi tot odată original, care nu era lipsit de interes pentru amatorĭĭ *du bon vieux temps!* Iar în *sacnasiul* ciubucilor, un întreg părete de-asupra sofaleĭ era acoperit cu portretele bărbaţilor însemnaţĭ şi domnitorilor din prima jumĕtate a secoluluĭ; seria începea cu *Slugerul Tudor* în legendara'ĭ dulamă şi cu iataganul şi pistoalele la briŭ, operă a unuĭ zugrav de icoane, care dedese erouluĭ de la 1821 un aer de sfînt, de mucenic; în urmă venea în şir *Ioan Caragea Voevod*, o litografie grosolană de la Viena, reprezentând pe domnitorul-legiuitor cu cuca domnească şi cu barba-ĭ albă pătrată; *Grigore Vodă Ghika* cu gugiumanul de samur şi cu falnica giubea înblănită cu cacom, şi ţinênd în mână buzduganul simbolic; *Alexandru Ghica Vodă*, în uniformă de general muscălesc, cu mustăţile micĭ şi rĕsucite şi cu peptul constelat de decoraţiĭ turceştĭ şi ruseştĭ; *Mitropolitul Neofit*, ţinênd în mâna stîngă cârja episcopală, iar cea dreaptă ridicată în sensul bine-cuvîntăriĭ; generalul *Kiseleff* în mare ţinută de general-adjutant împĕrătesc cu înfăţişarea luĭ de *bon homme*, care ascundea însă o energie excepţională; în fine, ultimiĭ domnitorĭ regulamentarĭ *George Bibescu* şi *Barbu Ştirbey*, în costume militare moderne, douĕ litografiĭ făcute la Paris, cel dintăĭ în costum cam teatral, à la Mihaiŭ Viteazul, iar Barbu Ştirbey în acela de domnitor modern, cu barba îngrijită, cu pĕrul peptănat à la Lamartine şi cu manta domnească pe umerĭ. Maĭ era o litografie a uneĭ frumoase femeĭ în costum ţărănesc foarte bogat şi care reprezintă pe Doamna Mariţica, soţia luĭ Vodă Bibescu, cea maĭ frumoasă femeie din acele vremurĭ.

Boerul Armega se plimba mîndru prin sacnasiŭ, şi arătând cu ciubucul spre portrete, spunea că toţĭ aceştĭ marĭ Voevozĭ şi bunĭ creştinĭ fusese ospĕtaţĭ în această casă; »Eram băeţandru, când a venit la tatăl meŭ slugerul Tudor, şi »de aicĭ a pornit *El* la Bucureştĭ, iar pe Kiseleff şi pe ceĭlalţĭ demnitarĭ după dîn»sul i-am primit eŭ singur, şi eraŭ pe atuncĭ vremurĭ bune, nu ca acum.... când »a venit Cuza pe aicĭ, eŭ am fugit la moşie ca nicĭ să auz de el!«

5

Balul era acum în toată splendoarea, ceasurile treceaŭ ca clipele şi începea să se crape de ziuă. Bĕtrânul era încântat, era vesel şi politicos cu toată lumea, şi colonelul Albu era mulţumit, făcuse el în gînd apelul nominal a tutulor ofiţerilor regimentuluĭ sĕŭ şi constatase cu satisfacţie că toţĭ eraŭ prezenţĭ şi şoptea vesel la urechia boeruluĭ Barbu: »Ce'ţĭ spuneam eŭ.... când daŭ eŭ un ordin »de zi....«

Adevĕrul este că se petrecuse foarte bine; micul orăşel R nu vĕzuse nicĭodată un bal aşa de falnic, aşa de luxos.... *ca la Bucureştĭ*, ziceaŭ toţĭ!

6

Dintre toţĭ cavalerĭi, atât civilĭ cât şi militarĭ, unul maĭ ales se deosebea prin avantagiile sale fizice, prin perfecţiunea danţuluĭ, prin mişcările sale elegante şi oarecum aristocratice. Acesta era tînĕrul căpitan Radu Negru; 'nalt, chipeş, cu pĕrul negru, puţin buclat, cu ochiĭ ca jăraticul, cu peliţa-ĭ oacheşă-arămie, cu mijlocul subţirel, strîns în tunica'ĭ de uniformă, pe care, lucru rar pe acele vremurĭ, străluceaŭ o medalie de războiŭ şi o decoraţie austriacă, vorbind cu aceeaşĭ înlesnire maĭ multe limbĭ străine, era cu adevĕrat un perfect gentelman, căruia graţioasa uniformă făcea să reiasă încă maĭ mult eleganta'ĭ înfăţişare.

Se vorbi zile întregĭ, ba chiar sĕptămânĭ în micul orăşel despre această sĕrbătoare. Invidioşiĭ şi clevetitoriĭ de a doua zi chiar găsise prilej să insinueze că balul fusese dat numaĭ spre a apropia pe tînĕrul căpitan Radu de frumoasa Natalia, şi că mulţămită dibăcieĭ bĕtrânuluĭ colonel Albu, logodna acesteĭ perechĭ se putea considera ca asigurată. Intr'adevĕr, cine nu băgase de seamă asiduităţile frumosuluĭ căpitan pe lîngă domnişoara caseĭ în tot timpul baluluĭ. Cine condusese cotilionul? *Dînsul* şi cu *dînsa*, şi de ce în toată vremea nu vorbise decât englezeşte? Fiind-că eraŭ siguri că nimenĭ nu-ĭ înţelege. Era chiar scandalos purtarea domnişoareĭ, care nu căuta să-şĭ ascunză preferinţa sa pentru acest căpitan *străin*. »Fetele noastre deşi crescute în ţară sunt maĭ modeste«, insinua o mamă a treĭ fete urîte. »In pensionatele din străinĕtate să lasă o prea mare libertate fe»telor, ceeace nu este de loc potrivit nicĭ cu obiceiurile, nicĭ cu felul nostru« rĕspundea o altă matronă, a căreĭ fată avusese oarecare întîmplărĭ galante. Şi limbile veninoase mergeaŭ mereŭ şi înfloreaŭ cel maĭ mic incident, şi la nevoie inventaŭ chiar lucrurĭ ce nu existase decât în rĕutăcioasa lor închipuire.

Bărbaţiĭ, din parte-le, tinerĭ şi bĕtrânĭ, cleveteaŭ pe seama căpitanuluĭ. Cine este? De unde vine? Nimenĭ nu ştie nimic, şi apoĭ acea peliţă frumoasă, dar întunecoasă nu denotă *arămia raseĭ?* Ceĭ maĭ zavistnicĭ, profitând de glumele între camarazĭ asupra peliţiĭ oacheşă a căpitanuluĭ, nu se sfiaŭ a-ĭ zice »ţigan«; dar bine-înţeles aceste clevetirĭ şi vorbe rele se făceaŭ *pe şoptite*, căcĭ ştiaŭ cu toţiĭ că căpitanul nu este om a răbda o glumă necuviincioasă şi vr'o două dueluri nenorocite, nenorocite bine înţeles pentru adversariĭ luĭ, eraŭ de ajuns ca fiecare să se ferească a-şĭ spune prea tare opinia.

Adevĕrul este că nu scăpase nimenĭ impresia adîncă ce căpitanul făcuse asupra mîndreĭ fete de boer, şi chiar bĕtrânul stolnic nu întârziase a-şĭ zice că tineriĭ se potriveaŭ, că Radu era tare simpatic, şi că poate intrevederea de la bal să aibă urmărĭ maĭ serioase, să ajungă poate la căsătorie! De aceea, chiar a doua zi după bal, nu întârzie să ceară de la vechiul sĕŭ prieten, colonelul Albu, oarecare ştiinţe asupra căpitanuluĭ Radu. Colonelul îl asigura că de doĭ anĭ de când îl are sub ordinile sale, căpitanul Radu este incontestabil cel maĭ bun militar şi

că este fala regimentului, că statele lui de serviciŭ sunt excelente şi că ar fi o mare fericire dacă s'ar hotărî să se căsătorească.

El făgădui mai departe că va scrie unuĭ camarad din ministerul de războiŭ, spre a avea toate amĕnuntele asupra trecutuluĭ luĭ Radu, şi că orĭcare ar fi aceste amĕnunte, şi nu puteaŭ fi decât bune, el le va comunica prietenuluĭ sĕŭ.

In vremea asta căpitanul Radu se ţinea foarte rezervat ; afară de vr'o douĕ treĭ vizite oficiale, făcute împreună cu alţĭ camarazĭ, el nu maĭ călcase în casa stolniculuĭ. Această purtare a căpitanuluĭ încurcase oarecum pe ceĭ maĭ înverşunaţĭ vrăjmaşĭ aĭ familieĭ Armega, căcĭ vedeaŭ cu părere de rĕŭ, că romanul, început în seara baluluĭ între căpitanul Radu şi Natalia, ameninţa a nu avea urmările ce eĭ aşteptaŭ. Dar şi frumoasa Natalia era preocupată de rĕceala căpitanuluĭ, de rezerva luĭ, şi amorul propriŭ al tinereĭ fete suferea constatând că amabilitatea căpitanuluĭ în seara de bal, nu fusese decât o politeţă banală de om bine crescut către fata caseĭ unde fusese invitat. Chiar părinţiĭ feteĭ, cu bĕtrâna lor experienţă a vieţiĭ, observase această purtare cel puţin enigmatică a tînĕruluĭ militar, căcĭ nu-şĭ puteaŭ închipui că atuncĭ când un boer ca Stolnicul Armega face onoarea unuĭ tînĕr să-l deosebească dintre ceĭalţĭ tinerĭ, el să nu fie măgulit şi gata să profite de această distincţiune. Stolnicul întreba adesea pe colonel dacă nu primise încă rĕspunsul de la Bucureştĭ, căcĭ, gîndea el, dacă rĕspunsul aşteptat ar fi în favoarea tînĕruluĭ, atuncĭ se va destăinui vechiuluĭ sĕŭ prieten, şi ştia el că era destul ca colonelul să intervie cu autoritatea vîrsteĭ şi graduluĭ sĕŭ, ca lucru să se facă ; nu 'ĭ zisese într'atâtea rînduri colonelul : »Când daŭ eŭ un ordin de zi....«

7

Trecuse douĕ lunĭ din ziua baluluĭ, când colonelul Albu primi în sfîrşit de la camaradul sĕŭ din Bucureştĭ scrisoarea aşteptată cu atâta nerăbdare atât de dînsul, cât şi de boerul Barbu.

Amĕnuntele eraŭ toate favorabile căpitanuluĭ Radu. El era român de peste munţĭ, servise în armata austriacă până la rangul de căpitan, luase parte, ca tînĕr ofiţer abia eşit din şcoala militară, la războiul austro-prusian din 1866, şi după Sadova, unde fusese grav rănit, obţinuse înaintare, »medalia de bravură militară« şi »Coroana de fier«. El era bine vĕzut în armata austriacă şi protejat de generalul von Lichtenstein, care îl ataşase pe lîngă persoana sa, şi astfel petrecuse mult timp la Viena, de oarece generalul von Lichtenstein era adjutantul Impĕratuluĭ. Un duel, în care ucisese pe adversalul sĕŭ, fu cauza că trebui să-şĭ dea demisia din armată şi trecuse la noĭ, unde intră în oştirea Românească cu gradul de căpitan şi cu vechimea ce avusese în armata imperială. Statele luĭ de serviciŭ, de când se afla în armata noastră, eraŭ excelente şi trecea pretutindenĭ drept un ofiţer de mare viitor. El singur ceruse a fi încorporat într'un regiment de judeţ şi era pus pe tabloŭ spre a trece la întâia vacanţă maior. Colonelul din Bucureştĭ maĭ adăuga în scrisoarea sa că Radu era *nobil*, că era *graf*, că astfel se intitulase dînsul cât servise în armata imperială şi numaĭ

de când trecuse la noĭ, a renunţat la numele şi la titlul sĕŭ de nobleţe şi luase numele de *Negru*, un nume de fantazie. Că aci era un mic mister, pe care el nu-l putuse pĕtrunde, dar crede că colonelul Albu lesne va izbuti a-l face să mărturisească adevĕrul în această privinţă. Poate şi este probabil că n'a vrut să vină în România purtând un nume şi un titlu maghiar, cunoscută fiind antipatia noastră pentru tot ce este unguresc.

Bĕtrâniĭ prietenĭ eraŭ încântaţĭ, colonelul vedea pe iubitul luĭ protejat intrat într'o familie bună, nobilă şi avută, iar boerul Barbu îşĭ găsea, în fine, ginerele ideal, căcĭ era încredinţat că, după nuntă, va şti el să înduplece pe ginerele sĕŭ să-şĭ reia titlul de Conte şi chiar numele *unguresc*, la care, spre a-l romaniza, n'avea decât să adauge numele soţieĭ sale, vechiul nume boeresc de Armega. Îşĭ deschise decĭ inima către colonel şi-l rugă să sondeze pe căpitanul în privinţa acesteĭ căsătoriĭ, căcĭ era maĭ mult ca sigur că Natalia va aproba bucuros alegerea făcută de dînsul.

Colonelul făgădui ca a doua zi chiar să vorbească cu Radu şi spera că în foarte curînd să comunice stolniculuĭ rezultatul acesteĭ convorbirĭ, care nu putea fi decât favorabil proectelor făcute de dînşiĭ.

8

A douazi era Duminică, decĭ ofiţeriĭ scutiţĭ de serviciŭ de cazarmă şi colonelul Albu plănuise să se întîlnească, *din întîmplare*, cu căpitanul şi să-l invite la dejun, şi atuncĭ *inter pocula* să-şĭ îndeplinească delicata-ĭ misie de *peţitor*. Era pe gînduri şi rumega tăcut şi posomorît cum să înceapă atacul ca să fie sigur de biruinţă uşoară; nu doar că se îndoia de consimţimîntul luĭ Radu, dar dorea să aducă lucrurile astfel ca Radu să facă întăĭ cererea şi el să se propue ca mijlocitor, exagerând într'adins pretenţiile aristocratice ale bĕtrânuluĭ boer spre a-şĭ face cu aceasta un merit maĭ mult în ochiĭ luĭ Radu.

Era gata să iasă, când ordonanţa luĭ iĭ anunţă că căpitanul Radu solicită onoarea să se înfăţişeze colonelului.

Când intră căpitanul Radu în casă era emoţionat şi puţin încurcat, se vedea că avea ceva pe inimă şi că-ĭ venea greŭ să-şĭ spue păsul colonelului sĕŭ.

După câteva fraze de politeţă banală, colonelul se opri drept în faţa căpitanuluĭ şi, pĕtrunzîndu-l cu privirea până în fundul sufletuluĭ, îĭ zise: »Aĭ negreşit »ceva important să-mĭ comunicĭ, căpitane; te vĕz după faţa-ţĭ schimbată că ceva »grav te aduce astăzĭ înaintea mea. Spune-mĭ iute ce aĭ şi vom vedea ce este de »făcut«. — Da, domnule colonel, rĕspunse Radu, mişcat până la lacrĕmĭ, »cu »inima sfîşiată viŭ a vĕ ruga să-mĭ permiteţĭ a permuta cu un camarad din »Iaşĭ . . . . . «. Nu isprăvi bine fraza şi colonelul, galben şi tremurând, îl întrerupse:

»Ce-aĭ zis? —Să te permuţĭ? —Să mergĭ la Iaşi? Să părăseştĭ regimentul »meŭ, în care eraĭ tratat ca un copil rĕsfăţat! — Şi care-ţĭ sunt motivele ca să »cerĭ permutarea? Nu eştĭ mulţumit aicĭ; crezĭ că veĭ fi maĭ bine la Iaşi? In-

»gratule! Ingratule! . . . . .« şi frazele îi eraŭ scurte, fulgerătoare şi nu daŭ pas căpitanuluĭ a rĕspunde.

Căpitanul se scuză, asigură pe şeful sĕŭ de toată recunoştinţa ce-ĭ poartă şi de durerea ce resimte a se despărţi de dînsul; dar îĭ era peste putinţă a maĭ rĕmânea în R., sănĕtatea luĭ cerea o permutare imediată şi în acest scop intrase în corespondenţă cu maĭ mulţĭ camarazĭ din diferite regimente, până ce găsise un amic din Iaşĭ, care primise să schimbe cu dînsul.

Colonelul era acum furios, îl mustră cu asprime, îĭ zise vorbe severe şi luându-şĭ chipiul eşi în uliţă, lăsând pe bietul căpitan aiurit şi plângênd.

9

Când intră colonelul Albu în salonul stolniculuĭ Barbu, găsi aci adunată multă lume, căcĭ, după vechiul bun obiceiŭ ce se păstrează încă în unele oraşe de provincie, vizitele se fac dimineaţa, imediat după eşirea din biserică, decĭ salonul era plin, boerĭ şi cocoane, fete tinere şi frumoase şi câţĭva tinerĭ. Colonelul, preocupat de scena ce o avusese cu căpitanul sĕŭ, fără alt preambul, anunţă supĕrat şi cu glas tare hotărîrea luĭ Radu de-a se muta la Iaşĭ şi plecarea luĭ imediată. Deodată se făcu tăcere în salon, convorbirile se curmară, rîsetele încetară şi se uitaŭ uniĭ la alţiĭ ca cum ar fi voit să afle explicaţia acesteĭ hotărîrĭ precipitate şi neaşteptate. In mijlocul tăcerii ce se făcuse, se auzi un mic ţipĕt şi un corp căzu, făcênd să resune parchetul de un sgomot sec şi sinistru. Toţĭ alergară în colţul salonuluĭ şi ridicară pe braţe pe frumoasa Natalia în nesimţire şi palidă ca o figură de ceară.

Se produse o mică confuzie în salon, ceĭ maĭ mulţĭ vizitatorĭ grăbindu-se a se retrage, uniĭ dintr'un simţimînt de delicată discreţiune, alţiĭ grăbiţĭ a duce vestea maĭ departe şi a o însoţi, bine-înţeles, de comentariĭ rĕŭ-voitoare.

Şi colonelul Albu pricepu, deşi cam tărziŭ, nedibăcia purtăriĭ sale, şi încă şi maĭ furios pe căpitanul Radu, cauza atâtor neajunsurĭ, părăsi iute casa stolniculuĭ. In poartă se întîlni cu căpitanul, care, neştiind nimic din cele întîmplate, venea să depună o cartă de rĕmas bun în ajunul plecăriĭ sale din R. Colonelul îl opri să intre, îl luă cu dînsul şi porniră spre locuinţa sa. Pe drum îĭ povesti cele întîmplate, leşinul Natalieĭ, şi cum acest mic incident compromisese pentru totdeauna pe tînĕra fată. Radu era foarte emoţionat, pentru prima oară el întrezărea că nu era de tot indiferent mîndreĭ fete, dar această descoperire îl întărea şi maĭ mult în hotărîrea ce luase de-a părăsi orăşelul R. cât maĭ iute.

Ajunşĭ la colonelul acasă, acesta îl conjură pe onoare să-ĭ destăinuiască adevĕratul motiv al hotărîriĭ sale. Căpitanul, după oarecare ezitaţie, mărturisi că iubeşte pe domnişoara Natalia şi că aceasta îl sileşte, pe cât este încă timp, să părăsească oraşul.

Colonelul sări în sus, luă în braţe pe tînĕrul căpitan şi-l făcu să înţeleagă că, mulţumită stîngaceĭ sale purtărĭ, acum putea fi sigur că Natalia îl iubeşte şi că el din parte-ĭ era asigurat că părinţiĭ vor da bucuros consimţimîntul lor, şi

că, prin urmare, aşa stând lucrurile, acum nu mai putea fi vorba nici de permutare, nici de plecare.

Mare fu însă aiurirea colonelului, când Radu îi declară că tocmai această descoperire îi impunea obligaţia a părăsi cât mai neîntârziat oraşul.

»Eşti nebun şi pace«, exclamă colonelul în culmea supărării, »voiŭ chema »doctorul să te examineze, căci, de sigur, nu eşti în toate minţile. . . . saŭ. . . . »eşti deja însurat, şi atunci m'ai înşelat pe mine, m'ai făcut să te introduc într'o »casă cinstită, unde n'aveai ce căuta, dacă erai deja căsătorit. In asemenea îm»prejurări, pricepi că-mi datoreşti o explicaţie mie, colonelului, şefului tĕŭ«.

—»Nu sunt nici nebun, cum credeţi, nici căsătorit, rĕspunse Radu, dar »vĕ declar categoric, că niciodată nu voiŭ face căsătoria, a cărei perspectivă mă»gulitoare pentru mine, mĕ faceţi să întrevĕz; şi dacă mĕ apăr cu îndărătnicie, »la propria mea fericire, credeţi, domnule colonel, că inima-mi sângeră şi totuşi »trebue să mĕ opuiŭ, trebue să plec şi . . . . cât mai curînd«.

Colonelul era un suflet nobil, el pricepu că aci urmează a fi în joc o chestie de onoare, de delicateţă sufletească, de un scrupul de conştiinţă poate exagerat. Işi reaminti şi scrisoarea camaradului sĕŭ din Bucureşti, în care îi scria că în viaţa lui Radu este un mister, pe care el nu-l putuse pĕtrunde, şi deci, cu o părintească dragoste, mişcat până la lăcrĕmi, îl conjură să se destăinuiască lui ca unui duhovnic, asigurându-l că nu o simplă curiozitate îl împinge a pĕtrunde acest mister, ci dorinţa de a-l ajuta, de a-l sfătui, de a-i fi de oarecare folos.

Căpitanul Radu se plimba neliniştit prin odaie, o luptă internă se făcea în fundul sufletului sĕŭ amărît; în fine se hotărî să vorbească.

Oprindu-se înaintea colonelului, căzu în genunchi, îi sărută mâna ca unui părinte şi cu glasul înduioşit de lacrĕmi exclamă: »Ei bine, fie! Veĭ şti tot, dom»nule colonel, te rog a mĕ asculta cu răbdare, cu bunăvoinţă şi îţi jur că nu »voiŭ înlătura, nu voiŭ ascunde nimic, ci voiŭ mărturisi tot adevĕrul. Imi pun »astăzi în mâinile d-voastre viaţa, mai mult, onoarea mea! Şi după ce veĭ fi as»cultat întreagă spovedania mea, te voiŭ întreba dacă în asemenea condiţiuni, »D-ta ca părinte 'mi-ai acorda mâna fiicei voastre. Dacă veĭ zice da—da va fi. . . . »dar sînt sigur că-mi veĭ zice: căpitane, ai avut dreptate, pleacă, pleacă cât mai »îngrabă.

»Iţi făgăduesc, rĕspunse colonelul, pe onoarea mea, că-ţi voiŭ rĕspunde »ca şi cum ai fi propriul meŭ fiŭ şi îţi voiŭ zice pleacă, dacă conştiinţa mea îmi »îmi va dicta o asemenea hotărîre«.

Atunci căpitanul Radu, cu glas liniştit, ca cum ar fi povestit o istorie citită, o istorie care nu-l atinge întru nimic, începu astfel:

PARTEA II

10

»Sunt acum vreo cincizeci de ani, Ungaria toată fu nenorocită de o iarnă grea, o iarnă cumplită; ninsoarea astupase toate drumurile, toate cărările, rîurile

eraŭ înghețate, sloiurĭ marĭ de ghiață umpluse albia lor și se rĕspîndise pînă peste maluri pe cîmpiĭ; sate întregĭ fusese contopite de zăpadă și viscole dese și înfiorătoare făceaŭ să piară oamenĭ și dobitoace; fiarele sĕlbatice se arătaŭ pe toate drumurile și veneaŭ până și în satele cele maĭ populate, unde făceaŭ numeroase victime printre vite și chiar oamenĭ.

Era tocmaĭ noaptea de Crăciun, micul sat românesc Grădiștea, în apropriere de Temeșvar, era aproape dispărut subt nemeții de zăpadă, nicĭ o lumină nu se zărea nicăierĭ; din când în când urletele înfiorătoare a uneĭ haite de lupĭ întrerupeaŭ tăcerea mormîntală în care era amorțit satul, la care rĕspundea lătratul unuĭ câine din fundul vreunuĭ culcuș, ce-șĭ scobise în o claie de fîn saŭ de paie și vîntul bătea cu tărie și viscolul mugea furios, cînd deodată se auzea un trăsnet îngrozitor, repetat îndelung de ecoul pădurilor, era un copaciŭ secular care cădea doborît de cumplita furtună și salutat de strigătul lugubru al paserilor sĕlbatice speriate.

Pe această noapte oarbă, luptându-se cu nemeții de zăpadă și cu viscolul împotrivitor, înaintaŭ cu greŭ pe șoseaua dispărută a satuluĭ adormit, patru ființe nenorocite, doĭ țiganĭ urmațĭ de doĭ urșĭ duși în lanțurĭ. Incercase eĭ la toate cîrciumile din sat, dar nicăierĭ nu le deschisese; numaĭ câiniĭ îĭ alungase prin lătratul și urletul lor fioros. Trecuseră de sat și acum urcaŭ un deal înpădurit, în vîrful căruia se afla castelul feodal al proprietaruluĭ satuluĭ, singura nădejde ce le maĭ rĕmăsese, căcĭ altfel eraŭ amenințațĭ să piară de frig și de foame pe drumul mare. Maĭ ales femeia nu maĭ putea înainta, plângea de suferințe și lacrĕmile se schimbaŭ pe obrazu-ĭ slăbit în broboane de ghiață, care îĭ măreaŭ și maĭ mult suferințele; și urșiĭ înaintaŭ cu greŭ și unul din eĭ, maĭ mic, un puĭ, se cufunda cu totul în mormanele de zăpadă saŭ în șanțurile drumuluĭ din care cu marĭ greutățĭ putea să iasă.

Castelul ca și satul era în cea maĭ mare besnă, nicĭ o lumină, nicĭ o licărire nu se zărea la vreuna din numeroasele ferestre ale masivuluĭ edificiŭ; porțile de fer eraŭ încuiate și zidul prea înnalt spre a putea cineva sări peste dînsul. Invinșĭ de osteneală, de foame și de frig, țiganca și ceĭ doĭ urșĭ se opriră la picioarele ziduluĭ casteluluĭ, pe când țiganul singur mergea înainte, căutând o scorbură, o claie de fîn, în fine un adăpost oarecare, maĭ ales pentru șubreda luĭ soție, care, culmea mizerieĭ, era coprinsă de durerile faceriĭ. In sfîrșit se milostivi Dumnezeŭ și zări o lumină la căsuța dinspre drum, unde locuia, știa țiganul, Nicolae Petrea, portarul și grădinarul casteluluĭ. Impins de îndrăzneala deznădejdiĭ bătu tare în poartă și numaĭ decât glasurile groase a doĭ câinĭ îĭ rĕspunse. Grădinarul, bine înțeles, nu vru să deschiză; la miezul nopțiĭ, pe o vreme așa de fioroasă nu puteaŭ fi creștinĭ cu cuget curat, dar maĭ ales când află că sînt țiganĭ ursarĭ, îngrijirea luĭ deveni și maĭ mare și se pregătea a lua pușca din perete spre a primi, după cum li se cuvenea, pe aceștĭ musafirĭ neașteptațĭ; dar nevasta grădinaruluĭ, când află că este o biată femee în durerĭ de facere, ea care era evlavioasă cu toate româncele din Ungaria, i se făcu milă de această nenorocită, și coincidența acesteĭ nașterĭ în ajunul Crăciunuluĭ i se păru buneĭ bĕtrâne, care

era cam superstiţioasă, un fel de minune, şi, decĭ, rugă pe bărbatul eĭ să nu gonească pe bieţiĭ nenorociţĭ, ci din potrivă să-ĭ primească, să-ĭ scape de o moarte sigură.

Se legară decĭ urşiĭ într'o şură închisă, iar ţiganiĭ intrară în staulul vitelor, unde dormeaŭ vacile şi oile şi unde o dulce căldură desmorţi repede pe nenorociţiĭ ţigani rebegiţĭ de frig şi de viscol. Grădinarul le aduse ceva de mâncare şi neuitând că are a face cu niște nelegiuiţĭ, le recomandă să nu care cumva să facă fermece dobitoacelor şi să se poarte cinstit până a doua zi.

A doua zi, ziua Sfîntuluĭ Crăciun, când se deşteptă grădinarul, prima luĭ grijă fu de a cerceta pe mosafiriĭ luĭ din ajun; dar nicĭ în şură, nicĭ în staul nu găsi nicĭ umbră de ţigani saŭ urşĭ, urmele întipărite în zăpadă ĭĭ arătară că eĭ plecase în faptul ziliĭ şi că îşĭ urmase calea prin pădure, unde se şi perdeaŭ urmele lor. Totuşĭ ţiganiĭ lăsase ceva în urma lor: grădinarul găsi în iesle, printre paie, o mică fiinţă omenească plină de viaţă şi înfăşurată în niște sdrenţe.

Această descoperire umplu de bucurie pe grădinar şi pe soţia sa, care ajunsese deja într'o vîrstă înaintată, fără a avea copiĭ.

Iute se hotărîră să meargă la popa din sat, să boteze mica fiinţă, care ca şi Mîntuitorul lumiĭ văzuse lumina vieţiĭ într'un staul în noaptea de Crăciun şi avusese drept întăĭ culcuş o iesle de vite! Viscolul se liniştise acum şi bătrâna pereche porni spre sat plinĭ de bucurie şi de recunoştinţă către cel A-tot-Puternic, care, în amurgul vieţiĭ lor, le dăruise ca prin minune o drăgălaşă fiinţă de desmierdat, şi care era menită a le îndulci tristele lor zile ce maĭ aveaŭ de trăit.

Preotul se minună de această întîmplare nemaĭ pomenită, de această intervenţiune aproape cerească. El botează pe micuţa cu numele de *Maria*, şi făcu iute formalităţile de adopţiune, declarând-o ca »copil găsit«. Asupra acestuĭ punct se iscă neînţelegerĭ între Nicolae Petrea, grădinarul şi femeia luĭ, căcĭ pe când dînsul susţinea că fetiţa este a ţigăncii ursaruluĭ, femeia luĭ, înclinată spre superstiţiĭ şi credinţe supranaturale, credea că copila a fost furată de ţiganĭ dintr'o familie mare şi adusă la eĭ după mijlocirea uneĭ puterĭ superioare şi că numaĭ Dumnezeŭ, spre a răsplăti o viaţă întreagă de muncă şi de cinste, îndemnase pe ţiganĭ să le aducă acest dar de Crăciun!

Orĭcum ar fi, fetiţa prospera minunat, ea devenea din zi în zi maĭ drăgălaşă şi era mîndria părinţilor eĭ adoptivĭ şi veselia întreguluĭ personal de servitorĭ din castel.

11

Tărziŭ, în primăvară, se întoarse şi castelanul la moşia sa, aducând cu sine pe tînăra şi frumoasa sa soţie, cu care se cununase la Viena, în iarna ce trecuse.

Graful Sandor Szapari era de viţă nobilă şi ca toţĭ compatrioţiĭ sĕĭ, trăia în castelul strămoşesc, unde vînătoarea, banchetele sgomotoase cu vecinĭĭ şi exploatarea imenselor sale pădurĭ, ocupa întreaga luĭ viaţă; din când în când mergea la Pesta saŭ la Viena ca să afle noutăţile politice, se întîlnea în cluburĭ secrete

cu patrioţĭ maghiarĭ, unde se discuta despre interesele patrieĭ şi se închega conspiraţia monstră contra monarcheĭ Habsburgice.

El ajunsese astfel la 40 de anĭ, fără să se fi gîndit încă la căsătorie, şi în egoismul sĕŭ de celibatar, era hotărît să nu facă nicĭodată acest pas; dar omul propune şi . . . femeia dispune. Astfel la una din călĕtoriile sale la Viena, avu ocazie să facă cunoştinţa uneĭ tinere şi frumoase compatrioate, a căreĭ fermecătoare graţiĭ zădărnici iute hotărîrea pe care el o credea nestrămutată, şi peste un an se întoarse în castelul părinţilor sĕĭ însoţit de cea maĭ gingaşă, cea maĭ frumoasă tînără contesă.

Viaţa castelului se schimbă ca prin farmec, imensul parc fu îngrijit, frumoase partere de florĭ mirositoare rĕsăreaŭ peste tot locul, şi vastele apartamente ale istoriculuĭ castel se deschiseră pentru sĕrbătorĭ şi petreceri. O viaţă nouă începuse de când cu aparĭţiunea fermecătoareĭ contese.

Şi mica Maria profită de această fericită transformare, ea devenise favorita castelaneĭ şi petrecea maĭ mult în odăile somptuoase şi lucsoase ale stăpînilor decât în modesta căsuţă a părinţilor eĭ adoptivĭ.«

Căpitanul Negru se opri un moment din naraţiunea luĭ, el părea obosit de amintirea acesteĭ triste drame intime, şi lăsându-şĭ capul pe mânĭ, îşĭ încordă memoria pentru a putea urma înainte, iar colonelul Albu îl asculta cu religiozitate şi cu un nespus interes!

Peste câteva minute, căpitanul reluând firul istorieĭ sale, continuă:

»Anĭĭ treceaŭ, o vastă conspiraţie se întindea în pustele maghiare şi pĕtrundea până sub poalele Carpaţilor; dese conflicte sângeroase se întîmplaŭ aproape zilnic între soldaţiĭ imperialĭ şi patrioţiĭ Unguri; atmosfera era ca saturată de o greoaie electricitate, gata a isbucni în furtună omicidă la cea maĭ mică scînteie.

Ambele părţĭ se spionaŭ reciproc, guvernul imperial avea emisarĭ în toate unghiurile ţărĭĭ; castelele nobililor eraŭ supuse la o supraveghere secretă, dar continuă; pe când patrioţiĭ maghiarĭ aveaŭ spionĭ prin cazărmĭ şi prin biurourile diferitelor administraţiĭ, şi unĭĭ şi alţiĭ se fereaŭ şi se bănuiaŭ între dînşiĭ.

Ca spionĭ se întrebuinţaŭ de ambele părţĭ maĭ ales ţiganiĭ rătăcitorĭ, care prin meseriile lor, prin viaţa lor nomadă, eraŭ maĭ în putinţă a pĕtrunde atât în castelele magnaţilor, cât şi prin sate şi chiar prin cazărmĭ, fără a deştepta prea mult bănuelile celor spionaţĭ.

Aşa într'o zi se prezintă la grădinarul castelului o pereche de ţiganĭ, bărbatul şi femeia luĭ, şi cerură să-ĭ vorbească. Eraŭ aceiaşĭ ţiganĭ ursarĭ, care, cu vreo zece anĭ înainte, se adăpostiseră în noaptea de Crăciun în staulul de vite şi care, la plecare, lăsase în iesle micuţa fetiţă.

Puşĭ în cunoştinţă, prin spionaj, de poziţia strălucită a copileĭ, care era adorată nu numaĭ de părinţiĭ eĭ adoptivĭ, dar şi de proprietariĭ domeniuluĭ, eĭ veneaŭ să-şĭ reia copilul lor, care acum, fiind de zece anĭ, ĭĭ putea urma în vagabondele lor excursiunĭ.

Se pricepe lesne spaima ce izbi pe bĕtrânul grădinar şi pe credincioasa luĭ

soţie la această ameninţare. Ei tăgăduiră existenţa feteĭ, spuind că acel copil, lăsat de dînşiĭ în iesle, murise chiar de adouazi după plecarea lor; dar ţiganca, punênd mâna pe Maria, îĭ descoperi într'o clipă umeriĭ şi arătând două semne cicatrizate, care reprezentaŭ un semn cabalistic, strigă plină de bucurie: »Iacă dovadă că este fata noastră!« Iar ţiganul scoase din ghiozdanul de după gît o pecetie de fier ce reprezinta în relief acelaşĭ semn cabalistic, cu care fusese arsă sĕrmana copilă.

Maria, speriată, plângênd, se smulse cu putere din braţele osoase ale hidoaseĭ vrăjitoare, şi alergă sus în castel să se pună sub ocrotirea generoaseĭ sale protectoare, spuindu-ĭ că nişte ţiganĭ aŭ venit s'o fure.

Contele, bănuind că aceştĭ ţiganĭ nu eraŭ alt decât spionĭ aĭ asupritorilor, îĭ chemă la dînsul şi îĭ ameninţă că pune să-ĭ spînzure, de oarece aŭ îndrăznit să intre în castelul luĭ spre a-l spiona, şi nu se îndură să-ĭ ierte de astădată, decât cu condiţie ca nicĭodată şi sub nicĭ un pretext să nu maĭ îndrăznească să pună piciorul pe domeniile sale. Ţiganiĭ, care cunoşteaŭ pe graf şi ştiaŭ că este om a se ţine de cuvînt şi că spînzurarea a doĭ ţiganĭ vagabonzĭ nu ĭ-ar fi adus nicĭ cea maĭ mică supĕrare, se grăbiră a părăsi castelul fără a se maĭ uita îndĕrĕt.

Totuşĭ această scenă alarmase pe grădinar, care se temea ca nu asemenea revendicărĭ să se repeteze, şi chiar mica Maria, deşi nu-şĭ da bine seama de ce era vorba, rĕmăsese cu o tremurătură nervoasă şi o fricâ nemĕsurată de a fi furată de ţiganĭ; dar ţiganiĭ nu se maĭ iviră în partea loculuĭ şi cu încetul toţĭ se liniştiră.

12

Spre toamnă starea sănĕtăţiĭ tinerii contese inspirând îngrijirĭ din ce în ce maĭ serioase, contele se hotărî să petreacă iarna în ţara cu o climă maĭ puţin aspră, maĭ dulce şi decĭ plecă cu scumpa luĭ bolnavă în Italia.

Şi nicĭ nu se maĭ întoarse tînĕra contesă de acolo; ea fu înmormîntată în primăvara viitoare într'un înflorit cimitir de la Palermo, sub copaciĭ mirositorĭ de lĕmâĭ şi de portocalĭ!

Intristarea şi doliul coprinse castelul şi tot satul din Ungaria, căcĭ buna şi tînĕra contesă era iubită şi apreciată de toţĭ locuitoriĭ regiuniĭ, pentru multele sale binefacerĭ, pentru interesul ce avea dînsa pentru bieţiĭ iobagiĭ, aşa de crud trataţĭ în acele vremurĭ; dar maĭ ales mica Maria era coprinsă de o nemărginită jale, căcĭ pierduse pe buna eĭ protectoare, care o iubea şi o desmierda ca pe propria eĭ copilă.

13

Aniĭ treceaŭ repede fără a aduce vreo schimbare în castelul de la Gradiştea, rĕmas pustiŭ în urma acesteĭ nenorocirĭ, căcĭ bĕtrânul graf, nemîngâiat de această dureroasă pierdere aşa de neaşteptată, plecase în călĕtoriĭ depărtate, nădăjduind că în alte continente va putea potoli maĭ lesne nemărginita sa durere şi va uita pe aceea pe care nu o putea uita.

După o peregrinaţiune de maĭ bine de treĭ anĭ, petrecuţĭ când în deşerturile arzătoare ale Africeĭ, când în gheţurile Canadeĭ şi ale Grönlandeĭ, contele se întoarse în fine la castelul de lîngă Temesvar, ostenit şi îmbĕtrânit; pĕrul îĭ

albise şi faţa luĭ, sub arşiţa soareluĭ african, luase o nuanţă arămie şi chiar frumosul luĭ trup subţire şi drept se îngroşase, se boltise; dar şi moralul luĭ suferise o schimbare radicală; se făcuse sĕlbatec, trăia singuratic, ne maĭ primind pe nimenĭ şi ocupându-se exclusiv de afacerile sale, cam compromise. Bĕtrânul grădinar cu soţia sa şi ajutaţĭ de Maria rĕmaseră singurĭĭ servitorĭ în castel îngrijind de toate. Incetul cu încetul Maria deveni un fac-totum indispensabil în viaţa castelanuluĭ, care vedea cu o nemărginită satisfacţie înţelepciunea şi priceperea feteĭ la toate cele, astfel că ea conducea acum toate afacerile casteluluĭ, spre marea mulţumire a tutulor.

Contele înbĕtrânit considera pe Maria tot ca un copil mic şi rĕsfăţat şi dragostea ce avuse defuncta luĭ soţie pentru mica orfelină, căuta el a o continua.

Viaţa în comun de toate zilele, contactul continuŭ, singurătatea în care trăiaŭ, graţiile şi veselia tinereĭ fete, nu puteaŭ cu timpul să nu influenţeze asupra bĕtrânuluĭ conte în viaţa-ĭ izolată, şi ceeace fatal urma să se întîmple, se şi întîmplă. El devine din zi în zi maĭ îndrăgostit de Maria! Simţea o bucurie de tînĕr de câte orĭ o vedea veselă şi zglobie alergând prin parc şi în faţa eĭ era timid şi stîngaciŭ ca un băeţandru, nu îndrăznea să-ĭ vorbească şi când tînĕra fetiţă îĭ surîdea în nevinovata eĭ admirare pentru stăpînul sĕŭ, el era fericit pentru toată ziua aceea.

Muncit de acest amor tomnatic, pe care nu-l putea birui, luă hotărîrea să se destăinuiască credinciosuluĭ sĕŭ intendent. La cele dintăĭ cuvinte ale conteluĭ, bietul Petrea îngălbeni şi cu o voce slabă, înăbuşită de o adîncă mâhnire sufletească, îl întrerupse: »atuncĭ, Domnule conte, noĭ trebue să părăsim castelul »şi să ne mutăm cu fată cu tot în sat saŭ chiar maĭ departe!«

»Nu înţeleg lucrurile aşa, zise contele, când ţi-am mărturisit că iubesc »pe Maria, am înţeles că sunt hotărît a o lua de soţie. Nimenĭ şi nimic nu mĕ »poate împiedica de a-mĭ asigura prin această căsătorie fericirea şi liniştea sufle»tuluĭ meŭ, pentru puţiniĭ anĭ ce-mĭ rĕmân de trăit. Este numaĭ o întrebare şi »o condiţie. Intrebarea este şi totul depinde de rĕspunsul ce-l voiŭ primi, între»barea este dacă Maria ar consimţi cu bunăvoie la această unire şi dacă ea se »crede în stare a iubi puţin pe bĕtrânul eĭ soţ, căcĭ recunosc foarte bine că ea »fiind de 18 anĭ şi eŭ..... aproape de 50, deosebirea între noĭ este mare, totuşĭ »înclinarea mea către dînsa este aşa de puternică, încât eŭ din parte-mĭ cu »bucurie consimţ să uit rangul şi poziţia mea, dacă şi dînsa este în stare să »treacă peste deosebirea de vîrsta ce ne desparte.

»Condiţia ce pun este ca căsătoria noastră să se facă şi să se ţie în taină »până ce voiŭ sfîrşi procesul cel mare ce 'l-am înaintea curieĭ magnaţilor din Buda«.

14

»Ca să pricepeţĭ această condiţie, să-mĭ permiteţĭ, Domnule colonel, zise Radu, să deschiz o mică paranteză«,—şi, după câteva minute de reculegere, căpitanul urmă:

»Vechia familie a conţilor Szapari, ca toate familiile cele vechĭ, se despărţise, în cursul veacurilor, în diferite ramurĭ, dar totdeauna era un conte recunoscut de cap al întregeĭ spiţe, care se bucura, ca atare, de oarecare privilegiĭ şi de venitul însemnat al unuĭ majorat. In vremurile din urmă, neînţelegerea între diferitele ramurĭ dăduse loc la un proces nesfîrşit, căcĭ urma a se răsfoi pergamentele prăfuite ale maĭ multor generaţiĭ dispărute, spre a se putea constata cu precizie căreia din cele şease ramurĭ revenea acest drept secular. Contele Şandor era foarte interesat şi pasionat în acest proces, căcĭ nu vrea în ruptul capuluĭ să lase ca niște colateralĭ să îĭ răpească un drept sfînt ce îĭ revenea după vechile aşezăminte de familie. In asemenea condiţiunĭ se pricepe lesne ce mare neajuns i-ar fi pricinuit o căsătorie atât de puţin potrivită vîrsteĭ şi poziţiunĭĭ sale sociale, maĭ ales faţă de magnaţiĭ de la Buda, judecătoriĭ luĭ, care eraŭ aşa de mîndri şi îngînfaţĭ de nobleţa lor seculară, şi de sigur că divulgarea căsătorieĭ luĭ ar fi făcut să-şĭ piardă procesul; de aceea condiţia ca căsătoria să fie ţinută secretă până după terminarea procesuluĭ.

15

Bătrânul Nicolae Petrea, auzind destăinuirea stăpînuluĭ săŭ, rămase ca trăsnit, nu s'ar fi aşteptat el la una ca aceasta, cum nu s'ar fi aşteptat să fie proclamat de Rege al Ungarieĭ; se retrase decĭ în tăcere, hotărît să se sfătuiască cu credincioasa luĭ soţie, şi la nevoe chiar cu Maria, care era pricepută în toate şi de bun sfat. Moşnegiĭ se înţeleseră să nu spună deocamdată nimic fetiĭ şi nicĭ conteluĭ să nu-ĭ vorbească, căcĭ poate a zis numaĭ aşa o vorbă în vînt, pe care de sigur a şi uitat-o. Nu cunoşteaŭ eĭ îndestul inima omenească şi nu ştiaŭ că adeseaorĭ toamna soarele arde cu maĭ multă putere decât vara!

Contele era nerăbdător şi vedea în tăcerea intendentuluĭ săŭ un răspuns nefavorabil din partea Marieĭ şi, ca de obiceiŭ, obstacolele măreaŭ dorinţele luĭ. Când însă află adevărul, se supără şi insistă ca Nicolae să vorbească cu Maria şi să-ĭ expue hotărîrea sa nestrămutată de a o lua de soţie. Fata maĭ întâĭ nu vru să crează, în feciorelnica eĭ nevinovăţie nu-şĭ putea închipui că ar fi chemată a înlocui pe buna eĭ stăpînă, pe care, prin prizma anilor copilărieĭ sale, o considera ca o adevărată zînă, un înger care se întorsese iar în ceruri, de unde se coborîse pentru puţină vreme printre oamenĭ pe pămînt.....

16

Peste puţine săptămânĭ abatele catolic din Temesvar oficia în capela casteluluĭ căsătoria conteluĭ Sandor Szapari cu Maria, fiica luĭ Nicolae Petrea, intendentul; în urmă se chemă şi preotul român din sat, care sluji taina căsătorieĭ după ritul ortodox şi dădu nouilor căsătoriţĭ binecuvîntarea sa. Contele era acum în culmea fericirĭĭ şi Maria era fericită şi, deşi ridicată la rangul de contesă, ea nu-şĭ uită modesta-ĭ origină şi nu fu nicĭ maĭ mîndră, nicĭ maĭ puţin milostivă şi darnică ca maĭ înainte.

Pentru conte începu o viaţă nouă, tot trecutul era uitat şi dacă din vreme în vreme nu l-ar fi turburat diferitele faze ale procesului, el ar fi fost cel mai fericit om din toată Ungaria. Această fericire se mări încă când, peste un an, un nou vlăstar al nobilului neam al Szaparilor, veni să asigure perpetuarea rasei!

Dar şi naşterea acestui moştenitor trebui să fie ţinută secretă, tot din pricina procesului care se pertracta încet şi cu întreruperi la curia regală din Buda; astfel că băiatul, care se numi Radu, fu trecut mult timp drept nepot al bătrânului Petrea.....«

— Va să zică, întrerupse acum colonelul Albu, acea frumoasă Marie este...«

— Da, răspunse căpitanul Radu, acea frumoasă, dar nefericită Marie era..... mama, şi pruncul născut în ziua de 15 August 1847, în castelul conteluï Sandor Szapari, de lîngă Temişoara..... eram eu!«

Se făcu o mică tăcere, după care căpitanul urmă:

»Să-mi daţi voe, Domnule colonel, ca, deşi de aci înainte este vorba de propria mea istorie, să urmez povestirea ca şi cum a-şi vorbi de o persoană străină.

Micul Radu crescu şi prosperă în plină libertate şi numai când fu să intre în şcoala de cadeţi nobili de lîngă Viena, contele Szapari îl declară de fiul al său legitim şi aşa se numi el de aci înainte.

Anii treceau repede, fără a aduce vreo schimbare simţitoare în viaţa persoanelor a căror istorie o povestim; nenorocitul proces îşi urma cursul său nesfîrşit când se declară războiul cu Prusia, război care avu urmări dezastruoase pentru monarchia Habsburgilor.

Tînărul conte Rodolf Szapari, eşit atunci din şcoala militară, porni la război, luă parte la crîncena luptă dela Sadova, unde un obuz inimic era să-i curme viaţa şi când după şease săptămâni putu părăsi ambulanţa şi spera a reîncepe lupta, află că pacea fusese încheiată, iar pe pieptul lui strălucea medalia de război şi Coroana de fer! Plecă în congediu de convalescenţă la părinţii săi de lîngă Temesvar, unde găsi pe contele Şandor mai îmbătrînit şi mai preocupat de soarta procesului său, care lua acum o turnură politică, fiind dată agitaţia care coprinsese atunci toată Ungaria şi care avu de rezultat *Dualismul austro-ungar*.

Radu se întoarse în curînd la Viena, unde fu ataşat pe lîngă persoana generalului von Lichtenstein, primul adjutant al M. S. Împăratului. Viitorul i se deschidea acum subt cel mai fericit auspiciu, viaţa lui era lesnicioasă, plină de ademenitoare iluzii şi nici o umbră nu întuneca această viaţă senină şi plină de viitor.

17

La castelul părintesc însă evenimentele nenorocite se precipitau: procesul se perduse definitiv la curia regală; această lovitură fu fatală bătrânului conte, care, nemai putând rezista la restriştele soarteï, căzu lovit de o apoplexie fulgerătoare, lăsând pe biata soţie văduvă şi expusă acum la toate persecuţiile unor colaterali înverşunaţi. In adevăr, rudele bătrânului Şandor nu aşteptase nici măcar ca el să fie înmormîntat, se năpustiră asupra castelului, goniră pe nenorocita

soţie şi se grăbiră a intra în posesia întregului avut al decedatului conte, în puterea hotărîrii tribunalului suprem din Buda, care declara încă pe Maria ca o concubină şi pe tînĕrul Radu un bastard, căruia era interzis de a mai purta de aci înainte titlul de conte şi numele de Szapari.

Când ajunse Radu în castelul părinteluĭ sĕŭ, găsi curtea plină de darabanĭ aĭ stăpînirii, iar în sala de sus, în antica sală gotică a strămbunilor, craŭ adunate vreo 30 de persoane, îmbrăcate în bogatul lor costum de magnaţi maghiarĭ, rude colaterale ale mortuluĭ; în mijlocul săliĭ o masă mare acoperită cu dosare, pergamente şi registre, iar împrejurul meseĭ gravĭ şi serioşĭ, cum se cuvenea, ceĭ treĭ judecătorĭ veniţi de la Buda, precum şi grefierul şi notarul în uniforma lor oficială. In fundul săliĭ, strivită de durere şi de ruşine şedea Maria, susţinută de ceĭ doĭ credincioşi servitorĭ, alăturĭ de sicriul deschis, în care se odihnea cadavrul bĕtrânuluĭ septuagenar, căcĭ în sĕlbatica lor ură şi dorinţă de răzbunare, rudele învingĕtoare nu permiseră să se îngroape mortul, până ce autoritatea supremă nu va fi executat hotărîrea de expulzare, în care acum eĭ coprindeaŭ şi cadavrul rudeĭ lor, care şcapte-zecĭ de anĭ fusese capul tutulor spiţelor acestuĭ neam ilustru!

Intrarea în sală a tînĕruluĭ şi frumosuluĭ ofiţer produse o mare mişcare între toţĭ ceĭ de faţă, dar Radu nu vĕzu în sală decât sicriul tatăluĭ sĕŭ şi fantoma cernită, care era mamă-sa; el căzu în genunchĭ şi lacrĕmile curgeaŭ şiroae din ochiĭ luĭ aprinşĭ. Această scenă mişcătoare ţinu câteva minute şi nimenĭ nu avu îndrăzneală a turbura tăcerea mormîntală care se întinsese asupra întregeĭ săliĭ, când deodată unul din asistenţĭ, cel mai înviersunat dintre toţĭ, adresându-se preşedinteluĭ întrerupse tăcerea cu cuvintele pline de rĕutate: »Cred că înaltul »tribunal nu are motiv a întârzia lucrarea sa de dreptate şi că sosirea unuĭ bas»tard nu-l va împiedica a îndeplini înalta misie ce i s'a încredinţat de curia »regală din Buda!«

Ca un tigru rănit se repezi Radu asupra insultătoruluĭ şi apucându-l de gît, ĭi strigă: »Te zugrum ca pe o viperă veninoasă, dacă nu retractezĭ insultele »ce aĭ avut laşitatea să aruncĭ unuĭ mort şi uneĭ bĕtrâne femeĭ nenorocite. Te »zugrum şi stîrvul tĕŭ îl voiŭ arunca câinilor, căcĭ şi tu nu eştĭ decât un câine »spurcat!«

Se pricepe lesne confuzia ce se produse în sală în urma acestuĭ incident dramatic. Preşedintele ordonă să intre darabaniĭ spre a asigura liniştea şi respectul cuvenit înalteĭ sale autorităţĭ. Când totul se potoli, când Radu, galben ca ceara îşĭ reluă locul în genunchĭ lîngă sicriul părinteluĭ sĕŭ, preşedintele ordonă grefieruluĭ să citească actele procesuluĭ, revendicările colateralilor şi dovezile prin care se contesta validitatea cununieĭ, cum şi pretenţiile luĭ Radu de fiŭ şi moştenitor al rĕposatuluĭ conte Şandor Szapari.

Citirea tutulor acestor hârtiĭ ţinu peste o oră şi se făcu în cea mai mare tăcere, nefiind întrerupt prin nicĭ un alt incident. Inainte dar ca tribunalul să pronunţe hotărîrea de expulzare, preşedintele ca o simplă formalitate întrebă pe Radu dacă are ceva de obiectat în contra actelor ce se citise şi dacă poate pre-

zinta ceva dovezĭ valabile şi serioase care să poată fi opuse actelor formale şi legale care se citise în auzul tutulor. Radu astfel interpelat păru că se deşteaptă dintr'un somn adînc, se sculă în picioare şi la rîndul sĕŭ întrebă pe preşedinte ce voeşte de la dînsul? Adevĕrul este că, cufundat în dureroase gîndirĭ, nu auzise nimic din cele citite. Preşedintele îĭ repetă întrebarea şi numaĭ atuncĭ Radu îşĭ veni în simţirĭ şi pricepu tot odată zădărnicia încercărilor sale. Intr'adevĕr, el nu putea produce nicĭ o dovadă valabilă pentru a combate cele susţinute de adversarĭĭ sĕĭ. Actele, registrele bisericilor din Temesvar şi din Gradiştea, în care se găseaŭ trecute atât cununia regulată a conteluĭ, cât şi legitima naştere a luĭ Radu, fusese rĕzleţite cu ocazia turburărilor din anĭĭ 1848 şi 1849, iar puţinele persoane care ar fi putut mărturisi în favoarea mameĭ sale şi a luĭ, parte murise, parte dispăruse, astfel încât Radu pricepu lesne că nu-ĭ rĕmâne nimic alt de făcut decât a se supune fatalităţiĭ, şi prin urmare, a părăsi cât maĭ curînd castelul ca nişte rĕĭ-făcĕtorĭ, nişte uzurpătorĭ, şi durerea luĭ era cu atât maĭ mare, privind pe nenorocita luĭ mamă, care trebuia să părăsească ruşinată locurile unde se născuse şi unde trăise fericită o lungă viaţă de om!

El decĭ înaintă în faţa judecătorilor sĕĭ şi cu glas liniştit, cu capul sus, ca unul ce nu se simţea întru nimic vinovat, zise: »Vĕz că nu pot proba cu acte »oficiale falsitatea acuzărilor, ce ni se aduc şi decĭ nu-mĭ rĕmâne decât a mĕ su»pune verdictuluĭ înalteĭ curiĭ regale. Ne declarăm gata, mama şi eŭ, a părăsi »castelul imediat după ce vom îngropa scumpele rĕmăşiţe ce se odihnesc în acest »sicriŭ; iar nobilul luĭ suflet sus din ceruri, de unde ne priveşte negreşit, trebue »să arunce blestem şi anatemă asupra acelor care îl insultă până în cosciugul luĭ!«

Tînĕrul conte Appony, care părea că asumase asupră-ĭ toată ura şi rĕutatea celorlalţĭ, se adresă preşedinteluĭ cu cuvintele: »Destul a durat această „comedie; noĭ rugăm pe înalta delegaţiune a curieĭ regale să pronunţe în fine »încheierea acestuĭ proces şi să ordone ca în 24 de ore totul să fie sfîrşit şi cu »toţiĭ să fie expulzaţĭ din castel şi după domeniul nostru strămoşesc! Destul de »când aceştĭ uzurpatorĭ, profitând de slăbiciunea unuĭ bĕtrân, ne-aŭ furat şi nu»mele şi averea!«

La această nouă insultă, Radu puse mâna pe spadă şi se repezi spre insultător, dar mamă-sa maĭ iute ca gîndul îĭ reţinu braţul: »Radule, zise ea, dispre»ţueşte aceste laşe clevetirĭ şi nu uita că fiuluĭ conteluĭ Szapari nu i se cade a-şĭ »mînji sabia sa onorabilă în sângele unuĭ mizerabil«, şi luând crucifixul după pieptul mortuluĭ făcu semnul crucĭĭ, îl sărută şi ridicând ochiĭ spre cer: »Iartă-le »lor Doamne că nu ştiŭ ce zic!«

Acest noŭ incident ridică o furtună îngrozitoare în sală, toate rudele vociferaŭ de odată şi cu mare greutate se putu obţine un moment de tăcere.

18

Tribunalul, după o şedinţă obositoare de atâtea ceasurĭ şi agrementată cu incidentele zgomotoase ce relatarăm, era enervat şi dorea să termine cât maĭ în grabă, de teamă maĭ ales ca nu o nouă ciocnire între părţĭ să provoace chiar

vĕrsare de sânge, căcĭ încetul cu încetul se introdusese în sală mulţĭ amicĭ şi partizanĭ aĭ luĭ Radu, care nu aşteptaŭ decât un moment favorabil spre a se năpusti asupra adversarilor prietenuluĭ lor.

Singură figura galbenă marmoreană a bĕtrânuluĭ conte era liniştită şi pacĭnică în sicriul sĕŭ!

Preşedintele se sculă spre a pronunţa, după obiceiŭ, formula sacramentală prin care se întărea definitiv hotărîrea mareĭ curiĭ regale din Buda, când de odată uşile se deschise şi cu paşĭ cumpătaţĭ doĭ prelaţĭ, cu părul şi cu bărbiile albe, înaintară spre masa tribunaluluĭ. Preşedintele, care presimţi o nouă întârziere, o nouă încurcătură, îĭ întrebă cu glas cam aspru cine sunt şi ce voesc?

»Iacă sfinţia sa părintele Ioan de la biserica română din Gradiştea şi eŭ »parohul de la Sfîntul Iosif din Temişoara; dar înainte de a vĕ expune ce- »rerea noastră, vĕ cerem voie a zice o mică rugăciune la sicriul acestuĭ scump »rĕposat«, şi, neaşteptând rĕspunsul, se îngenunchiară cu evlavie şi în mijlocul tăceriĭ făcu fiecare după ritul luĭ rugăciunea pentru mort. Preotul român făcu semnul crucĭĭ şi cu glas puternic pronunţă: »Dumnezeŭ să-ĭ ierte pĕcatele sale!« Imediat se sculă şi parochul catolic, sărută crucifixul după pieptul mortuluĭ şi zise: »Requiescat in pace!« După acestea ambiĭ preoţĭ înaintară până la masa tribunaluluĭ, şi cel maĭ în vîrstă, parochul catolic, adresându-se preşedinteluĭ grăi: »Cunoaştem că Inalta curie din Buda, în lipsă de acte doveditoare, precum »şi Dumneavoastră chemaţĭ a face ultimele cercetărĭ aicĭ la faţa loculuĭ, sunteţĭ »în ajun a făptui o strigătoare nedreptate, de aceea ne-am grăbit a veni sfinţia »sa şi eŭ să vĕ aducem aceste dovezĭ. Ele aŭ fost ridicate din parochiile respec- »tive când cu marea noastră revoluţie şi numaĭ după multă cercetare şi strădanie »ne-a ajutat cel prea Inalt, care n'a voit să se comită o asemenea nedreptate stri- »gătoare la cer, am izbutit, zic, a le afla în archivele diocesene de la Arad«. Şi zicând aceste cuvinte, cuviosul preot scoase dintr'un ghiozdan maĭ multe hârtiĭ şi registre îngălbenite, pe care le prezentă tribunaluluĭ una câte una, însoţindu-le de explicaţiĭ şi comentare.

»Iacă maĭ întâĭ actul de cununie al nobiluluĭ Domn şi magnat conte »Şandor de Szapari cu Maria, iacă şi registru în care este trecut acest act la »rîndul luĭ, în fine iacă şi publicarea acestuĭ act în foaia oficială a comitatuluĭ, »însă aceasta după trecere de câţĭva anĭ, pentru care întârziere am fost aspru re- »primandat de către Prea Sfinţia Sa Episcopul nostru, după cum puteţĭ vedea din »această scrisoare pastorală. Intârzierea publicărĭĭ în foaie oficială mi s'a fost »cerut de însuşĭ rĕposatul conte, care dorea pe acele vremurĭ ca căsătoria sa să »fie tăinuită câtva timp; şi fiindcă căsătoria s'a celebrat şi după ritul ortodox, »iacă şi actul de cununie şi registrul bisericĭĭ româneştĭ în care se află trecută. »De altminterĭ, atât sfinţia sa cât şi eŭ putem mărturisi aceasta cu jurămînt »archieresc, de oarece noĭ am fost care am oficiat şi binecuvîntat această căsătorie.«

Preotul catolic tăcu, atuncĭ parochul român făcu crucea, sărută sfînta Evanghelie ce era pe masă şi zise: »Mărturisesc înaintea luĭ Dumnezeŭ şi înaintea »oamenilor că adevĕrul a grăit fratele nostru întru Christos!«

Preotul catolic urmă: »Iacă şi actul de naştere şi de botez întru religia »ortodoxă a conteluï Rudolf de Szapari, oficiat de părintele Ioan şi în care sunt »subscris şi eŭ ca martor. Cum vedeţï, D-lor judecătorï, toate aceste acte sunt au»tentice şi legale şi nu pot fi puse la îndoială de nimenï!«

Un zgomot infernal se produse în sală, pe de o parte unïï strigaŭ: »Să »trăiască contele Radu! Să trăiască sfinţiï părinţï care aŭ adus lumina adevĕ»ruluï!...« Iar partizaniï grafuluï Appony vociferaŭ:

»Impostură, acte false, preoţï făţarnicï şi mincinoşï, plătiţï ca să facă acest »scandal! Afară jesuitul, afară popa!.....«

Cu greŭ putu sĕrmanul preşedinte să restabilească şi de astă dată ordinea şi să facă tăcere; atunci preotul catolic scoase din sîn un plic sigilat şi înmânându-l preşedinteluï, zise: »Iacă şi testamentul rĕposatuluï conte, este făcut de vreo treï »luni, este în toată regula şi mi-a fost încredinţat mie spre a-l depune după »moartea sa înaltuluï tribunal!«

19

Apariţia celor doï preoţï, regăsirea şi depunerea actelor care constataŭ legitimitatea soţieï şi a fiuluï, în fine exhibarea testamentuluï, schimbară cu totul şansele procesuluï şi după o scurtă deliberare între dînşiï, preşedintele pronunţă amânarea procesuluï peste 15 zile, în care timp toate aceste noï acte urmaŭ a fi supuse înalteï curiï din Buda.

Turbaţï de mânie, căcï pricepeaŭ lesne că totul este perdut pentru dînşiï, colateraliï în cap cu grafui Appony părăsiră castelul făgăduind că se vor întoarce la termenul fixat de tribunal.

Doliul coprinse din noŭ castelul; a doua zi se făcu înmormîntarea conteluï în mijlocul vecinilor şi prietinilor, şi totul reintră în acea linişte lugubră care caracterisează durerile cele adevĕrate!

La ziua fixată sala străbunilor era iarăşï plină de prieteniï şi clienţiï ambelor părţï, iar în mijloc trona iarăşï tribunalul delegat din Buda, care de astă dată declară nule şi neavenite toate încheierile precedente, proclamă pe Maria de soţie legitimă a rĕposatuluï conte Szapari şi pe Radu de fiul sĕŭ unic şi legitim; prin urmare, el ca singurul moştenitor al conteluï, fu recunoscut de cap de familie şi, prin urmare, de şef al tutulor spiţelor ale neamuluï Szapari şi luï reveneaŭ întinsele domeniï din Ungaria şi Transilvania care formaŭ majoratul familieï.

Radu se prezintă de astădată în falnicul costum de magnat maghiar, purtând pe cap vechea coroană şi la gît greoiul lanţ de aur, presărat cu pietre scumpe şi cu armele familieï; acesta era semnul distinctiv al capuluï familieï şi al tutulor grafilor din neamul Szapari.

Toţï îl felicitară, bĕtrânul preşedinte se sculă ca să-ï dea alcolada oficială, dar Radu îï întinse un plic şi îl rugă să ia cunoştinţă de conţinutul luï. Preşedintele citi atunci cu glas tare o declaraţie a luï Radu, prin care renunţa pentru el şi moştenitoriï luï eventualï la demnitatea de cap al caseï Szapari, transmiţênd-o vĕruluï sĕŭ, conteluï Appony de Szapari.

Atunci el scoase coroana şi lanţul de aur, le depuse înaintea preşedinteluĭ şi îl rugă să dea el învestitura conteluĭ Appony.

Păstra castelul strămoşilor sĕĭ, cât şi domeniul dependinte de castel pe seama sa cât va trăi mamă-sa, Maria, vĕduva contesă de Szapari, după a căreia moarte, totul trebuia să revină diferitelor spiţe ale neamuluĭ.

Pentru dînsul nu păstra decât capela castelului, cu micul cimitir în care eraŭ să fie îngropaţi părinţiĭ luĭ, credincioşiĭ servitorĭ şi el. Pentru întreţinerea capeliĭ şi cimitiruluĭ lăsa o mică proprietate a căruĭ venit urma a se lua de capelanul bisericuţiĭ.

După ce se îndeplinirĕ toate aceste formalităţĭ, care puserĕ în uimire toată asistenţa, Radu înaintă spre graful Appony şi cu voce liniştită, dar hotărîtă, îĭ zise: »Satisfacţia ce nu puteaĭ acorda bastarduluĭ, hoţuluĭ Radu, o veĭ putea da »acum conteluĭ Rudolf de Szapari şi ca cap al familieĭ eştĭ dator a susţine chiar »cu spada în mână onoarea neamuluĭ; mâine veĭ primi martoriĭ meĭ!«

Vrea contele Appony să se scuze, dar Radu îĭ întoarse spatele şi părăsi iute sala. Iĭ era grabă să se arunce în braţele maiceĭ sale spre a o mîngâia de suferinţele ce îndurase în aceste din urmă timpurĭ.

20.

Puţine zile după cele relatate maĭ sus, duelul avu loc într'o dumbravă de lîngă Pesta; Radu fu uşor rănit la umĕr, dar adversarul luĭ primi o lovitură mortală, astfel că peste câteva ceasurĭ graful Appony şi încetă din viaţă.

Durerea luĭ Radu fu mare şi sinceră, căcĭ pe cât dorea dînsul a da o bună lecţie trufaşuluĭ sĕŭ vĕr, pe atât era de nemîngâiat vĕzênd că rezultatul dueluluĭ întrecuse intenţiunile sale.

Imediat se duse şi se constitui prizonier.

Duelurile în armata imperială ajunsese pe acele vremurĭ o adevĕrată calamitate. Duelurile între civilĭ şi militarĭ şi chiar între ofiţerĭ între dînşiĭ eraŭ aproape zilnice şi nu trecea sĕptămână în care să nu fie de înregistrat moartea vreunuĭ brav ofiţer, victimă acestor barbare lupte. Recrudescenţa manieĭ dueluriloř se explicase oarecum prin faptul că maĭ toţĭ militariĭ austriacĭ, în urma dezastrelor repetate din Italia şi în timpul din urmă la Konigsgrätz, la Sadova, deveniseră nervoşĭ şi de o susceptibilitate extremă, astfel că interpretaŭ orĭce cuvînt ca o aluzie rĕutăcioasă la nesuccesele lor în războiŭ.

Această stare de lucrurĭ îngrijise pe guvern, îngrijise pe chiar Impĕratul, şi se căuta a se pune un frîŭ acestor întîlnirĭ sângeroase, care în cele maĭ multe cazurĭ proveneaŭ dintr'o falsă interpretare a onoareĭ militare; de aceea se luă hotărîrea a se uza de mĕsurile cele maĭ severe şi ordonanţe vechĭ din cele maĭ draconiane fură din noŭ editate.

Degradarea, excluderea din armată, închisoarea pe anĭ îndelungaţĭ în una din fortăreţele Imperiuluĭ eraŭ pedepsele ordinare ce se daŭ dueliştilor, şi acestea se întindeaŭ şi la martorĭ şi la medicĭi asistenţĭ.

Duelul luĭ Radu făcu mult zgomot în toate cercurile militare, gazetele din

Pesta şi chiar din Viena, se ocupară săptămâni întregi de această afacere; mai ales foile ungureşti eraŭ mai vehemente; de când cu dualismul, vechiul antagonism de rasă începuse a se ivi şi patrioţii maghiari reclamaŭ o pedeapsă exemplară pentru Radu, acest român pretins ungur, care ucisese un coborîtor al celei mai ilustre familii din Ungaria.

Pus pe acest tărîm politic, procesul dueluluĭ devenea periculos pentru Radu; el se otărî atunci să scrie protectoruluĭ sĕŭ, prinţuluĭ de Lichtenstein şi să-ĭ expue faptele în adevĕrata lor lumină ca să nu crează, cum insinuaŭ gazetele ungureşti, că duelul nu fusese decât un calcul josnic din partea luĭ Radu, ca astfel să desmoştenească o întreagă familie în folosul luĭ, pe când din contră am vĕzut cu ce desinteresare el se purtase faţă de colateraliĭ sĕĭ şi mai ales faţă de graful Appony!

Inspiraţia luĭ Radu de a scrie şefuluĭ şi protectoruluĭ sĕŭ fusese bună, căci se şi hotărîse a se face un exemplu din cazul acestuĭ duel, care negreşit era să mai potolească furia duelurilor.

Prinţul de Lichtenstein expuse deci Impĕratuluĭ toată pricina, astfel cum îĭ scrisese Radu, şi îl rugă să fie indulgent pentru acest tînĕr ofiţer care se deosebise prin bravura sa în lupta de la Sadova, unde îşĭ vĕrsase sângele pentru Patrie şi pentru Impĕrat! Mărinimosul monarh fu mişcat de spusele primuluĭ sĕŭ aghiotant şi îl autoriză să aranjeze singur această tristă afacere cum va crede dînsul că este mai bine.

Se luă deci hotărîrea ca Radu să-şĭ dea demisia din armata Imperială şi să părăsească cât mai neîntârziat şi pentru totdauna monarchia; numaĭ astfel se încetă orice urmărire în contra luĭ.

Aflând de această nouă nenorocire ce o atingea în tot ce avea ea mai scump pe lume, mama luĭ Radu se stinse iute şi fu înmormîntată alăturĭ de soţul eĭ, în mica capelă de lîngă castel.

Nemaĭ avênd acum nimic şi pe nimenĭ care să-l mai reţie în patrie, Radu demisionă şi trecu Carpaţiĭ.... Urmarea istorieĭ luĭ o cunoaşteţĭ, domnule colonel!«

Radu se opri în naraţiunea sa şi, puindu-şĭ capul între mâinĭ, plânse îndelungat.

Colonelul Albu, care ascultase cu o încordată atenţie istoria luĭ Radu, se sculă, se plimbă puţin prin odaie şi oprindu-se în faţa căpitanuluĭ îĭ zise: »Ţĭ-am »făgăduit să te judec ca pe propriul meŭ fiŭ şi să-ţĭ comunic hotărîrea mea, la »care urmează a te supune«, şi sunând zise ordonanţeĭ sale, care tocmaĭ intra în odaie: »Ioane, găteşte-mĭ uniforma mea de mare ţinută«! Şi la întrebarea mută a căpitanuluĭ, el îĭ rĕspunse: »Mĕ duc numaĭ decât la marele stolnic Barbu Ar»mega să cer mâna fiiceĭ sale Natalia pentru căpitanul Radu Negru, iubitul meŭ »fiŭ adoptiv!«

Radu căzu în genunchĭ, iar colonel Albu eşi repede din odaie spre a-şĭ ascunde lacrĕmile ce-l podideaŭ!

Brătăşanca, Iulie 1901. GIL.

Mănăstirea Cozia

MĂNĂSTIREA COZIA

NOTE ŞI IMPRESIĬ

Dincolo de Călimăneştĭ la depărtare de câteva minute, pe drumul Lotruluĭ ce se înfundă în inima Carpaţilor, se află Mănăstirea Cozia, zidire frumoasă şi veche din veacul al XIV-lea, clădită de Vodă-Mircea-cel-Bĕtrân.

Ca să viziteze cineva un astfel de locaş, trebue să-şĭ pregătească oarecum sufletul pentru a-l înţelege şi simţi, nu numaĭ a-l vedea, cum fac ceĭ maĭ mulţĭ călĕtorĭ. Culcată pe o pantă dulce a văiĭ Oltuluĭ, Mănăstirea Cozia se ascunde privirilor călĕtoruluĭ până ce ajungĭ aproape în faţa eĭ. De pe colinele care o încunjoară, acoperite de păduriĭ seculare, ea se arată, în mijlocul văiĭ verzĭ şi umbrite, ca singurul cuib de viaţă al aceluĭ coprins tainic. Privind-o călătorul de sus, de pe deal, îmbrăţişată de chiliile albe, în tăcerea aceea adîncă a loculuĭ, mănăstirea îţĭ destăinueşte parcă măreţia mormîntuluĭ mareluĭ Voevod Mircea, subt lespedele căreia îĭ zac oasele. Cu amintirea faptelor şi umbra mareluĭ Voevod în minte, gîndul călĕtoruluĭ se înnalţă şi trăeşte câteva minute în acea tristă dulceaţă a timpurilor duse, în acel *sunt lacrimae rerum* sufletesc, în care domneşte singur trecutul cu graiul luĭ puternic, iar prezentul se şterge cu totul.

Deşi şi aicĭ, în scurgerea veacurilor, mâna omuluĭ a adus prefaceriĭ vechiuluĭ aşezemînt al luĭ Mircea, fie la turnul clopotniţeĭ, fie la pridvor şi în zugrăvitul din noŭ al unor sfinţĭ de pe dinăuntru, totuşĭ mănăstirea s'ar putea zice că a rĕmas în mare parte aşa cum era ea în vremea de d mult.

Ne apropiarăm de sfîntul locaş şi începurăm a-ĭ cerceta frumuseţile şi inscripţiile. Numele mănăstiriĭ vine de la muntele Cozia de-alăturĭ. Ea e clădită, ca toate vechile noastre bisericĭ, în formă de cruce. Zidurile-ĭ groase sunt străbătute de 12 ferestre ânguste, înconjurate fiecare de felurite podoabe sculptate în piatră. De-asupra eĭ un singur turn înnălţat la mijloc şi cam spre altar. Pridvorul din faţă, făcut maĭ în urmă, e susţinut pe coloane de piatră săpate în chip primitiv şi zugrăvit pe dinăuntru cu scene din istoria sfîntă. De-asupra uşiĭ e următoarea inscripţie:

»Această sfîntă şi dumnezeiască biserică, unde se păstrează hramul prea sfinteĭ şi începĕtoareĭ de viaţă Troiţe, este zidită din temelie de blagocestivul rĕposatul Domn Ioan-Mircea-Voevod-cel-Bĕtrân în anul 6894, care a înfrumuseţat-o înlăuntru cu tot felul de podoabe, şi afară a întărit-o cu venituri pentru chiverniseala eĭ. Şi pentru multa vreme a anilor trecuţi fostuşiĭ aŭ perdut podoabele cele de-a zugrăveleĭ. Şi vĕzênd-o stricată, cinstitul şi de bun neam D-luĭ jupân Şerban Cantacuzin, bil vel paharnic, feciorul spătaruluĭ Drăghicĭ, îndemnatu-s-aŭ de Dumnezeiască rîvnă de a o zugrăvi, precum se vede, spre a D-luĭ şi rĕposaţilor părinţi aĭ D-luĭ vecînică pomenire, în zilele prea luminatuluĭ şi înălţatuluĭ Domn Ioan Constantin B. Basarab Voevod, fiind păstor al ţăriĭ prea sfîntul Mitropolit Kir Teodosie, leat 7213, nastavnic fiind Serafim Ieremonachul, I. Pisah Preda, Ego Enachi Sima Mihailă, zugravĭ.«

Înăuntrul bisericiĭ la dreapta şi subt o piatră înflorită stă mormîntul luĭ Mircea. Lumina slabă ce abia pătrunde de-asupra luĭ şi culorile stinse ale lucrurilor dimprejur, armonizate de vreme, daŭ mormîntuluĭ un aer de sfinţenie şi-ţĭ înnalţă sufletul. In feţele sfinţilor zugrăviţĭ pe pereţĭ—uniĭ cu multă expresiune—se simte penelul vechiuluĭ zugrav român. Sus în fundul bolţiĭ domneşte, în azurul înstelat, chipul Mîntuitoruluĭ plin de pace şi de bunĕtate. Pe zidul, colosal de gros, care desparte corpul biserieeĭ în douĕ, cu faţa spre altar, staŭ portretele ctitorilor Mircea cu fiul sĕŭ Mihail, îmbrăcaţĭ în costum de cavalerĭ. La privirea chipuluĭ luĭ îţĭ vine în gînd versurile luĭ Eminescu :

Un bĕtrân atât de simplu după vorbă, după port...

In acelaşĭ mormînt sunt oasele Teofaneĭ din sînul căreia se născu Mihaiŭ-Viteazul. Ea se numise înainte Tudora, dar făcêndu-se călugăriţă primi numele de Teofana şi veni la Mănăstirea Cozia, în vreme ce fiul sĕŭ se războia în Transilvania. Ea lăsă mănăstiriĭ maĭ multe moşiĭ şi ca ctitoră fu înmormîntată alăturĭ de Mircea.

Lîngă ea sunt rĕmăşiţele feteĭ luĭ Mihaiŭ, a căreĭ frumuseţe o spune parcă şi numele eĭ Florica.

De jur-împrejurul bisericiĭ, alcătuind treĭ laturĭ ale unuĭ pătrat, sunt chiliile albe ale mănăstiriĭ, cu balcoane lungĭ, susţinute icĭ colea de coloane scurte, şi dedesubtul cărora curg şipote de apă rece de munte. Subt aripa stîngă a chiliilor e bucătăria veche cu coşul înnalt, pornind larg de jos şi subţiindu-se spre acoperămînt. In cele douĕ colţurĭ ale şiruluĭ de chiliĭ câte un paraclis. In cel din stînga se maĭ vĕd încă sfinţĭ zugrăviţĭ, tăiaţĭ de un acoperămînt făcut din noŭ, şi din care păretele vechiŭ dinspre Olt s'a prăbuşit în apă. La parastasul din dreapta, atîrnat de-asupra Oltuluĭ, e balconul luĭ Mircea, înăuntru căruia era zugrăvită o veche coroană a ţăriĭ, pe care Pantazescu, cel cu furtul closceĭ de aur, a schimbat-o în o coroană nouă, lăsându-ne, în locul unuĭ embleme istorice, interesantă de sigur atât prin vechimea eĭ cât şi poate prin frumuseţea eĭ, o oroare ce îţĭ răneşte vederea privind-o. De-asupra acestuĭ parastas e un turn al căruĭ siluetă e de o rară armonie.

In aerul din curtea mănăstirii, în florile roşii din balcoane, în cei câţiva plopi înnalţi, crescuţi pe lîngă chilii, în cursul neîntrerupt al şipotelor de apă, e ceva nedesluşit din timpurile străvechi, un glas strămoşesc care-ţi umple sufletul de cucernicie.

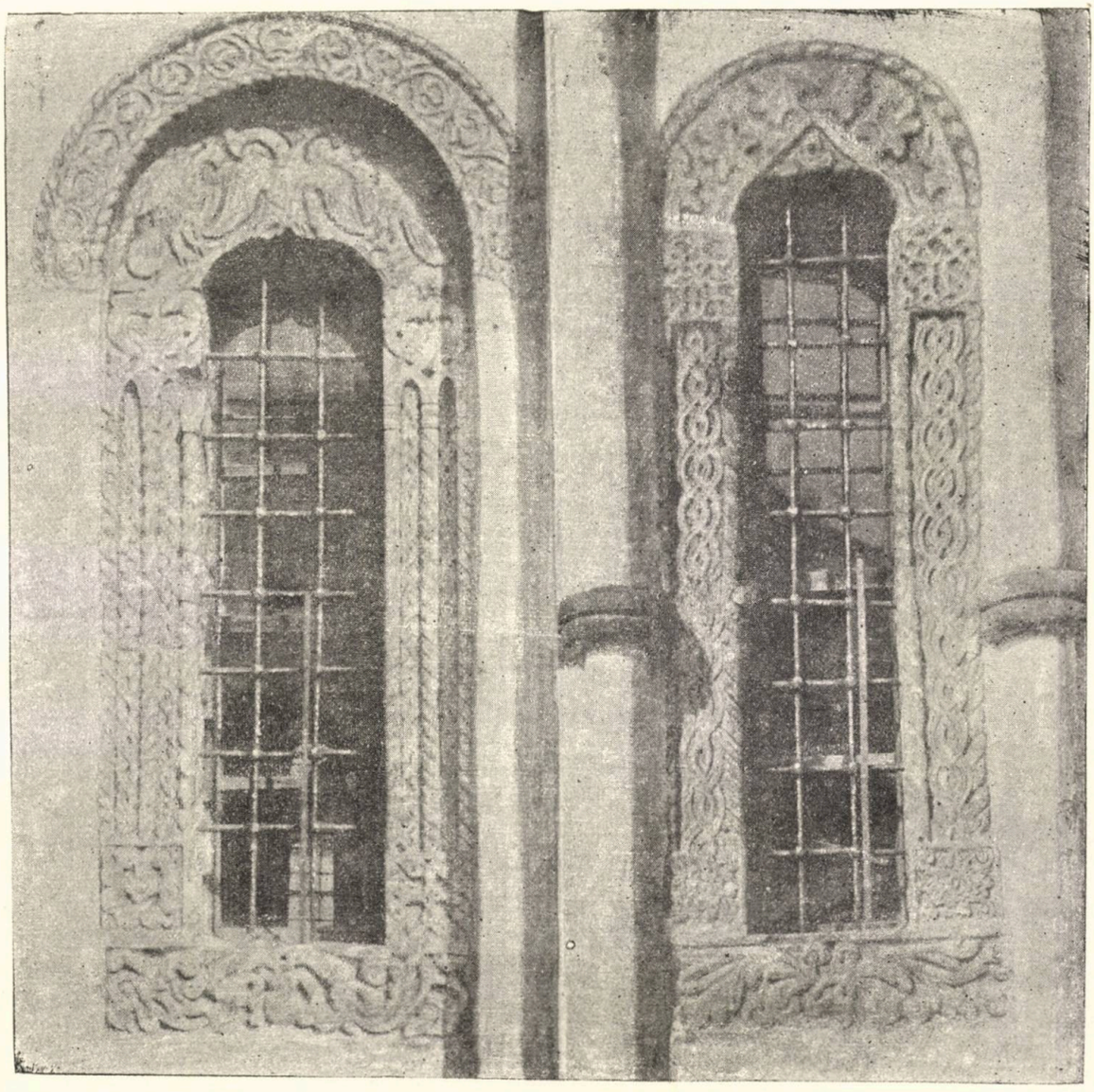

Ferestre de la Mănăstirea Cozia

Pe colina din faţa mănăstirii, la depărtare de 50 de paşi de drum, se află bisericuţa lui Petru Cercel cu hramul Sfinţilor Apostoli, zidită din cărămidă aparentă, aşezată în zid când culcată, când în muche. Ca şi în Mănăstirea Cozia,

zugrăveala eĭ e în parte veche, în parte maĭ nouă. Păretele ctitoricesc pare-a fi păstrat aşa cum era în vechime. Pe dînsul se vede Petru Cercel, în toată înfăţişare luĭ de Domn, iar pe păretele stîng se vede Doamna şi fata luĭ, amîndouĕ femeĭ foarte frumoase. Ele sunt îmbrăcate în costumul femeilor române din veacul XVI, care se vede şi la Doamna Despina de la Curtea-de-Argeş. Bisericuţa e mică şi strîmtă. In ea se află mormîntul luĭ Marcu-Vodă.

Privind încă zidirile acestea străvechĭ, seara îşĭ lasă umbrele eĭ încetul cu încetul. O lumină albastră închisă învălue lunca mănăstiriĭ. O tăcere şi o linişte adîncă se întinde peste tot. Dealurile din jur se maĭ arată ochilor numaĭ ca o uşoară undulare pe zarea ceruluĭ. In curînd şi întunericul gros al nopţiĭ înnecă şi stăpîneşte tot cuprinsul.

Pe malul stîng al Oltuluĭ, la distanţă de o aruncătură de băţ, se arată în întunerec doĭ ochĭ roşĭ şi luminoşĭ ce se apropie: e locomotiva drumuluĭ de fer, care se îndreaptă spre hotare; e viaţa grăbită a lumiĭ noastre de astăzĭ, care face să tresară liniştea de veacurĭ a mănăstiriĭ!...

A. Costin.

N. LUCHIAN, Pictor

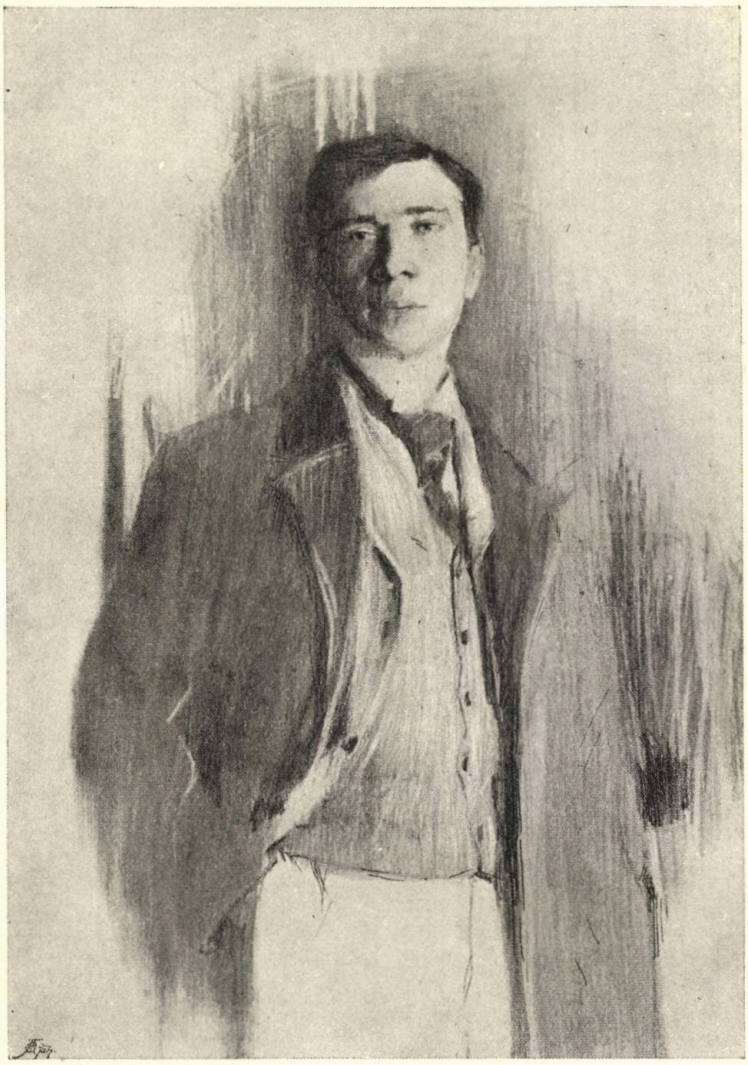

Portretul sĕŭ însuşĭ

RASA ROMÂNILOR

ORIGINILE ETNICE ALE ROMÂNILOR

CAPITOLUL I

STRATIFICAREA ETNICĂ ÎN EUROPA ÎN GENERAL ŞI ÎN PENINSULA BALCANICĂ ÎN SPECIAL, DIN CELE MAĬ ÎNDEPĂRTATE VREMURĬ ŞI PÂNĂ ÎN VEACUL AL IV-LEA ÎNAINTE DE CHRISTOS

Cel maĭ vechiŭ strat al populaţiuniĭ care a locuit Dacia, Peninsula Balcanică şi în general tot sudul Europeĭ, paleontologia ne arată că a fost alcătuit de nişte populaţiunĭ scunde şi foarte dolichocefale. Pe aceste populaţiunĭ le găsim în Europa încă din epoca preglacială a ereĭ quaternare. Contimporane cu mamutul, rinocerul, renul, etc., rasa aceasta de oamenĭ, dolicho-scundă şi oacheşe, ocupa pe acele îndepărtate vremurĭ tot sudul Europeĭ; condiţiunile cosmice fiind aceleaşĭ de la pol şi până la equator, aceeaşĭ climă dulce şi umedă fiind pretutindenĭ. Ba chiar, e probabil, ca peste tot vechiul continent să se fi ivit maĭ înaintea oriĭcăreĭ alte rase de oamenĭ, rasa aceasta dolicho-scundă. Rasa neagră africană este tot dolico-scundă; Homo Asiaticus în stare curată a fost tot dolicho-scund; — şi dacă azĭ chinezul e foarte brachicefal, este din pricina amesteculuĭ cu un alt tip de rasă—Acrogonus—foarte brachicefal, care însă pare a se fi ivit maĭ tărziŭ pe pământ.

In Europa, rasa dolicho-scundă a persistat mereŭ, în epoca glacială, în epoca potoapelor şi în cea neolitică, adaptându-se condiţiunilor cosmice în care se găsea. In epoca glacială o găsim locuind cavernele îmbrăcată în pieĭ de animale, în epoca potoapelor pe înălţimĭ şi 'n cea neolitică în locuinţele lacustre.

Subt varietatea condiţiunilor cosmice care s'a ivit în urmă pe pământ, şi de-alungul vremurilor şi pe regiunĭ, omogeneitatea primitivă a acesteĭ rase a dispărut. In lăuntrul eĭ aŭ apărut subt rase, care s'aŭ accentuat tot maĭ tare cu vremea.

In era actuală, căldura cea mare a soareluĭ equatorial a înnegrit maĭ mult pe African, înrîurind asupra pigmentuluĭ ce-l conţinea pielea luĭ; variaţiunile extreme de căldură şi frig din platourile asiatice aŭ şofrănit pe Asiatic; şi chiar în

deosebitele regiuni ale Mediteraneï dolicho-scunziï s'aŭ deosebit între eï. Altă fizionomie a căpĕtat Homo-Arabicus — aşa numiţiï Semiţï; alta, dolico-scunziï din nordul Africeï— aşa numiţiï Hamiţï; alta insulariï din Mediterana şi Pelasgiï, Etruscïi şi Iberiï din cele treï peninsule sudice ale Europeï; alta, în sfîrşit, dolicho-scunziï care se maï aflaŭ înnăuntrul Europeï. Toţï aceştia, însă, aŭ păstrat caracterele antropologice principale ale raseï dolicho-scunde ca ale căreï rĕmăşiţe ni se arată.

Dar, chiar dacă rasa dolicho-scundă nu se întindea în vremurile îndepărtate ale Preistorieï peste tot vechiul continent, — căcï în Africa ne maï apare ca tip de rasă foarte vechiŭ şi tipul brachicefal akkas —; totuşï, ea ocupa cel puţin toată Europa, nordul Africeï şi toată Asia-Micä. Şi, în tot cazul, putem spune cu siguranţă că în Europa oamenïï din această rasă sunt ceï dintăï care s'aŭ ivit. In Egipt şi în Asia-Micä dolicho-scundul nu pare tot aşa de vechiŭ ca în Europa, căcï acolo orïcât de adînc s'a săpat, nu i s'aŭ găsit oasele decât împreună cu oase de boŭ şi de alte animale, care apar în lume mult maï tărziŭ decât mamutul, rinocerul şi celelalte animale, cu ale căror oase împreună i s'aŭ găsit oasele omuluï în Europa.

Că această rasă a existat pretutindenï în Europa se poate proba:

I. Prin amintirea generală pe care o aŭ toate popoarele actuale ale Europeï, în basmele şi legendele lor, despre piticiï care aŭ locuit odată—în vremurï uitate — pe pămîntul pe care azï locuesc ele.

In Dacia amintirea aceasta este întărită de un document istoric. Bĕtrânul Pliniŭ ne spune că toată regiunea coprinsă în laturea unde fluviul Istru se varsă în Marea-Neagră, una din cele maï frumoase regiunï ale Thracieï fusese ocupată de Sciţiï numiţï plugarï, care aveaŭ într'însa maï multe oraşe, printre care şi oraşul »Gerania, *unde se zice că a existat neamul Pigmeilor*, pe care barbariï îl numesc Cattuzi şi *cred că-ï goniseră de aci cocoriï*« [1]).

II. Prin faptul că în primele vremurï istorice, găsim peste toată Europa urmele unuï cult religios primitiv, special al raseï dolicho-scunde. Este cultul sanguinar, caracterizat prin practicarea jertfireï de viï a oamenilor şi a animalelor; cult pe care Semiţiï — ceï maï superiorï reprezentanţï aï acesteï rase—l-aŭ păstrat nealterat în Arabia până la Mahomet.

Cultul acesta a existat: în Anglia, Suedia şi Norvegia, după cum se constată prin cele maï vechï monumente găsite în acele ţărï; în vechea Galie, în primele timpurï, constatat prin sacrificiile druizilor, probabil luate de populaţiunea Celto-Galä, de la populaţiunea primitivă; la primiï Grecï — imolarea Ifigenieï — şi la primiï Romanï, luat de la populaţiunile autochtone Pelasgice şi Etrusce; în Dacia, constatat prin faptul că cel maï maï vechiŭ vas sacral, găsit la Orăştia, în Transilvania, are aceeaşï formă ca şi vasul din templul luï Solomon şi în general ca toţï idoliï Molochï; adică, forma simplă a unuï cazan obişnuit

[1]) Hist. Nat. IV, 18: »Gerania, ubi Pigmaeorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant, creduitque a gruibus fugatos«.

de aramă aşezat pe roate, saŭ a unuĭ cazan închipuind un om cu capul de taur şi aşezat pe tăvălugĭ, — în care se ardeaŭ de viĭ jertfele, maĭ ales copiiĭ [1]).

In Dacia şi în toată Peninsula Balcanică maĭ avem, ca dovezĭ despre vechimea şi comunitatea acestuĭ cult, următoarele fapte :

Vĕdita identitate a zeuluĭ Sabazius al Geţilor şi Tracilor cu Dionisios al Grecilor, Adonis al Sirienilor, Adonai-Iahvet al Iudeilor, Baal al Asirienilor, Moloch al Fenicienilor, Cartaginezilor, etc.; şi

Coexistenţa la toate aceste popoare a unuĭ aceluiaşĭ refren cântat în procesiunile lor religioase:

Olologhi, refrenul cântat de poporul Geţilor şi Tracilor în procesiunile luĭ Sabazius.

Ololue, refrenul cântărilor religioase la procesiunile Dionisiace ale Grecilor.

Halalu-Iah (saŭ Iahvet) — lăudat fie Iahvet—refrenul cântărilor religioase ale Iudeilor, de la care l-aŭ luat şi creştiniĭ subt forma *aleluia* (lăudat fie Domnul).

Refrenul acesta, deşi ne apare ca fiind importat în Europa de la semiţiĭ din Asia, totuşĭ ne arată vechea existenţă a aceluiaşĭ cult şi în Peninsula Balcanică şi în Asia-Mică. E probabil chiar ca numaĭ refrenul să fi fost importat maĭ în urmă, fondul religios, fiind însă de-o potrivă de vechiŭ la Semiţĭ ca şi la Mediteraneiĭ din Europa.

Despre vechimea existenţeĭ acesteĭ rase în Dacia, o probă ar maĭ fi şi micimea mâneruluĭ celor maĭ vechĭ săbiĭ, datând din primele vremurĭ ale epoceĭ de bronz, care s'aŭ gasit în pământul Dacieĭ, şi care învederează că populaţiunea care s'a servit de acele săbiĭ trebue să fi avut mâinile micĭ, cum numaĭ rasa dolicho-scundă le avea.

De prin epoca neolitică, această primitivă rasă, de unde maĭ înainte locuia toată Europa, constatăm că se grămădise aproape numaĭ în regiunile Mediteraneĭ, de unde ĭ-a şi venit numirea de »rasă Mediteranee«, pe care ĭ-aŭ dat-o antropologiştiĭ. Care vor fi fost pricinile, ce aŭ silit-o să emigreze spre sud, nu putem încredinţa. De sigur însă că nu »cocoriĭ aŭ gonit-o«, cum credeaŭ barbariĭ după vremea bĕtrânuluĭ Pliniŭ. Şi dacă a gonit-o cineva, nu putea să fie altul decât un noŭ element etnic, care apare.

In regiunile Mediteraneĭ, mediul fizic fiindu-le foarte prielnic, rasa dolicho-scundă întemeiă aci primele civilizaţiĭ rudimentare, pe care le găsim ca fiind cele maĭ vechĭ în Europa.

In Peninsula-Balcanică, Pelasgiĭ şi 'n Italia, Etruscĭi, ajunseseră la un oarecare grad de desvoltare şi înflorire, când năvălesc peste eĭ Greciĭ şi Romaniĭ. Caracterele acestor primitive civilizaţiĭ sud-europene sunt întocmaĭ ca acelea ale vechilor civilizaţiĭ din Egipt şi din Asia-Mică: acelaşĭ sensualism extrem, care duce până la monstruositate, e nota dominantă şi a unora şi a altora.

---

[1]) Despre forma şi cultul zeuluĭ primitiv — Focul saŭ Moloch — la deosebitele popoare Mediteranee şi în special la Semiţĭ, voiŭ publica în curînd un studiŭ special. Ceĭ care vor însă să aibă câteva noţiunĭ asupra acestuĭ cult, le pot dobîndi citind opera luĭ Flaubert »Salambo«, cap. »Moloch«. Deşi o operă literară, dar într'însa e redat adevĕrul istoric.

Nu însă toată populaţiunea primitivă dolicho-scundă a Europeĭ s'a retras în regiunile Mediteraneĭ. O parte dintr'însa se pare c'ar fi emigrat pe la sfîrşitul epoceĭ neolitice, odată cu renul, spre Nord. Aceste rĕmăşiţe nordice ale raseĭ dolicho-scunde, brune, ar fi Eschimoşiĭ şi Laponiĭ. Probabititatea acesteĭ supoziţiĭ se întemeiază pe faptul că în tradiţiile Eschimoşilor şi Laponilor se întrezăreşte emigrarea lor din regiunile continentale. Eĭ se numeaŭ până într'o vreme recentă — până pe la 1600 după Christos — Fini; şi numele acesta, care ne apare în crepusculul vremurilor istorice îndepărtându-se tot maĭ mult spre nord, din regiunile centrale ale Europeĭ,—numele acesta, care pare a avea o oarecare legătură cu Puniĭ semiţĭ, izbeşte, dând îndemn imaginaţieĭ spre aceste conjecturĭ. Pe lîngă aceste fapte vagĭ, Seeman, un însemnat călĕtor care a studiat pe Eschimoşĭ, a găsit printre eĭ pe uniĭ care aveaŭ foarte lămurit fizionomia tipuluĭ semit, ceeace încă ne maĭ întăreşte în supoziţia uneĭ originĭ comune a Mediteraneilor şi a Eschimoşilor.

Dar, lăsând la o parte aceste conjecturĭ, revenim să constatăm că cel maĭ vechiŭ strat etnic al sudului Europeĭ şi al Peninsuleĭ Balcanice, a fost alcătuit de-o populaţiune dolicho-scundă, rĕmăşiţă din vechea populaţiune, care apare în Europa încă din epoca pre-glacială a ereĭ quaternare.

Dacă din această primitivă rasă ar maĭ fi rĕmas elemente care să se maĭ găsească până azĭ în compoziţia etnică a poporuluĭ român, nu se poate afirma cu siguranţă.

In vara aceasta am avut ocazia, e adevĕrat, să constat că printre ţăraniĭ din părţile despre Dunăre ale Oltenieĭ se găsesc uniĭ — deşi foarte rarĭ — care ne aduc aminte caracterele antropologice ale raseĭ dolicho-scunde, Mediteranee. Maĭ ales în satele Negoiu şi Bistreţ, din judeţul Dolj, am observat ţăranĭ care aveaŭ aproape curat tipul mediteraneĭ: scunzĭ, ucăţivĭ, foarte bruniĭ, cu faţa lunguiaţă, cu capul asemenĭ foarte lungueţ, maĭ ales spre ceafă.

Dacă şi în celelalte părţĭ ale ţării se vor maĭ fi aflând în maĭ mare cantitate asemenea tipurĭ nu pot şti. In orĭce caz, însă, rasa dolicho-scundă nu poate fi reprezentată în compoziţia etnică actuală a poporuluĭ român decât foarte slab. Ea a fost gonită din basinul Dunăriĭ, ca şi din restul nordic al Europeĭ, de către un noŭ element etnic, după cum ne arată şi tradiţia păstrată de bĕtrânul Pliniŭ. Şi dacă totuşĭ se maĭ găsesc dintr'însa rarĭ elemente printre Românĭ, aceste elemente sunt venite mult maĭ pe urmă din sudul Peninsuleĭ Balcanice, unde ele alcătuiaŭ fondul populaţiuniĭ, aduse fiind de invaziĭ ulterioare venite din acele părţĭ în Dacia.

Al doilea element, pe care analiza etnică ni-l arată în Europa este elementul brachycefal scund saŭ potrivit ca talie, numit de către antropologiştĭ — *Homo Alpinus.*

Când a apărut acest noŭ element etnic nu putem asigura; îl constatăm, însă, în toată regiunea muntoasă a Europeĭ centrale — ceeace a şi făcut pe antropologiştĭ să-l numească Alpinus — pe la sfîrşitul epociĭ neolitice. Probabil că apariţia luĭ coincide cu emigrarea spre Nord şi spre Sud a primitiveĭ rase dolicho-

scunde, care s'a întîmplat tot pe la sfîrşitul epocei neolitice. In această părere ne mai întăreşte şi faptul că, tot în epoca neolitică, geologia ne arată în Europa ivirea craniilor brachycefale, una din principalele caracteristice ale acestui al doilea element etnic.

Caracterele antropologice principale ale acestui element sunt următoarele: talia mijlocie saŭ scundă, ochii mai ales căprii, părul lins, blond saŭ castaniŭ deschis în copilărie, devenind brun saŭ castaniŭ închis în vîrsta adultă. Craniul luĭ e brachycefal — larg, regiunea anterioară largă şi eşită —; nasul concav şi cam borcănat; între nas şi frunte o depresiune considerabilă. Faţa luĭ e lată, bărbia rotundă, gîtul scurt, umerii largi şi orizontali; pieptul larg şi bine desvoltat; curbele rachidiene, cervicale, dorsale şi lombare puţin pronunţate; membrele musculoase, dar formele lor ca şi ale trunchiuluĭ sunt scurte şi îndesate. In sfîrşit, toată desvoltarea luĭ e mai mult în grosime decât în înălţime.

Originile acestuĭ element, cum am spus, nu se cunosc. S'a presupus de unii că aceste populaţiuni scunde, brachycefale — pe care Broca le-a mai numit şi Celto-Slave — ar fi venit din Asia, aducênd cu ei odată flora şi fauna Asieĭ şi în special animalele domestice, a căror prezenţă în Europa o constatăm odată cu a brachycefalilor. Acestora însă li s'a răspuns: că brachycefala e mai puţin răspîndită în Asia decât în Europa; că brachycefalii n'aŭ putut veni din Asia în Europa decât saŭ prin Siberia şi Rusia, care însă în epoca neolitică şi în epoca de bronz eraŭ populate de dolichocefali; saŭ trecênd prin Asiria, ceeace istoriceşte este imposibil; şi, în sfîrşit, li s'a mai răspuns că flora şi fauna Europeĭ nu sunt originare din Asia.

Lăsând la o parte chestiunea originilor brachycefalilor, constatăm prezenţa lor în epoca de bronz, în toată regiunea centrală a Europeĭ. Revărsându-se de la răsărit spre apus, ei s'aŭ tot întins pe nesimţite urmând crestele munţilor; aşa că, de odată ne trezim că ei aŭ invadat Spania până la Cadix, alcătuind populaţiunea amestecată a Celtiberilor; până în Anglia, alcătuind vechea populaţiune a Picţilor şi Scoţilor; Galia; peste o parte considerabilă din Germania, pe coasta sudică a Alpilor Reticĭ şi Carnicĭ până la Adriatica, aproape peste toată Italia Septentrională, valea superioară şi mijlocie a Dunării; continuându-se apoĭ peste Carpaţi, întinzêndu-se ca o trîmbă de apă deszăgăzită peste toată Rusia, invadând nordul Asieĭ, unde până şi azi şi-aŭ păstrat idiomele lor proprii uraloaltaice.

Azi, brachycefalii scunzi alcătuesc fondul cel mai vast al populaţiunilor Europene. Şi, pe zi ce trece, Europa se celto-slavizează mai mult; brachycefalii tind să înlocuiască pe celelalte elemente dolichocefale aflate în Europa.

In Dacia, cât ne putem duce ceva mai sigur în ceaţa îndepărtatelor vremuri, la lumina monumentelor şi a vechilor scriitori, găsim că acest noŭ element etnic a alcătuit stratul fundamental al populaţiunii, peste care s'aŭ suprapus toate celelalte neamuri despre care Istoria ne spune că aŭ trăit pe pămîntul locuit azi de Români.

Erodot, părintele Istoriei, — care a trăit prin veacul al VI-lea înainte de Christos,—ne dă cele mai vechi cunoştinţe despre cele dintâi popoare care au existat în Dacia, despre Agatirşi şi Sciţi. Caracteristica principală a Agatirşilor, stabilitatea, ne îndreptăţeşte să admitem că ei erau mai vechi pe pământul Daciei decât Sciţii.

Mai înainte de a căuta să vedem, care element etnic pare a fi alcătuit populaţiunea Agatirşilor, e bine să încercăm a stabili care anume regiuni ale Daciei au fost ocupate de către aceştia. Asupra acestei cestiuni e neînţelegere între istoricii noştri.

D. Hasdeu e încredinţat că Agatirşii ocupau »întreaga zonă subt-munteană a Ţării Româneşti, pe care despre Nord o apără Carpaţii, la mijloc o despică Oltul, iar la o coastă o scaldă Dunărea, punênd-o în contact cu Thracia«[1]).

D-nii Tocilescu şi Xenopol socotesc că Agatirşii locuiau Transilvania, fiind despărţiţi de Sciţi prin munţi şi de Traci prin toată regiunea coprinsă între Dunăre şi Carpaţi[2]).

Amîndouĕ aceste păreri, după noi, nu se exclud.

Mai înainte de a fi năvălit bandele nomade ale Sciţilor în Dacia, populaţiunile fără nume, care o locuiau, se întindeau peste toată suprafaţa ei, de unde alungaseră pe primitiva populaţiune dolicho-scundă. Când au năvălit Sciţii — probabil pe la anul 400 înainte de Christos, aceste populaţiuni s'au retras în munţi, lăsând câmpiile Sciţilor. Aşa ne arată Istoria că s'a petrecut pretutindeni, pe unde o populaţiune a năvălit peste alta: năvălitorii au ocupat câmpiile, din care mai uşor puteau să-şi extragă hrana, iar băştinaşii s'au retras în munţi. Dar nici în munţi acele populaţiuni ale Daciei ante-scitice n'au rĕmas curate. Elemente rĕsleţite din grosul bandelor scitice au pătruns printre ele şi probabil le-a dat numele de Agatirşi, care e un nume scitic.

Consideraţiunile acestea — care conţin o mare parte de adevĕr istoric — ne fac să admitem ca îndreptăţite şi părerea D-lui Hasdeu şi pe aceea a D-lor Tocilescu şi Xenopol.

Intr'adevĕr, Sciţii năvălind dinspre rĕsărit pe lîngă ţĕrmurii Mării-Negre, populaţiunile care se aflau pe atunci în Dacia, şi cărora Sciţii le-au dat numele de Agatirşi, au trebuit să ocupe »toată zona subt-munteană a Ţării Româneşti«. Dar nu e mai puţin probabil că aceleaşi populaţiuni ale Agatirşilor, poate mai curate de un amestec cu Sciţii, se întindeau şi spre Nord, ocupând toată Transilvania, după cum cred D-nii Tocilescu şi Xenopol. Ba chiar se pare întemeiată şi probabilitatea că Agatirşii să fi ocupat şi coastele Carpaţilor Moldoveni, după cum crede Nadezdin, ce pune rîul Siret ca hotar între Sciţi şi Agatirşi.

Agatirşii, afară de cele câteva elemente scitice, care au intrat în sînul lor, erau Celţi, deci brachycefali.

Ipocrat, vestitul medic grec, în tratatul sĕu: »Despre aer, ape şi locuri (§ 23 şi 24), vorbind în general despre Europei, spune că aceştia sunt mai cura-

[1]) Ist. Crit., studiul III, § 1.

[2]) Dacia înainte de Romani, pag. 146—149; Ist. Românilor, vol. I, pag. 31.

gioşĭ decât Asiaticiĭ, maĭ războinicĭ şi maĭ muncitorĭ; ceĭ care locuesc o ţară muntoasă, ridicată şi îndestulată cu apă, unde anotimpurile prezintă schimbărĭ însemnate, aŭ o statură înaltă, sunt foarte potriviţĭ pentru muncă, aŭ un caracter mîndru şi sĕlbatec; pe când *ceĭ din câmpie, din ţările joase şi turmentate de călduri năbuşitoare, expuşĭ maĭ mult la vînturĭ recĭ decât calde, nu sunt nicĭ marĭ nicĭ bine proporţionaţĭ, cărnoşi, cu pĕrul negru, la faţă maĭ mult oacheşĭ decât albĭ*, lipsiţĭ de spirit războinic saŭ de aptitudine la muncă.

Şi nicĭ o regiune din Europa nu ne prezintă maĭ lămurit şi maĭ complect decât regiunea coprinsă în bazinul inferior al Dunăriĭ, caracterele climaterice ale acelor ţărĭ descrise de Ipocrat, şi locuite de oameniĭ *nicĭ marĭ, nicĭ bine proporţionaţĭ, cărnoşĭ, cu pĕrul negru, la faţă maĭ mult oacheşĭ decât albĭ;* iar aceste câteva caractere antropologice sunt caracteristice ale populaţiunilor de rasa numită de antropologiştĭ H. Alpinus. Se pare, aşa dar, că Ipocrat descriind astfel pe Europeiĭ din câmpie, a avut ca model pe vechiĭ locuitorĭ aĭ Ţării Româneştĭ.

Probabilitatea acesteĭ supoziţiĭ se întăreşte după ce ştim că Efor, care scria cam pe la 350 înainte de Christos, în reprezentarea grafică a pămîntuluĭ, el aşează Celtica, adică ţara Celţilor, la apusul Thracieĭ până la marginea Sciţieĭ, care, pe vremea luĭ, începea probabil de la Prut saŭ Nistru întinzêndu-se spre răsărit.

In Dacia, ca şi în toată regiunea centrală a Europeĭ, trebue să se fi întîmplat acelaşĭ fapt istoric, care după tradiţie îl rezumă Amian Marcelin, vorbind despre populaţiunea vecheĭ Galiĭ: »Sunt oamenĭ — zice el — care afirmă că maĭ întăĭ s'aŭ vĕzut în aceste ţărĭ aborigenĭ zişĭ Celţĭ, şi că, într'adevĕr, Druiziĭ povestesc, că o parte din populaţie este indigenă, dar că cealaltă e venită din insulele îndepărtate, de peste Rhin, goniţĭ din propria lor ţară din pricina deselor războaie şi a inundăriĭ măriĭ«.

Ceeace aŭ fost Galiĭ în Galia, aŭ fost şi Sciţiĭ în Dacia, adică nişte năvălitorĭ veniţĭ peste populaţiunea aborigenă a Celţilor.

Al treilea element etnic, care apare cel din urmă în Europa, suprapunêndu-se celorlalte două elemente existente, este elementul numit de antropologiştĭ *Homo Europoeus.* Inalt de stat şi mîndru purtându-şĭ boiul, cu pĕrul blond şi ochiĭ albaştri, cu capul lungueţ (dolichocefal) şi faţa asemenea, cu nasul subţire, proeminent şi drept saŭ convex, această nouă rasă de oamenĭ este aceea căreia i s'a maĭ zis şi rasa Ariană, după un trib al eĭ emigrat în Asia. Leagănul eĭ este, după toate probabilităţile, Nord-Vestul Europeĭ.

Că, într'adevĕr, Arieniĭ sunt originarĭ de la Nord, nu maĭ încape azĭ nicĭ o îndoială, după toate câte se ştiŭ despre eĭ. »Hiperboreiĭ«, adică oameniĭ Norduluĭ, s'aŭ numit Greciĭ faţă de Pelasgiĭ peste care veniseră. Fiĭ aĭ luĭ »Jafet«, adică aĭ Norduluĭ, numeşte Biblia pe toţĭ Arieniĭ din Asia.

Că nu în nordul Asieĭ, ci în al Europeĭ, trebue să căutăm origina lor, este foarte probabil. Nicăierĭ aiurea Homo Europoeus nu se poate lega prin schelet de vre-o rasă fosilă din era quaternară, decât în nord-vestul Europeĭ. Numaĭ acolo se leagă dolicho-blondul de rasele neolitice ale Europeĭ Occidentale, şi în special

de rasa de la Neanderthal. Şi, cum caracterele fizice ale uneĭ rase de oamenĭ, ca şi flora şi fauna uneĭ regiunĭ, sunt determinate dintru început de ansamblul condiţiunilor fizice, în care rasa apare, neapărat, că numaĭ în regiunea nord-vestică Europeană, în care se maĭ ivise o rasă cu aceleaşĭ caractere fizice fundamentale, putea să se nască şi Homo Europoeus. Apoĭ, faptul că azĭ dolicho-blonziĭ se maĭ găsesc, în mare majoritate, numaĭ în nord-vestul Europeĭ, iarăşĭ ne arată că numaĭ condiţiile cosmice ale aceleĭ regiunĭ îĭ sunt cele maĭ prielnice existenţeĭ şi dezvoltăriĭ luĭ; decĭ, numaĭ în acea regiune prielnică putea el să se nască.

Pe lîngă aceste probe foarte puternice despre originea nord-vestică Europeană a dolicho-blonzilor, se maĭ pot aduce şi probe linguistice. Aşa, în limba pe care aŭ vorbit-o strămoşiĭ Arilor, înainte de emigrarea lor în Asia şi în Europa, decĭ, în limba pe care o vorbeaŭ, când tot se maĭ aflaŭ în locurile lor de baştină, se găsesc cuvintele »mare« şi »navă«. Toate popoarele, care azĭ vorbesc o limbă derivată din Arica primitivă, aŭ aceleaşĭ cuvinte pentru aceste douĕ lucrurĭ. Din aceasta ar urma neapărat ca leagănul Arilor să fi fost pe lîngă vreo mare; decĭ, nu putea să fie în platoul Pamir saŭ în nord-vestul Asieĭ. Asemenea se maĭ găseşte, în toate limbile derivate din Arica, o rădăcină comună pentru cuvîntul »boŭ«, »lup« şi pentru alte animale, care sunt originare din Europa şi nu se găseşte o rădĕcină comună pentru »leŭ« şi alte animale asiatice. Decĭ, încă o probă că nu în Asia, ci în Europa, trebue să căutăm patria primitivă a Arilor.

Se maĭ găsesc în limba Protoarilor şi numirile unor peştĭ, care nu se găseaŭ decât în Marea Norduluĭ. Din aceasta ar urma că numaĭ pe lîngă Marea Norduluĭ trebue căutată patria Arilor, iar nu pe lîngă Marea Neagră saŭ Caspică, cum s'a maĭ încercat. In sfîrşit, flora şi fauna pe care, din limba lor, vedem că o cunoşteaŭ Protoarĭĭ, nu se găseşte în întregime decât în regiunea Scandinavă.

In acea regiune, decĭ, care în era quaternară coprindea o bună parte din Marea Norduluĭ şi o regiune însemnată la nord-vestul Norvegieĭ — azĭ înnecate de apa Oceanuluĭ; numaĭ acolo trebue să socotim origina luĭ H. Europoeus — a aşa numiteĭ rase Ariane.

Acolo, într'o climă umedă şi friguroasă, îndulcită întru câtva de boarea aburilor calzĭ aduşĭ de Gulf-Stream, o rasă ca cea de la Neanderthal, brună şi uscătivă, şĭ-a schimbat înfăţişarea şi temperamentul, dobîndind caracterele fizice ale luĭ H. Europoens.

Intr'adevĕr, umiditatea continuă a aeruluĭ închide porĭĭ pieleĭ, slăbeşte circulaţiunea lichidelor, puterea sistemuluĭ vaso-motor şi a sensibilităţiĭ şi determină formarea temperamentuluĭ flegmatic. Pe un teren mlăştinos şi împădurit, în mijlocul ceţeĭ, subt un cer veşnic acoperit de norĭ groşĭ, care opresc razele luminoase şi chimice până într'atâta, că fotografiarea e foarte anevoioasă; o rasă brună şi uscătivă îşĭ schimbă cu totul înfăţişarea. Pĕrul din negru şi aspru se înmoae şi devine blond, ochiĭ se limpezesc devenind albaştri, pielea se albeşte. Aşa s'a născut rasa dolicho-blondă H. Europoeus.

Când o fi pornit prima invazie de dolicho-blonzĭ din regiunea Măriĭ Norduluĭ nu se ştie cu siguranţă. Se admite însă cu probabilitate că aceasta s'a în-

tîmplat în epoca de fer. Se ştiŭ însă cauzele care aŭ determinat emigrările dolicho-blonzilor din patria lor primitivă. Amian Marcelin, în pasajul citat, ne spune lămurit că Galiĭ fuseseră »goniţĭ din propria lor ţară din pricina deselor războaie şi a inundăriĭ măriĭ«. Un pămînt sterp, din care cu foarte mare greutate o populaţiune îşĭ putea extrage hrana, a determinat între dolicho-blonzĭ războaie fratricide pentru câştigarea hraneĭ de toate zilele. Când lipseĭ de hrană i-se maĭ adăogă şi înnecarea pămîntuluĭ de valurile Oceanuluĭ, eĭ nu maĭ pot rĕmâne toţĭ în patrie. O parte a populaţiuniĭ, împinsă de la spate de către cealaltă al căreĭ pămînt fusese înnecat de apă, trebuia să emigreze. Trăiţĭ şi făuriţĭ în războaie, care îĭ făcuseră îndrăzneţĭ peste marginĭ şi vitejĭ peste mĕsură, eĭ pornesc din locurile lor de baştină în roiurĭ de războinicĭ, revărsându-se peste Europa centrală şi sudică.

Regiunea numită maĭ tărziŭ Galia, care pe atuncĭ era locuită de Celţiĭ aborigenĭ, cum zice Amian, fu cea dintâĭ năvălită. Probabil însă că primiĭ năvălitorĭ nu se aşezară în această regiune. Impinşĭ saŭ de avîntul căpĕtat, saŭ de alte triburĭ de dolicho-blonzĭ de la spate, eĭ trecură înainte, luând tîrîş după eĭ în năvala lor impetuoasă bande de Celţĭ.

In Spania, Italia şi trecênd prin Iliria în Thracia şi Grecia, aci se aşezară maĭ întâĭ triburile năvălitoare ale Nordicilor. In aceste părţĭ sudice ale Europeĭ, eĭ dădură peste populaţiunea băştinaşă a Mediteraneilor: In Spania peste Iberĭ, cu care amestecându-se formară populaţiunea corcită a Celtiberilor; în Italia peste Etruscĭ, care atinseseră deja un grad de civilizaţie, unde întemeiară primele comunităţĭ Italice, dintre care Roma ajunse cu vremea a se impune tutulor şi a stăpini lumea.

In Grecia şi în Thracia dolicho-blonziĭ deteră peste Pelasgiĭ dolicho-scunzĭ. Suprapunêndu-se acestuĭ primitiv strat etnic, eĭ alcătuiră poporul grec la sud şi populaţiunea Thracilor maĭ la nordul peninsuleĭ Balcanice. Se ştie că Acheiĭ cuceritorĭ din timpurile eroice, după picturile Egiptene şi după poemele Omerice, eraŭ nişte oamenĭ înnalţĭ cu plete blonde şi lungĭ, cu ochiĭ albaştri. Pe monumentele Egiptene, pe care sunt reprezentate vechile expediţiĭ împotriva Egiptuluĭ-de-Jos, vedem pe Greciĭ blonzĭ. In sfîrşit, după toate documentele strînse de către ştiinţa contimporană, se poate conchide că Grecia antică prezintă un îndoit caracter etnic: era aproape peste tot cu craniul lung, fondul era dolicho-brun, dar cu o proporţie considerabilă de dolicho-blonzĭ.

In Thracia era aceiaşĭ stratificare etnică. Aristotel, Galien, Clement Alexandrinul, etc., ne spun că Thraciĭ aveaŭ tipul blond. Acesta din urmă ne maĭ spune că până şi pe zeiĭ lor Thraciĭ îĭ zugrăveaŭ cu pĕrul blond, cu ochiĭ albaştri.

Aceasta ar fi prima invazie a dolicho-blonzilor.

A doua invazie a Arienilor s'a întîmplat maĭ tărziŭ. Găsind drumul spre Sud închis de primiĭ năvălitorĭ, triburile de dolicho-blonzĭ, care aŭ făcut a doua mare invazie, aŭ luat-o spre Rĕsărit, pe lîngă Marea Baltică, trecênd în Asia, peste toată trîmba de Sarmaţĭ din rĕsăritul Europeĭ. Una din grupele Arienilor, din această a doua invazie, a trecut pe la nordul Măriĭ-Caspice, pe lîngă Oxus în

Bactriana şi de aci despărţindu-se în două, o parte a trecut prin platoul Pamir în India şi cealaltă de-adreptul în platoul Iran. Alte grupuri de dolicho-blonzi aŭ trecut peste Caucaz în Valea Mesopotamiei. Codacii acestei invazii ar fi fost Sciţii, care rămaseră în Europa, unde organizară populaţia primitivă a Sarmaţilor, strămoşii Slavilor. Chiar după filologie, probabilitatea acestei păreri este întemeiată. Filologul vienez Fr. Müller [1]) e încredinţat că cei dintâi, care s'aŭ despărţit din trunchiul comun al Arilor, aŭ fost Ilirii, care mergênd spre sud aŭ ocupat Peninsula Balcanică şi Iliria. Filologul englez Sayce admite şi el că limba primitivă latină şi greacă s'aŭ despărţit mai înainte din trunchiul limbilor arice decât limbile zenda şi sanscrita, prezentând o mai mare afinitate cu vechea limbă a Protoarilor decât acestea din urmă. Numai aşa s'ar putea explica şi asemănarea resturilor ce ne-aŭ rămas din limba Sciţilor cu limba veche persană şi în acelaşi timp şi tipul fizic al Sciţilor, care e dolicho-blond.

Că tipul fizic al Sciţilor era tipul raseĭ Europoeus, ne dovedesc mărturiile unanime ale vechilor scriitori.

Aşa, *Aristotel* ne spune că Sciţii şi Thracii de la Pont aveaŭ ochii albaştri, faţa albă şi părul lins, moale, lung, rar, de coloare galbenă-roşie.

Galien, în tratatul sĕŭ »Despre temperamente«, partea II, cap. 6, atribue Sciţilor, Thracilor, Ililor şi Germanilor pielea rece, umedă, moale şi albă; ochii albaştri şi un păr de lungime mijlocie, drept, subţire şi galben-roşu.

Arian atribue şi el, ca fiind caracteristica Sciţilor, ochii albaştri şi părul roşu-gălbuiŭ.

Ipocrat,—loc. cit., paragr. 17—22, vorbind despre Sciţi, ne spune că »corpurile lor sunt mari şi greoaie, membrele groase şi flexibile, burtoşi...«, parc'ar descrie tipul Germanuluĭ actual.

Deci, după toţi aceşti scriitori, Sciţii eraŭ mari la corp, cu părul galben-roşu, cu ochii albaştri.

Dar, dacă Sciţii eraŭ de rasa Europoeus, asta nu înseamnă că toată populaţia Sciţiei era de aceeaşi rasă. Cum s'a spus, Sciţii năvăliseră peste populaţiunea băştinaşă a Sarmaţilor; şi Sarmaţii-Slavii primitivi eraŭ de rasa Alpinus, adică brachycefali, deci fondul populaţiunii Sciţiei era de altă rasă. Această afirmare se dovedeşte prin următoarele:

Intr'un tumul de la Alexandropol, districtul Ecaterinoslav din Rusia sudică, care se ţine a fi fost mormîntul unuĭ rege Scit, s'aŭ găsit cinci craniĭ [2]).

Trei dintre aceste craniĭ sunt brachycefale şi celelalte două dolichocefale. Dintre cele dolichocefale, unul este al unuĭ bărbat şi celălalt al uneĭ femeĭ. Ch. de Baër, care le-a descris, crede că cele brachycefale sunt ale Sciţilor, iar celelalte două dolichocefale ale uneĭ populaţiunĭ Celto-Scite, care ar fi locuit mai la Nord; adică dolichocefalia ar fi caracteristica Celţilor. Şi, după cele ce se ştiŭ, doli-

---

[1]) Allgemeine Ethnographie, Wien, 1873, pag. 70 şi următ.

[2]) Vezi Ch. de Baër, Description des crânes trouvés dans le Tumulus d'Alexandropole, p. III—XVI; supliment la »Recueil d'antiquités de la Scytie.«

chocefalia fiind totdeauna legată cu celelalte caracteristice, părul galben-roşu, ochiĭ albaştri şi înălţimea trupuluĭ, ale raseĭ Europoeus, şi aceste din urmă caracteristice fiind constatate la Sciţĭ, nu se poate admite decât că Sciţiĭ eraŭ dolichocefalĭ. Maĭ mult, ştim că Celţiĭ se caracterizaŭ prin craniĭ brachycefale, deci cele douĕ craniĭ dolichocefale nu puteaŭ fi ale uneĭ populaţiunĭ Celtice. Conchidem din acestea că cele douĕ craniĭ dolichocefale eraŭ de ale Sciţilor, şi anume: cel de bărbat al regeluĭ Scit, iar cel de femee al concubineĭ, care se îngropa odată cu el.

Dar, atuncĭ celelalte treĭ craniĭ brachycefale ale cuĭ eraŭ? De sigur, ele nu puteaŭ fi decât ale servitorilor, care, după obiceiŭ, se îngropaŭ odată cu regele Scit, şi care foarte probabil eraŭ din populaţiunea băştinaşă peste care năvăliseră Sciţiĭ.

Care era însă această populaţie băştinaşă a Sciţieĭ? *Galien*, loc. cit., ne spune, »Sarmaţiĭ şi în general toţĭ locuitoriĭ Sciţieĭ...«, din care deducem că anume Sarmaţiĭ alcătuiaŭ fondul populaţiuniĭ Sciţieĭ. Dar, dacă e aşa, atuncĭ Sciţia întinzêndu-se şi în Dacia, Sarmaţiĭ aŭ fost baştinaşĭ şi în Dacia? — Nu; căcĭ deşi Sciţia e probabil că se întindea şi peste regiunea şeasă din partea sud-rĕsăriteană a Dacieĭ, nu în aceste regiunĭ însă era aşezarea principală a Sciţilor, ci în Rusia Sudică; prin Dacia Sciţiĭ eraŭ maĭ mult nomazĭ; şi-apoĭ, în Dacia am arătat — cred — că populaţiunea băştinaşă a fost, după toate probabilităţile, o populaţiune Celtică.

In resumat, constatăm că până pe la anul 400 înainte de Christos în Dacia aŭ locuit: maĭ întâĭ o populaţiune scundă dolichocefală, pe care a alungat-o din aceste părţĭ nişte populaţiunĭ fără nume, pe care legenda Scitică îĭ face cocorĭ. Aceste populaţiunĭ fără nume sunt acelea care, după câteva elemente Scitice, pătrunse în sînul lor, aŭ fost numite Agatirşiĭ. Sciţiĭ propriŭ zişĭ, de rasă dolicho-blondă, nu aŭ avut o parte aşa de însemnată în populaţiunea care pe acele vremurĭ a locuit Dacia, fiindcă eĭ eraŭ maĭ mult nomazĭ.

Decĭ, aproape toată populaţiunea care locuia Dacia pe la anul 400 înainte de Christos era de rasă brachycefală, numită de antropologiştĭ *Alpinus*.

Maĭ înainte de a trece să vedem ce modificărĭ, din punctul de vedere etnic, s'aŭ adus acesteĭ primitive populaţiĭ a Dacieĭ, prin intervenirea elementuluĭ Dac şi Get, şi maĭ târziŭ prin colonizarea Dacieĭ cu Latiniĭ, trebue să ne întrebăm: oare, în sângele poporuluĭ român, s'a amestecat şi sângele acesteĭ primitive populaţiunĭ, pe care istoriceşte o constatăm că a locuit pe pământul românesc? E foarte probabil. După Erodot, constatăm că patru nume de rîurĭ: Prutul, Siretul, Argeşul şi Mureşul, le-am moştenit noĭ tocmaĭ de la Sciţĭ [1]). Continuitatea aceasta de-alungul atâtor veacurĭ în tradiţia locală »nu se poate explica, zice

---

[1]) Aci constatăm un fapt, care poate să fie foarte interesant pentru filologĭ. După toate probabilităţile, limbile Arice aŭ fost importate pretutindenĭ de către rasa blondă dolichocefală. Populaţiunea primitivă brachycefală a Dacieĭ nu avea nume. Cele câteva elemente scitice care aŭ pătruns în sînul eĭ ĭ-aŭ dat numele. Asemenĭ numele rîurilor sunt tot numirĭ Scitice. Tot aşa aŭ maĭ existat populaţiĭ brachycefale în sudul Germanieĭ şi al Franţeĭ, care n'aŭ vorbit o limbă arică, pe când nu se găseşte de loc vreo populaţie dolicho-blondă, care să fi vorbit alte limbĭ decât cele arice.

D. Xenopol, decât printr'o continuitate a poporaţieĭ ce-a locuit în jurul acestor rîurĭ« [1]).

De sigur, însă, populaţia care s'a continuat n'a putut fi decât populaţia celtică brachycefală. Cele câteva elemente Scitice, care pătrunseseră în sînul eĭ, fuseseră de mult copleşite, precum copleşiţĭ aproape eraŭ Sciţiĭ pe acele vremurĭ şi în Rusia Sudică, de către Sarmaţiĭ băştinaşĭ.

Altfel dat fiind caracterul mîndru şi sĕlbatec al. dolicho-blonzilor, am fi fost în drept să ne aşteptăm a vedea o oareşĭcare împotrivire din partea Sciţilor saŭ a Agatirşilor, când năvăliră peste eĭ Geţiĭ şi Daciĭ.

(urmează) ELIE ŞTEF. GEORGESCU.

[1]) Ist. Rom., vol. I, pag. 38.

Theodor Șerbănescu

THEODOR ŞERBĂNESCU

(29 Decemvrie 1839—1901, 2 Iulie)

Poezia luĭ Theodor Şerbănescu a fost scrisă în tinereţea poetuluĭ, adică în anii în care viaţa şi lumea par maĭ pline de lumină şi de farmec, şi când iluziile se confundă cu gîndirea şi simţirea cu viaţa. Pentru cel care are în el darul poezieĭ, cum l-a avut Şerbănescu, în vîrsta aceea se făuresc în deobşte cele maĭ sentimentale şi maĭ frumoase versurĭ, tinereţea fiind ea însăşĭ o poezie care cântă în sufletul fiecăruia şi pe care raza talentuluĭ o însufleţeşte dându-ĭ o viaţă maĭ traĭnică.

Prin firea lor, versurile luĭ Şerbănescu sunt pline de tinereţe şi sunt dintre cele maĭ inspirate printre încercările contimporanilor sĕĭ, maĭ toţĭ versificatorĭ artificialĭ, de la care nu ne-a rĕmas decât ecoul confuz al uneĭ maniĭ nevinovate. De la Şerbănescu ne rĕmâne, credem, pentru totdeauna, un numĕr de poeziĭ în care se simte puterea unuĭ suflet creator.

Versurile luĭ cântă dragostea, sentiment poetic prin excelenţă, fiind legat de frumuseţe, şi care e soarele în jurul căruia se învîrtesc visele tinereţiĭ, pricinuind la vîrsta aceea, cum zice Verlaine, »tot binele şi tot rĕul«. Dragostea poetuluĭ nostru, iubirea luĭ de femeie, nu e numaĭ urmarea unor sensaţiĭ de rînd—ceeace n'ar fi putut da naştere poezieĭ,—ci e o adevĕrată pasiune, care i se adînceşte şi trăeşte îndelung în inimă-ĭ, aşa că a putut fi poetizată de închipuirea luĭ. Ca dovadă de gradul de căldură al pasiuniĭ luĭ vom aminti cunoscuta-ĭ poezie *Sărutatul.*

Ah, te-am sărutat odată,
Cu atât amor şi foc
Incât luna fermecată
Privind, s'a oprit pe loc.

Iar când ale noastre buze
Tremurând s'aŭ deslipit,
Pasĕrea cânta în frunze
Soarele ardea cumplit.

Acum însă nu ştiŭ bine
Dac'al nostru sărutat
Aprins de simţirĭ divine
Pân'la ziuă a durat,

Saŭ că l'astă sărutare
De simţire şi de foc,
Luna s'a schimbat 'n soare
Aprinzêndu-se pe loc!

Luna, martura de vecĭniciĭ a atâtor amorurĭ şi frumuseţĭ, nu numaĭ că n'a vĕzut nicĭodată un sărutat cu »atâta dor şi foc«, încât s'a oprit pe loc în momentul acesta de transport exaltat al poetuluĭ, dar apoĭ i se pare luĭ, în feeria închipuirĭĭ, că astrul palid al nopţilor s'a prefăcut în soare, că adică sărutatul luĭ a atins proporţiile uriaşe ale unuĭ cataclism universal.

Acea candidă hiperbolă din basmele noastre, că la ivirea *eĭ* soarele a stat pe loc, împrumutată de Şerbănescu din fantazia populară, a fost restălmăcită de el, în ultima cupletă, cu atâta scînteiere de imaginaţie, încât a dat naştere uneĭ apoteoze poetice, cum rar se maĭ întîlneşte în literatura română.

Theodor Şerbănescu priveşte acest sentiment »aprins de simţirĭ divine«, ca tot ce natura a pus maĭ minunat în sufletul omenesc, şi 'şĭ întoarce adesea gîndul, cu o admiraţie amestecată de părere de rĕŭ, spre timpurile când omenirea slăvea dragostea ca pe floarea cea maĭ scumpă a vieţiĭ:

Timpurĭ vechĭ cu simţirĭ nouĕ,
Când aceĭ care iubeaŭ
Işĭ tăiaŭ viaţa 'n douĕ
Şi-umblaŭ lumile-amîndouĕ
Pân'ce draga lor găseaŭ.

Nimic din cele ce se petrec în afară de iubire nu-l interesează. El nu vede şi nu citeşte decât în inima luĭ ca în unica carte deschisă, înluminată pe fiecare pagină de chipul iubiteĭ luĭ, şi 'şĭ ia întristările inimiĭ drept evenimente marĭ şi bucuriile eĭ drept zile cu doĭ soarĭ, cum vĕzurăm în bucata de maĭ sus.

Unuĭ astfel de suflet lumea înconjurătoare, natura întreagă cu toată frumuseţea eĭ, cântată de alţĭ poeţĭ numaĭ pentru ea, îĭ apare abia ca un motiv decorativ spre a înfrumuseţa fiinţa-ĭ adorată, un cadru, un peisaj, în care trăeşte această fiinţă, fără de care natura n'ar avea nicĭ o însemnătate. Aşa, florile, spre pildă, aceste luminĭ parfumate prin care »câmpul deschide ochiĭ«, cum zice Şerbănescu, nu sunt admirate, nu sunt cântate de dînsul decât în ziua în care una din ele, un »trandafir« a fost în pĕrul *eĭ*. Cerul, cu tot ce fantazia poeţilor a pus în acest locaş dumnezeesc, lasă pe poet indiferent, fiindcă lipseşte *ea*, şi cere închipuirĭĭ luĭ care îl ridicase pe aripele eĭ uşoare în cer, să-l coboare din noŭ pe pămînt. Vede un tînĕr mort şi se întristează de moartea luĭ timpurie, dar îl în-

treabă dacă în »apusa-ĭ tinereţe a iubit«, căcĭ atuncĭ nu-l va maĭ plânge. In azurul celor doĭ ochĭ aĭ *eĭ* vede douĕ picăturĭ de cer alcătuind fiecare din ele un univers întreg.

Picăturĭ, dar fiecare
Este un adînc mister,
Fiecare e un soare,
Fiecare e un cer.

Picăturĭ la suprafaţă
Dar ca spaţiul fără fund
Câte lumĭ 'n a lor ceaţă
Şi-adîncime nu ascund!!.

Şi fiindcă pentru poet, ochiĭ fiinţeĭ iubite »ascund atâtea lumĭ şi atâta adîncime«, când se întîmplă de eĭ dispar, de se despart, de se pierd, atuncĭ durerea, criza luĭ sentimentală ia aşa proporţiĭ că creşte nouĕ puterĭ în sufletul luĭ, creându-ĭ accente de o altă intensitate decât cele de până acum şi schimbându-ĭ cu totul faţa lucrurilor şi a vieţiĭ. Zîmbetele de odinioară se transformă acum în lacrimĭ, miile de glasurĭ ale firiĭ care înviorauŭ simţurile poetuluĭ se prefac în gemete triste, inima luĭ, din grădină cum era altădată, plină de florĭ şi de paserĭ, devine un mormînt. Starea aceasta sufletească, care scoate pe poet afară din sine însuşĭ, ĭĭ descopere o altă lume necunoscută până atuncĭ, lumea adevĕrată, lumea reală, cu bucuriĭ urmate de suferinţĭ, dându-ĭ, pentru întăia oară, înţelesul vieţiĭ pe pămînt, filozofia ursiteĭ omeneştĭ în lume.

Dulcĭ zîmbirĭ, lacrimĭ amare
Iată-ţĭ viaţa, muritor;
Şi chiar astă-a mea cântare
Nu-ĭ o lacrimă ce-apare
Trist într'un ochiŭ zîmbitor?..

Da, cântarea luĭ Şerbănescu nu-ĭ decât »o lacrimă ce apare într'un ochiŭ zîmbitor«, cum a definit-o el maĭ bine decât orĭcine, adică în ea e emoţiunea, sentimentul, patima luĭ sinceră, înseninată, înfrumuseţată de vestmîntul de lumină al poezieĭ. E o lacrimă adevĕrată, dar dulce ca amintire. E o duioşie, o melancolie ţesută cu fericirea de altădată, e »dorul« românesc, cuvînt pentru care Şerbănescu are predilecţiune, adică un amestec de nuanţe sufleteştĭ care ne dă nu numaĭ icoana vieţiĭ în întregime cu luminile şi umbrele eĭ,—ceeace constitue o notă literară modernă, — dar şi o poezie frumoasă şi plăcută. In aşa condiţiĭ »Lacrima-ĭ o poezie«, în adevĕr, cum a zis el însuşĭ.

Atitudinea aceasta »cu lacrima curgênd dintr'un ochiŭ zîmbitor«, a avut-o mulţĭ alţĭ poeţĭ aĭ lumiĭ, printre care cel întăĭ în timp şi în înălţime a fost Petrarca, poetul dulce-plângĕtor al Laureĭ. De sigur în poezia luĭ e maĭ multă

artă, o mai înaltă adorare adusă femeei, potrivit timpului în care a scris Petrarca, poate o mai adîncă durere. In orice caz nu-i decât vorba de grad, nu de felul noteĭ însăşĭ. Petrarca n'a atins niciodată în amintirea luĭ tonul tragic, aproape opus, din *Nessun maggior dolor...* al luĭ Dante.

Cam în aceeaşĭ notă a scris şi Lamartine poezia luĭ elegiacă din cunoscutele bucăţĭ: *Le Lac*, *L'Isolement*, *Le Vallon*, *Le Premier regret*, etc., în care respiră tot o blândă melancolie, deşi crescută de o putere contemplativă mai mare. Pe Lamartine l-a citit mult Şerbănescu şi de el a fost influenţat şi sub alte raporturĭ.

Asemenea a avut în unele poeziĭ şi Musset atitudinea aceasta, el pentru care lacrima e o undă, prin care străbate trecutul ca o lumină în culorĭ de curcubeŭ:

Ces larmes que soulève un coeur encore blessé
Ne les essuyez pas, laissez sur mes paupières
Ce voile du passé !

Sub căldura lacrimelor, »qui ne mentent jamais«, în chinul liniştit dar îndelung dintre dorul de *ea* şi lipsa *eĭ*, sufletul luĭ Şerbănescu s'a înălţat şi şĭ-a atins, ca un instrument acordat mai sus, cele mai intense note ale talentuluĭ sĕŭ. Strigătul, mai drept, geamătul luĭ blând-dureros de atuncĭ: *Unde eştĭ, unde eştĭ?* va rĕsuna multă vreme ca una din cele mai frumoase poeziĭ ale liriceĭ româneştĭ.

In zadar în larga lume
Caut să te maĭ găsesc
Tu l'al căruĭ dulce nume
Şi azĭ încă 'ngălbinesc
  Dacă tu tot maĭ trăeştĭ
  Unde eştĭ, unde eştĭ?

Ânger cu arip'uşoară
Pe pămînt venit din cer
Te-aĭ întors tu în cer iară?
Ceruluĭ în darn te cer
  Dintre îngerĭ tu lipseştĭ
  Unde eştĭ, unde eştĭ?

Tu steluţa vieţiĭ mele
In ce nopţĭ te-aĭ cufundat?
In zadar te cat prin stele,
Stelele încă te cat.
  Ca şi mie le lipseştĭ
  Unde eştĭ, unde eştĭ?

Pe la cele patru vînturĭ
Eŭ de tine-am întrebat
Și prin lacrimĭ și prin cânturĭ
Și prin dureros oftat
Insă ele aŭ tăcut,
Te-am pierdut, te-am pierdut!..

A căutat-o pe pămînt, în toată lumea, și n'a găsit-o. Morțiĭ se duc însă în ceruri. A căutat-o printre îngerĭ, sus în cer, și n'a găsit-o. Sufletele morților se prefac în stele, după credința populară. A căutat-o printre stele și n'a găsit-o; n'a găsit-o nicăierĭ, a pierdut-o, a pierdut-o!..

Și cum firea omenească pare a fi maĭ mult negativă, adică se resimte și se cutremură maĭ adinc când n'are ce dorește decât atuncĭ când are, în inima poetuluĭ nostru resună maĭ îndelung lipsa ființeĭ scumpe decât prezența eĭ odinioară. Intre bucățile scrise în tonul acesta dulce-amar nu putem să nu cităm încă și *Despărțirea:*

De când ea s'a dus departe
Fericirea mea s'a dus!
Dorul, pasere de noapte,
Pe-a mea inimă s'a pus.

Și aice triste gînduri
Geme el până la zorĭ,
Ce se 'mprăștie pe vînturĭ
Ca parfumele din florĭ

Nu am somn și nu am pace
Ca un arbor mĕ usuc,
Mi-e urît, nimic nu-mĭ place
Și-mĭ tot vine să mĕ duc;

Să șterg neagra depărtare
Ce-mĭ ascunde chipul sĕŭ
Și 'ntr'o dulce sărutare
Să-ĭ daŭ tot sufletul meŭ!..

Versurile: *Și 'ntr'o dulce sărutare, să-ĭ daŭ tot sufletul meŭ,* rezumă tot sentimentul luĭ Șerbănescu.

Aceste douĕ poeziĭ aŭ avut o epocă când se cântaŭ de la un capĕt al țărĭi la altul. Popularitatea lor aminti atuncĭ bucățile cântate de părinții noștri: *Tu care eștĭ pierdută* de Alecsandri, *Pe o stîncă neagră* și *Ca un glob de aur* de Bolintineanu.

Durerea calmă e poetică nu numaĭ prin aspectul eĭ senin, ci și prin îndoiala, prin clătinarea sufletească la care ea dă naștere în poet. El știe, spre pildă, că despărțirea luĭ de ființa-ĭ iubită e pentru totdauna, și cu toate acestea se pune și-o

cântă, cu o rază de speranţa revederiĭ. Contrastul acesta, lupta dintre sentiment, care prin firea luĭ crede orbeşte şi dintre reflecţie care neagă iluzia sentimentuluĭ, aliajul acesta de simţire şi gîndire unite, dă un mod particular de expresiune sufletuluĭ omenesc, care convine poezieĭ. Cu toţiĭ ştim ce frumuseţĭ poetice a tras Eminescu din starea aceasta sufletească. Nesiguranţa poetuluĭ îl face să se ridice de la un caz special la un caz general omenesc, pe care l'am întîlnit cu toţiĭ în viaţă şi care e ca o formulă conciză a măreţieĭ şi tot odată a mizerieĭ firiĭ omeneştĭ, a aspiraţieĭ noastre nemărginite şi a îngusteĭ noastre realizărĭ.

Tot ca urmare a acesteĭ vaccilărĭ sufleteştĭ, cuprinsă bine în cuvîntul românesc dor, se înfiripează idealul în mintea poetuluĭ. Fiinţa iubită, al căreĭ glas şoptise odinioară la urechile poetuluĭ, pierdută, dispărută astăzĭ, i se arată acum, ca într'un vis, în închipuirea luĭ. Şoaptele eĭ mute în realitate, resună încă în inima luĭ. Şi cu cât făptura eĭ e maĭ depărtată, cu atât regretul poetuluĭ e maĭ puternic. Lucrurile frumoase din trecut, bucuriile şi fericirea de altădată cresc cu atât maĭ mult, par ca un paradis pierdut.

Adînc visând, eŭ staŭ pe mal
Pe malul nalt şi verde,
Dar ochiul meŭ plutind pe val
Tot luna din cer vede.

De tine-acum sunt depărtat
Prin nouĕ mărĭ de ură,
Dar dacă 'n sufletul meŭ cat
Văd tot a ta figură!

Şi-a fost un timp când tu şi eŭ
Un dor aveam pe lume,
Când luminaĭ la glasul meŭ
Şi eŭ la al tĕŭ nume;

Când sufletu-ţĭ senin credea
Ca 'n Dumnezeŭ în mine,
Când Dumnezeŭ inima mea
N'avea decât pe tine.

Acum te 'ntreb unde maĭ sunt
Simţirile-aceste?
Iubitu-ne-am pe acest pămînt
Saŭ e vre-o poveste?

„A fost, a fost“ ... încep tuşind
Poveştile bĕtrâne,
A fost, a fost, zic povestind
Erĭ dor, poveste mâne

Judecata, gîndirea rece a poetului c'o ironie dureroasă îi strigă: a fost, a fost..., dar închipuirea astupă oarecum gura judecății cu mâna, avênd aerul de a-i zice: »știu eu ce știu, ceeace ție ți se pare pierdut, mort, pentru mine trăește«. Căci închipuirea în zborul ei nețărmurit, dincolo de norii momentului, străvede departe, pe cerul ei pururea senin, ca o stea albastră care luminează prezentul trist, idealul de femeie; și idealul e suflet de poezie.

Poeții vechi aveau muza pe care o invocau totdeauna înainte de a începe să scrie. Ea venea, coborînd dinaintea lor, scăldată de raze din azurul Olimpului. Poeții moderni au, în locul muzei antice, acest ideal la care privesc cu ochii închiși, cum privesc asceții spre raiul închipuit de ei. Iată, de altfel, cum ne explică lucrul însuși poetul nostru în senin rezemnata sa bucată întitulată *Lipsa:*

In orizonturi fără fund...
Dau liber drum privirii,
Și nevăzêndu-te m'afund
In lumea 'nchipuirii.

Ș'aici eu însumi Dumnezeu
Din dorurî arzătoare,
Din razele de curcubeu,
Din mirosul de floare;

Din tainele care 'ntra'murg
Dau freamătul pădurii,
Din armoniile ce curg
Prin vinele naturii,

Te plăzmuesc din nou, cum ești,
Când ești tu lîngă mine
Cu-aceleași dorurî femeești
Ce m'au legat de tine....

* * *

In exprimarea sentimentului său delicat și cu totul deosebit, Șerbănescu găsi o formă particulară și gingașe, adecuată fondului ei.

Bucuria sau întristarea sufletului lui, adevărată și îndelungă, condensează în fraza în care se exprimă numai cuvintele esențiale, cuprinzênd în ele o excepțională expansiune lirică. *In zadar în larga lume, Caut să te mai găsesc..., De când ea s'a dus departe, Fericirea mea s'a dus.., Adînc visând, eu stau pe mal, Pe malul nalt și verde..* etc., sunt toate versuri în care cuvintele par ridicate la o putere de vibrație continuă. In loc ca poetul să-ți înșire toate gradele simțirii lui, le adună oarecum în totaluri, care te pătrund ca niște ecouri depărtate și prelungi. Fiecare vers te aruncă astfel în afară din viața de toate zilele, într'o lume

poetică de la primele cuvinte. Asemenea, în loc să-ţĭ deie numele fiinţeĭ iubite, ca alţĭ poeţĭ, saŭ împrejurările în care s'aŭ petrecut dragostea luĭ, el te lasă în o notă vagă, nehotărîtă, discretă — poate o influenţă lamartiniană — în care imaginaţia cititoruluĭ se complace mult.

Odată condensată şi eterizată fraza, poetul o înfrumuseţează transpunênd-o într'o imagine, de cele maĭ multe orĭ nouă: *Ânger cu arip'uşoară, Pe pământ căzut din cer.., Dorul, pasere de noapte, Pe-a mea inimă s'a pus.., Dar ochiul meŭ plutind pe val, Tot luna din cer vede...*, etc.

Simţirea luĭ e astfel transfigurată, devenită plastică prin imaginea poetică.

Tot ca element de formă se maĭ adaugă încă o însuşire la Șerbănescu: un accent pasionat, o melodie a versuluĭ sĕŭ, vers care e cel maĭ lesne de pus pe muzică, fiindcă are deja în el un ton muzical.

Cu modul acesta concentrarea şi imagina îţĭ daŭ cuvîntul care rĕmâne, melodia frazeĭ îţĭ dă sentimentul în care e scris, ca şi cum ţi s'ar da în acelaşĭ timp atât textul cât şi muzica.

Iată de ce, afară de Eminescu, nicĭ un poet n'a fost atât de ştiut pe dinafară de maĭ toţĭ iubitorii de poezie ca Șerbănescu.

Sunt însă aşa toate poeziile luĭ? Nu. Cum nimenĭ nu se poate substrage cu totul de la înrîurirea timpuluĭ sĕŭ, are şi Șerbănescu unele bucăţĭ maĭ puţin fericite, în care, după moda de atuncĭ, e maĭ multă retorică decât poezie. Dar aceste versurĭ, care alcătuesc partea luĭ pământească, sunt puţine la numĕr şi pot să-ĭ fie iertate în faţa frumuseţiĭ reale a celorlalte. In viaţa poetică ca şi în viaţa obştească sunt zile cu soare şi zile cu norĭ, şi nimenĭ pe lume nu uită frumuseţea celor dintâĭ pentru tristeţea celor din urmă; din potrivă, după norĭ zilele cu soare sunt maĭ frumoase, cum a zis-o însuşĭ poetul cu atâta gingăşie de sentiment:

Dar iar vine mîndrul soare.
Ah, nu fie de deochĭ!
Şi vĕzêndu-l frunză, floare
Rîd cu lacrimele 'n ochĭ!..

Aşa a fost însă, o bucată de timp numaĭ, cât se bucurară, în adevĕr, frunzele şi florile de arătarea soareluĭ, adică noĭ, iubitorii de poezie, de cântecul poetuluĭ. Într'o zi poetul tăcu, iar noĭ nu maĭ întîlnirăm nicăierĭ numele luĭ sub vr'o poezie.

Pricina?...

Pricina ne-o explică Lenau într'unul din minunatele sale sonete: »Tinereţea, zice el, zboară în vĕzduh ca o frunză de trandafir, şi maĭ curînd decât tinereţea se duce dragostea, acel parfum al foaieĭ de trandafir«,—adică tocmaĭ sentimentul care a născut şi susţinut poezia luĭ Șerbănescu.

N. Petraşcu.

Parcul de Cerbĭ de la Mălinĭ

Casă rurală model pe Domeniul Sadova

Casa şefuluĭ de regie pe domeniul Gherghiţa

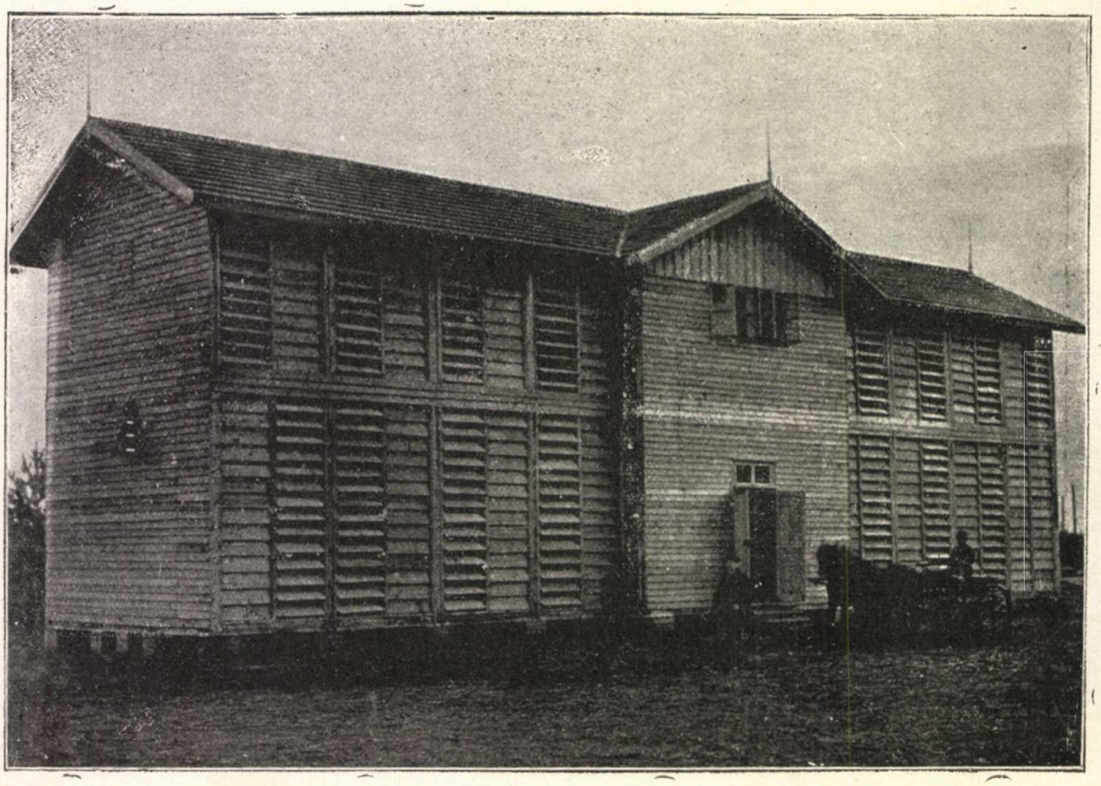

Magazinul de uscat cereale pe domeniul Cocioc

O PRIVIRE ASUPRA DOMENIULUI COROANEI

În 1884, când Ioan Brătianu a luat iniţiativa înfiinţării acestei instituţii, mulţi nu puteaŭ bănui importanţa imensă pe care în curînd o va căpĕta în ţara noastră. De şeaisprezece aní, de când M. S. Regele Carol a devenit unul din ceĭ maĭ însemnaţi proprietarĭ ruralĭ aĭ ţării, s'a cristalizat şi maĭ mult legătura dintre dinastie şi poporul român. Luminoasele ideĭ de progres de care apoĭ Maiestatea Sa a fost călăuzit în totdeauna, aŭ dat proprietarilor şi ţării o pildă de cea maĭ înaltă însemnătate. Numĕrul restrîns de sate care aŭ devenit proprietatea directă a Coroanii, subt o ocrotire părintească şi subt o administraţiune inteligentă, deveniră cu încetul niște focare de lumină în deosebitele unghere ale ţării. D. Ioan Kalinderu, administratorul Domeniului Coroaneĭ, a dat dovezile cele maĭ marĭ de o competinţă extraordinară şi pe terenul economic. Exploatarea raţională pe care d-sa a introdus-o, metoda inteligentă, cumpănită şi părintească pe care o aplică în administraţiunea Domeniului Coroaneĭ, planul de lucrărĭ publice pe care le întreprinde în folosul obştesc, ţelul fericit către care d-sa păşeşte cu siguranţa îndeplinirii uneĭ opere de utilitate publică şi chiar de mîndrie naţională, aŭ fost şi sunt viŭ apreciate în toate cercurile inteligenţii româneşti. Regele nu-şĭ va putea afla un maĭ perfect interpret al sentimentelor înalte de care este însufleţit.

* * *

Domeniul Coroaneĭ e alcătuit din 12 moşii, rĕspîndite în toate regiunile ţării, cu un total de 132.112 hectare, dintre care 48.000 afectate agriculturii şi 84.000 hectare de pădure. Din punctul de vedere administrativ, Domeniul Coroaneĭ e împărţit în 10 circumscripţii, fiecare cu câte un şef de regie, specialist în cunoştinţe agricole şi forestiere. Starea luĭ higrometrică depinde de starea generală a ţării. Constituţiunea-ĭ geologică este iarăşi dictată de poziţiunea în care se află. Bogăţiĭ minerale abundente, lignită, gips fibros în argile salifere, calcare compacte clivabile în făşiĭ fine, izvoare minerale sulfuroase şi bicarbonate se găsesc cu îmbelşugare în diferitele părţi ale Domeniului.

Domeniul agricol e compus din 8 moşii, aşezate maĭ toate în regiunea câmpeană a ţării. Pămîntul atât din punctul de vedere al constituţiunii chimice,

cât şi al compoziţiei mecanice înfăţişează avantagii excelente. Acid fosforic, potasă, calce şi alte materii nutritive, sunt în mare abundenţă. Pe lîngă acestea încercări de îngrăşăminte cu materii fosfatice sunt experimentate zilnic. S'au întreprins lucrări de drenaj şi s'au asanat bălţile, care astăzi au devenit terenurile cele mai roditoare. Tot pe acest teren se cultivă şi livezi naturale şi artificiale, precum şi plante furagere în proporţie de 2 %, dintre care lucerna dă o producţie admirabilă. Viile ocupă o suprafaţă importantă de 3,19 % situate mai ales în Domeniul Segarciĭ şi pe terenul nisipos al Sadoviĭ (Dolj). Pe moşiile exploatate în regie de mai multă vreme s'au stabilit ferme model şi s'au făcut numeroase ameliorări de cultură raţională, introducêndu-se maşinele agricole cele mai moderne şi mai perfecţionate şi întrebuinţându-se o sĕmînţă bună. Această intensivă cultură este însoţită de o îmbelşugată creştere de vite. La Dobrovĕţ s'a înfiinţat o mică herghelie, în care se caută a se îmbunătăţi rasa indigenă prin etaloane străine; în mai multe domeniĭ s'au adus vacĭ de Moldova care se încrucişează cu rasa Algan pentru producerea boilor de muncă. Pe moşia Cocioc, lîngă Periş, s'a creat în 1897 o lăptărie sistematică, care azĭ numĕră peste 160 de animale bovine, ce dau o abundentă producţiune de lapte şi brânză. La Dobrovĕţ s'a început de asemenea şi cultura sistematică a oilor, importându-se rase străine pentru ameliorarea celor pămîntene, şi s'au obţinut rezultate înbucurătoare. Cocine de rîmătorĭ de rasă în toate domeniile; stupăritul de la Bicaz, de la Mălinĭ, complectează cultura accesorie a Domeniului Coroaneĭ. S'a dat apoĭ atenţie industrieĭ casnice; lăptăriĭ, morăritul, fabricĭ de pînze, pielăriĭ, tăbăcăriĭ şi ceramică se desvoltă zilnic şi iau un avînt tot mai mare în împrejurimĭ. In aceeaşĭ vreme s'au clădit importante acareturĭ, case de locuinţă pentru personal, biurourĭ speciale, ateliere, grajdurĭ, staule şi stîne cu totul sistematice, în valoare de peste şease milioane de leĭ.

Domeniul forestier ocupă o suprafaţă aproape îndoită decât cel agricol: 84.000 hectare, dintre care 12.000 în câmpie, 5.000 în coline şi 67.000 în regiunea munţilor. Dintre acestea 2,7 % formează terenul neproductiv, iar 97,3 % se cultivă cu succes. Diferite esenţe forestiere populează terenurile păduroase: brad, stejar, fag, ulm, salcîm. S'au împodobit terenurile nisipoase şi zburătoare ale Sadoveĭ, zilnic se înlocuesc esenţe fără valoare, cu altele mai practice. In adîncile păduri seculare mai ales ale Moldoveĭ se găsesc brazĭ înalţi de 60 metri, ale căror trunchiurĭ imense sfidează parcă acţiunea vremilor. Aceste lemnăriĭ se întrebuinţează la fabricarea de scînduri şi grinzĭ de construcţie şi restul la micĭ lucrurĭ trebuincioase. Exploatarea pădurilor se face după cel mai strict sistem silvic, fără vr'un exces de exploatare care să atace fondul productiv. Transportarea lemnelor din munţĭ până la ferestraele sistematice saŭ până la gărĭ se face saŭ pe căile naturale saŭ pe căĭ ferate înguste, saŭ pe ape. S'au construit 60 kilometri de cale ferată şi un funicular de un kilometru $^1/_2$, cu şease locomotive de o putere de 240 caĭ. Principalele stabilimente unde lemnul brut e redus în scînduri se află la Borca, Găineştĭ şi Poiana-Doamneĭ (Mălinĭ), la Aţa şi Piatra-Corbuluĭ (Bicaz). Douĕsprezece ferestrae alternative, nouĕ circulare şi alte instrumente lucrează

Stupăria de pe Domeniul Cocioc

Interiorul Stupărieĭ de pe Domeniul Cocioc

Lăptăria de pe Domeniul Periș

Interiorul Lăptărieĭ de pe Domeniul Periș

noaptea şi ziua. Pe lîngă acestea s'aŭ maĭ stabilit şi alte industriĭ: table de armonie, cu o puternică resonanţă pentru instrumente muzicale, porţĭ, ferestre, mobile, vase de lemn, etc.

Fauna acestor păduriĭ este una din cele maĭ frumoase: urşĭ, lupĭ, pisicĭ sĕlbatice, cerbĭ, vulpĭ, etc., paserĭ de pradă: acvile, şoimĭ, uliĭ. S'aŭ creat douĕ parcurĭ pentru vînat, unul la Bicaz şi altul la Malinĭ; la Dobrovĕţ o fazanerie, etc.

Pentru această vastă exploatare s'aŭ pus la dizpoziţie toate înlesnirile moderne: clădirĭ puternice, construcţiunĭ forestiere, reţele telefonice şi telegrafice, lumină electrică, etc., încât orĭce călĕtor la vederea atâtor clădirĭ este plăcut impresionat.

Arborĭ tăiaţĭ în pădurea de la Bicaz

Dar nu aicĭ se opreşte activitatea Administraţiuniĭ domeniale. Convinsă de importanţa hotărîtoare pe care în viaţa morală a poporuluĭ o are desvoltarea instrucţiuniĭ naţionale, Administraţiunea şĭ-a dat osteneala de a înălţa sufleteşte pe locuitoriĭ proprietăţilor regale. In acest scop s'aŭ întreprins clădirea de şcolĭ sistematice şi sănĕtoase, cu un personal didactic conştiincios şi cu o administraţiune inteligentă. Numĕrul şcoalelor domeniale este până acum de 40. Adminis-

traţia serveşte tot materialul didactic şi a prevĕzut fiecare şcoală cu câte o mică bibliotecă în care copilul şi învĕţătorul să-şĭ găsească totdeauna un nutriment sufletesc, folositor Patrieĭ şi societăţiĭ. In 23 de comune funcţionează şi cursurĭ de adulţĭ pentru care învĕţătoriĭ primesc un supliment de leafă, ridicând astfel

Tren funicular pe Domeniul Mălinĭ

nivelul intelectual şi al ţăranilor rĕmaşĭ în urmă. S'aŭ construit apoĭ peste 39 de bisericĭ, care întreţin în populaţiunea rurală credinţa strămoşească, pe temelia căreia s'a păstrat neînvinsă naţionalitatea noastră. De asemenea s'aŭ înfiinţat şi societăţĭ de instrucţiune şi de desvoltare intelectuală şi în maĭ multe sate s'aŭ construit şi frumoase primăriĭ prevĕzute cu mobilier şi cu tablouri reprezintând

Primăria comuneĭ Bicaz

Plute cu lemne pe Bistrița

Inaugurarea școalei de pe Domeniul Bușteni

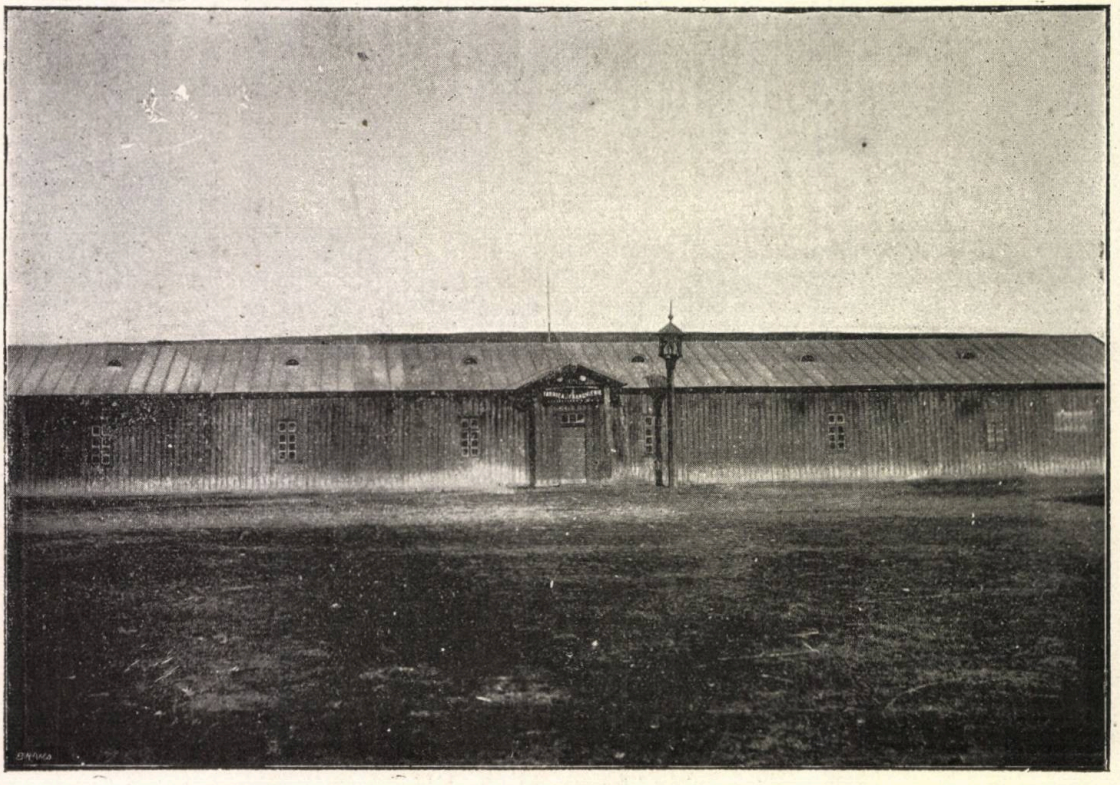

Fringherie pe Domeniul Dobrovĕț

Model de grajdurĭ de pe Domeniul Bicaz

Rîmătoria de pe Domeniul Dobrovĕţ

scene patriotice, şi din zi în zi progresele înaintează şi roadele se afirmă. In cele din urmă s'aŭ înfiinţat teatre ţărăneştĭ, spre a distra populaţiunea rurală în mod moral şi instructiv. Din zi în zi cetăţenĭ vrednicĭ şi conştienţĭ de forţa vitală a

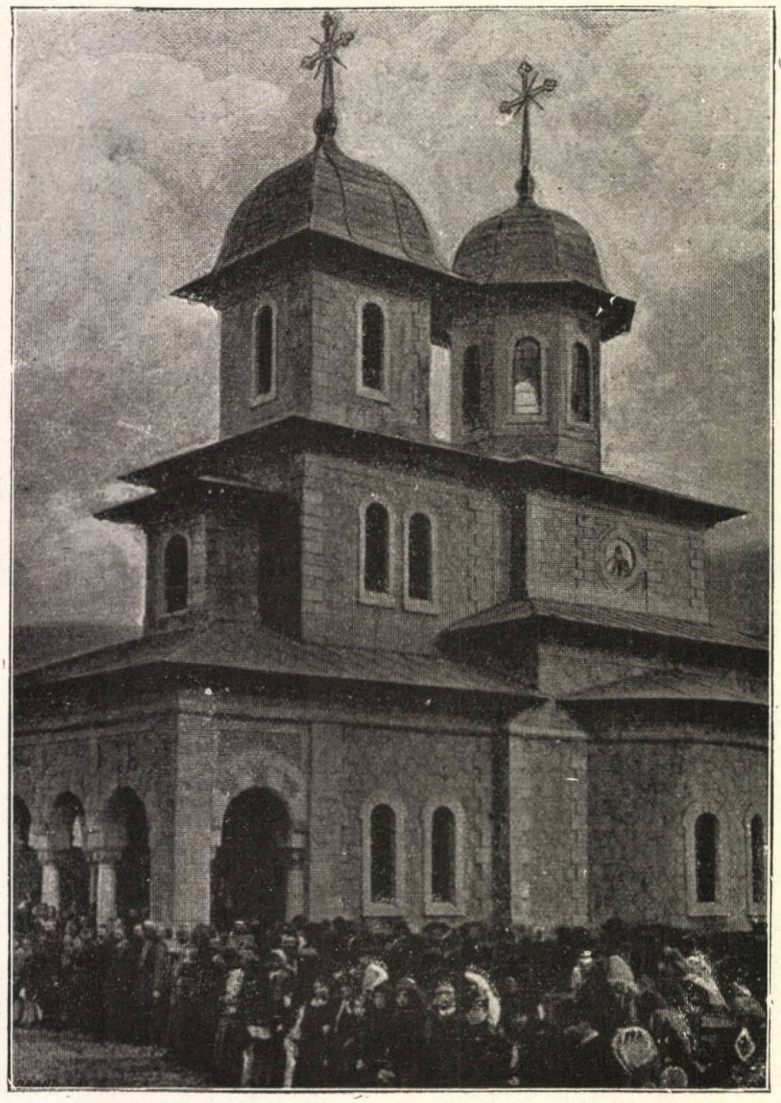

Biserica de pe Domeniul Bușteni

României îşĭ fac astfel o educaţie naţională şi devin membri folositorĭ aĭ societăţiĭ noastre.

M. S. Regele nu cruţă nicĭ un mijloc material şi moral, iar D. Kalinderu veghiază neobosit la progresul instituţiuniĭ, a căreĭ creaţiune îl ilustrează.

A. Vereanu.

TUŞICA RUSANDA

I

De tata nu ştiam, că nu-l aveam, mameĭ îĭ eram noĭ, copiiĭ, prea dragĭ, ca să-ĭ dăm şi ascultare, dar de Tuşica Rusanda ştiam toţĭ de frică, precum tremură iepurele numaĭ cât zăreşte că e cineva prin apropiere.

De micĭ ne-am trezit noĭ în braţele Tuşicăĭ Rusandeĭ, că mama era foarte slăbănoagă şi puţintică: n'avea putere să îngrijească de patru copiĭ obraznicĭ, cu care o dăruise Dumnezeŭ.

Tuşica ridica greul. Pe braţele eĭ ne legănaserăm toţĭ, mâna eĭ aspră şi grea ne dăduse să mâncăm, —subt privirea eĭ amărîtă crescuserăm, fără să plângem, dar nicĭ să rîdem, fără să pricepem veselia vieţiĭ, dar fără să-ĭ ducem aşa greŭ neajunsurile eĭ. Când mama voia să ne alinte, să se joace cu noĭ, să ne desmĭerde, trebuia să pîndească anume ca Tuşica să plece de acasă—, altfel nu era chip; şi, de ne surprindea, ochiĭ eĭ luaŭ o înfăţişare aşa de posomorîtă când îşĭ pleca sprincenile groase, negre, în cât mama îşĭ perdea cumpĕtul, —nu maĭ putea zice o vorbă, nu maĭ putea face o mişcare; ochiĭ şi-ĭ ridica spre Tuşica, şi, palidă cum era, înduioşată şi nemulţumită de felul cum era stăpînită, — stăpînire ce nicĭodată nu încerca s'o înfrângă, — aştepta . . . . Tuşica, nu zicea nimic, dar stătea dreaptă în uşă, privind când la mama, când la noĭ, şi simţeam toţĭ că uitam ce-a fost cu câteva clipe maĭ înainte . . . . Ne depărtam de mama, ne duceam fieştecare în colţişorul nostru şi aşteptam să ne rînduiască după placul eĭ.

Dar şi ce femee vrednică era Tuşica Rusanda!

De când ne-am trezit noĭ, ea n'a fost nicĭodată obosită orĭ bolnavă, n'a ocărît pe nimenĭ, dar nicĭ dulce n'a vorbit, n'a rîs în faţa noastră şi nicĭ n'a plâns. Noĭ o priveam cu ochiĭ marĭ, uimiţĭ, căcĭ în jurul eĭ plutea o taină, care părea vîrsteĭ noastre din cale afară neobicĭnuită. Tuşica se scula dis-de-dimineaţă, — noĭ ne trezeam în robotul treburilor eĭ, — se ducea de tîrguia ce bruma avea de tîrguit, apoĭ ne îngrijea pe toţĭ: pe ceĭ micĭ ne stăpînea cu o vorbă, pe ceĭ marĭ îĭ trimitea la şcoală numaĭ cât le arăta ghiozdănaşele!

Cu mama umbla tot ca şi cu noĭ. N'o lăsa de fel să i se amestece în ros-

tul eĭ. Uneorĭ mama, maĭ cu binișorul, maĭ cu nesupunerea, isbutea să s'apuce de direticat prin casă, să ne poarte grija noastră; Tușica o fura tot cu coada ochiuluĭ și niciodată nu era mulțumită: nu doar că nu-ĭ plăcea ce face mama și o cîrtea, dăr . . . . nu voia, și dacă *ea nu voia*, nu se putea să i te puĭ împotrivă!

Când am început noĭ să ne maĭ săltăm, să ne chinuim și să nu înțelegem purtarea Tușicăĭ și ce fel de femee e ea, ne loveam maĭ ales de-un neajuns: nu știam ce a fost maĭ înainte Tușica. O iscodeam pe mama; eŭ, ca mezin, mĕ furișam cât puteam maĭ des pe lîngă ea și o rugam să-mĭ spue:

— Mamă, Tușica Rusanda nu-ĭ așa că-ĭ mare?

Ea se uita la mine și-mĭ punea palma pe gură:

— Tacĭ, să nu te-audă; nu trebue s'o supărăm.

Dar eŭ nu-mĭ uitam vorba așa repede:

— Mamă, eŭ sunt mic, matale eștĭ mare, maĭ mare decât mine; Tușica Rusanda e maĭ mare și decât matale, nu-ĭ așa?

— Așa!

— Mamă, eŭ te am pe matale, dar Tușica Rusanda pe cine are?

— Ea ne are pe noĭ!

Staŭ nemulțumit și mĕ uit în ochiĭ mameĭ, apoĭ zic:

— Mamă, eŭ te am pe matale, care eștĭ maĭ mare decât mine; Tușica Rusanda n'are pe cineva care să fie maĭ mare decât dînsa?

Mama stătu câteva clipe cu ochiĭ închișĭ și-și șterse lacrimele:

— N'are, drăguță, pe nimenĭ . . . Du-te de te joacă!

Din ziua aceea evlavia ce aveam pentru Tușica Rusanda se făcu de-o sută de orĭ maĭ mare; în căpușorul meŭ neastîmpĕrat îmĭ socoteam în tot felul gîndurile și le rostogoleam, dar fără nicĭ un folos....

Eŭ aveam mamă, moș, mătușă, ba și pe bunicul, care stătea la țară, și când venea cite-odată în tîrg, îmĭ da cincĭ banĭ să-mĭ iaŭ covrigeĭ de zahăr... Despre toțĭ și toate vorbeaŭ bunicul și rudele în fața noastră, numaĭ despre Tușica nu.

— De ce?

Și mĭ-am făcut un adevĕrat plan.

Era pe la sfîrșitul postuluĭ celuĭ mare. Când începură deniile, Tușica ne lua pe toțĭ și ne ducea la Sf. Gheorghe să ne rugăm; niciodată nu stăteam până la sfîrșit, dar ne închipuiam și noĭ că poate nu se cade să întârziăm noĭ, niște copiĭ, printre oameniĭ marĭ, care trebue să se închine maĭ mult luĭ Dumnezeŭ și icoanelor!

Ne-am mărturisit părinteluĭ Avram; în Joia Mare, când să ne ducem să luăm împărtășania, eŭ n'am voit să-mĭ cer iertăciune de la Tușica.

Mama mĕ întrebă de ce, și eŭ țineam morțiș că nu vreaŭ.

Tușica a auzit și a venit la mine; m'a luat de mână, m'a pus pe genunchĭ și m'a întrebat:

— Ce vreĭ tu?

Eŭ începuĭ să plâng.

— I-am spus să vină la matale să-ți ceară iertăcĭune și el nu voia, o lămuri sfioasă mama.

— Și de ce nu vreaĭ? mĕ maĭ întrebă ea.

— Dacă nu-mĭ spuĭ cine eștĭ matale....

Am simțit cum tremura carnea pe Tușica; de groază mi s'aŭ uscat lacrĕmile. Când mĭ-am ridicat capul în sus, plângea ea în locul meŭ.

— Copil neghĭob!... și m'aruncă tocmaĭ în mijlocul caseĭ. Mama s'a făcut că nu vede și s'a dus la fereastră.

La împărtășanie nu ne-am maĭ dus în ziua aceea, căcĭ Tușica a plâns toată ziulica și a oftat; în Sâmbăta Paștelueĭ am rugat-o să mĕ ierte și ne-am dus cu toțiĭ la biserică.

De atuncĭ Tușica s'a purtat cu noĭ ca și maĭ înainte, iar rudele n'aŭ aflat nimic de cele întîmplate.

II

Cine trecea — acum o lungă viață de om — pe lîngă biserica Sf. Gheorghe, cea cu treĭ turnurĭ, nu se putea să nu-și arunce ochiĭ spre locul și casa din stînga, stăpînite de Toader Borș... Ce așezat, tăcut și harnic om!... Făcea toate celea cu mâna luĭ, — și ograda cât îĭ era de mare, și vitele cât eraŭ de multe (căcĭ făcea negoț bun cu ele), copiiĭ, nevasta, casa... toate le orînduia cu vorba-ĭ apăsată și scurtă, cu ochiul poruncitor. Aĭ caseĭ, când îl vedeaŭ intrând pe poartă, venind din tîrg, se gîndeaŭ la treaba ce le lăsase să săvîrșească, temêndu-se că n'o fi bine; când pleca el la iarmaroace cu Badea Trohin și Mateiŭ, se temeaŭ că nu vor ține minte tot ce le-a spus, se sfătuiaŭ și lucraŭ cum puteaŭ maĭ cu îngrijire, căcĭ știaŭ că va veni el, cu privirea-ĭ aspră, și va cerceta tot ce s'a făcut în urmă-ĭ.

De altfel, om de omenie, grijuliŭ de cinstea luĭ, om de petrecanie cu lumea — la negustorie,— dar mocnit și stăpîn în casă, om să nu-ĭ calce nimenĭ pe dinainte, fără a se sĭi! De neam de pe la țară, — sîrguincios ca un flăcăŭ sărman, singurul în lume; a slujit la Hristodor Boaru, a muncit cât cinci 'și-a adunat munca, s'a însurat și a întemeiat o gospodărie, cum nu maĭ era alta în mahala!...

Toțĭ îĭ cunoșteaŭ de departe plesnitul harapniculuĭ și dăngănitul puternic al telenceĭ celeĭ marĭ, atîrnată de gîtul celuĭ maĭ frumos boŭ ce avea și care mergea mîndru în frunte; iar când treceaŭ oameniĭ pe lîngă casa luĭ, în totdeauna se săltaŭ de călcăie și se uitaŭ peste gardul înalt de scînduri late, să vadă ce frumuseți de vite a maĭ adus Borș!...

La începutul negustorieĭ luĭ, —când era tînĕr,— nu se pomenea să-ĭ zică pe nume cineva, ci Jupîne Borș; dar de când s'a însurat, Ilinca, numaĭ de teamă, fiindcă-l vedea așa de aspru, și de doritoare ce era să arate tuturora că se înțelege cu bărbatu-sĕŭ, îĭ zicea numaĭ Tudorică. Lumiĭ nu i s'a părut de loc ciudată desmerdarea și s'a deprins să-ĭ zică la fel cu nevasta, uitând cum îĭ zicea înainte....

Avea cinci copii: doi băeți și trei fete; băeții și două fete au murit într'o săptămână de anghină, iar Rusanda a scăpat, ducând-o la țară la moș Popa Ștefan, unde a stat până s'a făcut fată mare.

Când și-a adus pe Rusanda acasă, Tudorică era cu totul schimbat: negustoria mergea din bine rău, nevasta se deprinsese cu lenea și el nu mai avea curajul de altădată; strînsese o mie de galbeni ca să-i dea fetei zestre și atât era de amărît în cât nici nu putea să se gîndească măcar a încerca să-și refacă averea. Vîndu o bucată de loc unui vecin, — și trecu prin bani într'o iarnă; ba vîndu tot ocolul unde ținea odinioară vitele dragi, și banii nici el nu-și dădea bine seama cum se risipeau ...

De venea vreo rudă sau cineva din mahala să-i ceară cu împrumut câțiva galbeni, nu zicea nu niciodată: asculta jelaniile și ajuta pe oricine; se ducea în odaia cea mare, deschidea lada și se întorcea cu galbenii noui și frumoși. Dacă-i dădeau înapoi, bine, — dacă nu, începea să ierte câte un galben, câte doi, celui împrumutat, până ce timpul ștergea de la sine datoria.

Ilinca nu-l ținea de rău, căci dînsa se îngrijea de norocul fetei, care nu trebuia să s'asemene cu al ei: de la negustorie să nu vie și nici de la meșteșug, ci de la un om cu carte, care se potrivise să fie Mihuță Panaitescu, scriitor la prefectură.

Rusanda împlini șeaptesprezece ani și cearta începu între părinți din pricina ei.

Ilinca zicea:

— De acum trebue să mărităm fata!

Bărbatu-său se uita la ea nedumerit.

— Vrei tu, ori crezi că i-a venit vremea?!

— Și una și alta.

— Trebue să fie numai una, pentru că amîndouă nu se poate!

— Ba da!...

Pentru întâiași dată, de când se luaseră, *femeia* spuse o vorbă, din care eșea că lucrurile trebue să meargă după capul și socoteala ei!

Tudorică rîse nepăsător și răspunse:

— Unei mame, mai ales când a ajuns în vîrsta ta, i se cuvine să vorbească și din puțintică înțelepciune, nu numai de dragul de a bodogăni!

— Are să fie așa cum zic eu!... Se răsti Ilinca și eși, trântind ușa.

Tudorică rămase amețit. Multe pățise dînsul în atâta amar de ani de când norocul nu mai bătea pe la ușa lui, — dar să-și închipue că nevasta 'și va perde mintea, nu putea să-i intre în cap!

Se plimbă furios prin odaie și, mai răspicat decât oricând, gîndul îi șopti:

— Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus!...

Chemă pe Rusanda și o puse pe scaunul pe care șezuse Ilinca mai adinioarea.

— Tu ești fata tatei sau a mamei, Rusândițo?

Fata se roși, iar ochii și-i puse în pământ: de mult nu stătuse în fața lui tată-său să se judece singură.

— Ce-mĭ rĕspunzĭ, aĭ?... O întrebă el din noŭ și o apucă de mână. De ce tremurĭ?!.. A cuĭ eștĭ tu, spune: a tateĭ saŭ a mameĭ.

Rusanda, înfricoșată, șopti:

— Nu știŭ...

— E semn rĕŭ; tu trebue să simțĭ de partea cuĭ te poțĭ da!

— De partea nimĕnuĭ!...

— Dar dacă spuĭ minciunĭ?! Ia seama!... Și vorbele luĭ Tudorică fură așa de aspre, încât Rusanda se smuci din mâinele luĭ și fugi afară, plângênd...

— Minciuna, fata mea, ea-ĭ mare doamnă!

Treĭ zile în șir n'aŭ mâncat cu toțiĭ din acelașĭ blid; Tudorică nu cerea, dar Ilinca ghicea când trebuia să-ĭ aducă de mâncare.

Incolo nicĭ-o vorbă nu schimbaŭ.

A treia seară Rusanda n'a dormit nicĭdecum; a umblat prin ogradă singurică, neputêndu-se hotărî să spună saŭ nu luĭ tată-sĕŭ adevĕrul; în inima eĭ de copilă încăpățînată și îndărĕtnică tată-sĕŭ nu maĭ avea loc, în timp ce mă-sa, cu vorbele eĭ blânde și lingușitoare, o stăpînea fără să voiască.

Dimineață de tot se duse la tată-sĕŭ în odae:

— Iartă-mĕ, tată!

— De ce?

— Fiindcă nu m'am purtat bine cu matale...

— Ce te-a schimbat de viĭ singură la mine?

— Rușinea!

Bĕtrânuluĭ i se lumină zîmbetul pe față:

— Tată, iartă-mĕ!

El o privi cercetător în ochĭ și, dând din cap, zise:

— Nu, nu, Rusăndițo; tu viĭ să-mĭ cerĭ ceva...

Fata iarăși se înroși și, ne maĭ putênd răbda, se strecură la mă-sa în odaie.

— Mamă, mamă!...

— Ce?

— Știe tot, — știe tot!

— De unde ți-a maĭ intrat în cap și asta?!

Tudorică, liniștit și părênd maĭ mult că vrea s'o umilească pe nevastă-sa, intră la ele:

— Așa, Ilincuțo, dă-ĭ înainte; o femee nicĭodată nu trebue să se oprească la jumĕtatea drumuluĭ. Săraca oaia, cum se duce ea în prăpastie și tîrăște turma întreagă!...

— O fi?!

— Eŭ zic că tu nu bagĭ seama la ce facĭ!

— D'apoĭ tu, tare maĭ eștĭ hîtru...

— Judecĭ fără să poțĭ.

— Maĭ rĕŭ de tine că nu poțĭ judeca de fel!...

— Femee, ce ți-e scris în frunte 'ți-e pus; mĕ tem că vorba asta prea 'mĭ-o aduc des în minte, și bine nu poate să iasă...

— Mîngăe-te şi tu cu atâta, dacă atâta aĭ.

— Să nu ne căim cu toţiĭ maĭ tărziú... Şi Tudorică, înfiorat prin spate, se scutură, — parcă ar fi voit să dea jos o greutate, ce o mână nevĕzută îĭ punea.

Hoinări toată ziua fără rost prin tîrg...

Seara, după ce stătură cu toţiĭ la masă, Toader eşi pe prispă; Rusanda veni smerită lîngă el.

Ascultă-mĕ, fata mea, eŭ am putut să-mĭ pĭerd averea, fiindcă din tinereţea mea şi până acum multe s'aŭ schimbat, şi'n bine, şi'n rĕŭ; eŭ am putut să pĭerd pe fraţiĭ şi surorile tale, — Dumnezeŭ aşa a vrut cu mine: poate am greşit şi eŭ cu ceva; eŭ am putut s'o pĭerd pe Ilinca, căcĭ ea nu maĭ merge pe drumul pe care a mers odată cu mine şi pe care merg singurel acum;.... mĕ mîngăiŭ că nu sunt eŭ nicĭ cel dintăĭ, care nu se poate înţelege cu nevasta până la capĕtul vieţiĭ, — nicĭ cel de pe urmă n'am să fiŭ... Auzĭ tu?... M'asculţĭ?... Toate am putut să le pierd, dar ceeace mĭ-a maĭ rĕmas, *tu*, nu se poate: îmĭ pĭerd mintea, viaţa, pe tine însă, nu! Nicĭ să-ţĭ intre în cap că aĭ să facĭ ceva după capul mă-teĭ...

— Dar dacă nu se va putea?!

— Asta-ĭ vorbă mare; tu o copilă, poţĭ s'o zicĭ, fiindcă nu te îngrozeşte; eŭ, de m'aşĭ gîndi la ea, mormîntul nu mĭ-ar fi departe!

Tată, nu mĕ nenoroci, tată!

— Vorbeştĭ fără să-ţĭ daĭ seama, fata mea; tu nu ştiĭ că un părinte atâta drept are asupra copiluluĭ: să-ĭ arate drumul pe care să meargă şi să-l ducă pe drumul acela, fiindcă *trebue* să meargă pe el!

Eŭ n'am avut pe nimenĭ să mĕ povăţuiască: eŭ am avut povăţuitorĭ suferinţele şi muncile grele! Dar eŭ, dacă am găsit un drum, pe care pot să merg, sunt dator să-l arăt şi copiluluĭ meŭ, — *să ţi-l arăt ţie*, căcĭ numaĭ pe tine te am. Ilinca nu poate să te ajute cu nimic!

Toată neliniştea din casă mĭ-aĭ adus-o tu, — ţĭ-a venit vremea să te măriţĭ; Ilincăĭ ĭ-aŭ intrat zăpăcelele în cap, se uită după toate muştele care bîzîe; ea nu ştie că purtarea-ĭ, cum era cincĭsprezece şi douĕzecĭ de anĭ în urmă, aceea făcea temelia caseĭ, nu asta de acum, fără socoteală şi fără căpĕtâiŭ.

Tu trebue să urmezĭ sfatul meŭ.

De-acum du-te!

— M'aĭ iertat?

— Atuncĭ când t-eĭ hotărî să-mĭ spuĭ tot şi să pătrunzĭ cele ce-aĭ auzit azĭ, atuncĭ o să maĭ vorbim...

O, dragoste!... Tu, care-aĭ fost fericirea şi ruina noastră, iartă-mĕ că nu încearcă să te descrie condeiul meŭ amărît!... Tu, care aĭ trecut, zîmbind, peste viaţa unuĭ bĕtrân şi aĭ ars inima feteĭ luĭ. Crudă nepăsătoare, — Tu, care aĭ trecut peste tinereţea mea şi aĭ pustiit-o, ca din cenuşă să renaştĭ sublimă amintire. — Tu, care aĭ aprins în noĭ, batjocorindu-ne, scînteia ureĭ, adu-ţĭ aminte, nestatornico, de toate câte aĭ făptuit şi înduioşează-te! Priveşte în ur-

mă-ți, drăgălașă ființă, și înfioară-te de câtă suferințe ai semĕnat! Privește în urmă-ți și cutremură-te că inimile, care își puseseră în tine toată nădejdea, aŭ căzut sângerate! Pocăită, tristă, ca aceea pe care la șeaptesprezece anĭ aĭ momit-o spre a o zdrobi pe ea și a'ĭ fura părinții, — astăzĭ, tu ar trebui să te ducĭ în chilia eĭ părăginită, și, căzêndu-ĭ în genunchĭ, să-ĭ cerĭ iertare... Pĕrul eĭ alb și fața eĭ senină îți vor da binecuvîntarea să retrăești în lume, Tirană ademenitoare, pe care tinerețea nu știe să te înconjure și nu poate să-și scape, neîntinată, comoara de iluziĭ, ce necontenit îĭ făuresc zînele cele bune!

Rusanda se mistuia între chinul draogsteĭ cu pĕcat și chinul că nu se poate arunca la pieptul tatăluĭ sĕŭ să-ĭ ceară cu inima în voie iertarea cea de mult dorită! Alungată de el, ascultă pe mă-sa și se pierdu.

— Tată, pentru cea din urmă oară îți cer iertare! Lacrĕmile mĭ-aŭ stins sufletul și azĭ, amărîtă, pierdută, vin să cerșesc iertare. Viața mea s'a îngenunchiat subt durerea dragosteĭ!... Intinde, tată, mâna ta spre binecuvîntare și ajută sufletuluĭ meŭ să se ușureze de chin...

Tatăl rĕmase mut; își furișă privirea spre icoane, și, făcêndu-și de câteva orĭ semnul cruceĭ, rosti în șoapte rarĭ:

— Tatăl nostru, carele eștĭ în ceruri... fie'n voia ta... și ne iartă nouĕ greșalele noastre, precum și noĭ ert...

Dar nu putu isprăvi și căzu jos.

— Pot eŭ ierta, Dumnezeule?

Rusanda se tîrî la picioarele luĭ, murmurând:

— ... precum și noĭ iertăm greșiților noștri... Și nu ne duce pe noĭ în ispită, ci ne izbăvește de cel viclean, Amin!

Bĕtrânul, zdrobit, se sculă și luă pe genunchĭ pe Rusanda:

— Fata mea cea frumoasă și dragă, spune-mĭ, spune-mĭ ce aĭ, căcĭ simt că mor; glasul acela ascuns, pe care 'l-aud de atâția anĭ că-mĭ cobește la ureche și de care mĕ îngrozesc, iar mĭ-a zis amarele cuvinte...

Tată, *eŭ nu te-am ascultat*, — începu rece, obidită, Rusanda, ascunzêndu-și fața la pieptul luĭ. Sunt o pĕcătoasă; de numele tĕŭ eŭ nu maĭ pot lega numele meŭ... Eŭ l-am legat de al altuia și mil-a pîngărit!...

— Tu, tu, ce spuĭ, nenorocit-o!... isbucni în țipete bĕtrânul.

— Ucide-mĕ saŭ alungă-mĕ, — lasă-mĕ să-mĭ tîrăsc în lumea ticăloasă amarul și zilele înjosite!

Bĕtrânul își pierdu mințile, luă cuțitul de pe poliță: când se repezi spre fiică-sa, îngenunchiată în mijlocul odăeĭ, ușa se deschise, intră Ilinca, atrasă de țipĕt și se aplecă spre fată...

Bĕtrânul nu maĭ avu vreme să-și oprească brațul și străpunse cu cuțitul spatele neveste-seĭ.

Treĭ strigăte îngrozitoare porniră, — și amîndoĭ bĕtrâniĭ căzură morți.

III

Tuşica Rusanda şĭ-a îngropat părinţiĭ şi a stat şease anĭ de crudă caznă în aceeaşĭ casă, privind acelaşĭ loc, de visurĭ şi de păcat altădată, de ispăşire acum! Apoĭ le-a vîndut şi a venit la mama s'o ajute în casă, că era bolnavă prăpădită. Averea şĭ-a împărţit-o între noĭ, copiiĭ, şi biserică . . . A noastră a zburat înainte de a avea nevoie de dînsa: mama era văduvă, noĭ micĭ şi mulţĭ, — iar nevoile destule.

Când ne-am făcut marĭ şi am apucat fieştecare, băieţĭ şi fete, pe drumurile necunoscute ale lumiĭ largĭ, Tuşica Rusanda era tot aşa cum o apucasem: înaltă, cu faţa osoasă, smolită, întunecată şi maĭ mult de ochi-ĭ amărîţĭ; totdeauna îmbrăcată în negru, totdeauna trebuind, — tăcută, nepăsătoare la tot ce vedea în juru-ĭ.

. . . Acum cincĭ anĭ a plecat şi ea... a plecat la mănastire să-şĭ răscumpere prin rugăciunĭ ceeace nu putuse câştigă prin muncă şi îngrijirea de rude.

Părul îĭ albi în noaptea când se despărţi de mama.

Călătorule, când te abaţĭ în chilia mohorîtă a maiceĭ Milia din Mănăstirea A . . ., rogu-mĕ ţie, n'o privi cercetător, nicĭ n'o compătimi, ştiind câte-a îndurat; nu! — Las-o să se stingă liniştită, ferită de amintirile nenoroculuĭ, neştiind că nepotul eĭ, răznit în lume, s'a apucat să povestească istoria vieţiĭ eĭ trecute, pentru . . .

Tu, care aĭ ştiut atâta să suferĭ, iartă-mĕ!

1901, Bucureştĭ.

I. D. MANOLACHE.

Biblioteca Universității Iași

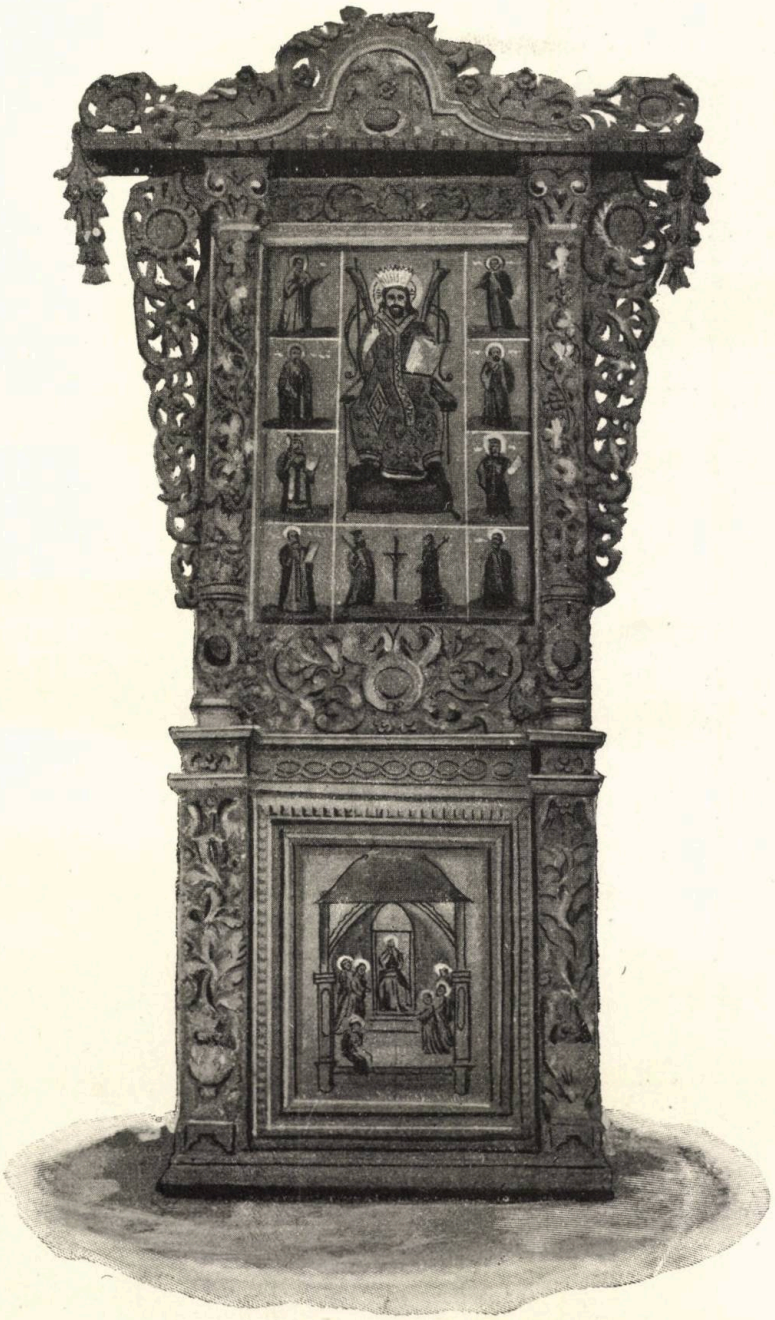

Icoană de la Biserica Steleĭ Spătaruluĭ

PATRIARHALE

POEZIĬ DE ST. O. IOSIF

Cărţile de poezie care ne fac plăcere, fără să ne zgudue simţirea cu extravaganţe de gîndire saŭ de formă şi fără obscurităţĭ saŭ obscenităţĭ bolnăvicioase, sunt astăzĭ rarĭ. Iubitorĭĭ de literatură se plîng cu drept cuvînt în privinţa aceasta şi lasă să le cadă uneorĭ cuvinte de întristare şi de desnădejde. O carte din acele rarĭ, un fel de sĕrbătoare în viaţa noastră literară actuală, e volumul D-luĭ Iosif, *Patriarhale*, apărut de curînd şi pe care îl citim astăzĭ din noŭ sub ochiĭ cititoruluĭ.

Patriarhale alcătuesc în cea maĭ mare parte tablourile din viaţa intimă şi modestă de la ţară ale unuĭ tînĕr ce-şĭ revede impresiile copilărieĭ. Am putea zice că poetul ne poftĕşte la dînsul acasă, la căminul părintesc, şi ne face să vedem rînd pe rînd priveliştile şi fiinţele ce l'aŭ mişcat şi entusiasmat odinoară. Aşa, el ne arată maĭ întăĭ satul sub lumina unuĭ frumos apus de soare, vara:

Asfinţeşte. Printre ramurĭ
Aurite 'n foc de soare,
Tremură nenumĕrate
Micĭ fereştĭ strălucitoare.

Ne înfăţişează apoĭ buniculuĭ sfătos al caseĭ care priveşte la jocul copiilor cu o filozofie adîncă în ochiĭ luĭ de bĕtrân.

Sub arţar, plecat moşneagul
Şade cu luleaua 'n gură
Pare că-ĭ cioplită 'n piatră
Luminoasa luĭ figură...

Joacă în văzduh ţînţarĭĭ;
Pe furiş prin frunza rară
Ca un zgomot de şopîrle
Drăcuşorĭĭ se strecoară,

Dând semnal, întregeĭ cete
Cel din urmă 'n fund dispare...
— Caută-ĭ de-acu, băete!
Mută stă grădina mare...

Dar de-odat' s'aude-un ţipĕt
Şi din 'nalta bălărie
Sare o fetiţă blondă
Ca un fir de păpădie

Ici și colo doar s'arată
Printre crĕngile mișcate,
Și pitiți, șoptesc în umbră:
Se ghiontesc, rîd pe 'nfundate...

Geaba fuge nebunește
Ca să scape de strengar...
Din tufișuri pretutindeni
Alte capete rĕsar...

E un haz cu larmă mare
Toți jucând se strîng în drum.
Și bunicul rîde tare
Pipa scuturând de scrum.

Bunicul știe multe, a vĕzut multe în viața lui; vremurile 'i par c'au vremuit, lucrurile s'au schimbat, oamenii s'au prefăcut, și trecutul, deși greu nevoie mare, era totuși mai bun, mai frumos, mai altfel,—cum li se pare trecutul tuturor bĕtrânilor. Când prinde a-l povesti nepoților, i se învioară inima, întinerește din nou, iar la coada ochiului i se furișează o lacrimă tristă:

E mult de-atunci... e mult, nepoate,
Și ca prin vis le vĕd pe toate...
Hei! să te mir, să te cutremuri
De câte-au fost'nainte vremuri —
Și-i mult, e mult de-atunci, nepoate!

Cum am scăpat și eu cu zile
Nici aș putea să-ți spun, copile...
Pe semne Pronia cerească,
Voind ca să mĕ pedepsească,
Mi-a dăruit pedeapsa 'n zile...

Intrase sabie în țară...
Zaveră... ciumă... jaf și pară!
S'au prăpădit ai mei cu toții
Și tot ce aveam prădară hoții —
Și turcul stăpînea în țară.

Că uite! vremurile-acele
De-au fost amarnice și grele,
Dar inimi drepte, credincioase,
Vin bun și cântece frumoase
Eraŭ pe vremurile-acele...

Azi cat nedumerit, nepoate:
Cum toate se schimbară, toate!
Din cântece azi n'ai ce alege,
Nici vinul nu e vin în lege,
Nici inimi nu mai sînt, nepoate!...

Poetul ne face apoi cunoștința bunicăi, bĕtrânei sfinte din casa părintească, a chipului blând și bun cu inima toată la copii, cu furca pururea în brîu, cu fusul sfîrîind ca într'o vrajă și cu mintea în toate părțile:

Cu părul nins, cu ochii mici
Și calzi de duioșie,
Aeve par'c'o vĕd aici
Icoana firavei bunici
Din frageda-mi pruncie.

Căta la noi așa de blând.
Senină și tăcută;
Doar suspina din când în când
La amintirea vre-unui gînd
Din viața ei trecută.

Torcea, torcea, fus după fus,
Din zori și până 'n seară;
Cu furca 'n brîu, cu gîndul dus,
Era frumoasă de nespus
In portu-i de la țară...

De câte ori priviam la ea,
Cu dor mi-aduc aminte
Sfiala ce mĕ cuprindea,
Asemuind-o 'n mintea mea
Dumineci Prea-Sfinte...

Intoarcem pagina şi ni se arată *Nucul* de de-asupra căminuluĭ părintesc, nucul cel bĕtrân care ocroteşte casa de furtunĭ şi viscole ca un străjer voinic, pururea gata de luptă.

Acelaş loc iubit umbreştĭ
Şi-un colţ de cer întreg cuprinzĭ —
Nuc falnic, strajă din poveştĭ,
D'asupra caseĭ părinteştĭ
Aceleaşĭ crĕngĭ întinzĭ...

De veacurĭ fruntea nu ţĭ-o temĭ,
Ţĭĭ piept când vin furtunĭ năval —
O, de-aĭ putea să maĭ rechemĭ
La poala ta şi-acele vremĭ
De traĭ patriarhal!

Acel şirag de mîndre verĭ
De carĭ mĭ-aduc aminte-abea
Asemenĭ unor dragĭ părerĭ
Ce aŭ legănat în mîngăerĭ
Copilăria mea...

O, de-aĭ putea să maĭ aduncĭ
Alaiul de copiĭ vioĭ
Ce'n horă se 'nvîrteaŭ nebunĭ
Şi toamna făurea cununĭ
Din veştedele-ţĭ foĭ!

Dar unde-s brudniciĭ copiĭ
Şi unde-s rîsetele lor?...
Potecile-aŭ rĕmas pustiĭ
Şi-ĭ năpădit de bălăriĭ
Pustiul din pridvor...

De mult s'aŭ risipit şi-aceĭ
Bĕtrânĭ ce 'n umbră ţĭ-aŭ stătut
La sfaturĭ cu părinţiĭ meĭ —
Şi frunza ce-o călcară eĭ
Ţărînă s'a făcut!

Străjer măreţ, maĭ ţĭ-aminteştĭ?...
Tu singur, încă neînfrânt,
De-amar de anĭ adăposteştĭ
Ruina caseĭ părinteştĭ
Pe care azĭ o cânt!

Cititorul a simţit din ce concentrare de simţire şi de amintire rĕsună versurile:

Asemenĭ unor dragĭ părerĭ
Ce-aŭ legănat în mîngăerĭ
Copilăria mea....

E vîrful paharuluĭ plin, sunt picăturile ce se revarsă pe din afară. Se vede că poetul a simţit maĭ mult decât exprimă, calitate care dă versurilor sale o putere rară de sugestiune. Şi sunt aşa câte douĕ-treĭ versurĭ de o intensitate rară, în fiecare din poeziile sale.

Tot tablourĭ din viaţa de acasă ne daŭ şi bucăţile: *Fusul, Revedere, Furtuna, Visul, Cobzarul, Cucoarele, Veselie, De ziua mea, Domnu profesor, Adio, Iarmaroc, Cântec de leagăn, Moş Ajun, Pasteluri*, adică aproape întreg volumul.

Chiar în nopţile lungĭ şi triste, când singurătatea cade peste sufletele noastră, ca o greutate de plumb ce ne striveşte, gîndul tînĕruluĭ poet nu găseşte alt liman decât tot în amintire.

Te simţĭ maĭ singur astă seară
Maĭ mohorîtă'ĭ azĭ odaia....
Auzĭ cum şirue afară,
Dealungul streşinilor ploaia....

Şi cum în van te lupţĭ cu firea
Să cauţĭ vieţiĭ tale ţintă,
Să smulgĭ o rază din orbirea
De patimĭ care te frămîntă,

. . . . . .

Să 'nalţă în mintea-ţĭ aiurită
Stafia vremilor uitate,
Privindu-te nedumerită
Cu braţele încrucişate.

Mai mult decât atâta, poetul pune chiar idealul său de om în timpul în care, bătrân, va putea să 'şi aducă aminte, să povestească din trecut :

Aşi vrea să fiu un biet bunic
Adus din spate şi pitic,
Să-mi mîngâi barba albă ;
Să stau la foc, de somn să pic
Visând la vremea dalbă....

Cum se vede, izvorul de inspiraţie de căpetenie al poetului,—aproape unicul—e amintirea sa, puternică, concentrată, colorată.

Amintirea e pururea poetică. Sufletul nostru, în setea lui de fericire, se avîntă ori în vise de viitor, ori în amintiri din trecut. Visele de viitor au mai puţină consistenţă, sunt mai imaginative. Amintirile, din potrivă, au în ele totdeauna un element real, câteva fapte care s'au petrecut în adevăr şi din care înlăturăm, printr'o operaţie sufletească, părţile sau amănuntele neplăcute, creştem pe cele plăcute şi le combinăm cu un sentiment de părere de rău că nu mai sînt. Cu modul acesta ese cu totul altceva decât fusese ele în realitate. E un fel de combinaţie chimică în care punem două corpuri şi ne ese un al treilea corp deosebit. De aceea timpurile vechi ne par pururea frumoase; de aceea s'au legănat generaţii întregi cu amintirile clasice. Amintirea e ca un soare care resare asupra nopţii trecutului şi-l transfigură luminându-l.

Dar pentru ca amintirea să se prefacă în poezie trainică, trebue ca mai întâi lucrurile simţite odinioară să fi lăsat în sufletul poetului o impresie adîncă, puternică, vie, şi pe de altă parte trebue ca închipuirea şi sentimentul să le coloreze, să le înalţe, să ni le evoace în noi înşine. Câţi pseudo-poeţi nu fac descrieri din trecut, fără ca noi cititorii să simţim trecutul! ?... Versurile lor sunt istorie rece şi moartă, nu poezie.

Poetul Iosif, cum văzurăm în toate tablourile sale din trecut, ne face să simţim trecutul, să asistăm oarecum la ruina lui zi cu zi, până în momentul de faţă. Poezia lui are darul de a ne adormi simţirea pe care o convinge fermecând-o.

Acest izvor de inspiraţie, care e până acum baza poeziei sale, e nu numai firesc, dar ni se pare a-l găsi adînc săditîn sufletul poporului român, ca o însuşire accentuată a raseï noastre prin chiar istoria ei. Mai toată poezia populară românească e alcătuită din amintiri, din legende, din balade, din doine, care sînt lumini scormolite de român sub cenuşa trecutului. Chiar în bucăţile în care el cântă suferinţa prezentului, pare a slăvi, prin ceeace nu exprimă, un trecut glorios şi fericit. In privinţa aceasta poezia d-lui Iosif se lipeşte de fondul poeziei populare—calitate care o distinge şi-i asigură o viaţă îndelungată.

Implicit poezia sa mai are încă un bun în ea. Trăind numai în mijlocul amintirilor şi impresiilor sale din copilărie, poetul îşi arată dragostea lui pentru aceste amintiri şi impresii, pentru lucrurile şi fiinţele ţării şi pământului său. Se ştie că a fost o vreme când literatura noastră se inspira numai din subiecte străine, iar societatea înaltă despreţuia tot ce era românesc. Astăzi e un curent

protivnic aceluĭ sentiment ridicul, şi tînĕrul poet Iosif, alăturĭ cu alţiĭ, e crainic pe drumul acesta drept şi frumos.

Dar la un tînĕr amintirea poate fi discutată. In deobşte eă e un semn de bĕtrâneţe timpurie, căcĭ numaĭ când încetezĭ de a privi înainte, când viitorul nu te maĭ atrage cu nimic, numaĭ atuncĭ îţĭ întorcĭ ochiĭ îndĕrĕt spre mirajele trecutuluĭ. Amintirea e un ultim izvor de inspiraţie al poetuluĭ, nu cel dintăĭ. Să fie dar un semn pentru d. Iosif că ne aflăm în faţa unuĭ poet ce sfîrşeşte cariera abia începênd-o ? Ar fi trist. Să fie maĭ probabil un caz excepţional, care începe cu ceeace alţiĭ de obiceiŭ sfîrşesc ? Ar fi cu putinţă. Privirea înapoĭ a poetuluĭ are însă o justificare. Volumul sĕŭ ne vine într'un moment, într'o epocă în care sufletul nostru al tuturor celor ce trăim în literatură, e întristat. O indiferenţă generală, un egoism strimt, o nesimţire mâhnitoare, iată atmosfera pe care oamenii de litere o respiră astăzĭ. Pentru uniĭ din eĭ această atmosferă e atât de grea, atât de înăbuşitoare, că ea li-a adus o rĕceală în suflete, o turburare în conştiinţĭ; credinţele cele maĭ tarĭ se clatină, întrebându-se dacă ideia ce-şĭ făceaŭ despre progresele ţării şi poporuluĭ nostru n'a fost numaĭ o iluzie înşelătoare. Poeţiĭ, simţirĭ delicate, îşĭ întorc faţa de la ceeace vĕd şi se afundă cu gîndul în trecut, la simplitatea moravurilor de altă dată, la viaţa modestă dar cinstită, patriotică şi entusiastă a părinţilor noştri. Eĭ împodobesc trecutul cu fel de culorĭ frumoase, dar înşelătoare. Nu înaintea noastră, cred eĭ, e »Ţara făgăduinţeĭ«, ci înapoĭ, în trecut, pe care eĭ ni-l arată ca un cuprins desfătător, într'o lumină blândă şi dulce, cu pajiştĭ verzĭ şi îmbelşugate, sub cântecul fermecător al pasĕrilor.

Iată starea sufletească la care rĕspunde, ni se pare, volumul d-luĭ Iosif; iată nota *Patriarhalelor*, titlu care spune atât de bine intenţia poetuluĭ.

Acum, e în privirea aceasta în trecut — pe lîngă poezie — un fond de adevĕr ? Negreşit, nu. Toţĭ câţĭ aŭ citit istoria noastră şi a omenirĭĭ, toţĭ câţĭ ne putem aduce aminte de timpurile patriarhale ale părinţilor noştri, ştim cu convingere că viaţa de astăzĭ e relativ maĭ bună şi maĭ frumoasă. Dar a încerca să îndrepţĭ inspiraţiile poeţilor, este pierdere de timp. Eĭ aŭ atâta credinţă în himera pe care o desmeardă închipuirea lor, în momentul când îşĭ făuresc versurile, că e greŭ a discuta cu sentimentul lor.

Patriarhale, deşi poezie frumoasă, nu sunt decât o speranţă. Nu doar că nu punem destul preţ pe nota familială, simplă şi pastorală a d-luĭ Iosif, care îl deosebeşte atât de mult de alţĭ tinerĭ poeţĭ; nu doar că nu facem destul caz de sentimentul sĕŭ discret şi modest şi de emoţia sa conţinută. Dar pe lîngă aceste calităţĭ ĭ-am dori o maĭ mare libertate de mişcare şi de gîndire, o deschidere maĭ largă a aripelor închipuirĭĭ sale, un suflu maĭ puternic, o emoţie maĭ vie şi maĭ generoasă. Am dori să-l vedem păşind de la familia sa la familia noastră a tuturor celor ce vorbim aceeaşĭ limbă, la dragostea şi amintirĭ din neamul românesc.

Inălţându-şĭ gîndirea şi sentimentul, stilul sĕŭ le-ar urma. El ar căpăta o coloare maĭ proprie, un accent maĭ personal, o notă maĭ originală. In locul cu-

vîntuluĭ moale, blând şi desmerdător de astăzĭ, am avea cuvîntul viguros, colorat, incisiv ; în locul frazeĭ simple şi fără relief, am avea fraza vînjoasă, adîncă, cu strălucirĭ şi surprinderĭ în ea. Dar d. Iosif e tînĕr. Pe cât ştim, d-sa se află acum în străinĕtate, unde îşĭ desăvîrşeşte cunoştinţele, învĕţând la şcoala lumiĭ, ascultând profesorĭ marĭ, conferinţe importante, vizitând muzee şi bibliotecĭ, şi maĭ ales descifrând cartea cea mare a vieţiĭ. D-sa a înţeles că astăzĭ nu se maĭ poate ca cineva să atingă adevĕrata frumuseţe a poezieĭ dacă nu-şĭ ridică mintea de-asupra uneĭ instrucţiĭ mijlociĭ. Vremurile, când numaĭ cu o gîngureală de versificaţie, cu un ritm şi o rimă, se câştiga sufletul cititorilor, aŭ trecut. Nu-l poţĭ câştiga nicĭ chiar cu spontaneitatea şi metaforele uşoare care aŭ făcut caracteristica poezieĭ de-acum 20—30 de anĭ. Exemplul dat în privinţa aceasta de d. Iosif am dori să fie imitat de toţĭ tineriĭ poeţĭ românĭ, al căror nume, din pricina orizontuluĭ strimt în care trăesc, rĕmâne mic şi necunoscut. Am dori însă, şi suntem siguri, ca cele vĕzute şi învĕţate de d-sa să-ĭ crească talentul, fără să i-l înstrăineze, cum l-a înstrăinat din pĕcate pe al atâtor tineri ce ni s'aŭ întors indiferenţĭ de ţara lor, de nevoile şi aspiraţiile eĭ firesc. Am dori adică tocmaĭ ceeace ne spune poetul că-ĭ zicea mama sa, cu cuvinte dulcĭ şi neuitate de mamă, când îl vedea plecând în lume :

Tot ochiĭ ăştia-amîndoĭ
Aşa frumoşĭ, aşa seninĭ,
Să mi-ĭ aducĭ tu înapoĭ
Să nu-ĭ uiţĭ, dragă, prin străinĭ....

N. Petraşcu.

Casă veche boerească

NOAPTEA ÎN VĂLENI

Privesc la podul pe sub care
Văleanca curge 'ncetişor,
Ş'ascult cum curge apa 'ntruna
Prin patru guri de la izvor.
Al apei curs, precum s'aude
E-un ciuruit de parcă plouă,
Văleanca pe sub pod sosește
Peste petriş făcută 'n două.

E 'n toĭul nopţiĭ, somn adinc,
Al apeĭ sgomot numa'ĭ viŭ,
Dincolo luna apunênd
Văpseşte podul argintiŭ.
Şi pomiĭ toţĭ din partea asta
In jur cu vînĕt îĭ văpseşte,
Iar malul tot din ceea parte
Cu drum, cu case mi-l umbreşte.

Un nouraş înghite luna:
Priveşte-o 'ĭ trece printre colţĭ.
Biserica, spre pod priveşte
Cum stă lungit pe-a sale bolţĭ.
E negru tot, cât vezĭ cu ochiĭ,
Colo spre lună 'n celalt mal
Pe drum departe abĭa s'aude
Un mers de roţĭ,.... nechez de cal.

12 Iulie 1901.
Văleni-de-Munte, séra.

TH. D. SPERANŢIA.

FLOARE UITATĂ

SONET

— Ah spune-mĭ cine mi te-a dat frumoasă floare?!
Din ram ce degete subţirĭ te-a deslipit
Şi gura cuĭ te-a descântat şi te-a vrăjit
Să-mĭ fiĭ acum de amintirĭ aducĕtoare?!

— Eŭ sunt de la copila vecĭnic visătoare,
Al căreĭ dor nebun tu l-aĭ nesocotit,
Sunt solul eĭ, un sol uitat, nenorocit,
Neîntrebat de ce-a venit şi de ce-l doare.

Ştiĭ tu că subt decoloratele-mĭ petale,
Păstrez şi azĭ parfumul unuĭ vis?
Ah, visul eĭ nebun, ah, lacrămile sale,

Ah, ochiĭ eĭ frumoşĭ ce te purtaŭ în cale!
Dar ce facĭ, plângĭ perdutul paradis?
Tărziŭ găsesc ecoŭ în gîndurile tale!...

H. Coşoĭ.

IPHIGHENIA ÎN AULIDA

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

DE

EURIPIDE

(Traducere în versuri)

PERSOANELE:

Agamemnon
Menelaos
Achileus
Un bĕtrân, sclav în casa luĭ Agamemnon
Un trimis
Klytemnestra, soţia luĭ Agamemnon
Iphighenia, fiica lor
Corul, compus din femeĭ tinere din Chalcis.

(Scena se petrece la Aulis, în Eubea, dinaintea cortuluĭ luĭ Agamemnon).

NOTA. — *Iphighenia în Aulida* a fost scrisă de Euripide la sfîrşitul vieţiĭ sale şi reprezentată după moartea luĭ, ca parte a uneĭ trilogiĭ, împreună cu *Bacchantele* şi *Alcmeon la Corintha.*

ACTUL I

SCENA I [1])

Agamemnon, Un bĕtrân,

Agamemnon *(eşind din cortul sĕŭ tulburat şi îngrijit, către bĕtrân)*

Urmează-mĕ, bĕtrâne.

Bĕtrânul

Vin. Dar ce plan urzeştĭ,
O rege Agamemnon?

Agamemnon

Maĭ mult nu te grăbeştĭ?

Bĕtrânul

Sosesc. Al tĕŭ sunt, iată. Bĕtrâneţele aceste
Veghiază totdeauna şi somnul greŭ nu-mĭ este.

[1]) Pe scenă e noapte. Stelele strălucesc pe cer. Ostaşiĭ dorm în tabără.

Agamemnon

Ce stea călătoreşte pe căile-azurii,
Alături de Pleiada cu şeapte dulci făcliĭ,
Şi-abia la jumătate din cursa-ĭ se găseşte ?
Doar pasărea nu cântă, nici marea nu vueşte,
Şi nu s'aude o boare pe-Eurip [1]) susurînd.

Bătrânul

De ce eşit-aĭ rege din cort aşa curînd ?
Toţi odihnesc în Aulis şi nici nu ridicară
Custoziĭ de pe ziduri. — Să nu maĭ stăm afară.

Agamemnon

Mult te rîvnesc, bătrâne ! E vrednic de rîvnit
Oricine vieţueşte necunoscut, smerit.
Amar de cine-ĭ prada măririlor slăvite !

Bătrânul

Drept frumuseţă-a vieţiĭ sunt totuşi socotite.

Agamemnon

Deşartă frumuseţă ! Măririle seduc,
Cât nu le vezi de-aproape, dar repede te duc
La saţ şi întristare. Acum, pe 'nvinuirea
Că necinsteşti legi sfinte, porneşte prigonirea ;
Acum părerea obştiĭ, cu desele-ĭ schimbări,
Cu multele-ĭ cerinţe, ţi-aduce supărări.

Bătrânul

Nu prind aşa cuvinte pe un bărbat ca tine.
Nu ţi-a dat zile-Atreus s'o ducĭ numaĭ în bine.
Menit eştĭ să te bucuri, menit a suferi,
Căci te-aĭ născut din oameni. Şi chiar de n'aĭ voi,
Aşa voeşte Cerul. Dar te-am văzut, stăpîne,
Scriind pe-acea tăbliţă — ce 'n mâna ta rămâne, —
În zarea lămpiĭ tale ; ştergând tot ce scriseşi ;
Punând, rupând pe urmă pecetea ce puseşi,
Şi asvîrlind în fine scrisoarea cu pornire,
Cu ochiĭ plinĭ de lacrimi. Arăţi că de'ngrijire
Ţi-e mintea tulburată. Ce aĭ ? Ce-aĭ pătimit ?
Aĭ dat de vr'o restriste ? O spune lămurit.
Vorbeştĭ c'un om de treabă, c'o slugă devotată.
Tyndar soţieĭ tale m'a dăruit odată,
În partea eĭ de zestre, căci serv bun m'a ştiut.

Agamemnon

Fiica luĭ Thestios [2]), Leda, treĭ fete a avut :
Pe Phebe, Klytemnestra, Elena cea slăvită.
Pe-aceasta o peţiră o ceată strălucită

[1]) Canal din Eubea.
[2]) Thestios era rege al Etolieĭ.

De tinerĭ din Elada. Eĭ s'aŭ certat curînd;
Cu moartea unĭĭ pe-alţiĭ s'amenințaŭ pe rînd
De n'ar obţine fata. Tyndar, al sĕŭ părinte,
Se întrebă, în grija-ĭ, că ce-ar fi maĭ cuminte:
S'o dea orĭ să n'o deie? Şi astfel s'a urmat,
Dup'a luĭ hotărîre: Toţĭ juniĭ aŭ jurat,
Luându-şĭ mâna dreaptă, şi libaţiunĭ făcură
Pe arsele victime. Cu sfîntă legătură
S'aŭ prins eĭ să răzbune pe cel ce soţ ar fi
Odrasleĭ Tyndaride, atuncĭ când ĭ-ar răpi
Vre-unul a luĭ soaţă; cu arma să pornească
În contra-ĭ şi oraşu-ĭ cu toţĭ să-l prăpădească
De-o fi elin orĭ barbar. Vĕzêndu-ĭ prinşĭ astfel,
Legaţĭ prin dibăcia-ĭ, precum voise el,
Tyndar îngăduit-a s'aleagă a luĭ fată
Din peţitorĭ pe-acela spre care-ar fi purtată
De-a Venereĭ suflare. Pe frate-meŭ l'a vrut. —
O! de n'ar fi luat-o! — Curînd a apărut
În Sparta mîndrul Paris, cel care — cum se spune —
A judecat Zeiţe. Veni ca o minune
De barbară splendoare, bogat împodobit.
Iubeşte pe Elena, de dînsa e iubit,
Ş'o fură pe când soţul lipsea din a luĭ case,
Ducênd-o 'n zbor pe Ida cel cu păşunĭ frumoase.
Se roagă Menelaos, de dragoste 'ndemnat,
La regiĭ din Elada, să ţie ce-aŭ jurat,
Ocara-ĭ să răzbune, așa cum se legară,
Fiind Tyndar de faţă. Eliniĭ se 'narmară
Şi, îmbrăcaţĭ în zale, aci năvală-aŭ dat,
În portul Aulideĭ, cu'n numĕr însemnat
De arme şi de scuturĭ, de telegarĭ şi care.
Alesu-m'aŭ pe mine cap al oştiriĭ care
Ajută pe victime, căcĭ sunt fratele sĕŭ.
De ce mărirea asta a fost s'o capĕt eŭ!
Oştirea-ĭ adunată, dar vînturile rele
Ne pironesc în Aulis. În aste ceasurĭ grele,
Prorocul Kalhas spune că trebuĭ a-mĭ jertfi
Copila Artemideĭ, Zeiţa de aci;
Că vom obţine sigur prin trista mea jertfire
A vînturilor pace, a Phrighilor peire.
Altmintrelea şi una şi alta ne lipsesc.
Atins de-acest oracol stăteam să poruncesc
Heroldului să strige că slobodă-ĭ armata
Să plece pe la vetre, căcĭ nu-mĭ daŭ morţiĭ fata.
Dar iată c'al meŭ frate, vorbindu-mĭ simţitor,
Mĕ 'nduplecă să sufĕr un păs îngrozitor.
Scriŭ dar soţieĭ mele şi-ĭ cer ca să-mĭ trimită
Pe-a mea Iphighenie, căcĭ fi-va însoţită
Cu Achileus. Caut cât pot a-l preamări.
Zic că nu vrea eroul pe valurĭ a porni

De n'o avea nevastă din neamul nostru 'n Phtia.
C'o 'nchipuită nuntă voiŭ să-mĭ înşel soţia.
Nu mĭ-e ştiută taina de nicĭ un alt Acheŭ
Decât de Odyseus, Kalhas şi frate-meŭ.
Schimb însă hotărirea-mĭ atât de 'ngrozitoare
Şi alta iaŭ, maĭ bună, în astă-a mea scrisoare,
Ce-azĭ noapte am deschis-o, precum vĕzut-aĭ tu,
Şi tot eŭ am închis-o. La Argos dar te du
Cu-a mele slove. Însă ascultă ce zic ele,
Tu care porţĭ credinţă soţieĭ, caseĭ mele.

Bĕtrânul

Vorbeşte, spune-mĭ totul; voiŭ ca al meŭ cuvînt
Să semene acelor ce-acolo puse sînt.

Agamemnon

»Îţĭ scriŭ, vlăstar al Ledeĭ, scrisoare maĭ gîndită.
Să nu-ţĭ trimiţĭ fecioara la Aulis cea ferită
De-a mărilor talazurĭ, pe ţĕrmul Eubean,
Cu înfundate sînurĭ. Serba-vom peste-un an
A fiiceĭ noastre nuntă«.

Bĕtrânul

Achileus să-şĭ vadă
Speranţa nimicită şi crezĭ că n'o să cadă
Mânia luĭ pe tine şi pe soţia ta?
Ş'aceasta ĭ un pericol! Cum l'aĭ înlătura?

Agamemnon

Aice Achileus e-un nume, o 'nchipuire.
Aevea, el nu ştie de-o nuntă 'n pregătire,
Nicĭ de-ale noastre planurĭ; nicĭ că l-am fost menit
Ca soţ Iphigheniei.

Bĕtrânul

Mult, mult aĭ îndrăznit
Când născocind unirea iubiteĭ tale fiice
Cu-acel fiŭ de zeiţă, aĭ zis să vie aice
Ca s'o jertfeştĭ Eladeĭ!

Agamemnon

Da, mintea mĭ-am perdut!
În ce prăpastie adîncă, vaĭ mie, am căzut!
Dar pleacă şi zoreşte bĕtrâneţele tale.

Bĕtrânul

Alerg.

Agamemnon

Izvoare-umbrite nu te oprească 'n cale.
Nu te vrăjască somnul.

Bĕtrânul

Nu maĭ vorbi a rĕŭ.

Agamemnon

Orĭ unde de rĕspîntiĭ veĭ da în mersul tĕŭ,
Te uită pretutindenĭ. Nu scape în vr'o parte
De-a ta privire carul ce 'n goană, de departe,
Pe fiica-mĭ ar aduce-o ca jertfă la Danaĭ.

Bĕtrânul

Prea bine.

Agamemnon

Dacă 'ţĭ iese nainte un alaĭ
Pornit din locuinţa fecioareĭ adorate,
Tu îndărĕt întoarnă-l şi grabnic îl abate
Spre ciclopĭanul Argos.

Bĕtrânul

Dar să mĕ creadă-or vrea
Soţia ta, copila?

Agamemnon

Să ieĭ pecetea mea
Cea pusă pe scrisoare. — În zare străluceşte
A zorilor lumină. Te du. Compătimeşte
Cu-a mea nefericire. Nu-ĭ nimenĭ norocit
În toată viaţa. Jaleĭ tot omul e menit.

(Bĕtrânul pleacă. Agamemnon stă un timp gînditor pe când cântă corul, apoĭ se depărtează).

Corul

(Strofă)

Porniĭ din Kalhis pe-unde îşĭ mână-apele sale
Celebra Aretusă şi pe un strimt canal,
Pe a Euripuluĭ cale,
Venit-am pân' la Aulis pe nisiposul mal,
Ca să vĕd adunată
Viteaza tinerime în flotă şi 'n armată.
Ne-aŭ spus aĭ noştri soţĭ
Că blondul Menelaos şi nobilul sĕŭ frate
La Troia 'ĭ duc pe toţĭ
Pe-o mie năvĭ bogate.
Să dobîndească vor
Soţia care fost-a răpită d'un păstor
De lîng' Eurotas, rîul cu ţĕrmurile-umbroase.
I-o dăruise Kipris, când dînsa se luptase
Cu Hera şi cu Pallas la rĕcoros izvor,
Voind a fi numită frumoasă 'ntre frumoase.

(Antistrofă)

Cu grabă-am străbătut
Pădurea Artemideĭ; pătrunsă de ruşine
Trecuĭ prin locul unde des jertfe s'aŭ făcut.
Vream să privesc la oaste, la corturĭ d'arme pline,
La caĭ nenumăraţĭ.
Văd doĭ vestiţĭ bărbaţĭ:
Pe-Aiax al luĭ Oileus [1]) şi pe Aiax, urmaşul
Luĭ Telamon [2]), cel care îşĭ glorifică-oraşul;
La sfat staŭ adunaţĭ.
Văd pe Protesilaos, văd şi pe Palamedes [3]),
Nepotul luĭ Posidon, — pe scaune şezênd,
Cu jocurĭ petrecênd.
Văzuĭ pe Diomedes
Trudindu-se cu arcul; văzuĭ pe-un muritor
Slăvit de toţĭ, Meriones, al luĭ Ares fecior;
Pe fiul luĭ Laertes, venit din părţĭ muntoase;
Pe Nereus, ce are trăsurĭ aşa frumoase.

(Epod)

Văzuĭ şi pe eroul cel iute la picior,
Născutul şi crescutul unor fiinţĭ divine,
Ca vîntul de uşor
Fugind pe malul mărĭĭ cu armele pe sine.
Lupta cu un quadrigiŭ, la goană se 'ntrecea,
Cu strigăte şi bolduri Eumelos tot stîrnea
Pe telegarĭĭ sprintenĭ cu aur la zăbale;
Din carĭ ceĭ aşezaţĭ
La oişte, în mijloc, cu alb eraŭ pătaţĭ.
Ceĭ de la ştreang, din lăturĭ, nu se ţineaŭ de-o cale,
Trăgeaŭ în părţĭ opuse. Aceştia roibĭ eraŭ
Şi pete de asupra copitelor aveaŭ.
Iar fiul luĭ Peleus, cu armele-ĭ bogate
Sbura pe lîngă dînşiĭ, pe-alăturea de roate.

I

Veniĭ [4]) să văd corăbiĭ ce-aicĭ s'aŭ adunat
În număr peste fire.
— Să 'mpacĭ curiozitatea e dulce mulţumire —
În partea dreapta-a floteĭ de Myrmidonĭ am dat,
De luptătorĭ din Phtia. Eĭ aŭ cincĭzecĭ de vase
Şi repezĭ şi frumoase,
Cu Nereide de-aur de-asupra pupeĭ lor.
Le puse Achileus ăst semn osebitor.

---

[1]) Oileus, rege al Locrienilor.
[2]) Telamon, rege al Salamineĭ.
[3]) Palamedes, fiul luĭ Nauplios, regele Eubeeĭ, trecea drept inventatorul joculuĭ numit *dame*.
[4]) De aci inainte corul din actul I, după ceĭ maĭ mulţĭ criticĭ, nu e opera luĭ Euripid.

II

La mică depărtare
Arghienii stăteaŭ,
Şi tot atât de mare
E flota ce aveaŭ.
Le sînt capi Mekisteus, —
Acel ce-a fost crescut
De-al sĕŭ bunic Talaos, — şi Stenelos, născut
Din însuşi Kapaneus.
Pe-alături e Teseus, din Atica plecat,
Cu şaizeci năvi uşoare,
Şi care-aŭ drept emblemă pe Pallas călătoare
Pe-un cal înaripat;
Simbol ce 'mbărbătează
Pe-oricine navighează.

III

Pe urmă am privit
La cincizeci de corăbii cu-emblemă fiecare,
Avênd simbol un Kadmos ce'n a luĭ mână are
Un monstru aurit.
Cap asteĭ oşti navale
Pe Leitos l-am vĕzut,
Cel din pămînt născut.
Mai sunt năvi Phocidiene, şi, în numĕr egale,
Corăbii Locriene din Tronion aŭ venit,
Din falnica cetate.
De fiul luĭ Oileus sunt astea comandate.

IV

Cu fiul luĭ Atreus aice aŭ sosit
Din părţile Mykeneĭ o sută mîndre vase.
O parte a comandeĭ voit-a să o lase
Frăţine-sĕŭ iubit.
Eĭ sper că, împreună,
Şi cu Elada 'ntreagă putea-vor dobîndi
Pe o femee care căminu 'şĭ părăsi,
Către-un barbar purtată de-o dragoste nebună.
Năvi încă aŭ picat
Cu Nestor din Gerenios, ce 'n Pylos stăpîneşte.
Simbolul lor e-un taur ce spun că 'nchipueşte
Pe fluviul Alfeos, de Pylos apropiat.

V

Douĕsprezece vase adus-aŭ Enieniĭ [1]),
Conduse de Goreus, al lor stăpînitor.
Se află 'n preajma lor

[1]) Locuitorĭ din Tesalia.

Dinastiĭ din Elida, ceĭ căror »Epheeniĭ«
Le zice în popor.
Corăbĭ cu albe vîsle trimis-aŭ Tafienii [1]).
Meges al luĭ Phyleus, Meges care-a venit
Din Echinade unde matrozii nicĭ odată
De teamă n'aŭ păşit,
Comandă-acea armată.

VI

La urma tuturor,
Aiax din Salamina avînd loc de-aliniare,
Unea aripa-ĭ stîngă cu dreapta-acelor care
În preajma-ĭ ancorase corăbiele lor.
Alătură de dînşiĭ douĕsprezece vase,
Năvĭ repezĭ la mişcărĭ —
Aşa e flota-elină, ce mi se lăudase,
Aşa-ĭ cum despre dînsa aveam înştiinţărĭ.
Când năvile barbare
Cu ea se vor ciocni,
De sigur vor pieri;
Căcĭ prea cumplită este această înarmare.
Acasă voiŭ afla
Maĭ multe-apoĭ; cât însă vĕzut-am dintr'odată
Imĭ spune că de oastea aicea adunată
Nicĭ când nu voiŭ uita.

ACTUL II

SCENA I

Bĕtrânul, Menelaos

Bĕtrânul *(luĭ Menelaos)*

Nu, demnă nu-ĭ de tine această siluire.

Menelaos

Destul; a ta credinţă te duce la orbire.

Bĕtrânul

Cu-asemenea orbire îmĭ place-a mĕ făli.

Menelaos

De-a ta neobrăzare amar te veĭ căi.

Bĕtrânul

De ce-aĭ deschis scrisoarea ce eŭ aveam a duce?

Menelaos

De ce duceaĭ scrisoarea ce marĭ nevoĭ ne-aduce?

---

[1]) Piraţĭ din insulele Echinade.

Bĕtrânul

Te lumineze alţiĭ ; tu dămĭ-o înapoĭ.

Menelaos

Dar n'o maĭ las din mână !

Bĕtrânul

Nicĭ eŭ s'o las nu voiŭ !

Menelaos

Îndată cu-al meŭ sceptru fărimĭ ţ'oiŭ face ţeasta.

Bĕtrânul

Pentru-al meŭ domn primi-voiŭ cu drag şi moartea asta.

Menelaos

Aĭ, las-o ; multă vorbă nu prinde pe un sclav.

Bĕtrânul

Stăpîne, o Agamemnon ! se 'ntîmplă-un ce grozav.
Din mână-a ta scrisoare, acesta mĭ-o răpeşte
Şi de-al dreptăţiĭ strigăt el nu se îngrijeşte.

SCENA II

Aceiaşĭ, Agamemnon

Agamemnon *(eşind din cort)*

Ce zgomot se ridică ? Ce sfadă s'a iscat ?

Menelaos

Nu-l asculta pe dînsul, eŭ sunt de ascultat.

Agamemnon

Ce aĭ cu omul ăsta ? Pornirea ta de unde ?

Menelaos

Spre mine 'ntoarceţĭ ochiĭ ; apoĭ îţĭ voiŭ rĕspunde.

Agamemnon

Ce ? Un Atrid ca mine să simtă îngroziră ?

Menelaos

Veziĭ slova ta, dovada urîteĭ uneltiră ?

Agamemnon

O vĕd făr' îndoială, dar dă-mĭ-o.

Menelaos

Nu 'ţĭ voiŭ da-o
Pân' ce la toţĭ Danaiĭ pe rînd n'oĭ arăta-o.

Agamemnon

Aflaşĭ, rupênd pecetea, ce nu voiam să ştiĭ?

Menelaos

Da, tainica-ţĭ urzire, eŭ o descoperiĭ.

Agamemnon

Cum de-aĭ luat scrisoarea? N'aĭ teamă de nimică?

Menelaos

Am vrut să vĕd când vine în tabără-a ta fiică.

Agamemnon

Pîndeştĭ ce fac? Ce 'nseamnă? Eştĭ un nerușinat?

Menelaos

Astfel e-a mea voinţă. Nu-s robul tĕŭ plecat.

Agamemnon

Ce! Nu-mĭ maĭ este neamul în a mea stăpînire!

Menelaos

Nu, căcĭ într'una şovăĭ, staĭ în nedumerire.

Agamemnon

Aĭ darul cuvîntăriĭ. E-un dar primejdios
Când omul care 'l are e suflet pĕcătos.

Menelaos

E şi maĭ rĕŭ un suflet lipsit de stăruinţă,
În care nicĭ amiciĭ nu pot avea credinţă.
Voesc a te convinge. Deşi eştĭ tulburat
De adevĕr dă-ţĭ seamă: mult n'am de cuvîntat.
Îţĭ aminteşte timpul când vreaĭ să-ţĭ fie dată
Căpetenia oasteĭ spre Troia avîntată; —
Gînd ce hrăneaĭ în cuget, dar bine l-ascundeaĭ.
Smerit eraĭ pe-atuncĭa! Cu toţĭ te înfrăţeaĭ,
Deschisă-ţĭ era uşa orĭ când şi la orĭcine.
Zoreaĭ s'asculţĭ pe-orĭcare vrea a vorbi cu tine;
Ba chiar şi pe aceia ce nu vĕdeaŭ vr'un dor,
Cătaĭ prin bunătate s'obţiĭ de la popor
Puterea cea rîvnită. Dar ţi se dă, ş'îndată
Deviĭ cu totul altul: amiciĭ de-altădată
Nu ţĭ-aŭ maĭ fost prietenĭ, pe nimenĭ n'aĭ maĭ vrut;
În cortul tĕŭ staĭ vecĭnic, închis şi nevĕzut.
Cred că un om de bine ce ţeluri nalte are
Nu trebue să-şĭ schimbe astfel a sa purtare.
Amicilor sĕĭ cată să fie devotat;
Şi maĭ ales când soarta atât l'a rĕsfăţat,

Că poate să-ĭ servească făr' nicĭ o greutate.
Această 'nvinuire ţĭ-o fac întâĭ de toate. —
Pe urmă când în Aulis, Eliniĭ întruniţĭ,
Perzând orĭce nădejde, — căcĭ viforĭ învrăjbiţĭ
Le trimisese zeiĭ, — cereaŭ cu stăruinţă
Să plece cu-a lor vase, ca fără folosinţă
Să nu maĭ stea aicea, ce trist păreaĭ a fi!
Cum te durea ideia că n'eĭ maĭ porunci
La sutele de vase, nicĭ nu te veĭ abate
Pe-a luĭ Priam ţinuturĭ cu oştĭ nenumărate!
Şi mĕ 'ntrebaĭ pe mine: ce socoteştĭ să fac?
Cum aşĭ putea să vindec o stare fără leac,
Ca să nu-mĭ perd şi fala, perzând căpetenia?
Apoĭ când însuşĭ Kalhas ţĭ-aduce prorocia
Că dacă luĭ Artemis copila ţĭ-o jertfeştĭ
Putea-veĭ pe talazurĭ în pace să pluteştĭ,
Consimţĭ la orĭce jertfă, şi chiar cu bucurie.
Din buna ta voinţă, — fără nicĭ o silnicie! —
Scrĭĭ soaţeĭ să trimită curînd pe fiica ta
Căcĭ chiar cu Achileus vreĭ a o mărita.
Iţĭ schimbĭ în urmă gîndul şi fac descoperire
Că aĭ trămis scrisoare, cu altă întocmire,
Că nu maĭ vreĭ a-ţĭ pune copila în mormînt.
Şi doar primit-aŭ zeiĭ întâiu-ţĭ jurămînt!
Drept este că mulţĭ oameni în trebĭ aşa urmează.
Spre-a dobîndi puterea înverşunat lucrează,
Apoĭ cad cu ruşine, orĭ de popor goniţĭ
Orĭ că s'arată iute cîrmacĭ neiscusiţĭ.
Eŭ, vaĭ! plâng pe Elada şi soarta-ĭ pĕcătoasă;
Căcĭ dupe ce pornit-a la luptă glorioasă
Va 'ngădui s'o rîdă nişte barbarĭ mişeĭ,
De dragul fiiceĭ tale, — fiind-că tu o vreĭ!
Nicĭ când n'aşĭ pune în fruntea oştirĭĭ nicĭ a ţărĭĭ
Pe-un om ce n'are în partea-ĭ decât mărimea stărĭĭ.
Un şef cu minte slabă e lucru neertat.
El poate la peire să ducă 'ntregul Stat.

Corul

Ce jalnic e când fraţiĭ pornesc la ceartă cruntă
Şi, dezbinaţĭ, se 'nfruntă!

Agamemnon

Amare adevĕruri eŭ pacĭnic o să-ţĭ spun,
Scurt, fără de trufie, ca unuĭ frate bun.
Un om de bine, cumpĕt în vorbele-ĭ păstrează.
De ce de învrăjbire aĭ tĕĭ ochĭ sângerează?
Ce-ţĭ trebue? Ce te-apasă? Vreĭ să redobîndeştĭ
O soaţă virtuoasă? Dar tu nu socoteştĭ
Că fost-aĭ nedestoinic să-ţĭ stăpîneştĭ nevasta?
Şi eŭ nevinovatul să sufer pentru asta?

A mea ambiţiune aşa rĕŭ ţĭ-a făcut?
Orĭ pentru acea femee, minţĭ, cinste ţĭ-aĭ perdut?
Mişel e cine cată plăcerĭ ce-aduc ruşine.
Dar eŭ nebun sunt oare, căcĭ, cugetând maĭ bine,
Schimbatu-mĭ-am părerea şi n'am îndeplinit
O crudă hotărîre? Tu eştĭ nesocotit
Când cauţĭ să-ţĭ recapeţĭ nevrednica soţie,
De care te scăpase un zeŭ prielnic ţie.
In doru-ĭ, peţitorĭĭ, orbiţiĭ, aŭ jurat;
Speranţa însă, zea cea dulce, ĭ-a îndemnat,
Nu tu ş'a ta putere. Eĭ dar să te răzbune; —
Deşi 'n zadar cred dînşiĭ că Cerul le-o impune;
Căcĭ legea-ĭ înţeleaptă şi ştie osebi
Dac' aĭ jurat cu sila şi fără a o voi.
Nu! Nu-mĭ jertfesc odrasla. Ce! Tu s'aĭ mulţumire
De a soţieĭ tale prea dreaptă pedepsire,
Iar eŭ să-mĭ plâng copila amar, necontenit,
Fiindcă am fost cu dînsa crud şi nelegiuit!
Aceasta-ĭ lămurirea-mĭ în câteva cuvinte.
Tu mintea ţĭ-o poţĭ perde, dar eŭ rĕmân cu minte.

Corul

Altfel vorbea odată, acum vorbeşte-altfel.
Dar vrea să-şĭ cruţe fiica: dreptatea e cu el.

Menelaos

Nenorocit de mine, prieteniĭ mĕ lasă!

Agamemnon

Nu, dacă a ta purtare n'o fi neomenoasă.

Menelaos

Aŭ maĭ suntem noĭ fiiĭ aceloraşĭ părinţĭ?

Agamemnon

Suntem în cuminţie, nu în nesocotinţĭ.

Menelaos

Amiciĭ între dînşiĭ împart nenorocirea.

Agamemnon

Prin bine, nu prin rele, să-mĭ dobîndeştĭ iubirea.

Menelaos

Nu vreĭ în astă luptă s'ajuţĭ întreaga-Eladă?

Agamemnon

Vaĭ! Dînsa-ĭ ca şi tine a nebunieĭ pradă!

Menelaos

Fiĭ mîndru de-al tĕŭ sceptru, sĕrmane trădător.
Eŭ voiŭ căta aiurea amicĭ şi ajutor.

SCENA III

Aceiaşĭ, **Trimisul**

Trimisul

O! rege Agamemnon, ţĭ-aduc aicea fiia,
Acea cuĭ în palatu-ţĭ ĭĭ zicĭ Iphighenia.
Cu dînsa a eĭ mamă, soţia ta veni;
De-asemenĭ şi Orestes. Te poţĭ înveseli
Căcĭ ochi-ţĭ n'aŭ fost vrednicĭ de mult să le privească,
De cale obosite, aŭ stat să-şĭ răcorească
Gingaşele picioare în limpede izvor,
Dădură 'ndată drumul la telegariĭ lor,
Ca după adăpare să pască 'n cea câmpie,
Iar eŭ veniĭ nainte să-ţĭ spun de-o bucurie.
Oştirea şi aflat-a că fiica ta sosi,
Căcĭ vestea ca un fulger la toţĭ se răspîndi.
Mulţimea ca s'o vadă dă repede năvală —
Ceĭ marĭ atrag privirea orĭunde cu-a lor fală —
Şi oameniĭ se 'ntreabă: Vr'o nuntă or fi gătind?
Orĭ altă desfătare? Saŭ regele dorind
De-o fiică, o aduse azĭ pe neaşteptate?
Zic alţiĭ: »Taina nunţiĭ voind să ĭ-o arate
Daŭ jertfe Artemideĭ [1]) în chiar al eĭ regat.
Aŭ cine-ĭ va fi soţul?« — Vedeţĭ neîntărziat
De sacrele panere, cununĭ vĕ 'mpodobească,
Serbarea Menelaos în toate-o rînduiască.
Să 'nceapă cânt de flaut, să 'nceapă vesel joc,
Această zi fecioareĭ aduce mult noroc.

Agamemnon

Iţĭ mulţumesc, dar intră în astă locuinţă,
Vor merge bine toate cu-a Ceruluĭ voinţă.

SCENA IV

Aceiaşĭ, afară de **Trimis**

Agamemnon

Vaĭ! Cum să 'ncep acuma? Ce-ar fi de cuvîntat?
In a ursiteĭ mreje făr' de folos mĕ sbat.
Un zeŭ mĭ-a 'ntins o cursă, fu în a luĭ urzire
Maĭ vrednic decât mine. E mare norocire
Să fiĭ născut din plebe! Poţĭ spune gîndul tĕŭ,
Poţĭ plânge după voie; dar astea te prind rĕŭ
Când eştĭ un om de frunte. In orĭce 'mprejurare
Avem să ţinem seamă de-a noastră 'naltă stare,
Şi robĭ suntem mulţimiĭ. Roşesc a lăcrăma,
Roşesc să nu vĕrs lacrimĭ, când am a îndura
Restriştea cea maĭ crudă. Cu asta de-aşĭ sfîrşi-o!
Dar ce voiŭ spune soaţeĭ? Cum oare voiŭ primi-o?

---

[1]) Fecioarele nainte de măritiş eraŭ consacrate Hereĭ saŭ Artemideĭ.

Cum voiŭ privi la dînsa! Venind făr' s'o chem eŭ
La culme duce jalea ce-apasă pieptul meŭ,
Şi iarăşĭ cu tot dreptul aicea ea soseşte
Când îşĭ mărită fata, comoara 'şĭ dărueşte.
Şi vine ca să afle ce crimă am în gînd!
Fecioară neferice!—Fecioară? Nu... Curînd
Se va 'nsoţi cu Haides — ursita-ĭ mult mĕ doare,
Parc' o aud zicêndu-mĭ, cu rugă mişcătoare:
»O tată, mĕ daĭ morţiĭ? Ca mine să nuntiţĭ,
Şi tu şi toţĭ aceia ce sunt aĭ tĕĭ iubiţĭ!«
Ş'Orestes, pruncul nostru, rosti-va lîngă mine
Nedesluşite plângerĭ, de jale-adîncă pline.
Vaĭ! Paris prin răpirea Eleneĭ m'a perdut!
E vina luĭ că sufĕr un chin neîntrecut.

Corul

Mişcată sunt de-asemenĭ şi, cât stă în căderea
Străinelor ca mine, vĕ 'mpărtăşesc durerea.

Menelaos

A strînge mâna-ţĭ dreaptă să-mĭ fie îngăduit.

Agamemnon

Da, tu triumfĭ acuma, eŭ sunt cel biruit.

Menelaos

Să-mĭ fie martor Pelops, al luĭ Atreus tată,
Audă-acel prin care viaţa ne-a fost dată:
Cu inimă deschisă căta-voĭ să-ţĭ vorbesc,
Făţiş şi fără 'nconjur tot gîndul să-mĭ vĕdesc.
Când te-am vĕzut în lacrimĭ, cuprins am fost de jale
Ş'am lăcrĕmat eŭ însumĭ de-amarul soarteĭ tale.
Schimbat e al meŭ cuget; nu te-oiŭ maĭ chinui.
Simţesc ca tine-acuma şi te voiŭ sfătui
Să nu-ţĭ omorĭ copila; să nu te perzĭ pe tine
Spre-a face a mea plăcere. Căcĭ doar nu se cuvine
Să sufĕrĭ tu atâta ca vesel să fiŭ eŭ,
Nicĭ neamul tĕŭ să piară ca să trăiască-al meŭ.
Ce-ĭ ţinta mea? Să-mĭ capĕt soţia cea răpită.
Dar n'aşĭ găsi o alta, şi chiar desĕvîrşită?
Cum! pentru o femee, un frate să-mĭ jertfesc?
In locul unuĭ bine, un rĕŭ să-mĭ dobîndesc?
Vorbit-am nebuneşte, ca tînĕr fără minte:
A-şĭ omorî odrasla e crud pentr'un părinte.
De-altmintrelĭ, amintindu-mĭ că suntem dintr'un neam
Eŭ şi Iphighenia, simţesc că milă am
De nefericea fată, ce-are a fi jertfită
Hymenuluĭ meŭ. Oare cu ce-ĭ împărtăşită
La faptele Eleneĭ? — Dă drumul la oştirĭ,
Din Aulis plece toate. Cu-a tale tînguirĭ

Nu-mĭ maĭ aduce lacrimĭ. De am şi eŭ vr'o parte
In prorocia care de-o fiică te desparte,
Renunţ la partea aceea şi ţie o hărăzesc.
Mĕ las de crude planurĭ; şi lucrul e firesc:
De dragostea frăţească părerea mĭ-e schimbată,
Un om cinstit se pleacă la dreapta judecată.

Corul

Cuvinte generoase şi care n'ar sta rĕŭ
Luĭ Tantalos, divinul. Eştĭ demn de neamul tĕŭ.

Agamemnon

Mirat sunt şi mĕ bucur că sufletu-ţĭ revine
La simţiminte bune şi vrednice de tine.
Amorul şi-ambiţiunea pe fraţĭ îĭ învrăjbesc.
De-asemenea frăţie, ce rea o socotesc
Pentru-amîndoĭ, mĭ-e groază. Dar vajnica ursită
Vrea ca Iphighenia să fie azĭ jertfită.

Menelaos

La jertfa asta cine te ar putea sili?

Agamemnon

Oştirile Eladeĭ ce contra-mĭ s'ar uni.

Menelaos

Nu, dacă la căminu-ţĭ se 'ntoarce a ta fie.

Agamemnon

Pot să-ĭ ascund plecarea; dar tot o să se ştie....

Menelaos

Ce oare?... Nicĭ mulţimea prea mult nu-ĭ de temut.

Agamemnon

Oracolul prin Kalhas va fi de toţĭ ştiut.

Menelaos

Nu, de-o muri nainte; şi greŭ nu-ĭ, mi se pare.

Agamemnon

O pacoste 's proroclĭ, cu rîvna lor cea mare.

Menelaos

Nu sunt bunĭ de nimica. La ce pot folosi?

Agamemnon

Nu-ţĭ este teamă însă de gîndul ce-mĭ veni?

Menelaos

Cum să mĕ tem de-un lucru ce cunoscut nu-mĭ este?

Agamemnon

Feciorul luĭ Sisyphos [1]) le ştie toate aceste.

Menelaos

De el tu să aĭ grijă? De el s'am grijă eŭ?

Agamemnon

Viclean e şi de partea mulţimiĭ stă mereŭ.

Menelaos

Da, ambiţiunea 'l roade: e o boală 'ngrijitoare.

Agamemnon

Decĭ cugetă la dînsul şi vezi-l în picioare,
In mijlocul oştiriĭ, spunênd la toţĭ, pornit,
De-oracolul luĭ Kalhas, cum am făgăduit
Copila luĭ Artemis ş'acum daŭ tot uitării.
L'or asculta Eliniĭ şi, pradă ajunşĭ turbăriĭ,
Ne-or sugruma pe ambiĭ şi pe-a mea fiică apoĭ.
De vom fugi la Argos, veni-vor după noĭ,
Mĭ-or prăpădi cetatea, a mele ţărĭ iubite,
Şi zidurile care sunt de Ciclopĭ clădite.
Vaĭ! jalea ce-ĭ pe mine, ce avuiŭ a îndura!
Când printre ostăşime tu frate veĭ umbla,
Fiĭ bun şi priveghează, doar n'ar afla nimica
Soţia-mĭ înainte de a-mĭ da luĭ Haides fiica.
De ale sale lacrimĭ să fiŭ măcar scutit.

(Coruluĭ)

Voĭ însă, nicĭ o vorbă din câte-aţĭ auzit. (Esă).

Corul (singur)

(Strofă)

Fericiţĭ aceia care gustă fără de pornire
In curată însoţire
A luĭ Kipris desfătărĭ,
Şi nu simt în a lor suflet prea turbate avîntărĭ
Când în inimĭ le trimite
Eros cel cu păr de aur a plăcerilor săgeţĭ,
Care două sînt la numĕr: una 'mparte bunătăţĭ,
Alta suferinţĭ cumplite.
Pe aceasta, Afrodito, depărteaz-o de-al meŭ pat.
Dă-mĭ tu harul să insuflu dragoste neprihănită,
De dorinţe necurate veşnic să mĕ vĕd ferită
Fă să ştiŭ ce e amorul, dar amorul cumpĕtat.

(Antistrofă)

N'avem noĭ, muritoriĭ, un suflet, o simţire.
Purtarea dovedeşte pe cel ce-ĭ bun din fire.
O creştere frumoasă e drumul cel maĭ drept
Şi sigur spre virtute, căcĭ omul înţelept
Prin modestie 'ncepe.
Dar meritul de frunte e de-a putea pricepe

[1]) Adică Odyseus, care trecea drept fiul natural al luĭ Sisyphos.

Ce este datoria, de-a o putea simţi.
Atuncĭ fără' îndoială
Prin ale tale fapte pe vecĭ poţĭ dobîndi
Nepreţuită fală.
Femeile de vor
Un nume bun să aibă, ferească-se cu spaimă
De-un vinovat amor.
Bărbatul de rîvneşte la a virtuţeĭ faimă
Să fie cumpĕtat.
In luptele la care
Iaŭ parte cetăţeniĭ spre a ţărĭĭ înălţare,
Ţel bine-cuvîntat.

(Epod)

Viĭ într'o zi, o! Paris, pe locurile 'n care
Boar ca toţĭ boarĭĭ, păziseşĭ pân' atuncĭ
A Ideĭ albe juncĭ,
Zicênd arĭĭ barbare,
Pe-Olympos [1]) imitând,
Şi pe frigianul fluer ca dînsul modulân l.
Păşteaĭ juncile tale, cu ugerile pline,
Când aĭ ajuns să judecĭ fiinţele divine.
Atuncĭ, de-amor mânat,
Sosit-aĭ în Elada la mîndrele palate,
Cu fildeş încrustate,
Şi unde-aŭ insuflat
Privirile-ţĭ Eleneĭ, acea pornire vie
Ce însuţĭ aĭ sorbit-o din ale eĭ priviri.
Cereştile 'nvrăjbirĭ
Adus-aŭ între oameni cumplită duşmănie
Ş'aŭ îndemnat Elada să cadă pe Troenĭ
Cu toate-a sale vase, cu toţĭ aĭ sĕĭ oşteni.

A! Ce desfătărĭ nespuse celor marĭ sunt hotărîte!
Uite-a regeluĭ copilă, uite-odrasla luĭ Tyndar:
Din măreţĭ regĭ coborîte
Spre măriri se urcă iar.
Muritorul neferice, căruĭ soarta fu haină,
Vede zeĭ în ceĭ puternicĭ, pe avuţĭ îĭ vede zeĭ.
Staţĭ, fecioarelor din Kalhis, să primim noĭ pe regină
Când lăsa-va carul eĭ.
Cu-ale voastre mânĭ drept sprijin fără greŭ să se coboare.
Să fim bine-voitoare
Doar nu s'ar înfricoşa
A luĭ Agamemnon fiică ce acum aicĭ ne vine.
Pe străinele din Argos, noĭ, de-asemenea străine,
De orĭce temere şi grijă să cătăm a le cruţa.

Cortina

---

[1]) Creatorul muziceĭ eline, după Plutarch.

ACTUL III

SCENA I

Klytemnestra, Iphighenia (sosind într'un car cu copilul Orestes), **apoĭ Agamemnon**

Klytemnestra (către femeile din cor)

Semn de noroc îmĭ pare frumoasa-vĕ primire
Şi ale voastre vorbe de bună prevestire.
Da, sper că însoţirea ce ne-a mânat aci,
Pe fiĭ-mea şi pe mine, pe toţĭ ne-o ferici.

(Unor femeĭ)

Voĭ, darurile mele, pentru-a eĭ nuntă aduse,
De-acolo mi le scoateţĭ; în cort să fie puse.

(Iphigheniеĭ)

Tu, fiĭco, lasă carul, şi gingaşu-ţĭ picior
Il pune jos.

(La câteva femeĭ)

Luaţĭ-o, copilelor uşor
Şi sprijiniţi-ĭ paşiĭ. Fiţĭ bune şi cu mine
Şi daţi-mĭ mâna voastră, să mĕ cobor cu bine.

(Altor femeĭ)

Iar voĭ ţineţĭ-mĭ caiĭ; căcĭ calul cel sperios
Ia vînt pentru-o nimica. Aduceţĭ-mĭ frumos
Pe-Orestes, pruncul nostru, ce vîrstă mică are.

(Luĭ Orestes)

Te-a adormit, copile, a caruluĭ mişcare?
Te scoală şi fiĭ vesel, căcĭ sora-ţĭ va nunti.
Vlăstar din neam ilustru, azĭ te veĭ înrudi
C'un om ilustru, fiul unor fiinţĭ divine.

(Iphigheniеĭ)

Iphighenio, vino alăturea de mine,
Străinele vedea-vor, la noĭ când s'or uita
Cât sunt de fericită. Vin' spre a saluta
Pe-al tĕŭ iubit părinte.

(Luĭ Agamemnon care a şi intrat în scenă)

O! rege prea mărite,
Sosit-am: ale tale poruncĭ sunt împlinite.

Iphighenia

Ingădue-mĭ, o mamă, spre tatăl meŭ să zbor,
La peptul meŭ a-l strînge.

(Luĭ Agamemnon)

O! tată mult mĭ-e dor
Să te coprind în braţe, 'mĭ-e dor să cat la tine
După 'ndelungă lipsă.

(Klytemnestreĭ)

De rĕŭ tu nu mĕ ţine.

Klytemnestra

Nu am de ce. (Arătând pe Agamemnon)
Acestuĭ, din câţĭ copiĭ ĭ-am dat,
Tu dragoste maĭ multă orĭcând ĭ-aĭ arătat.

Iphighenia (luĭ Agamemnon)

Mĭ-aduce revederea-ţĭ nespusă fericire.

Agamemnon

Pătruns sunt şi eŭ, fiico, de dulcea ta simţire.

Iphighenia

Fiĭ vesel! — O! ce bine că m'aĭ adus aicĭ.

Agamemnon

Eŭ nu ştiŭ dacă este saŭ nu-ĭ aşa cum zicĭ.

Iphighenia

Te bucură sosirea-mĭ, şi trist te uiţĭ la mine!

Agamemnon

De-un cap de oştĭ, de-un rege ce grijă nu se ţine!

Iphighenia

Cu mine fiĭ acuma, iar nu cu grija ta.

Agamemnon

Cu tine sunt de sigur, nu cuget l'altceva.

Iphighenia

Insenineazĕ-ţĭ fruntea, privirea-ţĭ îndulceşte.

Agamemnon

Iphighenio, 's vesel cât mi se 'ngăduește.

Iphighenia

Şi totuşĭ vĕd că lacrimĭ în ochiĭ tĕĭ apar.

Agamemnon

Pe multă vreme zeiĭ ne vor desparte iar.

Iphighenia

Nu ştiŭ ce vreĭ a spune şi o ghicesc, îmĭ pare.

Agamemnon

Vorbirea-ţĭ înţeleaptă mĕ tulbură maĭ tare.

Iphighenia

Vorbi-voiŭ nebunește, ca să te 'nveselesc.

Agamemnon (a parte)

Vaĭ! greŭ îmĭ vine-a tace!

(Iphigheniel)

Cu tine mĕ mîndresc.....

Iphighenia

Rĕmâĭ cu-aĭ tĕĭ fiĭ, tată, nu-ţĭ maĭ lăsa căminul.

Agamemnon

Aşĭ vrea, dar nu se poate; ş'aceasta-mĭ este chinul.

Iphighenia

Blestem războiul, rĕul ce-o rudă ne-a făcut.

Agamemnon

Vor fi perduţĭ şi alţiĭ, cum eŭ am fost perdut.

Iphighenia

Tu aĭ avut în Aulis o lungă zăbovire.

Agamemnon

Ceva mĕ maĭ reţine, cum şi pe-a mea oştire.

Iphighenia

Ce ţĕrm anume este de Phryghienĭ locuit?

Agamemnon

Acel pe care Paris să nu maĭ fi trăit!

Iphighenia

Astfel pe multe zile mĕ lasă al meŭ tată?

Agamemnon

Mĕ va lăsa şi fiĭ-mea pe vreme 'ndelungată.

Iphighenia

De ce pe mărĭ cu tine nu pot acum pleca!

Agamemnon

Veĭ face-un drum în care tu nu mĕ veĭ uita!

Iphighenia

M'oĭ îmbarca cu mama orĭ singură m'oĭ duce?

Agamemnon

Nicĭ eŭ nicĭ a ta mamă nu te vom maĭ conduce.

Iphighenia

Aŭ altuĭ neam vreĭ, tată, să mĕ încredinţezĭ?

Agamemnon

Destul aşa, ca fată mult să nu cercetezĭ.

Iphighenia

Să-mĭ viĭ din Phryghĭa grabnic, cu falĕ strălucită.

Agamemnon

Intăĭ voiŭ face-aice o jertfă legiuită.

Iphighenia

Dă-mĭ voe lîngă tine s'o vĕd cât de puţin.

Agamemnon

Veĭ fi ling' apa sfîntă; o veĭ vedea deplin.

Iphighenia

Nu vom putea cu danţurĭ să 'nconjurăm altarul?

Agamemnon (a parte)

Slăvită neştiinţă, ce dulce-ţĭ este harul!

(Iphigheniei)

Te du în cort acuma, căcĭ cuviincios nu-ĭ
Să se arate-o fată în ochiĭ orĭşicuĭ.
Dar dă-mĭ o sărutare; amară sărutare,
Ca unii ce vom fi mult timp în depărtare.
O blânzĭ obrajĭ, pĕr de-aur, o sîn mult drăgălaş,
Ce rĕŭ v'aduse-Elena, al luĭ Priam oraş!
Tac însă; 'mĭ scoate lacrimĭ ac eastă desmerdare.
Haĭ, du-te! (Iphighenia intră în cort).

SCENA II

Agamemnon, Klytemnestra

Agamemnon (Klytemnestrei)

Şi tu iartă a mea înduioşare.
Imĭ vine greŭ că trebuĭ pe fiica-mĭ s'o mărit.
De sigur pentru dînsa e lucru de dorit.
Dar trist e pentru mine, căcĭ e-o ursită crudă
A da 'n străinĭ copilul crescut cu-atâta trudă.

Klytemnestra

Nu-s fără minte, rege; simţind că doar şi eŭ
Voiŭ suferi ca tine când pentru hymeneŭ
Imĭ voĭ conduce fata, nu pot să-ţĭ fac vr'o vină.
Aşa-ĭ obştească lege, şi vremea te alină.
Decĭ, ştiŭ cum se numeşte acel ce-mĭ va lua
Copila: care însă e neamul, ţara sa?

Agamemnon

Avu Asopos [1]) fiică; Egina a numit-o.

Klytemnestra

C'un om orĭ c'un zeŭ, rege, Asopos a 'nsoţit-o?

Agamemnon

Cu Zeus, iar Eakos din sînu-ĭ s'a născut.

Klytemnestra

Şi cine moştenit-a al ăstuĭ rege-avut?

Agamemnon

Peleus ce luat-a pe-a luĭ Nereus fată.

Klytemnestra

A zeilor voinţă aicĭ fu ascultată?

Agamemnon

Făgăduise Zeus, Nereus s'a 'nvoit.

Klytemnestra

Dar unde fost-a nunta? In valurĭ s'aŭ unit?

Agamemnon

Pe-un munte unde Hiron, prorocul, locueşte.

Klytemnestra

In locul unde neamul centauric vĭeţueşte?

Agamemnon

Da, nunta luĭ Peleus acolo s'a făcut.

Klytemnestra

Pe Achileus, Thetis orĭ Hiron l'a crescut?

Agamemnon

Da, Hiron; vru să-l cruţe de tina omenească.

Klytemnestra

Cuminte crescătorul; şi cine-a dat să-l crească
Un om aşa cuminte, a fost prea înţelept.

Agamemnon

Vezĭ cine-ţĭ ia copila?

Klytemnestra

O merită, ce-ĭ drept.
Ce parte a Eladeĭ e a luĭ ţară?

[1]) Rege al Phliunteĭ.

Agamemnon

Phtia,

De lîngă Apidanos [1]).

Klytemnestra

Acolo-mĭ duce fiia?

Agamemnon

Când dînsu-ĭ va fi soţul, pe el îl va privi.

Klytemnestra

Decĭ fericiţĭ să fie! Când îĭ veĭ însoţi?

Agamemnon

Când va ajunge luna la faza priitoare.

Klytemnestra

Jertfişĭ naintea nunţiĭ zeiţeĭ protectoare?

Agamemnon

Jertfi-voiŭ; la aceasta mĭ-e gîndul aţintit.

Klytemnestra

Şi după nuntă urma-va festinul cuvenit?

Agamemnon

Da, după jertfa care de zeĭ cerută este.

Klytemnestra

Şi unde se va face ospĕţ pentru neveste?

Agamemnon

Chiar lîng'a noastră flotă cu pupe de-admirat.

Klytemnestra

De trebueşte, fă-o; dar de n'ar fi pĕcat!

Agamemnon

Ştiĭ ce să facĭ femee? Vezĭ şi m'ascultă bine.

Klytemnestra

Ce e? Vorbeşte. Veşnic am ascultat de tine.

Agamemnon

Noĭ singurĭ, chiar aice, când mirele o vrea....

Klytemnestra

Veĭ împlini, în lipsa-mĭ, ce-ĭ în căderea mea?

---

[1]) Fluviŭ din Thesalia.

Agamemnon

Mĭ-oĭ mărita copila de faţă cu oştirea.

Klytemnestra

Eŭ însă unde fi-voiŭ?

Agamemnon

La Argos ţĭ-e menirea.
De celelalte fete, femee, nu uita.

Klytemnestra

Să-mĭ las dar fiica? Cine făclia-o va purta?

Agamemnon

Ţinea-voiŭ eŭ la nuntă, cum trebuĭ, o făclie.

Klytemnestra

Altfel e obiceiul, ce-ţĭ pasă însă ţie?

Agamemnon

Nu trebuĭ ca tu, soaţa-mĭ, printre oşteni să fiĭ.

Klytemnestra

Dar trebuĭ ca eŭ, mama, să 'nsor pe-aĭ meĭ copiĭ.

Agamemnon

Eĭ! staŭ a noastre fete la Argos părăsite!

Klytemnestra

Curatele lor case prea bine sunt păzite.

Agamemnon

Supune-te.

Klytemnestra

Nu, rege, jur pe zeiţa cuĭ
Se 'nchină toţĭ în Argos! A ta domnie nu-ĭ
In casă, ci 'n afară; pe mine mĕ priveşte
Tot ce, pe sfîntă lege, la nunţĭ s'obişnueşte.

(Intră şi ea în cort).

SCENA III

Agamemnon (singur)

Vaĭ mie! Cu tărie zadarnic am luptat.
M'a înşelat nădejdea şi n'am îndepărtat
De-aci pe-a mea soţie. Alerg la născocire,
Mĕ port cu viclenie, spre trista amăgire
A unor dragĭ fiinţe: şi tot nu izbutesc!
Dar cu divinul Kalhas voiŭ încă să vorbesc

De a zeiţeĭ vrere, de vajnica poruncă,
Ce, spre-al Eladeĭ bine, în jale mĕ aruncă.
Un om cuminte cată la vatra-ĭ a avea
Nevastă blândă, bună, orĭ ne'nsurat să stea

(Se depărtează).

Corul (singur)

(Strofă)

Veni-vor la Simois, cu unde spumegoase,
Cu unde argintiĭ,
Puterile Eladeĭ: o mie mîndre vase
Şi oaste miĭ de miĭ.
Robi-vor Ilionul, Troada cea vestită,
De Phoibos îndrăgită [1])
Şi unde, zic, Casandra, pe fruntea eĭ purtând
Cunună de verzĭ laurĭ, îşĭ zmulge, tot strigând,
Cosiţele-ĭ de aur, când zeul cuĭ slujeşte
De cele viitoare prin glasul eĭ vorbeşte.

(Antistrofă)

Şi de pe metereze Phryghieniĭ vor privi,
De pe-ale Troiĭ ziduri Phryghieniĭ aŭ să cate,
Când Ares va sosi, —
De vîsle-adus pe vase cu pupe minunate,
Purtând scut de aramă; în scop de-a relua
Din curţile troĭene,
Prin oştile-argĭene,
Şi 'n ţară a 'napoia
Pe sora a doĭ gemenĭ pe care muritoriĭ,
Ce-ĭ vĕd lucind în slavă, îĭ chiamă Dioscoriĭ.

(Epod)

Impresurând Pergamon, oraşul Phryghian,
Şi turnurile sale, cu oştile 'ncruntate,
Smulgênd de pe miĭ trupurĭ miĭ capete tăiate
De paloşu-ĭ duşman,
Dărmând cetatea, toată şi pân' în temelie,
Crud Ares va lovi
Şi jaleĭ va meni
Pe-a luĭ Priam copile, pe-a luĭ Priam soţie.
Atuncĭ Elena, fiica luĭ Zeus, va afla
Păcatul ce făcut-a călcând credinţa sa.
O! ceruri, în vecie
Să nu îndur nicĭ eŭ
Nicĭ neam de neamul meŭ
O grijă-atât de vie
Pe cât o vor simţi

[1]) Troada era consacrată luĭ Phoibos.

Bogatele Lydiene
Femeile Phryghiene,
Când învîrtindu-şĭ furca, astfel îşĭ vor grăi:
»Aŭ cine, spre-a mĕ duce
Ca sclavă 'n a luĭ casă, de plete-o să m'apuce,
Şi o să mĕ rîpească din ăst oraş iubit
De-aĭ sĕĭ duşmanĭ robit?«
A lebedeĭ odraslă le-aduce-aşa ursită,
De-o fi adevĕrat
Că ea fu dalbeĭ păsĕrĭ de Leda hărăzită,
Când subt ăst chip chiar Zeus i s'a înfăţişat;
Dac' astă întîmplare în vechĭ scripturĭ păstrată
Nu-ĭ numaĭ o poveste ce 'n lume împrăştiată
Avu, făr' de cuvînt,
La oamenĭ crezămînt.

ACTUL IV

SCENA I

Achileus, apoĭ **Klytemnestra**

Achileus

Aŭ unde-ĭ capul oasteĭ? Ce slugă-o să-l vestească
Că fiul luĭ Peleus venit-a să-ĭ vorbească?
Ce! n'aşteptăm cu toţiĭ, cu-acelaşĭ aprig dor,
Ca pe-Eurip să sufle vînt binevoitor?
Căcĭ mulţĭ din ceĭ ce-oftează pe ţĕrmurile-aceste
Lăsară vetre goale, eĭ neavênd neveste,
Dar iarăşĭ mulţĭ, soţie, copiĭ aŭ părăsit;
Pân' într'atât Elinul, de zeĭ însufleţit,
Priveşte astă luptă cu-o pasiune vie.
Eŭ unul n'oiŭ ascunde ce-mĭ stă pe suflet mie;
De-asemenĭ fiecare arate păsul sĕŭ.
Plecat-am din Pharsala, lăsaĭ pe tatăl meŭ,
Ca trîndavile vînturĭ să mĕ reţie-aice?
De-abia 'mĭ înfrîn oştirea ce nu 'ncetează a-mĭ zice,
Cu glas viŭ: »Achileus, de ce maĭ zăboveştĭ?
Plecăm orĭ nu spre Troia? De vreĭ să făptueştĭ
Acuma făptueşte, saŭ ne trimite-acasă.
De-ajuns cu 'ncetineala ce pe Atrizĭ ĭ-apasă!«

Klytemnestra (eşind din cort)

Odraslă a luĭ Nereus, din cort am auzit
Cuvintele-ţĭ şi grabnic spre tine am venit.

Achileus

Sfială sfîntă! cine-ĭ acea care-mĭ vorbeşte?
Ce nobilă mîndreţă pe faţa-ĭ străluceşte!

Klytemnestra

Mĕ vezĭ întăia oară şi cine sunt nu ştiĭ:
Fireşte! Bine-ĭ însă aşa sfios să fiĭ.

Achileus

Dar cine eştĭ, femee? de ce aĭ fost mânată
In tabăra danae, într'o mulţime-armată?

Klytemnestra

Mĕ chiamă Klytemnestra, din Leda mĕ născuĭ,
Bărbat mĭ-e Agamemnon.

Achileus

Tot ce căta să spuĭ,
Scurt, lămurit aĭ spus-o; dar nu mi se cuvine
Cu tine-a sta de vorbă (vrea să plece).

Klytemnestra

Opreşte! Fugĭ de mine?
Dă-mĭ mâna; fie-ţĭ nunta scutită de orce rĕŭ.

Achileus

Să daŭ cu tine mâna? Mĕ tem de soţul tĕŭ.
Nimic a te atinge nu mĕ îndritueşte.

Klytemnestra

O! fiŭ al Nereideĭ, ce'n mare locueşte,
Ca mire-al fiiceĭ mele nu eştĭ îndrituit?

Achileus

Vorbeştĭ de însoţire? Mĕ vezĭ înmărmurit.
Dar poate-o rătăcire te îmboldeşte a-mĭ spune
Cuvinte aşa ciudate.

Klytemnestra

Sfiala se impune
Cu nişte noĭ prietenĭ, ce zic de însurat.

Achileus

Să iaŭ pe-a ta copilă nicĭ când n'am cugetat,
Nu mĭ-aŭ vorbit Atriziĭ de-asemenea 'nsoţire.

Klytemnestra

Ce însemnează asta? Pricep a ta uimire,
Căcĭ cu-ale tale vorbe şi tu mult mĕ uimeştĭ.

Achileus

Vezĭ dacă taina-aceasta maĭ poţĭ s'o deslueştĭ;
Orĭ să 'ncercăm noĭ ambiĭ, căcĭ prea nepotrivită
Ne fuse convorbirea.

Klytemnestra

Am fost dar amăgită!
Am pregătit o nuntă ce n'o să aibă loc.
Roşesc!

Achileus

De ambiĭ poate aŭ vrut să-şĭ bată joc.
Dar fiĭ nepăsătoare, spre grijă nu te-abate.

Klytemnèstra

Adio; nu pot ochi-mĭ la tine să maĭ cate.
Vaĭ! prea batjocorită, prea înşelată fuĭ.

Achileus

Şi eŭ îţĭ zic adio. Voiŭ în lăcaşul luĭ
Să văd pe Agamemnon. (Vrea să intre în cort)

SCENA II

Aceiaşĭ, Bĕtrânul

Bĕtrânul (luĭ Achileus)

Nu te maĭ du, străine,
Urmaş al luĭ Eakos; am de vorbit cu tine,
Fiŭ falnic al zeiţeĭ; (Klytemnestreĭ) şi ţie-am de vorbit,
Odraslă-a Ledeĭ.

Achileus

Cine mĕ strigă-aşa zorit,
Ţinênd crăpată uşa? Ce voce prăpădită!

Bĕtrânul

Un rob; un om ce mîndru de trista luĭ ursită
Nu e.

Achileus

Al cuĭ eştĭ însă? al meŭ, nu, negreşit.—
N'avuĭ cu Agamemnon nimic de împărţit.

Bĕtrânul

Al celeĭ ce stă colo; ĭ-am fost dat de-al eĭ tată.

Achileus

Pricep. Dar ce-aĭ cu mine? ce vreĭ? vorbeşte-odată!

Bĕtrânul

In faţa-acesteĭ uşe sunteţĭ chiar numaĭ voĭ?

Achileus

Grăeşte fără teamă, suntem chiar numaĭ noĭ.
Dar eşĭ din cortul cela.

Bĕtrânul

O soartă, cuminţie!
In voĭ îmĭ e nădejdea; scăpaţĭ pe ceĭ scumpĭ mie!

Achileus

Vesteşte a pericol, te face a te-ngriji.

Klytemnestra (bĕtrânuluĭ)

Ia-mĭ mâna, prinde suflet, şi nu maĭ zăbovi.

Bĕtrânul

Slujit-am cu credinţă pe fiĭ tĕĭ, pe tine.

Klytemnestra

Că eştĭ o slugă veche în casa mea, ştiŭ bine.

Bĕtrânul

Ca parte-a zestreĭ tale fuĭ soţuluĭ tĕŭ dat.

Klytemnestra

Da, m'aĭ urmat la Argos şi tot la mine-aĭ stat.

Bĕtrânul

Decât luĭ Agamemnon maĭ devotat sunt ţie.

Klytemnestra

Ce vreĭ să zicĭ? Maĭ iute.

Bĕtrânul

Ucisă o să fie
Copila-ţĭ de-al eĭ tată, de însăşĭ mâna luĭ.

Klytemnestra

Cum! aiureştĭ bĕtrâne? Mĭ-e groază de ce spuĭ!

Bĕtrânul

Vrea gîtu-ĭ alb să-l taie cu nemiloasa pală.

Klytemnestra

Restrişte-amară! Soţu-mĭ căzut-a în zminteală!

Bĕtrânul

Cuminte e în toate, dar cu voĭ e zmintit.

Klytemnestra

De unde planul ăsta? Ce zeŭ crud l'a 'mboldit?

Bĕtrânul

Oracolul luĭ Kalhas; altfel, a zis, oştirea
Nu pleacă.....

Klytemnestra

Unde?... — Asupra-mĭ veni nenorocirea
Ş'asupra fiiceĭ mele!... Un tată o va jertfi! —

Bĕtrânul

Spuĭ unde? Către Troia, ca doar şĭ-o dobîndi
Soţia Menelaos.

Klytemnestra

Decĭ soarta-aşa voeşte:
Să nu se'ntoarcă-Elena cât fiica mea trăeşte?

Bĕtrânul

Ştiĭ totul. Artemideĭ va da-o soţul tĕŭ.

Klytemnestra

Spre-a mĕ aduce aice scorni un hymeneŭ?

Bĕtrânul

Gîndi că în dorinţa să vezĭ pe-a ta copilă
Cu-ăst eroŭ unită, veni-veĭ fără silă.

Klytemnestra

Vaĭ! vaĭ! Iphighenio, la moarte te-am adus.
Pe tine şi pe mine!

Bĕtrânul

Aţĭ dat de-un păs nespus!
Prea crud fu Agamemnon.

Klytemnestra

O! cum îmĭ vine-a plânge!

Bĕtrânul

Plângĭ, căcĭ perzĭ o copilă şi inima-ţĭ se frânge.

Klytemnestra

De unde ştiĭ aceste? Cum le-aĭ putut afla?

Bĕtrânul

Spre tine cu-o scrisoare, ce nu maĭ seměna
Cu cea dintâĭ, plecasem.

Klytemnestra

Voia să mĕ opreascĕ
Să nu-mĭ aduc fecioara orĭ să mĕ îmboldească?

Bĕtrânul

Ba te oprea. Cuminte atuncĭ al tĕŭ bărbat!

Klytemnestra

De ce, cu-acea scrisoare fiind însărcinat,
Nu 'mĭ-o dăduşĭ, bĕtrâne ?

Bĕtrânul

Din mânĭ răpită-mĭ fuse
De Menelaos; dînsul urgie vĕ aduse.

Klytemnestra

Auzĭ, fiŭ al luĭ Thetis şi al luĭ Peleus!

Achileus

Da,
Iţĭ vĕd nenorocirea. Şi nicĭ eŭ nu voiŭ sta
Nepăsător de faţă cu-aşa insultă vie.

Klytemnestra

Imĭ vor ucide fiica; ş'a ta căsătorie
Sluji drept născocire, spre a ne amăgi.

Achileus

Bărbatuluĭ tĕŭ însumĭ nu am a-ĭ mulţumi.
Nu voiŭ lăsa să treacă astfel a luĭ purtare.

Klytemnestra

Cad fără de ruşine, eŭ, biată muritoare,
L'aĭ tĕĭ genunchĭ, odraslă a fiiceĭ unuĭ zeŭ.
De ce aşĭ fi trufaşă ? să-mĭ pară lucru greŭ
Când pot să-mĭ mîntuĭ fiica? De mine fie-ţĭ milă,
Fiŭ al divineĭ Thetis, ajută pe-o copilă
Ce a crezut zadarnic că soţul sĕŭ veĭ fi.
O aduceam aice spre a ţĭ-o hărăzi.
Pe capul eĭ cununa am pus-o pentru tine.
Şi iată că aevea la moarte crudă vine!
A ta va fi ruşinea de n'o veĭ ajuta.
Deşi nu ţĭ-a fost partea s'o ducĭ în casa ta,
Ea cel puţin de nume ţĭ-a fost un timp soţie.
Pe maica ta, pe dreapta-ţĭ te jur, pe-a ta bărbie.
Eram să pier prin tine, tu să mĕ mîntuĭ dar.
Aĭ tĕĭ genunchĭ acuma sunt singuru-mĭ altar.
Eştĭ singuru-mĭ prieten. D'urzirea înfricoşată
A regeluĭ aĭ ştire. Şi eŭ, femee, iată,
Mĕ aflu într'o oaste, cu oameni nenfrînaţĭ,
Cutezătorĭ la rele, deşi îndemănaţĭ,
Când vor, să facă bine. O mână-ocrotitoare
De 'ntinzĭ asupra noastră, ne vom găsi scăpare;
De nu, suntem perdute.

Corul

Maternitatea e
Putere mare, farmec mai tare ca orîce.
Pentru-aĭ sĕĭ fiĭ femeea îndură lesne toate.

Achileus

Am inimă pătrunsă de generositate.
Pe cât se 'nduioşează vĕzênd nenorociriĭ,
Pe-atât păstrează cumpĕt la orîce fericiriĭ.
Cu astfel de urmare un om e 'n drept să spere
Că-şĭ va conduce viaţa precum raţiunea cere.
De vocea 'nţelepciuniĭ n'ascultă ceĭ maĭ mulţĭ.
Sunt şi prilejurĭ însă când trebuĭ s'o asculţĭ.
Eŭ, cel crescut de Hiron, un om aşa cuminte,
A fi deschis la suflet am orîşicând aminte.
Supus în totdeauna Atriziĭ m'or găsi
Cât fi-vor drepţĭ eĭ însişĭ, nu când nedrepţĭ vor fi.
Aicĭ, ca şi la Troia, în plină neatîrnare,
Aduce-voiŭ cu lancea luĭ Ares cinste mare.
Voiŭ face pentru tine, pe care te lovesc
Aĭ tĕĭ aşa năpraznic, tot ce-mĭ închipuesc
Că poate face-un tînĕr; căcĭ am de tine milă.
Şi nu va fi jertfită sĕrmana ta copilă
Ce o clipă drept mireasa-mĭ în lume-a trecut.
Nu voiŭ cu-a mea fiinţă pe rege să-l ajut
In trista luĭ urzire, nicĭ gingaşa fecioară,
Făr'să ridic eŭ arma, prin numele-mĭ să moară.
Drept e că Agamemnon peiriĭ o s'o dea;
Dar tot m'aş crede culpeş, când din pricina mea
Ş'a însoţiriĭ mele s'o perde a ta fată,
Ajunsă de-o ursită cumplită, ne'mpăcată.
Primit-am o insultă ce o îndur cu greŭ,
Eŭ, cel născut din Thetis, nu dintr'un Demon rĕŭ.
Eroŭ e Menelaos, eŭ sunt om de nimică
De-o fi de al meŭ nume ucisă a ta fiică.
Jur pe Nereus, care stă 'n unde şi a dat
Viaţă mameĭ mele; de las pe al tĕŭ bărbat
Măcar c'un vîrf de deget s'atingă pe copilă,
S'atingă-a eĭ vestminte, să vĕd că o Sipylă [1])
Cuib de barbare neamurĭ, din care aŭ venit
Aĭ oasteĭ căpeteniĭ, ajunge-oraş slăvit,
Iar Phtia şi cu mine trăim făr' nicĭ-o fală.
Şi orzul sfînt al jertfeĭ şi apa eĭ lustrală
Le pregăteşte Kalhas spre propriu-ĭ nenoroc.
Căcĭ, dacă staĭ să cugeţĭ, ce este un proroc?
Puţine adevĕrurĭ, cîrd de minciunĭ rosteşte,
Chiar de ghiceşte bine, iar când n'o nimereşte
Se dă uitariĭ lucrul. Tu nu mĕ vezĭ pornit
Din dor de însoţire: sunt îndestul dorit

[1]) Oraş din Lydia, unde trăia Tantalos, bunicul luĭ Agamemnon şi al luĭ Menelaos.

De sute de copile. Dar mĭ-a adus ocară
Prea crudă Agamemnon. El trebuea să-mĭ ceară
Chiar mie al meŭ nume, spre-a vĕ atrage aci
De socotea că mie maĭ lesne-aĭ consimţi
Să-ţĭ daĭ copila. Sigur, ĭĭ împlineam luĭ voia
Dac'atîrna de aceasta plecarea către Troia.
Pe-aĭ meĭ tovarăşĭ de-arme cu drag ĭ-aş fi slujit.
Dar pentru şefĭ, se vede, sunt de dispreţuit.
Cred că puţin înseamnă cum s'or purta cu mine.
Curînd paloşul ăsta ĭ-o lămuri maĭ bine.
Pân' să mĕ duc în Phryghia cu sânge îl voiŭ păta
De va 'ndrăzni vre-unul să-mĭ ia pe fiica ta.
Pe pace fiĭ. Nu crede că-s zĕŭ de mîntuire,
Dar veĭ scăpa prin mine de-a ta nenorocire.

Corul

O! fiŭ al luĭ Peleus, astfel de cuvîntărĭ
Te prind, prind pe-a ta mamă, stăpînă peste mărĭ.

Klytemnestra

Să nu întrec mĕsura în lauda-ţĭ 'mĭ-e frică ;
Mĕ tem să nu te supĕr c'o laudă prea mică.
Dar oamenĭĭ de bine, pe semne nu iubesc
Pe ceĭ ce, lăudându-ĭ, prea mult ĭĭ măgulesc.
Apoĭ ruşine-mĭ este naintea-ţĭ a mĕ plânge
De-un păs ce nu pot zice c'asupra-ţĭ se resfrânge,
Ci omul bun ajută pe cel nenorocit
Chiar dacă la restriştea-ĭ nu e împărtăşit.
De mine milă fie-ţĭ, căcĭ merit a ta milă.
Perdut-am doar speranţa că ieĭ pe-a mea copilă!
Apoĭ, te'nsorĭ odată, şi poate moartea sa
Căsătorieĭ tale noroc nu va purta.
A tale vorbe însă, şi primele ş'aceste,
Mĕ liniştiră: fiica-mĭ, de vreĭ, scăpată este.
Spre-a-ţĭ săruta genunchiĭ doreştĭ să vie aci?
Nu prinde pe-o fecioară ; dar vine de-ĭ voi,
Cu vĕlul modestieĭ pe nobila eĭ faţă.
De capĕt al tĕŭ sprijin, ea nefiind de faţă,
Să stea maĭ bine acasă. Căcĭ trebuĭ respectat
Ce este respectabil. Şi totuşĭ nu-ĭ iertat
Să ţiĭ la cuviinţe pe cât nu se cuvine.

Achileus

Nu, nu-mĭ aduce fata ; să 'nlăturăm maĭ bine
Nemernice prepusurĭ. Atâţia luptătorĭ
Ţinuţĭ în trîndăvie devin rĕĭ, bîrfitorĭ.
Ne-ruga, ruga voastră nu are 'nsemnătate.
Din rĕsputerĭ lupta-voiŭ pân'ce veţĭ fi scăpate.
Nu te 'ngriji: zadarnic nu daŭ al meŭ cuvînt,
De cat de voĭ a-mĭ rîde, înşelător de sunt,
Să mor; de-ţĭ mîntuĭ fata să am o dulce soartă.

Klytemnestra

Fiĭ fericit și veșnic așa frumos te poartă
Cu ceĭ sĕrmanĭ.

Achileus

Ascultă cum cred să izbutim.

Klytemnestra

Vorbește. Ascult supusă.

Achileus

Gîndesc să ne trudim
S'aducem pe-Agamemnon la alte simțiminte.

Klytemnestra

Se teme de armată!

Achileus

El are a luĭ cuvinte,
Noĭ le putem combate.

Klytemnestra

Prea mult tu nu spera.
Dar ce să fac? Arată-mĭ.

Achileus

Intăĭ îl veĭ ruga
Să nu-ți jertfească fiica; iar dacă stăruește
In vrerea luĭ, atuncia la mine te gîndește.
Ar fi maĭ bine dacă, făr' ajutorul meŭ,
Ajungĭ să mi-l îndupleci: tu scapĭ de păsu-ți greŭ,
Eŭ nu perd un prieten. N'o cuteza oșteanul
A cleveti în contra-mĭ, căcĭ spre a-mĭ ajunge planul,
Cu mintea, nu cu brațul, am vrut a mĕ sluji.
Ar fi o norocire, și v'ațĭ înveseli,
Când făr' de-al meŭ amestec ațĭ izbîndi cu bine.

Klytemnestra

Cuvinte înțelepte! Cum să n'ascult de tine?
Dar de nu capĕt însămĭ aceea ce doresc
In ce loc să te aflu? In ce loc maĭ găsesc,
Sĕrmana eŭ, o mână așa ocrotitoare?

Achileus

Asupra ta veghia-voiŭ, cu grija cea maĭ mare,
Acolo unde trebuĭ. Poțĭ însă să cunoștĭ
C'ar fi rĕŭ să mĕ cauțĭ, speriată, printre oștĭ,
Căcĭ neamul ș'a ta casă aŭ cinste multă 'n lume,
Căcĭ în Elada 'ntreagă Tyndar e falnic nume.
A fost un om de frunte.

Klytemnestra

Va fi precum voeştĭ.
Sfînt este al tĕŭ ordin. Aşa om bun cum eştĭ,
De aŭ fiinţă zeiĭ, rĕsplata te aşteaptă.
Iar de nu-s zeĭ, atuncia de geaba orĭce faptă.

(Intră în cort. Achileus se depărtează).

Corul (singur)

(Strofă)

Ce veselă cântare odată-a rĕsunat
Pe fluer şi pe lira ce 'ndeamnă la jucat,
Pe libianul flaut, când Musele slăvite
Cu pĕr neasĕmuit,
La nunta luĭ Peleus veniră mulţumite
Spre-a 'nsufleţi ospĕţul de zeĭ orînduit.
Săltând cu veselie
Cu-a lor opincĭ de aur, cântară melodios
Pe muntele centauric, în codru 'ntunecos,
Pe fiul luĭ Eakos şi pe a luĭ soţie.
Urmaşul luĭ Dardanos, iubit de Zeus chiar,
Phrighĭanul Ganimedes, cu dulcele nectar
Umplea cupe-aurite. Pe ţĕrmurĭ nisipoase
A luĭ Nereus fiice, fecioare numeroase,
Serbaŭ ăst hymeneŭ
Danţând în cor mereŭ.

(Antistrofă)

Cu lăncĭ de brad în mână, sosiră 'n ceată mare
Centaurĭĭ călare,
Cu verzĭ cununĭ pe frunte, l-al zeilor festin,
Să bea şi eĭ din cupa luĭ Bacchos cel divin.
Ş'atuncĭa eĭ strigară:
„O fiică-a luĭ Nereus, un astru luminos,
Prin care astă ţară
Va dobîndi odată renume glorios,
Din tine se va naşte.
A prevestit-o Hiron, acela ce cunoaşte
Ascunsul viitor.
Urmat de Myrmidonĭĭ armaţĭ cu lăncĭ şi scuturĭ,
El o să prăpădească a luĭ Priam ţinuturĭ,
Cu foc cotropitor;
Purtând armura-ĭ de-aur, cea de un zeŭ lucrată,
De maică-sa luĭ dată“.
Astfel Nemuritorĭĭ pe-un munte aŭ nuntit
Atuncĭa cînd Peleus cu Thetis s'a unit.

(Epod)

Iar ţie, biată fată,
Arghĭanul nemilos
Ţĭ-o pune o cunună pe pĕrul tĕŭ frumos,

Ca uneĭ juncĭ pestriţe ce-a stat pe plaiŭ curată.
Voesc să te omoare pe tine, care doar
Nu mĭ-aĭ crescut la munte
La cântece de fluer, la strigĕt de boar,
Ci într'un neam de frunte,
C'un fiŭ al luĭ Inachos [1]) menită-a te 'nsoţi.
Dar nevinovăţia, virtutea, ce pot fi
In vremĭ când făr'delegea e-atot-stăpînitoare,
Cînd nimenĭ nu maĭ ştie, nu cată la onoare,
Când cel cutezător
Işĭ bate joc de lege şi oamenĭĭ nu vor
Ca prin puterĭ unite să curme, să previe
A zeilor mânie.

(Urmează) EDG. TH. ASLAN.

[1]) Adică un Arghian.

Coloană de la Mănăstirea Hurez

ISTORIA LITERATURIĬ ROMÂNE

ÎN SECOLUL XVIII

DE

N. IORGA

În al doilea volum autorul studiază epoca de la 1774—1821, pe care o numeşte »Epoca luĭ Petru Maior« şi care »formează nu numaĭ cea maĭ bogată »perioadă din istoria culturală şi literară românească în secolul XVIII-lea, »dar una din cele maĭ interesante din toată istoria cugetăriĭ neamuluĭ nostru...«.

Primul capitol îl consacră »curentelor şi influenţelor«, aruncând o privire generală asupra întregeĭ mişcăriĭ culturale din această epocă, care »ajunge repede o înălţime, o varietate, o putere neaşteptată«. Avem cronicariĭ, cronicariĭ de »şcoală nouă clădităriĭ de îndrăzneţe opere narative«, se tipăresc cărţĭ religioase, opere de imaginaţie, traduceriĭ, literatură periodică. Insă, continuând opera trecută, spune d. Iorga »spiritul unor cronicariĭ e tot vechiul spirit, iar traducătoriĭ de cărţĭ religioase sunt aceiaşĭ oameniĭ ca şi înainte...«. D. Iorga arată cât de mare e influenţa ardeleană în această epocă. Se introduseră, maĭ ales printre Românĭ, ideile veaculuĭ, propaganda filozofilor umanitariĭ din Apus, care a fost favorizată la noĭ de maĭ multe cauze: stabilirea Germanilor în Ardeal, ocupaţiunile ruseştĭ în Moldova, cele nemţeştĭ în Bucureştĭ. Autorul stabileşte în treacăt starea politică a ţărilor noastre în această vreme care a întîmpinat europenizarea, precum şi alte cauze ca: stabilirea negustorilor străinĭ la noĭ, influenţa apuseană din Constantinopole, persistenţa culturiĭ greceştĭ în Principate şi influenţa franceză. Examinează apoĭ pe larg influenţa morală şi intelectuală a Domnilor grecĭ din această vreme, civilizaţia moravurilor şi pătrunderea străinilor culţĭ la curtea Voevozilor, precum şi rudimentarele centre de cultură cu marcă maĭ mult grecească.

Pătrund în ţară gazete europene, vin doctoriĭ şi ingineriĭ străinĭ şi se tipăresc o mulţime de lucrăriĭ greceştĭ. In această vreme amestecul de obiceiurĭ vechĭ şi moderne, stîngăcia ridiculă de imitaţie, izbeşte pe străiniĭ raportoriĭ aĭ vremeĭ.

Odată teatrul popular—spune d. Iorga—era alaiul şi recitativul tradiţional al Irozilor, iar teatrul Curţiĭ era ceva maĭ prejos decât acest spectacol chiar. După masa fără cuţite şi furculiţĭ, după ce-şĭ spălaŭ degetele muiate în unsoarea sosurilor orientale, boieriĭ se adunaŭ în sala, unde, de hatîrul lor numaĭ saŭ al unuĭ boer de cinste, Vodă *făcea teatru.* Un ceauş căpăta porunca de a săvîrşi cu mijloacele sale minunea de artă. Veneaŭ vr'o şease indiviziĭ cu şalvarĭ turceştĭ, albĭ saŭ roşiĭ, cu căciulĭ în cap şi purtând în mână beţe împodobite cu argint. Nespălatele personagiĭ eraŭ »comedieniĭ ordinarĭ aĭ Alteţeĭ Sale«. Uniĭ purtaŭ costume împrumutate de la personalul european al Curţiĭ saŭ cumpĕrate de la vr'un dezertor: aceia înfăţişaŭ tipurĭ *frânce.* Rolurile de femeĭ le reprezintaŭ tot indiviziĭ cu şalvarĭ, în mĕsura puterilor şi şalvarilor lor. Despre fond, nu-mĭ spune cine ne-a transmis aceste delicioase informaţiĭ decât că era burlesc,—Vodă şi curteniĭ fiind încredinţaţĭ că tragedia e bună numaĭ pe nemâncate«.

Dar aceste obiceiurĭ începeaŭ a fi covîrşite de-o lumină maĭ curată: Reorganizarea şcolilor şi a instituţiilor de cultură superioară, ducerea Românilor pe la şcolile străine. Douĕ curente eraŭ în luptă: acel al culturiĭ grecĭ de nuanţă clasică şi curentul de inovaţiĭ în spiritul vremeĭ. Intre acestea se pronunţă şi un al treilea curent:

E curentul ardelean, născut pe un pămînt de suferinţă, în mijlocul unuĭ popor supus, umilit şi batjocorit de toate celelalte, în mijlocul unuĭ popor de ţăranĭ iobagĭ şi de preoţĭ pe jumĕtate eliberaţĭ din iobăgie, unuĭ popor care n'avea organizaţia sa politică deosebită, care nu maĭ trăia de un timp nicĭ în o formă religioasă particulară şi-şĭ răzima întreaga sa existenţă naţională pe limba şi pe trecutul sĕŭ. Acolo fiecare cuvînt românesc era o amintire, o afirmare şi o probitaţie şi în fiece cuvînt care rĕsuna latin se auzea o mîngîere pentru trecutul nenorocit şi pentru viitorul închis. Neamurile conlocuitoare ale provincieĭ aveaŭ banul, aveaŭ şcoala, aveaŭ puterea; eĭ eraŭ ceĭ bogaţĭ, luminaţĭ, stăpînĭ; nimic din toate acestea nu le avea opincarul valah. Dar limba luĭ, a bietuluĭ păstor din munte, a lucrătoruluĭ de pămînt străin, limba aceea îl înnălţa cu mult maĭ sus decât toţĭ aceştĭ veneticĭ ajutaţĭ de noroc, decât aceştĭ barbarĭ biruitorĭ. Roma murise, dar murise împĕrăteşte, uimind lumea prin căderea ca şi prin mărirea şi supremaţia sa şi fiicĕĭ rătăcită în locurĭ îndepărtate îĭ lăsase mama imperială pentru a-şĭ aduce aminte şi a se mîndri în timpurile rele, o nestimată pe care nicĭ un neam nu i-o putea răpi: limba.

D. Iorga studiază cu multă îmbelşugare de fapte starea culturală, religioasă şi politică a Ardealuluĭ în această vreme.

După consideraţiunile introductive, autorul cercetează »Istoriografia cronicarilor în principate«.

Incepe cu Moldova, în care vreme s'aŭ făcut maĭ multe transcrierĭ de cronicĭ, s'aŭ scris »Tractaturile« atribuite de d. Iorga şamberlanuluĭ Balş, maĭ multe plângerĭ în versurĭ, ca aceea a morţiĭ luĭ Ghica, »Constandinia« luĭ Nacul, ale luĭ Zilot Românul şi în sfîrşit tragedia luĭ Alecu Bediman, care coprinde versurile »cele maĭ bune, cele maĭ corecte, maĭ bine sunătoare, maĭ îngrijite, fără să aibă însă avînt, originalitate, coloare şi variaţie de formă şi de sunet«. In urmă trece la desvoltarea istorică din ţara românească, căreia d. Iorga îĭ dă toată amplitudinea cuvenită. D-sa începe cu lucrările greceştĭ asupra Istorieĭ Românilor, dintre care cea maĭ însemnată e marea »Istorie a Dacieĭ« de Dionisie Fotino, şi apoĭ studiază pe larg istoriografia din ţara românească după 1774, anume: Cronica luĭ Dumitrachi Stolnicul care »e naivă, cu uimire asupra meşteşuguluĭ tunurilor secrete, care umplu de admiraţie şi pe Dionisie Ecclesiarchul«. Are o

limbă »rea, stricată, încîlcită, amestecată cu cuvinte turceşti«. Apoi cronica rimată a Pitaruluĭ Hristachi, »un glumeţ cu haz, care spune scurt şi coprinzĕtor în versurile sale, şi ele, cuprinzătoare şi scurte, ceeace ştie şi ceeace simte«, cele două opere ale luĭ Mihail Cantacuzino, lucrărĭ foarte importante în sine, *Istoria împĕraţilor otomanĭ* de Ienachi Văcărescu şi *Cronograful* luĭ Dionisie Ecclesiarhul, asupra cărora d. Iorga revine cu date bogate biografice şi bibliografice, scoţênd în lumină importanţa şi defectele lor.

Istoriografia ardeleană este însă maĭ importantă, fie prin competinţa bărbaţilor care aŭ cultivat-o, fie prin importanţa vremilor în care s'aŭ desvoltat...

»Ea e frumoasă nu prin calitatea operilor, ci prin suflarea neînvinsă de entusiasm care le străbate«. Cu toate acestea, este ilustrată de treĭ nume solide a căror urmă s'a simţit multă vreme: Samuel Klein, Gheorghe Şincaĭ şi Petru Maior. D. Iorga îĭ zugrăveşte cu un penel delicat. Subt lumina d-sale Samuel Klein ne apare maĭ mult ca un pios rezemnat şi altruist, om cult şi cu vederĭ întinse, just, asupru cu sine şi iubitor de neam. Gheorghe Şincaĭ, spirit maĭ frămîntat, natură maĭ aprinsă, polemist aprig, savant de cabinet, fără mult talent liberar, dar mîndru şi plin de văpaia naţiuniĭ luĭ. Petru Maior, »al treilea corifeŭ al istoriografieĭ ardelene, cel maĭ tărziŭ în manifestarea sa ştiinţifică, cel maĭ puter»nic în afirmarea ideilor sale, cel maĭ *filozofic* în înţelegerea subiectuluĭ sĕŭ, maĭ »strîns în expunere, maĭ logic în argumentare« — rezumă d. Iorga. Operile lor istorice sunt studiate cu deamĕruntul şi cu preciziune.

In al patrulea capitol autorul priveşte mişcarea filologică a vremeĭ, acea mişcare pornită dintr'un adînc simţ de naţionalitate, fireşte în mare grad peste munţĭ, unde Klein, Şincaĭ, Molnar, Iorgovicĭ, fac primele gramaticĭ şi făuresc primele dicţionare ale limbiĭ româneştĭ. D. Iorga arată greutăţile şi şovăelile lor între cirilice şi litere latine, în acel babel ortografic care multă vreme a obsedat pe scriitoriĭ ardelenĭ.

»Istoriciĭ de tranziţie« formează al cincilea capitol, în care autorul tratează mişcarea literară din Ardeal a neuniţilor şi apoi trece şi se opreşte asupra a doĭ cronicarĭ, proştĭ versificatorĭ, dar buniromânĭ, Naum Rîmniceanu şi Zilot Românul. Primul »era pentru vremea sa şi pentru ţara sa un cărturar. Ştia greceşte, »probabil slavoneşte, ceva turceşte şi poate şi vr'o limbă europeană deprinsă în »pribegie«. Cel de al duoilea »unul din ceĭ maĭ vorbăreţĭ şi maĭ difuşĭ dintre auto»riĭ de memoriĭ, veşnic preocupat de persoana sa neînsemnată, de sentimentele »sale cu totul banale«.

D. Iorga examinează operile şi ideile lor, care se răspîndiră printre Românĭ ca nişte glasurĭ ispititoare înainte de a izbucni »marea furtună«.

In a treia perioadă literatura religioasă are o importanţă deosebită. Diferite curente se stabilesc în diferitele colţurĭ ale Românismuluĭ: în ţara românească curentul de Rîmnic; în Moldova curentul Mitropolitan şi curentul de Neamţ, în care se afirmă numele luĭ Veniamin Costachi, în Ardeal al luĭ Budar, Moga şi Bob, în Banat a parohuluĭ Tichindeal. Autorul examinează şi clasează textele tipărite şi influenţa lor morală şi culturală asupra Românilor.

Şi »oltariul neamuluĭ s'a format, în adevĕr, şi prin munca stăruitoare şi obscură a acestor umilĭ traducĕtorĭ şi prelucrătorĭ de cărţĭ pentru biserică şi şcoală. De la dînşiĭ a venit, de la colaboraţia lor harnică de inteligenţĭ mediocre, nu lumina cea mare de pe culmĭ care atrage privirile şi le uimeşte, ci lumina care străbate pretutindenĭ şi destăinueşte fiecăruia că există o viaţă a sufletuluĭ,—care e ceeace se găseşte maĭ sfînt, maĭ înalt şi maĭ bun în fiinţa omenească«.

Influenţa apusană se făcea tot maĭ simţită pe holda slabeĭ noastre literaturĭ. Se ivesc traducţiĭ după cărţĭ franţuzeştĭ, se ivesc noĭ genurĭ literare şi nume noĭ se afirmă. Mulţĭ poeţĭ proştĭ apar, versificatorĭ ignoranţĭ şi naivĭ, dar folositorĭ ca începĕtorĭ. Intre aceştia împodobiţĭ cu oarecare talent se prenumĕră I. Budaĭ Deleanul, Ienăchiţă Văcărescu şi Costache Conachi, ale căror vieţe şi opere sunt examinate cu cea maĭ mare atenţie de d. Iorga.

Apoĭ activitatea luĭ Asachi şi Lazăr închee ultimul volum al Istorieĭ d-sale.

Simpli cronicarĭ, am căutat să nu ne depărtăm de la linia dictată de o obiectivă rezumare a acesteĭ opere. Apreciaţiunile noastre personale, ştim, ar fi nefolositoare. Căcĭ opera d-luĭ Iorga e o construcţiune atât de masivă, în cât nu are nicĭ trebuinţă de laude, nicĭ teamă de observărĭ. Acelaşĭ metod ca şi în volumul I, aceeaşĭ înlănţuire logică şi clară, aceeaşĭ împărţire sigură a materieĭ în capitole sistematic alcătuite, încât cititorul ţine firul opereĭ de la început, caracterizează şi volumul al II-lea. Stilul ni se pare maĭ concentrat, maĭ sobru, maĭ liniştit. Argumentarea puternică, critică, precisă şi judecata largă se împletesc în constatărĭ neaşteptate şi daŭ soluţiunĭ definitive. Intr'un cuvînt, această carte, fruct al unuĭ talent şi al uneĭ muncĭ extraordinare, aruncă o lumină intensă şi nouă în umbra deasă a literaturiĭ veaculuĭ al XVIII-lea.

S. A. Cristeanu.

NU MAI TRECEŢĬ...

Nu maĭ treceţĭ ca ispita
Printr'un suflet întristat,
Ochilor care odată
V'am dorit şi v'am cântat.

S'a uscat acum rozeta
Sus pe geamurile-acele
Unde-aŭ stat să vĕ aştepte
Toate visurile mele !

E poleĭ pe vatra unde
Scăpăraŭ de dor văpăĭ,
A'ngheţat buza de care
S'aprindeaŭ obrajiĭ tĕĭ !..

Nu maĭ treceţĭ dar zadarnic
Ochĭ frumoşĭ pe drumul morţiĭ,
N'are cine să v'aştepte
Tremurând în pragul porţiĭ !

DE LA HORĂ

PASTEL

La stejar în drumul mare, hora mîndră s'a-'ncheiat.
Zice cobza şi cimpoiul de gîndeştĭ că-ĭ fermecat.
Vin flăcăiĭ, vin şi babe şi moşnegĭ şi fete vin,
Bete noĭ, cămăşĭ cu fluturĭ strălucesc subt cer senin!

Calomfirul, rodioara şi crăiţe 'mpodobesc
Bălăiorul pĕr de fată şi minteanul voinicesc.
Uite colea maĭ la dreapta, prinşĭ în horă de mijloc,
O pereche drăgălaşă, potrivită 'n stat şi 'n joc!

El e 'nalt cu plete negre şi frumos ca un bujor,
Ea bălae, subţirică, cu obrazul rumeior.
Dinu e flăcău de frunte şi notar la el în sat,
Floarea fată cu avere şi cu tată decorat!

Ziua toată împreună aŭ jucat şi-aŭ tot glumit,
Iar când fu la despărţire, ochĭ în ochĭ eĭ s'aŭ privit.
Floarea urcă ruşinată pe poteca din colnic,
Dinu vesel prinde 'n bete un crâmpeĭ de borangic!

. . . . . .

Fu pe noapte lună plină, cer cu stele fără norĭ
Iar din plopiĭ ceĭ din luncă se 'ngînaŭ privighietorĭ.
Cântă dealul, valea cântă; din cavalul fermecat
Codrul află şi-mĭ repetă taina unuĭ sărutat!

Govora, 1901, Iulie.

ANNA MATEESCU.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

CINE SUNT ALBANEZII?

Conferinţă ţinută în şedinţa Academiei române de la 25 Maiŭ 1901

Sunt zece aní de când eŭ începusem a studia, şi nu încetez de-a tot urmări marea problemă a genealogieí popoarelor balcanice.

In studiul meŭ »Strat şi substrat« eŭ am obţinut douĕ soluţiuní capitale : 1^0 In secolul VII maí existaŭ încă la Sud de Dunăre douĕ elemente latine compacte : Meso-româní în Bulgaria actuală, şi Iliro-Româní în Serbia, maí ales în Dalmaţia, pe care însă ĭ-aŭ slavizat apoí cu încetul Bulgariĭ de o parte şi Serbiĭ de cealaltă ; 2^0 Aşa numiţiĭ Macedo-românĭ şi Istriano-românĭ de astăzí sunt Daco-românĭ, goniţĭ în secolul IX din Pannonia de către Maghiarĭ, de unde tot atuncí alţĭ Daco-românĭ s'aŭ adăpostit în Moravia şi s'aŭ slavizat acolo. Aceste douĕ soluţiuní, peremptoriĭ după mine, vor maí fi complectate şi demonstrate definitiv în conferinţe ulterioare succesive dinaintea Academieí Române; dintăí. Cine sunt Bulgariĭ şi Serbiĭ ?«, al doilea : »Cine sunt Daco-românií şi Pannono-Românií ?«

Acuma însă mĕ preocupă o altă soluţiune, pe care n'am desbătut-o de loc până aci în trecut, şi care e tocmaí cea maí importantă, căcí este punctul de plecare pentru toate celelalte.

Cine sunt Albaneziĭ ? Uniĭ istoricĭ şi filologĭ, între care şi Tomaschek, íi crede posteritatea vechilor Illirĭ, rĕmaşĭ nestrămutaţĭ din epoce immemoriale. Alţiĭ, între care Benlöv, íĭ urcă până la ante-istoriciĭ Pelasgĭ ; şi Reinhold nu se sfieşte de-a intitula »Noctes pelasgicæ« o cărticică despre limba albaneză. Blau se încearcă a descifra prin Albanezĭ inscripţiunile lykice din Asia-mică, pe când Moratti recurge tot la dînşiĭ pentru inscripţiunile cele mesapice din Italia. Girolamo de Rada, Albanez el însuşĭ, nu se lasă câtuşĭ de puţin maí jos, asigurându-ne că : »Gli Albanesi, popolo se»mitico disperso pel 1990 a. C. all'epoca degli Hyckshos, che andò in Grecia, in Italia, ed in altri »luoghi del Mediterraneo«. Despre părerĭ de felul acesta, ilustrul meŭ amic Ascoli vorbeşte serios, dar nu le ia la serios, şi bine face.

Să ne întrebăm dară încă odată : Cine sunt Albaneziĭ ? Care să fie adevĕrata lor proveninţă şi raporturile lor maí cu seamă către Românĭ ? Când şi de unde venit-aŭ eĭ să se aşeze în Epir ? Iată singura cestiune care îmí maí lipsea mie pentru a putea demonstra până la ultima certitudine persistenţa elementuluí românesc în Dacia luí Traian. Dacă Albaneziĭ ar fi în adevĕr autoctonĭ acolo, unde locuesc eĭ astăzí, atuncí vrênd nevrênd am fi siliţĭ a recunoaşte că naţionalitatea română s'a format anume în Illiria, iar nicĭ de cum la Nord de Dunăre. Numaĭ printr'o comunitate de origine, şi printr'o intimă veche conlocuire tot-odată, se poate explica natura cea organică primordială a legăturilor între limbile română şi albanesă. Şi zicênd aceasta, eŭ am în vedere nu vre-o asemĕnare formală orĭcât de surprinzĕtoare, ci fondul şi numaĭ fondul graiuluí românesc.

Incep printr'o listă de cuvinte curat albaneze la noĭ, ca:

brad,	*barză,*
buză,	*stăpîn,*
codru,	*viezure,*
ghimpe,	*gata,*
mal,	*sat,*
bucur,	*vatră,*
ghĭuj în Moldova, *vîj* în Ardeal;	*moş,*
grumaz,	*mire,*
năpârcă,	*pârîŭ,*
bunget,	*văpae,* etc., etc.

Numĕrul unor asemenea vorbe, esenţial albaneze în graiul nostru cel maĭ de baştină, adecă din gura ţăranilor, este foarte mare, cele maĭ multe fiind până aci necunoscute, o seamă păstrându-se abia ca nişte resturĭ preistorice în câte un colţişor, în câte un district, în câte o localitate. Voiŭ da un specimen din cele multe. In graiul obicĭnuit sinonimiĭ *melc* şi *culbec* însemnează »limaçon«. Pentru *culbec* forma cea veche este *cubelc* la Mitropolitul Dosofteiŭ. In jocurile copilăreştĭ, alăturea cu *melc* şi *cubelc*, maĭ figurează o formă lungă: la Muntenĭ *codomelc*, în Transilvania *codobelc*, cu varianturĭ pe aiurea, constatate de d. profesor Creţu. *Melc* e un cuvînt separat, care este cu acelaşĭ sens şi la Celţĭ: în dialecte celtice *melc'h* »limaçon«. *Codobelc* este o acomodaţiune consonantică din *codomelc*. *Cubelc* e o contracţiune din *codobelc*. In fine, *codomelc* este o compoziţiune din două vorbe, după cum e francezul *colimaçon* din »cochlias + limax«. La Românĭ dară trăeşte *codomelc* alăturea cu *melc* şi *cubelc*, deşi la Albanezĭ a supravieţuit numaĭ compoziţiunea: *cadmilĭ* »limaçon«, unde există o mulţime de varianturĭ, toate corupte, pe când forma primitivă românească e intactă, conservată abia la copiĭ în jocurile lor cele tradiţionale, un admirabil »Ueberlebsel in Kinderspiel«. (Dr. Ploss, Das Kind, t. II, pag. 308).

Foarte puţine vorbe albaneze la Românĭ ar putea fi controversate ca termenĭ străbătuţĭ la noĭ printr'un canal nealbanez, bunăoară *stăpîn* prin Bulgarĭ saŭ Serbĭ, saŭ *mal* prin Celţĭ direct saŭ indirect; celelalte sunt exclusiv albaneze. Cu toate astea, identitatea lexică albanezo-română e secundară, după mine, în comparaţiune cu identitatea cea gramaticală.

Caracteristice maĭ ales sunt întîlnirile între Românĭ şi Albanezĭ nu prin vocabular, ci prin particularităţĭ fonetice, morfologice şi sintactice, care nicĭ într'o ipoteză nu se pot împrumuta de la străinĭ, nu se pot altoi în cursul timpuluĭ, ci datează de la însăşĭ obîrşia limbiĭ.

Bunăoară, pe terenul fonetic tranziţiunea consoaneĭ *n* şi *r* între vocale, de ex. *fereastră* din *fenestra*, nu există nicĭ la Celţĭ, nicĭ la Neolatinĭ, nicĭ la Germanĭ, nicĭ la Slavĭ, nicĭ la Grecĭ, ci unicamente la Românĭ şi la Albanezĭ, ba încă în aceleaşĭ condiţiunĭ secundare. La Albanezĭ în dialectul toskic fenomenul e general, în dialectul gheghic e maĭ parţial; tot aşa la Românĭ în dialectul istriano-român e general, e maĭ parţial în celelalte dialecte, dar se află în toate. La Românĭ, ca şi la Albanezĭ, *n* trecut în *r* se poate reîntoarce la primitivul *n*. In Moldova *r* din *n* e maĭ des în graiul vechiŭ, în Cazania mitropolituluĭ Varlam, în glossele româneştĭ din documentele slavice de la Ştefan-cel-Mare, peste tot în textul Psaltiriĭ Scheiane. In Transilvania *r* din *n*, obicĭnuit chiar astăzĭ la Moţĭ, ne pare desvoltat la culme în texturile Măhăcene de lîngă Turda de pe la 1600: *lură*=lună, cire = *cine*, *oameri* = *oameni*, *mâra* = *mâna*, etc. Prin acest fonetism, cuvintele cele maĭ latine sună la noĭ neaoş albaneşte.

In acelaşĭ mod, o vorbă curat latină la Românĭ devine un învederat albanism printr'o schimbare de sens, printr'un proces logic, printr'o altă idee în locul celeĭ latine. Un exemplu: o mică bucăţică de carne, care spînzură la capĕtul ceruluĭ guriĭ în gît, se chiamă franţuzeşte *luette*, în vechea franceză *l'uvette*, deminutiv din latinul *uva*, adecă struguraş, iar româneşte se zice *omuşor*, deminutiv din *om* »homo«. La Francezĭ, asociaţiunea de ideĭ este latină, după cum latină e şi materia cuvîntuluĭ, căcĭ aceeaşĭ părticică a corpuluĭ la vechiĭ Romanĭ, în Pliniŭ anume, se chiamă

uva »strugure«. Ce fel de asociaţiune de ideĭ să fie oare *omuşor* la Românĭ? Prin materie, cuvîntul e latin; dar din punct în punct este o idee albaneză. *Om* albaneşte *nïeri;* deminutivul din nïeri— nïerith »omuşor«; acest nïerith »omuşor« însemnează la Albanezĭ un om mic, şi totodată acea părticică a corpuluĭ. Această întîlnire semasiologică între Românĭ şi Albanezĭ este cu atât maĭ semnificativă, cu cât ea nu se găseşte nicăirĭ pe aiurea. La alte popoare nouĕ vedem: la Italienĭ, ca şi la Francezĭ, *ugola, uvola* »struguşor«; la Spaniolĭ *campanilla* »clopoţel«; la Nemţĭ *Zäpflein, Zäpchen* »dopuşor«; la Ruşĭ şi la Polonĭ *ïazyčok, ję̨zyczek* »limbuţă«, etc. etc.; absolut nicăirĭ ideia de *omuşor* decât numaĭ şi numaĭ la Românĭ şi la Albanezĭ.

In fine, identitatea structurĭĭ morfologice şi sintactice la Românĭ şi la Albanezĭ, cu totul în opoziţiune cu cea latină şi cu celelalte limbĭ romanice, pune vîrf. Unele fenomene aŭ fost de demult observate în treacĕt de Kopitar, de Miklosich, de Ascoli. Foarte pe larg eŭ am urmărit o mică parte din această vastă sferă în studiul meŭ subt titlul: »O pagină din sintaxa româno-albaneză« în Cuvente den bĕtrăni. Mĕ mărginesc dar de-a atrage atenţiunea asupră-ĭ. Acolo veţĭ vedea cele douĕ articole definite: unul post-pozitiv substantival şi cel-lalt prepozitiv adjectival; reduplicarea, triplicarea şi chiar quadruplicarea ambelor articole; aceeaşĭ normă în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul; aceeaşĭ formă adjectivo-adverbială şi genitivo-dativală; aceeaşĭ întrebuinţare genitivală a articoluluĭ definit prepozitiv, etc. Sub raportul sintaxeĭ se poate zice că Românul la formarea cea ab-ovo a graiuluĭ naţional s'a mărginit a aşeza materia latină peste fondul albanez. Prin fond dară, prin fondul cel nealterabil şi neînlăturabil, Românul e Albanez, după cum Francezul e Celt. Ceeace e celtic la Francezĭ, nu se vede pentru ochĭ superficialĭ, şi totuşĭ pretutindenea prin analiză se descopere celtismul. Elemente germanice la Francezĭ sunt foarte multe şi palpabile, întocmaĭ ca elementele cele slavice la Românĭ. Eĭ bine, slavismele la Românĭ, ca şi germanismele la Francezĭ, fiind accidentale, aproape toate s'ar putea goni, fără ca prin aceasta să se zgudue edificiul limbeĭ naţionale, pe când celtismul la Francezĭ şi albanismul la Românĭ nu se poate atinge fără o catastrofă totală.

După premizele de maĭ sus, mintea se sperie de consecinţe, consecinţe »à la Dr. Réthy László« din Buda-Pesta, care îşĭ conchide argumentaţiunea cu sentinţa: »l'Académie de Bucarest ne pourra jamais décerner à qui que ce soit le prix de 20.000 francs fondé par le prince Couza«; mintea se sperie de ameninţarea maghiară, şi cere o pauză pentru a se dumeri ce să facă maĭ departe.

Eŭ unul nu voiŭ căuta a-mĭ înlesni tranziţiunea prin vorbe multe şi prin căĭ lăturalnice, ci de-adreptul voiŭ tăia nodul luĭ Gordia.

Intreb dar fără ocol:

Este oare cu putinţă ca Albaneziĭ actualĭ să fie posteritatea unor Dacĭ, transportaţĭ peste Dunăre în epoca împĕratuluĭ Aurelian, adecă vr'o 150 de anĭ după cucerirea Dacieĭ? Este oare cu putinţă?

Rĕspund:

E nu numaĭ cu putinţă, dar încă datele cele istorice confirmă pe deplin datele cele linguistice.

După căderea luĭ Decebal, o parte dintre Dacĭ s'aŭ supus luĭ Traian şi aŭ început a se amalgama încet-încet cu coloniĭ romanĭ, dând prima naştere naţionalităţiĭ daco-romane. Alţĭ Dacĭ însă, retrăgêndu-se maĭ sus în creeriĭ Carpaţilor saŭ maĭ la rĕsărit de Provincia Traiană, şĭ-aŭ menţinut individualitatea lor proprie subt diverse nume etnice, maĭ ales treĭ popoare dacice cu totul nesubordonate Romeĭ, anume Costobocĭĭ, Carpĭĭ şi Besiĭ.

Aproape un secol şi jumĕtate după Traian, când Daciĭ ceĭ domesticiţĭ puteaŭ să fie şi aŭ şi fost deja romanizaţĭ, Daciĭ ceĭ rebelĭ aŭ profitat de marea mişcare a Germanilor, cunoscută în istorie subt termenul de »bellum Marcomannicum«, şi aŭ devenit periculoşĭ pentru provincialiĭ romanĭ. Atuncĭ, sub împĕratul Antonin Filozoful, poate şi ceva maĭ înainte, vedem foarte pronunţată tactica imperială de a muta peste Dunăre şi de-a aşeza acolo, pe un teritoriŭ de demult asigurat, triburĭ şi popoare întregĭ dacice, întru cât ele eraŭ biruite. Daciĭ ceĭ liberĭ, adecă ceĭ neromanizaţĭ, cu voie saŭ fără voie trebuiaŭ să se mute în Mesia şi maĭ departe.

Ceĭ dintăĭ, pare-se, aŭ fost Costobociĭ. Eĭ se bucuraŭ de un regim foarte independinte, avênd chiar regĭ aĭ lor, dintre care doĭ ne sunt cunoscuțĭ din epigrafia romană. Unul, pe care vi 'l-a menționat aci zilele trecute amicul meŭ Tocilescu : »Pieporus rex Coisstobocensis«, care fusese prins de Romanĭ și dus la Roma cu întreaga sa familie. Celalt, scăpat din vederea istoricilor noștri, ne apare într'o inscripțiune și maĭ interesantă tot de la Roma : »Sabituus rex Ostabocesis Dacus«.

In acelașĭ interval de timp, înainte de împĕratul Aurelian, sub Marc-Aureliŭ, Dione Cassiŭ zice că Germaniĭ Astingĭ aŭ năvălit și aŭ isbutit a cuprinde țara Costobocilor (71, 12, 1 : »τὴν τῶν »Κοστουβώκων χώραν τοῖς ὅπλοις κτησόμενοι, νικήσαντες δὲ ἐκείνους καὶ τὴν Δακίαν οὐδὲν ἧττον ἐλίπου«. In acest mod, Roma trebuia să facă una din douĕ : saŭ să lase pe toțĭ Costobociĭ a se așeza în Dacia Traiană peste provincialĭ, orĭ să-ĭ mute peste Dunăre. Eĭ aŭ fost dar dușĭ în Mesia, și împinșĭ apoĭ până în Epir, unde însă nicĭ acolo eĭ n'aŭ încetat de a se burzului mereŭ. In adevĕr, contimporanul Pausanias, după anul 150 din era noastră, se plânge că Costobociĭ aŭ năvălit hoțește departe în Ellada : τὸ δὲ Κοστοβώκων τῶν ληρτικῶν τὸ κατ'ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμὸν ἀφίκετο καὶ ἐτὶ τὴν Ἐλάτειαν«. Iată dară puternicul trib dacic al Costobocilor la coastele Greciei, lîngă Fochida, tocmaĭ acolo unde locuește astăzĭ ramura cea toscă a neamuluĭ albanez. Insușĭ numele actual al acestor Albanezĭ *Tosco* nu este decât o simplă metateză din *Costo,* asemenea metateze fiind obicĭnuite la Albanezĭ, de ex. λιχνάρε=χιλνάρε, φελτόνjε=λεφτόνjε, etc., după cum observă Camarda : »Le metatesi, sia di conso»nanti, sia di vocali, o di sillabe intiere, sono tra le affezioni, che molto spesso si manifestano nei »vocaboli albanici«.

A doua mare migrațiune a Dacilor, spre acelașĭ punct teritorial cu Costobociĭ, saŭ ceva maĭ sus, dar în orĭce caz în vecinĕtate, aŭ fost Daciĭ Carpĭ saŭ Carpianĭ saŭ Carpodacĭ, »Κάρποι, Καρπυανόι Καρποδάκαι«, după cum îĭ numesc autoriĭ grecĭ. Despre Carpĭ, ca și despre Costobocĭ, textul contimporan e foarte limpede. Aurelius Victor vorbește despre împĕratul Dioclețian : »caesi Marcomanni, Carporumque natio translata omnis in nostrum solum, cujus fere pars jam tum ab Aureliano erat«. Prin urmare, întreaga națiune a Carpilor, »natio omnis«, a fost mutată peste Dunăre de către Dioclețian, după ce în parte o mutase deja Aurelian.

Și fiind vorba de împĕratul Aurelian, aci este locul de a pricepe faimosul pasagiŭ din Flavius Vopiscus, citat într'una și neînțeles până acum : »Quum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Trajano constitutam sublato exercitu *et* provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri : abductosque ex ea populos, in Moesiam collocavit, appellavitque suam Daciam...«. Despre acest text, Nisard zice cu drept cuvînt : »tout ce passage est un peu obscur dans notre auteur«. Ba s'ar putea zice chiar : »très obscur« în toate edițiunile obicĭnuite, care reproduc orbește pe aceea a luĭ Puttmann din 1774. Pasagiul însă e foarte clar în edițiunea cea veche, pe care eŭ o găsesc la Wolfgang Lazius, Reipublicæ Romanæ commentariorum libri duodecim, Francofurti 1598, p. 34 : »Quum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam, a Traiano constitutam, sublato exercitu, provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri. Abductosque ex ea populos, in Moesiam collocavit, appellavitque suam Daciam«. In edițiunea din Lazius fiind introdusă o punctuațiune corectă, și maĭ ales desființându-se absurdul *et* între »exercitu« și între »provincialibus«, sensul devine cât se poate de lămurit, și anume : socotind că oștirea nu maĭ e în stare să maĭ apere Provincia Traiană, unde provincialiĭ, adică coloniĭ Romanĭ și Daciĭ ceĭ romanizațĭ, eraŭ expușĭ nu numaĭ la năvălirĭ din afară, dar și la popoarele dacice cele nesupuse, Aurelian a retras de acolo oștirea și a scos din Dacia pe Daciĭ ceĭ periculoșĭ pentru Provincie, cu atât maĭ mult că Iliria și Mesia aveaŭ trebuință de locuitorĭ, fiind pustiite. Cuvintele : »provincialibus reliquit Daciam«, față cu »populos abduxit ex Dacia« lămuresc cu perfecțiune totul. Intre Daciĭ ceĭ mutațĭ în pasagiul din Vopiscus figurează și acea »parte din Carpĭ«, »pars nationis Carporum«, în pasagiul din Aurelius Victor tocmaĭ despre Aurelian. Unul complectează pe celalalt.

Dintre Dacĭ, Carpiĭ aŭ fost totdeauna dușmaniĭ ceĭ maĭ neîmpăcațĭ aĭ Romeĭ, »qui saepe Romanis infesti sunt«, după cum zice Iornandes. E remarcabilă inscripțiunea de la Alba-Iulia din Transilvania, unde un Roman, Gaius Valerius Serapides, mulțumește zeilor că a scăpat teafăr din

mâna Carpilor : »a Carpis liberatus«. Tocmaĭ din cauza extremeĭ energiĭ a Carpilor, »Carporum natio omnis« din Aurelius Victor nu se poate lua într'un sens literal, ci trebue să înţelegem că ceĭ maĭ mulţĭ aŭ fost scoşĭ din Dacia, nu toţĭ însă. Un număr oarecare a rămas în adăpostul cel inaccesibil al munţilor, şi aŭ maĭ reapărut la Zossimus (IV, 34), în epoca Hunilor, în alianţă cu alţĭ barbarĭ ; dar toiul Carpilor aŭ trecut odată Dunărea şi nu s'aŭ maĭ întors, păşind spre Illiria pe urmele fraţilor lor Costoboceĭ, lîngă care eĭ aŭ format ramura cea nordică a Albanezilor : Gheghĭ.

Numele *Carp* însemnează la Albanezĭ »vultur«, cuvînt rămas până astăzĭ sub forma aproape intactă : *karbă* »aigle, Adler« în cântece poporane la Culuriotis. Acest nume de »vulturĭ« saŭ »aquile«, pasăre răpitoare, era foarte potrivit pentru un trib muntos, cel maĭ crud şi cel maĭ neînfrînat dintre Dacĭ. Este de observat că şi la Albaneziĭ actualĭ, la Gheghiĭ în specie, numele lor cel obicĭnuit *Şkĭipetar* vine din *şkĭipă* »vultur«. *Şkipetar* e pur şi simplu un sinonim cu »*Carp*«: »die Skipetaren als das Adlervolk erscheinen«, zice albanistul Stier.

Este important de a constata că Gheghiĭ, posteritatea Carpilor, nu poartă eĭ înşişĭ numele de *Ghegă*, pe care i-l daŭ Toskiĭ cu un fel de dispreţ, după cum ne-o spune Hahn : »diese Benennung wird eigentlich nur von dem Südalbanesen gebraucht, der Gege hält sie für unehrenhaft und »nennt sich selbst Skipetar«. Numele dar cel vechiŭ al Gheghilor este numaĭ »vultur«, fie *Carp*, fie *Schipetar*, două forme pentru unul şi acelaşĭ sens. Termenul *karp* »aigle«, devenind rar în graiŭ, Gheghiĭ n'aŭ făcut altceva decât a-l înlocui prin sinonimul cel răspîndit : *şkĭipă* »aigle«, fondul rămânênd identic.

Dintăĭ Costobociĭ, apoĭ Carpiĭ, două dialecte deosebite deja în epoca dacică, s'aŭ stabilit în Illiria, înfiinţând acolo noua naţiune a Albanezilor în ambele lor ramurĭ : Toscĭ şi Gheghĭ, deja înainte de anul 300. Un al treilea trib dacic plecase din Dacia cam tot pe timpul împăratuluĭ Aurelian, dar a zăbovit maĭ multă vreme pe ţărmul sudic al Dunărĭĭ, şi în urmă a maĭ poposit în Rodop. Aceştia aŭ fost aşa numiţiĭ Bessĭ, carĭ eraŭ Dacĭ curaţĭ ; nu trebue confundaţĭ, prin urmare, cu Bessiĭ ceĭ anterioră, descrişĭ la Erodot : Tracĭ şi aceia, dar nu Dacĭ. În epoca luĭ Cesar, Daciĭ constituiaŭ un puternic imperiŭ în regiunea Carpaţilor, decĭ eraŭ şi Daciĭ Bessĭ între dînşiĭ, pe când tot atuncea—la contimporanul Strabone (VII, 12)—Traciĭ Bessĭ locuiaŭ departe de Dunăre în Balcanĭ, unde geograful lămureşte foarte precis hotarele lor. D. Tomaschek comite o eroare capitală de a nu-ĭ deosebi pe Daciĭ Bessĭ de Traciĭ Bessĭ ; maĭ bine zicând, eminentul profesor de la Viena comite aci una din erorile cele capitale, care sunt cam multe în studiile sale succesive despre Bessĭ. Constat dar din capul locului că noĭ, în cazul de faţă, avem a face numaĭ cu Daciĭ Bessĭ, pe care Ptolemeŭ ĭĭ pune nu aiurea decât în Carpaţĭ : »Βίεσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην ὄρος«, pe care, decĭ, Traian ĭĭ găsise printre Dacĭ, şi pe care tot printre Dacĭ noĭ ĭĭ vedem figurând în epoca războiuluĭ marcomannic la Capitolinus, după cum o mărturiseşte în treacăt însuşĭ D. Tomaschek.

Numele acestor Bessĭ din Dacia aminteşte imediat vorba albaneză *bessă*, care însemnează »credinţă«, şi care circulă necontenit în gura Albanezilor ca cel maĭ familiar jurămînt al lor. Răposatul Ioan Neniţescu, în călătoria sa prin Turcia (p. 478), ne spune : »Călătorul străin, când umblă »prin părţile Albanieĭ de Nord, îşĭ ia de conducător un Albanez, care, după ce ĭ-a dat cuvîntul său : »*bessa—bess*, este dator să moară apărându-l«. Ca dacică, vorba *bessă* cu acelaşĭ sens de credinţă, cu acelaşĭ uz de jurămînt, s'a păstrat la Românĭ ca un provincialism poporan. In preţiosul dicţionar român-bănăţean, scris lîngă Lugoş saŭ Caransebeş pe la 1670, figurează cuvîntul *abesh* fără explicaţiune. Cercetând, am putut verifica că până astăzĭ el se aude foarte des în partea răsăriteană a Banatuluĭ. Bănăţeanul Sofronie Liuba din Maidan îmĭ scrie : »*Abeş* se întrebuinţează în vorbire ca adverb afirmativ. De ex. : »*abeş* că-ĭ zic oamenĭĭ proştĭ, că nu ĭ zic în zadar. De asemenea, unul »vorbind ceva, celălalt afirmă vorba, zicând : *abeş!*« Prin urmare, *abeş* însemnează : pre lege, pe cinste, pe credinţă, »ma foi, en vérité«, adică întocmaĭ adverbul afirmativ albanez : *bessa-bess! bessă păr bessă!* Printr'o scăpare din vedere, eŭ am spus în Etymologicum magnum că *bessă* se conservă la Albanezĭ numaĭ în dialectul toskic. Nu e aşa. Cuvîntul e de o potrivă răspîndit în dialectul gheghic, fiind comun tuturor Albanezilor. Românĭĭ adăogând prepoziţiunea *a* (=lat. *ad*), Bănăţeanul *abeş* va să zică literal : »ad fidem«, pe când Albanezul *păr bess* = »per fidem«.

După trecerea peste Dunăre, Bessiĭ nu se grăbiră de a se depărta. Un interval oarecare eĭ rămaseră aproape de marele fluviŭ. Iornande, în secolul VI, ştia dintr'o fîntână anterioară că numele Dunării se poate explica prin limba Bessilor : »Danuvius qui lingua Bessorum Hister vocatur« (XXXVII, 12). Această glossă este de o importanţă extremă. Nu Bessiĭ aŭ numit *Ister*, care exista din timpurĭ ante-istorice de prin epoca Argonauţilor ; dar Iornande ne spune că în graiul Bessilor se află cuvîntul *Ister* cu un sens aplicabil la acest rîŭ. In adevĕr, albaneşte *i-sterhă* este un adjectiv articulat, care însemnează »foarte negru« »tiefschwarz«, »adînc« în privinţa apeĭ, după cum şi la Elenĭ o apă adîncă se zicea »neagră« : »μέλαν ὕδωρ«. In *I-ster* la Bessĭ vedem dar nu numaĭ adjectivul albanez *ster*, dar până şi articolul prepozitiv adjectival *i* al Albanezilor de astăzĭ : *I-ster* = cel adînc. Pasagiul din Iornande aruncă o vie lumină asupra identităţiĭ linguistice între aceĭ Bessĭ şi Albanezĭ. In loc de Albanezul *ister*, D. Tomaschek alerga cu glossa bessică la Ossetiniĭ ceĭ din Caucas!

Tot Iornande vorbeşte despre împĕratul Leon Tracul din jumĕtatea secoluluĭ V : »Leo, Bessica ortus progenie«, adică »era Bess de neam«. D. Tomaschek maĭ adaogă că şi bizantinul Malala îl numeşte pe împĕratul Leon tot Bess : ὁ Βῆσσος«. A uitat însă în această privinţă fîntâna cea maĭ însemnată, anume pe Candidus Isauricus, istoric contimporan cu însuşĭ împĕratul Leon, despre care ne spune că era Dac din Illiria : »ὃς ἦν ἐκ Δακίας τῆς ἐν Ἰλλυρίοις«, nu din Balcanĭ, nicĭ din Rodop. Acest Bess din Illiria era decĭ Albanez, ca şi Costobociĭ şi Carpodaciĭ. Bessiĭ nu maĭ eraŭ atunci lîngă Dunăre, ci în direcţiunea Mării Adriatice.

Tot ce ne poate interesa din cercetările D-luĭ Tomaschek despre Bessĭ este numaĭ doară culegerea datelor relative la creştinarea acestuĭ popor, de unde le-a reprodus apoĭ iezuitul belgian Van den Gheyn. Ambiĭ însă se feresc mereŭ de a pune punctul pe *i*, că aceştĭ Bessĭ eraŭ Dacĭ veniţĭ anume din Dacia luĭ Traian.

Pe timpul luĭ Herodot, Daciĭ şi Daco-Bessiĭ nu puteaŭ locui în Carpaţĭ, de oarece locuia acolo un neam eterogen al Agatirşilor. Eĭ se aflaŭ încă la Sud de Dunăre ; dar subt ce fel de nume oare printre celelalte popoare tracice ? Dacă vom admite că în acel period din istoria lor eĭ eraŭ »Δῖοι, Θρᾷκες τοῦ Διακοῦ γένους« la Thucydide (VII, 27), care îĭ distinge printre Tracĭ ca »Δῖοι μαχαιροφόροι« (II, 96), adică »purtătorĭ de săbiĭ«, o armă atât de caracteristică a Dacilor pe Columna Traiană, în această ipoteză vom admite de asemenea pe Daco-Bessĭ subt numele de *Diobessi* (=Dio-Bessĭ) la Pliniŭ, unde nicĭ acolo eĭ nu se confundă cu Bessiĭ ceĭ propriŭ zişĭ. Orĭcum ar fi, teoria cea pan-bessică a D-luĭ Tomaschek se distruge printr'o linie de demarcaţiune foarte riguroasă între Traco-Bessĭ şi între Daco-Bessĭ, aceştĭ din urmă strâns legaţĭ cu Costobociĭ şi cu Carpiĭ ca străbunĭ aĭ Arnăuţilor.

Aceştĭ Arnăuţĭ, foarte vitejĭ ca totdeauna, se maĭ menţionează sub numele de Bessĭ nu odată, fie ca ostaşĭ isolaţĭ, fie ca cete numeroase, în scriitoriĭ bizantinĭ până la jumĕtatea secoluluĭ VI, ca o naţionalitate cu totul deosebită de celelalte naţionalităţĭ de pe Peninsula balcanică, şi chiar ca o naţionalitate separată de ceĭlalţĭ Tracĭ, anume la Theophanes : στρατὶα Γότθων τε καὶ Βεσσῶν καὶ ἑτέρων Θρᾳκῶν ἐθνῶν«. La anul 539, numele de Bessĭ dispare, şi peste cincĭ secole, la 1079, apare în istoria bizantină numele de Arnăuţĭ : Ἀρβανῖται.

Iată dar întreaga geneză a Albanezilor : treĭ popoare dacice — Costobocĭ, Carpĭ şi Bessĭ, pribegiţĭ din Carpaţĭ în epoca împĕratuluĭ Aurelian, după ce maĭ întâĭ, în curs de 150 de anĭ, eĭ conlucraseră deja aicĭ în Dacia Traiană la formarea naţionalităţiĭ române.

De la anul 300 până la marele Scanderbeg, eroul naţional al Arnăuţilor, trecuseră aproape 1200 de anĭ. Intr'o asemenea duzină de secole, stând nestrămutaţĭ pe acelaşĭ loc în Illiria, nu e de mirare că posteritatea Dacilor aŭ ajuns a se crede autoctonĭ pe ţĕrmiĭ Adriaticeĭ, astfel că Scanderbeg scria către un principe italian : »Tu nu cunoştĭ pe Albaneziĭ meĭ! Noĭ ne tragem din aceĭ »Macedonĭ, care cu Alexandru al nostru biruiseră India«. Astăzĭ istoria desminte macedonismul Arnăuţilor, dar le recunoaşte totuşĭ o viţă nu maĭ puţin ilustră. Un noŭ Scanderbeg le-ar putea zice : »noĭ suntem neamul luĭ Decebal, care făcuse tributar imperiul roman şi speriase pe însuşĭ Traian!«

Mĕ opresc aci. Voiŭ reveni în studiul meŭ ulterior : »Cine sunt Serbiĭ şi Bulgariĭ ?« Maĭ

cu seamă însă în conferința : »Românii din Pannonia«, unde vom analiza noul text confirmativ al Bizantinului Kekaumenos.

Albanezii dar nu sunt rude cu noi, Românii, ci ne sunt chiar frați buni, frați din același sânge dacic. Albanezii sunt pentru noi ceeace sunt Celții pentru Francezi.

Terminând, voiu trage două concluzii de actualitate :

1⁰ Orîcare filolog român, fie cât de serios, fie cât de metodic, va rătăci cu desăvîrșire, mai ales în privința gramaticei, dacă nu va studia mai întâi limba albaneză în toate dialectele sale, precum și folklorul albanez ;

2⁰ Națiunea română e datoare a susținea frățește pe Albanezi, după cum susține pe Macedo-români, care și ei, Macedo-românii și Albanezii, s'au iubit totdeauna unii pe alții, și ar putea la olaltă foarte bine, »Daci redivivi«, să formeze într'o zi un frumos regat neo-dacic de 3—4 milioane, alăturea cu actualul regat neo-ellenic.

Proverb albanez : ghîaku úîă s'bănetă = românește din punct în punct : sângele apă nu se face.

B. P. Hasdeu.

Cântările bisericești și muzica poporană. — Subt titlul acesta D. G. Muzicescu, directorul conservatoruluĭ din Iași, a ținut de curînd acolo o interesantă conferință, ale căreĭ pasage de căpetenie le reproducem din numĕrul ultim al *Arhiveĭ*.

»...Punctul de plecare al introducerii cântărilor în biserică, este, zice D. Muzicescu, textul evangheliștilor Matheĭ și Marcu, care zic: »*Cina cea de taină a Domnului nostru Iisus Hristos s'a terminat cu cântece*«.

Acesta a fost motivul și baza introducerii cântărilor în biserică. Cum eraŭ cântările bisericești în primii secoli aĭ creștinătății, nu știŭ nimic, n'avem nicĭ un document; găsim însă la scriitorul secolului al doilea, Tertulian, următoarea frază: »In adunările creștinilor, după spălarea mânilor și aprinderea luminărilor, fiecare credincios este chemat în mijlocul adunării să cânte și să laude pre Domnul, *care cum putea*, din Sf. Scriptură saŭ din mintea sa«.

De la modul de-a cânta, *care cum putea*, și până la o stabilire oarecare, a trecut mult timp și foarte multe și variate schimbări.

Reforma cea mai pronunțată de la care datează o normă oarecare a cântărilor bisericești, este reforma Sf. Ion Damaschin; dar de atunci sunt mai bine de 1100 de ani, așa că de s'ar scula Sf. Ion Damaschin și ar auzi actualele cântări bisericești ce își trag origina de la norma introdusă de el, s'ar lepăda de ele de trei ori, înainte de-a cânta cocoșul.

Cât timp s'aŭ menținut cântările stabilite de Sf. Ion Damaschin, ce rol aŭ jucat, cum s'aŭ desvoltat, câte reforme aŭ suferit, dacă aŭ mai rĕmas vre-o urmă din cântările Sf. Damaschin în actualele cântări, sunt chestiuni de resortul istorieĭ cântărilor bisericești, și nu a uneĭ conferințĭ de jumĕtate oră, de oarece jumĕtate oră e consacrată cântecelor populare.

Trecênd la cântările bisericești în România, lucrul e foarte simplu: nu știm nimic până la anul 1823! Să nu vĕ mirați, căcĭ e adevĕrat.

La noi, din vechĭ, nu se știe ce fel de cântări eraŭ. Se știe numai atâta că: pe când era înrîurirea slavă, se cânta slavonește în bisericile române; iar când aŭ năvălit Grecii, se cânta grecește.

Eruditul Episcop Melchisedek, în memoriul sĕŭ despre cântările biserice,tĭ, memoriŭ citit în Sf. Sinod în toamna anuluĭ 1881, spune : »Istoria nu ne-a consacrat noțiuni amĕnunțite despre cântările bisericești la Românĭ în secolele trecute, nicĭ despre sistemul după care ele se predaŭ și se executaŭ prin bisericĭ«. Iar Principele Dim. Cantemir, descriind ceremoniile Curții Domnești a Moldoveĭ și ceremoniile din biserica Domnească, pe la începutul veaculuĭ al 18-lea pomenește de corul cântăreților moldoveni și de corul cântăreților grecĭ, care cântaŭ în biserica Curții; ceĭ dintâĭ la strana dreaptă, ceĭ de-al doilea la strana stîngă.

Abia la începutul secolului al 19-lea, ce mai zilele trecute a expirat, Ieromonahul Macarie constată că în țările române s'a cultivat mult cântările grecești, pe care el Macarie cel dintâĭ

s'a pus a le tălmăci în limba naţiei. Ieromonahul Macarie, în prefaţa teoreticonului publicat de el în 1823, spune că a cercetat şi chiar a prefăcut nu puţine cărţi după aşezarea alcătuirii celor vechi, dar că prea puţin spor a făcut. Iar mai târziu s'a convins că drumul alcătuirii celor vechi a fost o zadarnică osteneală şi o îndelungată perdere de vreme.

Iar colaboratorul Ieromonahului Macarie, Anton Pann, iată ce zice: »Şi pentru ca să nu-mi »fie cuvîntul spre defăimarea cuiva şi spre lauda mea, mărturiseşte însuşi contractul meu scris în »condica sfinteĭ Mitropoliĭ, că şi eŭ eram conlucrător cu părintele Macarie, în zilele Prea sfinţituluĭ »Dionisie Mitropolit. *Care pe atunci, pe cât îmi socoteam lucrul de bun, pe atâta acum îl judec »de simplu«.* (Vezi cazul teoretic şi practic, Anton Pann, 1845).

Vrea să zică, după 22 de anĭ însuşi coautorul recunoaşte că cele făcute la 1823, şi considerate atunci ca ultima expresiune a perfecţiuniĭ cântărilor bisericeştĭ, la 1845 se condamnă de însuşi scriitorul.

La 1823 Ieromonahul Macarie a scris şi un tratat despre teoria psaltichieĭ celeĭ nouă, dar care teorie la 1845 a suferit o reformă, căci iată ce zice Anton Pann: »Lesnirea şi uşurinţa regulelor am ales, lepădând pe cele grele şi anevoie de înţeles«. (Baz. Teor. 1845).

De la Anton Pann până în zilele noastre, a rĕsărit multe cărţĭ de psaltichie şi de teoria psaltichieĭ, dar toate se învîrtesc în jurul celor scrise de Macarie şi Pann, avênd de temelie cursurile teoretice ale acestora, şi mai ales Bazul teoretic şi practic al luĭ Anton Pann.

Semnele cu care se reprezintă psaltichia se găsesc într'o stare foarte înapoiată, nimic precis, nimic determinat, totul la voia executantuluĭ; dovada cea mai puternică a celor zise este că: doĭ psalţĭ uitându-se pe aceeaşĭ carte, nu pot cânta exact, ci vor cânta fiecare în felul sĕŭ, interpretând diferitele semne după dascălul de la care a învĕţat. De aceea, pe semnele psaltichieĭ nu cântă decât unul, iar ceilalţĭ, orĭ câţĭ vor fi, ţin numaĭ isonul.

Iată şi câteva definiţiunĭ şi explicărĭ ale semnelor psaltichieĭ: *Varia, Omalon, Andichenoma, Endofon*, etc.

»Varia, voeşte ca glasul haractiruluĭ, ce stă înaintea eĭ, să se ia cu îngreuere, în cât să se deosibească rĕspunderea lor, atât a glasuluĭ ce stă înaintea eĭ, precum şi aceluĭ după dînsul«. (Macarie la 1823).

»Varia, adecă grea s'a numit, pentru că la vocalele care se pune le figurează cu ton. Ea n'are glas, ci numaĭ putere. Varia se pune de multe orĭ şi pentru frumoasa alcătuire a tezurilor«. (Anton Pann, 1845).

»Omalon, adică neted s'a numit, fiindcă la caracterul ce se pune îĭ produce glasul alunecător şi neted, iar nu aspru şi puternic; adică pricinueşte un val în gîtlej cu oarecare ascuţime, repede crescênd şi domol saŭ treptat descrescênd«. (Anton Pann, 1845).

»Omalon, se scrie subt douĕ saŭ treĭ note care trebue să se cânte legate cu un val puternic«. (Popescu-Pasĕre, 1897).

»Andichenoma puindu-se oligonul cu pogoritor haractir înainte, aduce glasul cu săltare. Iar când subt Andichenoma se pune apli, cu pogoritor haractir înainte, şi cu gorgon, atunci glasul se aduce atîrnat în oareşicare chip şi nedespărţit«. (Macarie).

»Andichenoma se pune numaĭ subt oligon cu gorgon saŭ fără gorgon unde nu intră silabă, şi urmează după dînsul un pogorîtor saŭ maĭ mulţĭ, şi atunci produce cu ton sunetul luĭ oligon, ca când ar deşerta saŭ ar răsturna glasul, ardicându-l şi în contră întorcêndu-l treptat la locul sĕŭ, şi pentru aceasta după aşa figurare i sa zis Andichenoma, adică contra-deşertare«. (Anton Pann).

Acestea sunt semnele psaltichieĭ pe care psalţiĭ le interpretă fiecare în felul sĕŭ, de oarece din definiţiile vechĭ şi nuoĭ nu se înţelege nimic.

Dar ce-ĭ pasă majorităţiĭ Sf. Sinod, dacă ceĭ ce predaŭ psaltichia o ştiŭ saŭ nu? Dacă se prinde acest fel de cântare de inimile credincioşilor saŭ nu? Pentru majoritatea Sf. Sinod chestiunea principală este: să nu se scrie nicĭ să nu se cânte psaltichia pe notele liniare!...

De ceĭ maĭ mulţĭ se susţine că psaltichia nu se poate scrie, prin urmare nicĭ cânta pe note

liniare, de oarece în psaltichie sunt sferturĭ de ton, treĭ sferturĭ, cincĭ sferturĭ, etc., pe când cu notaţiunea liniară nu se pot scrie decât tonurĭ şi jumĕtăţĭ de tonurĭ.

Corul Mitropolitan n'a primit instrucţiunea psaltichieĭ cu sferturĭ de ton, decĭ ar urma să nu poată cânta cântărĭ bisericeştĭ. Vĕ rog ascultaţĭ dacă în cântarea ce o intonează, nu recunoaşteţĭ vestita cântare *Prohodul Mîntuitoruluĭ!* Şi dacă melodia se distinge aşa de bine din armonizaţie, destul de complicată, dar dacă ar rĕmânea numaĭ simpla parte melodică ? [1]).

Despre cântările bisericeştĭ greceştĭ şi prin urmare şi ale noastre, iată părerea unuĭ străin competent:

D. L. A. Bourgault-Ducoudray, profesor de Istoria muziciĭ la conservatorul din Paris, în lucrarea sa intitulată: »Etudes sur la musique ecclésiastique grecque, mission musicale en Grèce et en Orient, 1875. Paris«, făcênd rezumatul efectuluĭ ce a produs asupra sa muzica orientală bisericească ce a ascultat-o în diferite localităţĭ, ca Athena, Smirna, Constantinopol (la Patriarchie) şi aiurea, se exprimă aşa: »nimic maĭ mizerabil, maĭ barbar, maĭ respingĕtor pentru o ureche europeană, »decât cântecele ce se aud în bisericele orientale. Acele intervale, altele decât tonul şi semitonul, dintre »care majoritatea sunt atâtea note false (câte sunete), acele vocĭ tremurătoare, acel cânt nazal, acel »monoton, insipid, nemilos *ison*, care face asupra uneĭ melodiĭ expresive efectul uneĭ frigărĭ trecute »printr'un corp omenesc: toate acestea pricinuesc auditoruluĭ o impresiune atât de displăcută, în or»dinea lucrurilor estetice, precum e *rĕul de Mare* în ordinea lucrurilor fiziologice«. Aceasta este părerea D-luĭ Bourgault-Ducoudray, părere ce şĭ-a format-o despre muzica bisericească greacă în urma studiuluĭ ce-a făcut la faţa loculuĭ, însărcinat fiind de guvernul francez cu această specială misiune...

Muzica populară. — Muzica saŭ maĭ bine cântările populare, prezintă un contrast puternic faţă de cântările bisericeştĭ.

In cântările bisericeştĭ joacă un rol foarte însemnat: origina cântărilor, semiografia, autoriĭ. Pe când în cântecele populare nu se pune în joc nicĭ origina, nicĭ autoriĭ. Origina acestora e neamul, iar autoriĭ sunt geniile acestuĭ neam. Se poate spune numaĭ atâta cu siguranţă, că prima impresiune dată în vileag de cel ce-a avut inspiraţia momentuluĭ, a trecut printr'o censură de zecimĭ de anĭ până ce s'a cristalizat într'o formă definitivă, şi subt acea formă apoĭ se transmite din neam în neam.

Şi e curios, cum cântecele populare nescrise se transmit şi se învaţă cu preciziune matematică de toată românimea, şi de ceĭ cu carte şi de ceĭ fără carte, dar *de toţĭ într'un fel*, fără să fie predate în vre-o şcoală de cântărĭ saŭ la vre-un conservator, pe când cântările bisericeştĭ, care aproape de 100 anĭ de când se cântă de pe carte, de ceĭ chipurile competenţĭ, se învaţă în şcolĭ, se repet în fiecare Duminică şi sĕrbătoare în bisericĭ, şi cu toate acestea nicĭ poporul de la ţară, nicĭ cel din tîrg, nu ştie să cânte cea maĭ mică cântare bisericească, deşi o aude toată viaţa luĭ.

Care-ĭ cauza ?

In primul loc, în cântările bisericeştĭ predomină neregularitatea formelor melodice.

In al doilea, că acest fel de cântărĭ nu aparţine neamuluĭ românesc, nu sunt creaţiunea geniuluĭ luĭ; aceste cântărĭ ni s'aŭ impus, şi azĭ sunt tolerate ca avênd împămîntenirea obţinută pe temeiul îndelungateĭ practicĭ. Pe când cântecele populare sunt fructul imaginaţiuniĭ propriĭ a neamuluĭ, expresiunea simţimintelor luĭ, cu alte cuvinte trup din trupul luĭ, sânge din sângele luĭ.

Cântecele populare sunt apreciate la toate popoarele şi de oameniĭ în adevĕr marĭ. Iată, de exemplu, ce spune marele compozitor german Robert Schumann: »Ascultă cu luare aminte diferitele cânturĭ naţionale, ele compun un bogat izvor de prea frumoase melodiĭ şi te fac să cunoştĭ caracterul diferitelor popoare«. Şi în adevĕr, poporul german, fără distincţiune de pătura socială, îşĭ iubeşte cântecul sĕŭ popular, îl cultivă şi-l păstrează cu sfinţenie. Cărţile lor didactice, fie pentru sate,

[1]) In acest timp corul Mitropolitan a intonat cele treĭ stărĭ din prohodul Mîntuitoruluĭ, armonizat de D. G. Muzicescu; efectul a fost admirabil. M lodia bisericească se distingea perfect, iar armonia o îmbrăcase în vestmintele cele maĭ impunătoare ale cultuluĭ.

fie pentru orașe, sunt pline de cântece populare. Până și metoadele pentru învețarea instrumentelor speciale ca: piano, violina, flaut, clarinet, etc., toate sunt înțesate cu cântece populare germane. Asemenea metoade aŭ mare trecere și la noĭ în țară, așa că mulți Românĭ cresc din frageda copilărie și se familiarizează cu impresiunea muziciĭ populare germane, astfel că maĭ tărziŭ nu le maĭ place muzica neamuluĭ lor, se rușinează de ea, o califică de *țărănească* saŭ *mocănească*.

După mine lucrul e simplu: un asemenea român din frageda copilărie a fost înstrăinat din sănul familieĭ, a crescut în orașe saŭ în țărĭ străine, s'a adăpat cu impresiunĭ tîrgovețe saŭ străine de neam, și când maĭ într'un tîrziŭ aude o doină melancolică și plină de duioșie, i se pare ceva sălbatec, ceva care nu se lipește de inimă. Și precum se înstrăinează uniĭ ca aceștia de popor, tot așa și poporul se înstrăinează de eĭ.

Nu tot așa se petrece aiurea, chiar între Românĭ. In Transilvania, în Banat, țăraniĭ privesc în inteligența de la orașe pe sfătuitoriĭ, binevoitoriĭ lor. Eĭ nu fac nimic până nu se sfătuesc cu inteligența de la orașe, și inteligența, la rîndul eĭ, se îngrijește de popor saŭ de economĭ, cum îĭ numesc eĭ pe acolo.

Instrăinarea poporuluĭ de tîrgoveți și de conducătoriĭ caruluĭ Statuluĭ, nu e de erĭ saŭ de anul trecut, nu, sunt sute de anĭ la mijloc, care a tot săpat prăpastia între popor și așa zisă inteligență. Azĭ nu numaĭ cântecele se deosibesc, dar și graiul începe a fi altul la tîrg și altul la țară. Instrăinîndu-se, el s'a grupat în jurul săŭ, a rămas așa zisa talpa țăriĭ, păstrătorul istorieĭ neamuluĭ datinilor, credinței luĭ strămoșeștĭ; și încetul cu încetul, — mulțumită daruluĭ cu care l-a înzestrat cel de sus, —el și-a creat și poezia sa și muzica sa proprie. Primește și ceeace i se aduce de la tîrg, dar nu-și lasă niciodată ce-ĭ al luĭ. Și cum Dumnezeŭ dă ploaie deopotrivă și celor bogați și celor săracĭ, tot așa și inspirațiunile muzicale nu le dă ca privilegiŭ numaĭ învețaților saŭ bogătașilor, ci și celor săracĭ. Ba în cele maĭ dese cazurĭ săraciĭ aŭ primit maĭ cu îmbelșugare darurile artistice, de la natura cea bogată, decât mulțĭ bogătașĭ. Iată ce spune renumitul scriitor Dickens, în descrierea ce face despre cultivarea muziciĭ în clasele de jos ale poporuluĭ în Anglia: »Muza își schimbă amiciĭ. Ea actualmente cercetează pe popor, pe săracĭ, lăsând adoratorilor sĕĭ aristocrați numaĭ favoritele lor opere italiane. Poporuluĭ însă ea dă cele maĭ bune ale sale daruri și îndulcește traiul amar al meseriașuluĭ și al agricultoruluĭ«.

Și în adevĕr, în celelalte țărĭ, ceĭ maĭ marĭ compotzioriĭ muzicalĭ s'aŭ adăpat din izvorul melodielor populare pe care le aŭ scos în lumea mare, făcênd fala patrieĭ lor.

Cu durere trebue să mărturisesc, că nu tot așa se petrece și la noĭ, cu toate că frumusețea, bogăția și puterea magică ce exercită cântecele noastre populare nu se maĭ pun la îndoială, ne cum să fie contestate...

Cântecele poporuluĭ le împrăștie, în ediția sa bogată, vîntul pe aripele sale ușoare, și le lasă peste tot locul unde găsește o suflare românească, sigur fiindcă nu le lasă în zadar, căcĭ ele cuprind expresiunea sentimentelor celor maĭ nobile a neamuluĭ sĕŭ [1]).

Duioasele noastre melodiĭ naționale descriŭ cu colorĭ viĭ blândețea și bunătatea caracteruluĭ poporuluĭ român; descriŭ prin sunete muzicale suferințele vieței luĭ. Și dacă țĕranul român maĭ uită din necazul greŭ ce îndură în luptele vieții și supoartă cu bărbăție nevoile ce-l apasă, apoĭ aceasta se datorește în cea maĭ mare parte înrîuririĭ duioaselor și fermecătoarelor sale melodiĭ, care-l mîngâe în zile grele și-l veselesc în cele bune...

Iată ce ne spune nemuritorul Vasile Alecsandri despre cântecele populare în colecția sa »*Poezii populare ale Românilor*«:

»Românul e născut poet. Inzestrat de natură cu o închipuire strălucită și cu o inimă simțitoare, el își revarsă tainele sufletuluĭ în melodiĭ armonioase și în poeziĭ improvizate. De-l muncește dorul, de-l cuprinde veselia, de-l minunează vre-o faptă măreață, el își cântă durerile și mulțumirile, își cântă eroiĭ, își cântă istoria, și astfel sufletul sĕŭ e un izvor nesfîrșit de frumoasă poezie.

Nimic dar nu poate fi maĭ interesant decât a studia caracterul acestuĭ popor în cuprinsul cântecelor sale, căcĭ ele cuprind toate pornirile inimiĭ și toate razele geniuluĭ sĕŭ.

[1]) Corul cântă aicĭ maĭ multe melodiĭ populare primite cu zgomotoase aplause de public.

Comorĭ nepreţuite de simţirĭ duioase, de ideĭ înnalte, de notiţe istorice, de crezărĭ superstiţioase, de datinĭ strămoşeştĭ şi maĭ cu seamă de frumuseţĭ poetice pline de originalitate şi fără seamĕn în literaturile străine, poeziile noastre populare compun o avere naţională, demnă de-a fi scoasă la lumină ca un titlu de glorie pentru naţia română«...

Decĭ, atât poezia, cât şi muzica populară aŭ merite necontestate atât pentru naţiunea sa cât şi pentru naţiunile străine.

Noĭ nu ne putem da seamă ce înseamnă cântec naţional, popular. Numaĭ când eştĭ între străinĭ, saŭ subt srăinĭ, unde n'aĭ ocaziune saŭ n'aĭ dreptul să-ţĭ auzĭ cântecul naţional, numaĭ atuncĭ cunoştĭ valoarea luĭ, puterea luĭ. Dar şi pentru aceasta trebue să simţĭ româneşte....

Iată însemnătatea, iată puterea nevinovatuluĭ cântec popular, care, pe lîngă magica putere ce exercită asupra poporuluĭ electrizându-l şi oţelindu-l la luptă, la tot felul de greutăţĭ, acest cântec maĭ are şi acea nevĕzută putere de-a nelinişti autorităţile puterilor străine subt sceptrul cărora se găsesc Românĭ.

Aşa fiind lucrul, bine facem noĭ că neglijăm cântecele populare? Eŭ cred că în fiecare palat saŭ colibă ar trebui să rĕsune cântecele populare, şi maĭ ales pentru generaţiunile tinere aceasta este de mare folos, căcĭ ceeace se sădeşte în inimile tinere, cu greŭ se poate desrădăcina.

Şi tot din acest izvor nesecat ar trebui să se adape şi specialiştiĭ noştri compozitorĭ.

G. Muzicescu.

La 2 Iulie a încetat din viaţă, la Brăila, poetul colonel Theodor Şerbănescu. La înmormîntarea sa, făcută cu onorurile cuvenite rĕmăşiţelor unuĭ om atât de distins, s'aŭ rostit treĭ discursurĭ de către D-niĭ Atanase Popescu, directorul liceuluĭ Bălcescu din Brăila, C. Alexiu, advocat şi deputat, şi locot.-colonel Iliescu din artilerie.

Din discursul D-luĭ A. Popescu reţinem datele următoare asupra vieţeĭ poetuluĭ:

»Theodor Şerbănescu s'a născut în oraşul Tecuciŭ la 29 Decemvrie anul 1839.

Şcoala primară a trecut-o în oraşul sĕŭ natal, iar cursurile liceale în Academia Michăileană din Iaşĭ. După terminarea liceuluĭ, intră în şcoala militară tot din Iaşĭ, pe care o absolvi la 1859 ca şef de clasă, şi îndată fu înaintat la gradul de sub-locotenent de geniŭ.

In 1869 îl aflăm cu gradul de căpitan, când demisionă din armată. In timpul cât a stat retras din armată, a ocupat o-dată funcţiunea de prefect al judeţuluĭ Cahul, subt ministerul luĭ Ioan Brătianu. In anul 1876 intră din noŭ în armată cu gradul de maior şi este chemat la marele statmajor. In această calitate a luat parte la războiul pentru independenţă din 1877—78. La 1881 fu înaintat la gradul de locot.-colonel, ocupând funcţiunea de director al ministeruluĭ de războiŭ. La 1884 e ridicat la gradul de colonel.

Academia Română, apreciind frumoasele producţiunĭ poetice ale luĭ Şerbănescu, îl a'ese la 1896 ca membru corespondent.

In cariera sa militară a contractat în cele din urmă o maladie incurabilă. Aceasta l-a făcut să se retragă din armată, prezentându-şĭ în 1893 demisiunea.

De fire blândă, înzestrat cu o simţire vie şi delicată, poet iubitor de tot ce e frumos, gingaş, nobil şi măreţ, şi maĭ presus de toate iubitor de neam, unind aceste înnalte calităţĭ cu cea de oştean, Şerbănescu a servit Patria atât ca scriitor cât şi ca militar.

Prieten bun şi statornic, camarad perfect, şef blând către subalternĭi sĕĭ, cap de familie iubitor, viaţa luĭ externă se stinge dar în regretele noastre ale tutulor: ale familieĭ, ale amicilor şi ale cetăţenilor Brăileĭ

De sus, din vecĭnicul locaş, sufletul iubituluĭ nostru poet ne repetă astăzĭ:

Aceĭ care m'aŭ iubit
Să însemne cu o cruce
Locul unde m'am oprit.«

Brăila, 3 Iulie 1901.

Atanase Popescu.

Expoziţiunea de pictură N. Grant. — La 15 Octomvrie pictorul Grant, al căruĭ talent distins a fost atât de apreţiat de societatea bucureşteană, va deschide la Ateneŭ expoziţiunea sa. Suntem siguri că amatoriĭ noştri de artă nu vor lipsi de a vizita această expoziţiune, care promite a fi o adevĕrată sĕrbătoare sufletească. Din cele ce am zărit în treacăt, ni se pare că D. Grant şĭ-a afirmat mult personalitatea sa artistică.

In tablourile sale artistul a căutat să ne deie maĭ mult culoarea, lumina şi atmosfera; de aceea ele sunt de o tonalitate clară şi armonioasă. D. Grant are o predilecţiune vĕdită pentru efectele de soare, pentru luminile dispuse curios şi amestecate cu umbrele de seară. In urmă, florĭ, foarte multe florĭ, în aproape fiecare din tablourile sale, dând privitoruluĭ o notă veselă, desfătătoare.

Printre cele maĭ interesante pînze ale artistulluĭ, menţionăm o veche biserică românească, inundată de aurul razelor de soare. Un interior românesc, observat cu multă exactitate în simplicitatea luĭ şi în care artistul a ţinut să fixeze până în cele maĭ micĭ amĕnunte caracterul ţărĭĭ noastre, care din nenorocire se pierde din zi în zi. O femee torcênd, îmbrăcată în frumosul nostru costum naţional, luminată de-o lampă care aruncă o lumină curioasă pe faţa eĭ şi face să-ĭ scînteeze beteala din fotă. O faţadă de biserică, cu frescuri'e eĭ zugrăvite; pe uşa întredeschisă se zăreşte la lumina făcliilor mulţimea creştinilor şi un bĕtrân ţăran îşĭ descoperă capul cu sfinţenie pe prag, înainte de a pĕtrunde în locaşul sfînt. Alăturĭ cu aceste tablourĭ, în care domină culoarea locală, artistul a adus din străinătate peisagiĭ foarte interesante, printre care un colţ de parc, toamna, care a fost expus la salonul din Paris, primăvara asta, şi o mulţime de naturĭ moarte puternic pictate, ca şi un mare numĕr de aquarele de o factură largă şi foarte delicată ca tonalitate.

Toate aceste pînze şi calităţĭ prevestesc tînĕruluĭ artist un succes excepţional, pe care noĭ i-l dorim din inimă.

CĂRŢĬ ŞI REVISTE STRĂINE

Un mari pacifique (Revue Blanche, ed.), roman de Tristan Bernard. Autorul romanuluĭ *Mémoires d'un jeune homme rangé*—un succes de librărie—a scris în cele din urmă ca o continuare a aceleĭ naraţiunĭ *Un mari pacifique*, asupra căruia critica franceză pare-a se fi oprit maĭ îndelung. E, în adevĕr, în autorul luĭ un scriitor de multă umoare, un fin observator al vieţiĭ şi maĭ ales al vieţiĭ înjosite, care 'ţĭ pricinueşte milă. Romanul sĕŭ ultim e istoria aceluiaşĭ Daniel Henry, care se însoară tînĕr încă, fără să ştie de ce şi cum, supunêndu-se de bunăvoie împrejurărilor, care punêndu-l zilnic în contact cu o tată mare, drăgălaşă, nicĭ prea bună şi nicĭ prea rea, nicĭ prea serioasă şi nicĭ prea uşoară, îl hotărăsc s'o ia de nevastă. Insurat, îşĭ iubeşte femeia, deşi se crede, ca în tot ce face în viaţă, că nu rĕspunde pe deplin sarcineĭ căsătorieĭ, iese împreună în lume, la teatru, are un copil. Intr'o zi el întîlneşte un vechiŭ camarad, Eric, căruia se recunoaşte numaĭ decât inferior, căcĭ luĭ îĭ plac relaţiile cu oamenĭ maĭ inteligenţĭ decât el; îl laudă mult femeeĭ sale, căreia, după câteva zile, i-l prezintă; se miră de indiferenţa cu care ea îl primeşte, la început, dar peste puţin femeia luĭ începe a vorbi cu Eric, a l stima, aşa că el devine intimul caseĭ. Această intimitate merge aşa de iute, aşa de departe, că într'o seară nevasta îĭ mărturiseşte plângênd bărbatuluĭ sentimentul eĭ pentru Eric. Un altul, în locul luĭ, s'ar fi gîndit la duel, la suicid. El nu. Daniel încetează de a-şĭ maĭ iubi nevasta ca maĭ înainte, o consideră ca pe o soră, se întîlneşte cu Eric, îĭ vorbeşte fără ură şi se hotărăşte în cele din urmă să se despartă. Din nenorocire, eraŭ atâtea greutăţĭ pentru realizarea acesteĭ ideĭ, că ea fu înlăturată. Fără puterea de-a încerca o îndreptare, el se mulţumeşte să urmeze evenimentele: e »un bărbat pacĭnic«. Viaţa se strecoară astfel, fără nicĭ un incident extraordinar. Vine vara, se duc cu toţiĭ la mare. Intr'o zi Eric încetează de a maĭ arăta acelaşĭ sentiment amanteĭ şi pleacă în Elveţia, pentru totdeauna, după ce Daniel face tot ca să-l reţie. Romanul se sfîrşeşte aicĭ. El pare simplu şi fără interes; el e imoral. Cu toate acestea, uniĭ criticĭ francezĭ, pentru care morala e un lucru secundar în literatură, se opresc numaĭ asupra calităţilor luĭ şi fac mare caz de ele. Eĭ justifică pe autor chiar din punctul de vedere al moraleĭ, susţinênd că personagele luĭ nu sunt date ca exemple şi că imoralitatea lor nu numaĭ că nu se impune a fi imitată, dar desgustă chiar pe cititor. Daniel Henry e bun şi prost, cum sunt uniĭ oamenĭ în lume; Berta, nevasta luĭ, e o femee inconştientă, slabă, cochetă, cum sunt unele femeĭ în societate; Eric e un amant iubitor de plăceri şi blazat, cum sunt aproape toţĭ în viaţă. Deşi lucrurile par aşa, noĭ credem că un astfel de roman e funest în mâinele uneĭ fete saŭ uneĭ femeĭ tinere. Şi dacă criticĭ autorizaţĭ n'ar fi vorbit cu atâtea cuvinte de laudă de autorul luĭ, declarându-l »un mare scriitor al Franţeĭ«, »omul a căreĭ observaţiune este astăzĭ în Franţa cea maĭ exactă şi maĭ minuţioasă«, noĭ nicĭ nu ne-am fi oprit asupra luĭ!

La sphère de beauté (Paris, Felix Alcan, ed.) de Maurice Griveau, un mare volum în 8⁰. Autorul acesteĭ importante lucrărĭ atinge toate cestiunile privitoare la frumos şi studiază pe unele din ele în toată complexitatea şi adîncimea lor. E-o sinteză în care sunt rezumate, cu multă com-

petință, legile evoluțiunii, ale ritmului și armoniei în fenomenele estetice și unde se strecor multe vederi noui și păreri personale. La începutul ei se află expunerea unei teorii, a unei metode, mai bine zis, cu ajutorul căreia se poate determina înțelesul și gradul de perfecțiune al operelor de artă, metodă care nu are nimic fantastic, ci se bazează, din contra, pe principiile științelor fizice și naturale. O parte atrăgătoare din acest volum este aplicarea însăși a metodei expuse. Dacă un pictor ar deschide cartea dintr'o dată la capitolul ce tratează despre *coloare* saŭ despre condițiunile unui tablou, saŭ un architect la capitolul ce descrie organele și funcțiunile unei clădiri, ar găsi fiecare o analiză serioasă și particulară a elementelor ce constitue specialitatea lor. Cititorul și amatorul de artă vor întîlni aici rațiunea obiectelor decorative, pe care ei le apreciază în mod instinctiv, precum și o mulțime de informații interesante asupra vaselor, a insemnelor, a armelor, a instrumentelor de muzică și a atâtor alte lucruri care alcătuesc astăzi domeniul larg al esteticei aplicate. Pe lîngă arta plastică, autorul studiază și *mișcarea*, în toate aspectele și toate explicările ei. Un capitol cu adevărat original ni s'a părut încă cel care se ocupă de melodiele fără cuvinte, a căror nouă însemnare este pusă în evidență cu multă ingenuozitate. Pe scurt, volumul e interesant pentru toți acei ce se ocupă cu estetica și care n'aŭ putut saŭ n'aŭ avut timpul a-și construi un sistem în care să se împreune și să se explice totalitatea cestiunilor estetice.

La Cina (Paris, Ollendorf, ed.), roman de Louis Bertrand. La Cina e numele unei fete corsicane, născută și crescută în Algeria, fiica unui căpitan, frumoasă dar săracă, care, după ce a cântat prin saloane, devine femeia iubită a unui tînĕr bogat Michel Bolteri, cu care se duce în Italia și se cunună în secret, fără consimțimîntul D-nei Bolteri, mama. Această femee ambițioasă vrea să vadă pe fiul ei om politic, după pilda dată de tatăl lui, General Bolteri, care lăsase în Algeria un nume respectat și o avere foarte mare. Michel încearcă să se aleagă deputat, dar, neabil în manoperile necesare alegerilor, cade. D-na Bolteri află de femeia care, prin amorul ei, slăbește ambițiunea fiului sĕŭ și-l înjosește într'o viață fără însemnătate socială, și o alungă din casa soțului ei. Acest rezumat scurt al romanului face să se creadă că lucrarea nu e decât o încercare banală ca atâtea altele ce se comit zilnic în Franța. Cu toate acestea nu e așa. Romanul *La Cina* e de-o frumusețe neobicĭnuită. Viața algeriană e descrisă subt o lumină de o intensitate surprinzĕtoare. Autorul lui e un minunat poet; multe din capitolele sale amintesc și egalează ca descrieri cele mai frumoase pagini ale lui D'Annunzio. E în el, apoi, o profuziune de lumină, de veselie, de viață; un decor plin de încântări, un parfum oriental de arbori uriași, de plante tropicale; un cer adînc albastru, cald și blând; o atmosferă visătoare în ruinele de la Tipasa și de aiurea, care toate daŭ romanului un cadru de-o frumusețe ce farmecă, exaltă pe cititor.

Le Chariot d'or (Paris, société du Mercure de France, ed.) e titlul unui volum de poezie, de Albert Samain, tipărit de câțiva amici pioși ai poetului. Din el se poate vedea cât a pierdut poezia franceză prin moartea lui Albert Samain, talent real, c'o excepțională putere de evocație melancolică. Intre *Sonetele din Versailles* recitim cu deosebită plăcere unul: *Le nocturne provincial*, în care

La petite ville sans bruit
Dort profondément dans la nuit,

bucată de o finețe extraordinară. *Elegiile* lui aŭ o bunătate de gîndire și o sensibilitate aproape bolnăvicioasă.

Amours barbares, versuri de Etienne, Renaud (Paris, Lemerre, ed.). Extragem o strofă frumoasă dintr'o bucată în care poetul evoacă amorul sĕŭ pentru munți:

Le ciel nous a prêté sa plus discrète étoile
Et la complicité de ses espaces bleus.
Votre tente de noce eut des chênes pour pieux
Et des blanches vapeurs en tissèrent la toile...

L'Unique moyen et Sur la question sexuelle (Paris, Stock, ed.), de Leon Tolstoi, sunt două mici lucrări ale scriitorului rus, traduse în franțuzește. Broșura *Asupra cestiunii secsuale* e

alcătuită dintr'un număr de gîndiri din care rezultă părerea ştiută a lui Tolstoi în privinţa acestei cestiuni, şi anume: castitatea predicată de el şi în alte cărţi. La obiecţiunea că teza sa, adică castitatea desăvîrşită, ar stinge încetul cu încetul omenirea, el răspunde: »Idealul nu-i realizabil decât în nemărginirea vremurilor; specia omenească nu se află deci în nici o primejdie. De altfel, stingerea omenirii, adaugă Tolstoi cu o rară siguranţă, e pentru oamenii religioşi o dogmă de credinţă fundamentală, ca şi pentru oamenii de ştiinţă care văd sfîrşitul rasei omeneşti prin răcirea continuă a soarelui. *Unicul mijloc* e ultima lucrare a lui Tolstoi; el o dictă în timpul celei din urme boale a lui. Ea tratează despre cestiunea uvrieră, cestiune pe care o pune şi o rezolvă cu o dezinvoltură extraordinară în 25 de pagini! Luând problema socială drept o problemă morală exclusivă şi înlăturând toat discuţiile economiştilor, Tolstoi crede că »unicul mijloc« de a dezlega problema stă în formula evangelică: altuia nu face, ce ţie nu-ţi place!...

Su le orme di Dante [Pe urmele lui Dante], Roma, Tipografia cooperativă, ed.), de Angelo de Gubernatis. Cunoscutul filo-român a publicat într'un volum o serie de 20 de conferinţe făcute asupra lui Dante la Universitatea din Roma. E o lucrare foarte documentată, de multă şi profundă erudiţiune, şi în acelaşi timp plăcută la citire, mai ales prin entusiasmul şi admiraţia de care e însufleţită de la un capăt la altul. De Gubernatis ne aduce dinainte figura măreaţă a lui Dante cu toate însuşirile ei minunate, ca şi cu toate patimile ei. In deosebi dragostea lui pentru Beatrice e înfăţişată subt o lumină nouă şi puternică. In contra părerii admise de mulţi că Beatrice n'ar fi decât un simbol religios, el vede în ea o femee în carne şi oase pe care Dante a iubit-o cu dragoste curată şi care i-a slujit de izvor de inspiraţie. Dante a fost, după autor, un vizionar sublim: »Visele lui erau foarte dese, cu întîmplări din viaţa reală şi pline de explicaţii... Simţirea lui de poet era nemărginită şi pururea deşteaptă«. Credinţa lui Dante în lucruri supranaturale explică de ce-a ales el pentru *Divina Comedie* forma unui vis, a unei vedenii. Geniul său coprindea, apoi, toată sinteza artistică a timpului său şi fu superior tutulor contimporanilor celor mai iluştri. Aşa, în descrieri, el are simţul sever al lui Giotto şi sculptează în cuvinte cu puterea lui Michel Angelo... Lucrarea lui de Gubernatis este din acele ce se impun atât prin spiritul critic al autorului, cât şi prin erudiţiunea ce o ilustrează.

La sculpture florentine. Le XVI-e siècle et les successeurs de l'Ecole Florentine. (Firenze, Alinari, ed.). Iubitorilor de critică artistică serioasă, originală ca vederi, profundă ca judecată şi plină de învăţăminte estetice, le recomandăm un volum asupra sculpturii florentine, apărut de curînd în Florenţa şi scris de un om adînc cunoscător, cu mult talent şi mult gust, Marcel Reymond. Lucrarea e urmarea altor trei volume apărute mai de mult; cu ea autorul îşi încheie studiul său asupra sculpturii florentine. Deşi în volumul de faţă Reymond nu are aceiaşi căldură, aceiaşi intimitate de sentimente care însufleţeşte părţile anterioare ale lucrării sale, ca unul ce nu are aceiaşi admiraţie pentru generaţiunile de artişti crescuţi în veacul XV şi mai tărziu, cu toate acestea, opiniunile sale, câte-odată poate prea severe, sunt explicate şi susţinute cu argumente puternice. Dacă însă autorul dă prioritate timpurilor primitive pentru originalitatea lor şi pune renaşterea pe planul al doilea, concluziunea sa nu poate fi neaprobată: Renaşterea, zice Reymond, a avut secretul de-a atrage atenţiunea artiştilor asupra formelor corpului omenesc, scăzând interesul ce se da mai înainte concepţiei în artă, aşa că ea introduse în artă despărţirea condamnabilă dintre formă şi fond«. Volumul e împărţit în patru părţi: 1) Tranziţia, coprinzând sculptorii dintre anii 1450 şi 1475; 2) Michel Angelo şi Sansovino; 3) Elevii lui Giambologna, şi 4) Bernini. In treacăt, trebue să spunem că, contrariu părerilor aproape unanime, Michel Angelo nu e sculptorul apreţierii şi gustului său. Incepând a vorbi despre el, autorul se întreabă: »Cum va putea găsi dînsul cuvinte spre a împăca frumuseţea măreaţă în parte a lui Michel Angelo cu excesele care se găsesc până şi în cele mai frumoase din operele sale; cum va putea afla accente sublime pentru calităţile lui care răpesc sufletul, şi în acelaşi timp cuvinte îndreptătoare pentru extravaganţele lui, care rănesc raţiunea«... In rezumat, o carte serioasă ca păreri şi argumentare.

La Regenta (Presidenta), (Madrid, Fernando Fé, ed.), roman de Leopoldo Alas. Ana Los Ozores e-o fată nobilă şi săracă care n'a cunoscut în copilărie nici o dragoste pentru ea: mă-sa murise

pe când ea era încă copilă și tatăl eĭ, ținut de preocupărĭ politice, trăise totdeauna departe de dînsa. Ea crescu înconjurată de reaua-voință a tutulor străinilor, rea-voință care îĭ răpea pururea amorul sĕŭ propriŭ. La 18 anĭ ajunse frumoasă, de o frumusețe rară și impunĕtoare; ea se mărită cu Don Victor de Quintanar, fost president al audienței, fire mediocră și deja bĕtrân. Singurătatea eĭ sufletească continuă, prin urmare, și măritată; dar traiul eĭ exterior se schimbă cu totul. Ea e măgulită, lăudată în dreapta și în stînga, urmărită pretutindenĭ de adoratorĭ. Dona Ana vrea să rĕmâie femee onestă. In turburarea vieței sale însă de atâțĭ oamenĭ care îĭ spuneaŭ că o iubesc, ea căută un reazim în preotul confesor, Don Fermin de Pas. Acest preot, croit pentru-a lupta în viață, ambițios și seducĕtor, începe a iubi pe Ana; el crede că un amor mistic, în care numaĭ sufletele se iubesc între ele, îĭ e permis. Exaltează mintea Aneĭ cu lungĭ conversațiĭ religioase și se obstinează ca s'o ferească de pericolele lumiĭ. El speră a o putea ținea curată, plecată sub stăpînirea autorităților luĭ de preot. Dar Ana, exaltată, simte primejdia; vede, ca și cum ĭ-ar fi spus-o el însuși, că toată ființa luĭ Don Fermin strigă din rĕsputerĭ spre ea, spre amorul eĭ, și, ca se scape, ea cedează cuvintelor unuĭ seducĕtor banal, Don Alvaro. Preotul o spune bărbatuluĭ eĭ, care e omorît în duelul ce are cu Don Alvaro. El nu făcuse Aneĭ nicĭ o imputare. La știrea morțiĭ luĭ Don Victor, Ana cade într'o disperare înspăimîntătoare. După lunĭ întregĭ de prostrațiune, Ana, împinsă de deprinderea-ĭ sufletească, se duce la biserică, unde aude glasul preotuluĭ Don Fermin. Ea își perde cunoștința, și în templul întunecat, un copil din cor, o sărută dintr'un instinct de curiozitate perversă... Stîngăcia urîtă a acestuĭ incident e înfrumusețată prin descrierĭ drăgălașe asupra vieței spaniole. Autorul Leopold Alas știe să pue personagele luĭ într'o lumină de viață. Volumul sĕŭ a avut mult succes, la care probabil a contribuit și o prefață a luĭ Perez Goldos.

Palatul luĭ Tiberiŭ și alte clădirĭ romane la Capri, de germanul C. Weichardt (Leipzig), este, după expresia autoruluĭ, o restituțiune, în care găsim, neapărat, o parte de adevĕr, dar în care restul e imaginație. Cu toate acestea, autorul a ținut seamă de toate datele și informațiile istorice și archeologice asupra Insuleĭ Capri și reîntocmirea sa ne dă o idee destul de clară și de justă despre ceeace era Capri în epoca romană, insulă de predilecție, acoperită de palate, de vile, de grădinĭ și dominată de Palatul luĭ Tiberiŭ, »Villa Jovis«, unde, ne spune Suetoniŭ, Impĕratul se juca și se distra »cu miciĭ sĕĭ peștĭ«. Ruinele palatuluĭ luĭ Tiberiŭ constitue astăzĭ resturile cele maĭ importante ale loculuĭ. Sunt însă multe alte urme, la Certosa, pe muntele Castilione, pe muntele Elichele, la Tragara; o scară imensă, din care 159 de trepte există încă și sunt întrebuințate de locuitorĭ pe drumul ce duce de la Mare la Antica Caprea și de acolo până la Ana Capri, la o înălțime de 270 metri. Cât despre palatul luĭ Tiberiŭ, care își întindea zidurile și coloanele și porticurile și arcurile triumfale până în vîrful uneĭ stâncĭ, la 300 metri de la nivelul Măriĭ, el era ca un cuib ascuns în care visa Cesarul îmbĕtrânit, bănuitor, ruinat de desfrînărĭ, urmărit de amintirea crimelor sale. Acest oraș tragic prin măreția sa fabuloasă cât și prin frumusețea liniilor sale, în vîrful celuĭ maĭ pitoresc cap, e restituit de Weichardt, în planșele ce însoțesc textul sĕŭ, cu multă artă și cu multă cunoștință de antichitate, dându-ți în cele maĭ multe paginĭ iluzia timpurilor și moravurilor de acum douĕ miĭ de anĭ.

Interieurs aus dem Leben der Zwanzigjaherigen (Leipzig, Tiefenbach, ed.), de Richard Schankal, poetul cunoscut și stimat de iubitorĭ de artă, este o lucrare în proză, în care se vede ființa visătoare, sensuală și sensitivă a autoruluĭ. Amintirĭ de romane trăite saŭ visate la vîrsta de 20 de anĭ, foarte personale, cu multă viață și nostalgie în ele, iată coprinsul acesteĭ cărțĭ subt formă de note luate în treacĕt, de micĭ tablourĭ și scene, în fundul cărora e totdeauna o reflecție tristă. In prefață-ĭ Richard Schankal spune că a trebuit să revină asupra primelor sale adnotațiĭ, care eraŭ cu neputință de a fi prezentate publiculuĭ, avênd unele »nerușinarea dănțuitoarelor de la Moulin-Rouge, altele naivitatea rugăciuniĭ uneĭ fete de la munte«. »Acest ghiveciŭ nu e o lucrare de artă, adaugă el, căcĭ îĭ lipsește forma. Dar, de multă vreme, mĕ irita; ducă-se acum să irite pe alțiĭ«. Descripțiile sunt însă prea frumoase, cu multă plasticitate și izvorând dintr'o observație adîncă și originală. Pe icĭ, pe colea, comparațiĭ straniĭ, deși maĭ toate colorante și evocătoare.

Robert Buchanau and other Essays (London, Welby, ed.), de Henry Murray, e un volum

de critică asupra scriitoruluĭ Buchanau și a câtorva altora cunoscuțĭ din timpul nostru. Autorul pune pe Buchanau pe acelașĭ picior cu Tennyson și Browning, dar se arată sever cu alțiĭ care fac astăzĭ mare zgomot. Așa, Rudyard Kipling îl mică prin talentul sĕŭ de »acrobat«. Swinburne, atingĕtorul și melodiosul Swinburne, îĭ pare »vid, bolnăvicios și artificial«. Cum se vede din aceste două exemple, deși critica sa nu pare totdeauna imparțială, e însă făcută cu curaj și vioiciune, și uneorĭ cu vederĭ noŭĕ. Pe Francezĭ autorul îĭ stimează mult și-ĭ crede artiștĭ din fire. Pentru Zola, în special, are un fel de cult și-l consideră ca pe un »reformator robust« al romanuluĭ modern.

Sister Teresa (London Fischer Unwin, ed.), de George Moore, e partea a doua a romanuluĭ Evelyn Innes, publicat în 1898. In urmarea sa, autorul englez continuă istoria tristă a uneĭ fete, înzestrată cu darul de-a cânta frumos, și care nu poate să și-l arate. Tatăl eĭ, cu toate că are conștiință de talentul feteĭ, nu poate s'o ajute. Un nobil îmbĕtrânit, sir Owen Asher, care o iubește, propune Evelineĭ să-ĭ facă el instrucțiunea muzicală. Dînsa primește și pleacă la Paris, unde ajunge în scurtă vreme una din »reginele« teatruluĭ. Intoarsă la Londra, începe a iubi un poet. Are remușcărĭ că n'a ținut la binefăcĕtorul eĭ, și, violentă cu ea singură, ca toate ființele slabe, se condamnă pe ea însăși, și nu-și vede sfîrșitul vieței decât într'o mănăstire. Evelina se face călugăriță, luând numele de Teresa. Cum însă vocațiunea eĭ de cântăreață o turmentă zi și noapte, ea suferă mult și devine nervoasă, exaltată. In neputința de a face altfel, sora Teresa cântă în biserică, cântă atât de frumos că atrage lumea, atrage avuțiĭ marĭ în mănăstire. Darul eĭ însă stîrnește invidia surorilor din jurul eĭ. Ea se duce în altă mănăstire, unde voind să cânte și maĭ mult și maĭ frumos, pierde glasul. Tristă, cu-un surîs ce-și impune pe buze, sora Tereza, sfărîmată în idealul eĭ de artistă, sfîrșită în toate aspirațiile sufletuluĭ eĭ, duce o viață din ce în ce maĭ istovitoare, maĭ grea și maĭ crudă decât moartea. Romanul e considerat ca unul din cele maĭ puternice ale luĭ George Moore. In el se amestecă o psicologie realistă cu cea maĭ suavă și maĭ mișcătoare poezie.

* * *

Revue Bleue. — No. 10, sem. II.— Subt titlul *Le métier dramatique* Edmond Rostand, cunoscutul și talentatul dramaturg, rĕspunde astfel ancheteĭ făcută de Revistă, la întrebarea: dacă există un »meșteșug« dramatic, adică un mod de-a scrie drama, și în ce constă el.—»Știm și noĭ cum lucrăm, și nu maĭ curênd din instinct decât după anume teoriĭ preconcepute? Noĭ scriem, fără ca adesea să ne dăm seama de ceeace facem, în mijlocul ruinelor de formule, fiindcă de abia unele formule de ierĭ aŭ căzut că cele de astăzĭ încep a înclina și ele. Progresul e neîntrerupt. Piesele care ne par azĭ foarte învechite, ar fi fost găsite cutezătoare acum 10 anĭ, precum pĕrul lung al capetelor revoluționare de astăzĭ vor fi perucele de mâinĭ. Să lucrăm decĭ la voia întîmplăriĭ, după inspirație, ținênd seamă numaĭ de temperamentul nostru, de surdul nostru instinct. Să lucrăm ca într'un nour, fără ideĭ preconcepute, fără a căuta să vedem prea clar în ceeace facem. Eŭ nu mĕ încred în ceĭ care ne spun, după ce aŭ făcut o operă, ce-aŭ voit să facă, și mĕ îndoesc foarte mult că, înainte de a se pune la lucru, vor fi avut aceeași limpeziciune în planul lor.

Da, știŭ că sunt oamenĭ care lucrează după teoriĭ. Așa e, spre pildă, comedianul, care îți spune într'o seară felul cum vede el rolul luĭ Hamlet: îți descopere orizonturĭ mărețe în interpretarea roluluĭ, te mișcă, te transpoartă..., și dacă, din întîmplare, îl joacă, îți face milă. Tot așa cu literațiĭ care vor să facă un lucru anume; teoriile lor sunt foarte frumoase; când vezĭ opera lor, îți vine să plângĭ«...

La aceeași întrebare Brieux are alt rĕspuns: Părerea sa e că în teatru »e maĭ bine a da publiculuĭ adevĕruri utile decât neadevĕruri plăcute. Eŭ cred, zice el, că rolul autoruluĭ dramatic trebue să se mărginească la un fel de mijlocitor între ideile marilor gînditorĭ neaccesibile maseĭ și între public. El e dator să deie publiculuĭ, subt o formă interesantă, ideĭ frumoase și generoase. Aicĭ stă rolul nostru: să seducem pe public aducêndu-ĭ la înțelegerea luĭ visele frumoase ale filozofilor și învĕțaților... Din ce în ce maĭ mult, teatrul trebue să se înnalțe maĭ mult spre studiul marilor cestiuni actuale. Comedia de caracter ne-e aproape închisă de când un anume Molière a trecut

pe acolo. Comedia de moravuri ? Ea e în toate piesele noastre, fără să le însufleţească în deajuns. Să punem prin urmare în teatru o idee, şi ideia aceea s'o luăm din jurul nostru, din viaţa, din suferinţa semenilor noştri«...

In acelaşi număr, un anonim face portretele politice ale luĭ Waldeck-Rousseau şi Bourgeois, cu o fineţă de observaţie şi cu-o putere de raţionament ce nu se întîlnesc decât rar. Incheiând în privinţa celuĭ dintâĭ, el se exprimă astfel: »...Waldeck Rousseau e din aceĭ oameni politicĭ care cred că »progresul moral şi intelectual e privilegiul uneĭ elite din omenire, şi că el nu poate să străbată până în mase decât subt greutatea uneĭ constrîngeri«. Waldeck-Rousseau e de părere, prin urmare, că trebue uneorĭ să se impue progresul, orĭ câte contrarietăţi ar întîlni cineva, orĭ câte răni ar suferi. Celor care nu-ĭ de părerea sa, le reaminteşte vorba luĭ Bacon : *In societate aut vix aut lex valet.* In societate domneşte orĭ forţa orĭ legea. *El voeşte să facă să domnească legea, dar crede că nu poate ajunge acolo decât întrebuinţând forţa.* — Bourgeois »reprezintă, după autorul portretuluĭ sĕŭ, unul din aceĭ arhonţi finĭ şi letraţi, cum se maĭ vedeaŭ încă în epoca decadenţeĭ ateniane, şi pentru care »când le lipsesc ideile aŭ un cuvînt apropo, pe care îl pun în locul ideilor«... Ĭĭ place politica, dar cu condiţia să nu ĭ deranjeze existenţa pe care şĭ-a improvizat-o după gusturile şi trebuinţele sale».....

Mercure de France. — Septemvrie. — Jules Gaultier analizează într'un articol, semănat de multe ideĭ originale, *Natura adevĕrurilor.* El arată cu-o putere de argumentare convingĕtoare că nu toate adevĕrurile, din toate timpurile şi din toate locurile, aŭ aceeaşĭ valoare. Sunt unele din ele care aŭ avut însemnătatea lor în vremurĭ trecute şi care astăzĭ, deşi repetate de-o mulţime de oameni ce trec drept învĕţaţĭ, nu numaĭ că şĭ-aŭ pierdut calitatea de adevĕrurĭ, dar chiar se opun progresuluĭ. Sunt după aceea altele care, deşi aŭ trăit veacurĭ întregĭ, astăzĭ, supuse analizeĭ, supuse uneĭ desasociaţiĭ de ideĭ, nu maĭ pot rezista ca adevĕrurĭ, apar false. Aşa, spre pildă, asociaţia de ideĭ: *Decadenţă* şi *Bizanţ* a trăit mult timp ca un adevĕr. In epoca noastră, în urma descoperirilor făcute de învĕţaţĭ asupra vieţiĭ Bizanţuluĭ, asociaţia Decadenţă şi Bizanţ a căzut ca un neadevĕr.—Pierre Quillard, într'o scurtă dare de seamă, caracterizează pe poetul tînĕr *Adolphe Retté*, arătând partea poetică nouă introdusă de el în literatura franceză. — Marius-Ary Leblond vorbeşte, într'un studiŭ amĕnunţit, de viaţa şi opera luĭ *Leconte de Lisle*, înaintea revoluţiuniĭ de la 48. Remy de Gourmont, autorul de fond al Revisteĭ, scrie ca totdeauna *Epiloagele* sale într'un stil viguros, precis şi cu vederĭ personale. De astădată de Gourmont critică aspru atitudinea guvernanţilor Franţeĭ faţă de vizita Ţaruluĭ... »Când rîndurile mele vor fi imprimate, zice el, candelele vor fi stinse şi recĭ; atunci se va vedea poate că s'aŭ aprins prea multe şi că primirea noastră n'a fost nicĭ discretă, nicĭ distinsă. Bucuria excesivă pe care o arătă Republica faţă de onoarea ce bine-voia a-ĭ face tînĕrul autocrat a fost de rĕŭ gust. Un cherestigiŭ care a cumpĕrat un castel istoric află tremurând că un prinţ îĭ va călca covoarele. Aşa a fost mişcat şi guvernul francez la ideia primiriĭ Ţaruluĭ. Lucrul reiese din planurile de tapiţerĭ ale miniştrilor, comunicate preseĭ«. »Făcut-am oare îndestul«? aŭ aerul eĭ de-a se întreba necontenit. »Fi-va oare mulţumit Prinţul? Bine-voiva oare să zîmbească«? Guvernul îşĭ pierde numaĭ decât capul când e vorba de vizita unuĭ vizitator »august«. E, în adevĕr, atâta distanţă între D. Loubet şi Nicolaĭ Alexandrovitch! Şi distanţa aceasta, constituţia absurdă care ne stăpîneşte, n'a făcut nimic să o micşoreze măcar în aparenţă. Acolo, unde ar trebui să avem, îmbrăcat în purpură, un Cesar ales, un maestru al eleganţelor şi fantazielor, un prodig înzestrat cu un venit nesecat, avem un mic burghez econom şi curăţel!.. Fie chiar umil de origină şi chiar un fost sclav, ca atâţĭ împĕraţĭ romanĭ, un preşedinte de Republică ar putea face figură bună în astfel de condiţiĭ. Sunt stăpînĭ printre servitorĭ pe care o ocaziune poate să-ĭ ridice la locul lor adevĕrat... Saŭ atuncĭ, dacă zicem că toţĭ oameniĭ suntem egalĭ, de ce sperietura aceasta?.. Dacă e adevĕrat că Ţarul onorează Franţa binevoind a o vizita, atuncĭ aceasta îndreptăţeşte pe ceĭ ce ne plâng decadenţa. Dacă, în adevĕr, am ajuns acolo, atuncĭ avem dreptate să ne umilim atât de mult«...

La revue de l'art ancien et moderne. — Septemvrie. — Henri Bouchot începe un studiŭ documentat asupra *Femeeĭ engleze* şi *Pictoriĭ sĕĭ.* In numĕrul de faţă el vorbeşte de Hans

Holbein, pictorul german, chemat la Curtea engleză, și ale căreĭ desene, de o corectitudine neîntrecută asupra femeeĭ engleze, înfrumusețează muzeele cele maĭ marĭ ale Europeĭ. — Continuarea articolelor *Wateau*, *Artele în casa Condé* și *Recente achiziţiunĭ în Muzeul Louvre*, articole ilustrate admirabil și scrise de condeele cele maĭ autorizate în materie de artă ale Franțeĭ. In deosebĭ, viața luĭ Wateau e urmărită de autorul articoluluĭ, Louis de Fourcaud, din pas în pas, cu mult interes și simpatie pentru maestrul veaculuĭ XVIII, care bolnav, tot timpul în cele din urmă, lipsit de cele trebuincioase, preocupat și maĭ mult de viitorul ce i se arăta încărcat de norĭ, lucra cu toate acestea și desena zilnic, umbla neobosit de-șĭ căuta modele, revenea de zecimĭ de orĭ asupra studiilor ce aveaŭ să intre în pânzele sale, dând până la moarte dovada cea maĭ puternică de dragostea, de ardoarea ce avea el pentru arta sa.

Art et décoration. — Septemvrie. — O revistă care rĕspunde uneĭ necesităţĭ simţite de industriașĭ și de toate familiile ce voesc să introducă arta și gustul în viața casnică. In numĕrul acesta întîlnim maĭ multe articole interesante: *Le Pochoir*, de M. C. Verneuil, unde vedem preocuparea autoruluĭ de a reînnoi decorurile murale și de a le varia după scopul și armonia camerelor și edificiuluĭ. Căcĭ trebue să știm cu toţiĭ că într'un interior în care sunt anume mobile, anume vitraliurĭ și bronzurĭ, nu maĭ corespunde banalitatea dezesperantă a tapetelor ordinare și nicĭ cretoanele saŭ mătăsurile făcute gata. In afară de monotonia lor, aceste tapete, cretoane saŭ mătăsurĭ, n'aŭ nicĭ o legătură cu restul interioruluĭ. Autorul articoluluĭ explică în ce stă această legătură și cum putem s'o realizăm.—Un al doilea articol, de Gustave Soulier, se ocupă de fotografia modernă americană, cu procedeurĭ noŭĕ, prin care viața e suprinsă maĭ exact și trecerile de la umbră la lumină sunt maĭ accentuate și maĭ armonice. — Un al treilea articol: *Decorarea farfurielor*, etc.

Nuova Antologia. — Septemvrie. — Interesanta revistă italiană, al căreĭ sumar bogat și variat caută a fi totdeauna și atrăgĕtor și de actualitate, ne dă de astădată, pe lîngă alte articole, sufletul și analiza opereĭ **Neereĭ**, o publicistă italiană de mult talent, care a scris deja peste 10 romane, ca *Il castigo*, *Iride*, *Nell' Azzuro*, etc., publicate maĭ toate la Milan, și prin care șĭ-a stabilit o reputaţiune europeană în ceĭ 25 de anĭ de când scrie. Autorul articoluluĭ Guido Menasci găsește că cel dintăĭ cuvînt, pentru care operele Neereĭ aŭ atras publicul italian și străin, e sinceritatea ce le însufleţește. Astăzĭ, de cele maĭ multe orĭ, când citeștĭ o carte, simţĭ numaĭ decât că autorul eĭ voește să te facă să vezĭ în el, printr'un snobism de modă, o personalitate fictivă care e, faţă de personalitatea luĭ reală, întocmaĭ cum ar fi o haină de serbătoare faţă de haina de toate zilele. Neera, din contră, apare, în scrierile eĭ, în haina de toate zilele. Și, neapărat, ea nu se arată pe ea însăși în romanele sale, dar simţĭ bătăile eĭ de inimă pentru ceĭ suferinzĭ și admiraţia eĭ pentru tot ce e mare și frumos. Sinceritate dar în sensul acesta. Un al doilea caracter al opereĭ sale e bunătatea cu care Neera privește lumea vĕzênd în ea numaĭ partea cea bună. Această virtute a eĭ e una din cele maĭ înalte, maĭ rarĭ și maĭ frumoase. Nu că viața i s'ar părea doar numaĭ trandafirĭ fără spinĭ, dar chiar în părţile eĭ dureroase Neera o vede cu o tristeţă resemnată, cu un fel de senitate. Desigur însușirea aceasta ĭ-o accentuă sexul eĭ, recunoscut ca maĭ bun și maĭ simţitor. Viața puternică și variabilitatea personagelor introduse în romanele sale, e apoĭ o altă calitate a scriitoareĭ italiane. In deosebĭ femeile sunt zugrăvite cu un penel de-o fineţă și de o exactitate surprinzĕtoare, și printre ele fetele bĕtrâne, »aceste victime ale civilizaţieĭ«, cum le numește Neera, ţin primul loc. Iată lumina subt care le vede ea pe aceste fiinţe nenorocite: »... Mizeria lor relativă, personală, sufocată în marele ocean al mizeriilor omenești, suferită cum e suferită durerea de măsele de cine are măselele sănĕtoase, e cu toate acestea o mizerie care face miĭ și miĭ de victime constrîngêndu-le a ascunde suferinţele lor, dacă nu voesc să servească de jucărie. Pentru că iată marea nedreptate: societatea care interzice femeilor drepturile lor naturale, dacă n'aŭ putut avea un bărbat, îșĭ rîde de ele dacă rĕmân fete bĕtrâne și le numește rĕutăcioase, invidioase, sensuale. Oameniĭ, care aŭ în aceasta partea leuluĭ, ar trebui cel puţin să le imite generozitatea. Eĭ, când natura strigă prea tare, o fac să tacă, ca pe fiara luĭ Dante, aruncându-ĭ în gură un pumn de noroiŭ, și săturaţĭ de acel noroiŭ se ridică cu vagĭ dorinţe de ideal. Eĭ împart pe femeĭ în douĕ categoriĭ: tu, zic dînșiĭ

uneia, veĭ împăca corpul meŭ; și celeĭlalte: tu veĭ fi raza sufletuluĭ meŭ. Dar de aceste diviziunĭ natura nu ține cont. Dealungul secolilor noĭ auzim încă strigătul celebreĭ curtezane care se sfîrșește de amor divin la picioarele luĭ Isus. Noĭ înțelegem acel strigăt, el ne dă entusiasm, ne inspiră pietate. Dar pentru ce n'am auzi de-o potrivă și strigătul aceleia care, nutrită de ideal, plânge de durerea fiarelor ce-ĭi rup carnea?...«. Autorul articoluluĭ continuă maĭ departe analiza fiecăruĭ volum maĭ important: *Tereza, Lidia, L'Indomani,* care a fost publicat în *Revue des Deux mondes,* etc., și conchide că Neera e o femeie de mare talent și de mare inimă.—De la distanța care ne desparte de Italia, ne unim și noĭ vocea cu autorul articoluluĭ și trimitem distinseĭ scriitoare italiane expresiunea admirațiuniĭ noastre celeĭ maĭ viĭ.

Revista politica e letteraria. — Septemvrie. — In articolul *Le due alleanze,* un pseudonim care ar putea fi însuși filo-romînul de Gubernatis, vede maĭ întâĭ că »Waldeck-Rousseau a reușit să îndeplinească ceeace Gambeta încercase. Mulțĭ aŭ putut crede că actualul prim-ministru al Franțeĭ uitase intențiunile și năzuințele șefuluĭ sĕŭ de odinioară. Evenimentele din urmă ne dovedesc însă contrariul. Nu a fost îndeajuns ca Waldeck-Rousseau să deie Franțeĭ pacea internă de care ea avea atâta necesitate în urma agitațieĭ îngrijitoare din ultimiĭ anĭ; nu a fost îndeajuns ca el să înlăture din Franța pericolul luptelor sociale, dând socialismuluĭ rațional mijlocul de a-șĭ îndeplini programa, luând un fruntaș socialist în ministerul sĕŭ. El urmărea maĭ presus de toate ridicarea prestigiuluĭ Franțeĭ în afară la nivelul de odinioară, și reușĭ a-șĭ încorona gîndul cu vizita Țaruluĭ în Franța, ținênd lucrul secret până la momentul oportun, când nimic nu-l maĭ putea împiedica. Și Țarul veni în Franța când tocmaĭ era ministru de comerciŭ socialistul Millerand!

Alianța dintre Rusia și Franța e considerată de autorul articoluluĭ ca un bine pentru Europa. Fiind o alianță defensivă ca și tripla alianță, Franța a trebuit, zice dînsul, să renunțe în principiŭ la »revanșă« și renunțarea eĭ e un fapt cu minte. In adevĕr, dacă Franța ar fi urmărit încă ideia de revanșă, atât ea cât și Europa ar fi suferit un chip dezastruos, dat fiind un războiŭ între cele douĕ alianțe, dupla și tripla—saŭ maĭ bine zis quintupla—adăogându-se și Spania prin Italia și România prin Austria. România, în deosebĭ, care e un element prețios, nu poate să-șĭ schimbe ideia de-a se alia cu Rusia, căcĭ știe bine ce înseamnă alianța Rusieĭ cu ceĭ maĭ micĭ decât ea... Rusia a putut încerca o apropiere de România, prin vizita escadreĭ eĭ în porturile românești. Dar Regele Carol n'a făcut, pentru salutarea eĭ, decât o simplă cuviință ospitalieră; iar primul-ministru al țăreĭ, Sturdza, a avut în privința aceasta maĭ multe întrevorbirĭ cu contele Goluchowski și șeful statuluĭ-major austriac....

Cele douĕ alianțe, prin urmare, preconisează prelungirea pacĭnică a stăriĭ de maĭ înainte în Europa.«

D. SPINEANU.

1443
1902

Duiliŭ Zamfirescu

1143
1902

INDREPTĂRĬ

ROMAN

I

Subt lumina discretă a lămpiĭ, Generalul Villara era gata să adoarmă, cu jurnalul în mână. Strîns în uniforma sa de cavalerie, croită după regle-mente, de-abia putea îndoi picioarele de la genunchĭ: de aceea le ţinea maĭ totdeauna întinse, iar acum maĭ întinse decât orĭcând, intrând cu vîrfurile cis-melor subt canapea.

— Iorgule, ce facĭ!

El tresări, adunându-şĭ ochelariĭ de pe jos:

— Nu maĭ e chip să găseştĭ un om cum se cade. Toţĭ şĭ-aŭ schimonosit numele: fiindcă s'a potrivit la unul de talent, patruzecĭ alţiĭ vin să ne ambeteze cu moftologiele lor: »Delaurlaţĭ, Delafurcenĭ, Delahingherĭ«. Şi-s toţĭ poeţĭ pe-simiştĭ, Domnule, şi cu lamentaţiĭ prin prejur! D'apoĭ şi când ţi-ĭ prind la vo-luntariat! Umflă-l Mitreo!.. că-ĭ de ăĭ cu »delafurcenĭ«. Scurt comanda!..

Apoĭ se sculă, se scutură de somn şi de îmbîcseală, îşĭ încheiă tunica şi eşi zicênd:

— Mergem, fată hăĭ? Imbracă-te că viŭ.

Intrebarea asta *hăĭtă* era adresată uneĭ fete tinere, fiică a unuĭ preot din Transilvania, a căreĭ mamă fusese în şcoală la Viena cu Ana Villara, nevasta Generaluluĭ. Porţia Hulduleac, întoarsă acasă, se măritase modest cu părintele Moise Lupu, aducênd intensitatea voinţeĭ sale, de obîrşie daco-romană, până în vremile noastre şi până în treburile patriotice ale bărbatuluĭ sĕŭ, pe când Ana Villara, după scurta şi fugara iubire pentru Mihaĭ Comăneşteanu, se măritase cu o rudă a sa şi era astăzĭ nevastă de General. Chip interesant, suflet muncit şi bănuitor, Ana Villara păstra, în firea sa necumpănită, o amintire neştearsă prie-teneĭ din şcoală, feteĭ sănătoase şi rumene, ce lupta, alăturĭ de bărbat, împo-triva asupririlor, — iar acum ocrotea pe fiica acesteia, elevă într'un azil din Bu-cureştĭ. Fata se chiema ca mamă-sa, Porţia, nume pretenţios şi naiv, care as-cundea, în familia eĭ, ca în toate familiile româneştĭ de peste munţĭ, trebuinţa

sufletească de o zilnică amintire a originei lor. Fata era în vîrsta nehotărîrii formelor, tăiată din greŭ, îmbrăcată din puțin, dar încântătoare prin tinerețea vajnică ce-i sta întipărită în obraz, prin deplina nevinovăție a gîndurilor și mai cu seamă prin limba fermecătoare pe care o vorbea. Toți în casa Generaluluĭ zîmbeaŭ de grijea cu care învîrtea ea frazele, ca nu care cumva să pătrunză vre-o vorbă străină în graiŭ, dar toți eraŭ înrîuriți de sinceritatea feluluĭ eĭ de a fi.

Pe când Generalul eșea, fata juca șah cu Alexandru Comănești eanu, fiul Sașeĭ, acum Locotenent în artilerie. Fata făcuse o mișcare greșită, primejduind unul din turnurĭ. Locotenentul stăruia să anuleze mișcarea.

— Nu se poate, Domnule: am greșit, urmează să fiŭ pedepsită.

Se făcuse roșie și zîmbea, ridicându-și părul de pe fruntea netedă.

— Eĭ, Mio, tare maĭ eștĭ pedantă, dragă, zise Ana.

Locotenentul se uită la ele amîndouĕ neînțelegînd către cine se îndrepta numele acela noŭ.

— Alexandru nu știe. Am descoperit că domnișoara se chiamă Mia.

— Așa îmĭ zice tata, explică Porția. *Mia*, adică *sua:* amintirĭ italienești de la *Propaganda*, adaogă ea, dînd din cap cu șiretenie. Apoĭ urmă cu necazul turnuluĭ:

— Așa eram prinsă în gîndurĭ despre doamna asta de Regină, că n'am păzit turla. Vĕ rog s'o luațĭ, Domnule.

Tocmaĭ se întorcea Generalul, împintenat, parfumat, cu felul de tinerețe străină, pe care 'l dă uniforma bărbaților ce se îngrijesc:

— Haĭ fată, haĭ!

— Așteaptă un moment, să sfîrșească partida, zise Ana.

— Nu pot, dragă, că și eŭ am partida mea, care mĕ așteaptă. S'o ducă Alecu. Vreĭ, căpitane?

— Bucuros.

— Bucuros, ha?.. Bravo, aĭ noștri!

Apoĭ îl bătu pe umerĭ, scrîșnind din dinții.

— Așa te vreaŭ, voĭnic și bărbat. Haĭ cu mine la club.

— Bucuros, D-le General.

Ana se uită la bărbatu-sĕŭ lung. El se răsgîndi:

— Nu se poate, că rĕmâne nevasta singură. Haĭ, Porțio dragă.

Apoĭ o bătu și pe dînsa pe spate, rîzînd:

— Ce Porție!.. Douĕ porțiĭ!..

Fata se îmbrăcă, sărută mâna Aneĭ, îșĭ luă rĕmas bun de la Locotenent, care trebuia să plece, și voi să iasă. Ana o opri.

— Mio dragă, nu vreĭ să viĭ și tu cu noĭ la țară de sĕrbătorile Crăciunuluĭ?

— De, doamnă, știŭ eŭ... Să scriŭ acasă.

— Lasă că scriŭ eŭ Porțieĭ... Bonsoir dragă.

După ce Generalul și Porția eșiră, Ana se sculă de unde ședea și veni lîngă tînĕr. Iĭ puse amîndouĕ mânile pe umerĭ și se plecă binișor spre dînsul. Cum

însă și el o luase de mijloc, ea îĭ desfăcu brațele de după talie, i le așeză pe masă și se uită lung în ochiĭ luĭ, tremurând:

— Unde-aĭ fost aseară, de n'aĭ venit?

— Ne-am primblat.

— Nu spuĭ adevĕrul!

— Ba tot adevĕrul.

— Și după ce v'ațĭ primblat, unde aĭ fost?

— Asta-ĭ altă întrebare... Iar ne-am primblat.

Ana se uita la dînsul, cu ochiĭ aprinși de rĕutate:

— Nu știĭ nicĭ cel puțin să minți bine.

— Nu. Și nicĭ nu țiŭ.

Ea se așezase din noŭ jos și urma a se uita la dînsul țintă, mișcând nervos din vîrful picioruluĭ:

— Dacă glumești, gluma e de rĕŭ gust. De ce nu spuĭ că aĭ fost acasă?

— Fiindcă n'am fost acasă.

— Atuncĭ unde aĭ fost?

— M'am primblat.

— Pe unde?

— A venit Generalul la mine și am eșit amîndoĭ să umblăm pe jos, — ceea ce mĭ-a făcut mult bine, fiindcă stătusem toată zioa închis în casă.

— Pentru ce-a venit Iorgu la d-ta?

El se sculă, perzêndu-și răbdarea:

— De unde știŭ eŭ?.. Fiindcă așa a vrut.

Ea tăcu un moment, gîndindu-se; apoĭ sună și zise feciorului să le dea dulceață.

— Iar aĭ fost la Prințesa Smasnù.

— Da, am fost.

— Atuncĭ de ce nu spuĭ drept?

— Fiindcă nicĭ nu mĕ gîndeam că te poate interesa.

— Ce era? Iar Liga?.. Saŭ literatură românească?..

— Și una și alta.

— Va să zică în calitatea d-tale de june român boier vreĭ să jocĭ rolul de protector al literilor și fraților *ghe ghincolo?*.. Prințesa Smasnù înțelege grozav literatura românească, iar d-ta înțelegĭ pe Prințesa, — de unde, decĭ, înțelegĭ literatura... Dacă n'ar fi umoristic, ar fi de plâns.

Tînĕrul îșĭ luă chipiul și foarte politicos se închină înaintea eĭ:

— Astăseară nu se poate vorbi cu d-ta... Mĕ tem să nu te supĕr maĭ mult și de aceea mĕ duc.

— Cum pofteștĭ.

El îĭ luă o mână să ĭ-o sărute.

— Iar aĭ vre-un congres patriotic urgent?..

— Nu am nicĭ un congres... și mĕ mîhneștĭ că rîzĭ de asemenea lu-

crurĭ. Eŭ nu ştiŭ ce fel de fire eştĭ: îţĭ trebue totdeauna ceva pentru care să suferĭ saŭ prin care să facĭ pe alţiĭ să sufere.

Ana rĕmase de odată loculuĭ, încremenită de cuvintele foarte simple dar foarte drepte ale tînĕruluĭ. Aşa era. Işĭ duse încet mâna la gură, gîndindu-se:

— Ce să fac? Vĕd şi eŭ că-ĭ aşa, şi invidiez pe ceĭce pot fi altfel. Dar dacă mĕ înţelegĭ, trebue să mĕ compătimeştĭ. Iartă-mĕ şi şezĭ.

Iĭ luă chipiul din mână şi-l aruncă pe canapea.

— Şezĭ.

El înnălţă din umerĭ şi şezu:

— Mĕ mir câte odată cum aĭ putut prinde dragoste de mama copileĭ ăştia... Aceea, de sigur, nu-ţĭ seamănă.

— Aceea seamănă cu d-voastră, patrioţiĭ...

Comăneşteanu se uită în ochiĭ eĭ.

— Să mĕ duc orĭ să staŭ?

— Cum pofteştĭ.

— Uite, Ana, staŭ, ca să nu te las cu părerea de rĕŭ de-a fi comis o impoliteţă.

Ea tăcu, privindu-şĭ mânile. Intră feciorul şi le aduse dulceaţă.

— La urma urmeĭ, zise ea, părênd a se hotărî şi servind pe tînĕr, sunt ceeace sunt şi nu mĕ maĭ pot schimba.... Inchide ochiĭ.

— De ce? întrebă el mirat.

— Atâtea lucrurĭ îmĭ aducĭ aminte!... Semenĭ cu mama dumitale cum n'am maĭ vĕzut! Aşteaptă-mĕ un moment; viŭ numaĭ decât.

Curioasă era, curioasă şi par'că în adevĕr nefericită. Bănuitoare şi decĭ adesea nedreaptă cu ceĭ pe care ĭ iubea, mîndră până la exces cu ceĭlalţĭ, complicată cu sine, îşĭ trecea viaţa chibzuind iar nu trăind. Măritată cu un bărbat a căruĭ fire era tocmaĭ contrariul de ceeace era firea eĭ, fără copiĭ, preocupată de a-şĭ păstra averea şi a o apăra împotriva Generaluluĭ, devenise pe nesimţite mică la suflet şi cicălitoare, deşi avea un fond de adevĕrată nobleţă de gîndire. In viaţa eĭ casnică fusese cinstită fără merit, căcĭ mîndria o scutea de greşelĭ şi îndepărta pe bărbaţĭ de dînsa, — ceeace n'o împedica de-a suferi de multele şi nenumĕratele înfruptărĭ ale Generaluluĭ din binele aproapeluĭ.

De câţĭva anĭ, de când ofiţerul din şcoala de aplicaţie se făcea din ce în ce maĭ nalt şi semăna tot maĭ mult cu visurile eĭ din prima tinereţe, Ana se simţea luată de apă. Ceeace la început era un sentiment aproape matern, devenise cu vremea o stare sufletească complicată: îĭ era drag ca un copil pe care aproape îl crescuse, încercând să-l facă după chipul şi asemănarea eĭ, şi-ĭ maĭ era drag ca bărbat care creştea cu personalitatea luĭ, după legile însuşirilor sale fireştĭ, cu totul deosebite de-ale eĭ. In vremile din urmă se hotărîse ca tînĕrul să plece la Fontainebleau, pe vara viitoare. La ideea de a nu-l maĭ vedea, înţelesese că-l iubea cu adevĕrat. De atuncĭ începuse a se chinui şi maĭ mult şi a-l chinui şi pe dînsul. Il ţinea de scurt; vrea să ştie tot ce face şi unde se duce. Smaranda Dudescu, care pretindea că se coboară din neamul Basarabilor Dră-

culeştĭ, era obiectul sarcasmuluĭ Aneĭ. Prinţesa Smasnù, cum o chiema toată lumea, putea fi luată ca tip al uneĭ stărĭ sufleteştĭ, ce, pe nesimţite, se deşteptă în clasele de sus ale societăţiĭ noastre. Născută în străinătate, crescută în străinătate, vorbind limbile străine maĭ bine decât propria sa limbă, Prinţesa îşĭ adusese deodată aminte că este româncă şi româncă neaoşă, de neam mare, şi se pusese a vorbi numaĭ româneşte, a se ocupa de Ligă, a da serate literare, în care o întreagă clasă a societăţiĭ făcea cunoştinţă pentru întâiaşĭ dată cu scriitoriĭ şi poeţiĭ românĭ. Curios efect al bătălieĭ de la Grivița şi al luptelor de la Plevna, unde sângele generos al dorobanţilor, vĕrsat pentru apărarea ţărĭĭ, avea să deştepte atâtea conştiinţe amorţite!...

In fine, Ana veni, cu o carte în mână:

— Am să mĕ sprijin pe autorĭ, zise rîzênd.

Apoĭ, aşezându-se lîngă tînĕr, deschise un ceaslov plin de icoane şi de sfinţĭ bizantinĭ:

— Fiindcă te mirĭ adesea de firea mea şi chiar parĭ câte odată a mĕ privi de sus, din înnaltul nobleţeĭ d-tale... şi a prinţeseĭ Smasnù, o să-ţĭ citesc o paginä din cartea asta. Eŭ sunt astăzĭ româncă, fiindcă asta vreaŭ să fiŭ. Dar tot sufletul meŭ e de greacă, greacă din Imperiul roman de Orient, coborîtoare din Porphyrogeniţĭ, nepoată orĭ strănepoată a luĭ Vasilie II cel Mare... De geaba zîmbeştĭ.

— Haĭ să zicem că te coborĭ din Paleologĭ orĭ Cantacuzineştĭ, că din aceştia tot maĭ sunt...

— Vezĭ că nu ştiĭ istoria. Porphyrogeniţĭ se chemaŭ toţĭ prinţiĭ imperialĭ, adică născuţĭ în purpură.

Comăneşteanu se sculă şi se închină înaintea eĭ, par'că în adevĕr ar fi fost născută în purpură.

— Te rog să fiĭ serios. Ascultă:

»Atâta era de mare înrîurirea ideiĭ greceştĭ, încât împĕratul merse în pelerinagiŭ la Acropolea Atheneĭ. Parthenonul, opera de cincĭsprezece orĭ seculară a luĭ Ictinos şi Callierates, trebuia să strălucească atuncĭ din candida splendoare a marmurelor sale, a sculpturilor neatinse încă din frize şi metope, a triumfaleĭ sĕrbătorĭ a Panatheneelor. Veneţieniĭ, Turciĭ şi Engleziĭ nu trecuseră încă pe acolo. Tinereţea eternă a templuluĭ Atheneĭ, după vreme de cincĭsprezece veacurĭ, rĕmăsese tot aşa de încântătoare ca la început. Singura schimbare ce se adusese monumentuluĭ era transformarea luĭ, încă din veacul al V-lea, în biserică creştină. Cultul fecioareĭ Maria urmase firesc cultuluĭ fecioareĭ Pallas. Indoita sfinţenie a loculuĭ atrăgea la sine pe Elinĭ ca şi pe barbariĭ apusuluĭ. In acest sanctuar etern al raseĭ greceştĭ, se înghenunchiă împĕratul victorios, Vasile II, armean de origină, elin prin limbă şi prin inimă. In limba greacă rĕsunară cânturile bisericeştĭ. Cu giuvaerurile şi vasele sacre hrăpite tezauruluĭ din Ochrida fu îmbogăţit altarul Panaghieĭ, al aceleĭ Notre-Dame d'Athènes, cum o numiră maĭ pe urmă cruciaţiĭ apusuluĭ şi baroniĭ francezĭ aĭ Achaieĭ«.

Ana rĕmase un moment încurcată. Bucata aceea de literatură i se părea

mai puțin frumoasă, acum când o cetea cu glas mare, stând de sine, fără legătură cu ce fusese înainte și cu ce venea pe urmă.

— Poate că dumneta nu mă înțelegi, zise ea încurcată.

— Ba te înțeleg prea bine.

— Nu vreaŭ să mă mîndresc. Vreaŭ să explic. Ceeace era împĕratul acesta, eraŭ toate familiile de atunci, și sunt astăzi toți urmașii lor, rătăciți prin lume: care Greci, care Armeni, care Bulgari, prinși în adîncimea ideii eline și deveniți elini cu sufletul și aspirațiile lor. Ceĭce aŭ moștenit, prin sânge și prin tradiții, năzuințele strămoșilor acestora, nu se pot asemăna cu d-voastră: unii pot fi stricați, alții decăzuți și șireți, alții nobili cu adevĕrat, — dar toți sunt mîndri și mai cu seamă toți sunt complicați. Mă înțelegi?

— Te înțeleg foarte bine. Numai așĭ avea de adăogat că dacă e un merit să te coborî din părinți iluștri, și noi avem acest merit.

— Vezi? Zici că mă înțelegi . . . Nu e nici un merit, nici un nemerit. E un fapt. D-voastră vĕ puteți coborî, dacă voiți, cu toții din Traian. Nu ați avut însă totdeauna conștiința originii d-voastră. A fost chiar un timp, și poate cel mai interesant, în care n'ați avut-o de loc: acela al formațiunii poporului românesc așa cum s'a transmis el până în zilele noastre. Și în asta constă diferențiarea . . . Rîzi, fiindcă vorbesc ca o carte. Cu toate astea așa e: propriŭ zis rase nouĭ nu există. Poate, cel mult, să existe încrucișări nouĭ de rase. Ceeace constitue bĕtrânețea saŭ tinerețea popoarelor este memoria lor, cu alte cuvinte conștiința vieții. Eŭ am conștiința că trăesc de mii de ani, din generații în generații; așĭ putea zice chiar că o *simt* această conștiință în neliniștea mea sufletească, în contrazicerile dorințelor mele, în auto-critica din fiece minută a vieții mele, în fine în lipsa totală de ceeace se numește *naivitate* . . .

Vorbind astfel, se uita la dînsul cu felul de mulțumire al oamenilor ce se cred nepricepuți de semenii lor și cărora li se pare că aŭ găsit o explicație.

— Mĕ înțelegi acuma?

— Te înțeleg.

— Și pe când eŭ sunt așa, d-ta eștĭ altfel, — d-ta și amica mea Porția și fiica eĭ Mia: d-voastră, aceștia, vĕ mergeți drumul în pace, fără nedomiriri, fără îndoieli . . . Ce te uiți așa la mine? zise ea, atingêndu-l cu mâna peste obraz.

El, în adevĕr, se uita la dînsa, gata par'că s'o întrebe dacă nu care cumva și vîrsta fiecăruia putea fi pricina acestor deosebiri; dar nu o întrebă și tăcu. Ea părea a-l înțelege:

— Spune! Ce te uiți la mine atât de curios?

— Mĕ uit, zise el încet, fiindcă adesea mi se face milă de d-ta. Iți trăești viața în gînd, în loc de-a o trăi în traiŭ. Dă-mi o mână și lasă-mĕ să ți-o sărut. Ar fi o îndreptare . . .

Ana, la atingerea mâneĭ luĭ, păru a avea deodată revelațiunea zădărnicieĭ teoriilor eĭ. Ĭi lăsă mâna în voe și își rezemă fruntea pe cartea în care citise. Par'că o pace binefăcĕtoare se lăsa în gîndurile eĭ.

— Scoală-te, zise ea tînĕruluĭ, care-i sta acum alăturĭ, în genunchi. Și

mila e ceva,— cam puţin, dar în fine e . . . Ce amintire dureroasă îmĭ trece prin minte! Sĕrmana Natalia Canta! . .

Dar nu apucă să sfîrşească bine numele ce rostea şi uşa se deschise cu zgomot, iar unul din soldaţiĭ de ordonanţă intră ca o vijelie:

— Cuconiţă, vine D-nu General!

Ana sărise în picioare şi se uita la dînsul cu ochiĭ aprinşĭ de mânie. Era atât de furioasă, că părea încremenită. In sfîrşit îşĭ regăsi glasul, şi, privindu-l lung, rosti silabă cu silabă:

— Ieşĭ afară, dobitocule!

Soldatul, ruşinat şi umilit, se întoarse de unde venise, pe când Ana se ducea înaintea luĭ bărbatu-sĕŭ, fără măcar a arunca o privire către tînĕr. El îşĭ reluase locul pe scaun şi rĕsfoia cartea Aneĭ într'aiurĭ. Trecură câteva clipe lungĭ, minute teribile, în care individualitatea ameninţată nu poate înjgheba nicĭ o idee limpede.

In cele din urmă se auzi glasul Generaluluĭ rîzând ca în vremea cea bună. Uşa se deschise şi eĭ amîndoĭ, Ana şi bărbatu-sĕŭ, intrară la braţ. Generalul rîdea să se topească.

— Bravo, Alecule! striga el, bătând din palme. Bravo neică! Intri şi tu în tagma noastă, a proştilor! . . Că Domnul a zis: »creşteţĭ şi vĕ înmulţiţi, nătărăilor«, iar Porţia este o porţie şi jumĕtate! . .

Şi iar rîdea, plecându-se pe genunchĭ şi pocnind din palme. Ana îl lăsase de braţ, rĕmasă cu un pas înapoĭ, şi se uita la Comăneşteanu ţintă. Acesta, încurcat, privea la eĭ ca la niştе comedianţĭ. Ce voiaŭ să zică?

— Da bine, frate, că m'am întors acasă! . . Eĭ, scrim numaĭ decât părinteluĭ Lupu . . .

— Despre ce? întrebă tînĕrul, începând să înţeleagă.

— Cum despre ce? Ştiŭ că n'o să-ţĭ daŭ eŭ consimţimîntul, că fata nu-ĭ a mea, neiculiţă.

Apoĭ iar se porni pe rîs, bătându-l pe umerĭ:

— Bravo aĭ noştri! Aşa mi te voiŭ: june însurăţel, cu zgarda de gît.

— Da nicĭ n'am gîndit, D-le General!

— Nu-mĭ umbla cu fleacurĭ, că mĭ-a spus mie Ana . . . Scurt comanda!

Comăneşteanu se uită un moment la dînsul, zicându-şĭ, par'că fără voia luĭ: — uite ce prost e! Ana veni binişor spre el şi-l atinse pe braţ, vorbind încet şi rătăcit:

— Ţĭ-am spus să te gîndeştĭ bine. Nu tăgădui, fiindcă am martorĭ că mĕ rugaĭ în genunchĭ să-ţĭ daŭ pe Mia . . . Par'că Mia ar fi a mea!

Tînĕrul, încremenit de atâta îndrăzneală, rĕmăsese mut.

— Haĭ, Alecule, că m'aĭ vorbim . . . Mĕ duc să-mĭ iaŭ portabacul. Nu te nelinişti, că scriŭ chiar astăseară părinteluĭ Lupu.

Intr'o clipă Ana fu lîngă dînsul, strîngându-ĭ mâinile în mâinile eĭ:

— Scapă-mĕ! Te rog, te implor, nu mĕ lăsa în batjocura slugilor! . . Am să-l vîr în puşcărie pe mizerabilul acela.

Tremura, se făcuse galbenă şi par'că chiar urîtă. Vanitatea rănită strîmbase armonia liniilor figurii.

— Du-te, te rog . . .

Şi fiindcă el nu se putea urni de loc, înmărmurit de enormitatea sacrificiului ce i se cerea, pentru a înlătura bănuiala unei slugi, — se duse ea.

Rămas singur, indignat de purtarea ei, se resculă într'însul sentimentul de dreptate şi, fără a se gîndi ce face, lovi în masă cu latul palmei şi zise tare:

— Nu e adevărat!

Atunci Ana, din odaea ei, veni din nou către dînsul.

— Să ştii că nu mă mai vezi. Dacă nu te poţi ridica peste un moment de slăbiciune, nu ai sufletul unui adevărat bărbat!

— Bine, îmi ceri prea mult!..

— Aşa îţi pare acum. Veĭ vedea mai tărziu că nu-ţi cer aşa de mult . . .

Se auzea vocea Generalului prin anticameră. Tînărul plecă, iar Ana ieşi după dînşii, petrecîndu-i, par'că nu s'ar fi întîmplat nimic cu ei.

II

Se ridica luna pe dealurile de la Ciulinţei, luminând câmpurile întinse. Zăpada rotunjea colnicele, umplea afundăturile, par'că un vis ar fi învăluit toată firea în nerealitate.

Sania mergea pe pîrtia bătătorită, alunecând şi ea ca o închipuire. Muchea grindurilor da la iveală câte o colibă fumurie, căpiţe de fîn, şire de paie, care, în singurătatea dimineţii, păreau namile din poveşti.

Locotenentul se uita pe gînduri în slava cerului.

Dacă n'ar fi fost clopoţeii de la cai, mersul lui pe întinderea câmpului i s'ar fi părut ridicat în vremuri depărtate. Scoase capul din gulerul blăniĭ şi se uită spre răsărit: o dungă de lumină, par'că mai mult bănuită decât adevărată, năzuia să lupte cu luna. In trecerea neclarificată a imaginelor, i se păru că vede pe culmea unui grind un şir de umbre, ce se scoborau dincolo pe vale.

— Semn de iarnă grea: ies lupii în hăiticuri.

— Pe ce drum suntem, Baciule?

— Pe drumul nostru, Coane.

Baciul îmbătrânise. De când se întorsese a doua oară în curtea lui Mateiu Damian, nu se mai dusese de la el. Cam trist, cam singuratic, se ţinea încă drept bătrânul. Fusese ridicat la rangul de morar, apoi de îngrijitor de moşie; iar acum, de când curtea de la Comăneşti rămânea tot mai singură, la acela de puşcaş.

E drept că văzuse multe, multe petrecuse şi de multe suferise Baciul. După războiu, când sămînţa de viaţă nouă încolţea în toate inimele, la Comăneşti se ofilea floarea loculuĭ, stăpîna văilor, doamna lor a tuturor. Moartea lui Mihaĭ Comăneşteanu zdruncinase din temelii alcătuirea sufletească a surorii sale. Saşa trăise câţiva ani ca o închipuire de poveste, plecată spre şoaptele unei lumi nevăzute, bună, blândă ca în totdeauna, până ce se stinsese. Bărbatu-său părea

pornit şi el pe acelaş drum. Inconjurat de tot ce fusese drag neveste-sĭi, trăia singur la Comăneştĭ, luminându-şĭ viaţa prezentă cu icoanele trecutuluĭ.

Ceĭ doĭ băeţĭ, Alexandru şi Mitică, crescuseră şi se făcuseră oamenĭ. Cel maĭ mare intrase în şcoala militară, contra voinţeĭ părinţilor, cu încăpăţînarea blajină a naturilor timide; eşise sub-locotenent în artilerie; făcuse şcoala de aplicaţie, — iar acum, locotenent, ales pentru a fi trimis la Fontainebleau, venea să treacă sĕrbătorile cu tată-sĕŭ. Cel maĭ mic era deja în străinătate, unde sfîrşea dreptul, vioiŭ, harnic, plin de gînduri bune pentru viitor.

Dar de chipul celuĭ maĭ mare se legaŭ amintirĭ scumpe tuturor. El moştenise figura mă-seĭ, moştenise numele eĭ şi, maĭ mult decât toate, moştenise de la unchiu-sĕŭ, mortul în războiŭ, aureola de speranţe ce pun unele familiĭ pe fruntea unuĭ copil. Tată-sĕŭ îl privea lung, se perdea câteodată în gînduri nesfîrşite despre taĭna de simpatie cu care înconjură natura unele chipurĭ omeneştĭ, şi niciodată nu-ĭ trecuse prin minte să-ĭ pară rĕŭ că fiu-sĕŭ lăsase numele părintesc spre a adopta pe acela de Comăneşteanu.

Când dar locotenentul se dete jos din sanie, în bruma dimineţiĭ de iarnă, tatăl sĕŭ îĭ eşi înainte şi îl strînse la piept, tremurând. Baciul se rotea prin cerdac, pe la geamurĭ, pe când feciorul ridica blana din spatele tînĕruluĭ. Atuncĭ apăru militarul voinic, nalt şi mlădios, zîmbind de bucurie. Tatăl sĕŭ bufnea într'aiurĭ, înnecat de emoţiune. In chipul tînĕruluĭ, blond, cu ochiĭ negri, trăia imaginea mă-seĭ cu atât de vie asemĕnare, în cât par'că o glumă a naturiĭ ar fi ridicat capul de pe umerĭ de femee şi l-ar fi pus pe umeriĭ puternicĭ aĭ bărbatuluĭ. Tată-sĕŭ nu maĭ putea rosti nicĭ un cuvînt. Deschise uşa de geamurĭ pe la care se învîrtea Baciul şi-ĭ făcu semn să intre. Bĕtrânul puşcaş rĕmăsese în picioare, uitându-se lung la tînĕr.

— Ă, Doamne, boerule, că mult îĭ maĭ seamănă rĕposateĭ Cucoane!.. Adevĕrat *Sulfină!*

Numele rĕmăsese tînĕruluĭ de la maică-sa. Pe când era copil, Saşa îl chema *Sulfiniţă*, din cine ştie ce apropiere taĭnică între băiat şi floare. Iar acum, când vremea trecuse, Baciul găsea şi el că floarea înflorea:

— Sulfină, coane, încheiă Baciul: floare curată!

Ca să facă plăcere luĭ tată-sĕŭ, tînĕrul intră la dînsul în odae să se culce. Innăuntru era cald. Se dezbrăcă pe jumĕtate şi, prins de gînduri, se rezemă de sobă. In casa aceea în care crescuse, în mijlocul lucrurilor ce-l întovărăşiseră de când deschisese ochiĭ, domnea pacea unuĭ trecut plin de tinereţe şi de durere. Acolo murise mamă-sa, acolo vĕzuse ca prin vis pe unchiu-sĕŭ, acolo se născuse el; tot ce era acum împrejurul luĭ fusese şi altădată: statornicia lucrurilor, în care sufletul cel maĭ turburat îşĭ găseşte liniştea.

I se păru că-ĭ e frig şi îşĭ puse pe dînsul o haină. In fuga mişcărilor îşĭ ridică braţul aşa cum făcea câte odată Mia. Pentru întăiaşĭ dată se gîndea la dînsa, de când se despărţise de Ana. Mia!.. Ana!.. Ce de impresiĭ venetice, în mijlocul acelor nevinovate şi tăcute mărturiĭ ale vieţiĭ luĭ lăuntrice! Tot ce era acolo îĭ vorbea limba iubiriĭ părinteştĭ, graiul simţirilor adevĕrate, pe care numaĭ

moartea le curmă. Par'că acolo, și Ana și Mia și prietenĭ și tot ce era ferberea vieții de acum, devenea străin, devenea mincinos . . .

Ana! . . Cartea cu icoanele grecești! . . Eĭ, și!? . .

Era muncit de nedreapta hotărîre a Aneĭ. Nu e iertat nimĕnuĭ să robească pe aproapele sĕŭ pentru a hrăni o zadarnică închipuire de sine. Vanitatea Aneĭ și libertatea luĭ! Da, negreșit că libertatea luĭ era maĭ scumpă decât tot. Ce i se putea întîmpla? Să se bată cu Generalul saŭ să-l desprețuiască Ana . . . La urma urmeĭ putea să-l și desprețuiască, că doar nu putem împedica pe oamenĭ să cugete orĭ să simtă cum vor. Făcu un pas către masă, spre a răsuci cheia de la lampă, a căreĭ flacără se micșora. O rază de lumină cădea pe geamul unuĭ portret. Lăsă lampa și se apropie de portret. Eraŭ douĕ: unul înfățișa chipul senin al mă-seĭ, celălalt pe al luĭ unchiu-sĕŭ.

Intre lumina crepusculară a dimineții de iarnă, ce de-abia se cernea prin ferestre, și lumina slabă a lămpiĭ, se înfiripa o lume nouă, în care cele douĕ icoane de pe părete păreaŭ a se însufleți. Din fruntea bărbătească a *unchiuluĭ* se desprindea seninătatea, înrîurirea uneĭ vieți ce se jertfise de bunăvoe pentru împlinirea datorieĭ, liniștea clasică a figurilor intrate în pacea eternității; pe când din obrazul oval al mame-siĭ pornea raza caldă a gîndurilor materne, surîsul vag și binevoitor al mîngîeriĭ. Intre cele douĕ imaginĭ iubite, el, realitatea și tinerețea, se simțea învăluit de puterea lor de umbre, ridicat de pe pămînt și așezat între ele amîndouĕ, și de acolo privind înapoĭ, spre el, omul cel adevĕrat. Atuncĭ, fără un moment de îndoială, personalitatea luĭ i se înfățișă mînjită și degradată. Intre ceĭ doĭ Comăneșteni, unul mort pentru iubirea de țară, celălalt refugiat par'că în nerealitate, se forma o atmosferă de idealitate binefăcĕtoare în care viața luĭ reală se purifica.

Se așeză pe un scaun, ca și cum s'ar fi coborît pe pămînt, și urmă a se gîndi. Trebuia să se sacrifice pentru Ana . . . .

Dar problema, scoasă din generalități și redusă astfel la valoarea eĭ proprie, iĭ păru că nu stă în picioare față cu judecata sănĕtoasă. Să-și jertfească el libertatea pentru vanitatea nejustificată a uneĭ femeĭ! . . Nu era logic.

Nu era. Dar adevĕrata frumusețe a sufletuluĭ stă tocmaĭ în împlinirea unor datoriĭ ce maĭ în totdeauna par nelogice. Nu e logic să sufere el, ca să nu sufere ea; dar e foarte frumos.

Și atuncĭ păru hotărît, — când deodată iĭ veni în minte altă întrebare: dar Mia, fata nevinovată? . .

Aci era întuneric complect.

Se aruncă pe pat, ostenit, simțind că-ĭ hue capul.

In încurcătura gîndurilor, i se păru că umblă cineva pe la ușe. Atuncĭ strigă pe fecior; dar în locul luĭ se ivi figura luĭ tată-sĕŭ.

— Nu dormĭ?

— Intră, tată. Nu dorm . . .

Doctorul Damian intră lung, purtând într'o mână un pahar cu ceaiŭ, după moda românească.

— Mi s'a părut că nu dormĭ, băete, şi ţĭ-am adus ceaiul, dacă maĭ eştĭ deprins cu el. Ţi l-am făcut eŭ, aşa cum ştiŭ că-ţĭ plăcea . . .

Deodată toate gîndurile părură a se potoli faţă de blajina figură a luĭ tată-sĕŭ.

— Da nu te-aĭ culcat.

— Nu.

— De ce? Te simţĭ poate prea obosit.

— Nu. Mĕ simt, dimpotrivă, odihnit cu trupul şi cu sufletul, ca în totdeauna când viŭ aicĭ.

Doctorul dete din cap. Se uita în ochiĭ luĭ fiu-sĕŭ, gata par'că să-ĭ facă o întrebare, ce nu lua formă. In fine se hotărî a-ĭ zice:

— Când plecĭ?

— Ar trebui să plec din vreme, pentru ca să mĕ pot deprinde cu viaţa de acolo şi să mĕ pregătesc de şcoala politechnică.

— Bine.

— Aşa ar trebui. Insă cine ştie cum s'o întîmpla.

— Pentru ce?

— Pentru că e mult maĭ greŭ a face decât a zice. Nu mĕ pot despărţi de ţară, cu toate cusururile ce i le recunosc. D-ta ce crezĭ?

— Eŭ, ce să cred . . . Bine ar fi şi aşa. Dar trebue să înveţĭ şi să vezĭ lume. Pentru oameniĭ moderni, călĕtoriile sunt neapărat trebuitoare. Pentru oameniĭ de caracter, maĭ puţin.

Tinĕrul se uita lung la el:

— Dumneata rĕmâĭ singur.

— Cam singur. Dar nu trebue să te îngrijeştĭ de mine. Eŭ sunt trecutul,— tu eştĭ viitorul. Eŭ te urmăresc peste tot cu gîndul şi sunt prea fericit când te ştiŭ sănĕtos.

Comăneşteanu luase mâna luĭ tată-sĕŭ:

— Dar dacă nu m'aşĭ maĭ duce?...

Mâna doctoruluĭ tremura.

— Dacă nu te-aĭ maĭ duce!... zise el lung.

— Da, repetă tînĕrul, dacă nu m'aşĭ maĭ duce!... dacă aşĭ rĕmânea aicĭ... şi maĭ mult: dacă m'aşĭ însura... ce-aĭ zice?

— Ce să zic?...

— Nu aĭ fi mulţumit?

— Ba da,— pentru mine.

— Şi pentru mine.

— Da...

Comăneşteanu începu a rîde, fericit de-a simţi bucuria lăuntrică a luĭ tată-sĕŭ, care lupta cu gîndul datorieĭ părinteştĭ. Amîndoĭ se socoteaŭ obligaţĭ să-şĭ ascundă năzuinţele personale, părintele voind a îndemna pe fiŭ să meargă în străinătate, deşi dorea tocmaĭ contrariul; fiul părînd hotărît să rĕmână în ţară şi să se însoare, deşi poate că dorea altceva.

Tînĕrul deveni deodată serios:

— Ascultă-mĕ, tată. Eŭ vĕd şi înţeleg foarte multe lucrurĭ; nu am însă destulă voinţă spre a îndrepta greşelile noastre ale tuturor. De ce aĭ zis că pentru oamenĭĭ de caracter călĕtoriile nu sunt neapĕrat trebuincioase?

— Am zis aşa o vorbă în vînt.

— Ba nu, fiindcă pare un non sens, dacă nu mi-l explicĭ, — caracterul fiind tocmaĭ singurul bine cu care ne naştem şi pe care împrejurările din afară nu ni-l pot lua, nicĭ nu ni-l pot preface.

— Se poate... E ceva cam aforistic. La tinereţe, aforismele sunt încântătoare. Maĭ tărziŭ însă contrazicerile vieţiĭ pulverizează adevĕrurile sufleteştĭ găsite de alţiĭ, şi atuncĭ aforismele nu maĭ fac douĕ parale... Caracterul se preface şi el ca tot în lumea asta, şi, pentru a-l păstra într'o desfăşurare logică, e bine a nu schimba condiţiunile de viaţă în care trăeşte. Lumea cea mare se freacă şi se rostogoleşte ca valurile oceanuluĭ, care sunt toate rotunde; iar omul are, la temelia vieţiĭ luĭ sufleteştĭ, darul nepreţuit al imitaţiuniĭ... Cine a călĕtorit mult, a citit mult şi a gîndit mult, poate dobîndi o originalitate literară, dar rare-orĭ o originalitate de caracter. Numaĭ cine se naşte cu o putere de viaţă neţărmurită, cu patimĭ marĭ, cu pofte violente, are şanse să străbată în lume neschimbat; pe toţĭ ceĭlalţĭ ĭĭ nivelează viaţa, — din fericire.

— De ce, din fericire?

— Fiindcă altfel numaĭ oamenĭĭ luĭ Nietzsche ar rĕmânea în picioare, trăind ca într'un balamuc.

— Atuncĭ, tată, cum rĕmâne cu caracterele?

— Rĕmâne aşa: cine vrea să-şĭ păstreze nota personală a poporuluĭ saŭ a familieĭ din care se coboară, e bine să stea acasă: comparaţia trage după sine imitaţia, iar imitaţia omoară originalitatea.

— Aforism, tată.

— Se poate.

— Atuncĭ ne-am înţeles: nu mĕ maĭ duc în străinătate şi poate... mĕ şi însor.

Doctorul aştepta ca fiu-sĕŭ să-ĭ spună maĭ mult; cum însă acesta se opri din povestit, tăcu şi el. Se uita numaĭ, se uita lung la tînĕr, rostogolind în minte cine ştie ce imaginĭ din trecut, scumpe luĭ, căcĭ ochiĭ i se umplură de lacrimĭ, iar mâna i se rezemă încet de braţul tînĕruluĭ:

— Cine ar putea zice că tu eştĭ copilul cu care mĕ jucam eŭ acum 20 de anĭ?..

Comăneşteanu rîse cu plăcere:

— Atâta am devenit de hursuz?

— Nu. Aĭ devenit bărbat, şi acuma îmĭ eştĭ drag altfel... Dar tu, acela de atuncĭ, şi eŭ, acela de atuncĭ, unde suntem?... Vorbeam adesea cu maĭcă-ta despre voĭ, când eraţĭ micĭ... Iţĭ maĭ aducĭ tu aminte de dînsa?

— Cum să nu-mĭ aduc aminte!..

Vorbele li se înnecaŭ în piept, pe când gîndurile lor pluteaŭ în aceeaşĭ lume trecută. Şi staŭ acolo amîndoĭ, fără a hotărî nimic, ca doĭ vlăstarĭ rĕmaşĭ dintr'o pădure veche.

Doctorul se sculă tot el, şi făcênd câţîva paşĭ prin cameră se opri din noŭ în faţa tînĕruluĭ:

— Aşĭ fi dorit să-ţĭ vorbesc şi de afacerĭ, dacă eraĭ hotărît să plecĭ... Datoriile noastre cresc....

— Adică ale mele, tată.

— Cum însă zicĭ că nu maĭ plecĭ, vom vorbi altădată. Te las, că poate vreĭ să te odihneştĭ.

— Nu...

După ce doctorul eşi, fiu-sĕŭ, rĕmas singur, se simţi coprins de-o nespusă dragoste pentru bĕtrân, dragoste şi milă. Il înţelegea aşa de bine, fiindcă eraŭ amîndoĭ din acelaşĭ aluat: frica de realitate, temerea de a răni pe alţiĭ, delicateţea adevĕrată, îĭ făcea pe amîndoĭ să fie pururĭ victimele semenilor lor când se ocupaŭ de afacerĭ. El se încurcase în datoriĭ, fără să ştie cum: comitetele patriotice, Liga, prietenĭĭ, şi maĭ presus de toate lipsa de socoteală şi de control, îl siliseră să se împrumute în dreapta şi în stînga şi să se înfăşure în iţele dobînzilor ca o muscă în pînza unuĭ păiajen. Aştepta pe frate-sĕŭ ca pe Mesia să-l scoată din greutăţĭ, căcĭ acela avea altă fire.

Şi gîndind astfel, îşĭ bĕu ceaiul şi se îmbrăcă. Ziua se vestea bună. Soarele se înnălţa peste lumea sclipitoare de zăpadă. Se vedeaŭ pe drum vite rătăcite, cu pĕrul miţos, cu nările fumegânde. Pe subt streşinele ţărăneştĭ sfîrîiaŭ vrăbioĭ, zgribuliţĭ de frig. Prin copacĭĭ din curte clămpăneaŭ ciorile.

Prins deodată de dorul de a trăi din viaţa aceasta plină de sevă lăuntrică, Alexandru Comăneşteanu trecu repede în odaia de alăturĭ, unde ţinea armele, luă o puşcă, puse cartuşe în amîndouĕ ţevile şi eşi afară, subt pomĭ, unde le descărcă în gloata ciorilor. Un nor negru se ridică din ramurile pline de cuĭburĭ şi un sgomot infernal umplu aerul de croncăneală sĕlbatică.

Pe când el scotea cartuşele goale din ţevĭ, se ivi Baciul Micu, înconjurat de ogarĭ, par'că mirosul de praf de puşcă l-ar fi deşteptat din toropeală.

— Ale draculuĭ ciocĭ!... Am vrut eŭ să le dărîm cuiburile, da unde mĕ lasă boerul!...

— Ce maĭ facĭ, Baciule? îl întrebă Alexandru, cu glas voios.

— Ce să facem, coane! Cu pustiile astea de bĕtrâneţĭ...

— Tot voĭnic, tot harnic!

Baciul zîmbea, dând din cap:

— Ia de azĭ până mâine.

— Ce-ţĭ fac ogariĭ? Vĕd că ĭ-aĭ înmulţit.

— Să'nmulţesc eĭ, bată-ĭ vina lor.

Apoĭ flueră într'aiurĭ ca un şarpe, şi deodată eşiră de prin toate găurile o puzderie de ogărime, lungĭ în picioare, cocîrjaţĭ de mijloc, pe care săreaŭ căţeiĭ, cu labele groase. Nicĭ o manifestare de bucurie pe eĭ, nicĭ o gudureală: serioşĭ, cu coada covrig, staŭ lîngă Baciŭ, aşteptând par'că un semn.

— Mulţĭ aĭ, Baciule...

— Tot sunt, coane.

— Haĭ să eşim la câmp.

— Cum ĕĭ porunci.

— Strigă la grajd să ne pue caiĭ.

Baciul păru întinerit. Işĭ trase ciubotele după el maĭ din plin, şuerând la ogarĭ şi se duse spre grajd să ajute vizitiuluĭ la pusul cailor.

Vîntul aruncase zăpada prin ulițele satuluĭ atât de neregulat, încât unele case eraŭ întroienite până la ştreaşină, pe când altele, pe linia din față, eraŭ cu totul libere. Sania trecea prin nămeți adînci saŭ se hîrşia pe pămîntul înghețat. Caiĭ, tinerĭ, nescoşĭ din grajd de demult, umblaŭ cu nările în vînt, orbiți de lumină, gata să se sperie de toate nimicurile.

Trecură prin sat fără greutate, dar când ajunseră la barieră, un câĭne, sărit ca din pămînt, dete vînt cailor. La câmp, zăpada era deopotrivă de înaltă peste tot, iar pîrtia bună. Aci, goana nu maĭ era împedecată de nimic. Fugeaŭ caiĭ tinerĭ pe albul pămîntuluĭ, spintecând văzduhul ca păsĕrile ceruluĭ. Sania aluneca pe linia drumuluĭ ca o glumă.

Vizitiul se rĕsturnase pe spate, trăgênd de hățurĭ fără nicĭ un folos.

— Ţine, mĕ!

— Nu maĭ pot, coane, că mĭ-aŭ tăiat mâĭnile.

Comăneşteanu se sculă în picioare şi luă el hățurile, pe care le lăsă libere. Caiĭ, maĭ mult decât fugeaŭ, nu puteaŭ să fugă. Atuncĭ se puse cu biciul pe eĭ. De unde găsiră putere să fugă şi maĭ mult, nu se putea bine pricepe, — dar fugeaŭ şi maĭ mult. Aerul rece tăia obrazul şi oprea respirația. Comăneşteanu, după câtva timp, încercă să strîngă hățurile, sperând că acum voința luĭ va stăpîni avîntul lor nebunesc. Nimic. Atuncĭ, la un limpeziş de drum, îĭ cârmi la dreapta, pe câmp, lăsându-ĭ să alerge către o muche de deal...

Când, în fine, părură că nu maĭ pot, încercă iar să-ĭ oprească, şi, în adevĕr, îĭ opri. Dar par'că ar fi fost înebuniți de propria lor fugă, caiĭ tremuraŭ, sforăind şi întorcênd ochiĭ roată în toate părțile. Eraŭ minunați. Se mişcaŭ pe eĭ toate vinele; fumega aburul dintr'înşiĭ ca dintr'o apă clocotită; băteaŭ din picioare, rĕscolind zăpada cu copitele.

Comăneşteanu se dete jos să-ĭ privească.

— Cucoane, nu te da jos, zise vizitiul cu hotărîre.

— De ce?

— Calul miroase a lup...

N'apucase bine să zică vorba, că deodată, mişcațĭ par'că de acelaşĭ rezort, ogariĭ o porniră în goană spre muchea dealuluĭ, iar caiĭ rĕsuciră sania în loc şi o rupseră la fugă din noŭ.

Comăneşteanu, rĕmas singur, începu a rîde, pe când Baciul arunca puşca din sanie, strigând cât îl lua gura:

— Cucoane, puşca!

El luă puşca din zăpadă, o şterse bine, apoĭ îşĭ cercetă plumbul din cartuşiera cu care era încins şi puse în țevĭ poştiĭ. După aceea îşĭ ridică botforiĭ rĕsfrânțĭ şi se întoarse spre câĭnĭ.

Scena ce i se înfăţişă îi păru nouă şi interesantă.

Parte din ogarĭ, ceĭ maĭ bĕtrânĭ, se repeziseră spre lupĭ, pe când ceĭ maĭ tinerĭ păreaŭ a-l aştepta să le vie în ajutor. Lupiĭ, în loc de-a fugi, se întorseseră spre câĭnĭ.

Prins deodată de un fior cald, Comăneşteanu sări în lăturĭ, cum făcuseră caiĭ, şi se repezi spre deal, strigând ca un nebun.

— Uite lupul mĕ!

Câĭniĭ toţĭ ţîşniră prin zăpadă, către muchea dealuluĭ. In repeziciunea imaginelor, tînĕrul îşĭ vedea umbra pe luciul stelat, cum alerga alăturĭ de dînsul.

Pe deal însă gluma se îngroşea. Doĭ ogarĭ eraŭ sfâşiaţĭ în bucăţĭ. Cu pĕrul zbîrlit, cu ochiĭ sticlind de hămeseală, lupiĭ tăbărîseră pe hoiturile câĭnilor, trăgând cu dinţiĭ în lăturĭ hartanurile de piele şi de oase.

Comăneşteanu descărcă amîndouĕ ţevile în hăitic, dar fără nicĭ un folos. Atuncĭ, hipnotizat par'că de priveliştea ce-avea în faţă, se opri. Câmpul întins se vedea pînă cine ştie unde, fără o pată, fără un semn de viaţă, decât sania cu caiĭ, ce fugeaŭ nebunĭ spre casă.

Desfăcu repede ţevile, aruncă cartoanele arse şi puse la loc douĕ cartuşe cu glonţ; apoĭ se apropiă, deschise pasul spre a se rezema bine şi ochi: cu un foc, culcă la pămînt un lup; cu al douilea un altul. Iar încărcă puşca.

Toată învălmăşeala de lupĭ şi de câĭnĭ se cobora acum pe valea cealaltă. Când ajunse pe muchea dealuluĭ, scena ce i se înfăţişă îi păru desgustătoare: doĭ dintre ogariĭ ceĭ maĭ bĕtrânĭ staŭ tolăniţĭ la pămînt, trăgând din coşul tovarăşuluĭ lor omorît. Ceĭlalţĭ goneaŭ lupiĭ care fugeaŭ pe vale.

Comăneşteanu par'că se simţi el însuşĭ sĕlbătăcit şi crud. Se apropiă de câĭniĭ ce mâncaŭ şi-ĭ lovi cu piciorul în coaste, strigând: »ţine lupul, mĕ!«. Unul din ogarĭ se sculă, chelălăind; celălalt însă clămpăni cu gura către piciorul ce-l lovea. Atuncĭ, el, fără să-şĭ dea seamă de ce face, întinse puşca spre câĭne şi-l omorî pe loc. Apoĭ, tot maĭ aprins, se luă după lupĭ, asmuţind ogariĭ şi chiuind ca un nebun:

— Ui-te lupul mĕ!...

Goneaŭ cu toţiĭ pe povîrnişul dealuluĭ, ogariĭ sărind, el alunecând, însufleţiţĭ de acelaşĭ instinct de fiare sĕlbatice. In goana lor, un câĭne îĭ tot tăia drumul, jumĕtate jucându-se, jumĕtate mîrîind. El se opri un moment şi se uită la dînsul: îĭ sticleaŭ ochiĭ în cap şi i se încreţeaŭ mustăţile deasupra dinţilor câĭneştĭ. Atuncĭ plecă puşca cu ţevile în jos şi chiemă pe ogar la sine, mîngâindu'l pe cap. Câĭnele se linişti ca prin farmec, par'că acest act de blândeţe l-ar fi scos din sĕlbătăcie şi l-ar fi întors la starea luĭ domestică. Impresionat, Comăneşteanu se opri de tot, se ridică iar pe muche şi fluieră spre ogarĭ, chemându-ĭ spre dînsul.

Acum, când începu să se domolească avîntul vînătoresc, revenea conştiinţa stării în care se găsea: încotro să-şĭ îndrepte paşiĭ?

Deocamdată rĕmase cu ochiĭ ţintă pe orizont: se juca lumina în paliĭ strălucitoare, par'că o mână nevĕzută ar fi ţesut o pânză de argint ridicând şi coborînd iţele. Cerul părea de sticlă. Nicĭ o vietate, nicĭ un semn de urma omuluĭ.

Intinderea albă, nesfîrşită, ce se perdea în jocul luminii din marginea orizontului, umplea sufletul de pace şi oarecum de nepăsare, par'că fiinţa îngustă a trecătorului s'ar fi simţit mai aproape de nefiinţa imensă a totului. Ce voia Ana? Ce voiau toţi ceĭ dimprejurul luĭ, muncindu-se după himera fericirii? Par'că niciodată nu se simţise el, cu lipsa luĭ de voinţă, mai înţelept decât în minutul acela fugar, în care zădărnicia pacînică a naturii îl învăluia din toate părţile. »Fie voia lor« era gîndul luĭ cel din urmă.

Şi se întoarse iar spre câĭnĭ, chiuind şi fluerându-ĭ, — când o descărcătură de puşcă îl făcu să-şĭ îndrepte ochiĭ pe valea de pe care venise. Era Baciul Micu. Alerga bătrânul cât îl iertaŭ puterile, plin de zăpadă pe spate, îngrijurat. De îndată ce putu vorbi, îşĭ dete drumul necazuluĭ:

— Sărac de maĭca mea, cucoane! că gîndeam că nu maĭ văd zi albă!...

— De ce, Baciule?

— Păĭ să poate să te las eŭ între lupĭ!

Tînărul rîdea de plăcere şi de dragoste pentru bătrân:

— Aĭ sărit din sanie!

— Da bate-o-ar Dumnezeŭ de târlie, că nu ştiam cum să mĕ arunc jos...

— Şi cum te-aĭ aruncat?

— Da par'că eŭ ştiŭ!...

Comăneşteanu rîdea cu plăcere:

— Eĭ, acuma ce ne facem?

— De asta nu mĕ tem eŭ, coane, că om merge spre al de Ieremia Mocanu... Mĕ gîndesc numaĭ ce-o să zică boierul când o vedea sania goală...

— N'o să zică nimic, că doar ştie că nu sunt singur. Cu Baciul Nîcu unde nu mĕ duc eŭ!...

Bătrânul păru mulţumit. Işĭ adună câĭniĭ de pe dealurĭ, câţĭ maĭ eraŭ, şi o porniră pe creasta muchiĭ în spre Ieremia Mocanul.

III

De la tîrla luĭ Ieremia fură trimişĭ oamenĭ în toate părţile, cu câte un bilet din partea tînĕruluĭ, spre a înştiinţa pe tată-sĕŭ că nu i se întîmplase nimic şi că se ducea spre Făureĭ, moşia Aneĭ Villara, care era maĭ aproape de tîrlă decât a lor.

Când ajunse, către seară, la Făureĭ, găsi pe toată lumea adunată la ceaiŭ: doctorul Damian, Generalul, nevastă-sa, Ana; apoĭ Mia, părintele Moise Lupu şi soţia sa, Porţia. Aceştia din urmă veniseră în ţară, chemaţĭ de Ana, să petreacă sĕrbătorile cu fiica lor.

La intrarea luĭ Comăneşteanu, se produse mişcarea de jenă şi de curiozitate la care dă loc sosirea unuĭ oaspete. Generalul Villara era în mare discuţie, cu părintele Lupu şi cu Ana, asupra literaturiĭ româneştĭ. Pentru un moment, discuţia fu lăsată la o-parte. Urmă foiala în dreapta şi în stînga a grupurilor.

Generalul prezentă pe Comăneşteanu preotuluĭ şi soţieĭ sale, după bunele luĭ deprinderĭ umoristico-sentimentale:

— Iată, părinte, junele nostru soţial-democrat, vînător de fiare sĕlbatice şi mâncător de inimĭ. Cu botforiĭ ăştia pare-a se coborî din Mihnea cel Rĕŭ, pe când în realitate el este Alexandru cel Bun. Maĭcă presbitero, ţi-l recomand: dacă vreĭ să fundezĭ pentru a doua oară Sarmisegettuza, ăsta ţĭ-e omul.

Porţia zîmbi frumos, întinzêndu-ĭ mâna, pe când preotul se uita lung la el. Tînĕrul vedea pentru întâiaşĭ dată pe părintele Moise Lupu: nalt, voĭnic, cu o frunte netedă, cu ochiĭ seninĭ, plinĭ de hotărîre bărbătească; cu obrazul ras, lăsând să se vadă gura fină; îmbrăcat curat, cu *reverenda* aninată elegant pe spate, — nu semăna întru nimic cu preoţiĭ de toate zilele.

Işĭ strînseră mâna unul altuia cu evidentă plăcere şi prinseră a şedea şi a asculta convorbirea celorlalţĭ.

Ana şi cu Generalul eraŭ cufundaţĭ într'o critică nesăbuită, cum de cele maĭ multe orĭ se întîmplă românilor, despre tot ce aveaŭ în ţara lor, oamenĭ politicĭ, literaţĭ, actorĭ, muzicanţĭ, pictorĭ. Totul era nul, după dînşiĭ; totul era străin:

— Fleacurĭ, părinte, zicea Ana. Tot ce vezĭ d-ta la noĭ, e minciună. Subt masca înşelătoare a patriotismuluĭ, saŭ a interesuluĭ pentru literatură, saŭ a iubiriĭ de-aproape, se ascund douĕ cauze: căpătuiala şi vanitatea. D-voastră, ceĭ de peste munţĭ, sunteţĭ iluzionarĭ. Vĕ închipuiţĭ că la noĭ e pământul făgăduinţeĭ...

Preotul se uita trist în fundul paharuluĭ cu ceaiŭ. Ana simţi că vorbele eĭ strîmbaŭ linia sufletească a părinteluĭ Lupu; de aceea, cu o mişcare plină de graţie, se apropiă de el, ĭĭ turnă ceaiŭ din noŭ în pahar, zicêndu-ĭ încet:

— Nu-ĭ aşa?

— De, doamnă!... Par'că n'ar fi aşa. Noĭ suntem iluzionarĭ!... Dar ce alta putem să fim? Dacă n'om privi către d-voastră, către cine să privim?...

— Către d-voastră înşivĕ.

— Sĕrmaniĭ de noĭ! Să privim la mizeriile noastre! Pe acelea le suferim, şi privim către d-voastre, că aşa e în firea omenească: să treacă viaţa în necazurĭ şi să tot spere.

Apoĭ, preotul zîmbi şi se uită ţintă la Ana, hotărît par'că să spună ce avea pe suflet:

— M'aşĭ ruga de iertare, doamnă, numaĭ eŭ socotesc că d-voastră judecaţĭ rĕŭ ţara şi oameniĭ eĭ. Noĭ, care trăim la o parte, vedem poate maĭ limpede decât d-voastră cum staŭ lucrurile. De ce vĕ tînguiţĭ? că n'aveţĭ oamenĭ? ĭĭ aveţĭ, numaĭ nu ştiţĭ să-ĭ preţuiţĭ şi să-ĭ respectaţĭ.

— Cum o să-ĭ respectăm noĭ, dacă nu se respectează eĭ! Şi care sunt aceştĭ oamenĭ grozavĭ? A murit Brătianu, a murit Catargiu, aŭ murit bătrâniĭ din generaţia cea mare. Ceĭce aŭ rĕmas sunt pigmeĭ. »Aţĭ rĕmas voĭ, Epigoniĭ«, cum zice Eminescu.

Preotul dete din cap, trist.

— Nu este aşa, doamnă. Aşĭ putea să vĕ prind cu vorba şi să vĕ dovedesc

că prin chiar citaţia d-voastre recunoaşteţĭ marea înrîurire a unuĭ poet. Dar nu o fac, pentru anume cuvinte.

— Spune, părinte, cuvintele, zise Generalul cu glas de comandă.

— Cuvintele sunt că, pentru fiecare epocă, pesimiştiĭ găsesc epigonĭ. Dar nu despre asta e vorba. Mie îmĭ vine foarte cu greŭ să citez nume propriĭ. Numaĭ, dacă mĕ siliţĭ, o să ies din rezerva mea.

Apoĭ preotul se aşează bine în scaun şi începu :

— D-voastră aveţĭ oamenĭ politicĭ, şi literaţĭ, şi artiştĭ, ca toate ţările de potriva noastră, ca Belgia, ca Olanda, ca Portugalia, ba uniĭ poate maĭ marĭ decât timpurile lor.

— Bravo, aĭ noştri, părinţele ! strigă Generalul.

— Da... Aveţĭ oamenĭ ca D-niĭ Sturdza, Carp, Maiorescu; aveţĭ alţiĭ maĭ tinerĭ ca D-niĭ Take Ionescu, Marghiloman, Filipescu, Haret, fraţiĭ Brătienĭ, al căror patriotism, a căror înţelepciune sunt maĭ presus de orĭce îndoială. Numaĭ eĭ luptă, şi în lupta lor pot fi violenţĭ, cruzĭ, adesea chiar nedrepţĭ uniĭ cu alţiĭ, Nu vĕ este însă iertat d-voastre să confundaţĭ lupta lor cu viaţa lor. D-niĭ Sturdza şi Carp sunt douĕ adevĕrate caractere, cel dintâĭ prin patriotismul sĕŭ ridicat la cea maĭ înnaltă expresie, prin munca sa fără preget, prin puritatea vieţiĭ sale; cel de al doilea prin claritatea şi înnălţimea ideilor, prin farmecul persoaneĭ şi a graiuluĭ sĕŭ, prin aceeaşĭ viaţă exemplară ca şi cel dintâĭ. Şi amîndoĭ sunt înzestraţĭ de natură cu marea calitate care face din oamenĭ şefĭ: voinţa.

— Aşa este, întări Generalul.

— Cât despre cel de-al treilea om politic al d-voastre, care este oarecum şi al nostru, nu vĕ veţĭ mira dacă vĕ voiŭ spune că el este cel maĭ frumos produs al renaşterĭĭ vieţiĭ noastre româneştĭ.

— Ba eŭ mĕ mir, zise Ana, cu evidenta intenţiune de a-l sili să urmeze maĭ departe.

— Maĭ întâĭ, dacă eŭ vorbesc astăzĭ româneşte ca d-voastre, luĭ i-o datorez.

— Cum asta ?

— Vĕ spun numaĭ decât. Dela începutul veaculuĭ până astăzĭ, România nu a avut un bărbat care să reunească toate calităţile fundamentale ale raseĭ la un maĭ înnalt grad: conservator în esenţa fireĭ sale, cum este poporul individual; entusiast, cu o notă de linişte intensă în căldura sufletuluĭ, aşa cum e poporul colectiv; optimist vajnic, cum sunt toate firile sănătoase, prin care natura noastră omenească îşĭ trece caracterele sale esenţiale din valvulă în valvulă; bun şi generos, din aplecare firească; cumpănit, rece şi chiar crud, acolo unde convingerile sale puternice îl silesc să-şĭ stăpînească pornirile optimiste ; de cea maĭ încântătoare sinceritate în toate actele vieţiĭ, — acesta este omul cum l-am întrevĕzut eŭ. Dacă la aceste calităţĭ fundamentale se adaogă o cultură clasică de cea maĭ bună alegere, o fericită înclinare către idealism, către tot ce este mare şi frumos, o pornire instinctivă, ca la paserile migratoriĭ, de a călĕtori şi a-şĭ improspăta necontenit capitalul de impresiĭ, — uşor se va înţelege la ce grad de

armonie aŭ ajuns facultăţile sufleteşti ale unuĭ asemenea om în desvoltarea lor. Wundt zice că bărbatul trebuie să fie sanguin în faţa micelor suferinţe şi a micelor bucuriĭ ale vieţiĭ zilnice; melancolic în momentele hotărîtoare; coleric împotriva impresiunilor ce încătuşază interesele sale cele maĭ grave; flegmatic în executarea hotărîrilor ce a luat. Aşa este D-nu Maiorescu.

Astfel alcătuit de fire, când la 1866 România a intrat, prin alegerea dinastieĭ actuale, în evoluţiunea eĭ normală, D. Maiorescu, tînĕr de tot, s'a aruncat cu trup şi suflet în lupta de regenerare.

Oameniĭ care lucraseră la ridicarea Statuluĭ nostru actual, ca entitate politică, întrebuinţaseră toate mijloacele pentru atingerea scopuluĭ lor: entusiasm, jertfe băneştĭ, surghiunurĭ; latinizare la uniĭ, franţuzire la alţiĭ; tradiţiĭ muscăleştĭ saŭ fanariote, care alcătuiaŭ fondul de rezistenţă; lipsă de scrupul în alegerea mijloacelor; o năzuinţă de falsă erudiţiune şi deci de renume pe nedrept întemeiate; o firească înclinare către câştiguri marĭ şi muncă puţină. Toate acestea alcătuiaŭ pâcla groasă prin care trebuia să străbată lumina viitoare.

In asemenea împrejurărĭ, era firesc ca cea dintâĭ preocupare a uneĭ minţĭ organice să fie dezgărdinarea vieţiĭ naţionale din cadrul acesta putred.

D. Maiorescu trebuia fatal să înceapă prin critice.

Ca un arhitect, pus în faţa unuĭ oraş ciudat, cu case strîmbe, cu strade lùride, cu palate de scînduri, cu turnurĭ zmintite, dar cu o aşezare pitorească, într'un aer sănătos şi dătător de viaţă, — cea dintâĭ grije a sa a fost de »assanare«. Trebuia maĭ întâĭ dărîmat tot; apoĭ, luând de la ţăran forma colibeĭ sale, streaşina şi prispa sa, trebuia reconstruit tot.

Şi, în adevĕr, lupta începu. Pe de o parte dărăpănarea şandramalelor noastre latino-blasiane, în care *pielea* era »mantellulu universale allu corpului animale«; bombardarea redutelor de la *Revista contemporană*, unde fugiseră franţuziţiĭ; în fine, luarea cu asalt a întregiĭ lumĭ româneştĭ. Pe de altă parte, organizarea *Junimiĭ;* cercetarea limbeĭ şi a folkloruluĭ; trimiterea în străinătate a tinerilor celor maĭ de talent, ca Eminescu, Xenopol, Panu şi alţiĭ; înfiinţarea de cursurĭ serioase la Universitate, unde profesoriĭ *veneaŭ regulat* şi făceaŭ lecţiĭ ascultate.

In starea actuală a limbiĭ noastre româneştĭ, când un părinte de la Câmpulung primeşte scrisoarea fiuluĭ sĕŭ, student în Bucureştĭ, şi o citeşte, şi o pricepe, habar nu are de recunoştinţa ce datoreşte D-luĭ Maiorescu şi şcoaleĭ de la Iaşĭ. E aşa de natural să scrim cum vorbim! — astăzĭ.

In mijlocul acesteĭ lupte, D. Maiorescu sta în fruntea tuturor.

Din cel maĭ bun critic şi cel maĭ ascultat profesor, odată intrat în Cameră, devine cel dintâĭ orator. Acelaşĭ sistem de critică împotriva goliciuniĭ buhave a frazeologilor, aceeaşĭ pregătire în expunerea chestiunilor, aceeaşĭ cumpătare şi frumuseţe în elocuţiunea parlamentară, ca şi în critica literară, ca şi pe catedră. Devenit Ministru al Invĕţămîntuluĭ public, este şi rĕmâne, cu alţĭ doĭ urmaşĭ, cel maĭ bun Ministru. Imbrăţişând cariera de avocat, îşĭ face în for cel maĭ mare nume....

In repedea această ochire asupra unuĭ trecut atât de aproape de noĭ, şi cu toate astea atât de depărtat, prin grabnica schimbare a planurilor, cu anevoe se pot expune greutăţile de tot felul ce a avut de învins omul ce ne ocupă. Imĭ aduc aminte, cum ne istorisea odată, intim, de necazurile sale, la eşirea din primul minister, care însă, orĭ cât de marĭ eraŭ, nu-ĭ ridicaseră nimic din seninătatea sufletească. Câtă energie! Ce putere iniţială a trebuit să aibă, ca, trecênd prin atâtea greutăţĭ, străbătênd prin calomniĭ, intrigĭ şi injurĭĭ, să ajungă totdeauna şi peste tot la locul întâĭ!

Şi astăzĭ, când, ajuns pe dealul liniştiĭ, priveşte cu seninătate către valea în care noĭ ne mişcăm în libertate, — e bine ca imnul recunoştinţiĭ noastre să se urce către acela ce ne-a dat tot, precum în vechime panatheneele se urcaŭ către Minerva.

— Eĭ bravo, părinte!

— Trebuie ca d-voastră să vĕ deprindeţĭ, zise preotul maĭ departe, cu respectarea şi iubirea oamenilor marĭ aĭ ţărĭĭ, să părăsiţĭ felul de scepticism fals, pe care l-aţĭ botezat *zeflemea*, subt care ascundeţĭ şi năbuşiţĭ atâtea simţirĭ naive şi frumoase. D-voastră, doamnă, aveţĭ instituţiunĭ culturale foarte interesante, aveţĭ o literatură şi maĭ interesantă: le cunoaşteţĭ?

— Care sunt acestea?

— Sunt atâtea... Numaĭ nu voiţĭ să le cunoaşteţĭ: Academia, Teatrul naţional, Atheneul.

— Maĭmuţărĭĭ! Lucrurĭ luate de la alţiĭ cu toptanul, care nu decurg din natura şi raţiunea de-a fi a poporuluĭ.

— O Doamne! zise preotul, dând din cap. Dacă e să judecăm lucrurile astfel, — ce decurge din natura şi raţiunea de-a fi a poporuluĭ, sĕrmanul? Aŭ d-voastră, doamnă, vĕ îmbrăcaţĭ, gîndiţĭ, trăiţĭ după natura şi raţiunea de-a fi a poporuluĭ? Vorba asta, pe care toată lumea o întrebuinţează, în toate imprejurările, ar trebui lăsată la o parte, fiindcă ea nu spune nimic saŭ spune prea mult. Nu spune nimic, de oarece toate popoarele tinere, care vor să se pună în curent cu civilizaţiunea modernă, trebue să treacă printr'o epocă de salturĭ. Credeţĭ d-voastră că era cu putinţă să aveţĭ drumurĭ de fer, maşine de treierat, Parlament, oratorĭ, comedianţĭ, criticĭ ca d-voastră, concerte şi altele, dacă aţĭ fi urmat legea strict evolutivă? După această lege, ar fi trebuit să fiţĭ astăzĭ la diligenţa cu patru caĭ înnaintaşĭ, la bătutul porumbuluĭ cu măciucele, la adunare de notabilĭ, la căluşarĭ, la doĭnele cântate din fluer, — şi nu sunteţĭ acolo. Nu numaĭ că nu sunteţĭ acolo, dar încă voiţĭ să fiţĭ dincolo de Statele bĕtrâne, care, în adevĕr, aŭ urmat calea evolutivă în desvoltarea lor. — Şi, din potrivă, vorba asta »natura şi raţiunea de-a fi a unuĭ popor« spune mult, atuncĭ când o minte adîncă o aplică la o întreagă epocă şi caută legătura ascunsă a evenimentelor marĭ cu firea poporuluĭ. Şi chiar atuncĭ, ea tot nu poate fi absolută.

Aşa că, revenind la ceeace spuneam adineaorĭ, d-voastre aveţĭ o Academie, pe care mulţĭ o critică, dar puţinĭ o cunosc. Această instituţiune culturală face treĭ marĭ lucrurĭ pentru poporul românesc: *a)* adună fără preget toate docu-

mentele după care se va alcătui Istoria noastră naţională; *b)* întruneşte odată pe an pe bărbaţii poporului din toate unghiurile româneşti; *c)* dă avînt învăţăturilor ştiinţei, prin nenumăratele burse ce acordă tinerilor fără mijloace. — Fosta-ţi d-voastră vreodată la Academie, doamnă?

— Ce să caut la Academie, când ceĭ maĭ buni scriitorĭ aĭ noştri nu sunt acolo?

— Vedeţĭ ce fel de judecată aveţĭ?... Maĭ întâĭ nu e exact că ceĭ maĭ buni scriitorĭ romînĭ nu sunt acolo. Uniĭ sunt, alţiĭ nu. Membriĭ Academieĭ sunt şi eĭ oamenĭ, şi ca atarĭ nu le putem pretinde să primească între dînşiĭ pe aceia dintre scriitorĭ, care întâĭ iĭ acoper de insulte şi apoĭ le cer votul. Dar nu despre asta e vorba. Vă rog să mergeţĭ odată la Academie, să vedeţĭ localul, să vedeţĭ cărţile, să cereţĭ să vi se arate documentele originale ce se păstrează acolo... Luaţĭ cel puţin desbaterile Academieĭ, vedeţĭ partea administrativă, spre a vă încredinţa de marele foloase culturale ce le trage ţara. Ştiu că sunt şi mulţĭ nemulţumiţĭ, — că doar nu de geaba firea noastră omenească e alcătuită din pulbere şi vanitate.

Aveţĭ apoĭ Teatrul naţional...

Ana îl întrerupse, cântând fals:

— »La noĭ e putred mĕrul, a zis de mult poetul«.

— Se poate să aibă dreptate poetul, că altminterĭ n'ar fi cu putinţă ca fiecare destrăbălată de actoriţă, care vă soseşte din Paris cu un hăĭtic de comedianţĭ hămesiţĭ, să vă ridice în 2—3 zile sume enorme, — pe când nu găsiţĭ 10 zloţĭ să mergeţĭ la teatrul românesc.

— Bravo, aşa este.

— Rogu-mĕ, doamnă, să nu-mĭ luaţĭ în nume de rĕŭ cuvintele ce am rostit, — numaĭ, noĕ, celor ce rar venim pe la d-voastre, să ne luminăm sufletul în graiul românesc, ne vine foarte cu durere când vă vedem că despreţuiţĭ tot ce aveţĭ mare, şi năzuiţĭ numaĭ spre ce aŭ alţiĭ caraghios orĭ nemoral. Uite, eŭ 'mĭ aduc aminte, sunt acum mulţĭ anĭ în urmă, de un actor al d-voastre, care juca pe Hamlet.

— Manolescu.

— Aşa, Manolescu. Artă maĭ mare ca la omul acela n'am văzut. E drept să spun că eŭ sunt fără multe cunoştiinţe în ramura aceasta, că nu ne este iertat să mergem la teatru. Dar orĭ cât sunt de mărginit, totuşĭ înţeleg şi eŭ lucrurile, şi mi s'a părut că omul acela era un mare artist. Maĭ era apoĭ un altul, răposat şi acela, anume Iulian. Şi tot aşa îmĭ închipuesc că aveţĭ astăzĭ alţiĭ. Şi ştiŭ că sunt actorĭ şi cântăreţĭ romînĭ, pe la teatrurile străine, care fac cinste neamuluĭ lor. — Ceeace ar dovedi, doamnă, că Românul are toate aptitudinile artistice şi literare ale celorlalte popoare, dar că aceste aptitudinĭ nu se pot desvolta în ţară la dînsul, din pricina indiferenţeĭ d-voastre, a celor din clasa înnaltă, care despreţuiţĭ tot ce este românesc.

— Despre literatură să nu maĭ vorbim, zise Ana.

— Ba tocmaĭ, să vorbim de literatură, fiindcă pe aceea o cunosc.

— Când poftiți.

— Voiam să mai zic un cuvînt despre Atheneŭ. Aud că printre d-voastre mulți aŭ batjocorit instituția asta pentru anume cuvinte. Eŭ nu pot să judec lucrurile în amĕnunte. Pŏt numaĭ să vĕ spun că anul trecut am fost de față la un concert dat de acel minunat copil al țăriĭ noastre, care a încremenit pe străinĭ: Enescu. Eĭ bine, doamnă, concerte am auzit multe, și la Roma, pe când eram la *Propaganda*, și la Viena, și în alte părți. Cu toate astea, nu-mĭ aduc aminte să fi avut o impresie maĭ mare decât de la concertul din Bucureștĭ. Sală, public, muzicanți, lumina de Aprilie ce străbătea prin ferestrele înnalte și cădea, ca o aureolă, pe pĕrul alb al ilustreĭ doamne ce vĕ stă pe tron, — totul era elegant, noŭ și încântător pentru sufletul meŭ de român. — Dar se întîmplă că la acelașĭ Atheneŭ un conferențiar slab face o conferință proastă. D-voastre uitați deodată tot, prin felul de judecată pesimistă ce vi s'a înfiltrat în creer, și vĕ blestemați soarta, vĕ batjocoriți țara, parcă, în adevĕr, ați fi foarte nenorociți. Eŭ mĭ-așĭ permite să cred, în felul meŭ optimist, că însăși violența aceasta de judecată, lipsa de mĕsură cu care cumpăniți lucrurile, e semn de tinerețe, prin urmare semn bun.

Ana începu să rîdă, pe când toți ceĭlalți ascultaŭ cu plăcere. Generalul, prins de șirul vorbelor preotuluĭ, se supĕră, în felul luĭ comic:

— De ce rîzĭ, madamo?

— Cum să nu rîd! Cu părintele toate ies pe placul sĕŭ și spre gloria neamuluĭ. Ascultându-l, ar crede cineva că vorbește despre poporul ales de Domnul, — unicul, marele, neasemănatul popor al viitoruluĭ...

— Da vezĭ bine! zise preotul, foarte serios.

— Las'o maĭ domol, părinte, că dacă aĭ ști câte mizeriĭ se petrec la noĭ, câte potlogăriĭ ordinare, ce lipsă de pudoare și de sinceritate peste tot, ți-aĭ schimba părerile.

— Nicĭ decât, doamnă.

— Atuncĭ nu vreĭ să vezĭ.

— Ba da, vĕd. Numaĭ, eŭ vĕd peste tot, iar nu numaĭ în România noastră. *Tutto il mondo è paese*, cu alte cuvinte ce mĭ-e Tanda, ce mĭ-e Manda. Unde voiți să vĕd? In Belgia? In Francia?... Spuneți-mĭ d-voastră. Poate la noĭ în Ungaria? Spuneți-mĭ... și pentru o întîmplare pĕcătoasă de la noĭ, vĕ daŭ zece acolo.

— Asta nu-ĭ un cuvînt.

— Negreșit că nu, pentru lucrul în sine. Dar dacă voiți să faceți dintr'un fapt singuratic, un fapt simptomatic, spre a vĕ despreți neamul d-voastre și a da ca pildă neamurile străine, atuncea da, este un cuvînt!

— Bine, părinte, zise Ana, iritată, aĭ maĭ vĕzut d-ta țară în care să-ți vie la vizită o pereche de oamenĭ, domnul și cu doamna, legitim însurați, iar peste cincĭ minute să-ți vină altă pereche, de asemenea legitim căsătoriți, dintre care domnul din perechia dîntâĭ era acum un an bărbatul doamneĭ din perechea a doua, iar domnul din perechea a doua bărbatul doamneĭ din perechea dîntâĭ?

Biblioteca Universității Iași

Apoĭ, vorbind la urechea preotuluĭ:

— Iar peste alte zece minute să-ţĭ sosească alte douĕ perechĭ de mosafirĭ, dintre care domniĭ sunt amanţiĭ doamnelor din perechile de maĭ nainte, iar doamnele de acum amantele domnilor de sus?...

— E ceva cam complicat pentru mine, rĕspunse preotul, zîmbind.

— Complicat!... Dacă ar fi numaĭ atât...

— E şi urît. Numaĭ cam aşa se petrec lucrurile în toate ţările care aŭ divorţul.

— Şi chiar în cele ce nu-l aŭ, adaose Generalul, ca morală.

Nevastă-sa îl fulgeră cu o privire teribilă.

— Căsătoria este un contract, şi ca toate contractele e reziliabil, încheiă Generalul. Dar, în fine, ne depărtăm de chestiune. Parcă vĕ maĭ rĕmânea de răfuit literatura, tată popo. Nu te lăsa, Anicuţo! şi zi să ne maĭ dea câte un ceaiŭ. Bravo, aĭ noştri!...

Apoĭ îşĭ frecă mâĭnile, se sculă de unde şedea şi se duse spre Comăneşteanu, pe care îl bătu pe spate, scrîşnind din dinţĭ; apoĭ către Mia; şi pe amîndoĭ îĭ aduse înnaintea doctoruluĭ Damian, ţinêndu-ĭ cu braţele de după mijloc:

— Doctore, ţi-ĭ daŭ în primire. Lucru faĭn!... Bravo aĭ noştri!

Mama feteĭ se uita după eĭ lung, pe când Generalul se apropia de dînsa şi o lua cu mâna de bărbie. Până nu pipăia lucrul, nu se ţinea că l-a vĕzut:

— Drept să-ţĭ spuiŭ, preoteşică dragă, numaĭ Colonel dacă aşĭ fi, şi ţĭ-aşĭ face o ţîr de curte.

Porţia Lupu deveni deodată roşie şi rîse într'aiurĭ, nedeprinsă cu glume de felul acesta. Îl ştia de mult, pe bărbatul prieteneĭ sale, dar totuşĭ nu se putea obicĭnui cu firea luĭ de flăcăŭ bĕtrân şi maĭ ales cu aceste cercetărĭ la faţa loculuĭ.

(Urmează). DUILIŬ ZAMFIRESCU.

I. MINCU, architect

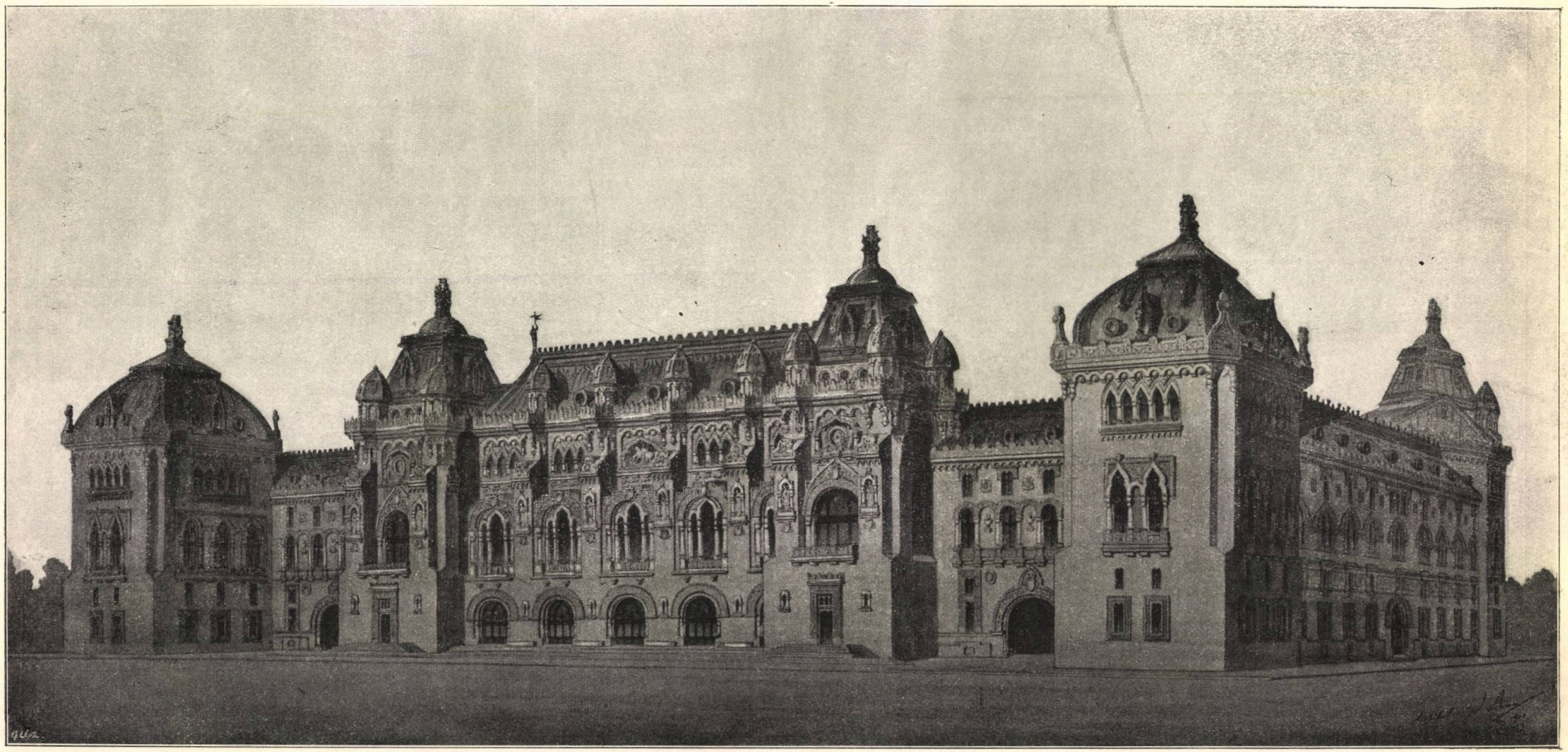

Palatul Comunal din Bucureşti, schiţă de proect

OȚEL-BADEA [1]

Lucește brazda neagră ce-o taie luciŭ fier,
Se 'nclină florĭ albastre pe groapa lor și pier.
Jur-împrejur tot câmpul e neted și arat
Și soarele e vesel precum un împĕrat.
In liniște măreață, doĭ oamenĭ cu doĭ boĭ
Ponoare neumblate le taie 'n brazde noĭ.
Cad firele de aur, și cad pe proaspĕt loc!
In largă libertate rĕsară bun noroc!
Rĕsară spic de aur, ca aurul la bob;
Să poarte falnic spicul cât poate duce-un rob!
Pe neagră moșioară cât ține clin, în lat,
Șivoaele de Marte pămîntul l-aŭ spălat.
Aŭ pus prisos deasupra câmpiilor din jos
Trecênd și maĭ la vale al apelor prisos.
Fierb apele în spumă, la ezeturĕ cresc,
Subt roata moreĭ urlă; iar dĕgetul ceresc
De sus le amenință când surpă din zăgaz,
Când umple valea 'ntreagă și nu maĭ aŭ răgaz!
Ci 'n lutul de pe coastă daŭ boiĭ marĭ în bot,
Indeamnă badea boiĭ, nicĭ boiĭ nu maĭ pot.
Ș'atuncea vrednic reazim luĭ mare-Dumnezeŭ
La capĕt badea singur își scoate plugul sĕŭ.
Dă soarele de vale, alunecă 'n apus,
La cina cea de seară se urcă fumul sus.
Subt stele sfiicĭoase, subt cerul rumeor,
De jug la snop legară doĭ oamenĭ boiĭ lor.
Un fluviŭ noŭ pe vale din negură s'a tras.
Pămîntul se închină la cer în acest ceas.

---

[1] La concursul publicat de Revista *Literatură și Artă Română*, versurile de față aŭ obținut premiul poezieĭ. N. R.

„Oțel“, tu singur bade, urechea la pămînt,
Auzĭ ce nu s'aude când staĭ ș'asculțĭ în vînt.
Sunt tropote pe-aproape, și bucĭum și chemărĭ,
Cu zăngănit de săbiĭ, mânia uneĭ mărĭ!
In tropot trec călăriĭ, urgie de ne'nvins;
Tu porțĭ în aer brațul, nimic nu te-a atins!
Aproape geme unul, o sută gem, tu cațĭ:
La mĭezul nopțiĭ nimenĭ pe câmpĭ întunecațĭ!
La mĭez de noapte ĭese trecutul din mormînt,
Apărătorĭ din vremurĭ pe scumpul lor pămînt.
Te-aĭ ridica mânie, cu umbrele 'nfrățit
Să aperĭ țărna sfîntă, dar toate-aŭ amuțit.
„Nu deĭe Dumnezeul ce privighĭază 'n cer
„Să se întoarcă vremea când vin dușmaniĭ stol!
„Pe culmile bĕtrâne șoĭmaniĭ daŭ ocol
„Și zarea cercetează, ș'această vreme o cer...“

*

Lată apă
Malu-șĭ sapă,
Mal cu plopĭ în șir.
Cad din soare
Rîzitoare
Foĭ de trandafir.
Cântă nalbă
Floare dalbă,
Cânt e crîngul tot!
Pline ramurĭ
Tot cu neamurĭ
Ce porecle 'șĭ scot.

— Hi copil, prin apă lată, căcĭ și erĭ umblaĭ
Hi la mal și mi te-așterne trăsnet peste plaĭ.
Mîndra peste șapte ape lăcrĕmează 'n șorț,
Din cerdac ridică ochiĭ peste nalte porțĭ.
Intre cer și florĭ albastre nourĭ călĕtorĭ
Mărturie să aducă la necrezĕtorĭ:
Ce lumină-luminiță strălucește-așa,
Care față-ĭ maĭ frumoasă ca mîndruța mea!
Pe subt stele mititele, noaptea la întors,
Vrăjitor întinde brațul cel de sânge stors;
Scrie 'n negru întunerec litere de foc,
Scrie dușmanul ș'arată: n'aĭ să aĭ noroc.
La biserica pitită subt un corn de lună,

La întors îmĭ ĭes strigoiĭ și la gard s'adună.
Bat în palmele osoase, sar în sus și joacă ;
Murgul sforăe și sare când e ca să treacă.
Dacă legea noastră-ĭ dreaptă, strîmbe-s alte legĭ ;
Lege dreaptă umple bine sufletele 'ntregĭ.
Insă sufletul nu-l umple dragoste întreagă,
Și mĕ rog la tine Doamne : greŭ pĕcat desleagă.

*

Pe furiș tot curge vremea, ca un fir din furcă,
Tot maĭ rar la frate 'n munte badea nostru urcă.
Cam de mult n'a dat acuma ; haĭde pe la stână !
Ș'ar să stea maĭ multe zile ; nu știa ce-l mână !
Cĭobănaș cu negre gene și cu degetu 'n inel,
Intr'o Joĭ de dimineață, sfat de frate ca s'adaste,
Ș'a dat vorba luĭ de vreme : Frate bun, mĕ duc la oaste.
Ci cu fruntea 'n pĭept stătură, și n'a zis nimic Oțel.
Unde-ĭ totdeauna freamăt e pădurea maĭ deșartă.
Toate vîrfurile 's rupte unde-ĭ totdeauna vînt.
Trăsnetul lovește-atuncea unde-s mulțĭ care se ceartă,
Și pe sus furtuna trece unde-ĭ pace ca 'n mormînt.
Ș'aŭ plecat ceĭ doĭ ; cel mare, să-șĭ petreacă frate mic.
La mijloc de cale zice : Nu știĭ unde mergĭ copile.
»La războiŭ tu mergĭ, departe, zile multe după zile,
»Ș'aĭ să pĭerĭ cum pĭere un câĭne. Tu te 'ntoarce, eŭ îțĭ zic !
»Eŭ am mîndră, de m'așĭ duce pot să mor că ea mĕ plânge.
»Tu de morĭ, și de te-așĭ plânge, morĭ când n'aĭ știut ce-ĭ traiul.
»Tocmaĭ când venită-ĭ vremea ca s'apucĭ pe lume raĭul.
»Ci te 'ntoarce chiar acuma. Eŭ de mor e tot un sânge«.
— »Inima-mĭ așteaptă frate nicĭ o vorbă să nu-țĭ calce.
»Vreĭ să 'ncrucișăm cărarea ? Merg pe asta înainte.
»Pâĭne 'mpart cu frațĭ, nu soarta. Dragostea prea mult te minte,
»Crucea pentru despărțire eŭ o fac subt astă salce.« —
Aŭ tăcut făcênd o cruce ; și cu eĭ încep un cântec
Toate văile din cale. Sună valea ca un clopot.
Amîndoĭ tot înainte, caiĭ spumegă în tropot.
Nu se despărțiră frațiĭ, doĭ ursițĭ într'un descântec.

*

Când trec a noastre regimente —
Pămîntul tremură și cerul.
Străluce vesel astăzĭ fierul,
Cu noĭ în strînse sentimente.

A tunurilor glasuri sparte
Salută mîndra tinerețe
Și voioșia de pe fețe.
Trec munții toți, războiu să poarte.
Ce cântă Apa cea bătrână ?
Ce dor pe Dunărea o saltă ?
Cu valuri mari de la o laltă
Ar merge ea cu noi de mînă !

*

Haideți frați cu bucurie
Unde moartea semne scrie.
Bagă degetu 'n mantale,
Și porți semnul dumisale.
Semne negre, că-s de moarte,
Cui le pune nu le poarte.
Hei fecîori din sus din munte
Și din țară mai din jos,
Trageți-i cântec frumos
Ca 'mprejurul unei nunte.
Iar tu Moarte ia de seamă,
Aŭ flăcăii câte-o mamă !

*

C'un fes cât banița în cap, un turc își cată nașul.
De badea bine se ferea, pîndind pe ciobănașul.
Ci turcul teaca și-a perdut. Ciobanul când să treacă
Îi bagă sabia pe gît : Bre tu ești bun de teacă.
Dar n'a zis vorba, și ce sus ! l'a fost svîrlit opinca !
Cîobanu-i mort, ici turcul mort ; căzu din sînu-i hrinca.
Oțel, Oțel ! tu ai ce plânge, când nu-i de bocet vreme.
Oțel, Oțel, de-ai sta ș'ai plânge, dușmanii tot s'ar teme.
»Coboară-ți moarte negrul vĕl, puterea-ți să se-arate ;
»Acopere de ochii mei pe singurul meŭ frate.
»La frate ochii mei se 'ntorc, și brațul slab îmi cade,
»Și plâng căci singur se cerea : mĕ duc la luptă bade.
»Eŭ nu beaŭ sânge de păgân, dar prind orice jivină,
»Tu sânge Dunăre să beĭ, căci sânge voĭ să-ți vină"
Prin văi ce până erĭ ș'aveaŭ neturburat parfumul,
Acuma tunurile 'n rînd ș'anină 'n aer fumul.
Soldați în șiruri dese trec, tot alte șiruri, alte.
Nu-s ochi duioși pentru căzuți, nici inimi să tresalte.
Dar cel voinic, din șanț în șanț, tot urmărind pe pașe

L'ajunge, iată se ntîlnesc privirile trufașe.
Cu barba 'n vînt, stă pașa strîmb, e mort maĭ dinainte.
Și scapă fierul lucitor, de parc'ar fi ferbinte.
La mila leuluĭ voĭnic, întinde slabă mână
Deasupra leuluĭ voĭnic un fulger stă cunună!
Se nalță alb, de pace steag, de pace, de ĭertare.
Pe-câmp de sânge se 'nchină cel tare celuĭ tare.

*

In floare sunt cireșiĭ, cărările le ning.
In față bucurie, în spate neagră jale.
Voĭnic cu multe stele ce fac pe pĭept o zale,
Voĭnice fruntea arsă ce gînduri ți-o încing?
In rîpa de departe tu lași un frate scump.
Străinĭ unul de altul ceĭ doĭ vitejĭ de oaste
Alăturați în groapă dorm coaste lîngă coaste;
Iar timpul trece vecĭnic, eĭ liniștea n'o rump.
»In rîpa de departe eŭ las un frățior
»Și multă grozăvie ce tot va fi uĭtată
»Dar inima deșteaptă voiŭ ține-o înc'o dată,
»Văd casa prea iubiteĭ subt marginea de nor«.
Se lasă noapte dulce, și pace s'a lăsat,
In urmă-ĭ întunerc, în față e lumină
Și roșiĭ nourĭ seara deasupra tot anină,
Străin el trece singur pe uliță de sat.

*

Cu fața slăbită, cu mâĭnele cruce,
Logodnica-ĭ moartă, iar pĕru-ĭ străluce.
In noaptea albastră o rază de sus
Dădea adormiteĭ un farmec nespus.
»O draga mea dragă, o pumn de pămînt!
»Intreaga viață pămîntul frămînt;
»Nu face cu totul pămîntul rotat
»Cât pumnul de țărnă, mult-mult sărutat!«
Plângênd ca copiiĭ, plângênd dinadins
La ziuă când ĭese, de anĭ pare nins.
O pasere albă, ce blând porumbel,
In cale-ĭ tot sboară, pe-aproape de el.
Ci sare de-aproape și-aproape se lasă,
Mereŭ înainte, departe de casă.
Cu paserea albă, logodnic cernit
Mereŭ înainte pe câmpĭ a pornit.

„Staĭ suflet sĕlbatic, te-oĭ prinde curînd.
„La loc te-oĭ închide, tu singur nevrênd.
„Logodnica-mĭ albă de printre făcliĭ
„S'o scol și să-mĭ zică: „Viŭ ĭar printre viĭ“.
„Când vin de la schele cu care deșarte,
„Cu aur în poală, când vin de departe,
„Să-mĭ ĭasă nainte cu albele mânĭ
„Minune dorită de lungĭ sĕptămânĭ.
„Staĭ pasere blândă, oprește din drum,
„Căcĭ inima-mĭ arde, mi-ĭ inima scrum.
„La Marea-cea-mare privirea cobor
„Furtună să nască, te-arunce din sbor.
„Să curgă șivoae din cerul căscat
„Cu grele aripe să cazĭ pe uscat!“

*

Sboară pasere grăbită, păsĕrică blândă
Se tot duce pe albastra mare-tremurândă.
Marea către ţermurĭ mână salbă după salbă,
Mare-albastră parcă zice o cântare dalbă.

I. Bârsean.

I. GEORGESCU, pictor

Architectul I. Mincu

O NOUĂ ORIENTARE

SCRISOARE D-LUI SP. HARET, MINISTRUL INSTRUCŢIUNII PUBLICE

Domnule Ministru,

Pentru oricine nu-i cu totul străin de viaţa noastră intelectuală, starea de astăzi a literaturii şi artei române, saŭ, mai drept, condiţiile prin care ele trec, sunt mai grele şi mai triste decât oricând. De aceea, cu toate că avem în mijlocul nostru un număr însemnat de talente, aproape toate cu năzuinţi de originalitate şi cu dor de-a se afirma, epoca noastră e văzută ca o epocă de apatie, de stagnaţie, dacă nu chiar de decadenţă. Mulţi din ceice s'aŭ încercat s'o ilustreze cu lucrările lor şi aŭ dat dovadă că sunt în stare s'o facă, s'aŭ retras încetul cu încetul, şi într'o zi aŭ dispărut cu totul în umbră. Câte nume nu ne vin fiecăruia în minte dintre acele ce aŭ dat speranţe în literatură şi artă şi care apoi aŭ fost nevoite să îmbrăţişeze alte cariere saŭ să vegeteze ca şi cum n'ar exista ?! Alţii, cu toată atmosfera înăbuşitoare în care sunt condamnaţi să respire, tot mai persistă încă a produce din timp în timp, deşi lucrările lor cad ca nişte seminţe aruncate pe piatră şi se pierd în vînt.

Şi, cu toate acestea, în chiar momentul de faţă, când opresiunea sufletelor a trecut de toate marginile,— ca o dovadă de puterea evoluţiei noastre de progres şi de instinctul poetic şi artistic înnăscut în Poporul Român,— avem, ca să zicem aşa, virtual, atât în literatură cât şi în pictură, în arhitectură, în muzică, în sculptură, în arta dramatică, cele mai multe şi mai frumoase talente ce le-am putut noi întruni vr'odată într'un mănunchiŭ contimporan. Mai mult decât atâta. Aceste talente aŭ anunţat şi anunţă, în încercările lor, o epocă de înflorire curat românească, manifestându-se printr'o dorinţă vădită, atât în subiectele ce ele îşi aleg, cât şi în mijloacele de expresiune, de a înlocui inspiraţiile vagi şi superficiale, diletantismul uşor şi imitaţiile străine din trecut, cu o idealitate românească, cu o bază nouă de inspiraţie, baza caracteruluĭ naţional.

Am ocazia să cunosc zilnic poeţi şi artişti tineri care îşi trudesc mintea în a concepe şi executa lucrările lor numai pe ceeace constitue fondul specific al Poporuluĭ Român, pe ceeace-l deosibeşte de alte popoare, încercând astfel cu toţii o reconstituire a conştiinţeĭ artistice româneşti. Ei scormolesc trecutul nostru artistic, arta populară, arta veche românească, arta veaculuĭ trecut, având

convingerea că pentru a-şĭ putea întregi originalitatea talentelor lor trebue să cunoască gîndirea şi simţirea premergĕtorilor lor. Şi, în adevĕr, în maĭ toate poeziile lor, ca şi în maĭ toate începuturile de arhitectură, muzică şi pictură, intră pe zi ce merge, ca o primă condiţie indispensabilă, evocarea trecutuluĭ românesc, tradiţia urmelor a maĭ multor veacurĭ de artă naţională. Poate că nu-ĭ până acum la artiştiĭ aceştia decât o gîngureală, nu-ĭ încă graiul clar şi curat ce desigur ni-l vor vorbi într'o zi; dar eĭ caută necontenit noŭe elemente firești ţărĭĭ noastre şi le descoper în fiecare zi ca pe niște hotare vechĭ, ascunse de vreme, ale pămîntuluĭ poezieĭ şi arteĭ naţionale.

Năzuinţa aceasta dă o importanţă excepţională timpuluĭ de azĭ ca unuĭ moment mare din evoluţiá noastră intelectuală, ştiut fiindcă epocele însemnate, în viaţa popoarelor, sunt acele în care se caută nu virtuozităţĭ de formă, ci principiĭ fundamentale.

Imprejurările însă, în mijlocul cărora se arată aceste aspiraţiunĭ, sunt, cum zic, cu desăvîrşire contrariĭ, şi mulţĭ dintre tineriĭ ce le încearcă sunt abătuţĭ din drum saŭ învinşĭ de ele.

Era un timp când se credea că talentele străbat prin toate împotrivirile şi-şĭ fac loc prin orĭce greutăţĭ. Poeţiĭ şi artiştiĭ eraŭ consideraţĭ atuncĭ ca niște fiinţe din alte lumĭ. Astăzĭ e cunoscut că talentele cer o desvoltare priincioasă firiĭ lor şi condiţiunea de-a putea trăi omeneşte în viaţă.

La noĭ însă nu pot să-şĭ câştige pâinea de toate zilele, cu scrierile şi arta lor, nicĭ chiar ceĭ cu adevĕrat talentaţĭ, nicĭ chiar ceĭ dintăĭ aĭ carieriĭ lor. Se ştie că de maĭ mulţĭ anĭ ne lipsesc cu desăvîrşire editoriĭ, fapt pe care istoria desvoltăriĭ noastre nu l-a întîlnit nicĭodată. Teatrul românesc e pururea gol; maĭ fiecare reprezentare nu-şĭ scoate cheltuelile serale. »Saloanele« de artă plastică, care aiurea pun talentele în lumină şi daŭ prilej la încurajarea tinerilor din partea Statuluĭ, a autorităţilor, a instituţiilor, a personalităţilor marcante, la noĭ nu-şĭ ating nicĭ un scop. Nimenĭ nu vine să le vază, nimenĭ nu cumpĕră nimic. Presa, ea însăşĭ, e de regulă indiferentă, şi câte odată chiar ostilă.

Astfel, spre mirarea multora, maĭ acum câtva timp, o gazetă importantă la noĭ, făcênd aluzie la plângerile unor literaţĭ şi artiştĭ, cutează să scrie, în calitate de organ intelectual, că astăzĭ nu e vremea să ne gîndim la poezie şi artă, căcĭ timpurile sunt grele....

Autorul articoluluĭ acestuia nu pĕcătuia decât prin sinceritatea sa; părerea luĭ e a tuturor oamenilor noştri politicĭ care ţin în mâĭnĭ rînd pe rînd frînele Statuluĭ. Din nenorocire ea e şi în spiritul Academieĭ Române, care îşĭ îndreaptă atenţiunea numaĭ asupra literaturiĭ ştiinţifice neglijând literatura adevĕrată, literatura de invenţie. Cu toţiĭ cred că literatura şi arta sunt un fel de jucărie sufletească, vrednică de-a se ocupa cineva de ea într'un ceas de petrecere, dar lipsită de o valoare serioasă în cele ale vieţiĭ. Felul acesta de-a gîndi e de sigur o prejudecată, a căreĭ slăbiciune n'are trebuinţă să fie demonstrată.

Literatura şi arta uneĭ ţărĭ aŭ o menire cu mult maĭ înnaltă decât atâta. Istoria lumiĭ înseamnă epocĭ întregĭ de civilizaţie cu numele unor poeţĭ saŭ a

unei anume arte, și în foarte multe țări poezia și arta au imprimat caracterul lor generațiunilor în mijlocul cărora s'au produs. Prin desăvîrșirea limbii și prin frumusețea și caracterizarea formelor, poezia și arta întrețin și întăresc unitatea națională. Un mare poet național reînviază națiunea întreagă, însuflându-i sentimentele lui mari. La primul accent al cânteculuĭ luĭ, ca la semnul unuĭ Trimis din alte vremurĭ, toate sufletele sunt ațintite. Cântecul luĭ, voința luĭ, visul luĭ, sunt cântecul națiunii întregĭ, voința și visul eĭ. El și toțĭ fiiĭ țăriĭ fac atuncĭ un singur suflet.

In Italia, în vreme ce politica desbinase pe Italienĭ, poezia îĭ uni. Politicianiĭ care, și acolo ca și aiurea, nu vedeau decât vanitățile saŭ interesele lor personale, îĭ ținuse veacurĭ întregĭ despărțițĭ. Poețiĭ așa numituluĭ *Risorgimento* aŭ arătat Italienilor de nord și celor de sud că eĭ eraŭ un singur popor și trebuiaŭ să alcătuiască un singur popor. In Germania de asemenea. Poezia luĭ Goethe și Schiller învață pe Prusienĭ, Suabĭ și Bavarezĭ că sunt Germanĭ. Ceĭ doĭ poețĭ aŭ contribuit maĭ mult poate decât Bismarck la formarea Imperiuluĭ German. Tot așa la rĕsunetul versurilor luĭ Alecsandri :

Haĭ să dăm mână cu mână
Ceĭ cu inima română....

miĭ și miĭ de Moldovenĭ și de Muntenĭ aŭ simțit că sunt un singur popor. Poezia și arta, dar în deosebĭ poezia, prin lățirea tiparuluĭ și prin mijloacele eĭ particulare, are, prin urmare, într'un popor o importanță cu totul de altă natură, cu totul superioară.

Așa fiind, care-ĭ poporul ce simte maĭ multă nevoie de-o poezie națională de cât Poporul Român? Noĭ nu numaĭ că suntem neunițĭ și în mare parte desnaționalizațĭ sistematic; nu numaĭ că împrejurul nostru se ridică în fiecare zi norĭ groșĭ, amenințătorĭ, dar apoĭ, în chiar România liberă, sentimentul național e foarte puțin desvoltat. In ziua însă în care se va arăta poetul național pe care îl așteptăm și care poate fi în mijlocul nostru, sentimentele noastre vor reînvia și se vor arăta în toată puterea și măreția lor. Atuncĭ și numaĭ atuncĭ vom simți ce putem, și numaĭ simțind ce putem vom fi ceeace trebue să fim.

Dar poezia și arta nu numaĭ unesc pe fiiĭ aceluĭ popor, ele îĭ și înnalță. Sentimentele marĭ, frumoase, nobile, din sufletul poeților și artiștilor se disolvă în miĭ și miĭ de suflete și rĕmân în ele ca norme de traiŭ, călăuzind în mare parte viața fiecăruia.

Literatura și arta dar nu sunt o cantitate neglijabilă, pe care azĭ poțĭ s'o părăsești fiindcă eștĭ maĭ strîns de împrejurărĭ, și mâine s'o adopți fiindcă eștĭ maĭ în larg. Ele sunt factorĭ socialĭ indispensabilĭ pentru conservarea și evoluțiunea popoarelor; ele sunt armele lor cele maĭ serioase în lupta pentru traiŭ.

Noĭ trecem peste toate acestea și nesocotim sforțările ce le fac astăzĭ talentele române, care în jertfirea lor sigură și de bunăvoe aŭ aerul unor condamnațĭ ridicându-și crucea în mijlocul uneĭ mulțimĭ nesimțitoare. Cu nepăsarea noastră îĭ lovim atât în viața lor materială, privându-ĭ de strictul necesar, cât și în viața lor sufletească, lipsindu-ĭ de atențiunea noastră și lăsându-ĭ să trăiască

într'un gol de minte şi de inimă din parte-ne, care le dă lovitura de graţie, demonstrat fiind că poeţii şi artiştii fără public nicĭ n'ar face poezie şi artă.

Impotriva acesteĭ stărĭ de lucrurĭ e nevoe de a se încerca o reacţiune. Atitudinea noastră de până acum, care loveşte tocmaĭ în ceeace îndeobşte preţueşte şi păstrează istoria, adică în talente, în »pietrele care rĕmân«, şi nu se îngrijeşte decât de patimile noastre egoiste şi de intrigele politice, adică de »apa care trece«, este o greşală foarte dăunătoare care cere îndreptare.

De unde ar trebui să începem şi care ar fi mijloacele acesteĭ îndreptărĭ; cum ar trebui reformate şcoalele şi instituţiile noastre de artă în sensul uneĭ desvoltărĭ purcezênd din concepţia uneĭ vieţĭ naţionale; prin cine ar trebui să înlocuim, pentru un moment, publicul nostru, toate acestea şi altele sunt primele puncte ale unuĭ program de viitor, ale uneĭ nouĕ orientărĭ în viaţa noastră intelectuală.

Simţind maĭ tare relele ce decurg din starea de lucrurĭ actuală, ca trăind în maĭ de-aproape contact cu literatura şi arta românească, şi cunoscênd, pe de altă parte, Domnule Ministru, bunele d-voastre intenţiunĭ, mĭ-am luat libertatea de a vĕ supune apreţierĭĭ d-voastră nevoia acesteĭ nouĕ orientărĭ.

Relele ce vĕ semnalez sunt atât de marĭ în cât am convingerea că omul ce va încerca îndreptarea lor va bine-merita de la ţară şi-şĭ va înscrie numele în istoria timpuluĭ nostru.

In speranţa că îmĭ veţĭ lua în nume de bine mijlocirea mea, vĕ rog, Domnule Ministru, a primi expresiunea celor maĭ înalte sentimente ce vĕ port.

N. Petraşcu.

I. MINCU, architect

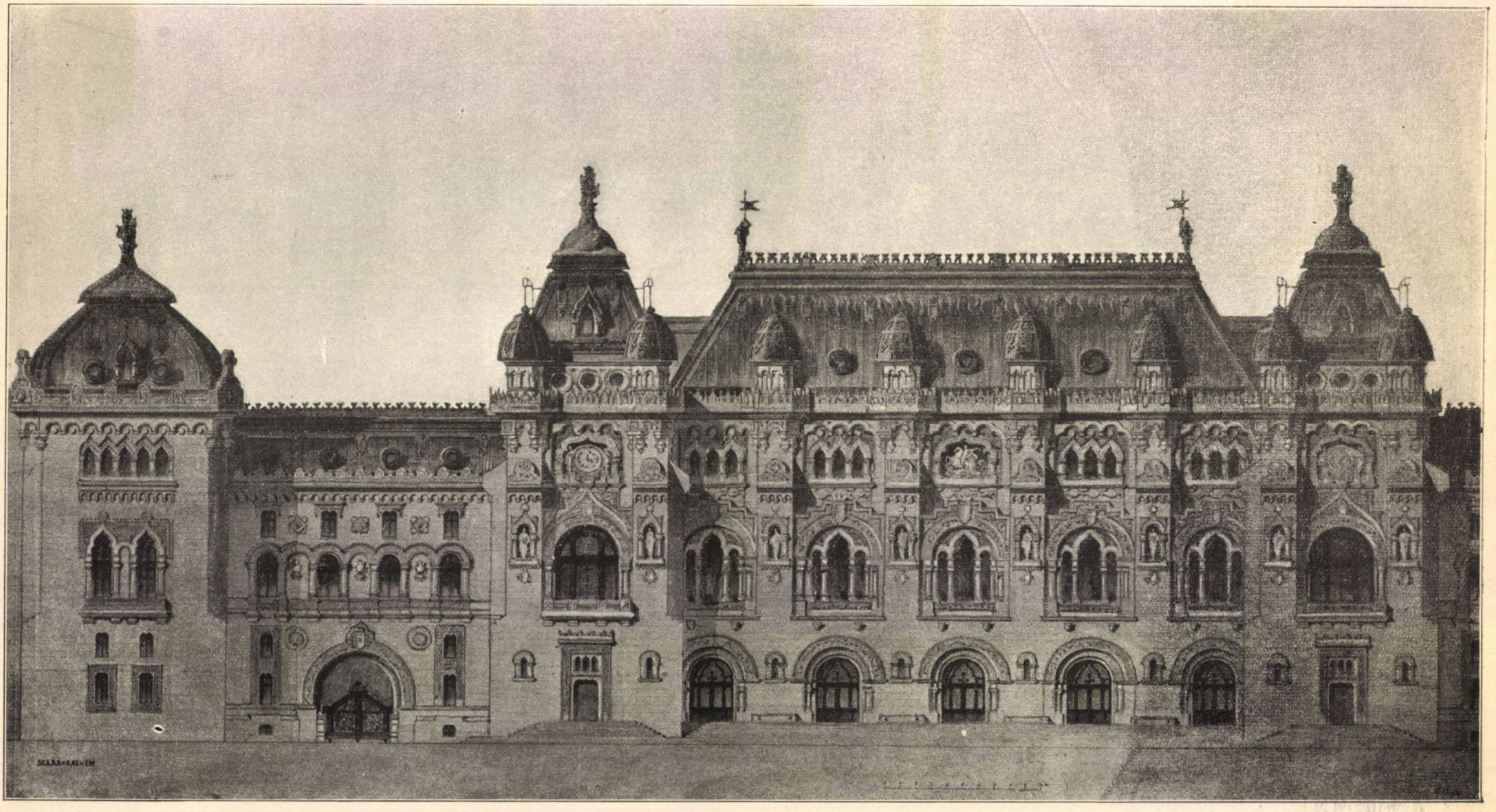

Palatul Comunal din Bucureşti, secţiune din schiţa de proect

SCRISORI INEDITE DE VASILE ALECSANDRI [1]

CĂTRE LASCAR ROSETTI

Bucureşti, 26 Maiŭ 1878.

I

Iubite Lascarachi,

Scrisoarea ta m'a găsit în Bucureşti şi mĭ-a adus o mare mulţămire inimeĭ mele. A reuşi şi a câştiga un premiŭ la un concurs ştiinţific saŭ literar este o satisfacere de amor propriŭ; dar când acest incident e proprietate neaşteptată a unuĭ eveniment, când el pătrunde în toate unghiurile ţărĭi şi merge de bucură sufletele, atuncĭ faptul devine un motiv de nemărginită fericire pentru favoritul soarteĭ.

Cuvintele călduroase ce mĭ-aĭ trimes, iubite Lascarachi, pornite din inima ta, aŭ găsit calea inimeĭ mele şi m'aŭ uimit foarte adinc. Dacă Dumnezeŭ mĭ-a dat darul poezieĭ, bunĕtatea sa mĭ-a rezervat şi rarul avantaj de a primi încă în viaţă recompensa lucrărilor mele. Toţĭ Românĭĭ aŭ fost bunĭ pentru mine şi amicĭĭ meĭ m'aŭ simţit, m'aŭ încurajat astfel în cât opera mea este şi a lor. Copacul dă roadă frumoasă când este îngrijit de grădinar. Tu şi cu toţĭ aĭ noştri aţĭ fost grădinarĭĭ meĭ în tot cursul carierĭĭ mele literare. Acest adevĕr îl recunosc astăzĭ maĭ mult decât totdeauna şi 'mĭ place să-l rostesc cu toată sinceritatea.

Nu pot să-ţĭ descriŭ mulţumirea mea când mĕ gîndesc că am procurat iubituluĭ meŭ pustnic de la Răducănenĭ un moment de mîndrie naţională şi de

---

[1]) Se ştie că în Maĭ 1878, la serbările latine date de *Societatea limbelor romanice*, la Montpellier, marele nostru poet V. Alecsandri a obţinut, cu *Cântecul gintei latine*, premiul I, consistând într'un vas alegoric de argint. Această onoare făcută unuĭ poet român a avut influenţe resunătoare. Juriul, compus din Mistral, Tourtoulon, Quintana y Cambis, Obedenaru şi Ascoli, s'a pronunţat în termenĭĭ ceĭ maĭ elogioşĭ pentru poetul nostru. In această privinţă Alecsandri a avut o corespondenţă cu maĭ mulţĭ amicĭ ce l-aŭ felicitat, încălziţĭ de o legitimă mîndrie naţională.

Din corespondenţa luĭ cu boerul moldovean Lascar Rosetti, publicăm astăzĭ cinceĭ scrisorĭ. Ele ne daŭ prilejul de a asculta din noŭ câteva minute glasul luĭ Alecsandri şi ne desvăluesc şi maĭ mult firea luĭ delicată, bunătatea şi politeţa sa sufletească, momentele sale de intimitate şi patriotismul sĕŭ luminat, toate trăsăturĭ care ne fac să preţuim şi să venerăm şi maĭ mult memoria mareluĭ poet naţional. N. R.

entusiasm. Îmĭ vine a crede că există în aer un curent electric căruia îĭ trebuia o simplă zguduire pentru a se produce scînteia aprinzătoare. In împrejurările actuale ale ţărĭi, cântecul ginteĭ latine a avut norocul să nască acea zguduire. Iată tot meritul luĭ, însă în ochiĭ meĭ el maĭ are şi meritul nepreţuit de a-mĭ atrage nouĕ probe de simpatiĭ care mĕ reîntineresc. Scrisoarea ta e din momentul acelor manifestărĭ, la care nu pot rĕspunde decât prin o ferbinte şi recunoscĕtoare strîngere de mână.

Te îmbrăţişez frăţeşte,
V. ALECSANDRI.

Mirceştĭ, 24 Septemvrie 1881.

II

Iubite Lascar,

După dorinţa ce aĭ exprimat soţieĭ mele, îţĭ trimet inscripţia de pe vasul de bronz ce mi s'a oferit la Montpellier pentru cântul ginteĭ latine. Iat-o: De-o parte figurează în litere de aur cuvintele:

Surge Luce

De cealaltă parte în litere maĭ micĭ este scris:

La raça encara ma
A dins del vell caial

A. de Quintana
La canço del Latti.

Aĭ cerut şi portretul luĭ Negri, însă nu-l posed în exemplar mic. Singurul ce am este o fotografie de mărime naturală şi o păstrez ca pe un obiect de mare preţ, căcĭ o parte a inimeĭ mele este legată de acel suvenir. Te sfătuesc decĭ să te adresezĭ la sora luĭ Negri, D-na Catinca Negri, saŭ la D-na Zulnia Sturza, pentru ca să capeţĭ un exemplar din portretul fratelŭ lor. Cred însă că l-aĭ putea găsi chiar la cumnata d-tale, Princesa Aglaea.

Sunt foarte doritor să te vĕd, şi dacă frigul şi vîntul nu mĭ-ar fi duşmanĭ neîmpăcaţĭ, m'aşĭ repezi la Răducăneni, unde am petrece împreună ore foarte plăcute. Am avea multe de grăit atât despre trecut, cu frumoasele aduceri aminte ale tinereţeĭ, cât şi despre prezent cu pĕcătoasele luĭ micşorimĭ şi lupte de partide.

Am avut marĭ necazurĭ în anĭi ceĭ din urmă cu niştе datoriĭ pe care le făcusem ca să îndatoresc rude şi prietenĭ, şi în timpul acesta nu am avut mintea dispusă la lucru; acum însă, slavă Domnuluĭ, am scăpat de toată încurcătura; mĕ găsesc liber şi independent şi fac proiecte de călĕtoriĭ pentru ca să maĭ revĕd locurile călcate de mine în acea epocă fericită a vieţiĭ, când totul ni se arată subt un vestigiŭ încântător. Am nevoe de soare şi de priveliştea mării, unul să-mĭ încălzească sângele, cealaltă să-mĭ legene închipuirea; în aceste condiţiĭ cred că aşĭ maĭ produce vre-o operă care să aducă mulţumire amicilor meĭ. Orĭcum să fie, însă, îĭ rog să nu mĕ dea uităriĭ şi când îĭ va erta vremea să se gîndească la sihastrul din Mirceştĭ.

Te îmbrăţişez frăţeşte
V. ALECSANDRI.

Mircești, 19 Octomvrie 1881.

III

Iubite Lascarachi,

Intorcêndu-mĕ ierĭ de la Bucureștĭ, am avut mulțămire a găsi pe biuroul meŭ scrisoarea ta din $^{4}/_{16}$, și în cămară un paner cu mere domnești încoronat de pere uriește; îți mulțumesc și ca prieten și ca amator de fructe. Scrisoarea ta va lua loc între corespondențele mele cele maĭ intime; iar cât pentru mere și pere îmĭ promit să le păstrez zilnic o dragoste destul de lacomă.

Mĭ-aĭ cerut o fotografie de-a luĭ Negri; în lipsa mea, Paulina a descoperit una pe care ți-o trimet aci alăturată. Fotograful din Iași va putea scoate după ea un exemplar de mărime naturală. Legendele de pe steagul românesc din muzĕul de la Drezda s'ar putea traduce franțuzește în următorul chip:

Vitejia direaptă să biruiască
Au courage loyal la victoire
și
Prindea-te blagoslovenie
Que la bénédiction t'accompagne.

Mĕ bucur că ți-aŭ plăcut poezia ce am compus pentru zece Maĭ. Ea cuprinde în adevĕr expresia visuluĭ nostru din tinerețe, realizat subt ochiĭ noștri, pe când suntem ajunșĭ în căruțeală. Mult ne-aŭ favorat soarta pe aceĭ care suntem încă în picioare după atâtea lupte furtunoase. Când Cristof Columb a debarcat pe țărmurile Americeĭ și a aruncat privirea luĭ pe valurile Oceanuluĭ nemărginite ce străbătuse, trebue să fi simțit aceeașĭ fală ce o simțim noĭ astăzĭ, privind România schimbată dintr'un pașalîc în Regat independent. Dar acea fală nu este de natură a nimici grija viitoruluĭ.

Ce vom face acum că am ajuns stăpînĭ pe noĭ înșine, de capul nostru?

Puternicĭĭ noștri vecinĭ ne pîndesc, cum pîndește lupul o pradă sigură; împrejurările politice ale Europeĭ sunt astfel de încurcate că noĭ ne găsim aproape de gura lupuluĭ, dar eŭ tot nu mĕ înfiorez. Francezul zice: Il y a un Dieu pour les ivrognes et pour les amants. El ar putea complecta zicĕtoarea adăogând: *Et pour la Roumanie.*

Negri zicea că Dumnezeŭ, trezindu-se într'o dimineață și aruncând ochiĭ asupra pămîntuluĭ, Moldova și Valahia aŭ fost cele întâĭ țărĭ ce i s'aŭ arătat. De atuncĭ ochiĭ dumnezeeștĭ staŭ pironițĭ pe ele din cauza unuĭ basm care îĭ opresc de a se îndrepta în alte părțĭ... Și iată pentru ce toate visele noastre, fie cât de deșanțate, se îndeplinesc. Să sperăm, dar, că spasmul va continua încă multă vreme și astfel vom scăpa de lupĭ *până vom creste maĭ marĭ și vom deveni maĭ tarĭ.*

Sărutare frățească
V. ALECSANDRI.

Mircești, 14 Iulie 1882.

IV

Iubite Lascarachi,

Te felicit din toată inima că aĭ izbutit a funda, în satul tĕŭ, o școală primară și că aĭ găsit un dascăl devotat meniriĭ tale de modest apostol al luminiĭ. Eŭ nu m'am învrednicit încă a stabili în Mircești un cuib de învățămînt, căcĭ soarta școalelor atîrnă de la capriciul miniștrilor. Sper însă maĭ tărziŭ să calc pe urmele tale și să mĕ bucur și eŭ de-a vedea pe copilașĭ mergênd veselĭ la *dascăl.* Pînă atuncĭ, însă, îțĭ trimet câteva broșurele de poeziĭ făcute în timpul războiuluĭ, pentru ca să le împarțĭ ca premiĭ la școlariĭ tĕĭ.

Am citit hora ce mĭ-aĭ trimes și am făcut în ea oarecare îndreptărĭ.

Te îmbrățișez frățește,
V. ALEXANDRI.

Mircești, 27 Decemvrie 1883.

V

Iubite Lascarachi,

Anul 1883 maĭ are câteva zile de viață și se va cufunda în noianul vecĭnicieĭ, în mantia albă a ierneĭ și prohodit de croncănitul corbilor. El se duce din astă lume întovărășit de blestemurile celor ce aŭ suferit și de binecuvîntările celor ce aŭ progresat în cursul luĭ, precum : deputațĭ aleșĭ în ultimele alegerĭ, casierĭ neprinșĭ încă cu mâna în sac, și alte lighioane *ejusdem farinae.* Acum suntem intrațĭ într'o perioadă de sĕrbătorĭ cheltuitoare de banĭ și stricătoare de stomah prin obiceiul bacșișurilor și a mâncăriĭ de tot soiul de porcinĭ (nu zic porcăriĭ) creștinești. Iți urez să fiĭ scutit măcar de aceste din urmă, căcĭ despre birul vechiŭ al bacșișuluĭ, orĭ unde te-aĭ ascunde, nu veĭ scăpa de el. Maĭ adaug la aceste urărĭ pe acea populară : să-țĭ fie casa casă, masa masă, vara vară și iarna iarnă. Amin!

Aceste odată regulate, vin să te rog ca să expediezĭ prin poștă, la adresa biurouluĭ revisteĭ *Lumeĭ Latine,* rue de Mezières No. 6, Paris, baniĭ adunațĭ de la abonațiĭ ce aĭ avut bunătate a face acesteĭ importante publicațiĭ. Adresele lor fiind astfel cunoscute, numerile publicate până azĭ li se vor trimete îndată. Dacă cu această ocazie voeștĭ să scriĭ douĕ rînduriĭ baronuluĭ de Tourtoulon, directorul gerant al revisteĭ, și dacă aĭ avea să-ĭ comunicĭ un articol pentru ea, ĭ-aĭ face o mare mulțumire.

Cum o ducĭ cu iarna aprigă ce domnește în toată neîmpăcarea sa? Umbli pe câmp, înfrunțĭ gerul și crivățul?.. Eŭ nu!.. Șed cu minte în casă, răsfoind la gura sobeĭ albumul suvenirilor mele de călătorie, retras acum la mal.

Mĕ maĭ ocup și cu studiul vieții și al scrierilor luĭ Ovidiŭ, care din strălucirile Romeĭ a fost exilat la Tomis (adică la Kiustenge), unde a și murit de

nostalgie. Această poetică imagină cere să scriŭ o tragedie, saŭ, maĭ modest grăind, o dramă în versurĭ.

Vezĭ că ne maĭ fiindu-mĭ ertat a mĕ adăpa la izvorul plăcerilor timpuluĭ actual, m'am afundat în vechimea seculilor trecuțĭ, și după ce m'am legat de Oraţiŭ, acum vreaŭ să mĕ leg și de Ovidiŭ.

Fie-le țărîna ușoară și memoria neperitoare, că plăcute zile m'aŭ făcut eĭ să gust în singurătatea Mirceștilor.

In așteptarea iubiteĭ primăverĭ, când voiŭ putea ca să te întîlnesc undeva, te îmbrățișez frățește.

Al tĕŭ alb și vechiŭ amic,
V. ALECSANDRI.

Mihaĭ Viteazul la Curtea Impĕratuluĭ Ferdinand, în Praga
(Tabloŭ original din Galeria Imperială din Viena)

Statua luĭ Mihaĭ Viteazul din Bucureştĭ

IN MUNŢII SUCEVII [1]

Pe la îngânarea zorilor eşim din cotlonul mânăstirii, pe poarta pîrăului Agapia, în largul luncii aburite de brumă — trecem prin Tîrgu-Neamţului, printre dughenile ce încep a-şi ridica obloanele, deschizênd ochi somnoroşi în uliţa pustie, urcăm dealul Oglinzilor, din zarea căruia vedem la stînga »băile Oglinzi«, subt poalele codrului, şi dăm pe la satul Boroaia în frumoasa şi 'mbelşugata vale a Moldovei. In dreapta noastră, legendarul rîu, care a chemat pe Dragoş descălecătorul din poghiazurile Maramureşului să-i urzească o ţară nouă, se îndoaie liniştit pe subt dealul învîrstat de lanuri, tăindu-şi printre finețe şi huciaguri o albie cu mult mai lată decât îi trebue. In stînga, pe marginile luncii, în falduri largi, îşi lasă Carpaţii găteala lor de codri. Suntem în Suceava, în cel din urmă ţinut de munte al ţării. Cerul e de-un albastru limpede, străveziu, câţiva noruleţi, prigoriţi de razele soarelui, se frâng încet în bulgări de rubin şi se topesc. Şoseaua, netedă şi albă, abate printr'o alee de sălcii, trece podul Moldovei şi urcă trăgănat dealul Spătăreştilor, de unde se lasă în Fălticeni, iar noi ţinem înainte drumul Bogdăneştilor, pe subt poalele munţilor, dăm pe la mânăstirea Rîşca, pusă subt o sprinceană de branişte, la marginea şesului, întemeiată de episcopul Macarie al Romanului în zilele lui Petru Rareş, care a înzestrat-o cu o biserică şi cu opt chilii. Ne oprim la Baia, sat harnic şi bogat, oraş de frunte pe vremea lui Dragoş-Vodă, pămînt frămîntat în sânge: plugarii de azi răstoarnă brazda peste mormintele a zece mii de Unguri şi povestesc lucruri înălţătoare, auzite din bătrâni . . . S'a sculat craiul Ungariei Matei Corvin, care nu mai putea dormi de vîlva lui Ştefan-cel-Mare, şi ridicându-şi toată oastea a răzbătut încoace prin pasul Oituzului, prădând satele în cale, s'a oprit şeapte zile la Roman, apoi i-a dat foc şi a purces spre Suceava. Inserând pe valea asta şi fiind vreme de iarnă şi vifor, s'a tras cu oastea la adăpost şi a tăbărît în Baia să stea până s'o mai lumina de sus. Iar Domnul nostru, care-l aştepta la porţile Sucevei, văzênd zăbava Craiului, n'a mai stat la gînduri, ci iute şi-a luat o mână de sprintenaşi, şi gonind dealurile s'a lăsat în puterea

[1] Reproducerea acestor pagine e oprită de autor.

nopții ca o vijelie în lagărul Ungurilor, ș'atâta ï-a izbit de năpraznic și fără de veste, cât toată falnica oștire a luï Mateiaș, învălmășită de spaïma întunericuluï și de trosnetul sinețelor ce o împroșcaŭ de pretutindenï, a fost în maï puțin de un ceas sfărîmată și pusă pe fugă. Ci, c'a fost așa măcel că urla valea de vaete, armele scăpăraŭ fulgere în beznă, pîlcurï întregï se abăteaŭ stropșite în picioarele cailor, și orï încotro fugeaŭ bieții Unguri tot de Ștefan dădeaŭ. Praful s'a ales până în ziuă din oastea cea grozavă. Iar trufașul rege, care venise să cucerească Moldova de-abia a scăpat, rănit și dus pe targă prin cărările munților. Pentru amintirea aceleï biruințï, Ștefan a ridicat în Baia »Biserica Albă«; la ruinele eï țăraniï cu dare de mână, păzitorï uneï sfinte datine strămoșeștï, duc în toțï aniï în ziua de Sfintul Gheorghe mâncărï, băuturï, în vase noue împodobite cu florï și fac praznice pentru săracï. Ce oamenï aleșï și ce gospodăriï frumoase sunt prin părțile astea ale Sucevii! Pe lunca Moldoveï și pe vălcelele Șomuzuluï sparte de iazurï se înșiră ca o salbă în jurul Fălticenilor mîndrețe de sate, așezărï de moșnenï, care păstrează cu sfințenie portul, legendele și bunele obiceiurï ale vremilor de demult: Baia, Bogata cu urmele vechilor mine de aur desfundate de Romanï, Sasca, Rădășeniï, cu vestitele-ï livezï de merï, Brădățelul cu minunata-ï pădure în care doarme un lac albastru, înconjurat de brazï, izvoare zgomotoase se prăbușesc printre stâncï, — o bucățică de munte ruptă din Carpațï și răsădit aicï, ca de-o putere dumnezeească să stea podoabă satuluï... Și pe toate văile astea găsești amintirï prețioase din trecutul neamuluï nostru, bisericï vechï, durate de Alexandru-cel-Bun, de Ștefan-cel-Mare, de Petru Rareș...

Suntem la Cornul-Lunceï, în pragul ținutuluï Suceava — și al țăriï. Netedă și albă ca marmura se întinde înaintea noastră șoseaua care merge la Dorna... Frîntură de raiŭ scumpă inimiï noastre, grădină cântată de poețï, țărînă sfintă în care se odihnesc oasele celuï maï glorios Voevod al Moldoveï, nespus de duios freamătă izvoarele tale, și ce dulce-ï umbra codrilor teï!.. tu eștï într'adevĕr una din cele maï frumoase țărï de pe pămînt, — dar numele teŭ ne doare să-l rostim și, străbătându-țï fermecătoarele drumurï, ochiï noștri nu-țï pot privi podoabele decât printr'o perdea de lacrĕmï.

. . . . . .

PE PLUTĂ DE LA DORNA LA PIATRA

— Dă-ï drumu!

Comandă moș Vasile de la cîrmă, și Toader, desprinzênd gînjul din pociumb, sprinten s'aruncă pe plută, îșï face cruce și 'nfige și el lopata 'n valurï. Un dulce fior ne străbate, codriï fug îndărĕt; pe obraz simțim, ca o adiere de vînt, suflarea rĕcoroasă a mișcăriï. Nicï nu știm când s'a șters în urma noastră Dorna cea mîndră, cu schela dela gura Arinuluï. Departe, înainte-ï, rĕsar din neguri de brădet »Pietrele Doamneï«, turle de castele, scînteietoare 'n lumina rumenă a dimineții; înalt și 'ntunecat malul din dreapta ne-astupă vederea. Cu pălăria dată pe ceafă, cu brațele 'ncordate pe coada lungă a lopețiï, adus

puțin de spate subt cojocelu-ĭ fără mâneci, Moș Vasile, cîrmaciŭ vestit, pe care-l cunoaște Bistrița de patruzeci de anĭ, cumpănește pluta 'n dunga nahlapilor, strigând luĭ Toader »dălcăușul« (care poartă cîrma dindărĕt): »La pădure!« când e s'abată la dreapta; »La câmp!« când e să ție spre stînga. Iar la cotiturĭ ne vestește locurile pe unde trecem, — și strigătul luĭ, rĕsunător în pustiul apeĭ pare că poruncește schimbarea privelișteloг.

— Colțu Ortoaia!

Deodată perdeaua de codru se dă la o parte; căsuțe vesele se ivesc pe podișul din dreapta, zăvoaie și ceiurĭ străbătute de cărărĭ; — spumegând, cu vuet spărgêndu-se de bolovanĭ, undele Ortoaeĭ s'asvîrl în Bistrița, pe mal vedem femeĭ torcênd, înalte, svelte, cu fața luminoasă ca într'un tabloŭ de Grigorescu, catrințe negre strînse pe șolduri, cămășĭ cusute cu arniciŭ, pe cap broboade albe.

Ușor alunecăm la stînga, și scăpătăm în genunea de subt »piatra Zmiculeseĭ«. Plutașiĭ lasă »condeele« din mâĭnĭ și privesc pe dealurĭ nepăsătorĭ; apa e lină, adîncă, tăcută; câteva minute înaintăm încet, așa de încet că niciĭ nu se simte că mergem. Dar iată că malul din dreapta purcede spre noĭ, rîul se deșteaptă, cîrmaciul înșfacă vîsla și o împlântă pieptiș în propta torentuluĭ...

— Osoiu!

Și'n fosnet de valurĭ trecem ca o săgeată prin lunca de arinĭ, fuge tăpșanul cu satu 'n spinare, fug oștile de arborĭ și stâncile speriate—o goană nebună, fantastică, ametitoare. Ca pe fus munțiĭ se învîrtesc, macină izvoare și le toarnă 'n Bistrița. In vremea asta plutașiĭ luptă: în mișcarea brațelor lor, în toată voĭniceasca și puternica încordare a picioarelor și a trupuluĭ lor vînjos, aŭ ceva din măreția statuelor antice ale gladiatorilor romanĭ. Apa se domolește... Vîslașiĭ își daŭ binețurĭ cu oameniĭ de pe mal, se 'ntreabă de-ale lor, iar bolțile pădurilor par'că vorbesc și ele...

— Gura Sunătoriĭ?

Sunând din unde s'aruncă pîrâul pe praguri de stâncĭ, o clipă se vede deasupra-ĭ sătucul risipit pe poalele Palmeșuluĭ, și o nouă priveliște ni se deschide 'nainte. Pietrosul înnalt, cu gheburile-ĭ de cămilă, pare că stă 'n drum să ne-aștepte.

— De ce ĭ-or fi țancurile așa roșcate, moș Vasile?

— Acolo sus, în frig, sunt numa tîrșĭ uscațĭ de vînturĭ, și-ĭ cetina lor așa.

In șerpuriĭ largĭ se îndoaie strălucitorul rîŭ printre munțiĭ întunecațĭ de codru.

Din când în când se deschid vederĭ în luminișurĭ, spre satele Bucovineĭ la stînga, spre satele noastre la dreapta — Românĭ de acelașĭ sânge, de oparte și de alta. Din jos de Călinești o lungă dîră de grohotiș, năruit din coastele Pietrosuluĭ, împinge Bistrița, strîmtând-o, înghesuindu-o în malul din stînga. Inaintea noastră, la cotul Căpriției, apa se iuțește și se învolburează, iar jocul valurilor albe, de departe, îți pare un cîrd de gâște care bat din aripĭ; peste clocotul lor repede alunecă pluta, hartuindu-se ca o sanie. Scăpătăm iar într'o genune — oglindă în care vezĭ copaciĭ cu vîrful în jos. Moș Vasile bate cu mu-

chia toporuluĭ în cuele de la jug, apoĭ înfige tăișul în grindă, își leapădă cojocelul, scuipă în palme, ș'apucă lopata.

— Colțu Acriĭ!

Ca printr'un farmec se trag pădurile în lături, și un minunat decor de stâncĭ se înalță în fața noastră. Mugește Bistrița toată, năpustindu-și valurile în năpraznicile ziduri, și dă să le spargă, din ce în maĭ înverșunată, dar stâncile se joacă cu ea, o resping, o chiamă, o rĕsucesc în loc, buĭmăcită se încolăcește ca un șarpe, și, după un sfert de ceas, se pomenește bătênd, din spate, în acelașĭ zid de care s'a isbit întâĭ, ca și cum ar cerca, lovindu-l din amîndouĕ părțile, să-l desfunde maĭ curînd și să deschidă cale dreaptă valurilor viitoare. Sus, de-asupra noastră, își tremură frunzulița câțĭva mesteacănĭ crescuțĭ pe vîrfurile stâncilor. Din cotul Colbuluĭ intrăm în strîmtoarea fioroasă de la Cheĭ — gherdapurile Bistrițeĭ. In huetul valurilor, luptând din rĕsputerĭ, moș Vasile maĭ găsește timp să-mĭ strige numele locurilor... »*Scara*«: din fruntea uneĭ scăfîrliĭ de piatră un brad își întinde ramurile în jos ca niște brațe, de ele s'atîrnă plutașiĭ și scapă, când li se sparg plutele de stâncĭ. In părețele din stînga »Coĭful« își vîrfuește turla-ĭ vînătă pe gangul uneĭ văgăunĭ. Sus, pe zănoaga din dreapta, arde »comoara de argint« a Bogolinuluĭ, un țuguiŭ ascuțit ce luminează ca o flacără albă, și de subt el, dintr'o spintecătură de stâncĭ, s'aruncă 'n jos, înspumată, frumoasa cascadă numită »Moara Draculuĭ«. Și toate minunățiile acestea trec pe dinaintea noastră cu repeziciunea lucrurilor vĕzute în vis. Eșim din prăbușiturile Cheilor. Bistrița se odihnește. Moș Vasile își șterge fruntea de sudoare. Toată figura luĭ e luminată de mulțumirea omuluĭ care a luptat cu moartea și a biruit-o. Stă soarele în rĕscruce. Lunecăm în liniște printre pădurĭ, pe sus se desfac poene verzĭ, rariștĭ de mesteacănĭ albĭ ca făcliile. La cîrjoiul Dohotărieĭ malul din dreapta se pleacă desvălind prispe largĭ de pajiște subt poalele brădișuluĭ atîrnat de coastele Pietrosuluĭ. In urmă, peste norodul de măgurĭ, în treĭ arcurĭ marĭ, își tae spinările pe cer munțiĭ Călimanuluĭ, care încheie Carpațiĭ Moldoveĭ.

— Balta Faguluĭ!

Un grind întunecos s'abate la dreapta și iată-ne în lumină. Sulițĭ de aur tremură pe pânza lată, lucie a rîuluĭ. Vĭjiind vine pe o rîpă stâncoasă. Pîrâul Arămiĭ, — hotar, pe stînga Bistrițiĭ, între codriĭ Bucovineĭ și aĭ noștri. Trecem vîltoarea de la gura Pisculuĭ și strunga ostroavelor de la Cojocĭ, de unde se ridică un drumeac spre schitul Rarăŭ, și de acolo, prin pădure, spre minunatul podiș înflorit de la »Pietrele Doamneĭ« — treĭ turle ascuțite înfipte sus, în creasta cea maĭ înnaltă a multeluĭ Rarău, pe care a stat și s'a adăpostit odinioară Voivodul Rareș cu domnița luĭ Elena. — Un deal rotund, îmbrăcat în brazĭ, se culcă în fața apeĭ. Bistrița, cuminte, îl ocoletșe, făcênd un cot larg în dreapta pe subt coama vînătă, zimțuită a Pietrosuluĭ, se lasă molcom, strîngêndu-și undele între douĕ ziduri de codru și ĭese în luminiș la cotul Lițuluĭ.

Căldarea!

O horă de măgurĭ desvălite prind Bistrița la mijloc. O clipă rîul doarme

la soare în miros de fineață. Incet, încet ne soarbe brădișul din fund, cotim în umbră pe la gura Pîrăului Răŭ, apa scade răsfirându-se în larg pe matca-ĭ bolovănoasă, grinzile încep să se joace subt noĭ, se hîrșcîe pe colțiĭ stâncilor și stăm. Foșnesc valurile de jur-împrejur, un clocot e rîul.

— Am pus de mămăligă, zice moș Vasile, scărpinându-se în cap... Dă paru Toadere, să săltăm grinzile...

Dar iată c'o plută ne ajunge din urmă. Dălcăușul își scoate iute cîrma să nu ĭ-o rupă. Fără să vrem închidem ochiĭ. Un trosnet ș'o zguduitură puternică. Am pornit. Pluta care ne-a izbit rămâne înțepenită pe aceleași stâncĭ.

Dîmbu Colaculuĭ!

Un munte învĕlit se înnalță stog în fața noastră, Bistrița se îndoaie frumos pe subt codri, încovrigându-se în jurul luĭ ca un șarpe ce vrea să-și muște coada. Zarea se închide, se întunecă din toate părțile. Numaĭ în urma noastră se rupe o strungă în negura de cetinĭ: prin ea se vĕd în fund, măreț încondeiate pe albastrul ceruluĭ, Pietrele Doamneĭ, încinse de soare.

— La Cruce!

Intrăm într'o genune largă. Munțiĭ se descoper. Privirile se odihnesc pe înnalte poene scăldate în lumină. Din stînga, de subt Tarnița golașă, vine spumegând Pîrîul Crucii, din dreapta Bărnărelul — sclipitoare fășie de argint. Trecem pe subt podul de lemn ce leagă cele douĕ maluri, pe care staŭ presărate căsuțele unuĭ sat. Lunecăm pe subt dealul Ursuluĭ, și iar năvălesc măguri din toate părțile, se mușuroesc în jurul nostru greoae și mătăhăloase. Din clocotișul lor se înnalță la dreapta mîndrul Barnar, în stînga Bâtca luĭ Târsână. Pîrae repezĭ s'asvîrl cu vuet în Bistrița. Stâncĭ marĭ, fioroase, își scot gîturile din întunericul codrilor, ca niște cămile ce vor să bea apă.

— Balta Câneluĭ!

Rîul face un vîrtej spre stînga și amuțindu-și valurile, ce rotesc în ochiurĭ, adoarme subt un mal înnalt de piatră. Pluta pare că stă loculuĭ, atât de încet se mișcă. Moș Vasile maĭ bocănește în chingĭ, cearcă tăria cîrmeĭ, și spune luĭ Toader să bage de seamă la cot. In mișcările, în vorba și pe figura luĭ se vede reculegerea, grija omuluĭ care va să stea în fața uneĭ primejdiĭ marĭ și care își adună toate puterile pentru o luptă hotărîtoare. Și în adînca, fioroasa tăcere a coprinsuluĭ, ne uităm la munțiĭ îmbrăcațĭ în codru, la soare, la cerul albastru, ca și cum am căuta un semn, o prevestire de sus a soarteĭ care ne așteaptă. Alunecăm din ce în ce maĭ repede. Scîrție vîslele în jugurĭ. Un grind înnalt, țuguiat, stă drept înaintea noastră; din spatele luĭ se ridică douĕ țancurĭ vinete, ascuțite. Tot maĭ puternic s'aude într'acolo mugetul apeĭ.

— Toancele!

Pluta izbește într'un peș dunga șuvoiuluĭ, și, repezindu-se în hart, șterge din fugă tarașiĭ apărătorĭ de subt »Piatra luĭ Toader«, trece săgeată prin cotul arcuit spre stînga și intră voinicește în groaznica strimtoare de la Toance. Un popor de stâncĭ se ridică din fundul rîuluĭ clocotitor și sfîșie în zdrențe toată pânza apeĭ. Ca în bolțĭ răsună urletul valurilor, între înnaltele maluri de piatră.

De pretutindeni, şi tot mai multe şi mai ameninţătoare, se năpustesc dihăniile în calea noastră. Moş Vasile pare că le îmbrînceşte în lături cu lopata, aşa de voiniceşte, aşa de falnic îşi taie strungă printre ele, şi în ameţitoarea iuţeală cu care trecem colţii şi pragurile strîmtorii, bătrânul şi meşterul cîrmaciu pare-o făptură din basme, un năzdrăvan, care a luat pluta în tălpi şi zboară cu ea peste stânci. — Dolim la stînga. De odată valurile tac, se întinde Bistriţa între codri. Işi întoarce moş Vasile faţa-i luminată, se uită în urmă la ţancurile Toancelor şi, prujind a rîs, clatină din cap.

— Hm! dihăniile naibii . . . să ne răpue şi mai multe nu.

Lunecă pluta uşor pe la gura Căpriţii, în stînga se înnalţă Holda descoperită, în dreapta cade perdeaua de brazi până în marginea apei. In urma noastră soarele se lasă pe zarea Barnaruluĭ. Lungi cărări de văpae tremură pe trîmba de oţel a Bistriţei. Pale de umbră se lăţesc pe măguri; focuri clipesc în depărtări. Dălcăuşul îşi aprinde luleaua şi îngână încetişor o doină haĭducească . . .

»Subt poale de codru verde
Mititel foc mi se vede,
Mititel şi potolit,
Tot de voinici ocolit«. . .

Eşim în larg. Cîrmaciul împlântă adînc lopata în valuri: se întoarce, pluta în loc şi prinde la mal, în vatra Broştenilor.

A doua zi plecăm până a nu resări soarele. Trecem pe subt pod şi scăpătăm în arcul ce se îndoaie la stînga. Pe sus tiveşte poalele Hăraoaei, şoseaua care duce peste muntele Scărişoara, la Fălticeni. De o parte şi de alta a rîuluĭ se întinde mîndra aşezare a satuluĭ Broşteni. — De aci încolo Bistriţa se îmblânzeşte. De trei ori şi-au ridicat Carpaţii falangele de stânci în potriva ei, de trei ori puternicile-i valuri au trecut biruitoare, în sunete de fanfară, peste prăbuşiturile uriaşelor zăgazuri. Falnică se aşterne acum între bogatele-i maluri, împodobite de sate. De pretutindeni vin apele văilor să i se închine. Tot mai largă şi mai liniştită se lasă de vale. Printre păduri tace, ca să asculte cântecul privighetorilor. In luminişuri chiamă casele fruntaşilor la prund şi noaptea, pe lună, le spune poveşti.

Din jos de Cărpiniş Bistriţa 'şi tae cale dreaptă până în livezile Mădeiuluĭ. Soarele resare, punênd cununi de aur pe creştetele codrilor. In urma noastră, pe măgurile depărtate, se vĕd bungetele de brădet înegrind zarea ca o arătură proaspătă. Privelişti fermecătoare, care nu se pot spune cu vorbe, se deschid de pretutindeni şi fug, alunecă fantastic îndărătul nostru, şi altele vin, şi cele care vin ni se par şi mai fermecătoare. De pe plută, din goană, ochii noştri beaŭ cu nesaţ frumuseţile acestea, care curg şi nu se mai sfîrşesc, şi ne pare rĕŭ că nu le putem lua să le ducem cu noi şi să le arătăm lumii aşa cum le vedem acum, în lumina, în măreţia şi liniştea asta dumnezeiască, şi să spunem celor care nu le cunosc şi nu ne ştiŭ: Iată ţara noastră! . . Atunci ar înţelege deodată — ca bĕ-

trânii de pe zidurile Troeï la vederea frumoaseï Elena — de ce s'aŭ dat atâtea lupte şi atâta sânge s'a vĕrsat pentru »bucăţica asta de pământ«.

Pe o largă deschizĕtură în munţiï din dreapta îşï aşterne Borca mîndrele-ï gospodăriï. Din fund aleargă pîrăul, sărind peste înnalte zăgazurï de stâncï, să aducă Bistriţeï-stăpîne prinosu-ï de unde. In stînga se întinde Sabasa între douĕ dealurï descoperite, o linie ferată cară buşteniï din codru. Pe maluri sunt schele de plute şi un pod peste rîŭ. — Din vale de Fărcaşa, între Bâtca Frumosuluï şi Runcu Popeştilor, Bistriţa o retează de fugă, aruncă pluta peste praguri, plesnind-o de apă, şi astfel, în jocurï şi cântece de valurï, intră în ţinutul Neamţuluï; leit în zale de oţel zoreşte Dreptul pe subt coastele Zahorniï: zburlindu-şï coama-ï de argint s'asvîrle Calul peste scările Cerneguriï, şi-ï ies în cale la hotar. Se bat nahlapiï de grinzï, în tact scîrţie cîrma de la spate; ca o suveică alunecă pluta pe subt bolţï de mesteacănï. Pe malul drept, în vatra Călugărenilor, se înnalţă o namilă de stâncă — »Piatra Teiuluï«. Cic'a vrut dracul odată să iezească Bistriţa şi, rupênd un hărtan din Ceahlăŭ, l-a luat de-a-fedeleşu şi s'a pogorît cu el în puterea nopţiï, dar pe vale l-a prins cântarea cocoşilor, şi a zbughit-o aghiuţă, lăsând stana în bătătură, de s'aŭ crucit oameniï când aŭ vĕzut-o adouazi. Cotim la dreapta pe subt podul de la gura Larguluï, şi deodată ni se deschide înainte minunata privelişte a Ceahlăuluï. Singur şi posomorît, trufaş stăpînitor peste un popor de munţï, ce par pe lîngă dînsul muşuroaie, înălţându-şï creştetul în cer, scărmănând noriï în raghila de stâncï înfipte pe fruntea-ï pleşuvă, mîndrul uriaş farmecă rîul cu puterea măreţieï luï şi-l face să-şï uite drumul şi dorul de câmpie. De pe la nămezï până în scăpătatul soareluï ne poartă Bistriţa tot pe lîngă el, — pleacă ea uneorï, hotărîtă să nu se maï întoarcă, şi iar se răsgîndeşte, şi vine maï aproape, aciură vrăjită pe subt poalele luï, rotindu-se în loc, scuturându-şï platoşa-ï strălucitoare, aci suspinând din adînc, aci privindu-l lung, strigându-l, dând freamăt pădurilor cu glasu-ï de valurï.— Intr'un tărziŭ îşï ia de seamă şi pleacă mânioasă, vorbeşte singură, se bate de maluri, urlând, se aruncă toată, cât e de lată, peste înnaltele praguri de la Bicaz şi de la Lunca Strâmbuluï. Nălucesc pe tăpşane căsuţele satelor, prin văï herăstrae, din întunecimï de codru rĕsar măreţe vechile mănăstirï: »Pângăraţiï«, »Bisericaniï«, castel fantastic pe virful uneï măguri, şi maï în vale »Bistriţa«, după o perdea de plopï. Inainte, Bitca Doamneï se abate la stînga şi ne arată oraşul — cel maï frumos oraş de munte al Moldoveï — culcat între douĕ străjï înnalte: Petricica şi Cozla.

La asfinţitul soareluï suntem în Piatra. Pământul umblă cu noï. Ceahlăul, ridicându-şï falnic fruntea peste grinduri, ne priveşte încă din negurile depărtăriï.

A. Vlahuţă.

BORDIGHERA

Pe țĕrm, în fața mării de valurĭ ondulată, —
Cerșind naturei vĭață, — doĭ tinerĭ se 'ntîlnesc.
Ea, umbră omenească; el, spectru omenesc,—
Purtând aceeașĭ boală în eĭ inoculată.

Cu buzele, cu graĭul, cu slova, nicĭodată
Nu 'șĭ-aŭ vorbit. . . ci 'n treacăt, cu ochiĭ îșĭ vorbesc. . .
Și sunt ca vechĭ prietenĭ, și taĭnic se iubesc:
Iubire sepulcrală, și tristă, și ciudată.

De moarte, le e groază; de viață, le e sete.
Îĭ fulgeră și-ĭ arde acelașĭ cobe-gînd.
El, îĭ trimete roze; garoafe ea 'ĭ trimete. . . .

(Îșĭ ghirlandează singurĭ coșcĭugele! . . .) Iar când
Ea, într'o dimineață, se stinse 'ncet plângênd,—
El, așteptă amurgul și sufletul îșĭ dete.

HARALAMB G. LECCA.

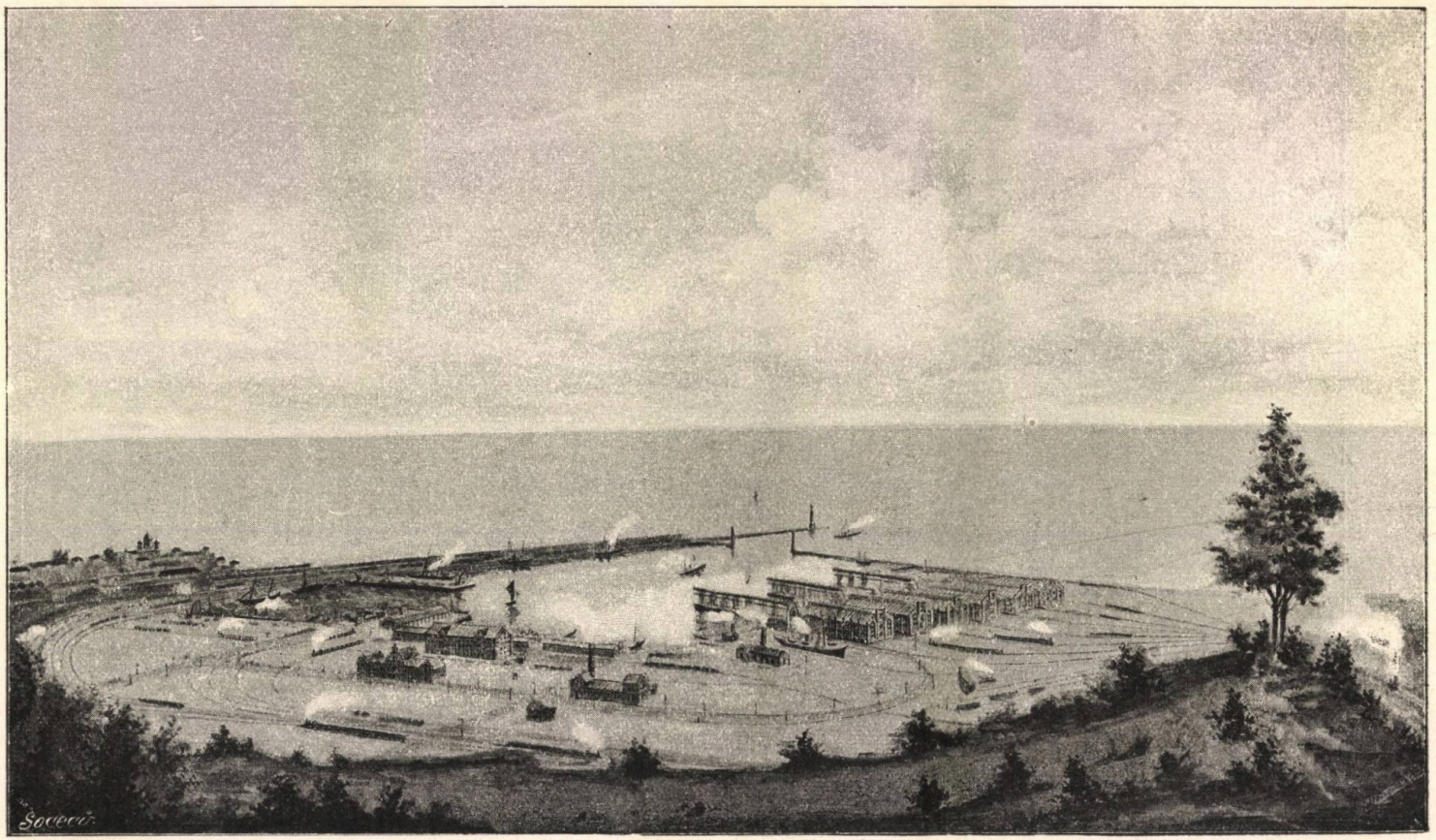

Portul Constanța

EXPOZIŢIILE ROMÂNE

PRIVIRE ISTORICĂ

La noĭ ideea de a face expoziţiunĭ saŭ de-a participa la cele făcute de alte popoare datează din a doua jumĕtate a veaculuĭ trecut.

Cu toate acestea, din vechime, în unele localităţĭ ale ţăreĭ, se ţineaŭ, la epocĭ anumite, tîrguĭ deschise, unde vitele, productele şi mărfurile de tot felul eraŭ expuse înaintea ochilor lumiĭ care cumpĕra ce avea nevoe, vedea ce se făcea oricum se făcea maĭ noŭ şi maĭ bine aiurea şi, judecând, hotăra care e maĭ harnic producĕtor saŭ negustor maĭ iscusit.

Inlesnirile aduse îndestulăriĭ publice şi foloasele ce izvoraŭ pentru proprietarĭ, din înfiinţarea acelor *bîlciurĭ* pe moşiile lor, dedeaŭ îndemn Domnitorilor dupe vremĭ de a le deschide în cât maĭ multe locurĭ, aşa că sub Fanarioţĭ nu era capitală de judeţ saŭ centru de populaţiune maĭ însemnat să nu-şĭ aibă tîrgul sĕŭ anual, ba uneorĭ chiar lunar [1]).

Drumurile fiind rele, puţine şi nesigure, transporturile făcêndu-se în care cu boĭ, căruţe saŭ chervane mocăneştĭ cu caĭ, oameniĭ şi lucrurile pătimeaŭ adesea şi ajungeaŭ la destinaţie jertfe ale lungimiĭ şi zdruncinăriĭ călĕtorieĭ; dar totuşĭ era o binefacere pentru gloata ţărănimiĭ, pentru tîrgoveţĭ şi pentru bogătaşĭ, adunarea atâtor lucrurĭ, de care aveaŭ nevoe, la un loc, în neputinţă, cum se găseaŭ de le avea de prin alte ţinuturĭ şi politiĭ, orĭ a şi le aduce de peste hotar.

De altfel, cu cât maĭ multe se cereaŭ şi se desfăceaŭ dintr'însele, cu atât maĭ întinse eraŭ daraverile în năuntru, iar în afară legăturile ţăriĭ cu negoţul străin tot maĭ strînse şi maĭ mănoase. De la aceste *iarmaroace* (jahrmarkt) datează intrarea noastră în comerciul internaţional, şi prin ele drumurile şi vadurile româneştĭ fură deschise industrieĭ străine.

Bogăţia şi frumuseţea produselor eĭ fermecă însă atât de uşor pe cumpĕrătoriĭ munteni şi moldoveni, că de grabă nu le maĭ plăcea cele rostuite în ţara lor, dând vengherilor şi holbarilor, purtându-şĭ marfa în spinare, orĭ bogasierilor

---

[1]) *Istoria Românilor*, de V. A. Urechiă, dă aproape toate pitacurile şi cărţile Domneştĭ între documentele publicate, pentru înfiinţarea de bîlciurĭ în folosul mănăstirilor şi a particularilor.

și marchitanilor veneticĭ, pas și preț de întâietate asupra negustoruluĭ și breslașuluĭ român!...

Când daraverile se întinseră și industria străină puse picior de stăpînire pe pieţele noastre; când samsariĭ fabricilor *din năuntru*, prin specule, adeseaorĭ neomenoase, prilejează nu numaĭ ruina industrieĭ locale, ci chiar a negustorilor noștri, mulțĭ boerĭ se sculară și, în avînt patriotic, »pentru folosința obștieĭ și precurmarea vicleșugurilor«, înființară fabricĭ tocmaĭ de acele obiecte ce se cereaŭ maĭ mult, precum [1]: postav, sticlărĭĭ, lumînărĭ de ceară, arpăcaș, hârtie, borangic, testimele, etc. Și doar de mult unele industrĭĭ, vestite la noĭ, luptaŭ cu izbîndă în potriva celor similare străine.

Așa: *Tăbăcăriile*, așezate în Bucureștĭ subt Radu Vodă la 1666, lucraŭ pieile cu atâta meșteșug, că eraŭ cerute în țara nemțească și în țara turcească; iar *cojocăria* subțire, maĭ ales, ocupa locul de frunte în Europa în veacul al XVIII-lea. Starostea de cojocarĭ din Bucureștĭ era în zilnică corespondență cu seraiul Sultanuluĭ [2]). Biv-vel Clucerul Radu Slătineanu întemeiă o fabrică de postav, subt Alexandru Ghica Vodă (1766—1768), la Pociovaliște în județul Ilfov, fabrică ce se bucură de osebite favoruri subt Grigore Ghica, Alexandru Ipsilante și Nicolae Vodă Caragea [3]).

Dănuță Mungiul căpătă dreptul de a vinde lumînările de ceară cu acelașĭ preț ca cele din Veneția [4]); Greceanu Vornicul deschise la Cerneștĭ fabrică de arpăcaș (1793) [5]); Banul Dumitrache Ghica face una de sticlărie, cu toate că maĭ era încă una la Șotînga, cunoscută subt numele de *sticlăria de Târgoviște*, în condicile taxelor de vamă de la sfîrșitul veaculuĭ al XVIII-lea [6]). Industria firelor de mătase și a borangiculuĭ eraŭ de asemenea înfloritoare în țară, Domniĭ o sprijineaŭ și pretutindenĭ boerii o cultivaŭ atât pentru trebuințele caselor lor, cât și pentru negoț. In Bucureștĭ ea ocupa, maĭ cu osebire, clasa femeilor din popor, care, cu mijloace primitive, izbuteaŭ să tragă firele și să facă țesăturile în treĭ și patru iţe, de o rară frumusețe și subțietate [7]).

Fabrica de testimele a luĭ Manole Culoglu, înființată la Mărcuța, și cele eșite din războaiele mahalalelor din Bucureștĭ, »podoaba capuluĭ cocoanelor și jupâneselor române, nu se lăsaŭ maĭ pre jos de testimelele din Țarigrad, și această industrie, bine condusă și încurajată, ar fi ajuns lesne să rivalizeze cu cele maĭ frumoase muselinurĭ« [8]).

Și tot astfel în Moldova, unde blănăriile, scorțurile și industria casnică eraŭ de o netăgăduită frumusețe și făceaŭ admirația străinilor care, după vremĭ, treceaŭ nu în scopurĭ negustorești prin acea parte a țărĭĭ.

Datina bîlciurilor s'a transmis, luând necontenit desvoltare până la noĭ,

---

[1]) Ibid., vol. I.

[2]) *Ion Ghica. Convorbirĭ economice* (Bucureștĭ 1879), pag. 577—578.

[3]) *V. A. Urechiă.* Ist. Românilor, vol. I, pag. 454.

[4]) *V. A. Urechiă,* Ist. Românilor, pag. 460.

[5]) Ibid., vol. V, pag 301.

[6]) Ibid., vol. IV, pag. 233.

[7]) *Ion Ghica.* Convorbirĭ economice, pag. 577.

[8]) Ibid., pag. 575—576.

astfel că, afară de marile iarmaroace ce din vechime se țineaŭ, maĭ ales vara în unele localităț̆ĭ, nu era oraș și chiar tîrg să nu-șĭ aibă bîlciul sĕŭ, fie de animale (și cele maĭ multe aŭ rĕmas astfel), fie de manufacturĭ și obiecte de îndestulare.

Astăzĭ bîlciurile cele marĭ sunt încă în activitate, dar de când cu înmulțirea căilor de comunicație și înlesnirea mijloacelor de transport, cu relațiunile înjghebate între noĭ și țările străine pe baza tractatelor de comerciŭ, prielnice transacțiunilor internaționale, de când maĭ ales cu desvoltarea, prin cultură, a negoțuluĭ nostru, ele aŭ perdut din vechea splendoare și cad din zi în zi maĭ mult.

Printre cele maĭ de căpetenie bîlciurĭ din țară putem însemna:

Tĕrgul moșilor, ce se ține în Bucureștĭ în luna luĭ Maĭŭ;

Drăgaica de la Buzĕŭ, care începe la 20 Iunie și ține zece zile;

Tecuciul, în acelașĭ timp, și ține o săptămînă;

Fălticenĭĭ, unul dintre cele maĭ marĭ tîrgurĭ din Moldova, la Sînzenie.

Rîurenĭĭ, unul dintre cele maĭ marĭ tîrgurĭ din Muntenia, la Septemvrie.

Caşinul (jud. Bacăŭ), *Bârladul* și *Giurgiul*, la Sf. Maria Mare.

Călărașĭĭ și tîrgul Iașuluĭ, maĭ mult tîrgurĭ de vite, etc. etc.

Guvernul, interesat în totdeauna a căuta direcțiunea cea maĭ folositoare sîrguinței și emulațiunĭĭ obștești, și luând poate pildă de la aceste adunăturĭ periodice de mărfurĭ, de vite, dĕ cereale, în diverse puncte ale țărĭĭ, s'a interesat de mult să dea o organizare practică, sub privigherea și controlul sĕŭ, inițiativeĭ private a proprietarilor și producĕtorilor, pentru desvoltarea și îmbunătățirea tuturor roadelor munceĭ.

Astfel, la 1863, Iunie 14, se decretă un Regulament pentru întocmirea de *expoziţiunĭ* agricole și industriale. Țara era împărțită în 10 regiunĭ și în fiecare an trebuia să se facă o expoziție de mărfurĭ și de cereale într'unul din județele din care se compunea regiunea.

Acest Regulament fu complectat prin cel de la 1867, August 11, care statornicea *concursurĭ* de pluguri în țară, hotăra să se facă, în acelașĭ timp, un *concurs* de vite și de bucate în fiecare județ; iar la 1881, Iulie 4, se votă de Camere o lege pentru *expoziţiile* și *concursurile* agricole și industriale.

Temeiurile care aŭ dat naștere acesteĭ legĭ sunt astfel rezumate în expunerea de motive: »Pentru a pune în emulațiune forțele producĕtorilor și a recompensa pe aceĭ cultivatorĭ care, prin realizare de economiĭ în cheltuelĭ, prin ordinea și regula introdusă în muncă, prin perfecționarea rațională a metoadelor de cultură — aliând știința cu practica — și care, prin subordonarea culturilor cu circumstanțele locale, creează prosperitatea și întemeiază viitorul economic al țărĭĭ«....

Legea dispunea dar că: »Guvernul și consiliile județene *sunt îndatorate a institui și ține concursurĭ pentru productele agricole și industriilor anexe, pentru vite și pentru pluguri*«. Concursurile eraŭ locale și generale; locale la câte doĭ anĭ dearîndul în capitalele județelor și generale în al treilea an în capitala țărĭĭ.

Se întocmeaŭ jurĭĭ pentru judecarea concursurilor și acordarea premiilor

care constaŭ din: *a)* diplome de onoare, medaliĭ (de aur, argint, bronz) și mențiuni onorabile; *b)* instrumente agricole perfecționate, fabricate de școalele de meseriĭ ale Statuluĭ și județelor; *c)* vite alese pentru reproducțiune; *d)* premiĭ băneștĭ; *e)* cărțĭ și publicațiunĭ agricole. In special se acordaŭ premiĭ țăranilor care cultivaŭ o anumită întindere de pămînt cu in și cânepă, care înființaŭ fabrice de fringhiĭ, streanguri, căpestre, sfoară din materiĭ textile indigene; femeilor care țeseaŭ pânză de in, cânepă, dimie (încurajarea industrieĭ casnice), celor care creșteaŭ gîndacĭ de mătase și sătenilor care cultivaŭ cartofi, sfeclă, rapiță, mac și nutrețurĭ verzĭ.

Pentru formarea acestor premiĭ se constituia, în fiecare an, un fond compus din sumele alocate de Stat, de județe și din cele oferite de comune și de particularĭ. Alocațiunea Statuluĭ era cel puțin de 320.000 leĭ pe an pentru concursurile județene, împărțită deopotrivă între județe, și de 400.000 leĭ pentru concursurile generale.

Legea a intrat în vigoare la 1882.

Un regulament organiza cu deamăruntul tot mecanismul acestor concursurĭ, trăgênd un program, foarte bine chibzuit, asupra naturiĭ, calităților, numĕruluĭ și grupărilor produselor și vitelor ce aveaŭ să fie expuse.

Aceste concursurĭ se țineaŭ toamna.

Cele județene se ținură în aniĭ 1883, 1885, 1886, când, prin circulara de la 2 Septemvrie, ministrul de interne, »reamintind prefecților avantagiile ce reeșeaŭ pentru desvoltarea agriculturiĭ și industrieĭ« din aceste concursurĭ, le făcea cunoscută hotărîrea ministeruluĭ, ca, în baza legeĭ dela 1881, să vină în ajutorul expozițiilor județene cu suma de 90.000 leĭ înscrisă în budgetul sĕŭ. Aceste expoziții sunt periodic — și astăzĭ — ținute în județe. La Craiova expoziția de la 1898, industrială și agricolă, a avut o mare însemnătate, iar la Brăila se țin regulat concursurĭ de vite și la Constanța se fac anual expozițiunĭ de produse industriale, concursurĭ de vite și alergărĭ de caĭ.

Emulațiunea era provocată; producĕtoriĭ și cultivatoriĭ n'aveaŭ decât să se întreacă a prezenta cât maĭ frumoase și maĭ bine desvoltate roade ale munciĭ lor, iar meseriașiĭ înțelegênd că acesta era prilejul înnălțător al micilor industriĭ, însuflețițĭ de acelaș sentiment, și pentru a pune o stavilă cotropirilor maĭ puternice a concurenței străinilor, se miră că mulțĭ dintr'înșiĭ 'și întemeeiară în Bucureștĭ o *Societate cooperativă*, subt povățuirea și prezidența D-luĭ D. C. Butculescu, al căruĭ principal obiect era de a încuraja și susține, prin mijlocul expozițiilor publice [1]), producțiunea și munca agricolă și industrială română.

---

[1]) Societatea își întocmi treptat regulamente speciale pentru expoziținile sale. In fruntea celuĭ privitor la înscrierea expozanților stă înscrisă formula următoare: »Nicĭ un expozant nu poate fi admis dacă nu va face o cerere prealabilă, în urma căreia i se acordă un bilet de cooperațiune«, și cooperatoriĭ activĭ aŭ trebuit să fie foarte numeroș judecând deja numĕrul însemnat al expozanților, căcĭ toți meseriașiĭ și industriașiĭ din țară — care intraŭ în vederile societățiĭ cooperative—puteaŭ expune și concura în persoană saŭ prin asociațiune. (Art. 1 al regulamentuluĭ de organizare a expoziținiĭ cooperatorilor).

Societatea cooperativă avea sucursale în multe orașe din țară. Primul regulament datează dela 2 Iunie 1883, cel din urmă dela 1886.

Primele încercări fură modeste, dar pline de un avînt mult binefăcĕtor, aşa că expoziţiunile, ce cooperatorii ţinură atât în capitală, cât şi în câteva oraşe ale ţării, avură un mare succes şi aţîţară emulaţiunea între lucrătorii şi producĕtorii mai tuturor ramurilor industriale.

Cea din urmă expoziţiune a cooperatorilor fu în 1895 în grădina Cişmigiŭ, pusă subt patronajul Prinţuluĭ şi Prinţeseĭ moştenitoare, la care luă o parte însemnată şi administraţia Domeniuluĭ Coroaneĭ. Ea ţinu câteva luni şi atrase mulţi vizitatorĭ. Se pare că de-atunci societatea cooperatorilor din Capitală şĭ-a pierdut *caracterul eĭ primitiv* şi puţin câte puţin s'a desfiinţat.

Cestiunea participăriĭ Românieĭ la o expoziţie internaţională fu pentru întâia dată pusă în 1867, al doilea an de Domnie a M. S. Regeluĭ Carol I [1]).

Franţa imperială invitase pe toate naţiunile şi pe toţi suveraniĭ lumiĭ să ia parte la marea sa expoziţiune universală din Paris, şi mai toate guvernele se grăbiră a primi graţioasa eĭ invitaţiune. Expoziţiunea, pusă subt auspiciile luĭ Napoleon al III-lea, era în acelaşĭ timp un act politic şi o manifestaţiune strălucită a puterilor productive şi a geniuluĭ artistic al poporuluĭ francez, care treĭ anĭ mai tărziŭ avea să plătească atât de scump splendoarea şi măreţiile sale.

La noĭ se institui o comisiune princiară, cu misiunea de a pregăti în ţară şi a instala la Paris secţiunea română.

Comisiunea se compunea din:

D. *Alexandru I. Odobescu,* comisar general.
» *Loc.-colonel Ioan Alexandri,* comisar delegat la Paris.
» *Prinţul George M. Sutzu,* comisar ajutor la Iaşĭ.
» *Petre S. Aurelian,* comisar ajutor la Bucureştĭ.
» *George Steriadi,* secretar.
» *A. Baudry,* architect.

Cu toate că ţara de abia intrase într'o perioadă de stabilitate, nu avea de cât 74 de kilometri de drum de fer, dela Bucureştĭ la Giurgiu, iar în industrie foarte puţine şi neînsemnate lucruri putea produce, ocaziunea fu socotită prielnică de a arăta Europeĭ izvoarele de avuţie şi rezultatele munceĭ aceleĭ Românii pe care ea o sprijinise şi o încurajase atât de mult pe tĕrîmul politic.

Comisariatul general francez adoptase — pentru obiectele de expus — următoarea clasificaţiune:

Grupul I. Opere de artă.
» II. Material şi aplicaţiuni ale artelor liberale.
» III. Mobile şi obiecte destinate locuinţelor.
» IV. Vestminte, ţesĕturi şi alte obiecte purtate de persoane.
» V. Produse (brute şi lucrate) ale industriilor extractive.
» VI. Instrumente şi procedeuri ale artelor uzuale.

---

[1]) In publicaţiunea specială a Belgianuluĭ Jaubert asupra expoziţiilor se găseşte notat — cu amĕnunte asupra obiectelor şi moduluĭ expunerii — că provinciile Dunărene aŭ luat parte — în secţia Turcieĭ — la expoziţia din Londra dela 1851 şi sunt circulări ale guvernelor amînduror principatelor date în sensul de a îndemna pe producĕtorĭ să participe la acea expoziţiune.

Grupul VII. Alimente (proaspete şi conserve) la diverse grade de preparaţie.
» VIII. Produse vii şi specimene ale stabilimentelor de agricultură.
» IX. » » » » » » » horticultură.
» X. Obiecte special expuse în vederea îmbunătăţireĭ condiţiunilor fizice şi morale ale populaţiunii.

România expuse în opt grupurĭ, afară de grupele VIII şi IX.

Cinci pictorĭ, între care N. Grigorescu, reprezintaŭ arta română, alăturĭ de numeroase aquarele şi proiecte de arhitectură.

In grupul II aveam frumoase colecţiunĭ de mamifere, de păsĕrĭ, de peştĭ, de fosile şi de minerale expuse de muzĕul de istorie naturală din Capitală, o colecţie de păsĕrĭ a luĭ Carol Buchholtzer şi colecţiunea geologică a D-luĭ Gr. Ştefănescu.

In grupul III eraŭ olării, scoarţe, ţesĕturĭ de pĕr de capră, fondul industrieĭ ţărăneştĭ.

In grupul IV expusesem: ţesĕturĭ de in, bumbac, lână, mătase, postavurĭ de la fabrica din Neamţu, fundată la 1853 de M. Kogălniceanu, broderiĭ ţărăneştĭ şi costume din toate judeţele.

In grupul V am prezentat specimene de marmură, de cărbunĭ de pămînt, petrol, minerale, chihlibar, lemne, blănurĭ, lână, cânepă, in, miere, ceară, tutun, uleiurĭ, ape minerale, pieĭ tăbăcite.

In grupul VI puţin lucru: un model de casă ţărănească, câteva instrumente aratoriĭ, unelte, frînghiĭ, hamurĭ, cărămizĭ.

In grupul VII toate produsele agricole: făină, brânzeturĭ, conserve alimentare, cărnurĭ şi peştĭ săraţĭ şi afumaţĭ, legume, fructe, dulceţurĭ, licoruri, vin şi rachiŭ.

In grupul X o colecţie complectă de costume naţionale.

Această expoziţiune, puţin cam primitivă, nu prea fu băgată în seamă [1]). Produsele expuse sosiră foarte tărziŭ, când cea maĭ mare parte dintre juriile claselor 'şĭ sfîrşise lucrările, cu toate acestea ni se acordă treĭ medaliĭ de aur, 9 de argint, 35 de bronz şi 38 de menţiunĭ onorabile [2]).

---

[1]) In *Paris Guide*, vol. II, care poartă ca subtitlu: *Viaţa*, este un capitol asupra expoziţieĭ de la 1867, scris de D. *Kaempfen*, azĭ director al muzĕuluĭ Louvre, în care se vorbeşte despre noĭ în modul următor: »Rome, sin»gulier hasard, regarde la Roumanie, qui lui a emprunté son nom, mais qui ne lui a pas pris des magnificences et des »délicatesses! Une expozition presque sauvage, rudes fourures, des échantillons empaillés de la faune des bois et des »montagnes, des vêtements d'hommes en peaux brodés de laines de couleurs diverses vives et tranchées, quelque robes »de femmes où déjà l'on pressent l'Orient, et c'est tout«.

[2]) **Medaliĭ de aur**: *Guvernul român* (sare, produse forestiere); *Prinţul Al. Moruzi* (oĭ merinos, caĭ arabĭ, maşinĭ şi distilerii agricole); *Prinţul Barbu Stirbey* (cultura duzilor şi creşterea vermilor de mătase).

Medaliĭ de argint: *Expoziţia colectivă de lânurĭ române; şcoala de agricultură de la Panteleimon* (2 medaliĭ), *Foulquier, Blanc & C-ia* din Galaţĭ (lumînărĭ şi săpun); *comisiunea expoziţieĭ din Iaşi* (cereale); *N. Rosetti-Rosnovanu* (vinurĭ şi cultura vieĭ); *Th. Brătianu* (Piteştĭ), (amelioraţiunĭ agricole şi rase de caĭ); *Vasilache Jorj* (Vulturenĭ) (fizică şi amelioraţiunĭ agricole); *Al. Slătineanu* (vinurĭ, ameliorația vieĭ).

Medaliĭ de bronz: *Ministerul lucrărilor publice* (carta Românieĭ meridionale); *expoziţia colectivă a mătăsurilor române; Mihaĭ Viteincescu,* Iaşi (mătase); *Nacu Mincovicĭ* (broderiĭ şi confecţiĭ pentru dame); *I. Brandt* (cisme); *Dimonisie,* T.-Ocneĭ (pălăriĭ); *N. Ilie,* Bucureştĭ (haine bărbăteştĭ); *I. Asmaranti,* Piatra (vest-

Afară de produsele agriculturiĭ și industrieĭ sale, România maĭ depusese în galeria de istoria munceĭ un model în relief al Catedraleĭ de la Curtea-de-Argeș, tezaurul de la Pietroasa și un oarecare numĕr de obiecte rare, stofe, broderiĭ, manuscrise și icoane vechĭ.

Comisiunea princiară publică, după expoziție, o lucrare asupra Românieĭ [1]), care contribui să fim maĭ bine cunoscuțĭ în străinĕtate și a rĕmas timp îndelungat singurul izvor de informațiĭ ale străinilor asupra țărĭ noastre.

Expoziția de *la 1867 a costat 592.262 de franci.*

Dupe șease anĭ România se prezentă la expoziția internațională dela Viena, dar într'un cadru maĭ restrîns decât cel de la Paris.

Impresiunea fu însă mult maĭ mare și succesul maĭ pronunțat, fie că pentru întâia oară trimiteam produsele noastre în capitala Austrieĭ, altădată adversară regimuluĭ politic intronat la noĭ în 1866, fie că prezentate cu maĭ multă dibăcie, ele aŭ dovedit — maĭ ales în ce privea produsele agricole — că frumusețea și valoarea lor creștea și se urca cu trecerea anilor.

Incă de la sfîrșitul anuluĭ 1872, comitetul expozițiuniĭ, compus din D-niĭ: Cezar Bolliac, P. S. Aurelian, C. D. Atanasiu, C. I. Stăncescu, G. Sion (special însărcinat cu adunarea obiectelor de industrie casnică) și Gr. Bengescu, comisarul general, se pusese pe lucru, adunând și *cumpărând* — maĭ ales — obiecte industriale pentru expoziție.

Cheltuelile eraŭ parte în sarcina județelor, îndatorate a contribui cu diferite sume pentru cumpĕrarea obiectelor și îndestularea serviciilor comitetuluĭ, și parte în sarcina Statuluĭ, care printr' o lege votată de Camere înscrisese în budgetele anilor 1872 și 1873 suma de leĭ 206.150, sporită maĭ tărziŭ prin credite suplimentare — din budgetul general — până la 331.092 leĭ, 69 centime.

Inainte de a fi expediate la Viena, obiectele adunate pentru expoziție aŭ fost expuse în Martie 1873 în saloanele hoteluluĭ Herdan [2]), pentru a se vedea daca în adevĕr meritaŭ să fie trimese pentru așa scop în străinătate.

Impresia fuse, negreșit bună, căcĭ ele fură trimise; ba noul comisar general, D. *Emanuel Cretzulescu,* se vĕzu nevoit a maĭ cere încă altele, de vreme ce pentru spațiul de 655 m. p., ce i se pusese la dispoziție, nu avea material expo-

---

minte); *P. Iacovenko,* Ploeștĭ (petrol); *muzĕul de istorie naturală,* Bucureștĭ; *Frații Tulceanu,* Ismail (lână); *Hagi Stefan,* Mihăleștĭ (tutun); *Frații Papasoglu* (idem); *Ion Marghiloman* (idem); *V. Georgescu,* Bucureștĭ (unt de nucă, de mar); *Fialla* (Bucureștĭ) (pieĭ); *Waller & Hartmann* (pluguri); *V. Georgescu* (paste); *Dr. Russo,* Iașĭ (Kirsch), *școala technică din Iași, Waller & Hartmann* (pompe); *C. Kiureanu* (plug); *Simulescu* (vin); *Ioan Brătianu* (distilerie, agricultură); *C. Bosianu* (vin); *N. Păcleanu* (idem); *Ion Marghiloman* (cereale); *N. Roșa, Gr. Cozadini, Al. Văsescu,* Major *Mișu Anastasievicĭ* (cereale); *N. Manu* (vite); D-na *S. Odobescu* (costum național); *Ion Bunea,* Rucăr (idem).

Mențiuni onorabile: *Carniol-Szatmáry; L. Bogdan,* Grozeștĭ; *Carapati; L. Cojocaru,* Târgoviște; *C. Ianache; Ghica Comănești; Rosetti Tetzcanu; N. Christescu,* Bucureștĭ; *Săvoiu,* T.-Jiul; *P. Carp, Iusicĭ,* Bucureștĭ; *Carol Bucholtzer; corporația cojocarilor* din Bucureștĭ; *Ion Răducanu,* Bucureștĭ; Vĕduva *G. Assan; Coengiopolo,* Bucureștĭ; *G. Stănulescu; V. Jorj; Comuna Duda; Mănăstirile române; Lucovicĭ,* Bucureștĭ; *Stabilimentul penitenciar Mărginenĭ; Vidaș,* Craiova; *Borghettia Gerbolini,* Brăila; *Peteu,* idem; *Balaban,* Galațĭ; *Prințul G. Șuțu; V. Jorj; C. Nicolae,* Fălticenĭ; *Powel & C-ie,* Galațĭ; *Take Marin,* Bucureștĭ; *Roman,* idem; *M-me Racoviță,* Golești; *M-me H. Lucasievicĭ,* Bucureștĭ; *Schitul Viforîta.*

[1]) *Notice sur la Roumanie.* A. Odobescu, libr. A. Franck, 1868. Paris.

[2]) Azĭ Hotel de Boulevard.

sabil îndestulător, se făcu de grabă o nouă revizie în țară și i se trimise încă un stoc de obiecte.

Suma totală a cumpărăturilor s'a urcat la 31.657 de leĭ.

Expoziția noastră fu instalată de arhitectul Anton Gruska, care a stabilit lucrările după înțelegerea avută cu inginerul inspector Yorceanu.

Dintre ceĭ 1.243 de exposanțĭ, câțĭ am avut, numaĭ D-niĭ Gr. Capșa (cofetărie) și Dr. Bernath (analize și produse chimice) aŭ cheltuit și aŭ dat concursul lor comisariatuluĭ; încolo toate greutățile precum și toate cheltuelile aŭ fost purtate de guvern [1]).

Secțiunea noastră se afla alăturĭ de Persia și a primit vizita tuturor capetelor încoronate care aŭ vizitat expoziția.

M. M. L. L. Prințul și Prințesa Românieĭ, Șahul Persieĭ, și Împăratul Frantz Iosef cu arhiducĭĭ, aŭ examinat cu mult interes produsele naturale și industriale ce trimisesem.

Împăratul Austrieĭ, în special, a admirat grânele, obiectele industrieĭ casnice, s'a interesat de tablourile și obiectele vechĭ ale muzĕuluĭ din Bucureștĭ și în special tezaurul de la Pietroasa. S'a bucurat și a mulțumit foarte călduros pentru costumul țărănesc ce comisarul general, în numele Aziluluĭ Elena Doamna și a patroaneĭ luĭ, Elisabeta-Doamna, îĭ oferi pentru M. S. Împărăteasa.

Juriile internaționale ne-aŭ acordat, cu această ocaziune, 237 de recompense, clasate în: 1 medalie de onoare (ministerul de instrucție publică), 10 medaliĭ de progres, 57 medaliĭ de merit, 8 medaliĭ de bun gust, 147 mențiunĭ onorabile și 7 medaliĭ de colaboratorĭ.

Programul general împărțea expoziția în 26 de grupurĭ, anume:

Grupul I. Exploatărĭ de mine și metalurgie.
» II. Agricultură, exploatațiunĭ și industrie forestiere.
» III. Arte chimice.
» IV. Substanțe alimentare și de consumațiune ca produse ale industrieĭ.
» V. Industria materiilor textile și confecțiunĭ.
» VI. Industria pieleĭ și cauciuculuĭ.
» VII. Industria metalelor.
» VIII. Lemnul lucrat.
» IX. Obiecte de piatră, ceramică, sticlărie.
» X. Tabelărie, marquetărie, bimbloterie.
» XI. Industria hârtieĭ.
» XII. Artele grafice și desemnul industrial.
» XIII. Mașinĭ și material de transport.
» XIV. Instrumente de preciziune și de artă medicală.
» XV. Instrumente de muzică.
» XVI. Artă militară.

[1]) Raportul general al comisaruluĭ din 12 Noemvrie 1873.

Grupul XVII. Marina.
» XVIII. Material şi procedeurĭ ale geniuluĭ civil, lucrărĭ publice, arhitectură.
» XIX. Tipurĭ de locuinţĭ orăşeneştĭ, dispoziţiunĭ interioare, decoraţiunĭ, mobilier.
» XX. Idem rurale.
» XXI. Industria domestică naţională.
» XXII. Reprezentaţiunea muzeelor de bele-arte aplicate la industrie.
» XXIII. Obiecte de artă pentru serviciile religioase.
» XXIV. Expoziţiune de amatorĭ.
» XXV. Bele-arte.
» XXVI. Educaţiune, învăţămînt, instrucţiune.

In juriile internaţionale noĭ n'am avut decât *un singur jurat*, în grupul II, pe D. P. S. Aurelian. Pentru prima oară se dedea, în această expoziţiune, o parte largă învăţămîntuluĭ şi educaţiunĭ, deabia indicate la cele precedente.

Deschisă la 1 Maiŭ, ea fu închisă la 3 Noemvrie, lăsând din cauza holereĭ, şi maĭ ales a teribiluluĭ krach al speculatorilor de la Bursă, un deficit de 48 de milioane de francĭ, pe care 'l acoperi în *total Statul Austro-Ungar*.

La 1878 România fu din noŭ invitată de guvernul Republicereĭ franceze a lua parte la expoziţiunea universală ce deschidea la Paris. Prinsă în războiŭ cu Turcia — în care Suveranul şi armata eĭ cuceriră lauriĭ glorieĭ şi independenţa Patrieĭ — fu nevoită să decline această graţioasă invitaţiune.

După proclamarea independenţeĭ şi ridicarea ţărĭĭ la Regat, regenerarea noastră socială şi economică făcu cu paşĭ marĭ progresele pe care le îndeplinise cu atâta strălucire situaţiunea politică şi naţională.

Drumurile de fer ne eraŭ terminate, creditul asigurat, obţinusem nu port pe Marea Neagră, ne pregăteam a reînoi tractatele de comerţ cu Statele europene, se votă o lege pentru încurajarea industrieĭ, o eră nouă ni se deschidea, plină de speranţe, de avînturĭ, de năzuinţĭ...

In mijlocul atâtor lucrărĭ de veneraţiune a vieţiĭ noastre sosi a treia invitaţiune a Franţeĭ, de a participa la expoziţia de la 1889.

Guvernul român nu se găsi destul de îndreptăţit de-a o primi, de teamă ca industria noastră născêndă să nu fie încă vrednică de a figura în cadrul uneĭ atât de marĭ expoziţiunĭ internaţionale.

Cu toate acestea, un comitet naţional, compus din membri aĭ Parlamentuluĭ, proprietarĭ, industriaşĭ, ingineri, advocaţĭ, neguţătorĭ, publicişti, artişti, etc., etc., în total 165 de persoane, se întocmi în Bucureşti, sub prezidenţia Prinţuluĭ George Bibescu, comisar general, şi luă sarcina de a organiza o expoziţiune română la Paris, se instituiră comitete judeţene [1]). Comitetul naţional din Capitală se împărţi în şeapte secţiunĭ, după categoriile produselor de expus, avênd o comi-

[1]) Bêrlad, Câmpu-Lung, Craiova, Iaşi, Turnu-Măgurele, Vasluiŭ.

siune permanentă pentru primirea lor, o comisiune a loterieĭ şi una a contenciosuluĭ [1]).

Comitetul central din Paris, sub preşedinţia Comisaruluĭ general, era compus de 22 persoane: D-niĭ *Victor Duruy, Octave Feuillet, Edouard Hervé, G. Mézières* şi *Jules Simon,* membriĭ aĭ Academieĭ franceze; pictorul *Meissonier,* membru al institutuluĭ; amiralul *Juvien de la Gravière;* generalul *Tramond; Tény-Desclauds,* membru la Curtea de compturĭ; *Berge,* administrator al comitetuluĭ; *Chambon de Bonin,* secretar; locot.-colonel *Dailly,* comisar delegat; *Schloss,* Prinţul *Alexandru Cuza, Ghica Vladimir, Grand Eduard,* comisar delegat al comisaruluĭ general; *Em. Hillel, Dr. Iscovescu, Jean de Linche, Al. de Linche, Philippésco* de Moissac, comisar delegat al Comisaruluĭ general, şi *Charles Lecoeur,* arhitectul comitetuluĭ.

Guvernul român acordă o subvenţiune de 200.000 leĭ şi dreptul de alcătuire a uneĭ loteriĭ de 300.000 leĭ pentru întîmpinarea cheltuelilor.

Administraţia franceză puse la dispoziţia comitetuluĭ român 1.146 m. p., dintre care: 416 în galeria produselor industriale, 240 pentru restaurantul naţional, 400 în galeria agriculturiĭ şi 90 în palatul frumoaselor arte.

Expozanţiĭ în numĕr de 731, dintre care:

20 în grupul I. — Bele-arte.
46 „ „ II. — Educaţiune şi învăţămînt — material şi procedeurĭ pentru artele liberale.
71 „ „ III. — Mobilier şi accesoriĭ.
339 „ „ IV. — Ţesĕturĭ, îmbrăcăminte-accesoriĭ.
65 „ „ V. — Industriĭ extractice — produse brute şi lucrate.
37 „ „ VI. — Unelte şi procedeurĭ pentru industriĭ mecanice.
150 „ „ VII. — Produse alimentare.
4 „ „ VIII. — Agricultură, viticultură, sericicultură; aveaŭ produsele şi obiectele lor expuse cu mult gust şi succesul lor fu foarte însemnat.

Juriile internaţionale, în care noĭ am avut 14 juraţi [2]), acordară expozanţilor românĭ 278 de medaliĭ şi menţiunĭ, anume:

2 marĭ premiĭ.
24 medaliĭ de aur.
2 „ „ vermeil.

---

[1]) Comitetul central era descompus astfel: biuroul: preşedinte, Prinţul *G. Bibescu;* preşedinte interimar, Generalul *I. E. Florescu;* vice-preşedinţi: *Blaremberg N., Boerescu C., Lahovary J., Margescu G., Pallade G., Konaki-Vogorides;* secretarĭ: *Hommaire de Hell, Lugomirescu M., Şaabner-Tuduri.*

Secţia I (bele-arte): preşedinte *Esarcu Const.* şi 12 membri; secţia II (educaţie-învĕţămînt): preşedinte *General Florescu* şi 9 membri; secţia III (medicină, igienă, himie): preşedinte *Dr. Kalendéro* şi 8 membri; secţia IV (mobile, covoare, ţesĕturĭ, industria domestică): preşedinte *C. I. Mano* şi 6 membri; secţia V (agricultură, produse alimentare, produse ale Statuluĭ, viticultură, silvicultură, horticultură, pisciculturǎ): preşedinte *Gr. Gozadini* şi 12 membri; secţia VI (mine, mecanică, geniŭ civil): preşedinte *Al. H. Catargi* şi 8 membri; secţia VII (industriĭ diverse): preşedinte *M. Mandrea* şi 9 membri; comisia permanentă: preşedinte *Lahovari George* şi 10 membri; comisia lotărieĭ: preşedinte *Grig. Triandafil* şi 2 membri; contenciosul: preşedinte *Gr. Lahovari* şi 2 membri.

[2]) *Titularĭ:* clasa 1 *Heilbuth F.,* clasa 20 *Dally,* clasa 36 *Grant,* clasa 41 *Konya,* clasa 42 *Fessart,* clasa 47 *Ciurcu Al.,* clasa 60 *Marĕ,* clasa 67 *de Linche de Moissac,* clasa 72 *Graeb,* clasa 73 *Féni-Desclauds; suplimentarĭ: Al. Philippesco, Marghiloman M., Moret de Blaremberg, Balş M.*

65 medalii de argint.
121 » » bronz.
64 menţiuni onorabile.

Marile premii fură date: Comitetului naţional (pentru produse agricole) şi Prinţului *George Bibesco* (pentru organizaţia secţiei române); printre cei cu medalia de aur vedem pe: fabricanţii de scoarţe, regia tutunurilor, administraţia salinelor, comisariatul expoziţiei române, Gr. Mano, Dr. C. I. Istrati, M. Th. Mandrea, ministerul de războiu, Fraţii Komşa, colonel Bereşteano, societatea Furnica, Maria Paisie (Câmpu-Lung), Societatea morilor cu abur (Botoşani).

Solacolu (Bucureşti), Zappa, Gr. Capşa, N. N. Rosnovanu, Th. Kalimachi, Danaricu, C. Alexiu, General Fălcoyanu, Wentzel şi Stassek şi Banda de lăutari care cânta la restaurantul român.

Pictorii Grigorescu şi Mirea aŭ obţinut câte o medalie de argint, iar C. Pascali medalia de bronz; sculptorii Georgescu şi Valbudea medalia de bronz; arhitecţii Gollescu şi Gottereau, idem; Ed. Caudela şi Musicescu, idem; Revista Nouă (B. P. Hasdeu) de asemenea, etc., etc. [1]).

In raportul sĕŭ asupra expoziţiunii din 1889, Prinţul G. Bibescu se rosteşte astfel:

„Succesul României nu se mărgineşte numaĭ la simpatiile generale ce provocase, nicĭ la recompensele ce obţinuse. I se maĭ rezerva şi un alt omagiŭ, cu osebire simţitor pentru dînsa, căcĭ atingea interesul sĕŭ material cel maĭ de căpetenie: „agricultura“.

In adevĕr, congresul internaţional de grâne şi făinurĭ proclamase, în acelaşĭ timp, superioritatea calităţiĭ grânelor române, apreciere ce se menţinu la acelaş nivel la expoziţiunile din vara anuluĭ 1899 de la Rotterdam şi Amsterdam, unde făina noastră obţinu cel maĭ mare succes [2]).

Din succesul expoziţiuniĭ noastre de la 1889, face parte şi minunata reuşită a restaurantuluĭ şi a lăutarilor noştri. Mâncările şi bĕuturile, servite de faimosul Iordache, şi cântecele naţionale, produse cu o virtuozitate într'adevĕr uimitoare de banda vestituluĭ Angheluş Muscalagiu, din Bucureştĭ, aŭ lăsat atât de adînc şi de plăcute amintirĭ în publicul internaţional, care aŭ vizitat pe atuncĭ expoziţia, în cât pot, cu dreptul, zice că ele aŭ slujit într'un fel de temelie extraordinaruluĭ succes obţinut de restaurantul şi de lăutariĭ românĭ la expoziţia din 1900.

ASCANIO.

---

[1]) A se vedea, pentru complectarea listeĭ premiilor, publicaţiunea: *Avant, pendant, après*, de Prinţul G. Bibescu (vol. 8°), Paris 1890.

[2]) Expoziţiile acestea, provocate în urma congresuluĭ din Focşanĭ al morarilor la 1897, şi a alarmeĭ de criză dată cu acel prilej, criză provenită din cauza rázboiuluĭ nostru vamal cu Turcia, care închidea industrieĭ făineĭ un mare debuşeŭ în Orient. Guvernul, în scopul de a căuta debuşeurĭ pentru făina noastră, luă, în toamna anuluĭ 1897, hotărîrea de a profita de linia Galaţĭ-Rotterdam, spre a-ĭ da în Olanda avîntul de care avea nevoe. In acest scop, a delegat pe D. Const. Băicoianu ca să studieze cestiunea la faţa loculuĭ, şi, după ce studiul făcut dete bune speranţe, se pregăti o expoziţie de făinurĭ la Rotterdam, la care luă parte 22 de morarĭ şi se ţinu de la 17—27 Iunie, apoĭ la Amsterdam, de la 1—6 Iulie, avênd cel maĭ strălucit succes.

ANG. SALIGNI, inginer

Podul peste Dunăre

O MANIFESTARE DE CONŞTIINŢĂ

A BOIERILOR MOLDOVENĬ DIN »VREMURILE RELE«

Se ştie că în 1802, în plină pace, Sultanul, cedând stăruinţelor ambasadoruluĭ saŭ, cum îĭ ziceaŭ Turcii, »elciuluĭ« Rusieĭ la Constantinopol, întări în chip solemn, prin douĕ întinse şi însemnate hatişerifurĭ, drepturile ce se acordase, după intervenţia Impĕrăţieĭ pravoslavnice, principatelor româneştĭ, încă de la început, din 1774. In afară de prescripţiile, adeseaorĭ foarte puţin ţinute în seamă, cuprinse în aceste acte, Poarta stabili altele nouĕ. Menite să asigure o maĭ bună stare locuitorilor celor douĕ ţărĭ şi, în acelaşĭ timp, să statornicească pe o bază legală amestecul, de acum înainte de fiece clipă, a Rusilor în toate afacerile noastre, privilegiile din 1802 prevĕd şi o sumă de puncte nouĕ. Intre dînsele: Domnia pe şeapte anĭ, scoaterea Domnilor numaĭ pentru vĕdite greşelĭ saŭ pĕcate, şi numaĭ după consultarea reprezentantuluĭ rus; îndatorirea, însfîrşit, pentru Voevod, de a da totdeauna respectuoasa atenţie cuvenită observaţiilor de orĭce natură ale consululuĭ împĕrătesc de pe lîngă mica luĭ Curte. Fără a maĭ vorbi de mĕsurĭ importante pentru viaţa noastră economică saŭ ordinea administrativă din principate: fixarea contribuţiilor în natură, hotărîrea faptuluĭ că ele vor fi plătite şi preţuluĭ ce va servi pentru plata lor, asigurarea locuitorilor de uzurpărĭ teritoriale din partea Turcilor şi de hrăpirĭ fiscale din partea Domnuluĭ, rezervarea dregĕtoriilor în rîndul întăĭ pentru boieriĭ localnicĭ şi numaĭ pe urmă pentru aceia dintre Grecĭ care ar fi oamenĭ de ispravă şi omenie, etc.

Şi în hatişerifurĭ şi în nota contemporană către trimisul Rusieĭ, Poarta recunoaşte cine a făcut să se hărăzească aceste drepturĭ: Puterea protectoare. S'ar crede, cu câtă încredere avem astăzĭ faţă de noĭ înşine şi faţă de batjocoritul nostru trecut, că avem a face numaĭ cu un dar din partea ocrotitorilor noştri pe deplin desinteresaţĭ. Eĭ ar fi avut ideia, pe când noĭ nu ne-am fi dat seama de nimic, şi eĭ ar fi adus şi îndeplinirea eĭ prin iubirea lor de creştinătate şi autoritatea ce dobîndise pe lîngă păgâniĭ apăsătorĭ şi abuzivĭ.

In studiile mele asupra corespondenţeĭ Mitropolituluĭ muntean Filaret al II-lea, apărute în numerile din Noemvrie-Decemvrie ale »Convorbirilor literare«,

am arătat cum o altă confirmare de privilegiĭ din partea suzeranuluĭ, cea din 1792, se datorește maĭ ales stăruitoarelor plângerĭ patriotice, rugăminților mișcătoare ale boierilor românĭ de pe acea vreme. N'așĭ fi crezut să găsesc atât de repede dovada că tot de la noĭ a pornit mișcarea pentru dobîndirea altuĭ act folositor nouĕ, firmanul acesta din 1802.

Totușĭ, iată scrisoarea pe care o găsesc într'un manuscript al Academieĭ Române (No. 348), cuprinḑênd documente privitoare la legăturile noastre cu Rușiĭ în timpul războiuluĭ ruso-turc din 1769—74. E adresată unuĭ personagiŭ influent de la Curtea rusească, prin care se propun reformele pe care ambasadorul imperial le făcu să fie adoptate și acordate principatelor amîndurora de către Turcĭ.

Hârtia e scrisă în grecește, dar cititorilor le va ajunge și traducerea românească, foarte de aproape, care urmează maĭ jos.

Străbătênd-o cu luare aminte, eĭ vor împărtăși părerea mea că trecutul nu trebue lăudat peste mĕsură saŭ ocărît fără dreptate, ci cercetat și înțeles.

Locuitorĭĭ Moldoveĭ, fiind dăruiți cu protecția Prea-Măreței Impĕrătese, Ecaterina cea Mare de glorioasă amintire, aŭ voit să trimeată acolo o solie saŭ deputație, ca să înfățișeze vrednica de milă cădere a lor de acum și să ceară îndurarea și ocrotirea Mărieĭ Sale Impĕratuluĭ nostru, stăpîn binevoitor, care, arătându-se printr'un manifest, la suirea luĭ pe tron, că va urma pașiĭ aceleĭ glorioase mătușe, a înnoit slăbitele speranțe ale neamuluĭ Grecilor. Insă, de oarece un astfel de guvern ar aduce de sigur o prigonire în potriva lor, din partea Turcilor, aŭ însărcinat pe cel maĭ jos însemnat cu această misiune: anume ca, avênd el cinstea să fie în slujba aceleĭ Curțĭ Auguste și venind acolo pentru afacerile luĭ propriĭ, să potrivească lucrul fără de sgomot și fără să-l desvăluiască la cunoștința Porțiĭ. Și, prin această comisiune, cel scris maĭ în jos are voie să se roage de Excelența Sa ca să binevoiască să-ĭ facă favoarea de a depune la picioarele tronuluĭ Mărieĭ Sale Impărățeștĭ starea maĭ jos arătată în amĕnunte a locuitorilor Moldoveĭ și, de asemenea, prea-umilitele lor rugăciunĭ, întemeiate pe făgăduelile tratatelor.

Când provinciile Moldoveĭ și Țărĭĭ-Românești aŭ avut nenorocirea de-a fi supuse suzeranităților (τὴν κυριότητα) Impĕrăției Otomane, li s'aŭ dat privilegiĭ și drepturĭ, care aŭ statornicit soarta locuitorilor atât de fericită cât se poate să fie subt o cîrmuire ca aceasta, adică a Porțiĭ Otomane. Dar, prin lăcomie și prin sistemul de stăpînire al aceleĭ Puterĭ și prin introducerea de Domnĭ ce eraŭ din familiile Grecilor din Constantinopoli, cu paguba și întemnițarea boĭerilor localnicĭ, precum și cu necontenita lor schimbare și nemĕsuratele sume ce se îndatoraŭ a da pentru a căpăta numirea lor (τὴν ἀμφίασιν), pe rînd toate privilegiile de maĭ sus aŭ rĕmas călcate în picioare, și sărmaniĭ din provinciile acestea nenorociți și apăsați în chipul cel maĭ tiranic. Unitatea de cult a acelor locuitorĭ cu a Rusieĭ și vecinătatea cu acea puternică Impĕrăție ĭ-aŭ făcut să aibă totdeauna speranța de-a putea într'o zi, prin mijlocul protecțieĭ sale, să fie scoșĭ de subt ascultarea Porțiĭ Otomane; și, cu toate că țara lor, prin așezarea eĭ, devine în fiecare dată teatrul războiuluĭ și e supusă la toate nenorocirile ce cad asupra eĭ de la un singur foc ca acesta, maĭ ales despre partea Turcilor, eĭ privesc această mare nenorocire ca singurul chip în care pot să-și dobîndească eliberarea din tirania Turcilor. De aceea, în patru războaie ce s'aŭ săvîrșit în veacul din urmă între cele douĕ Impĕrățiĭ, locuitorĭĭ acelor douĕ provinciĭ, și maĭ ales aĭ Moldoveĭ, care e țara noastră, aŭ dat cele maĭ strălucite dovezĭ ale închinăriĭ lor către Rusia, și n'aŭ cruțat nicĭ averea lor, nicĭ sângele lor ca să ajute întreprinderile acesteĭ Impĕrățiĭ. Măria Sa Impĕrăteasa Ecaterina cea Mare, ținênd în seamă nenorocirile neauzite ce aŭ încercat nenorociții locuitorĭ aĭ provinciilor ce s'aŭ spus, înainte de războiul din urmă, și închinarea lor și serviciile ce aŭ făcut Rusieĭ, a vrut ca, înapoind țările Porțiĭ Otomane (după cât se pare împrejurările n'aŭ îngăduit să fie unite acele țărĭ cu Rusia), să se hotărască prin tratat privilegiile și drepturile care le întăreaŭ o stare

tolerabilă, și ea însăși a dat poruncĭ pentru acest lucru răposatuluĭ Excelența Sa feldmareșalul conte de Romanțov *Zadunavski* (cel ce a trecut Dunărea).

De oarece pacea de la Cainargi a trebuit să se încheie numaĭ decât și de oarece numitul feldmareșal nu știa și nicĭ n'avea chip să afle care eraŭ atuncĭ privilegiile și drepturile locuitorilor acelor provinciĭ, după asigurarea dragomanuluĭ, răposatuluĭ sfetnic Stati Panagiodoros Nicobulos [*despre care v. articolul citat din »Convorbirĭ«*], că nicĭodată privilegiile lor n'aŭ fost maĭ favorabile și maĭ bine păzite decât pe vremea Sultanuluĭ Mohammed al II-lea, a pus să se scrie în pace că Poarta Otomană se cuvine a învrednici acele provinciĭ cu privilegiile chiar și tratarea în chipul cum le aveaŭ pe vremea Impĕrățieĭ Sultanuluĭ aceluia.

Apoĭ, cu toate că n'a fost cu putință a se afla în adevĕr care sunt și în ce se cuprind acele privilegiĭ, prin sprijinul Mărieĭ Sale răposateĭ Impĕrătese, Poarta Otomană a dat un hatișerif saŭ diplomă la fiecare din acele provinciĭ, care cuprinde un mare numĕr de privilegiĭ însemnate și folositoare pentru locuitoriĭ lor, dacă ar fi fost drept și cu credință păzite.

După puțin timp, toate acele privilegiĭ s'aŭ întărit (ἐπικυρώθησαν) și s'aŭ pus în deosebĭ în pacea de la Ainali-Cavac, care s'a întărit cu ultima pace din Iașĭ, și, cu toate că ministerul Porțiĭ Otomane cu greŭ păzea îndatoririle care-l legaŭ, din pricina folosuluĭ ce i se oferea din partea șirecliculuĭ Grecilor fanarioțĭ, care, ca să ajungă Domnĭ, nu numaĭ că ofereaŭ sume marĭ, subt titlul de daruri, dar se îndatoraŭ a grămădi asupra locuitorilor din acele țărĭ dărĭ și angariĭ cu neputință de purtat și protivnice privilegiilor și drepturilor lor, dar prin ocrotirea Mărieĭ Sale răposateĭ Impĕrătese și îngrijirĭ și repetărĭ dese și îndemnărĭ prin trimisul eĭ la Constantinopolĭ, Poarta Otomană, în tot rĕstimpul păcĭ de la Cainargi, a fost îndatorită să economisească pe locuitoriĭ țărilor spuse maĭ sus și să respecte în multe drepturile pe care a trebuit să le dea.

Dar din nenorocire, de la pacea din Iașĭ, Poarta nu maĭ ține de loc în seamă făgăduielile făcute pentru acele două țĕrĭ și, vĕzând că această neținere în seamă nu-ĭ atrage nicĭ o rechemare la atenție din partea Augusteĭ Impĕrățiĭ și miniștriĭ eĭ care se aflaŭ pe lîngă dînsa nu-ĭ amintesc nicĭ când despre aceasta, le supără și le nenorocește într'un grad nesuferit și mult maĭ mult decât pe timpul când ele n'aveaŭ nimic de făcut, înainte ca Rusia să pună în tratate ocrotirea acelor țărĭ și Poarta să trebuiască a le da în scris drepturĭ cu făgăduiala de a le păzi.

De oarece acele privilegiĭ sunt cunoscute și însemnate până la unul în tratatul dela Ainali-Cavac, rugătorul se mărginește a înfățișa numaĭ nenorocirile și supărările nesuferite pe care Poarta le face să le sufere locuitoriĭ acelor țărĭ, desprețuind făgăduelile ce li s'aŭ făcut și în potriva dreptățiĭ și cuviinței pe care orice Putere ce-și cunoaște interesele le păzește față de supușiĭ eĭ. Poarta, care a statornicit și s'a îndatorit a nu schimba des pe Domnĭ și a nu-ĭ scoate fără să fi făcut vre-o greșeală vĕzută, îĭ scoate maĭ des de cum făcea înainte de tratate, și Domniĭ ce nenorocesc maĭ puțin poporul, aceia sunt schimbațĭ maĭ iute, și Domnilor cărora nu le poate arunca greșelĭ, le impune a-și cere eĭ singurĭ demisia și astfel îșĭ acoperea călcarea făgăduelilor și violează tratatele, și fiece schimbare de Domn costă pe fiecare din aceste provinciĭ o dare neașteptată de 2—3.000.000 de leĭ.

Dela pacea din urmă, Moldova e împovărată de contribuțiĭ și nenorocirĭ de treĭ orĭ maĭ marĭ decât la început; îĭ zmulg cu de-a sila toată recolta grîuluĭ, orzuluĭ și meiuluĭ ca să-l trimeată la Constantinopol și la cetățile ce sunt în împrejurimĭ, pentru care Domniĭ iaŭ puțina plată ce pretinde a da Poarta, și gospodarilor nu le daŭ decât o parte din preț, și nu în banĭ, ci în sare; care e recolta lucrată de nenorocițiĭ țăranĭ. Îĭ silește a da 80.000 de oĭ pe an și nu le plătește decât jumĕtate din prețul lor, și 800.000 de miĭ de oca de unt, cu două copeice și jumĕtate ocaua; și, când n'ar da în natură toată această sumă, sunt siliți a plăti în banĭ câte 40 de parale ocaua. In fiece an, sunt siliți câteva miĭ de țăranĭ din Moldova a merge să robească la întărituri și alte slujbe ale Hotinuluĭ, Benderuluĭ, Ismailuluĭ, Cetățiĭ-Albe, Chilieĭ, Brăileĭ, și uneorĭ Isacceĭ și Silistreĭ; îngrijindu-se, și la transport, de o foarte mare cantitate de lemne, și toate acestea din sărăcia lor. Intre altele, îĭ pun în fiece an să taie și să ducă fără plată până la Galațĭ o mulțime de tarașĭ de lemne (ταραστίων ξύλων) pentru nevoia Arsenaluluĭ Porțiĭ și caselor Grecilor din Con-

stantinopolĭ, care vin cu Domnul. Îĭ silesc a se îngriji, și cu transportul, de o mulțime de făină, de pișcot și de oĭ la armia Porțiĭ, orînduită în potriva luĭ Pasvantoglu și, ceeace e maĭ greŭ și o ticăloșie ce nu se maĭ poate suferi, care nu s'a maĭ pus în practică, e că aŭ silit Moldova a găti dintre locuitoriĭ eĭ și a da cu cheltuiala eĭ 10.000 de ostașĭ, pedeștri și călărĭ, în potriva zisuluĭ rebel.

După pacea din urmă, mulțĭ Turcĭ, subt cuvînt de negoț, aŭ venit și s'aŭ așezat (ἀσεζαρίσθησαν) în toate tîrgurile Moldoveĭ, ceeace e un foc pentru nenorocițiĭ din partea loculuĭ, întocmaĭ ca și ciuma, și aceasta nu era acum șeasezecĭ de anĭ, în care vreme Constantin-Vodă Mavrocordat a scos cu mulțĭ banĭ de la Poartă să-ĭ gonească. Pentru a nimici pe locuitorĭ, ostașiĭ din cetățile din apropiere fac năvăliri în pămînturile Moldoveĭ, pradă și ucid oameniĭ; pentru care fapte aŭ rĕmas toate părțile acelea aproape (σχεδὸν) pustiĭ.

Toate aceste necazurĭ și ticăloșiĭ protivnice privilegiilor loculuĭ și făgăduelilor ce-a făcut Poarta față de Rusia, aŭ adus pe locuitoriĭ Moldoveĭ într'o nenorocire nesuferită și vrednică de lacrimĭ. Deși Moldova nu cuprinde decât la o jumĕtate de milion de locuitorĭ, cu toate ticăloșiile și supărările de maĭ sus, sunt încă împovărațĭ cu felurite dărĭ în banĭ, care fac pe fiece an la 6.000.000 (!) de leĭ, pe când privilegiile și tratatele nu îngăduie a se plăti maĭ mult de 65.000 de de leĭ dare anuală și 45.000 pentru bairam, ca peșcheș (cu titlul de dar).

Aceasta e jalnica stare a nenorociților locuitorĭ aĭ Moldoveĭ, care cer ocrotirea Mărieĭ Sale Impĕrățeștĭ și aŭ nădejde în echitatea, în dreptatea și bunĕtatea Eĭ pentru a-ĭ libera de tirania ce-ĭ împovărează, scoțêndu-ĭ de subt jugul nesuferit subt care sufer (βουγκοῦν), saŭ măcar să îndatorească Poarta a respecta acele făgăduelĭ și a observa privilegiile și drepturile ce-aŭ acordat prin tratat, ușurându-ĭ de ticăloșiile acelea ce sufer. Cel ce iscălește, îndrăznește a nădăjdui în bunătatea Excelenței Sale că va binevoi a depune la picioarele tronuluĭ Mărieĭ Sale Impĕrățeștĭ starea jalnică a compatrioților luĭ și prea-plecatele lor rugăciunĭ și să supuiă această stare la apreciarea Eĭ pentru sprijin (καὶ αὐτὴν τὴν σύστασιν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς εἰς τιμὴν τὸ νὰ φέρναι).

Al Excelenței Sale prea supus și prea-plecat rob... (?)

1802, Maiŭ. N. Iorga.

APUS DE SOARE

In codru 's frunze pe cărări,
Și 'n ceruri sus e-apus de soare
In inimi doruri călătoare,
Iar prin văzduh, din depărtări
Pătrunde murmur de izvoare.

Pe drumu 'ntins umbrit de fagi
E-atâta liniște și pace ;
Doar vîntul crengile desface,
Și la cântările lui dragi
Și azi s'ascult îmi place.

E doina ce-o cunosc de mult,
E visul meu din vremi trecute :
Și melodiile plăcute
Deșteaptă 'n minte-mi când le-ascult,
O lume de plăceri perdute.

In peptul meu renaște-un dor,
Trezit și el de-o amintire,
Și din a morții nesimțire
Privește 'n juru-i zîmbitor
La vremuri vechi de fericire.

Din somnu-i vecinic s'a trezit
Și 'ntinde aripa-i să sboare ;
Dar vede 'n cer apus de soare
Și pleacă fruntea, amețit
De năluciri amăgitoare.

Apoĭ suspină 'nduioșat
Și 'n somnu-ĭ vecĭnic se coboară,
Decis în liniște să moară
Retras de lume, și uitat
In pacea luĭ de-odinioară.

S'aprind scînteĭ în asfințit
Și 'n flacărĭ roșiĭ arde zarea;
De raze-ĭ plină depărtarea,
Iar sub făgetul desfrunzit
Măreț s'a luminat cărarea.

In codru-ĭ pace; și cântând
Prin fagiĭ rarĭ, adie vîntul,
Iar toamna cerne foĭ de-arîndul
Ce 'n peptu-mĭ cad pe un mormînt
Și'n codru învălesc pămîntul.

Un nor de aur s'a lăsat
Pe munțiĭ rătăciți în zare;
E cea din urmă salutare:
Iar din deșișul depărtat
Pătrunde murmur de izvoare.

Adoarme codru'n visurĭ dus,
Iar vîntu-ĭ mișcă frunza rară
Și glasul luĭ se perde'n seară. . .
. . . . . .
Pe virfurĭ soarele-a apus,
Ca mâine să rĕsară iară.

Ecaterina Pitiș

Intrarea Bisericiĭ Colţeĭ

IPHIGHENIA ÎN AULIDA [1)]

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

DE

EURIPIDE

(Traducere în versuri)

ACTUL V

SCENA I

Klytemnestra (singură).

Klytemnestra (eşind din cort)

Eşiĭ din locuinţa-mĭ să cat pe-al meŭ bărbat.
E timp de când lipseşte şi cortul şĭ-a lăsat.
Nenorocita-mĭ fiică tot plânge şi jeleşte
De când cunoaşte soarta ce el ĭĭ pregăteşte.
Dar eŭ vorbesc de dînsu şi, iată-l, vine aci
Ăst Agamemnon, căruĭ îndată 'ĭ voĭ vĕdi
Că azĭ Iphighenia de mâna-ĭ o să piară.

SCENA II

Klytemnestra, Agamemnon, apoĭ **Iphighenia**

Agamemnon

La vreme, odraslă-a Ledeĭ, te aflu pe afară,
In lipsa fiiceĭ tale, căcĭ am a-ţĭ cuvînta
De lucrurĭ ce-o mireasă nu poate-a le asculta.

Klytemnestra

Destăinuirea-ţĭ este atât de însemnată?

Agamemnon

Voĭ să-mĭ aducĭ copila; să vie cu-al eĭ tată.
Căcĭ gata-ĭĭ apa sfîntă şi orzul de-aruncat

[1)] A se vedea *Literatură şi Artă Română* No. 8, 9 şi 10, pagina 611.

În flacără curată; și neîntărziat
Va curge sânge negru din juncile pe care
La nunți le-aducem jertfă pe sfintele altare.

Klytemnestra

Frumos îți este rostul, dar fapta-ți nu știu cum
S'o denumesc. (Adresându-se Iphigheniei care e în cort).
Aï vino, copilă, știi acum
Ce uneltește 'n contra-ți. Ia tu și pe-al tĕu frate
Subt vĕl și-l adă aice. (Iphighenia apare cu Orestes)
Iată-a venit, barbate.
Supusă stă. Prin mine și dînsa 'ți va vorbi.

Agamemnon

Ce plângi Iphighenio? Pe când s'ar cuveni
S'arăți că bucurie în suflet te pĕtrunde,
Vĕd c'aï tĕi ochi se pleacă și fața ți s'ascunde.

Klytemnestra

Durerile-mi de unde să 'ncep să ți le spun?
Pe toate, 'ntăi, la urmă s'ar prinde să le pun,
Și la mijloc, ș'orí unde!

Agamemnon

Ce e? Ce tulburare!
De ce pe fața voastră o groază-atât de mare?

Klytemnestra

Rĕspunde sincer, rege, la întrebarea mea.

Agamemnon

Nu mĕ 'ndemna zadarnic; poți să mĕ 'ntrebi ce-i vrea.

Klytemnestra

O să-ți jertfești copila; a ta ș'a mea copilă!

Agamemnon

A!... groaznice cuvinte și cum nu-ți este silă
De-această bănuială!

Klytemnestra

Ci liniștit rĕmâi.
La astă întrebare rĕspunde maï întăi.

Agamemnon

Intreabă-mĕ cu minte; cu minte ți-oï rĕspunde.

Klytemnestra

Rĕspunsul cu 'ntrebarea de loc nu corespunde.

Agamemnon

O slavă! O ursită! O Demon perzĕtor!

Klytemnestra

Tot el mĭ-a fost şi mie şi eĭ rĕŭ voitor;
Toţĭ treĭ loviţĭ de dînsul!

Agamemnon

A plânge ce te face?

Klytemnestra

Mĕ 'ntreabă! Dibăcia-ţĭ nu e de loc dibace.

Agamemnon

Tot e perdut de-acuma. Am fost destăinuit.

Klytemnestra

Ştiŭ tot; îţĭ ştiŭ urzirea. Şi mĭ-aĭ mărturisit
Deplin prin chiar tăcerea-ţĭ, prin desele-ţĭ suspine.
Nu te prefă zadarnic.

Agamemnon

Tac. Aş avea vr'un bine
De-aşĭ maĭ minţi acuma, când am a îndura
Durerea cea maĭ crudă?

Klytemnestra

Ascultă, veĭ afla
Adevĕratu-mĭ cuget; fug de nedumerire.
Intăĭ de toate,—asta e o primă dojenire—
In contra voieĭ mele cu sila m'aĭ luat
Dând morţiĭ pe Tantalos [1]) întăiul meŭ bărbat;
Şi de la sîn smulgêndu-mĭ copilul viŭ, haine,
L'aĭ aruncat jos! Fiiĭ luĭ Zeus, fraţĭ cu mine [2]),
Pe caĭ sirepĭ călare, în contra-ţĭ aŭ pornit,
Dar te-aĭ rugat de tata şi el te-a mîntuit,
M'a dat să-ţĭ fiŭ soţie. In urmă,—nu poţĭ spune—
Iertând a tale fapte, avuĭ purtărĭ prea bune
Cu tine, cu-a ta casă, şi ca femee fuĭ
Cinstită, cum se cade, averea ţĭ-o crescuĭ.
Intraĭ, eşeaĭ de-acasă cu mulţumire mare.
Asemenea soţie n'o nemereşte-orĭcare.
Nevasta rea, din contra, e lesne de aflat.
Ţĭ-am dăruit treĭ fete, pe lîngă-acest băiat;
Şi 'mĭ-o răpeştĭ pe una, uitând de acestea toate.
De ce-o uciziĭ, e vorba; rĕspunde de se poate!
Orĭ să rĕspund în locu-ţĭ? Doar ş'o redobîndi
Soţia Menelaos: aĭ drept a te făli!

[1]) Fiul Thyeste. Trebue deosebit de Tantalos, bunicul luĭ Agamemnon.
[2]) Castor şi Pollux.

Rĕscumperĭ o femee de cel maĭ trist renume
Cu-al fiilor tĕĭ sânge; cu ce-ĭ maĭ scump pe lume
Plăteştĭ ceeace se cade maĭ strașnic să urăştĭ.
Dar dacă pleci la Troia și mult timp zăboveştĭ
Nu cugeţĭ ce-o să sufĕr când ochi-mĭ o să vadă
Gol scaunul pe care obișnuia să șadă,
Cămările eĭ goale? Când, jalnic lăcrĕmând,
Ca suflet singuratec, n'oĭ înceta strigând:
»O fiică, al tĕŭ tată, cel ce te zămislise,
Jertfi a tale zile. El însuși te ucise,
Cu mâna luĭ, nu altul! »Aŭ veĭ maĭ cuteza
Să mi te 'ntorcĭ acasă, știind că 'n urma ta
Rĕmase ura! Afla-vom cuvinte minunate,
Și eŭ și cele fete la-al tĕŭ cămin lăsate,
Spre-a te primi o-dată cum ţi s'o cuveni.
O! Nu fiĭ crud cu mine și vaĭ! Nu mĕ sili
Să fiŭ cu tine crudă.—Jertfeștĭ copila, fie!
Cum de la ceĭ din slavă maĭ cerĭ vre-o bucurie?
Cum maĭ înalţĭ vr'o rugă, pe când cu mâna-ţĭ ieĭ
Viaţa fiiceĭ tale? Doar cere să-ţĭ dea eĭ
O 'ntoarcere cumplită ca și a ta pornire.
Cum m'aș ruga eŭ însămĭ să-ţĭ dea norocire?
N'aşĭ fi de vină faţă de ceĭ nemuritorĭ
Poftindu-ĭ s'ocrotească pe nişte-omorîtorĭ?
Dar înturnat la vatră avea-veĭ fericirea
De-a'ţĭ săruta copiiĭ?... Iși vor lua privirea
Cu groază de la tine, căcĭ îșĭ vor aminti
Cum aĭ ucis pe unul ce scump părea a-ţĭ fi.
Gîndeștĭ la toate aceste, orĭ singura-ţĭ gîndire
E de a purta un sceptru, de a fi cap de oștire?
Astfel un om cu minte vorbea către Argienĭ:
»Danailor, vreţĭ încă s'ajungeţĭ la Troenĭ?
Să-l hotărască sorţul pe cel ce se cuvine
Copilul să-și jertfească«. Era și drept și bine.
Și tu-ţĭ oferĭ copila, de soartă nesilit,
Ca victimă aleasă! Ce nu și-a oferit
Chiar Menelaos fiica, spre-a dobîndi pe mamă;
Căcĭ îl privea pe dînsul. Ș'acum de bună seamă,
Eŭ, ce-mĭ păstraĭ credința, îmĭ perd odrasla mea,
Pe când, prea fericită, soţia cea maĭ rea
Ș'o creşte fiica 'n ţară și lîngă-al eĭ părinte!
Rĕspunde-mĭ dacă 'ţĭ pare că nu grăesc cu minte;
Iar dacă drept vorbit-am să nu te 'ncumetezĭ
A-ţĭ da copila morţiĭ, și bine-aĭ să urmezĭ.

Corul

Te 'nduplecă, o rege! E sfîntă datorie
S'ajuţĭ pe-a ta soţie
Spre a vĕ scăpa copiiĭ. Și nimenĭ, negreșit,
N'o spune c'aĭ greșit.

Iphighenia

Dac'aş avea, o tată, un graiŭ de 'nduioşare
Ca graiul luĭ Orfeus, ce fermeca pe-orĭcare,
Ce atrăgea şi stânca, cu dînsul m'aş sluji.
Dar eŭ voĭ plânge numaĭ: atâta doar pot şti,
Atâta doar pot face. Ăst corp ce pentru tine
Ea l'a adus pe lume, voiŭ ţie să se 'nchine
Ca ramura la rugă. De ce să mĕ sfîrşesc
Prea timpuriŭ? Imĭ place la soare să privesc.
De-adînca 'ntunecime cumplit îmĭ este frică.
Intăia ţĭ-am zis tată, am fost întăia-ţĭ fiică.
Pe-aĭ tĕĭ genuchĭ, întăia duios te desmerdaĭ
Şi fost-am desmerdată. Şi tu aşa ziceaĭ:
„Aŭ te-oĭ vedea vr'odată, cu soţul tĕŭ, la tine,
Ferice şi 'n mărirea ce noĕ se cuvine?“
Şi cuprinzêndu-ţĭ gîtul, de barbă te luam,
Precum te iaŭ ş'acuma, şi astfel rĕspundeam:
„Eŭ însă ce voiŭ face? Putea-voĭ cu iubire
Bĕtrâneţelor tale să daŭ adăpostire?
Prin dulce căutare, putea-veĭ fi plătit
De tot ce-a mea pruncie ţĭ-a dat de suferit?“
Cuvintele aceste staŭ viĭ în a mea minte.
Tu, uneltindu-mĭ moartea, nu le-aĭ avut aminte.
O! nu, te jur pe-Atreus, te jur pe bunul tĕŭ,
Pe maică-mea de faţă, ce-odată în chin greŭ
Născutu-m'a, şi astăzĭ îndură înc'odată
A naşterĭĭ durere. In ce sunt vinovată
Că Paris cu Elena a vrut a se însoţi?
De ce-a sale fapte de zile m'ar lipsi?
Spre mine 'ntoarce-ţĭ ochiĭ, îmĭ dă a ta privire,
Imĭ dă o sărutare, ca astă amintire
Măcar să mĕ însoţească pe al peirĭĭ drum,
De n'oĭ putea cu vorba să te conving acum.

(Către Oreste)

Nu pot de tine, frate, să fiŭ mult ajutată.
Dar totuşĭ plângĭ cu mine şi roagă pe al tĕŭ tată
Să nu-ţĭ omoare sora.

(Luĭ Agamemnon)

Copiiĭ pot simţi
Când bîntue restriştea. Vezĭ cum, făr'a vorbi,
Te roagă! Cruţă-mĭ viaţa, te 'ndură de-a mea jale.
Rugămu-te 'mpreună, noĭ scumpĭ inimiĭ tale;
El prunc, ea fată mare. — Incheiŭ cu un cuvînt,
Cuvînt cum nu e altul maĭ tare şi maĭ sfînt:
Pe om mult 'l desfată a soareluĭ vedere.
In negrele locaşurĭ nu-ĭ nicĭ o mîngâere.
Cel ce doreşte moartea e un nesocotit.
Trăeştĭ maĭ bine 'n jale decât să morĭ slăvit.

Corul

O! vajnică Elenă, tu, cu-a ta iubire,
In neamul luĭ Atreus adus-aĭ învrăjbire.

Agamemnon

Ştiŭ când s'ascult de milă, ştiŭ când să mĭ-o rĕpun.
Eŭ ĭmĭ iubesc copiiĭ; altfel aşĭ fi nebun.
E groaznic să fac jertfa ce o zeiţă 'mĭ cere,
S'o înlătur e tot groaznic şi peste-a mea putere.
Vezĭ flota asta mare, mulţimea de oşteniĭ
Cu arme de aramă. Acestor Acheeniĭ
Le este 'nchisă calea spre Troia cea vestită
De mĕ opun luĭ Kalhas, de nu eştĭ tu jertfită.
In alt chip Ilionul nu va fi dărmat.
O patimă aprinsă pe toţĭ ĭ-a îndemnat
Către-o străină ţară, spre-a stavili odată
Răpirea de neveste. De nu mĕ 'mpac îndată
Pe Artemis, eĭ Danaiĭ, peiriĭ mĕ vor da;
Şi fetele din Argos, şi voĭ nu veţĭ scăpa.
Nu Menelaos, fiico, cum vezĭ mĕ îmboldeşte,
N'ascult de-a luĭ voinţă. Elada o voeşte.
Şi volnic orĭ cu sila, eŭ cat a te jertfi.
De datoria-aceasta nu ne putem scuti.
Pe cât ne stă 'n putere să facem să 'nceteze
Robia ţărĭĭ noastre şi să nu maĭ cuteze
Barbariĭ să răpească de la Elinĭ soţiĭ.

(Ese)

SCENA III

Kytlemnestra, Iphighenia

Klytemnestra

Străinelor! copilo! a mea n'o să maĭ fiĭ!
Se duce al tĕŭ tată şi morţiĭ, vaĭ! te lasă.

Iphighenia

Vaĭ mamă! tot o soartă asupra-ne apasă,
S'avem acelaşĭ vaet! cu mine s'a sfîrşit.
N'oĭ maĭ vedea lumină nicĭ soare strălucit!
Văĭ ninse-ale Troadeĭ, şi tu, ce odinioară
Adăpostişĭ, o Ida, un prunc menit să moară,
Smuls de la sîn de mamă! *) De ce acest viclean, —
Ăst Paris, cuĭ în Troia îĭ zice Idean,
Crescutul printre turme, pe culmele senine, —
Fu lepădat de-un tată în loc cu ape line,
In care pentru Nymfe curge-un izvor curat,
In care câmpul este de florĭ frumos smălţat,
De roze şi zambile ce-ades împodobiră

*) Inainte de naşterea luĭ Paris, Hemba visă că naşte o făclie care dă foc Europeĭ şi Asieĭ. De aceea Priam, speriat, lepădă copilul pe muntele Ida.

Pe mîndrele zeiţe! Aci 'ntr'un timp veniră
Haina Kypris, Pallas şi Hera, care aveaŭ
Şi pe Hermes cu ele; şi tot se lăudaŭ:
Cu lancia-ĭ Pallas, Kypris cu-amorul ce stîrneşte,
Şi Hera că un zeŭ soţie o numeşte,
Al frumuseţeĭ premiŭ la luptă le 'ndeamnă,
La lupta cea fatală din care şi urmă
Plecarea către Troia a oştilor eline,
Plecare ce o viaţă mĕ va costa pe mine;
Căcĭ sânge de fecioară Artemis a cerut
Ca s'o îngăduiască. Şi cel ce m'a născut
Se duce, mamă scumpă; de mine nu maĭ ştie!
O! ce cumplită soartă, ce groaznică urgie
Adusu-mĭ-a Elena! Vaĭ! mĕ omoară, mor!
Mor jalnic, sugrumată de crudu-mĭ născĕtor!
De ce în sînu-ĭ Aulis adăpostit-a vase
Cu rostie de-aramă, cu pupe-aşa frumoase,
Pe care Argienĭĭ spre Troia vor pleca?
De ce slăvitul zeus n'a vrut a maĭ sufla
Pe-Eurip vînt prielnic, el care părtineşte
Pe unul şi pe altul grozav îl urgiseşte;
Opreşte'n loc pe unĭĭ, dă altor drum deschis.
Primeşte 'n port pe unul, pe altul 'l ţine 'nchis.
Fiinţă trecĕtoare, om osîndit la moarte,
A suferi ş'a plânge e jalnica ta parte.
Elinilor adus-aĭ, o fiică-a luĭ Tyndar,
Restriştea cea maĭ mare, cel maĭ cumplit amar!

Corul

Te plâng, Iphighenio. Aşa neprihănită
Ş'atât de crud lovită!

Iphighenia

O! mamă, o ceată de-oamenĭ soseşte acolea.

Klytemnestra

E fiul luĭ Peleus, pe care trebuia
Să-l ieĭ do soţ în Aulis.

Iphighenia

Deschideţĭ uşa 'ndată
Sclavĭ, spre a mĕ ascunde.

Klytemnestra

De ce să fugĭ speriată?

Iphighenia

Roşesc să cat la dînsu.

Klytemnestra

Şi pentru ce-aĭ roşi ?

Iphighenia

A mea căsătorie ce trist se maĭ sfîrşi !

Klytemnestra

Nu 'ncape 'n a ta stare atâta ruşinie.
Rĕmâĭ : în alte vremurĭ la locu-ĭ o să fie ;
Păstreaz'o pentru-atuncia.

SCENA IV

Aceiaşĭ, **Achileus**

Achileus

O ! Mamă de jălit,
Sĕrmană fiică-a Ledeĭ !

Klytemnestra

Prea bine m'aĭ numit !

Achileus

E mare larmă 'n oaste.

Klytemnestra

Şi ce-o pricinueşte ?

Achileus

Copila ta.

Klytemnestra

Vaĭ mie ! A rĕŭ îmĭ prevesteşte
Tot ce mĭ-a spus.

Achileus

Danaiĭ voesc jertfirea eĭ.

Klytemnestra

Şi nimenĭ nu-ĭ înfruntă ?

Achileus

Amenințat de eĭ
Am fost chiar eŭ !

Klytemnestra

Tu însuțĭ ?

Achileus

Eraŭ să mĕ omoare
Cu pietre,

Klytemnestra

Ca victima să n'afle vr'o scăpare!

Achileus

Da!

Klytemnestra

Şi de cine oare aĭ fost amenințat?

Achileus

De toţĭ!

Klytemnestra

Dar Myrmidonĭi ce-aŭ zis?

Achileus

S'aŭ ridicat

Eĭ ceĭ d'întâĭ în contra-mĭ.

Klytemnestra

Acum urgia vine!

Achileus

Strigaŭ că-s mueratec!

Klytemnestra

Şi tu ce-aĭ zis străine?

Achileus

Să cruţe pe aceea ce soţu-ĭ m'a numit.

Klytemnestra

Aşa!

Achileus

Pe-aceea care mi s'a făgăduit.

Klytemnestra

Pe care o aduse din Argos al eĭ tată!

Achileus

Dar cuvîntarea-mĭ fost-a de strigăte curmată.

Klytemnestra

Flagel cumplit mulţimea!

Achileus

Dar tot te-oĭ ocroti.

Klytemnestra

In contra tuturora vreĭ a-te războĭ?

Achileus

Nu vezĭ ostaşiĭ ăştĭa?

Klytemnestra

De-aĭ izbîndi cu bine
In fapta-ţĭ bărbătească.

Achileus

Increde-te în mine!

Klytemnestra

N'o să-mĭ jertfească fiica ?

Achileus

Nu; cu'nvoirea mea
Nicĭ când nu vor jertfi-o.

Klytemnestra

Şi vor veni s'o ia ?

Achileus

In cap cu Odyseus veni-va mare ceată.

Klytemnestra

Ce! Neamul luĭ Sisyphos ?

Achileus

El chiar.

Klytemnestra

Trimis de armată.
Orĭ din voinţa-ĭ însăşĭ ?

Achileus

De-armată 'nsărcinat
Dar cu a luĭ voe.

Klytemnestra

O crimă pe seamă i s'a dat,
Urîtă 'nsărcinare.

Achileus

Dar eŭ mĕ voiŭ opune.

Klytemnestra

Şi-o va tîrî cu sila de nu se va supune ?

Achileus

O va tîrî hainul de pĕrul eĭ bălaĭ.

Klytemnestra

Dar eŭ ce să fac oare ?

Achileus

Din braţe să n'o daĭ.

Klytemnestra

De va ajunge-aceasta, ea nu va fi jertfită.

Achileus

La asta vom ajunge.

Iphighenia

O ! Mamă mult iubită !

(Luĭ Achileus)

Vorbesc şi pentru tine—vĕd că te-aĭ supĕrat
Pe soţul tĕŭ zadarnic. Nu trebuĭ încercat
Acea ce nu se poate. Nespusă bunĕtate
Avu cu noĭ străinul ; să-ĭ mulţumim plecate.
Dar te gîndeşte încă, şi vezĭ să nu stîrneştĭ
A oştilor mânie, făr' să ne foloseştĭ,
Şi să n'aducĭ acestuĭ vreo nenorocire.
Eŭ, cugetând maĭ bine, mĕ las de'mpotrivire.
Primesc să mor, dar moartea glorioasă mĭ-o voesc,
Şi orĭce mişelie din suflet mĭ-o gonesc.
Dăţĭ seamă ce 'nţeleaptă e astă a mea urmare.
Acum Elada 'ntreagă, o ţară atât de mare,
Asupră-mĭ are ochiĭ ; tot stă 'n puterea mea :
Prin mine pleacă flota şi Troia va cădea,
Prin mine-or fi silite popoarele străine
Să cruţe de acuma femeile eline,
Să nu le maĭ răpească, căcĭ vor plăti amar
Ruşinea ce Eleneĭ adus-a un barbar,
Vezĭ rodul morţiĭ mele : Elada-ĭ mîntuită,
Şi eŭ pe vecĭ mĕ bucur de-o fală strălucită.
Pân'într'atât la viaţă nicĭ trebue să ţin
Maĭ mult ca ţie însuţĭ Eladeĭ aparţin.
Ce ! Miĭ şi miĭ de oamenĭ, cu arme oţelite,
Şi alte miĭ cu vîsle s'avîntă 'nsufleţite,
Ca să rĕzbune-Elada, să lupte pentru ea,
Să moară pentru dînsa, şi numaĭ viaţa mea,
Viaţa uneĭ fete, le-o fi împedicare ?
De nu ajung acestea, iat'un cuvînt maĭ tare :
Războinicul de faţă să n'aibă a lupta
Cu-o armie întreagă, cu viaţa-ĭ a scăpa
O viaţă de femee : maĭ bine morţiĭ crunte
Daţĭ sute de fecioare decât un om de frunte.
Şi dacă o zeiţă ceru să mĕ jertfesc,
Pot, biată muritoare, să mĕ împotrivesc ?
Ar fi nelegiuire ! Mor pentru a mea ţară.
Jertfiţi-mĕ şi Troia pe totdeauna piară.
Mărit în multe veacurĭ va fi numele meŭ !
Şi iată-mĭ pruncii, fala, frumosu-mĭ hymeneŭ.
Elada 'n vecĭ stăpînă barbarilor să fie,
Iar nu supusă ; dînşiĭ, făcuţĭ sunt pe robie
Şi ea pe libertate !

Corul

Aĭ suflet generos
Dar foarte nemilos
Cu tine, vaĭ, se poartă
Ş'Artemis ş'a ta soartă.

Achileus

Copilă, dacă cerul ar fi îngăduit
Ca să-mĭ deviĭ soţie, aşĭ fi fost norocit.
Eştĭ demnă de Elada pe cât şi ea de tine.
Vorbit-aĭ în chip nobil, cum eĭ i se cuvine,
Ne maĭ voind cu zeiĭ să lupţĭ făr' de folos.
Aĭ înţeles ce este şi bine şi frumos.
Maĭ vie mĭ-e dorinţa să te am de soţie
De când văd a ta fire, a ta mărinimie.
Gîndeşte : ajutoru-mĭ îţĭ este asigurat ;
Voiŭ să te duc la vatră-mĭ. Rĕmân nemîngĭiat,
O jur pe însăşĭ Thetis, de te-oĭ vedea jertfită.
Nu, voiŭ să lupt cu oastea ! Vezĭ : moartea e cumplită.

Iphighenia

Vorbind cum am făcut-o, n'avuiŭ vr'un gînd ascuns.
A luĭ Tyndar odraslă stîrnit-a de-ajuns,
Prin marea-ĭ frumuseţă, omor şi învrăjbire.
Nu vreaŭ ca pentru mine să mergĭ azĭ la peire,
Nicĭ să omorĭ pe nimenĭ. Eŭ fericită sunt
De pot scăpa Elada !

Achileus

O ! generos avînt !
Nu maĭ rĕspund nimica, pe voia ta să fie.
Drept este c'al tĕŭ suflet e plin de măreţie.
Dar vezĭ că maĭ pe urmă să n'aibĭ părerĭ de rĕŭ.
Ia seama, decĭ, ce cuget să fac de dragul tĕŭ :
De-altarul Artemideĭ mĭ-oĭ apropia oştirea
Spre-a 'mpedica de trebuĭ, nu a 'nlesni jertfirea.
Căcĭ poate 'ĭ vrea tu însăţĭ s'asculţĭ de al meŭ sfat
Când veĭ vedea cuţitul de gîtu-ţĭ apropiat.
Nu vreaŭ să pierzĭ o viaţă din lipsă de gîndire.
La templu cu-aĭ meĭ oamenĭ aştept a ta sosire.
(Ese)

SCENA V

Aceiaşĭ, fără **Achileus**

Iphighenia

De ce te văd, o mamă, tăcută, lăcrĕmând ?

Klytemnestra

Cuvinte de mîhnire, cred că voiŭ fi avênd !

Iphighenia

Nu, nu-mĭ slăbi tăria, şi doru-mĭ ia-l aminte.

Klytemnestra

Te-oĭ asculta, vorbeşte.

Iphighenia

Cernitele vestminte
Să nu le puĭ pe tine, nicĭ pĕrul să nu-ţĭ taĭ.

Klytemnestra

Ce zicĭ? Când perd o fiică?

Iphighenia

Nu, nu mĕ perzĭ: scăpaĭ!
Ş'asupra-ţĭ a mea fală pe vecĭ se va resfrînge.

Klytemnestra

Ce zicĭ, Iphighenio, nu mĭ-e iertat a plânge?

Iphighenia

Nu, căcĭ a ta odraslă nu va avea mormînt.

Klytemnestra

Cum, morţiĭ n'aŭ morminte? Ce spuĭ?

Iphighenia

Altarul sfînt
Al falniceĭ zeiţe mormîntu-mĭ o să fie.

Klytemnestra

Drept e, copilă: urma-voĭ precum iţĭ place ţie.

Iphighenia

Da, căcĭ îmĭ mîntuĭ ţara şi fericită mor.

Klytemnestra

Surorilor ce-oĭ spune?

Iphighenia

Să nu le puĭ nicĭ lor
Vestmintele de jale.

Klytemnestra

Nu vreĭ a le trimite
Prietenoase vorbe?

Iphighenia

Să fie fericite. —
Iar din acest Orestes să faceţĭ drept bărbat.

Klytemnestra

N'o să-l maĭ vezĭ; sărută-l.

Iphighenia

O! frate adorat!
Mĭ-aĭ dat tot ajutorul ce ţĭ-a stat în putere.

Klytemnestra

Ce aşĭ putea, copilo, spre a-ţĭ face o plăcere,
Să făptuesc acasă?

Iphighenia

Duşmană să nu fiĭ
Cu tata, al tĕŭ rege.

Klytemnestra

Asupra-ĭ marĭ urgiĭ
Peirea-ţĭ va atrage.

Iphighenia

Dar fără să voiască
Şi pentru al ţărĭĭ bine primi să mĕ jertfească.

Klytemnestra

A fost viclean, făţarnic, şi neamu-şĭ necinsti.

Iphighenia

N'aştept să mĕ tìrască cu sila de aci.
Aŭ cine mĕ va duce?

Klytemnestra

Eŭ; te urmez.

Iphighenia

Nu-ĭ bine;
Nu, mamă, tu nu cugeţĭ!

Klytemnestra

Tacĭ, nu mĕ las de tine.

Iphighenia

Rĕmâĭ, mĕ crede, mamă; e maĭ folositor
Pentru-amîndouĕ. Aide, mĕ ducă-un servitor
La templul Atemideĭ, ce-aşteaptă a mea jertfire.

Klytemnestra

Plecĭ, fiico?

Iphighenia

Pe vecie!

Klytemnestra

Mĕ laşĭ în părăsire?

Iphighenia

Aşa-ĭ! şi făr' s'o meriţĭ!

Klytemnestra

Staĭ! nu te du, nu voĭ!

Iphighenia

Să-ţĭ înceteze plânsul!

(Către femeile din cor)

Fecioare blânde, voĭ
Slăviţĭ a mea jertfire şi pe-a luĭ Zeus fiică
Printr'un pean în cinstea-ĭ! Cuvînt a rĕŭ nu zică
Din Argienĭ nicĭ unul [1]) Panere pregătiţĭ;
Să ardă orzul sacru; cu flacăra grăbiţĭ!
Mărităul meŭ părinte spre templu să apuce.
Eladeĭ mîntuire, izbîndă voiŭ aduce.
Duceţi-mĕ de-acuma, prin mine vor peri
Phryghienĭ, Ilionul! Aduceţi-mĭ aci
Cununile! Le puneţĭ pe pĕrul meŭ. Drept fală
Le va primi. Aduceţĭ şi apa cea lustrală.
Jucaţĭ pe lîngă templu, pe lîngă-altar jucaţĭ.
Pe a luĭ Zeus fiică, pe-Artemis o serbaţĭ.
Să fiŭ, de-ĭ scris, victimă, şi, ca să se 'mplinească
Amarnicul oracol, ăst corp să se jertfească.
O! prea cinstită mamă! acuma ochiĭ meĭ
Maĭ lăcrĕmează: acolo nu vor maĭ plânge eĭ!
Cântaţĭ, cântaţĭ cu mine pe Artemis, o fecioare,
Pe Artemis, ce drept Kalbis îşĭ are a eĭ altare,
In sînurile strimte în care pân'acum
Opriĭ atâtea oaste pe al Troadeĭ drum.
Pămînt natal, o! Argos! Mikena prea iubită!

Corul

Cetatea luĭ Perseus [2]), cea de Ciclopĭ zidită,
Ce ajutor să-ţĭ dea?

Iphighenia

A ţărĭĭ mîntuire a fost menirea mea.
Nu-mĭ pare rĕŭ de moarte-mĭ.

Corul

Căcĭ mergĭ la nemurire!

Iphighenia

Vaĭ! vaĭ! făclie-a zileĭ, divină strălucire,
M'aşteaptă altă viaţă, m'aşteaptă alt destin.
Lumină, pe vecie la tine mĕ închin!

(Pleacă, Klytemnestra se retrage în cort).

---

[1]) Iphighenia cere să se facă o tăcere religioasă, par'că ar fi început deja sacrificiul.
[2]) Mikena.

SCENA VI

Corul (singur)

Priviţĭ, priviţi-o bine, ea să prăpădească
Pe Troia, pe barbar.
Cununĭ şi apă sfîntă se duce să primească
Să verse al sĕŭ sânge pe un temut altar,
Şi gîtul să-şĭ supună
Vrăjmaşuluĭ cuţit.
Danaiĭ toţĭ în juru-ţĭ nerăbdătorĭ s'adună
Cu libaţiunĭ aşteaptă părintele-ţĭ iubit.
Noĭ să rugăm pe-Artemis, a zeilor regină
A nu ne fi haină.
Mărito! proslăvito! cum tu te bucuraşĭ
Cu sânge de fecioară, astfel şi tu să laşĭ
Să plece-a noastră-armată.
Spre ţara phryghiană, spre Troia blestemată.
Şi fă ca Agamemnon să poată împodobi
Cu ramura de finic oştirile viteze,
Să-şĭ poată dobîndi
Luĭ însuşĭ un renume ce veşnic să vieze.

SCENA VII

Trimisul, apoĭ **Klytemnestra**

Trimisul

Sosește, Tyndurido, sosește maĭ curînd,
Şi ascultă ce-ţĭ voĭ spune.

Klytemnestra (eşind din cort)

Venit-am tremurând
La glasul tĕŭ, de teamă că el o să-mĭ vestească
Vre-o restrişte nouă.

Trimisul

Nu, o să-ţĭ povestească,
Din contra, o minune, ştirĭ bune ce privesc
Pe-a ta copilă.

Klytemnestra

Spune, acum eŭ te grăbesc.

Trimisul

N'oĭ trece cu vederea o singură întîmplare.
Pe toate ţi le-oĭ spune, la rîndu-ĭ fiecare,
Şi cred că de-amintirea-mĭ nu voĭ fi înşelat.
Sosirăm la tăpşanul de florĭ îmbălsămat,
La sfînta dumbrăvioară, ducênd pe a ta fată,
Oştirea Archeiană era şi adunată.
Cu toţiĭ pe victimă o 'nconjură curînd.

O vede Agamemnon spre-altar înaintând.
Grăbindu-se spre moarte; durerea îl pătrunde,
Intoarce capul, faţa cu mantia 'şĭ ascunde.
Ea însă, stând aproape de el, astfel vorbi:
»O! iată-mĕ, părinte; cu drag mĕ voiŭ jertfi
Spre a cetăţiĭ mele, spre-a ţăriĭ fericire.
De vreme ce zeiţa vru printr'o prorocire
Să ceară al meŭ sânge, mĕ duceţĭ la altar.
Eŭ vĕ doresc din suflet să fiţĭ scutiţĭ de-amar,
S'aveţĭ izbîndă mare şi 'ntoarcere cu bine.
Dar mâna niměnuia să n'o simţesc pe mine.
Eŭ singură, 'n tăcere şi făr' să mĕ 'ngrozesc,
Imĭ voiŭ întinde gîtul«. A zis, şi toţĭ slăvesc
Virtutea eĭ nespusă, a eĭ mărinimie.
Stând în mijloc, Talthybios, cum e-a luĭ datorie,
Tăcere evlavioasă impune tuturor.
Din teacă scoate Kalhas un paloş lucitor
Şi 'n coşul cu orz sacru grăbeşte să-l depună.
Pe a fecioareĭ frunte aşează o cunună.
Iar fiul luĭ Peleus, panerul apucând,
Aruncă apă sfîntă pe-altar, aşa strigând:
»Tu, ce vînezĭ în codri făptura fioroasă,
Tu care mânĭ prin noapte o sferă luminoasă,
Primeşte jertfa asta, dar ce ţĭ-aŭ consacrat
Şi oastea şi Agamemnon. E sângele curat
Al uneĭ dulcĭ fecioare. Dă cale fericită
Danailor şi Troia să fie nimicită«.
Atriziĭ şi oşteniĭ ţin ochiĭ la pămînt.
Şi capetele 'şĭ pleacă. Atuncĭ prorocul sfînt
Se roagă, apucă pala şi cearcă unde poate
Maĭ sigur să lovească. In sufletu-mĭ străbate
Cea maĭ cumplită groază; plec fruntea 'nmărmurit
Dar, o! minunăţie! Aud toţĭ deslușit
A preotuluĭ lovire: însă în pămînt pătrunde
Fecioara într'o clipă şi nu se ştie unde!
Prorocul Kalhas strigă şi strigătuluĭ sĕŭ
Rĕspunde-oştirea 'ntreagă, căcĭ doar numaĭ un zeŭ
Destoinic e să facă minunea ce-o vĕzurăm,
Ce întrece-orĭce credinţă şi nicĭ n'o pricepurăm.
Ci, iat', o căprioară jos, palpitând, zăcea.
Pe-altarul Artemideĭ viŭ sângele-ĭ curgea;
Era de o statură, de-o frumuseţe mare.
Iar Kalhas zise vesel: »Căpeteniĭ de care
Ascultă-atâta oaste, oşteniĭ cu braţ vînjos,
Priviţĭ, priviţĭ victima ce Artemis neîndoios
Jertfitu-s'a eĭ însăşĭ: o blândă căprioară.
Pe ea a preferit-o, ca sânge de fecioară
Să nu-ĭ păteze templul. De darul ce-l primi
Zeiţa-ĭ mulţumită şi ne va hărăzi.
Călătorie bună ş'a Troeĭ nimicire.

Acum tot marinarul, cu vie 'nsufleţire,
Pe vîslă pue mâna, căcĭ trebuĭ să pornim
Din sînul Aulideĭ, pe mare să plutim«.
Şi când vĕzu victima de flacărĭ mistuită
El zeilor cerut-a izbîndă strălucită
Şi 'ntoarcere ferice. De rege-am fost trimis
Să-ţĭ povestesc acestea. »Tu s'o vesteştĭ, a zis,
Că soarta fiiceĭ noastre e neasemĕnată,
Că 'n vecĭ de toată-Elada ea fi-va lăudată«.
Eŭ care-am stat de faţă şi toate le-am privit
Ţĭ-o spun: a ta copilă în ceruri s'a suit.
Repune-ţĭ dar durerea şi orĭce 'nverşunare.
A zeilor voinţă pe neaşteptate-apare.
Cel ce-ĭ iubit de dînşiĭ din toate e scăpat.
Muri azĭ a ta fiică şi azĭ a înviat!

Corul

Ce-adîncă mulţumire
Făcutu-mĭ-a trimisul cu astă povestire.
Regină, el a spus
Că fiica ta e vie, stă printre ceĭ de sus.

Klytemnestra

Ce zeŭ, Iphighenio, mi te-a răpit? Cum oare
Te-oĭ maĭ numi de-acuma? Cu vorbe-amăgitoare
Nu vor eĭ să m'adoarmă, ca doar m'ar alina
Şi aşĭ putea uitărĭĭ să daŭ perderea ta?

Corul

Soseşte Agamemnon; el lămurirĭ să-ţĭ dee.

SCENA VIII

Aceiaşĭ, **Agamemnon**

Agamemnon

Ursita fiiceĭ noastre ne bucure, femee.
Drept este: loc de cinste în cer i se dădu.
Ia-ţĭ dar copilul ăsta şi la cămin te du;
Căcĭ flota stă să plece. Războiul mĕ va ţine
Departe multă vreme. Te las; rĕmâĭ cu bine.

(Se depărtează).

Corul

S'ajungĭ neturburat
O! fiŭ al luĭ Atreus, la falnica cetate;
Te 'ntoarce lăudat,
Cu prăzĭ îmbelşugate.

SFÎRŞIT.

23 Maĭ 1900.

Ed. Th. Aslan.

TREĬ OASPEŢĬ

Eŭ nu sunt vrednic de simpatia şi compătimirea niměnuĭ,—dar scriŭ spre a deştepta *pentru alţiĭ* simpatia şi compătimirea.

Obosit, stăteam pe un scaun în ogradă. Amurgul mĕ făcea să mĕ gîndesc neliniştit la atâtea planurĭ, pe care închipuirea le visează, dar viaţa nu te lasă să le desăvîrşeştĭ; pe nesimţite mĕ furară amintirile trecutuluĭ şi gîndurile 'mĭ tresăreaŭ, turburându'mĭ ochiĭ, chinuindu-mĕ: mĕ gîndeam la tata, la vremea când toate se petreceaŭ în vis, când graiul şi lumina ochilor *luĭ* înţelepţĭ eraŭ pentru mine lumea întreagă...

Şi cum priveam în depărtare, căutând să'mĭ deslușesc firul amintirilor, un băeţel rĕŭ îmbrăcat, cu picioarele goale şi în cap cu o pălărioară ponosită, intră în ogradă şi s'apropie de mine, întinzându'mĭ mâna să'l miluesc.

N'am nimic, băete, murmuraiŭ eŭ şi căutaiŭ să'mĭ întorc privirea în altă parte, supărat că 'mĭ-a alungat amintirile, de care totuşi 'mĭ era groază să m'apropiiŭ mult.

Dar el veni iarăşĭ în faţă'mĭ, privindu-mĕ cu amărăciune:

— N'aĭ nicĭ un gologan?

— Nu!

— Se poate!?

— Dar ce, nu'ţĭ vine să crezĭ?

— *Frate*, nu te supĕra!...

— Atuncĭ, dă'mĭ pace.

Şi băiatul mĕ privi lung, mîhnit; dădu să plece, însă se întoarse, ca şi cum l-ar fi învins o puternică simpatie ce'l lega de mine. Apoĭ şopti ca pentru el:

— N'are nimic!... Şi o bucăţică de pâne e greŭ să capeţĭ!...

Il rugaiŭ să s'apropie şi, ferindu-mĕ de a-l privi drept în faţă, îl întrebaiŭ:

— Cine eştĭ?

— !?

— De unde viĭ?

El, în loc să'mĭ rĕspundă, se lipi de pieptu'mĭ şi 'mĭ strînse mâinele suspinând; tocmaĭ târziŭ, printre lacrimĭ, îmĭ zise:

— Uită-te în ochiĭ meĭ!...

Eram așa de emoționat în cât m'am temut să'ĭ spun că am maĭ vĕzut cândva, nu știŭ minte unde, niște ochĭ tot așa de suferinzĭ, dar căutând să'șĭ tăĭnuiască suferința... Mĭ-era că mĕ înșel!

Atuncĭ băiatul izbucni în hohote de plâns și mĕ îmbrățișă, ascunzêndu'șĭ la sînu'mĭ capul:

Sunt copilăria ta!

* * *

Veneam amărît acasă. Iar nu'mĭ putusem izbîndi planurile și mĕ gîndeam la vorba fatalistă: Nu și-a pierdut nimenĭ norocul ca să-l găsesc eŭ!

Deodată se făcu că sunt în orășelul meŭ natal. Când să intru pe poartă, un tînĕr mĕ opri, cerêndu'mĭ să'ĭ daŭ voe să vină în casă spre a'mĭ spune ceva. Eram atât de necăjit în cât știam că nu voiŭ avea răbdarea s'ascult și tînguirile altuia:

— Mĕ veĭ fi semuind cu cineva?!

— Nu, domnule... pe dumneavoastră vĕ caut!

— Nu poțĭ să'mĭ spuĭ aicĭ?

— Atuncĭ mĕ duc!...

Il priviiŭ curios: un tînĕr uscățiv, sărăcăcios, cu o rară expresie de timiditate în ochiĭ simpaticĭ. Mi s'a părut că am maĭ întîlnit cândva asemenea priviră, dar m'am temut că mĕ înșel și ĭ-am făcut semn să mĕ urmeze.

Intrând în casă, el rĕmase în prag, privindu-mĕ din noŭ drept în mijlocul frunțiĭ. Nu mĕ maĭ simțeam stăpîn pe mine și nicĭ nu puteam să-l întreb ce voește: privirea luĭ mĕ turbura și mĕ chinuia cum numaĭ unele femeĭ aŭ puterea aceasta demonică asupra iubiților lor.

— Aĭ fost și dumneata ca mine odată,—șopti el, plecându-șĭ ochiĭ și ducêndu'șĭ mâna dreaptă la frunte ca să și-o apese.

In neștire îl întrebaiŭ:

— Ți-e rĕŭ?

— Nu, însă emoțiile prea puternice îmĭ pricinuesc durerĭ în creer, de care mĕ îngrozesc, — dar trec lesne... adăogă el, îndreptându-șĭ spre mine fața înveselită. Voiam să te întreb...

— Nu sunt eŭ în vîrsta aceea ca să daŭ și altora sfaturĭ; de le-așĭ găsi pentru mine, așĭ fi prea mulțumit.

— Iubesc, domnule...

— Avușĭ dreptate: am fost și eŭ ca dumneata *odată!* Vorba e: dînsa te iubește?

— Părinții eĭ îmĭ staŭ în cale: mĕ urăsc.

Așĭ vrea să fug cu ea departe, să muncesc pentru amîndoĭ, să sufĕr orĭcât, — numaĭ să fiŭ cu ea. Cinstea și munca mĕ vor susține în lupta vieții!... Ah, când gîndesc că vom fi împreună, simt în mine curajul de a înfrunta sărăcia și hula, mĕ cuprinde vraja uneĭ fericirĭ, pe care eŭ, orfanul nenorocit, mĭ-am închipuit-o în visurile dragĭ de viitor!...

Când aĭ ști cât de cuminte e *ea*, cât de hotărîtă e să împartă cu mine greutățile vieții!

Mĕ uitam la el fascinat și în gîndu'mĭ șopteam:

Iubire!... Tu singură știĭ să daĭ avînt cugetuluĭ și să înflăcărezĭ sufletele noastre!

Stăteam uimit. El s'apropie și, privindu-mĕ în ochĭ, mĕ întrebă:

— Nu mĕ recunoștĭ?

Privirea luĭ îmĭ aminti de *cealaltă* asemenea eĭ și, zdrobit, căzuiŭ pe scaun... 'Mĭ apăsaiŭ fruntea cu mâna, rezimându-mĕ într'un cot pe masă.

— Sunt tinerețea ta,—zise glasul straniŭ al tînĕruluĭ, dar, până să'mĭ ridic ochiĭ spre el, fugi.

* * *

Treceam printr'o piață.

O sumedenie de oamenĭ s'adunase în jurul unuĭ individ, care căzuse jos, ars în coș de tăria alcoolului. M'am amestecat și eŭ în mulțimea curioasă, m'am uitat puțin și am plecat, plângênd de mila nenorocituluĭ bețiv. Aruncându'mĭ privirea înapoĭ, mi se păru că un bĕtrân, cu pĕrul lung, alb, vine la câțiva pașĭ în urmă-mĭ... Și eraŭ așa de ciudațĭ ochiĭ luĭ!

Ca să mĕ încredințez, mĕ opresc în stradă, chip că aștept tramwaiul. Bĕtrânul stătu pe loc, mĕ privi ca și cum nicĭ nu s'ar fi gîndit la mine și apucă pe trotuarul din stînga spre simigeria din colț. Am vĕzut bine că scoate cincĭ banĭ din buzunar, 'ĭ-a trîntit pe masa negustoruluĭ, dar n'a luat nimic...

Și ochiĭ nu și'ĭ maĭ lua de la mine!

Apuc spre casă. Temĕtor, întorc capul: ca o umbră, liniștit, simțindu'ĭ rĕuflarea domoală, bĕtrânul mergea la spatele mele; picioarele par'că nicĭ n'atingeaŭ pămîntul,—nu le auzeam sgomotul; doar rĕsuflarea i se făcea tot maĭ grea, ca horcăitul slab al unuĭ bolnav pe moarte.

... Fuiŭ și eŭ curios odată în viața mea: mĕ hotărîiŭ să merg înainte, să nu zic nimic,—să vĕd ce va face bĕtrânul?!

Când ajunseiŭ acasă, nicĭ n'apucaiŭ să închid portița și el îmĭ zise blând:

— Las'o!

Intraiŭ în odaia mea și vruiŭ să trag zăvorul, numaĭ așa de o încercare; dar el, presimțind ce am să fac, îmĭ zise, rîzênd:

— Ușa să n'o încuĭ!

Mĕ trîntiiŭ pe pat, făcênd pe supĕratul, hotărît să nu scot nicĭ o vorbă,— nicĭ ca întrebare, nicĭ ca rĕspuns, — și să-l las pe bĕtrânul meŭ oaspete să facă tot ce va pofti. El trase un scaun lîngă pat și, așezându-se blajin ca un doctor la căpĕtâiul unuĭ bolnav iubit, mĕ pipăi, mĕ desmierdă pe frunte, zicêndu'mĭ cu o nespusă duioșie, pe care nu o puteam deslușĭ dacă pornește din glasul luĭ așezat, moale, saŭ din ochiĭ fermecătorĭ, tinerĭ, contrastând cu bĕtrânețea luĭ:

— Să nu'mĭ ascunzĭ nimic!...

Vorba aceasta mĕ supĕră de-a binele și în gînd îmĭ ziceam:

— O să aștepți cam mult moșnege, până 'ți voiŭ spune tainele; n'o să fie chiar atât de ușor pe cât îți închipuești tu!

El însă zîmbi cu blândețe și dădu din cap ironic:

— Eŭ îți știŭ toate tainele.

Imĭ mușcaiŭ buzele, furios că pentru a doua oară ghicea aceea ce voiam s'ascund de el.

— Eŭ sunt rătăcitor,—un biet suflet rătăcitor,—începu bĕtrânul. N'am pe nimenĭ, n'am nimic, dar am ceva care mĕ doboară: durerea nemeritată!

Odată am voit să iubesc... o, nu rîde,—nu e mult de atuncĭ, nu te uita că am albit! Am iubit, cred că în adevĕr am iubit; dar iubirea a sburat. Am iubit o femee, care trebuia să fie singura să se bucure de viața mea, însă n'a fost așa; am iubit partea cea mare a omenirĭĭ, acea săracă, obijduită și incultă,—cu credința că vor fi singurĭĭ oamenĭ care vor avea dreptul să se bucure de viața mea; însă lucrurile s'aŭ schimbat și ne-am despărțit... Nicĭ acum nu știŭ bine de e ură, deși eĭ aŭ perdut orĭce putere asupră'mĭ, — iar eŭ 'mĭ-am luat dreptul de a'ĭ cerceta de aproape și a goni orĭce vis de fericire viitoare lumească...

Vorbele acestea m'amețeaŭ, trezeaŭ în inima'mĭ zdrobită nu știŭ ce ecourĭ îndepărtate, pe care le credeam perdute pentru totdeauna; îl priveam, fără să'mĭ daŭ seama, drept în ochĭ. Desnădăjduit, îl zguduiiŭ de umerĭ:

— Ce vreĭ?

Bĕtrânul, dupe ce rîse în voe de pornirea mea, îmĭ vorbi serios despre liniștea sufletească trebuitoare și mulțumirea ce'mĭ datoresc mie însu'mĭ, căutând a-mĭ dovedi că numaĭ înțelegerea între el și mine ar putea să-mĭ folosească.

Eŭ nicĭ nu-l maĭ ascultam și mĕ gîndeam că'ĭ tot una pentru mine: orĭ ĭi voiŭ spune, orĭ nu,—și'mĭ aduseiŭ aminte de tînĕrul uscățiv:

— Ce zicĭ, bĕtrânule, de un tînĕr, care iubește pe o fată, destul de frumoasă ca să'l scoată din minți și destul de deșteaptă ca să priceapă că nimicurile vieții trebuesc încălcate, iar menirea omuluĭ e a trăi spre a atinge idealul?...

Bĕtrânul mĕ privi nedumerit, jumĕtate milos, jumĕtate batjocoritor.

— Dar despre bețivul acela, căzut în mijlocul pieței, ce zicĭ tu?

Bĕtrânul 'și apropie fața de a mea, privindu-mĕ stăruitor în ochĭ:

— Eŭ am venit aicĭ ca să mĕ priveștĭ în față și să ne judecăm unul pe altul.

— Acum 'mĭ-a venit mie rîndul să'mĭ bat joc de tine, dragul meŭ... și rîsul îmĭ curmă vorbele.

— Nu vreĭ?

— Nu!... Chiar de-ar fi aceasta cea din urmă clipă, în care aș recâștiga *tot* ce am pierdut!

Atuncĭ bĕtrânul mĕ sărută, oftând:

— Sunt sufletul tĕŭ!

Când m'am trezit din vis, plângeam.

1901, Bucureștĭ. I. D. MANOLACHE.

ANXIETAS

Mai sus de-al existenței sălbatic carnaval,
Răsare pe-o colină: fascinatoare villă,
In parcul plin de-arome, tresare o copilă,
Zărind un mag ecvestru, în adîncimi d'opal.

N'a răsunat pe-alee galopul vr'unui cal,
Și n'a purtat nici boarea: un vers dintr'o idilă,
Numai un dog păstrează în ochi intensă milă,
In așteptări zadarnici, subt un destin brutal.

Romantica dryadă, subt săgetări de stele,
Intr'un hamac, veghiază în chioșcul de zorele,
Marmoreane forme d'extatic androgin

Rămân neagitate d'erotică poemă,
Și astrele i-asvîrle nuanțe de carmin,
Pe gînduri sfîșiate, în liniștea supremă.

ALEXANDRU OBEDENARU.

C. I. STĂNCESCU, pictor

D. Bolintinianu

Portret cu condeiul, făcut în 1871, când poetul era în Spitalul Pantelimon

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Bolintineanu. — Intre ceĭ patru poeţĭ fruntaşĭ aĭ noştri e greŭ să hotărăştĭ locul ce, în Istoria literaturiĭ române, va ţinea Dimitrie Bolintineanu. El n'are armonioasa amplitudine a luĭ Alecsandri, nicĭ adîncimea lirică a luĭ Alexandrescu, nicĭ strălucirea limbeĭ luĭ Eminescu, dar a fost, prin inimă, poet maĭ mult decât aceştia. Cel maĭ duios dintre toţĭ, cel maĭ sincer în expresiunea emoţiunilor sale, se poate zice că el e cel dintâĭ prin dulceaţa graiuluĭ poetic, iar cel de-al doilea prin înrîurirea sa culturală asupra generaţieĭ dintre 1850 şi 1880. Altfel literat mediocru, înlocuind cu retorică sclipitoare sărăcia de ideĭ, ascunzêndu-şĭ inspiraţia scurtă subt declamaţiunĭ rĕsunătoare în gol, precum face omul cu respiraţia scurtă gesticulând. Nicĭ un scriitor român însemnat până astăzĭ nu s'a chinuit în cercul unuĭ vocabular maĭ mărginit decât al luĭ Bolintineanu. De aci, întrebuinţarea aceloraşĭ imaginĭ, aceloraşĭ comparaţiunĭ, aceloraşĭ termenĭ — de pildă, ca *floare, dulce...* care nu lipsesc de nicăirea — întrebuinţarea unor diminutive recĭ, a barbarismelor, a solecismelor, sucirea cuvintelor spre a le potrivi după ritm şi rimă, în sfîrşit acea istorie vorbăreaţă de care şi Alecsandri a pătimit până la *Pasteluri*. Iată, bunioară, o strofă din prea mult lăudata *O fată tînără pe patul morţiĭ:*

Un crin se usucă şi 'n lături s'abate
Când ziua e rece şi cerul în norĭ,
Când soarele-l arde, când vîntul îl bate,
Când grindina cade torente pe florĭ....

Toate puterile elementare ale naturiĭ pornite spre a culca la pămînt un biet crin plăpînd.. Şi iată o strofă din *O seară la Lido*, de Alecsandri :

Căcĭ te iubesc Elenă cu-o tainică uĭmire,
Cu focul tinereţiĭ, cu dor nemărginit,
Cu lacrimĭ şi credinţă, cu dulce fericire,
Cu tot ce este 'n mine putere de iubit...

Acesta e stilul caracteristic al începĕtorilor şi al decadenţilor. In literatura ziaristică, el e un fel de ptyalism, efect al unuĭ soiŭ de intoxicaţiune mercurială — căcĭ Mercuriul e demonul gazetărieĭ... Scriitoriĭ artiştĭ, ca şi pictoriĭ clasicĭ, nu pun, chiar glumind, o vorbă saŭ o coloare fără să fie cerută, fără să zugrăvească o nuanţă şi numaĭ atâta cât e de nevoie preciziuniĭ şi reliefuluĭ. Aşişderea şi abuzul de cugetărĭ sentenţioase încă e o slăbiciune, maĭ ales când ele sunt uşuratice ca la Bolintineanu. Chiar cele maĭ frumoase, precum :

Omul e un vierme ce 'n ţĕrîn'apare
Un minut vederiĭ şi, lucind, dispare...

sunt banalităţi poetizate. La Romani, tocmai atare abuz distonează în melodioasele versuri ale lui Ovidiu şi în scrierile filozofului-poet Lucius Seneca, elocuenţa căruia foarte nemerit a caracterizat-o Caligula zicêndu-i: *nisip fără var*... Dar unde e norocul s'avem şi noi un Ovidiu şi un Lucius Seneca!

Cam »nisip fără var« e toată literatura lui Bolintineanu. De ţi-ai închipui-o părăsită de calda suflare a patriotismului şi de anacreontica gingăşie a câtorva lirice, ea nu s'ar osebi peste măsură de-a lui Grandea — cel mai credincios şi mai talentat cirac al poetului *Reveriilor*.

Bolintineanu e, ca scriitor, o individualitate proteică: peste tot îl aflăm răsunând ca un ecou al şcoalei romantice franceze. Orientalist, în *Florile Bosforului*, după Victor Hugo, plângător vaporos, în *Reverii*, dupe Lamartine, satiric, în *Eumenidele, Nemesis*..., după Barthélemy. Lord Byron încă 'l-a influenţat, cu *Child-Harold* şi Poveştile sale romanţioase, în *Conrad, Andreiu, Sorin*, acesta cânit cu ceva scepticism de la *Faust* al lui Goethe. Pretutindeni însă rămâne în urma inspiratorilor săi. *Florile Bosforului*, afară de câteva nume proprii, ca *Esmè, Leili, Mehrubè*, şi de unele comune, prea multe, ca *bĭulbĭul, ĭaşmac, feregia, kiahiul, dalgà, geanfez, hanîmă, halaică, namaz, lial, ai, legiver*... care numai îngreuează înţelesul, sunt lungi suspine amoroase putêndu-se auzi şi în Veneţia prin lagune, saŭ pe lacurile Irlandei... Cu toate acestea, şi imaginaţia venindu-ne întru ajutor, sunetul cuvintelor acelora bizare se tranformă, par'că, în coloare şi miros de harem: vraja halucinaţiunii verbale a lucrat — ceeace de loc nu-i de nesocotit la poet, — sufletul însă particular al lumii orientale nu se simte; el trebue ghicit iarăşi prin magia fantaziei noastre. Unde e, de pildă, un *Ali Tepeleni* din *les Orientales* ale lui Hugo? Indrăgostiţii din *Florile Bosforului* — foarte frumoase, altmintrelea, ca nişte pirozele poetice fabricate şi scînteind, în versuri melodioase, la lumina unei limbi de porumbei gungunitori — nu gîndesc, nu vorbesc, nu trăiesc altfel decât ceî din *Basme* cu eroi pripăşiţi în lumea românească. *Domnul de Rouă* — care e cel mai ideal poetic dintre toate — ar putea prea bine a se topi de soare într'o grădină de pe *Bogaz bogassi* — adică Bosfor...

Opera mai personală a lui Bolintineanu sunt *Legendele istorice*, cu teme epice culese de prin cronicari, în deosebi de la Neculcea, saŭ născocite de poet. Aŭ o valoare didactică naţională, însă fără a'şi pierde nimic din fermecul poetic, de oarece, la dînsul, cultul patriei întrece toate celealte izvoare de inspiraţie. Din ele am învĕţat să ne iubim trecutul într'o vreme când, pentru popor, singurii istorici eraŭ încă numai poeţii. Cusurul *Legendelor* este iarăşi reflexiunea sentenţioasă şi declamativă. Baladele acestea cu tip german şi anglo-saxon amintesc pe ale lui Uhland, însă n'aŭ zborul înnalt al puterniculuĭ bard suab, nicĭ limba lui cristalină, nicĭ, *mai ales*, măestria lui technică. Şi ca Uhland a vrut Bolintineanu să fie şi poet dramatic, dar, ca Uhland, ba chiar nespus mai puţin decât acesta, el a produs numai »balade dramatizate« cu vagi spectre teatrale. Cât pentru încercările sale epopeice, cum e *Traianida*, ele *sunt nişte lepădături* poetice, o proză narativă sugrumată într'un metru obositor până la enervare.

Altfel, versul lui Bolintineanu e uşor, fluid elegant, uneori — mai rar însă decât la Alecsandri — cacofonic; prea deseori, pocit de barbarisme, de solecisme — ca la nimeni altul — şi de cuvinte făurite de poet cu nedibăcie, saŭ presupuse cu un accent nefiresc. In sfîrşit, dintre toţi poeţii noştri, el singur a văzut urîţenia versului bizantin de şeaĭsprezece silabe şi nu l-a întrebuinţat nicĭodată: caracteristică pe care nu-mi aduc aminte să o fi relevat criticii săi. Ce e drept, nicĭ nu-i cunosc pe toţi, de orĭ fi mulţi.

Proza lui Bolintineanu — din cele două romanţuri *Elena* şi *Manoil* mai cu osebire — e, ca să-i zic aşa, leşinată. Nicĭ o energie n'o însufleţeşte, ca straturi de florĭ artificiale. El nu era meşter zugrav, ci cântăreţ, şi de aceea femeile sunt la el păpuşi extatice de ceară, bărbaţii de lemn boit, iar siturile fără contururi şi fără loc hotărît în spaţiu.

Bolintineanu era Armân, din Macedonia, născut în ţară din mamă bucureşteancă, la Bolintinu-din-Vale. Tatăluĭ său, pe nume *Cosmad*, îi zicea *Iane Grecu*, şi, pe cât se pare, n'a fost tocmai poamă, de oarece şi-a părăsit casa pierzêndu-se de timpuriŭ în lume. Carte şcolărească n'a prea învĕţat destulă tînĕrul Dimitrie, dar împrejurarea aceasta nu l-a împiedecat s'ajungă un

fermecător poet, cum nicĭ pe scoţianul Burns de pildă. Puţinătatea cărţiĭ numaĭ atuncĭ ĭ-a păgubit, când el s'a încumetat la unele lucrărĭ cerênd nu numaĭ temperament literar, ci şi erudiţiune clasică. Epoca în care el trăi şi pĕcatul nostru românesc de a ne crede genii universale sunt de vină că Bolintineanu şĭ-a risipit, ca şi Eliade, talentul în focurĭ de artificiĭ. Apoĭ, şi politica ĭ-a supt vlaga. De la 1866 încolo Bolintineanu se învîrti ca un cal orb la aria Sărăcieĭ — numaĭ cu pleavă hrănindu-se... Cu toate acestea, el a ştiut să rĕmână pururea un »suflet frumos« — cum ziceau Schiller şi Goethe — deşi fost-a supus, pe rînd, la cele maĭ grele dintre încercărĭ: a repeziĭ înavuţiri şi a nesfîrşiteĭ lipse...

L-am cunoscut personal. Pe la 1869, aflând că, încă de prin 1868, publicasem vre-o câteva copilăreştĭ »preludiĭ« în *Albina Pinduluĭ*, la care şi el scria, m'a chemat la dînsul acasă. Lăcuia, mi se pare, în coloarea de Galben, la rĕposatul Zanne — inginer, archeolog şi literat — cel maĭ de aproape al sĕŭ prieten — şi trăia dintr'o pensioară pe care o băteaŭ creditoriĭ şi alte gurĭ. Par'că-l vĕd. Capul sĕŭ, fără barbă, cu pĕrul lăsat pe ceafă, şi caracteristic de Armân — aşa de nuanţat prin acel oarecare amestec de trăsurĭ polietnice, ale tipuluĭ roman sud-balcanic — sta rezemat de spatele unuĭ jeţ adînc. Se înţelegea că-ĭ tare obosit după faţa luĭ palidă şi ochiĭ stinşĭ. Fruntea luĭ înnaltă se încreţea de îndurerate gînduri, ca luciul unuĭ lac albastru, pĭerdut într'un luminiş de codru şi din carele sglobiile zîne se evaporase de mult...

Poetul era îmbrăcat cu un gheroc lung, negru şi vechiŭ. M'a poftit să şed dinaintea luĭ, şi, după câteva măgulitoare complimente pe care nu le meritam, a început să-mĭ dea sfaturĭ părinteştĭ pentru viitor. Să învĕţ carte multă, să citesc cu luare-aminte numaĭ scriitorĭ marĭ — pe cât s'ar putea în original — şi să mĕ feresc de molima imitaţieĭ... De pildă, *Ţepeş-Vodă şi soţia sa*, un fel de »baladă istorică« scrisă în genul *luĭ* şi, de curînd pe atuncea, tipărită în *Albina Pinduluĭ*, nu se potrivea cu *Umbra luĭ Mihaiŭ la Severin* şi cu *Lacrimile*... »Voĭ, tinerĭĭ, căutaţĭ să fiţĭ cineva al *vostru*, nu al *nostru*. La ce să vĕ tocmiţĭ »kizlar« în haremurile altora...! De politică să fug şi să-mĭ păstrez cinstea obrazuluĭ: »cu toate că« — adăogă el cutremurându-se ca de un fior — »cu toate că cinstea iacă unde te poate aduce...«. Şi cu mâna stîngă sucindu-şĭ mâneca dreaptă, îmĭ arătă cotul gheroculuĭ tocit până la căptuşeală.

Nefericitul bard făcea, nevrînd, aluzie la groaznica ispită prin care trecuse, la 1864, când el, fiind ministru al cultelor, se secularizară mănăstirile. Episodul e cunoscut. Rĕposatul colonel S., ... un bĕtrân sfătos şi om foarte respectabil, prieten vechiŭ şi ceva rubedenie cu Bolintineanu, mi-l povestea, prin 1883 saŭ 1889 — dacă nu mĕ înşel, — într'o vară, la Câmpulung — în chipul următor: »Mĕ pomenesc, într'o zi, că vine un egumen la mine şi-mĭ zice: Dumneata eştĭ lîngă inima »luĭ Bolintineanu şi poţĭ, când îĭ vrea, să ne viĭ prin el în ajutor. Avem nevoe, spre a regula nişte »socotelĭ cu Patriarchia, să căutăm unele hârtiĭ, pe care nu le găsin în Bucureştĭ chiar acuma. »Dacă s'ar amâna promulgarea legiĭ măcar două treĭ zile, dăm peste ele negreşit. Iţĭ făgăduim, pen»tru osteneală, dumitale zece miĭ de galbenĭ, iar ministruluĭ îĭ facem un dar de treĭzecĭ de miĭ »de galbenĭ...«. »Eŭ — urmă colonelul — fără să-mĭ trăsnească prin minte politica porc-de-câne»luĭ de grec şi zăpăcit de aşa sumă, primiĭ să-mĭ încerc trecerea, şi zburaĭ la minister. Bolinti»neanu înţelese îndată ce căutaŭ egumenĭĭ şi, ridicându-se în picioare de-odată, par'că înnălţându-se »până'n tavan, se năpusti asupra-mĭ fierbând în clocot de mânie şi mĕ luă la goană cu ocărĭ: »Toc»maĭ tu, în casa căruia intru ca în altar, să mĕ prepuĭ vrednic de o infamie?..« Am pierit din »ochiĭ luĭ cu capul gol. Ajungênd acasă, am pus slugile să dea afară în brâncĭ pe caiafa de călu»găr. Iar Bolintineanu, când l-am întîlnit maĭ târziŭ — că pe la noĭ nu maĭ călca — s'a uitat la »mine posomorît şi cu ochiĭ lăcrĕmând«.

Şi pe Românul acesta — mare patriot, mare poet între ceĭ maĭ marĭ — îl lăsară neamurile şi stăpînirea să moară, ca un milog, la spitalul Pantelimon, acum doĕzecĭ şi noĕ de anĭ împliniţĭ. A murit în August — în luna cea maĭ senină — dar ziua îngropăciuniĭ luĭ fără nicĭ o pompă era — ţin minte — ploioasă, rece ca una de toamnă: icoana vieţiĭ acestuĭ — prin câteva potrivirĭ ale soarteĭ — Camoëns român.

Astfel România, printr'o metoadă pedagogică foarte *intuitivă*, îndeamnă tinerele talente

să se întrarmeze cu multă răbdare — în nădejdea niscărorva polĭ imperialĭ... că galbeniĭ egumeneștĭ s'aŭ scos din circulație.

Oare așa — subt forma aceasta *sunătoarea* — înțelegênd mărirea noastră, cânta Bolintineanu :

» Viitor de aur țara noastră are.
Și prevĕd, prin secolĭ, a eĭ înnălțare!«

V. D. Păun.

* * *

Credem nemerit a alătura lîngă amintirile de maĭ sus ale învĕțatuluĭ nostru colaborator, d. V. D. Păun, o poezie patriotică a luĭ Bolintineanu, în forma eĭ primitivă, pe care ne-o trimite d. B. Iorgulescu, profesorul distins din Buzĕŭ, cu următoarea lămurire :

»Această poezie a fost scrisă de Dimitrie Bolintineanu când era dus în exil și a fost imprimată în foĭ volante de Radu Golescu; una din aceste foĭ a fost dată de Radu Golescu tateĭ, după care am copiat-o eŭ«.

B. Iorgulescu.

CÂNȚEC DIN EXIL (1848)

Tîrîtoarele se bucur d'acest soare ce'ncălzește
Locul, unde providența a voit de le-a născut ;
Pasĕrea cea trecĕtoare sboară, cântă, rătăcește,
Dar se 'ntoarce iar la locul unde ziua a vĕzut.

Soarele patrieĭ noastre pentru noĭ nu maĭ lucește,
Numaĭ noĭ nu vedem încă țara care ne-a făcut.
Plângețĭ, fraților d'exil, căcĭ durerea se înțelește,
Plângețĭ cu lacrimĭ de sânge patria ce ațĭ perdut.

Inima voastră bătut-a la a patrieĭ viere ;
Inima voastră dar trebuĭ să se spargă de durere.
Ochiĭ voștri-aŭ vĕrsat lacrĕmĭ l'ale eĭ lungĭ suspinărĭ;
Ochiĭ voștri să se stingă pe tărîme depărtate,
Și străinul să închiză genele voastre udate
Numaĭ moartea să culeagă ale voastre sărutărĭ.

Dacă îmĭ răpeaĭ tu viața, patrie nemîngăiată,
Aĭ fi fost maĭ puțin crudă cu aceĭ ce te iubesc.
Inchisoarea, chiar, în lanțurĭ, ar fi fost maĭ preferată
Decât în străinĕtate exilat ca să trăesc.

Cel puțin puteam acolo să auz încă odată
Limba dulce a țărĭĭ mele, ca un cântec îngeresc.
D'a martirilor ursită inima mĭ-ar fi 'ncântată,
Și-ar fi plâns l'a mea durere ceĭ-ce nu mĕ maĭ iubesc.

Insă tu m'aĭ scos din sînu-țĭ, ca în țările străine
Să răcească cu încetul al meŭ suflet către tine,
S'amărască al meŭ cântec și să trec de fericit,
Căcĭ mĕ bucur d'aer liber, de căldură, de lumină.....
Ah, sunt liber! *Libertate* de proscris care suspină,
Nu te voiŭ ura nicĭ celor care țara mĭ-aŭ răpit.

Cel ce-a vĕzut în viaţă orĭce dragă fericire
Dispărênd ca visul dulce când a vrut a o prindea,
Cela ce-a vĕzut pe buza uneĭ tinerele mire
Ingheţând a eĭ suflare pân'a nu o culegea
Cela care împleteşte o ghirlandă de nuntire
Ş'o depune pe mormîntul celeĭ pentru car'era
Numaĭ cela înţelege câtă mare suferire
La căderea ţărĭĭ mele a simţit inima mea!

Românie, Românie, o suavă, dulce floare!
Aĭ plecat pe sînul morţiĭ fruntea încă rîzĕtoare
Ca fecioarele ce mor cu buchete 'n mâna lor.
Dacă plângerile mele ca profumul de serĭ line,
In eterul cu florĭ de-aur vor străbate pân' la tine,
O divină providenţă! Fă îndată ca să mor!

Ce rĕŭ ţĭ-am făcut eŭ ţie, Românie întristată,
Ca să merit a ta ură? In beţia-mĭ de amor
Am voit să fiĭ ferice, să fiĭ mare, liberată,
Şi răpit de fericire pentru tine, am vrut să mor.

Te iubesc cu toate-acestea stea a vieţi-mĭ întristată!
Te iubesc în a ta ură, cum şi în al tĕŭ amor,
Tu a căreĭ suvenire ca imagine curată
Vine în vîsele-mĭ de aur să aline al meŭ dor,

Te iubesc cu-amărăciune, ah! ca tot ce-a fost dulce
Şi pe sînul morţiĭ rele soarta a făcut să culce;
Te iubesc ca tinereţea zilelor ce nu maĭ sunt!
Te iubesc ca sărutarea tînără şi amoroasă,
Ce a'ngheţat fără de sgomot pe o gură verginoasă;
Te iubesc ca bucuria ce-am perdut-o pe pămînt!

Farmecul zilelor noastre e să vedem împlinită
O dorinţă ce ne 'ncântă; ş'apoĭ viaţa-a părăsi.
Fericit eroul care vede fruntea 'mpodobită
Cu cununĭ nemuritoare şi 'ncetează de-a trăi!

Fericit este amantul, care vede-a luĭ iubită
Ca un crin suav şi dulce p'al sĕŭ sîn a se 'ndoi
Şi în prima 'mbrăţişare a luĭ vĭaţă fericită
Cu al sărutărĭĭ zgomot poate a se isprăvi!

Ah! Când ochiĭ meĭ vĕzură România liberată
Strălucind de frumuseţe, inima mea îmbătată
De-o divină fericire pentru ce nu s'a zdrobit?
Doamne, dacă e să piară a mea patrie iubită
Imĭ răpeşte di'nainte viaţa mea nefericită,
Ca să nu vĕz cum apune poporul ce am iubit!

Timpurĭ ce răpiţĭ pe aripĭ, orĭce rele, orĭce bine!
Patrie şi bucurie, mie toate mĭ-aţĭ luat,
Nelăsându-mĭ decât plânsul, întristarea şi suspine
Şi o inimă în care orĭce floare s'a uscat.

Nu vĕ cer eŭ fericire, viaţă lungă, zile line,
Nu vĕ cer, nimica vouĕ, ce în lume n'am gustat
Nu! O timpurĭ nu voiŭ cere nicĭ un bine pentru mine;
Eŭ vĕ las cu-a mea viaţă, orĭce bunurĭ mĭ-aţĭ luat!

Ci vĕ cer o zi ferice pentru patria 'n robie!
Timpurĭ daţĭ a eĭ mărire, daţi-ĭ vechea vitejie,
Şi de-acum pe a mea groapă sufle vîntul viscolos!
Acolo a mea ţărînă fericită şi 'mpăcată,
De-al armelor rĕsunet cu plăcere legănată,
In locaşul negru-al morţiĭ adormi-va bucuros!

1848 D. Bolintineanu.

Publicaţiĭ relative la istoria Românilor din Braşov. — *Şcheiĭ* se chiamă partea aceea din Braşovul vecin care a adăpostit din foarte îndepărtate timpurĭ şi adăposteşte până astăzĭ o populaţie românească. In stradele înguste, vara, umbrite de arborĭ bĕtrânĭ, se înşiră, una după alta, curţile umbroase, grădinile îngrijite gospodăreşte, întinsele livezĭ, casele cu copereminte ţuguiate şi lungĭ straşine ocrotitoare. Acolo se vorbĕşte românește, şi se şi simte românește.

Din Şcheĭ nu pornea, ca din Braşovul Saşilor, marfa europeană pentru ţările românești de peste munţĭ, trăind încă numaĭ în »Orient«; aicĭ nu eraŭ, până tărziŭ, şcolĭ înfloritoare, frămîntărĭ politice şi lupte pentru ideĭ. Dar şi Şcheiĭ îşĭ aveaŭ viaţa lor vrednică de-a fi povestită pentru noĭ măcar: daravere bisericeştĭ, în timpurĭ când legea veche era părăsită în multe locurĭ, dacă nu în acest colţ statornic faţă de trecut; afacerĭ de gospodărie şi de familie, iar, de când stăpînirea nemţească asupra Ardealuluĭ aduse aşezarea în oraşe de companiĭ pentru negoţul cu părţile vecine, şi afacerĭ de comerţ ale *companiştilor*, colonilor grecĭ şi bulgarĭ, ce se romanizară aproape toţĭ, aproape cu totul şi într'un timp foarte scurt.

Şcheianiĭ, Românii Braşovuluĭ — acum când cetatea *Bürgerilor* nu maĭ are ziduri — posedă cea maĭ bună şcoală din tot Ardealul: Gimnaziul lor. In jurul acesteĭ şcolĭ a fost totdeauna şi o activitate literară. Pentru a vorbi numaĭ de ceĭce aŭ rĕmas în Braşov, cetitoriĭ de literatură românească bună cunosc numele D-lor Andreĭ Bârseanu şi Virgiliŭ Oniţiŭ, şi cele câteva studiĭ de filologie ale D-luĭ N. Sulică aŭ fost preţuite şi la noĭ.

De un timp cărturariĭ de acolo, învĕţătorĭ aĭ şcoalelor şi lucrătorĭ pentru cultura noastră literară şi ştiinţifică, se ocupă şi de interesantul lor trecut. In 1898 a apărut la librăria lor, la Ciurcu, *Monografia comuneĭ bisericeştĭ greco-ortodoxe române a Sfinteĭ Adormirĭ din cetatea Braşovuluĭ* de protopopul Bartolomeiŭ Baiulescu. In anul următor, D. Sterie Stinghe, care şĭ-a scris despre Şcheĭ şi teza sa la Leipzig, a publicat cronica bisericiĭ Sf. Nicolae de acolo — cunoscută la noĭ maĭ mult prin neplăcute discuţiĭ politice în care s'aŭ spus vorbe fără măsură de cine ar fi trebuit să le cumpănească. După *Istoriia besericeĭ Şcheilor*, acelaşĭ editor ne dă o parte din documentele de la biserică, de cuprins istoric-religios maĭ mult, subt titlul de: »*Documente privitoare la trecutul Românilor din Şcheĭ* (1700—1783), vol. I«. In curînd va fi gata şi Istoria şcolilor locale de D. Bârseanu.

Românimea e maĭ mare decât România, şi interesul nostru al acestora din regat trebuie s'o cuprindă toată. Şi, fiindcă lucrul nu se prea face, în dauna prezentuluĭ ca şi a viitoruluĭ nostru, am ţinut să atrag atenţia asupra acesteĭ activităţĭ ştiinţifice şi în revista de faţă, care nu e consacrată totuşĭ cercetărilor de această natură. N. Iorga.

* * *

Poezii de Demetrius. Zilele trecute a apărut un volum de versuri, subt semnătura Demetrius.

Cititorii noştri aŭ avut ocazia să apreţieze pe tînĕrul poet din câteva bucăţi publicate în Revistă. In ele era un început numaĭ, dar care dădea speranţe. De-atuncĭ el a scris necontenit şi azĭ ne dă întâiul sĕŭ volum, cuprinzênd aproape o sută de poeziĭ, în care se vede un progres netăgăduit.

Caracteristica acestor poeziĭ nu e încă bine definită. Ele nu urmează nicĭ poezia luĭ Alecsandri, nicĭ pe a luĭ Eminescu, cu atât maĭ puţin pe-a altor poeţi. Ele n'aŭ nicĭ fericirea şi puterea de viaţă a optimistuluĭ de la Mirceştĭ, nicĭ tristeţea versuluĭ eminiscean. S'ar putea zice maĭ curând că amintesc de departe pe Duiliŭ Zamfirescu şi că în ele e un amestec de tristeţă şi de veselie, o poveste tristă spusă de un om zîmbind.

Volumul luĭ trebuie citit în răgaz. Puterea de evocare a poetuluĭ te opreşte după fiecare strofă; s'ar părea că e făcut să fie citit în serile târziĭ de iarnă, la gura sobeĭ, când vîntul izbeşte zăpada în geamurĭ.

Iubirea, ea însăşĭ, are ceva neobicĭnuit aşa cum ne-o arată versurile acestea. Nicăerĭ nu l-am surprins tînguindu-se cu accente de teatru. Personalitatea luĭ s'ascunde mereŭ. Cuvintele prin care ne limpezeşte visurile luĭ sunt simple, drepte, ceva care te 'nduioşează fără veste ca o amintire din trecut.

Iubiteĭ ĭĭ spune:

Noĭ ne ştiam din alte vremurĭ,
Ne-am cunoscut şi ne-am iubit,
Că nu-ĭ aşa uşor să tremurĭ,
Dintr'un cuvînt, dintr'un privit.

Şi de durere — în sensul durerĭĭ luĭ Demetrius.— nu găsesc poate decât versurile de maĭ jos, pe care le daŭ aşa cum sunt, în întregimea lor:

MARCO

Cântă Marco, cântă dragă,
Clinchită din mandolină,
Aiurează 'n noaptea lină,
Trece luna, albă, vagă.

*

Adîncit în vioriul
Zărilor halucinate,
Cântă Marco, vînt nu bate,
Doarme Dunărea, pustiul.

*

Ah, desprinde molcom şoapte
De pe strunele iubiriĭ,
Sue-mĭ drum nemărginiriĭ,
Că viaţa noastră-ĭ noapte.

*

Cântă pasĕre pribeagă,
Trubadurul altuĭ ţĕrm,
Cerul tot aşĭ vrea să-l dărm,
Peste noĭ, pe lumea 'ntreagă.

*

Am o inimă nebună,
Ah, şi nu aşĭ maĭ avea-o!
Cântă Marco, Marco ia-o,
Şi pe-un cânt mĭ-o 'nalţă 'n lună.

Incolo, în tot volumul, o varietate de concepţiĭ şi de imaginĭ poetice remarcabile. De la legendele populare cu feţi-frumoşi şi mere de aur până la pasteluri, maĭ toate genurile poezieĭ sunt atinse în treacĕt.

Reproducem aci încă o bucată, pentru o maĭ complectă înţelegere a formeĭ şi a moduluĭ de concepere propriŭ poetuluĭ.

CU LUNA

Un biet copil, cerşea, slăbit
De plângĕtor într'una,
In visul luĭ înlănţuit:
Ah, luna!....

N'a fost nicĭ muma să-ĭ dea leac
Cu părintescu-ĭ cântec,
Nicĭ albe florĭ de liliac,
Nicĭ babele 'n descântec.

*

— O, spune tateĭ ce voeştĭ!
Daŭ sceptru şi cunună,
Ce doruri aĭ, nepămînteştĭ?
— De lună!....

Aşa, bolnav îngână el,
Şi iar se dă tăcerii,
Nu simte preajma luĭ de fel,
Şi mort e mîngâerii.

Şi numaĭ rar, spre asfinţit,
Când clopotele sună
El chiamă 'n visu-ĭ adîncit:
— O, lună!...

Iar împĕratul e temut,
Vestmîntul luĭ de aur
Pătat de sânge... A perdut
Al minţilor tezaur.

Şi biet copilul plânge 'n vis,
In vraja luĭ, nebuna!
Că logodit e 'n Paradis,
Cu luna!

După aceste constatărĭ în care am căutat să fim pe cât se poate de binevoitorĭ, avem şi o observare de adus poetuluĭ. Pe lîngă un numĕr de versurĭ frumoase, sunt o mulţime altele care ar fi dat o mult maĭ mare valoare întregeĭ lucrărĭ, prin lipsa lor. Sunt poeziĭ nesfîrşite, unele copilăroase, care puteaŭ foarte bine să stea în cartoanele autoruluĭ lor, ca simple încercărĭ saŭ amintirĭ personale.

O spunem aceasta, convinşĭ că şi el trebue să fie acum de aceeaşĭ părere cu noĭ, şi o dăm şi ca un sfat pentru maĭ tărziŭ: nu cantitate, ci calitate.

Literatură şi Artă Română ĭ-a deschis coloanele eĭ cu dragă inimă dintru început, şi am fi fericiţĭ să vedem că încurajarea pe care ĭ-am dat-o atuncĭ şi pe care o repetăm acuma, va întemeia încrederea ce 'ĭ-o arătăm.

M. S.

Cele din urmă, e titlul unuĭ noŭ mic volum de poeziĭ, de d. Radu D. Rosetti. *Revista* noastră a avut ocaziunea în maĭ multe rînduri să analizeze talentul şi meritele tînĕruluĭ poet, pe care le găsim aceleaşĭ şi în volumul de faţă.

Ultima bucată din acest volum pare a scoate un accent maĭ puternic decât altădată, ca unul ce-ar fi un cântec de adio al amantuluĭ îndreptat către amanta luĭ ideală, poezia.

CEA DIN URMA

. . . . . Simt că glasul mi se curmă,
Poezia asta tristă e cântarea mea din urmă.
Aşĭ dori ca ea să fie cea maĭ dulce şi frumoasă
Dintre câte-a scos pân'astăzĭ vocea mea nenorocoasă.
Insă nu va fi — căcĭ rana, care inima-mĭ sdrobi,
Nu să cânt îmĭ dă răgazul, ci de-abia să pot vorbi.

Nu sunt dezertor. — Salută! — Sunt soldatul care moare
Pe câmpia unde luptă, drept în inimă lovit.
Imĭ pun mâna 'n dreptul raneĭ, să v'arăt unde mĕ doare,
Imĭ privesc adînc duşmanul ce-a putut să mĕ doboare,
Şi în spasmul agonieĭ, mĭ-aştept moartea mulţumit.

E pĕcat; sunt încă tînĕr. Ca parfumul uneĭ roze,
S'ar maĭ fi găsit pe lume ce să 'mbete viaţa mea,
Şi mĕ duc. Poate c'odată m'aşteptaŭ apoteoze,
Zile fără suferinţă, ceasurĭ vesele şi roze,
Şi mĕ duc. Mĭ-a fost ursita să n'am parte-a le vedea.

Mor. Adio. Viaţa toată, ţie o 'nchinaiŭ *Iubire.*
N'aĭ avut de când e lumea un amant maĭ plin de dor;
Ţi-am dat tot. Praf şi cenuşe s'a ales de-a mea simţire,
Rĕŭ mĭ-aĭ rĕsplătit credinţa; dar te iartă-a mea orbire:
Viaţa ţĭ-am jertfit-o ţie, pentru tine astăzĭ mor.

Judecaţi-mĕ de toate pân-aci. De-acum 'nainte,
In vîrtejul omenirĭĭ dacă iar mĕ veţĭ vedea,
Faceţi-vĕ-o cruce mare şi feriţi-vĕ cuminte,
Nu-ĭ decât o 'nchipuire trecĕtoare, ce vĕ minte,
Arătare de o clipă: un strigoĭ saŭ umbra mea.

. . . . . .
. . . . . .
Şi acum să vie ciocliĭ să mĕ închidă în sicriŭ. —
Dacă m'o cruţa iar moartea, îngropaţi-mĕ de viŭ!

A apărut *Poezii* de Dimitrie Ollănescu-Ascanio, un elegant şi ademenitor volum, coprinzênd 20 de anĭ de iluziĭ şi simţirĭ din viaţa poetuluĭ şi asupra căruia vom reveni amĕnunţit şi cu o deosebită plăcere în curînd.

A apărut încă *Calendarul pentru toţĭ fiiĭ României*, cu o materie aleasă şi bogată, de neobositul scriitor N. D. Popescu, un nume literar din cele maĭ meritoase şi maĭ populare în aceştĭ din urmă 30 de anĭ.

Memento. — *Cutremurele de pămînt în România*, de Gr. Ştefănescu; *Invĕţămîntul astronomieĭ şi examenul de capacitate*, de N. Coculescu; *Eglé*, poem dramatic, de L. Dauş; *Pe Catafalc*, roman, de Iuliŭ Dragomirescu.

TEATRUL NAŢIONAL

Judecând după primele lunĭ ale stagiunĭĭ, se poate prevedea cu uşurinţă că Teatrul naţional nu va merge bine nicĭ anul acesta. Relele semnalate de noĭ, în alte ocaziunĭ, îşĭ urmează cursul lor neîntrerupt, minând pe zi ce merge instituţia aceasta şi apropiind-o cât maĭ mult de catastrofa finală. D. Scarlat Ghica, directorul Teatrelor subt conservatorĭ, a fost înlocuit, cu venirea partiduluĭ liberal la putere, prin D. Stefan Sihleanu. Cel dintâĭ a lăsat o impresie tristă cu directoratul sĕŭ de câţiva anĭ: un om bun şi amabil, dar neştiutor în ale Teatruluĭ, neliterat, neenergic; un partizan politic căruia probabil nu i s'a găsit un alt loc saŭ nu i s'a putut refuza pretenţiunea de-a conduce Teatrul naţional. D. Stefan Sihleanu e profesor de zoologie la Facultatea de medicină şi un distins amator de muzică; om cu bune intenţiunĭ, dar, în acelaşĭ timp, un partizan marcant al partiduluĭ liberal, care va fi nevoit să se retragă de la teatru, mâĭne, dacă s'ar schimba

guvernul, spre a ceda locul unuĭ alt om politic al partiduluĭ conservator. Şi aşa maĭ departe. Conservatoriĭ şi liberaliĭ se vor reprezenta regulat din doĭ-treĭ anĭ în doĭ-treĭ anĭ în lojile direcţiuniĭ Teatruluĭ naţional — considerate de mult timp ca nişte aziluri de noapte ale tuturor amicilor direcţiuniĭ, — iar directoriĭ nu vor putea face nimic în folosul instituţieĭ, lipsindu-le puterea de voinţă şi de acţiune ce daŭ îndeobşte siguranţa şi stabilitatea. Cu modul acesta, teatrul îşĭ va precipita căderea din ce în ce maĭ mult: Repertoriul vechiŭ cu piese-fantome, cu melodrame ridicole, cu farse nedemne, cu localizărĭ stupide, cu câte o nenorocită de piesă nouă, necitită de nimenĭ saŭ citită de oamenĭ care habar n'aŭ de teatru, se va perinda multă vreme încă dinaintea noastră, ca o privelişte bizară într'un vis de om bolnav, — fără nicĭ umbră măcar de ideia progresuluĭ şi desvoltăriĭ artistice, fără nicĭ un spirit de continuitate, fără nicĭ un ideal dramatic naţional, fără nicĭ o discernare, fie ea oricât de rudimentară, între ce e bine şi ce e rĕŭ, între ce trebue jucat şi ce nu trebue. Societatea dramatică cu societariĭ eĭ, toţĭ de clasa I-a, va continua a se amăgi pe ea însăşĭ, coborînd nivelul primeĭ noastre scene naţionale, şi jucând din ce în ce maĭ neîngrijit, maĭ fără repetiţiĭ serioase, cu nepotriviriĭ strigătoare în alegerea rolurilor, cu despotismul unora din artiştiĭ a-tot-puternicĭ şi cu jertfa şi călcarea în picioare a altora maĭ tinerĭ, cu nepăsarea şi neinteresul celor maĭ mulţĭ dintre eĭ, cu rutina uneĭ şcoale demodate, şi cu atâtea şi atâtea alte păcate care vor hotărî într'o zi moartea societăţiĭ. Publicul, la rîndul luĭ, va urma să deconsidere tot maĭ mult teatrul românesc, ducêndu-se numaĭ la trupele străine, aşa că, din cercul intim de procurorĭ şi jurnalişti, ce singurĭ maĭ alcătuesc astăzĭ pe spectatoriĭ Teatruluĭ naţional, — aceştia din urmă fiind nevoiţĭ de-a face din timp în timp asupra teatruluĭ câte o anodină dare de seamă în gazetele lor, vom ajunge să vedem sala Teatruluĭ naţional cu desăvîrşire goală, dându-şĭ poate procură şi jurnaliştiĭ unĭĭ altora spre a fi reprezentaţĭ la spectacol. Casa Teatruluĭ, care e acum deja într'un deficit serios şi care nu-şĭ poate achita artiştiĭ, nu-şĭ va putea plăti, foarte probabil, într'o zi nicĭ directorul. Şi atuncĭ va fi atuncĭ!

Când oare se va înţelege că politica n'are ce căuta la o instituţie ce cere înainte de orice aplicarea stăruitoare şi îndelungă a unuĭ sistem şi a unor ideĭ de îndreptare, matur gîndite şi chibzuite? Când se va înţelege adevĕrul elementar că un om cunoscĕtor şi devotat arteĭ va face maĭ mult pentru teatru decât un devotat politic? Jules Claretie, un literat distins, fără a fi fost om politic, e administratorul comedieĭ franceze de-aproape 20 de anĭ; schimbul ministerelor nu l-a atins. Schlenter, directorul Burgteatruluĭ din Viena, asemenea. Noĭ însă, care ne-am obicĭnuit să facem teatru şi în viaţa noastră reală, tragem cortina peste tot, când vine un partid politic, şi când o ridicăm, apar alţĭ actorĭ în aceleaşĭ rolurĭ; cu alte cuvinte, alte capete, alte ideĭ, alte procedărĭ. In aceste condiţiĭ mergem din rĕŭ în maĭ rĕŭ. Iar puţiniĭ care maĭ iubesc teatrul cu adevĕrat, asistă pe fiecare zi, muţĭ şi cu braţele încrucişate, dinaintea ruineĭ luĭ ca dinaintea uneĭ fatalităţĭ inevitabile.

OPERA ITALIANĂ

Sfîrşind, acum câteva lunĭ, articolul nostru asupra *Opereĭ române*, ziceam că împrejurările, prin care va trece stagiunea opereĭ de anul acesta, vor fi poate maĭ cuminţĭ decât oamenĭĭ, şi că ele ne vor înlătura consecinţele grave ale pierderiĭ opereĭ române, pe care nu le-aŭ putut înlătura oamenĭĭ. Aceste împrejurărĭ 'şĭ-aŭ îndeplinit în adevĕr rolul maĭ mult chiar de cum le prevĕzusem.

Alcătuirea trupeĭ de operă italiană, felul şi categoria artiştilor ce cântă în ea, modul eĭ de interpretare, alegerea operelor, excluderea cu desăvîrşire a elementelor româneştĭ, totul contribue a ne încredinţa că ideia învechită a readuceriĭ uneĭ opere străine, este o adevĕrată calamitate şi că contractul cu impresa străină nu ar maĭ putea să se prelungească pentru o altă stagiune cu nicĭ un preţ.

In adevĕr, nimic maĭ ridicol decât elementele ce ni s'aŭ prezentat anul acesta ca fiind de «*primo cartello*», după terminiĭ contractuluĭ. Oamenĭ fără glas, alţiĭ fără joc de scenă, alţiĭ neexperimentaţĭ cu desăvîrşire; stele ce ierĭ ne delectaŭ la café-chantant pentru un preţ foarte

modest, fac acum să se ridice preţurile ordinare ale opereĭ, etc. Operele cele maĭ vechĭ ale repertoriuluĭ italian, jucate ele însesĭ à l'improvisto, fără nicĭ o repetiţie, ca într'o ţară din extremul Orient, fără costume convenabile, cu o mizĕ în scenă care provoacă rîsul, cu corurĭ care provoacă mila. Iată în câteva cuvinte bilanţul opereĭ italiane de est-timp.

Şi când ne gîndim că pentru a avea un astfel de rîzilic, Statul român plăteşte acestor străinĭ 40.000 leĭ pentru cele treĭ lunĭ de operă şi o mulţime de alte avantaje —

Şi când ne maĭ gîndim că aceştĭ banĭ intră direct în buzunarul unuĭ ovreiŭ din Bucureştĭ — cântăreţiĭ italienĭ fiind aduşĭ ceĭ maĭ mulţĭ de el numaĭ ca încercărĭ, în mod condiţional, dacă vor plăcea publiculuĭ şi fără a li se plăti decât drumul când îĭ trimite înapoĭ —

Şi, în sfîrşit, când ne maĭ gîndim că artiştiĭ românĭ, care aŭ sfîrşit conservatorul nostru, şi aŭ fost uniĭ şi în străinĕtate maĭ mulţĭ anĭ, sunt rĕmaşĭ pe dinafară, scoşĭ din casa lor proprie, pentru care şĭ-aŭ devotat cariera şi viaţa, — atunci cu adevĕrat că ne cuprinde ruşinea şi indignarea.

Şi cine ştie dacă această stare de lucrurĭ nu se va prelungi în contra tuturor prevederilor noastre, în contra tuturor aspiraţiunilor celor maĭ legitime ale celor ce simt româneşte, în contra celeĭ maĭ evidente călcărĭ de contract, care prevede că toţĭ artiştiĭ trupeĭ vor fi bunĭ, «de primo-cartelo» ?!...

Iată unde poate să ducă greşala unuĭ om şi obstinaţia luĭ de-a fi voit să fie conducĕtorul uneĭ instituţiĭ, când nicĭ specialitatea sa nu-l chema la operă şi nicĭ puterea sa de administrator nu-l designa de loc a fi acolo. Cum vedem, foasta direcţie a opereĭ române nu e responsabilă numaĭ de deficitele enorme ce le-a lăsat în gestiunile eĭ, dar e maĭ cu seamă responsabilă de diziluzia complectă ce a adus în societatea noastră în privinţa artiştilor românĭ liricĭ, de neîncrederea cu care a privit ministerul la instituţia aceasta şi de hotărîrea ce a luat-o în cele din urmă de a o condamna şi ucide, înlocuind-o cu o impresă străină !

Rĕul e enorm, şi singura noastră speranţă maĭ e în sentimentul patriotic al societăţiĭ bucureştene, care se va solidariza cu raţiunea şi demnitatea de popor conştient de viaţa şi viitorul luĭ pentru a-şĭ da cuvîntul să abandoneze cu desăvîrşire sala opereĭ actuale, care nu-ĭ decât o speculaţiune ordinară.

Un amator.

EXPOZIŢIA GRIGORESCU

La 25 Decemvrie, marele nostru pictor Grigorescu va deschide expoziţiunea sa de pictură care, de astădată va cuprinde un numĕr de peste 300 de tablourĭ şi maĭ multe studiĭ vechĭ foarte interesante. Credem a şti că preţurile pânzelor sale vor fi, cu ocaziunea aceasta, maĭ scăzute decât orĭcând, pentru ca orĭcine să-şĭ poată procura semnătura deja ilustră a pictoruluĭ nostru naţional. Noĭ îndemnăm, din toată inima, pe cititoriĭ noştri de a vizita expoziţiunea iubituluĭ şi fermecătoruluĭ maestru.

A.

CĂRŢI ŞI REVISTE STRĂINE

Post-scriptum de ma vie (Ed. Calman-Levy, Paris), noul volum postum al luĭ Victor Hugo, e o lucrare în care marele poet francez apare ca un geniŭ bun al timpuluĭ. Nicĭ o suferinţă, nicĭ o ură, nicĭ un strigăt ca altădată, ci totul calm, reflectat, privind, cum zice el, numaĭ spre »aurora eternă«. Poezia e pentru el lumina în sufletul celuĭ care o are şi »poetul, fie că se chiamă Shakespeare saŭ Eschyle, Iov saŭ Isaia, e ca şi un creator care traduce şi trădează sufletul sĕŭ prin o profuzie de forme şi de imaginĭ, de florĭ şi frunze şi izvoare de lumină«. Poetul e nu numaĭ un »creer omenesc«, ci o »forţă a naturiĭ«. In privinţa luĭ Lafontaine el zice: »Lafontaine végète plutôt qu'il ne vit... Ses pieds ont pris racine parmi les racines de la forêt... c'est un arbre de plus dans le bois, le fablier«. Despre rolul şi talentul celuĭ ce face critica, Victor Hugo are de asemenea o idee foarte mare. »Le grand critique est un grand philosophe; les enthousiasmes de l'art étudié ne sont donnés qu'aux intelligences supérieures; savoir admirer est une haute puissance... Le goût comme le génie est essentiellement divin... Le génie et le goût ont une unité qui est l'absolu et une rencontre qui est la beauté«. Asupra veaculuĭ al XIX şi discuţiilor luĭ literare, el dă formula următoare: »Voulez-vous voir d'un seul coup d'oeil... la figure de la question littéraire de ce siècle? Regardez un chêne au printemps: tronc séculaire, vieilles racines, vieilles branches; feuilles fraîches, vertes et nouvelles. La tradition et la nouveauté, la tradition produisant la nouveauté, la nouveauté surgissant de la tradition. Tout est la«.

In privinţa femeilor, Victor Hugo are în volumul acesta un numĕr de gîndirĭ pline de gingăşie pentru ele. Iată numaĭ douĕ în treacăt: »Quand une femme vous parle, regardez ce que disent ses yeux. On aime une femme, comme on découvre un monde, en y pensant toujours«. Şi maĭ departe, în toate paginile lucrărĭĭ sale, Victor Hugo seamănă aceleaşĭ jerbiĭ de lumină cu profuziunea unuĭ semi-zeŭ.

Les braves gens (ed. Plon, Paris), de Paul şi Victor Marguerite, e al treilea volum din seria intitulată: *Une époque*, şi despre ale căreĭ prime douĕ volume am vorbit la timp. In acest din urmă sunt strînse maĭ multe epizoade: Sedanul, Strasburgul, asediul Parisuluĭ, pe Loara, etc. »A la pointe de la Marfée, en avant du groupe doré de son état-major et des princes, le Roi Guillaume, sa lorgnette aux yeux, suivait comme au spectacle le déroulement sans fin des charges de la division Margueritte... Et devant ce tourbillon d'hommes et de chevaux massacrés en vain, admirant malgré lui la grandeur de l'héroïque folie, il s'écria: Oh, les braves gens!« Povestirea acestuĭ epizod e de o rară frumuseţe, de o incomparabilă simplicitate, cu nicĭ o declamaţie, cu nicĭ o frază de efect; cu toate acestea emoţiunea, puternică, naşte din chiar expunerea faptelor, care sunt înfăţişate cu multă claritate şi preciziune. Maĭ ales din punctul de vedere al compoziţiunĭĭ, lucrarea de faţă e admirabilă. Personalităţile care aŭ jucat un rol important în acele zile epice ale Franţeĭ, apar un moment şi dispar în mijlocul confuziunĭĭ generale. Cititorul le întîlneşte la anume locurĭ

şi ore şi apoĭ le pierde din noŭ. Siluetele luĭ Ducrot, Wimpffen, Mac-Mahon, nenorocituluĭ împĕrat, sunt desinate din goană cu o mână de maestru. Dintre atâtea scene admirabile, una cu deosebire ne apare tragică. In momentul în care trebue ca armata franceză să capituleze, nicĭ un general nu voeşte să puie numele sĕŭ de desuptul actuluĭ. Ducrot şi Wimpffen discută cu vehemenţă între eĭ, aruncând fiecare rĕspunderea asupra celuĭlalt. Din toate cele povestite, şi maĭ ales din felul cum sunt povestite, reiese parcă acţiunea uneĭ fatalităţĭ misterioase. De aci, în mare parte, frumuseţea lucrărieĭ.

Les débuts de l'art, de E. Grosse, profesor la Universitatea din Friburg, traducere din germana de A. Dirr, cu o introducere de L. Marillier, volum făcênd parte din colecţia *Bibliotecĕĭ ştiinţifice internaţionale.* (Ed. Felix Alcan, Paris). Arta, la începutul eĭ, a fost realistă, propunêndu-şĭ numaĭ să înfăţişeze faptele de căpetenie ale vieţiĭ de toate zilele. Năzuinţa eĭ de-a se simplifica, de a face o alegere între amĕnuntele ce o compuneaŭ, de a forma ceeace maĭ tărziŭ s'a numit stil, e datorită unor factorĭ secundarĭ; astfel de gînduri nu aŭ existat în arta primitivă. Iată punctul pe care îl dovedeşte lucrarea profesoruluĭ Grosse, concepută pe un plan din cele maĭ simple, adică începênd cu un studiŭ preliminar asupra *scopuluĭ şi căiĭ ştiinţeĭ arteĭ,* asupra *popoarelor primitive* şi asupra *arteĭ* în general, trecênd apoĭ şi cercetând *podoabele corpuluĭ, arta de a ornamenta, sculptura* şi *pictura, danţul, poezia, muzica,* şi sfîrşind cu o *încheiere* scurtă care recapitulează drumul percurs. Ideile predominante ale lucrărieĭ, strînse unite între ele, consistă cu deosebire în acest principiŭ, că, pentru a se ridica la înălţimea ştiinţeĭ, cunoştinţa unuĭ grup de fapte trebue să fie în primul loc explicativă, şi nicăieri metoada aceasta nu găseşte maĭ folositoare aplicărĭ decât în domeniul arteĭ. Scrisă într'o limbă uşoară, lucrarea aceasta poate fi citită fără o prea mare sforţare de atenţie nu numaĭ de învĕţaţiĭ cărora se adresează maĭ de aproape, dar şi de toţĭ amatoriĭ de artă.

Le tourment de l'unité, (ed. Mercure de France, Paris), de Adrien Mithouard, alt volum de estetică, în care se demonstră, cu distincţiune şi ingeniozitate că frumuseţea e sentimentul de unitate. In unele părţĭ ale cărţiĭ, autorul pare obscur şi maĭ totdeauna prea subtil. Cu toate acestea, în comparaţia sa cu estetica greacă şi medievală, şi în teoriile sale asupra armonieĭ şi mişcărieĭ, se arată ca un spirit remarcabil prin puterea sa de sinteză. Stilul, pe icĭ pe colea prea fantastic, prea simbolist, e totuşĭ susţinut pretutindenĭ.

Antonio de la Gandara et son oeuvre, (éd. de la *Plume,* Paris), de Raymond Bouyer, Gustave Coquiot, Gustave Kahn, Tristan Klingsor, Jean Lorain, P. de Querlon, Remy Salvator, cu 17 reproduceri reprezintând cele maĭ principale opere ale artistuluĭ, o broşură interesantă prin părerile scriitorilor de maĭ sus, care recunosc, fiecare în felul sĕŭ, calităţile de eleganţă şi de fineţă ale pictoruluĭ spaniol stabilit azĭ în Franţa.

Hommage à Tolstoi, (éd. de la Plume). In momentul când marele scriitor rus e persecutat pentru ideile sale de adevĕr şi dreptate, un numĕr însemnat de scriitorĭ francezĭ, împreună cu doĭ marĭ artiştĭ, aŭ ţinut să-ĭ deie o dovadă de admiraţiune prin lucrarea de faţă, care e un omagiŭ de aprobare a atitudiniĭ luĭ Tolstoi.

Il rè di Nirvania, piesă în patru acte, de Riccardo Carafa,—care a făcut oarecare sgomot în Italia din pricină că a fost împedecată de-a fi jucată pe scenă de guvernul italian, căruia s'a părut că ascunde subt alte nume istoria contimporană a Regatuluĭ Italieĭ,—desfăşură acţiunea sa pe următoarele date: Regele Nirvanieĭ, Othon III, e un rege filozof care nu-ĭ sigur de nimic, nicĭ chiar de principiul graţieĭ în virtutea căruia domneşte; el e adeseaorĭ de părerea adversarilor sĕĭ şi a adversarilor monarhieĭ luĭ. Bun şi slab, dînsul vede lumea prin operile luĭ Tolostoi, Spencer, Marx, şi nu poate urmări nicĭ o acţiune în viaţa luĭ politică, împiedecat de visurile şi contrazicerile acestor învĕţaţĭ. Poporul luĭ însă, care suferă sub el guvernul tuturor politicianilor şi demagogilor, cere amnistia, o amnistie oarecare slujind drept pretext la demonstraţiĭ şi meetinguri. Ministerul nu înţelege să cedeze la timp, de unde o neînţelegere surdă între el şi coroană. Câteva mişcărĭ ale poporuluĭ, în care într'o zi se întîmplă moartea unuĭ copil în faţa soldaţilor puşĭ de-a sta-

bili ordinea, înăspresc starea lucrurilor. Se duce cadavrul la Palat, în fața căruia poporul începe a amenința. Regele schimbă ministerul și dă amnistia. Sângele copiluluĭ nevinovat cere însă răzbunare. In momentul când fiica Regeluĭ e aclamată de popor în balconul Palatuluĭ, alăturĭ de rege, scăpară un fulger, o lovitură de armă, și ea e ucisă, lovită în inimă. Anarhistul Achil Luchi, voind să răzbune sângele copiluluĭ nevinovat, omoară o vergină nevinovată. S'ar zice că venise cel puțin acum momentul în care regele să-și arate energia luĭ, pedepsind asasinul și mulțimea care l-a adăpostit în mijlocul eĭ, cu toate acestea, slăbiciunea luĭ se accentuă de astădată: aducându-și aminte de cuvintele feteĭ luĭ murind care iertase pe asasin, îl iartă și el și abdică de pe tron!..

La Revue bleue.—2 Noemvrie.—Domnișoara Victorina Vallat descrie, subt titlul: *Primul salon literar în secolul XVII*, salonul Marieĭ Bruneau, care, deși n'a lăsat nicĭ o operă literară, a fost o femee de mare distincțiune și de mult gust în lucrările literare. Inzestrată cu calități firești, ea simți de tînără încă nevoia de-a cunoaște deaproape pe scriitoriĭ cu reputațiune, de a sta în corespondență cu eĭ, de-a trăi, într'un cuvînt, din viața lor. Printre oamenii de litere care aŭ frecuentat salonul eĭ sunt: Daniel Cosnac, Limousin, Godeau, episcop, rival al luĭ Voiture de la Hôtel de Rambouillet; Arnauld, teologul militant de la Porte-Royal; Ménage, Racan, Vaugelas, Tallemant, povestitorul atuncĭ la modă, organul tutulor intrigelor și sentimentelor de la Curte; Malherbe, spiritualul Voiture el însuși, Balzac, amicul sigur și fidel al stăpîneĭ de casă; d-nele de Rohan, de Bellegarde, de Sablé; câte odată Gaston de Orleans, Ducele de Weimar și însuși marele Condé. D-na de Bruneau primea în toate zilele societatea aceasta strălucită, care discuta literatură, citea lucrărĭ nouĕ și aborda câte odată chestiile cele maĭ serioase sociale și politice. Ea avea mult bun simț și mult spirit. Așa numi „o bibliotecă răsturnată“ pe arhiepiscopul de Rouen, Mgr. Harlay, o adevĕrată fîntână de știință, „atât ca adîncime, cât și ca obscuritate“; pedantul cel maĭ galant, și galantul cel maĭ pedant, pe Costar; Voiture chiar n'a scăpat de spiritul eĭ. Prin simplitatea eĭ de maniere era tocmaĭ contrariul Marchiseĭ de Rambouillet, căreea și displăcea. Ea muri în 1641. Moartea eĭ fu celebrată de toțĭ scriitoriĭ timpuluĭ. Revoluția însă ĭ-a distrus mausoleul și în castelul în care a trăit nu i se vede nicĭ un portret. Ea are onoarea de-a fi deschis cel întâĭ salon literar francez și de-a fi dat o impulziune serioasă mișcăriĭ intelectuale de atuncĭ. In acelașĭ numĕr: *l'Idée de valeur*, de Tarde, *Paul Deschanel*, portret, etc.

Mercure de France.—Noemvrie.—Francis de Miomandre face un scurt portret al scriitoruluĭ Remy de Gourmont, unul din cele maĭ originale condeie contimporane ale simbolismuluĭ francez. Autorul arată maĭ întâĭ cum cuvîntul simbolism a crescut necontenit, începênd cu poetul Henry de Regnier, care evoca o stare sufletească prin mijlocul legendelor și închipuirilor, trecênd pe la Saint-Pol-Roux, care se distingea prin analogiile cele maĭ surprinzĕtoare și maĭ depărtate dintre lumea mintală și lumea exterioară, și ajungênd, în cele din urmă, la Remy de Gourmont, care, împreună cu Claudel și Mallarmé, e reprezentantul simbolismuluĭ celuĭ maĭ absolut, degajat de orĭce tendințĭ străine. Cu o cultură foarte serioasă, și cunoscênd un mare numĕr de limbĭ și dialecte, iubitor de științele moarte și foarte în curent cu cele în vigoare, Remy de Gourmont era pregătit de-a îmbrățișa și fecunda toate chestiunile. El ar fi putut fi, în mod indiferent, un om învățat, un filolog, un scriitor mare, un metafizician, un preot, un poet. Din toate acestea el preferă să rĕmână un spectator al literaturiĭ și timpuluĭ, cu o nuanță de ironie în privire și cu o rară profunditate de observare. In momente de odihnă scrise romane, nuvele, trase în numĕr restrîns de exemplare, pe hârtiĭ extraordinare, în semn de neîncredere în lumea contimporană. Contra naturalismuluĭ, care i se pare că reprezintă veacul trecut, el alese idealismul și în idealism simbolismul ca formă a gîndiriĭ sale. Subt această îndoită față de critic și de scriitor trebue să fie privit Remy de Gourmont. *Sixtine* și *Le songe d'une femme*, douĕ romane ale luĭ, sunt niște întîmplărĭ excepționale, cu legende și nuvele simbolice, într'o formă fină și plină de lucrurĭ subtînțelese, în care stilul este aproape totul.

Poate nu e nimenĭ astăzĭ în Franța care să deie senzația că scrie cu dragoste, mîngîind părțile uneĭ perioade și făcênd să scînteieze diamantul cuvintelor. Tot așa sunt scrise și: *Proses moroses*, *Histoires magiques*, *Distraction matinale*, *Litanies de la Rose*, *Fantôme Théo-*

dat, Fleurs de jadis, Pélerin du silence, Saintes du Paradis, Hiéroglyfes, atâtea lucrări de repaus ale luĭ și care ele singure ar putea forma întreaga operă a uneĭ vieți de om. Criticul din Remy de Gourmont, zîmbitor, fără a fi sceptic, independent, deși foarte admirator al lucrurilor din trecut, a scris: *Idéalisme, Livre des masques, Culture des idées, Ironie et Paradoxes, Dissociation des idées, Morale de l'amour, Création subconsciente, Du style et de l'écriture, Stéphane Mallarmé et l'Idée de décadence, Poésie populaire, Latin mystique, Esthétique de la langue française*, și o mulțime de articole de actualitate scrise cu deosebire în *Mercure de France*, care toate daŭ dovada unuĭ spirit excepțional, larg și pătrunzător cu privirea.

La Revue hebdomadaire.—No. 1.— Intrând în al doilea an, numita foaie își lărgește programul sĕŭ de activitate introducênd rubrice noue și dând o îngrijire mai mare celor vechĭ. In acest numĕr 1, ea are *versurĭ inedite de Alexandre Dumas, tatăl*, în care se vede admirația romanțieruluĭ francez pentru Victor Hugo. Amiciția lor e cunoscută. Dumas era cu 6 luni mai mare decât Victor Hugo. Eșind de la triumfătoarea citire a pieseĭ *Marion Delorme*, din teatrul francez, Emile Deschamps zise, arătând cu degetul un afiș: »Și eĭ joacă pe Britanicus!« Dumas mărturisește că în momentul acela a invidiat cuvîntul acesta luĭ Deschamps. El profesa deja de atunci un cult mareluĭ poet. Un alt articol foarte interesant, *Taine aux champs*, în care se vede viața mareluĭ scriitor francez în Savoia, pe malul laculuĭ d'Annecy, și la Menthon, unde petrecea timpul studiind de pe la Paștĭ până după Crăciun.

L'Européen e o revistă săptămînală, fundată de curînd în Paris, subt direcțiunea D-lor Van der Vlugt și Charles Seignobos, și avînd ca șef-redator pe D. A. Ferdinand Herold. Ea își propune să înlocuiască tăcerile interesate ale unor guverne și să îndrepteze minciunile de asemenĭ interesate ale preseĭ politice, precum și de-a fi organul popoarelor oprimate de alte popoare. Acest din urmă punct cu deosebire ne face să atragem asupra eĭ atențiunea publică de la noĭ. Articolele sale sunt scrise într'un stil curent, îngrijit și documentat.

La Revue de l'art ancien et moderne.—Noemvrie.— Eleganta revistă franceză coprinde ca totdeauna articole scrise cu o rară competență de penele cele mai distinse ale criticeĭ de artă. De astădată întîlnim un studiŭ asupra cunoscutuluĭ *Indoit portret venețian din Muzeul Louvre*, lucrat de frațiĭ Bellini. Acest portret, zice autorul articoluluĭ, a fost atribuit luĭ Giovani Bellini în 1683 de către Le Brun, în 1691 de către Houasse și în 1710 de către Bailly, care toți îl crezură ca »înfățișând portretul pictoruluĭ și al fratelui luĭ«. Astăzĭ, în urma cercetărilor criticeĭ moderne, el e atribuit luĭ Gentile Bellini și se afirmă că reprezintă două persoane necunoscute. Urmează continuarea articoluluĭ *La femme anglaise et ses peintres;* apoĭ *un artiste revolutionnaire: Jean Louis Prieur; Antoine Watteau; Stampa contimporană*, etc., toate ilustrate în mod admirabil.

Nuova antologia. — 16 Noemvrie. — *Asupra câtorva gîndirĭ politice ale uneĭ Regine* (Carmen-Sylva), e titlul unuĭ articol scris de Caterina Pigorini Beri, în care autoarea aduce tributul sĕŭ de admirație talentuluĭ augusteĭ scriitoare »care ar fi ilustră în istorie chiar dacă nu ar purta o coroană pe frunte«. »Aceste gîndirĭ ale Regineĭ Românieĭ, continuă autoarea, par ca niște apoftegme ale vreunuĭ înțelept antic, rĕmase uitate în pămînt de timp și de soartă... Ele aŭ un caracter așa de universal că induc judecata oamenilor serioși în a cerceta în ele valoarea lor filozofică... uitată astăzĭ de lume în viața noastră frivolă și pripită«. Intre gîndirile care sunt cercetate maĭ de aproape citĕm: »Soarele nu vede lumea decât plin de căldură și de lumină: fiĭ maĭ întăĭ soare și pe urmă privește luna«. »Un principe nu are nevoie la rigoare decât de ochĭ și de urechĭ; gura nu-ĭ slujește decât să surîdă«. — Alessandro d'Ancona, profesor la Universitatea din Pisa, descrie, subt titlul: *Frederic-cel-Mare și Italienii*, relațiile dintre regele Prusieĭ și oamenĭ de litere și de științe din Italia, relațiĭ din care reiese interesul și stima ce punea acest principe pe toate talentele timpuluĭ sĕŭ.

Rivista politica e letteraria. — 15 Noemvrie. — In primele sale paginĭ organul literar al *Tribuneĭ* din Roma anunță că pe viitor se va transforma, din revistă lunară, în bilunară, și va purta titlul de *Rivista moderna*, imbunătățindu-și materia. In articolul *Reluarea Chestiuniĭ Orien-*

tuluĭ, un anonim, care se presupune a fi însuși directorul Revisteĭ, profită de evenimentele din Turcia, cu ocaziunea ruperiĭ relațiunilor franceze, și descrie atitudinea fiecăreĭ puteri mariĭ față de Imperiul otoman. Incheierea articoluluĭ, din care se vede că Turcia e un rĕŭ necesar în Orient, ne atinge și pe noĭ Româniĭ: »Nu se poate nega că—scoțênd pe România—nouile State balcanice s'aŭ arătat inferioare pretențiilor lor și aŭ desiluzionat și pe cele maĭ modeste speranțe. Serbia și Bulgaria aŭ oferit privelișteĭ vrednice de plâns. Grecia întîmpină greutățiĭ mariĭ spre a putea forma un element vital și activ în regenerarea morală și politică a Orientuluĭ« ...

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
- IAȘI -

Biblioteca Universității Iași

CUPRINSUL

REVISTEI „LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ“

PE ANUL 1900—1901

TEXT:

		Pagina
A.	Regenerarea României, conf. D-lui Dr. Babeş	60
A. C.	Câteva versuri de N. Volenti, recenzie .	477
Alecsandri V. . . .	Scrisori inedite	717
Anghel D.	După ploae, versuri	22
Ascanio	Expoziţiile române, privire istorică . . .	735
Aslan Edg. Th. . . .	Iphigenia în Aulida, trad. din Euripide .	611, 757
Baiulescu Maria. . .	Eglogă, versuri	332
Bârseanu Ion. . . .	Sonet.	228
„ „ . . .	Fîntînarul, versuri.	231
„ „ . . .	Oţel-Badea, „	703
Bolintineanu D. . . .	Cântec din Exil, versuri	786
Bosi Pier Emilio. . .	Italia şi România, conferinţă	281
Brumărel I.	Superioritatea raseĭ latine, recensie . .	119
Carmen Sylva. . . .	Sărutări de fluturi, versuri.	413
Ciupagea Ana. . . .	Numa 'n vis, „	57
„ „ . . .	Florile iubirii mele, „	58
Cioflec V.	Rapsodul, schiţă.	115
„ „	Robul, nuvelă	271
Cocea N.	Renunţare, „	253
Costin A.	Expoziţia unuĭ grup de artişti	405
„ „	Mănăstirea Cozia	551

		Pagina
Costin A.	Opera română	414
Coşbuc G.	Crăciunul în tabără, versuri	1
» »	Pastel	365
Cristeanu	Istoria literaturiĭ române de N. Iorga.	439, 649
Coşoiŭ H.	In peţit, poezie	151
» »	Floare uitată, sonet	610
Demetrius N.	Serĭ de toamnă, versuri	401
Demetirescu Anghel	Izvoarele inspiraţieĭ poetice	203, 298
» »	Rima luĭ Eminescu	259
» »	Alexandru Z. Sihleanu	499
Dragomirescu Iuliŭ	Istoria literaturiĭ sacre române	320
» »	Hesperus, poezie	445
Georgescu Ilie Ştef.	Rasa Românilor	557
Gil	Căpitanul Radu Negru	525
Hasdeŭ B. P.	Prietenĭ cu voe saŭ fără voe	69
» »	Cine sunt Albaneziĭ	655
Ionescu Const. Al.	Un veac de cercetărĭ arheologice	450
Iorga N.	Străinĭ oaspeţĭ aĭ Principatelor	25
» »	Un testament din secolul XVII	177
» »	O manifestaţie de conştiinţă	749
» »	Publicaţiĭ despre Româniĭ din Braşov	788
Iorgulescu B.	Din Istoria Picturiĭ în ţara românească	221
Iosif St. O.	Frumoasa Irina, baladă	85
» »	Novaciĭ, versuri	437
Istrati Dr. C. I.	Prima şcoală de fete în Moldova	5, 87
» »	Caracteristica veaculuĭ trecut	191
» »	Prima şcoală de fete la ţară	513
Isis	Pe Rin, poezie	256
Lecca Haralamb G.	Decemvrie, versuri	148
» »	Rinul, sonet	367
» »	Bordighera, »	732
Manolache D.	Mititica, scrisoare	53
» »	Ziariştiĭ nouluĭ continent	181
» »	Fărîme de viaţă	390
» »	Tuşica Rusanda; nuvelă	591
» »	Treĭ oaspeţĭ, schiţă	775
Mateescu Ana.	Nu maĭ treceţĭ, versuri	653
» »	De la horă, »	654
Mincu I.	Expoziţia de pictură George Petraşcu.	19
» »	Expoziţia de arhitect. P. A. Antonescu	141
Muzicescu G.	Cântările bisericeştĭ şi muzica poporană	661

		Pagina
Naum Andrei. . . .	In pădure, versuri	111
„ „ . . .	Dor, „	112
„ „ . . .	Spre vîrful cu dor, versuri	295
Negoescu Cristu. . .	Figuri din Cartea de aur	368
Nestor I.	Flori de câmp, recenzie.	59
„ „	Pe lîngă vatră, „	60
„ „	Câteva schiţe, „	60
„ „	Cântece „	60
„ „	Influenţa orientală.	127
„ „	Versuri de V. Pop, recenzie	263
„ „	Manifestaţie făcută D-luĭ Hepites . . .	336
„ „	O anchetă literară	403
Obedenaru Alex. . .	Anxietas, versuri	779
Ollănescu D. C. . . .	România la Expoziţia din Paris . . .	343, 419
„ „ . . .	Împĕratul şoarecilor, bazmu în versuri .	485
Păun V. D.	Bolintineanu, cronică	783
Petraşcu N.	Genealogia regeluĭ Carol I, recenzie . .	79
„ „	Atitudinea noastră.	145
„ „	Baritonul Dimitrie Popovicĭ	215
„ „	Expoziţiunea Grigorescu	276
„ „	O corespondenţă lămuritoare.	336
„ „	Două tablouri de Andreescu	361
„ „	Theodor Şerbănescu, studiŭ	571
„ „	Patriarhale, poeziĭ de St. O. Iosif, recenzie .	601
„ „	O nouă orientare, scrisoare D-luĭ Haret . .	711
Petică St.	Soliĭ păciĭ, tragedie în versuri . . . 95, 159, 233, 311, 377, 401.	
Pitiş Ecaterina . . .	In deal, versuri.	189
„ „ . . .	Apus de soare, versuri	753
Podeanu V.	E seară 'n deal	250
Serea Em.	Asupra Expoziţiuniĭ din Paris. . .	246
Sperantia Th. D. . .	Noaptea în Vălenĭ	609
Spineanu	Cărţi şi reviste străine . . . 63, 131, 199, 266, 339, 406, 480, etc.	
Stelea Elena	Reorganizarea conservatoarelor . .	152
Tutoveanu G. . . .	Departe, versuri	122
„ „ . . .	Gîndind la ea, „	123
„ „ . . .	Acum, „	124
„ „ . . .	April, „	331
Un amator	Teatru naţional: Craiŭ de ghindă	130
	Opera română: Mara Dimitrescu	197
„ „	„ „ : Semne triste	264

		Pagina
Un amator	Opera italiană.	—
» »	Concertul Popovicĭ	338
» »	Examenele Conservatoruluĭ	475
» »	Teatru național	791
Vlahuță A.	Amintirĭ despre Eminescu	105
» »	In Vâlcea, fragment	135
» »	In munțiĭ Suceveĭ etc.	725
Vasilescu Preotul Ath.	Mănăstirea Doljeștĭ.	395
Vereanu A.	O privire asupra domeniuluĭ Coroaneĭ.	581
X.	Expoziția de pictură N. Grant	666
Zamfirescu Duiliŭ . .	Indreptărĭ, roman	677

ILUSTRAȚIĬ:

Antonescu P. A. . .	Peron triumfal, schiță originală	139
» » . .	Poarta sfîntuluĭ Sava	143
» » . .	Proect de cerc militar	149
» » . .	Casă de țară	175
» » . .	Colț de parc	187
Andreescu I.	Casă de țară	359
» »	Cap de țărancă	363
Grigorescu N. . . .	La arat.	67
» » . . .	Stradă la Vitré.	93
» » . . .	Păstoriță cu oile	279
» » . . .	După bae.	293
» » . . .	Inainte de ploae	309
» » . . .	Casă la Șotrile	329
Georgescu I.	Arhitectul I. Mincu, portret cu condeiul .	709
Lukian pictorul . . .	Portretul sĕŭ	555
Mincu I.	Secția agricolă în expoziția din Paris .	435
» »	Palatul comunal din Bucureștĭ, schiță	710
» »	Palatul comunal din Bucureștĭ, secțiune.	715
Petrașcu George. . .	Portretul pictoruluĭ cu creionul.	17
» » . .	Lună nouă, peisagiŭ	20
» » . .	Biserica Popa Tatu.	23
» » . .	Sultănica în mirosul florilor	43
» » . .	Vedere la Montreuil	51
Saligni Ang.	Podul peste Dunăre	747
Stăncescu C. I. . . .	D. Bolintineanu (1871), portret.	781
Storck F.	O Evă, statuă	251
* * *	G. Asachi, portret	3
	Harta principatelor Hohenzolern . .	78

		Pagina
* * *	Orașul Sigmaringen	80
	Castelul Sigmaringen	83
	Peceți vechĭ domnești	113
	Poarta sfîntuluĭ Sava, Iașĭ	143
	Proiect de cerc militar	149
	I. Caracaș, portret	157
	Dimitrie Popovicĭ, portret	213
	Biserica din Broșteni (Suceava).	229
	Ușĭ vechĭ de mănăstire.	257
	St. C. Hepites, portret	333
	Figurĭ din Cartea de aur: Eufr. Poteca .	369
	» » » » » : Iosif Niculescu.	371
	» » » » » : Elena Doamna.	373
	» » » » » : Alex. Cuza . .	374
	A. S. R. Principesa Maria	411
	Adam Clisi, reconstituit.	456
	Stele funerare	457
	Ateneul român.	460
	Grădina de iarnă a Carmen Sylveĭ. .	483
	Intrarea Bisericeĭ Colțiĭ	511
	A. Z. Sihleanu, portret	497
	Icoana de la Biserica Steleĭ Spătaruluĭ.	599
	Curtea Arsă și morile luĭ Mihaĭ-Vodă.	523
	Mănăstirea Cozia.	549
	Ferestre de la mănăstirea Cozia . . .	553
	Theodor Șerbănescu, portret	569
	Domeniul Coroaneĭ: Parcul dela Mălinĭ etc.	579
	Casă veche boerească.	606
	Coloană de la mănăstirea Horez . . .	647
	Duiliŭ Zamfirescu, portret	675
	Mihaiŭ-Viteazul, tabloŭ în Viena	723
	Statua luĭ Mihaiŭ-Viteazul, Bucureștĭ .	723
	Portul Constanța	733
	Ușa Bisericeĭ Colțiĭ.	755

MUZICA:

Dima O.	Știĭ tu mîndro ce țĭ-am spus	442

DIRECTOR: N. PETRAȘCU.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-